

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ДІАСПОРОЮ

**Друга Міжнародна
Науково-практична Конференція**

**ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК
УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА
У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ.
УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА У СВІТОВІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

The Second International Scientific Conference

**Diaspora as a factor in strengthening the Ukrainian State within the
international community.**

The Ukrainian diaspora in the global context

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

18-20 червня 2008 року, м. Львів, Україна

УДК 94(477)(063) + 37014(063)

Д44

ББК ТЗ(4 Укр) – 27 я 43 + Ч484 я 43

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Відповідальний за випуск – Ігор Калинець

Редакційна колегія:

Марія Галік

Наталія Гумницька

Олеся Палінська

ISBN 966-553-512-9

**© Міжнародний інститут освіти,
культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету
«Львівська політехніка», 2008**

Конгрес проводиться за підтримки:

Національного університету «Львівська політехніка»

Міністерства освіти і науки України

Міністерства закордонних справ України

Міністерства культури і туризму України

Львівської обласної державної адміністрації

Львівської міської ради

Міжнародного Благодійного Фонду «Україна 3000»

Партії «Народний Союз Наша Україна»

Львівської обласної організації партії «Народний Союз Наша Україна»

ВАТ «Кредобанк»

Посольства Канади в Україні

ЗАТ «Львівська кондитерська фірма «Світоч»

Львівської кавової фабрики «Галка»

Конгрес проводиться за сприяння:

Львівської галереї мистецтв

Музично-меморіального музею ім. Соломії Крушельницької у Львові

Патріаршої Катехитичної Комісії Української греко-католицької церкви

Палацу Мистецтв ім. Тетяни і Омеляна Антоновичів Львівської національної наукової

бібліотеки імені В. Стефаника НАН України

**КОНЦЕПЦІЯ
ДРУГОЇ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА У МІЖНА-РОДНІЙ СПІЛЬНОТІ.
УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА У СВІТОВІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ»
ЛЬВІВ, ЧЕРВЕНЬ, 2008 р.**

Конференції на тему взаємодії держави та діаспори регулярно відбуваються в країнах Європи, Азії, Африки, зокрема таких як: Польща, Угорщина, Франція, Ізраїль, Вірменія, Індія, Китай, Союз африканських держав та в багатьох інших. Метою таких форумів є вироблення механізмів співпраці з діаспорою, яку розцінюють як потужний державотворчий фактор, а проведення таких заходів – як інтегральну частину розвитку взаємовідносин держави та її співвітчизників за кордоном.

На етапі становлення держави Україна дуже важливо ефективно використати накопичений діаспорою величезний капітал знань та можливостей. Для цього необхідно розробити механізми взаємодії зі співвітчизниками за кордоном на підставі як попереднього досвіду, так і нових тенденцій та явищ у світі української діаспори. Одним із ефективних засобів для вироблення стратегії взаємин України та діаспори є проведення наукових конференцій.

У 2006 році Кабінет Міністрів України затвердив Державну програму «Закордонне українство до 2010 року», якою передбачив низку заходів співпраці з діаспорою. Серед них своє місце зайняла Перша Міжнародна Наукова Конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті», що відбулася у Львові в 2006 році й зібрала 245 представників з 25 країн світу. Ініціатором та організатором її проведення виступив Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка». Друга Міжнародна Науково-практична Конференція відбудеться у червні 2008 р. у Львові.

Друга Конференція базується на постулатах:

Підтримка світового українства – це стратегічний напрям політики української держави;

Здобутки української діаспори – це інтегральна частина досягнень України та світової цивілізації;

Українська діаспора – це потенційний фактор суттєвого впливу на державотворчі процеси в Україні;

Українська діаспора – це дієвий інструмент політичного, економічного, культурного впливу в країнах проживання;

Українська діаспора – це потужний засіб утвердження позитивного образу нашої держави у міжнародній спільноті.

Друга Конференція ставить за мету:

- оцінити здобутки української діаспори в період бездержавності та визначити її завдання в сучасних реаліях незалежної України;
- окреслити сучасні тенденції та явища в середовищі української діаспори;
- проаналізувати вплив української діаспори на розвиток України як європейської демократичної держави та її сприйняття у світі;
- розробити пропозиції для органів законодавчої та виконавчої влади щодо підтримки та розвитку діаспори.

Враховуючи державотворчу роль української діаспори, результати Другої Міжнародної Науково-практичної Конференції «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації» будуть представлені в органи виконавчої та законодавчої влади України.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Дмитро ПАВЛИЧКО

Голова Української Всесвітньої Координаційної Ради, м. Київ, Україна

УКРАЇНА ТА СВІТОВИЙ КОНГРЕС УКРАЇНЦІВ

Головна подія сорокаліття, яке проминуло з часу створення Світового Конгресу Вільних Українців, – відновлення української державності 1991 року. Це була перемога нашого народу, розбудженого Народним Рухом, який під гаслом боротьби за перебудову виступив проти всевладдя комуністичної партії та русифікаційної політики червоної Москви і створив атмосферу, в якій неухильними історичними актами стали розвал СРСР та постання незалежної України.

То була спільна перемога ув'язненого, але нескореного народу, і вільного, але внутрішньо прикутого до страждань своєї нації українства західного світу. На ту безкровну перемогу працювало найжорстокіше для української нації ХХ століття, коли після віків неволі українська державність тричі відроджувалась (1917, 1939, 1941) і тричі була потоплена в крові наших батьків і дідів. На ту перемогу працювала невмируща легенда Української Повстанської Армії, що вплинула на формування національної неподатливості й гідності української студентської молоді, переслідуваної, але духовно не переможеної тоталітарним комуністичним ладом.

Організатори СКВУ вписали дату утворення світового центру українства до традицій боротьби за нашу державу, перекинули блакитно-золоту райдугу з 1967-го у 1917 рік, але програму своєї діяльності спрямували не в минуле, а в майбутнє України. Підготовка до створення СКВУ у вільному світі тривала довго, але час для реалізації геніального, ще Петлюриноного задуму, вибраний був надзвичайно вдало. Думаю, на політичну дозрілість ініціаторів створення СКВУ впливали обставини, які свідчили про зростання антирадянських настроїв, пробудження державницьких устремлінь серед української інтелігенції та жорстоких репресій проти неї в УРСР. Після хрущовської відлиги наступали брежнєвські холоди. Але обернути в кригу вільну думку не здатний жоден мороз. А та вільна думка приходила в Україну з діаспори; це були книжки, які потрапляли до рук нашої молоді. Деякі з них варто назвати: «Україна і українська політика Москви» Мирослава Прокопа, «Сучасна література в УРСР» Івана Кошелівця, «Розстріляне відродження» Юрія Лавріненка, «Вивід прав України» Богдана Кравціва, номери журналу «Сучасність». Саме ці видання були конфісковані в заарештованих українських інтелектуалів, яким судилося відіграти видатну роль в боротьбі на нашу державність.

1967-го року в тюрмі сиділи Ярослав Геврич, Іван Гель, Ігор Герета, Богдан Горинь, Михайло Горинь, Микола Гринь, Панас Заливаха, Мирослава Зваричевська, Дмитро Іващенко, Святослав Караванський, Євгенія Кузнецова, Олександр Мартиненко, Михайло Масютко, Ярослава Менкуш, Валентин Мороз, Михайло Озерний, Михайло Осадчий, Іван Русин, Мефодій Чубатий, Анатолій Шевчук. А це були не тільки вчителі і письменники, а й науковці, техніки та інженери. Того ж 1967 року вийшла в Парижі книжка «Лихо з розуму» В'ячеслава Чорновола; перевидана багатьма мовами, вона давала правдиву інформацію про дисидентський рух в Україні. Українці вільного світу повинні були реагувати на події в Україні, і вони зробили це, закликавши до єдності свої роздрібнені сили. Сталося чудо. Українці, здатні до об'єднання в неволі, а на свободі схильні до виплоджування гетьманів і нескінченних міжусобиць, об'єдналися.

Належить віддати шану ініціаторам створення та учасникам першого СКВУ: отцеві Василю Кушніру, Володимирові Кохану, Йосифові Лисогору, Матвію Стахіву, Миколі Плав'юку, Гнатові Білинському та митрополитам Мстиславу Скрипнику і Максимові Германюку за їхню рішучість і витривалість, мудрість і терпеливість, без чого було б неможливо об'єднати численні громадські, конфесійні та політичні організації, надихані взаємною недовірою і навіть ворожнечею партійні угруповання, поставити понад їхні суперечки і чвари ідею цілеспрямованої боротьби за визволення України з комуно-московського рабства.

На правителів Москви та її слухняний уряд у Києві поява СКВУ подіяла, як на биків червона плахта. Світова організація українців, які в державах свого нового поселення мають своїх представників у парламентах та урядах, своїх учених, митців та бізнесменів, високі становища в освітній, правничій,

фінансовій, військовій сферах, володіють немалою нерухомістю в містах і великими грунтами біля фермерських садіб, мають свої храми, народні доми, школи, наукові заклади, музеї, бібліотеки, видавництва, газети й журнали, – така організація, здогадувались кремлівські ідеологи, матиме вплив на міжнародні політичні установи і взагалі на західний світ. Вони не помилилися. Політичну вагу СКВУ засвідчила участь у його перших зборах прем'єр-міністра Канади Джона Діфінбейкера. І хоч президент США Ніксон не брав участі у першому СКВУ, нема сумніву, що всі наступні лідери Америки, та й сам Ніксон, який відвідав у 1990 році Спільку письменників у Києві, де мав зустріч з керівниками Руху, відчували завдяки СКВУ присутність у світі України, яка бореться за свою політичну свободу. Коли президент Рейган зробив заяву з приводу смерті Валерія Марченка і сказав, що «його загибель ставить нас перед фактом трагічного становища людських прав у Радянському Союзі – становища, яке рішуче засуджують усі американці», цілий світ дослухався до його слів, а ми в Україні знали, що це сталося завдяки СКВУ.

Документи, схвалені на першому СКВУ, мали прицільне, точне і пророчє опрацювання. Вони не втратили свого значення за сорок літ, і сьогодні над ними треба задуматись керівництву самостійної України, бо там охарактеризована та дійсність, з якої виникла наша ментальна спадщина від імперії, рабська призвичаєність колонії дивитися на метрополію очима залежних, меншовартісних душ.

Маю на увазі «Меморандум до Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй». На кількох сторінках викладена правдива історія України й дана глибока оцінка радянській брехливій демократії. Читаємо: «Советсько-російський режим в Україні безжалісно переслідує всіх українських патріотів, які стоять за незалежність України, зокрема членів ОУН та УПА, незважаючи на те, що советська конституція гарантує Україні повну «суверенність та рівність». Крім того, конституція СРСР забезпечує право Українській та іншим союзним республікам на «вільне відокремлення» від СРСР. Проте насправді кожен прояв до справжньої незалежності, навіть у межах советської конституції, трактується як зрада і жорстоко карається. Справжніх українських патріотів советсько-російський уряд зневажливо клеймує як українських буржуазних націоналістів та «ворогів советської держави». Багатозначним є факт, що советський уряд не переслідує російських буржуазних націоналістів, а навпаки, російський шовінізм ототожнюється з російським патріотизмом».

Тут варто зауважити, що СКВУ бив у самісіньке серце шовіністичної політики як царської, так і секретарської Росії. Це саме писали у своїх книжках і говорили видатні українські дисиденти, героїчна когорта, на чолі якої – Василь Стус, а поруч Юрій Бадзьо, Олесь Бердник, Богдан та Михайло Горині, Іван Дзюба, Михайлина Коцюбинська, Василь Лісовий, Левко Лук'яненко, Віталій Марченко, Оксана Мешко, Василь Овсієнко, Євген Пронюк, Микола Руденко, Євген Сверстюк, Іван Світличний, Олекса Тихий. У поетичних творах шістдесятників так само розвінчувалась комуністична ідея як маска великодержавного російського шовінізму. З того Меморандуму СКВУ до ООН, писаного сорок років тому, хочу навести ще одну важливу цитату, її повинні знати політики в сучасній Україні.

Отже: «Советський уряд послідовно й насильно застосовує політику русифікації, метою якої є зрусифікувати український народ і таким чином зламати його національний спротив. Русифікацію силою проводиться в українських школах, зокрема, українських університетах, в адміністрації та в армії... Російська меншина в Україні має російську школу та пресу. Мільйони українців за межами України, зокрема в РСФСР, позбавлені українських шкіл, української преси, української книжки й українського культурного життя взагалі». Все, що тут пишеться про Україну та Росію, стосується теперішнього часу. В незалежній Українській державі русифікація продовжується під виглядом «демократії». Інформаційний простір окупований російськомовними засобами масової інформації; пропорційно на тисячу російськомовних газет – десять україномовних. Якщо взяти журнали, то їх, наприклад, в Донецькій області 59 російськомовних, 32 – двомовних і тільки 14 україномовних. Якщо за радянських часів не було церковної русифікаційної скоби, яка прибивала б українців до російської мови, то тепер така могутня клямра з'явилася. Це так звана Українська православна церква Московського патріархату, яка захопила Печерську і Почаївську лаври – найголовніші релігійні центри нашого народу – і поводить на українській землі як справжній завойовник, озброєний не християнською наукою, а ненавистю до українських церков і традицій, до української державницької історії і навіть до будівничого храмів, у яких вона молиться, гетьмана Івана Мазепи.

Звернення першого СКВУ до українського народу та до ООН насторожило радянських вождів, але розлютила та роздратувала їх практична діяльність Конгресу, а саме: встановлення при ООН свого

інформаційного бюро. За прикладом українців такі інформаційні установи при ООН організували представництва поневолених прибалтійських народів і білорусів. СКВУ згуртував навколо себе політичні антирадянські сили інших народів, у тому числі і росіян.

Перший відгук радянської преси на появу СКВУ з'явився негайно. Це була стаття «Чуття рідної землі» письменника Юрія Смолича, голови Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном, в газеті «Радянська Україна» (15.12.1967). У статті СКВУ не згадано, але йдеться про нього. «І нині, – пише Смолич, – коли свято нашого п'ятдесятиріччя (автор має на увазі п'ятдесятиріччя Жовтневої революції. – Д. П.) особливо нервує реакційні кола в капіталістичному світі і декотрі заправила контрреволюційного націоналізму, вислужуючись перед ними, намагаються зняти в емігрантських колах черговий антирадянський галас, – в широких верствах емігрантів вони не знаходять підтримки».

А все було якраз навпаки, бо той же Смолич у газеті «Вісті з України» (жовтень 1973 р.), вже напередодні другого СКВУ, береться аналізувати діяльність СКВУ за шість років і пише довжелезний памфлет на цю тему. Товариство, кероване Смоличем, було фактично відділенням КДБ України, воно видавало книжки, присвячені викриттю «українського буржуазного націоналізму» і користувалося суворо забороненою в УРСР націоналістичною літературою.

Смолич був допущений до неї. Він, знаючи статут СКВУ, викривав начебто недемократичність цього документа, вказував, що в СКВУ «представники політичних партій діють від імені організацій громадського статусу. Тому і секретаріат СКВУ, – пише Смолич, – обрав собі таку тактику: усі свої жадані «накази», «обіжники», «вказівки» розсилає по націоналістичних організаціях тільки як «пропозиції». Вловлюєте знову цю «зверхдемократичну» облуду?» – щиро вигукує Смолич. Радянська людина не могла уявити собі, що політична партія може щось **тільки пропонувати**. А Смолич знав, що за кожним словом комуністичної партії ховається наказова форма, тому вважав «облудою» нормальні взаємини в політично-плюралістичній організації, яким був СКВУ.

Хоч в організуванні СКВУ були активними лідери різних патріотичних, в тому числі націоналістичних угруповань, Конгрес не прийняв жодної політичної односторонності, і все те, що радянська публіцистика трактувала як непримиренну боротьбу всередині СКВУ, мусило бути й було дискусією, яка не розвалила Конгрес, а навпаки, зміцнила та утривалила його діяльність, урізноманітнила його структуру відповідно до завдань світового українства.

Смолич належав до покірних літераторів, але слід сказати, що в книзі спогадів «Розповіді про неспокій» він наважився подати деякі правдиві моменти життя письменників, яких було репресовано в 30-х роках, деякі речі, що про них міг знати тільки співробітник ГПУ. Сьогодні вже встановлено (це довів Олег Микитенко, редактор «Всесвіту»), що Юрій Смолич, колишній старшина армії УНР, охоплений страхом відповідальності за свою патріотичну молодість, став агентом ГПУ та НКВД, писав «доброзичливі» доноси на Олександра Довженка та інших діячів української культури. Це була обдарована чуттям слова, культурна людина, але з поламаною душею. Коли вся літературна громадськість після появи роману «Собор» намагалася зберегти його автора Олеса Гончара на посаді голови правління письменників України, Смолич погодився посісти його крісло. Це була примусова служба за вказівкою згори. Совість його мучила. У спогадах він сказав немало правди про страшні 30-ті роки, але щоб якось виправдатися перед радянською владою, обливав брудом СКВУ. Думаю, Смолич не був зляканим антинаціоналістом. Він жив усе життя в переляку. Та не тільки він! Серед класиків радянської поезії майже немає таких, які не захищалися від тюрми і смерті інвективами на адресу націоналістів. Але це вже не таке просте, щоб його пояснити тільки боязливостю художніх натур. У класиків радянської поезії було що згадати про УНР, діяла болісна, доведена до розпуки скарга на політиків, які через свої вождівські міжусобиці довели незалежну Україну до упадку. А в деяких шістдесятників, в тому числі і в мене, грішного, священними націоналістами були тільки такі, як Роман Шухевич, які не ховалися за кордон, а йшли свідомо на смерть за Україну. Я помилявся, визнаю, бо не завжди зумів жити за вимогами, які ставив до інших.

З лайливими статтями на адресу СКВУ виступали дрібні газетярі-скоробрехи, які вульгарною, пересипаною злостивими дотепами, брудною писаниною робили кар'єру. Ставали редакторами видань, членами обласних та республіканських комітетів компартії, діставали ордени та можливість купувати дефіцитні товари (а до таких насамперед належала ковбаса), отож були вони готові, як писав Тарас, віддати рідну матір «за шмат гнилої ковбаси». У радянських газетах та журналах таких писань було немало. Але низький рівень культури тих опусів не дозволяє мені цитувати їх.

Комуністичні ідеологи розуміли, що той друкований мотлох не викликає до себе інтересу студентської молоді, а саме на ту радянську начитану та допитливу молодь і мала бути (та й була) скерована антинаціоналістична пропаганда. Загальновідомо було, що на Заході ніхто серйозно не сприймає публікацій політичного змісту з країни, де встановлена залізна цензура і таємний нагляд за всіма письменниками та видавцями. Отже, боротьбу з ідейно ворожими українськими центрами на Заході треба було підняти на «науковий» марксистський рівень, що й намагалися спецслужби СРСР зробити.

У працях співробітників інституту історії та інституту філософії АН УРСР, присвячених боротьбі з «українським буржуазним націоналізмом», появились цитати з робіт видатних західних мислителів, зокрема з твору Арнольда Тойнбі «Дослідження історії», де сказано, що «пролетаріат сучасного західного суспільства виявив себе повністю неспроможним створити якісь нові релігії вищого порядку», де обстоюється цивілізаційна творча енергія національної держави. Цікаво, що власне Тойнбі висловлював суголосну думку з тим, що писали українські дисиденти і що мовилося в резолюціях СКВУ: «...в російській атмосфері марксизм перетворено на емоційну і інтелектуальну заміну православного християнства, де Маркс виступає в ролі Мойсея, а Ленін – як Месія, а зібрання їхніх творів визнано за Святе Письмо цієї нової агресивної церкви». До речі, в сучасній Росії нічого нового в ідеології не придумано, зник марксизм, а на його місце повернулося те саме, що було: «православ'є, самодержав'є і народність».

А наші велемудрі українські марксистки, які в людині бачили тільки шлункове, тваринне начало, проти Тойнбі та інших західних філософів нічого не могли виставити, крім фальшивого «раю» – насправді голодоморного і кривавого режиму, побудованого диктатурою пролетаріату в СРСР. Вони без кінця громили теорію нації в тому вигляді, як її сповідували фашисти, виривали з історичного контексту політику ОУН напередодні Другої світової війни, оголошували прислужниками Гітлера навіть тих українських патріотів, хто загинув у фашистських концтаборах. Ніде жодним словом вони не згадали, що УПА була створена 1942 року як збройна сила українців проти німецько-фашистської окупації. Бувши на службі у червоної імперії, вони сприймали націоналістичні організації українців не інакше, як за своєю власною рабською подобою.

Відомий політичний діяч та історик Ісаак Мазепа в книжці «Підстава нашого відродження» (1949) також піддавав аналізу та критиці державотворчі рецепти Донцова та Липинського, але робив це з позиції демократичного націоналізму. А служителі комуністичної ідеї в УРСР – головні антиподи українського націоналізму – проклинають Донцова та всіх речників української національної ідеї як фашистів. Комуністи називали і називають українських патріотів «буржуазними націоналістами» і «фашистами». Тим часом уся українська буржуазія – це були декілька синів та внуків Артема Терещенка, які не виявляли особливої національної свідомості, а один з них був міністром в уряді Керенського. Сьогодні дії Президента України Віктора Ющенка, спрямовані на очищення України від пам'ятників часів неволі, комуністи називають неофашизмом, замовчуючи та заперечуючи голодомор в Україні, організований червоними фашистами.

Та повернімось до викривачів СКВУ, знаменитих докторів наук. Що вони писали про Конгрес?

Віталій Чередниченко (справжнє прізвище та ім'я Віктор Чернявський), доктор історичних наук і водночас співробітник КДБ, у книжці «Націоналізм проти нації» (1970) видає бажане за дійсне: «Великі надії в антикомуністичній боротьбі покладали українські націоналісти та їх імперіалістичні покровителі на так званий «Світовий Конгрес Вільних Українців», що відбувся в Нью-Йорку в листопаді 1967 року. Та, незважаючи на тривалі готування до нього, конгрес не досяг поставленої мети. Він не тільки не мобілізував українську еміграцію на антикомуністичну боротьбу, а, навпаки, перетворився у збіговисько ворогуючих між собою політичних авантюристів, виявив їх ідейну порожнечу та моральне убозтво, розпалив пристрасті та ворожнечу між ними».

Те ж саме, що говорить про СКВУ Чередниченко, говорив у своїх численних книжках доктор філософських наук Юрій Римаренко. Його найбільше втішало те, що керівники СКВУ самі бояться розколу в організації і закликають до єдності, «якої нема й не може бути», оскільки, на його думку, партійна ворожнеча є вирішальним чинником в українському емігрантському житті.

Викривачі «українського буржуазного націоналізму», рекрутовані владою з наукових сфер, виконували замовлення, користуючись допомогою спецслужб СРСР, які подавали докторам наук достовірну текстуальну інформацію, націоналістичну пресу і навіть, як видно з книжок Римаренка,

промови, записані на бенкетах СКВУ. Агентура КДБ СРСР вивчала не лише кожну фразу, а й кожну крапку й кому у виступах на з'їздах та в кулуарах СКВУ.

Цікава деталь. Доктор історичних наук Рем Симоненко в статті «Антирадянське спілкування українського буржуазного націоналізму із сіонізмом» (1974) буквально ловить на гарячому перекладача промови Льва Добрянського на першому СКВУ. Промова, проголошена англійською, була надрукована в перекладі українською мовою. Хтось записав її живцем, хтось передав англійський текст ученому, щоб він міг порівняти оригінал з перекладом. А там вираз «світовий сіонізм» перекладено як «світовий приклад». Не розумію, навіщо було приховувати добру пораду Льва Добрянського вчитися у творців єврейської держави, адже Іван Франко сприйняв ідею відбудови Ізраїлю, як начебто рідну сестру відродження Української держави, що було імпульсом до написання поеми «Мойсей». Але сам по собі цей епізод є знаком того, що СКВУ мав грізного ворога в личині спецслужб СРСР, який прагнув будь що дискредитувати центр світового українства, вдаючись до різних підступів, аж до втягування родини того чи іншого активного діяча СКВУ в тенета своїх злочинних планів.

Всевидаще око КДБ СРСР стежило за кожним учасником СКВУ, з особливою ж пильністю – за його керівниками. Довжелезна стаття «Під чужими порогами» в кількох номерах газети «Вісті з України» за травень 1973 року, присвячена Миколі Плав'юку, свідчить, що її автор Олег Тимошенко (мабуть, псевдонім якогось офіцера КДБ) мав ґрунтовну обізнаність із життям видатного діяча націоналістичного руху та СКВУ.

Факти з життя Миколи Плав'юка подаються загорнутими в зневажливо-іронічні фрази, що проникнуті ненавистю до людини, яка на чужині зуміла здобути вищу освіту, закінчити економічний факультет Мюнхенського університету, а згодом – торговельне відділення університету в Монреалі. Але як тільки автор викривальної статті починає цитувати промови Плав'юка та листи в Україну до брата Ярослава, благородне обличчя «ворога радянської держави» неможливо затерти.

20 січня 1968 року в аудиторії «Просвіти» у Форт-Вільям (Канада), на відзначенні 50-річчя IV Універсалу Центральної Ради, Микола Плав'юк сказав: «І сьогодні наш народ там і ми тут своїми діями і працею доводимо, що ми державники». Точно й коротко визначив суть історичного завдання української еміграції у вільному світі і предмет державницьких уболівань української інтелігенції в УРСР.

Цікаво, що листи Ярослава Плав'юка до брата Миколи товариш Тимошенко не цитує. Вони були йому потрібні, щоб дістатися до глибини душі свого ворога. Вони й писалися на вимогу або й під диктовку агентів КДБ. Але, взявшись безсоромно розкривати кореспонденцію між братами, КДБ одержало з Канади гідні відповіді, перейняті правдою й щирістю. «Не ворогам я тут служу, – пише Микола Плав'юк до брата 2 серпня 1960 року, – тільки виконую свою працю для добра нашої спільноти в Канаді і на Україні». І далі в тому ж листі: «Ти мене хочеш переконати, що лише деякі соціальні верстви поневолювали нас. Славку, пусті намагання. Я був у польській школі, я був у німецькій, і бачив інші країни. Не класовий, але національний шовінізм нас поневолює... Не дури себе, що з пролетарями легше, чим з капіталістами. Одні і другі – наші вороги».

Очевидно, брат з України чи, радше, той, хто надиктовував йому листи до брата в Канаду, хотів переконати Миколу Плав'юка в тому, що російські чи польські пролетарі були союзниками українського народу в боротьбі за його національні права. Насправді ж – і ми це добре засвоїли з уроків нашої історії та з життя в СРСР – шовінізми панівних націй позбавлені класової природи. На одну мову наступає інша мова, намагаючись захопити її територію і знищити її живий організм, історичні та культурні цінності одного народу силоміць мають бути замінені історичними та культурними цінностями іншого народу. Український націоналізм на практиці ніколи не був шовіністичним, його збройні сили ніколи не діяли на чужій території. Він завжди виникав як оборона права української нації на свою державу, бо тільки національна держава була і завжди буде вільною формою життя і розвитку духу, що його береже як своє безсмертя народжений мовою, землею та історією окремішній народ.

Згадаймо напруження, яке виникло ще на третьому СКВУ у зв'язку з виступом правозахисника генерала Петра Григоренка, який, може, занадто різко, але по суті правильно питався, за якою ідеологічною настановою діятиме Конгрес уже в незалежній Україні і задля неї в цілому світі. А згадавши, маємо визнати вірність СКВУ ідеї нашого державництва. Українська держава з перших днів свого існування відчула неочіненну допомогу української діаспори на західній півкулі планети. Про це детально говорив 18.VIII.2001р. президент СКУ Аскольд Лозинський. Ще у вересні 1991 року, до підтвердження на референдумі 1-го грудня того ж року Акта проголошення незалежності України, СКВУ

організував могутню маніфестацію перед Білим Домом у Вашингтоні за визнання молоді Української держави. Канада разом з Польщею та Угорщиною перша визнала самостійну Україну, не запізнилася й Аргентина з таким же визнанням. І це була заслуга українських громад у тих державах – і, ясна річ, заслуга СКВУ.

Керівництво Світового Конгресу Вільних Українців зуміло швидко ще за совітських часів знайти контакти з Народною Радою у парламенті України. Вже тоді з'явилася ідея заснування Української Всесвітньої Координаційної Ради як громадського органу, що мав перебрати від СКУ його функції. Слава Богу, цього не сталося, бо молода Українська держава з багатьох причин не здатна була і, на жаль, досі ще не здатна забезпечити всім необхідним громадський світовий український уряд. Але планетарні форуми українців, які інспірував СКУ, стали своєрідним світовим парламентом української нації, де обговорюються найбільш важливі проблеми нашого державного життя і життя українських громад за межами України.

За роки існування незалежної України (і великою мірою завдяки принциповій патріотичній позиції та енергії Аскольда Лозинського) СКУ поширив свою діяльність і в самій Україні на регіони, де русифікація залишила найглибші рани, і на всі частини Божого суходолу, де живуть українські громади. Президент СКУ побував у майже всіх країнах, де можна почути українську мову. Членами СКУ стали громади українців з усіх колишніх республік імперії. Наша східна діаспора сьогодні сприймає Україну як свою надію і свою духовну вітчизну. І це більше завдяки діяльності СКУ, ніж діям нашої державної влади.

Скажемо відверто: те, що повинна б виконувати Українська Всесвітня Координаційна Рада, виконує СКУ. Його діяльність не втрачає, навпаки, набирає значення єдиної світової української організації, здатної позитивно впливати на утвердження й формування самостійної, соборної, демократичної європейської України.

Наша держава переживає трудні часи. Настала доба загострення боротьби між політичними силами національно-демократичного спрямування та силами, зорієнтованими на єдиний економічний, фактично єдиномовний та єдиноінформаційний простір України й Росії. Помаранчева революція розбудила національний дух в широких масах українського народу, засвідчила незворотність його державницького розвитку. Надії на віднову колоніальної залежності Києва від Москви розбиті – та не до кінця! Комуністи та їхні союзники з партії регіонів знову розворушили теорію непримиренності між Сходом і Заходом України й під облудними закликами об'єднання нації намагаються нав'язати їй другу державну мову. Вибори 30 вересня до Верховної Ради України – це було голосування фактично **ЗА** або **ПРОТИ** єдиної української державної мови. Воїтелям за другу державну мову йдеться не про право й можливість користуватися російською мовою, якою російськомовні громадяни вільно користуються, а про право не знати та ігнорувати мову корінного народу, мовно відмежуватися від нього – і, зрештою, розколоти Україну, так, як це сталося завдяки другій державній мові у Молдові.

Мовне питання болісне, складне, спекулятивне, але доки українська влада не діятиме рішуче в дусі Конституції, яка визнає українську мову державною, – доти русифікація України не припиниться. Доки українською мовою всуціль не заговорять наш парламент і Кабінет Міністрів та їх апарат, доки не закінчиться загравання українських безхребетних політиків з російськомовним міщанством, доки вчителі й викладачі української мови на Сході й Півдні України не одержуватимуть підвищеної зарплати, доки українськомовна преса й книжка не матимуть пільг порівняно з «вітчизняною», але чужомовною книжкою та пресою – доти наша мова не почуватиметься душею держави, як це заведено в Росії для російської, а в Польщі для польської мови.

Та все ж вибори 30 вересня підтвердили незаперечний факт: в Україні діють сили, які успішно змагаються з реакційними, промосковськими партіями. Кристалізація всенародної демократичної і національної свідомості триває. Все говорить за те, що Україна більш ніколи не буде нічиєю колонією, а буде назавжди в колі країн європейського континенту, вільною і з кожним роком економічно й культурно зростаючою державою.

Не покидаючи українського материка, а саме з його допомогою СКУ в теперішній ситуації мав би поставити своєю метою згуртування навколо сучасних завдань нашої держави велетенського зарубіжного українського космосу. Громадські організації, які від імені двадцяти мільйонів закордонного українства входять до СКУ, перебувають у слабкому зв'язку, бо замало визнавати СКУ своїм центром, ходити до нього за порадами і допомогою. Необхідно, щоб Конгрес мав своє постійне

представництво в Києві, при УВКР, щоб поступово привчати українців світу чути столицю України, а в перспективі Київ має стати осідком штаб-квартири СКУ. Треба нам разом не раз на рік, а щодня і спільно підганяти українську владу до розв'язання проблем життя планетарної української громади.

Два мільйони українців, які сьогодні живуть у Греції, Італії, Іспанії та Португалії, – сумне, але не трагічне явище. Якщо наші земляки у країнах, де донедавна присутність українців була мізерною, зуміють організуватися так, як це зробила свого часу українська еміграція в Канаді, США, Латинській Америці та Австралії, то Україна набуде додаткову, і, може, навіть вирішальну силу в своєму стратегічному намаганні приєднатися до Європейського Союзу і НАТО.

Побувавши недавно серед українців Іспанії та Португалії, я відчув гарячу необхідність негайно створити загальноєвропейську українську газету. Вона повинна виходити в Україні, розповсюджуватися в українських громадах Європи, бути органом Європейського Конгресу Українців, видаватись паралельно мовами тих народів, серед яких знайшли порятунком від напівжебрацького життя сотні тисяч наших робітників. Така газета продемонструє Європі те, чим уже сьогодні захоплюються політики в Греції, Італії, Іспанії та Португалії – працьовитість, високу культуру і моральну чистоту українських мігрантів.

Я закликаю Світовий Конгрес Українців боротися за остаточну перемогу нашої мови як єдиної державної мови в Україні, а ще більше сприяти всіма способами збереженню національної ідентичності українців за межами України. Вірю – українська мова в Україні переможе. Знаю: українці в Західній Європі – не просто тимчасові заробітчани. Це громади, які незабаром матимуть усе, щоб зберегти свій національний дух і запізнати народи Європейського Середземномор'я з українською історією та культурою. Знаю: наша східна діаспора, в закавказьких та тюркомовних країнах, в Китаї та в інших державах Азії, на Близькому й Далекому Сході та особливо в Росії піднімається до повноцінного національного життя, долає перешкоди та труднощі, які ставить перед нею шовіністичне доквілля.

Знаю, та все ж закликаю, бо хочу, щоб усе те сталося ще за життя мого покоління і за життя тих людей, які сорок років тому прийшли студентами на перший СКВУ, а тепер стали на чолі цієї безсмертної організації.

СЕКЦІЯ I

ЗДОБУТКИ ДІАСПОРИ У ГУМАНІТАРНІЙ, ОСВІТНІЙ, ТЕХНІЧНІЙ, ПРИРОДНИЧІЙ СФЕРАХ: ГЛОБАЛЬНИЙ І УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Перша підсекція

Українці у світі: літературознавчий і мовознавчий аспекти

Олена БАРАБАНОВА

Слов'янський державний педагогічний університет

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ ТВОРЧОСТІ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

Вивчення художньої спадщини Е. Андіївської безпосередньо пов'язане з історією України: поверненням до лона рідної літератури творчості письменників діаспори, теоретичним переосмисленням здобутків і втрат української літератури й літературознавства. Тож значний доробок письменниці повертається до України. Це засвідчують видання її прозових та поетичних творів, що побачили світ в Україні впродовж 1992–2004 рр.

Інтелектуальна, філософсько-психологічна, значною мірою експериментальна проза Е. Андіївської концептуально й стильово розширює художню карту українського письменства. Творча манера письменниці виразно індивідуальна. Для неї характерне нетрадиційне осмислення життєвого матеріалу, незвична форма його подачі реципієнту на тлі психологічної характеристики персонажів і мотивів їхніх учинків. Вона своєрідно інтерпретує фольклорні та культурні джерела українського народу, успішно випробовує свої можливості в багатьох жанрово-стильових модифікаціях, шукає змістові форми художнього самовираження, найбільш адекватні її творчому потенціалу.

Оповідання, новели, поезії в прозі, казки (збірки «Подорож», «Тигри», «Джалапіта», «Проблема голови» та «Казки») – невід'ємна оригінальна складова творчості письменниці зі своєрідною поетикою жанрового буття поетичної народно-художньої ідеї. Пошуки нових сюжетно-композиційних форм концентруються навколо чинників поглибленого психологізму, естетичних ідеалів, вдосконалення, урізноманітнення вимірів авторського бачення складних і суперечливих виявів людської натури з акцентом на розкриття образу на тлі народнопоетичної традиції.

Художня система Е. Андіївської суголосна добі, що постала після Другої світової війни й визначала естетичні цінності та їхнє осмислення в умовах протистояння особистості й суперечливого часу. Своєрідність духовних змагань письменниці (на противагу ущемленим цензурою авторам з материкової України) полягає в тому, що вона формувала свій естетичний ідеал в умовах вільного вибору, внутрішньої та зовнішньої свободи для втілення творчих задумів.

Аналіз її творів переконує, що важливою рисою художнього мислення Е. Андіївської є її свідоме прагнення до пошуку експериментальних ходів з виразально-змістовим наповненням. Вона належить до таких письменників-психологів, герої яких у замкнутому середовищі спроможні на раціональні вчинки та дії, заґрунтовані на загальних і часткових, національних і особистісних мотивах етичного, морального, гуманного характеру, повністю відповідаючи генотипу, що був успадкований ще від предків-язичників. Письменниця та її герої духовно пов'язані з Україною. Вона вірить у істину свого художньо осмисленого ідеалу, психологічно обумовленого й природно синтезованого. В його основі – суб'єктивний вибір, що означає художнє освоєння важливого рішення, прийнятого в межовій ситуації, а звідси – самореалізація людини та повнота її максимального розкриття. Йдеться про потужний заряд духовності, що сформувався у своєрідне джерело генетичного фонду для образів авторки. Воно служить відправним моментом для об'єктивного сприйняття сенсу індивідуального життя конкретного героя Е. Андіївської, пізнання його буття в двох площинах – естетичній та народно-психологічній.

Будуючи власний художній світ, Е. Андіївська послуговується багатим мовностилістичним арсеналом, аргументовано переплітає уявні картини замкнутого середовища з національними символічними ознаками.

Гуманістичний пафос є наскрізним у художній системі письменниці. Її концепція людини оперта на цінності, вироблені українським народом упродовж віків.

Закономірне намагання Е. Андіївської осмислити взаємодію раціонального та ірраціонального, щоб призначення людини подати в психологічному ракурсі й виокремити тему двосвіття. Йдеться про

взаємозв'язок активних чинників, зокрема усвідомлення персонажами своєї складної долі, уведення до тексту знакових образів з міфів і легенд. Категоричне спрямування емоційно піднесених страждань має від'ємне підґрунтя тоді, коли результат спричиняє виключно руйну.

Творчість Емми Андіївської підносить українську літературу на якісно новий щабель, приваблює глибиною проникнення до внутрішнього історичного світу героїв, мовним багатством, розмаїттям стильових засобів, органічним переплетенням голосів пращурів та нащадків, майстерно виписаними внутрішніми монологами, уявними діалогами. Неповторного забарвлення художньому світові письменниці надають плин свідомості, складна асоціативність мислення, гра інтуїції й розуму, алюзійність, тонка іронічність. Художня система Е. Андіївської та її поетика – оригінальне явище в контексті українського фольклору та світової літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Водолазька С. Постмодерністські акценти у творчості Емми Андіївської // Дис. ... канд. філол. наук. – Київ, 2003. – 188 с.
2. Зимомря І. Романи Емми Андіївської: психологічний дискурс. – Дрогобич: Коло, 2004. – С. 53.
3. Історія української літератури ХХ століття. У двох книгах / За редакцією В. Г. Дончика. – Кн. 2. – К.: Либідь, 1998. – С. 185–188.
4. Мовчан Р., Ковалів Ю., Погребенник В., Панченко В. Українська література. 11 клас. Підручник для середньої загальноосвітньої школи / За заг. редакцією Р. В. Мовчан. – К.: Ірпінь, 2001. – С. 48-51.
5. Сорока П. Емма Андіївська. Літературний портрет. – Тернопіль, 1998. – 240 с.
6. Тарнашинська Л. Емма Андіївська: «Неправда, що людина не має вибору. Вона його має повсякчас» // День. – 1999. – № 17. – С. 7.
7. Українська література: Хрестоматія для 11 кл. серед. навч. закладів / Упоряд. Р. В. Мовчан, Ю. І. Ковалів. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. – С. 76-77.

Галина БОНДАРЕНКО, Зоя КЛИМЕНКО

Слов'янський державний педагогічний університет

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ У ТВОРІ УЛАСА САМЧУКА «ВОЛИНЬ»

Улас Самчук був видатним майстром української літератури ХХ століття. Щастя для нього і для нашого красного письменства, що доля Самчукова простелилась на захід, а не на схід, і йому не було понівечено життя, душу, творчість, як багатьом письменникам тут, у радянській Україні.

Найвизначнішим творчим досягненням митця є роман-епопея «Волинь» – унікальний в українській літературі твір, аналогії якому можна відшукати лише в літературах інших народів («Селяни» В. С. Реймонта, «Селяни» О. Бальзака, «Тихий Дон» М. Шолохова). Це гімн великому краєві – Волині, його самобутнім людям, тяжкій праці хліборобів, любові до землі, красі особистості.

Головним, визначальним був мистецький дар письменника, його висока відповідальність за правду слова, за правду історії: «Збудилися ми – ми півмертві, ми немічні. Збурилися і встали! На буревійних хвилях революції впливли наші кораблі в далекий рейд! У наших жилах, міцних руках стерно майбутности. Вірю в нас!» [4, с. 363].

Ідеал Самчука – сильна, незнищенна, готова до самопожертви українська людина, яку не можуть зламати ні голодомори, ні цілі полки сатанинської влади. Для письменника вкрай важливо було відтворити складний, болісний процес національного самоусвідомлення, який пройшов і він сам, і герої «Волині», зокрема Володько Довбенко. «Це важка духовна робота, яку він [митець] виконує, добуваючись до чистого струменя історичної правди в замулених криницях народної пам'яті» [1, с. 3].

Волинь – не просто частина України, це перша організація наших предків, предвісник золотої доби Київської Русі; це слов'янські початки нашої державності, нашого світогляду, світовідчуття. Міцність натури Матвія Довбенка виростає з тих праслов'янських коренів, а Володько – не лише фізіологічне продовження батька. Він естафета, носій української сутності в нових історичних умовах, коли стихійні селянські чесноти стають ґрунтом відповідного їм національного буття.

Дискутуючи з більшовиком Йоною Пацюком, Володько визнає неповноту національної самоідентифікації, протестує проти новітніх ідей і прийомів нівелювання українців: «Ми ще все і все не знаємо самі себе – раз монголи, раз хакли, раз малороси, а ось тепер ще одна нація – товариші... будьмо ж нарешті самі собою!» [4, с. 287].

Улас Самчук «заземлює» своїх героїв на прадідівську традицію триматися «закону земного тяжіння» – боротися за землю, любити й плекати її, бо земля – це і багатство, і сила, і влада, і найвищий суд.

У романі вирізьблено монументальні постаті. Це народні характери, стійкі, міцні духом, підпорядковані лише моральним законам. Хай на початку описаних подій вони перебували в багатовіковій летаргічній сплячці, хай вони пробуджувалися з неї разом з поколінням письменника, але, пробудившись, випростовувалися на повний зріст, ставали соціально й національно свідомими.

Змістовність, доцільність і виражальність життя героїв Уласа Самчука зумовлені буттям України в духовному просторі людства. Цьому підпорядковані життя і боротьба самого письменника, який «входив» своїм особистим переживанням, своїми біографічними фактами в творчу долю персонажів і «Волині», й «Осту», «Юності Василя Шеремети», повістей «Кулак» та «Марія». «Волинь» – «справжній твір справжньої літератури... Є це організм, що живе й пульсує власним, волею письменника наданим йому, окремим життям... є матеріалізацією духовної енергії» [2, с. 21]. Митець зберіг за собою історичне право голосу – і політичного, і духовного його звучання в національному просторі України, а герої творів Самчука – носії кращих рис українського народу, вільного, гордого, повного сил, незважаючи на складність політичних обставин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жулинський М. «Я був повний Україною»: Про українського письменника Уласа Самчука // Літературна Україна. – 1995. – 30 березня. – С. 3.
2. Замість переднього слова: Найважливіші голоси преси про 1-й том «Волині» Уласа Самчука // Дзвін. – 1991. – № 5. – С. 20-22.
3. Пінчук С. Улас Самчук // Рідна школа. – 1999. – № 1. – С. 9-11.
4. Улас Самчук. Волинь: Роман у 3-х частинах. Ч. 3. – Торонто, 1969. – С. 395.

Василь ГОРБАЧУК, Ольга КАРАБЛЬОВА

Слов'янський державний педагогічний університет

РОЛЬ ДІАСПОРИ У СПРАВІ ВІДНОВЛЕННЯ ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ НА ДОНЕЧЧИНІ

Вже більше десяти років, як відновлено філологічний факультет у структурі Слов'янського державного педагогічного університету. Його відродження пов'язане з ім'ям професора В. Т. Горбачука, який став першим деканом факультету, створеного на основі двох відділень – українського та іноземного; через рік було відкрито російсько-українське відділення. Становлення факультету відбувалося в той час, коли в Україні панувала економічна криза, коштів на розбудову науково-технічної бази факультету не вистачало: бракувало необхідних підручників, художніх текстів тощо.

І в той час надзвичайно ваговою і своєчасною була допомога українців з діаспори. Влітку 1994 року в наше місто до родичів приїхав професор Ратгерського університету (Нью-Йорк) пан Віталій Кейс. Його батьки, уроджені слов'янці (мати – вчителька української мови та літератури, батько – інженер), під час Другої світової війни емігрували до Америки, залишивши у Слов'янську родичів. Пан Кейс завітав на кафедру української мови та літератури, де познайомився з професором Горбачуком, який саме опікувався організацією навчального процесу на факультеті. Професор Горбачук запросив американського професора прочитати лекційні курси з англійської мови та української літератури діаспори. Професор В. Кейс погодився і восени 1995 року, приїхавши із США, привіз для факультету значну кількість літератури. Цієї ж осені кафедра української мови та літератури отримала чималу посилку книг від української поетеси з діаспори Ганни Черинь (Флорида, США). Вона ще кілька разів надсилала свої твори.

Професор В. Кейс, відчитавши свої лекції, які справили незабутнє враження на слухачів, адже концептуальний підхід у висвітленні навчального матеріалу у нього був зовсім не таким, який у нас

традиційно склався ще в радянські часи, повернувся до Америки. Через пресу і особисті контакти він повідомив діаспорну спільноту про проблеми нашого факультету. Невдовзі рідкісні наукові праці зі славістики, історії української мови, видання власних наукових творів надіслав відомий вчений-мовознавець, професор Українського вільного університету у Мюнхені Олекса Горбач (Німеччина), надійшли книжки від Ади Кулик та відомого критика, літературознавця Григорія Костюка із Вашингтона, від громадського діяча, американця українського походження Володимира Воловодюка з Нью-Гейвена (США), а також надійшли книжкові посилки із Канади: від Марії Білоус-Гарасевич, від Яра Славутича та Богдана Маціва.

Оскільки Віталій Кейс не тільки сформував основну частину книжкового фонду, а разом зі своєю сестрою Тетяною Халупою (Каліфорнія, США) пожертвували кошти на утримання цієї бібліотеки, вирішено було присвоїти бібліотеці згідно з бажанням фундаторів ім.'я їхніх батьків – Олександри та Олексія Кейсів.

На кінець 90-х років це була єдина спеціалізована бібліотека на всю південно-східну Україну. Цей фонд літератури дав можливість забезпечити викладання курсу «Українська література діаспори» та історії української літератури ХХ століття, оскільки університетська бібліотека не забезпечувала художніми творами студентів щойно створеного факультету в потрібній кількості.

Завдяки фондам цієї бібліотеки студенти та викладачі філологічного факультету отримали можливість ознайомитися з творчістю раніше табуйованих талановитих представників «розстріляного відродження» та українських письменників з діаспори, стали свідками дивовижного феномена, коли два річища літературного процесу – еміграційного й материкового – з'єдналися в одне. У фондах цієї книгозбірні представлене славетне сузір'я імен, багато з яких уже ввійшло до чинної шкільної програми: Євген Маланюк, Лев Силенко, Дмитро Донцов, Юрій Клен, Тодось Осьмачка, Іван Багряний, Василь Барка, Емма Андіївська, Богдан-Ігор Антонич, Улас Самчук, Олександр Олесь, Олег Ольжич, Олена Теліга, Богдан Кравців, Яр Славутич, Богдан Рубчак, Віра Вовк, Богдан Бойчук, Олекса Стефанович, Григорій Костюк, Ганна Черінь, Оксана Лятуринська, Наталя Ливицька-Холодна, Михайло Орест, Олег Зуєвський, Юрій Тарнавський, Марія Білоус-Гарасевич та ін.

На базі цієї бібліотеки (з 2005 року вона влилася в загальноуніверситетську бібліотеку) виконуються дипломні роботи студентами й кандидатські дисертації нашими аспірантами. Захищена кандидатська дисертація за темою «Мовна особистість Уласа Самчука: зв'язок мовотворчості зі світоглядними орієнтаціями письменника» (В. Ф. Стецій).

Завдяки матеріальній підтримці організованого професором В. Кейсом у США «Комітету допомоги школам Донбасу» проведено ряд експедицій науково-дослідного центру «Південна Слобожанщина» (науковий керівник – професор В. Т. Горбачук), створеному при факультеті, завдання якого полягає в ліквідації білих плям на карті України (північ Донецької і Луганської областей та південь Харківської області) в діалектному, фольклорному та етнографічному аспектах. У цих експедиціях брали участь, крім наших викладачів і студентів, наукові співробітники НАН України: Л. Г. Орел, Л. Г. Пономар, О. Ю. Млечко, Х. М. Ткач, З. С. Гудченко, О. В. Курочкін, Л. Г. Анісімова. Зібраний внаслідок польових досліджень фактичний матеріал було використано в дисертаційних дослідженнях. Вже захищені кандидатські дисертації «Вербальна магія та способи її трансмісії» (С. М. Швидкий), «Типологія змін лексики південнослобожанських говірок» (С. М. Семанчак), «Побутова лексика говірок Південної Слобожанщини» (Л. М. Тищенко). Готова до захисту дисертація «Розвиток ойконімії Слобожанщини протягом 17-20 століть» (Є. М. Ткаченко).

З великою вдячністю згадуємо моральну й матеріальну допомогу, яка надійшла з-за меж материкової України. Бізнесмен і меценат із США Іван Заковоротний спонсорував видання книги В. Т. Горбачука «Барви української мови». Поповнити факультет технічними засобами допоміг Володимир Воловодюк. Це також фінансова підтримка Теодора Костюка (США), сина відомого літературознавця Г. Костюка. Упродовж восьми років Об'єднанням Українських Православних Сестрицтв у США, яке очолюють Надія Мірчук та Валентина Кузьмич, із пожертв громадян США українського походження надало нашим студентам-відмінникам 152 іменні стипендії. У 1997 році українська православна парафія у Філадельфії (Ольга Рурська) надіслала 528 доларів для надання допомоги «найбільш потребуючим та ідейним студентам».

Оскільки наш філологічний факультет знаходиться в стадії свого становлення, то велика увага приділяється виробленню й утвердженню хороших традицій, піднесенню загальної культури студентів,

забезпеченню високого рівня викладання фахових дисциплін. Безкорислива допомога і увага до нас світового українства сприяє у формуванні факультету і кафедри української мови та літератури як осередку «національного гуманітарного простору» (Л. Костенко), сприяє вихованню національної свідомості, а в умовах зрусіфікованого Донбасу це надзвичайно складний і zarazом відповідальний аспект нашої роботи.

Як яскраві події на факультеті пам'ятаємо зустрічі з науковцями, бізнесменами, меценатами з діаспори: з паном Віталієм і Тетяною Кейсами, Іваном Заковоротним, Теодором Костюком та іншими. Незабутня атмосфера цих зустрічей назавжди залишилася в наших серцях. Відчуваємо почуття духовного зв'язку з українцями з діаспори, вдячність за те, що вони зберігають українську мову, культуру, сприяють розвитку філологічної освіти в нашому навчальному закладі. Усе це назавжди ввійшло в історію буття філологічного факультету.

Валерія ГОХМАН

Відділ підготовки зарубіжних фахівців та роботи з діаспорою
Міністерства освіти і науки України, Київ

СИН ГАРМОНІЇ

Богдан-Ігор Антонич боготворив Україну. Він духовно належав до літературної плеяди, представлені іменами таких українських зірок, як Олег Ольжич, Олена Теліга, Євген Маланюк. Але його творчість, його думки, його пошук були дуже й дуже своєрідними, самобутніми. Б.-І. Антонич був єдиним в Україні молодим поетом, який міг дуже тонко і глибоко поєднати у своїй творчості талант музиканта, художника і поета. Віртуозне поєднання глибокої філософської думки з легким прозорим тонким поетичним образом, поєднання важких фарб будення з творчим навіюванням. Своїми творами Антонич зміг показати, наскільки складний і прекрасний світ, навчити бачити і чути прекрасне в найпростішому, найбуденнішому.

Б.-І. Антонич дивовижно поєднує у віршах живопис і музику, в його творах переплітаються зорові враження із слуховими, він тонко відчуває і передає словом барви, що створюють певний настрій читача, дають змогу найбільш тонко, глибоко зрозуміти і відчути образ. Поет все життя шукає і будує гармонію, досягає мети і береться до роботи знов. Поєднує мелодію, ритм, колір і навіть застосовує графіку (поезія «Осінь»).

Зверніть увагу, вже в назві «Осінь» змішуються два кольори: жовтий «о» та синій «і». Всі знають, що таке поєднання дає життєдайний зелений. Автор вже готує нас до подальшого сприймання твору, він дає читачеві можливість розвивати та вдосконалювати своє образне мислення, ставати на деякий час художником і, слухаючи поетичні твори, малювати свої особисті образи, застосовуючи все можливе розмаїття барв, шукаючи гармонію, духовно збагачуючись, стаючи кращими і роблячи кращим світ.

Поезія «Осінь» закінчується такими рядками:

...П'яне піано на піаніні трав
Вітер зажав.
Спіють дні все менші, нерівні,
Піють до півночі півні
і
ості, осоки, рій ос
і ось
вже осінь
і
о
осінь
інь
нь

У першому рядку до синього «і» і червоного «а» додається штрих зеленого «е» у співвідношенні 5\7\2, що народжує буяння багряного із темно-зеленими кінчиками листя на фоні неспокійного синьо-

сірого неба. Звук «і», що повторюється, дає відчуття дмухання вітру вже осіннього, нелегкого, але по своєму співучого, що знімає з верхівок дерев листя і кружляє з ними до безтями. То один, то другий листок здіймається вгору: багрянний, золотавий, жовто-зелений – і, протанцювавши свій останній танок, повільно спускається додолу, обережно торкається землі, останній подув «...інь, нь». Малюнки ці мають надзвичайну пластичність, вчать у простому, в буденному, в звичайному бачити прекрасне, серцем відчувати радість буття і все розмаїття фарб навкруги.

Б.-І. Антонич дуже любив життя і повною мірою ділився своєю любов'ю зі світом. Він хоче досягти гармонії в серці. І досягає її тільки «...погодившись з Богом...» і пишучи свої твори «...для Божої слави...». У своєму вірші він показує, наскільки радісна. Відкрита і вільна людина, коли в її серці «народився Бог». Кожен звук, кожне слово у творах Б.-І. Антонича наповнене життям.

Є щонайменше три моменти, які стосуються творчості Антонича у контексті діаспорних проблем. Перший – це пошук теми у поетичній творчості. І тут ми повинні виділити ранню поезію «Ізгой» (1932 р.), в якій йдеться про гордого і неприкаяного вигнанця. Закінчення вірша – це і трагічний фінал ізгоя з рідної землі:

Вже прийшла чорна ніч в темнім крепі,
Відітхнула глибоко земля.
Ще останній, приземлений шепіт:
– Я вертаюсь, Країно моя.

Другий момент – це розсіпані у критичних статтях влучні короткі характеристики поетів, що опинилися на еміграції: у Парижі, Празі, Варшаві (В. Хмелюк, Є. Маланюк, Н. Лівицька-Холодна, У. Самчук, О. Теліга). Проблеми діаспорних поетів присвячена, зокрема, стаття поета «Поезії по цей бік барикади».

Третій момент – це аналіз посмертних видань творів Б.-І. Антонича у діаспорі, зокрема:

Вибрані поезії. Краків, 1941.

Перстені молодості. Пряшів, 1966.

Зібрані твори. Нью-Йорк – Вінніпег, 1967.

Акцентування на цій «діаспорній» темі доповнить творчий портрет цього незвичайного Поета.

Ольга ГРИБОВА, Надія ЛІСОВА

Слов'янський державний педагогічний університет

ПСИХОЛОГІЯ КРИЗОВИХ СТАНІВ РОМАНУ «ГЕРОСТРАТИ» ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

У творчому мікрокосмі Емми Андієвської – нескінченна кількість світів: «Світи інші тут, перед нами, тільки ми пробігаємо повз них, не побачивши, що вони є. Колосальні всі галактики, все найневимовніше перед нашим носом, тільки треба побачити – це кут зору» [1, с. 13]. Поетеса містить у собі всесвітню інформацію, очищуючи своє «духовне», і крізь неї проходить сила, яка не є її власною духовною сутністю. Для Е. Андієвської творити – значить бути у стані медитації, їй дається візія того, що треба написати або намалювати. В. Налімов найпоширеніше поняття медитації визначає так: «...це спрямована мандрівка у глибини своєї свідомості, знайомство із собою в континуальному різноманітті проявів». У внутрішніх просторах Універсуму відбувається самопізнання в усьому потенційному багатоманітті, проявляючись у вигляді ілюзій, уявлень, фантазій. Людина ніби виходить за свої межі, хоча насправді меж тут не існує. «Людське «Я» містить в собі всю реальність буття – мікрокосм як дзеркало макрокосму (Гермес Трисмегіст)».

За світоглядно-філософськими принципами поетичний світ Е. Андієвської найближчий до сюрреалістичної техніки французької школи А. Бретона, хоча має яскраві відмінні національні характеристики: французькі сюрреалісти переважно викликали дію підсвідомості, вводячи себе у різні афективні, гіпнотичні стани, активізуючи автоматичне письмо, при цьому рефлексуючи власні патології і фобії у творчість (за З. Фройдом); феномен же Е. Андієвської полягає у великій духовній праці самопізнання, в якій несвідоме працює на митця, тут немає, як часто у сюрреалістів, епатажу й потягу до огидного, хоча їй притаманні риси чорного гумору, що щільно співіснують з абсурдом і алогізмом [8, с. 126].

Поетеса послідовно розвинула сюрреалізм як стиль із його метафорою казки та гіперболою, з притаманною їм магією слова як могутнього знака речей і духовності, що з них і постала, власне, справжня поезія. Цитуючи Вальтера: «В ті прастарі часи люди потребували мистецтва, щоб не втратити природу і Бога, магічна поезія являла самовідкриття людини...». [3, с. 24]

Світ Е. Андіївської виростає з емпіричної реальності, особливо з природи, розростається і сягає «своїми верхами інтуїтивних світів якоїсь біологічно-релігійної містики». На думку самої авторки, її світ у своїй розмаїтості і плинності – єдиний, мов океанічна сфера, неначе «водоймище речей». Часто одне слово служить призмою для спектралізації інших слів, і тому виникають безкінечні метафорично-притчеві градації сюрреалістичних образів роману «Герострати» [4, с. 13]

Письменниця завжди втілює й рефлектує інший погляд на речі з іншого виміру, в неї статично несподіваний ракурс бачення – часто це кут зору нелюдського ока. Авторка відтворює калейдоскопічний світ кризового виміру, де життя і смерть – своєрідна гра. Для роману характерні уміння спіймати мить одкровення і осяяння, а відтак дотикнутися до таємниці духу, переступивши хистку і неприступну для звичної людини кореляцію трансцендентного». І все це для того, щоб пробудити в людині надсвідомість. Втілення позатрансцендентного співвідноситься з бажанням дістатись туди, «де кінчаються слова» (за Ю. Тарнавським). Сюрреалістичною образністю поетичної та прозової творчості Е. Андіївська створює культ несподіваного.

«Герострати» розкривають всю незвичайність творення сюрреалістичної техніки і бачення явища з другого боку, крізь інші безкінечні світи. Це стан, коли у людини відкривається шосте почуття, або інтуїція, і вона проходить стадію індивідуалізації (за К. Г. Юнгом). Природа виступає, ніби жива міфологізована світова душа. І ще один фрагмент, який передає сюрреалістичні міфологеми, пов'язані з природою. Е. Андіївська нерідко створює пейзаж натяків, відгомін світової душі у своїх творах, де читач може відчутти онтологічну парадоксальність й езотеричні загадки землі. [8, с. 61]

Ефект якісно нового кута зору може викликати бароковий прийом поєднання непоєднуваного, проявлений як у поезії, так і великих прозових жанрах, як роман «Герострати». Трактуючи теми «герострата» – людини, для якої єдиною реальністю є мертво-абстрактна, інтелектуальна думка про її витвори і яка водночас повністю є залежною від «інертності» свого фізичного тіла й механізму біологічних функцій, які неодмінно перемагають волю й дух, переходячи до песимістичного стану сприйняття дійсності.

Оскільки авторка мислить і сприймає речі космічно, одночасно у безлічі вимірів, то символічний образ Сартра також набирає галактичних меж безмежного і бездонного у всіх напрямках і площинах, він розчиняється у метафізиці. Тут безодня визирає з безодні, трансформується у туманність і в кінцевому варіанті ми бачимо діаметрально протилежні картини «Геростратів» Андіївської та Жана-Поля Сартра.

Мотиви пошуку безсмертя, світових знаків, вічних символів, які прочиняють двері позасвідомого, повернення у міфологічне минуле, наявне в сучасному – це якесь «прадавнє переживання», як візія «у темному дзеркалі». Естетичним підґрунтям даного роману теж є сюрреалізм, специфіка якого в українській літературі полягає саме в синтезі «українського» кордоцентризму та пишності козацького бароко, поєднаних із трансцендентальним баченням авторки «У кожне слово, – зазначає Л. Тарнашинська – «втиснено» якомога більше вражень, щоб «видобути» з нього більший пучок асоціативних «іскр»» [9, с. 32].

Спільні ж мотиви у малярстві й поезії характеризуються такими образами: очі, повіки, істоти з множинними лапами, цятки, жовтки, вода, видива тощо. Такі паралелі засвідчують синкретичність різних видів мистецтва у творчості Е. Андіївської: тут не лише співмірні поезія й малярство (твори авторки музичні й озвучені), сюрреалістичне поєднання гармонії і какофонії. «Геростратизм» персонажів роману Андіївської впливає з джерела розпачливої підсвідомості присудженості та неминучого покарання, яке паралізує особистість, – з усвідомлення неминучої смертності людського тіла.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андіївська Е. Герострати. – М., 1992.
2. Водолазька С. Постмодерністські акценти у творчості Емми Андіївської /Автореф. ... канд. філол. наук. – К., 2003.

3. Гендер і культура: зб. ст. / Упорядник: В. Агеєва, С. Оксамитна – К.: Факт, 2001.
4. Гусар-Струк Д. Як читати поезії Емми Андієвської // Сучасність. – 1981.
5. Деко О. Штрихи до портрета. Мов одна пелюстка. Емми Андієвської – 70 // Літературна Україна – 2001.
6. Жінка як текст: Емма Андієвська, Соломія Павличко, Оксана Забужко: фрагменти творчості і контексти / Упорядник. Л. Таран. – К., 2002.
7. Зимомря І. Емма Андієвська: «Слово як магічний заряд» // Наукові записки (Серія філологічні науки. Вип. 47). – Кіровоград, 2002.
8. Ортега-и-Гассет Хосе. О точке зрения в искусстве // Хосе Ортега-и-Гассет. Эстетика. Философия культуры. – М., 1991.
9. Тарнашинська Л. Емма Андієвська // Літ. Україна. – 1994.

Павло ДЖУЛЬ

Американсько-Українська медична фундація, США

РЕЦЕНЗІЯ НА УКРАЇНСЬКЕ ВИДАННЯ ІЛЮСТРОВАНОГО СЛОВНИКА ДОРЛАНДА

Воробець Р. Б. Українсько-англійський ілюстрований словник Дорланда/П.І. Джуль, Директор проекту і головний редактор; Б. Зіменковський, Асоціований головний редактор. – Львів: Наутилус, 2007 р., 2202 с. (2 томи), 29 см.

ISBN 966-85-74-07-09

Видання цього двотомового словника в 2007 році – неабияке досягнення української медичної термінології та мовознавства та логічне завершення довгих років наполегливої та відданої праці, яка раніше увінчалась виданням англо-українського словника-побратима у 2003 році. Цей словник – дійсно перший енциклопедичний та найсучасніший тлумачний український медичний словник, рівного якому за обсягом тем та сучасністю немає у жодній іншій слов'янській мові. Тому що як мінімум 60-65 відсотків усієї наукової медичної літератури в світі виходить англійською мовою, наявність англійських відповідників значно поширює корисність цього видання.

Цей словник базований на 30-му виданні Dorland's Illustrated Medical Dictionary, який ретельно відновлюється щодо гасел та пояснень що чотири роки, і якого історія перевищує 110 років. Нині словник Дорланда є загально визнаний як найбільш авторитетний та обширний серед чотирьох головних американських медичних словників, якими користуються клініцисти й біомедичні науковці по цілому світі. Слід зазначити, що українське видання доповнене певними гаслами про медичні рослини з їхніми кольоровими ілюстраціями, яких в оригінальному американському виданні немає і, очевидно, вони відсутні в японському, італійському, китайському, еспанському, португальському й індонезійському перекладах Дорланда.

Зовнішньо новий словник вирізняється своїм привабливим виглядом та потужним розміром, що відразу справляє враження серйозної наукової праці, яка повинна бути на полиці кожного фахівця та знаходитися в усіх медико-біологічних бібліотеках України.

Входячи в суть справи, важливо зауважити, що у порівнянні з його попередником, цей словник збільшився на майже 900 нових гасел та вміщує понад 118 000 статей і 122 000 тематичних гасел і нараховує більше як 2 300 000 слів та понад 1100 повнокольорових ілюстрацій, які висвітлюють і пояснюють найновіші надбання усіх царин медицини та споріднених наукових дисциплін, як і так званої нетрадиційної медицини. При кінці другого тому поміщено 18 додатків, які займають 200 сторінок, і вони подають у стислому форматі чільні дані про медичну етимологію, анатомію, скорочення, лабораторні висліди, стадії раку, хірургічні прилади тощо.

Широке застосування кольору значно підвищує якість словника та посилює його зручність у шуканні інформації. Заголовні українські терміни подані червоним кольором, після них англійські відповідники синім кольором, а тоді дефініції та пояснення українською уже чорним кольором. Також – і це дуже корисне нововведення – коли дана стаття охоплює низку підстатей – наприклад, статті про вірус чи вузол – вони і приналежні їм ілюстрації поміщені поряд у візках на жовтому тлі.

Над словником працювали роками приблизно 80 медичних науковців, мовознавців та перекладачів під керівництвом д-ра Павла Джуля, президента Американсько-Української медичної фундації, як директора проекту та головного редактора. Саме видання словника проходило під наглядом Координатора проекту д-ра Олександра Завадки, члена редакційної ради та керівника видавничої фірми «Наутітус».

Появу словника уможливили щирі жертводавці в Америці, які розуміли вагу такого почину як для стану медицини в Україні, так і для утримання й розвитку медичної вітки української мови, серед яких перші – пані Дарія і д-р Любомир Курилки.

І хоч Гален навчав лікарів, що «... найкращим достоїнством мови є чіткість ...», у нашім випадку слова Олеся Гончара неможливо перевершити: «Для нас мова – це й пам'ять, і честь, і гідність; для народу нашого мова – це саме життя!»

Людмила ДИБЧУК

Вінницький інститут економіки Тернопільського національного економічного університету

ЗДОБУТКИ ДІЯЧІВ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ ТА КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Тривалий час українці, які жили в радянській імперії, відчували себе єдиними представниками своєї нації, оскільки московсько-комуністична цензура не допускала і знищувала будь-яку інформацію про життя та діяльність українців за кордоном. Все, що потрапляло з-за кордону, офіційна пропаганда обливала брудом, українських емігрантів називала «запроданцями іноземних розвідок», «зрадниками свого народу», «буржуазними націоналістами», «покидьками» та іншими лайливими словами.

Насправді ж українська еліта на Заході, живучи у країнах розвинутої демократії, зуміла не лише зберегти національну культуру і мову, а й примножити надбання своїх видатних попередників. Таким чином вона створила Український вільний університет (УВУ), відродила Наукове товариство імені Т.Шевченка (НТШ), десятки українознавчих кафедр, сотні науково-освітніх центрів, організацій, національних товариств, її представники написали й видрукували сотні тисяч книжок, журналів, часописів тощо.

Однією з провідних сфер багатогранного, строкатого духовного життя українських громад на Заході стала художня література. Її динамічний розвиток та професіоналізм авторів відображають високий освітній рівень сучасних поколінь зарубіжних українців, хоча україномовна читацька аудиторія постійно звужується. Незважаючи на цей та інші негативні фактори, значною активністю відзначається літературний процес серед української діаспори Північної та Південної Америки.

Важливим чинником розвитку української літератури в західній діаспорі впродовж кількох десятиріч і до середини 90-х років ХХ ст. було Об'єднання українських письменників на еміграції «Слово» (ОУП «Слово»). Воно згуртувало і об'єднало творчі зусилля визначних літераторів-українців з найвіддаленіших кутків світу. У 1996 р. «Слово» налічувало понад 120 чоловік. Їх твори опубліковані в 13 томах збірника Об'єднання. Після проголошення незалежності України набагато активізувалася робота ОУП «Слово», спрямована на розвиток творчих зв'язків із рідною землею, духовне відродження українського народу. В цьому велика заслуга відомої канадсько-української письменниці, публіцистки, перекладачки, художниці, громадської діячки Ліди Палій, яка з 1993 р. по 1997 р., до припинення його діяльності, очолювала управу Об'єднання.

Яскравими представниками української літератури в Канаді, в Аргентині та Бразилії є Меланія Кравців, Лариса Мурович, Леся Храплива, Яр Славутич, Максим Тарнавський, Степан Горлач, родина Книшів, Леся Бризгун-Шанта, Олена Колодій, Віра Селянська-Вовк, Леонід Голоцван та інші. Їх праці відзначаються глибокою патріотичністю та високою художністю і складають невід'ємну частину культурного надбання України. Їх вплив на духовний розвиток держави не викликає заперечень.

Серед діячів українського мистецтва за кордоном особливе місце відводиться таким визначним майстрам, як всесвітньо відомий Петро Капшученко, Микола Бідняк, Леонід Молодожанин, Галина Новаківська, Павло Лопата, Олександр Власенко, родина Стебельських – Богдан, Аріядна та Раїса, Одарка Онищук, Дарія Ємець, Василь Курелек та ін.

За останніх п'ятнадцять років в Україні пройшли виставки цілого ряду талановитих майстрів – художників і скульпторів українського коріння і українського духу – з багатьох країн світу, в тому числі з Канади та країн Латинської Америки.

Чималий внесок для збереження української мистецької спадщини зробила Ярослава Завадович та Михайло Шафранюк, які заснували Канадсько-Українську Мистецьку Фундацію (біля 200 картин кращих митців, значна частина з яких була передана до музеїв та картинних галерей України).

З-за кордону українська діаспора передала в Україну як наукові, художньо-літературні цінності, так і рідкісні, безцінні твори мистецтва. Для українського народу отримання або повернення таких культурних цінностей не стало їх переміщенням з однієї країни в іншу, а дало змогу відродити національну культуру та мистецтво і сприяти їх подальшому розвитку.

Наталія КОЛЕСНИК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

ВИДРУКУВАНІ В ДІАСПОРІ ЗБІРКИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ОНОМАСТИКИ

На перший погляд, парадоксально, але в умовах глобалізації, у добу стирання, нівеляції інформаційних, політичних, навіть державних кордонів сучасне суспільство почали знову хвилювати проблеми збереження національної ідентичності, утвердження духовної та культурної тожсамості. Лінгвісти знову повернулися обличчям до проблеми зв'язку глибинних ментальних процесів з власне мовними закономірностями.

Такий підхід до вивчення мови спонукав науковців звернутися до спадщини великого українського вченого О.Потебні, який стояв біля джерел антропоцентризму, а в українському мовознавстві започаткував дослідження мови в її зв'язках з культурою: фольклором, літературою, міфологією, етнокulturою, історією, філософією, психологією тощо. Саме О.Потебня одним з перших звернув увагу на мову фольклору як окремий об'єкт наукових студій.

Нині лінгвофольклористика, яка склалася у II половині ХХ ст., успішно розвивається. У кінці ХХ ст. фольклорні власні назви, які є невід'ємними елементами текстів української народної творчості, теж стали об'єктом дослідження в українському мовознавстві. І це закономірно: фольклорні оніми акумулюють мовно-культурну інформацію, їх можна зарахувати до тих слів, які відображають, втілюють національне світобачення, є засобом етнічної самоідентифікації.

Однією з проблем вивчення фольклорних власних назв сьогодні, коли більшість жанрів фольклору, по суті, уже не функціонують повноцінно як зразки усної народної творчості, є вибір джерельної бази дослідження. Гадаємо, доволі цінними є видання української усної словесності, що були видрукувані за межами України. По-перше, вони не містять спотворених на догоду радянській ідеології та атеїзму текстів радянського псевдофольклору, як-от: думи про Леніна, Сталіна, партію, колективізацію тощо, натомість засвідчують твори, які були вилучені в радянський період (зразки народної магії, стрілецькі, повстанські пісні та ін.). По-друге, укладачі в діаспорі при укладанні збірок нерідко послуговувались джерелами, які до кінця ХХ ст. були недоступні або заборонені в підрадянській Україні. По-третє, частина видань фольклору з-поза меж України є зібраннями народної словесності певних етнографічних груп українців, що компактно проживають в оточенні інших народів у межах чужих держав.

З огляду на вищесказане, видрукувані в діаспорі збірки українського фольклору по-різному залучатимуться до аналізу. Наприклад, одне з найбільших зібрань – корпус «Українські народні мелодії» [зібрав і зредагував З.Лисько, Українська Вільна Академія у США, Нью Йорк, 1964-1971 рр.] (близько 11 з половиною тисяч зразків, що, на думку упорядників, становить 85 % усіх відомих нотних записів), по-перше, фіксує пісні не за жанрами, а за метрикою (тактовим поділом народної мелодії), по-друге, містить неповні тексти. Однак згадане видання, завдяки своєму обсягові та повноті, засвідчує чимало маловідомих текстів із власними назвами.

Збірка 1927 року «Коляди і щедрівки на Різдво Христове і Богоявлення з додатком пісень страсних, воскресних і інших пісень церковних» [з друкарні «Свободи», Нью Йорк], попри свій

невеликий обсяг (усього близько 7 десятків пісень), цікава тим, що має тексти одного жанру, які доволі повно фіксують теоніми й агоніми.

Збірник лемківських народних пісень Никифора Лещишака із спадщини Івана Франка «Стоїть липка в полі» [фундація «Карпати», Пряшів, 1996] має цінність як джерело власних назв, уживаних у лемківській говірці. Окрім того, важливим видається нам дослідження трансформацій українських (власне лемківських) імен, носії яких жили на території, що була своєрідним клином між словаками і поляками, і рідне село яких (с. Біличина – сучасний Горлицький повіт у Польщі) вже не існує – воно зникло після Другої світової війни внаслідок насильного виселення з нього українців у рамках горезвісної акції «Вісла».

Засвідчені згаданими вище збірками фольклорні власні назви є відображенням через призму національної ономастики українського світобачення, що, перефразовуючи В. фон Гумбольдта, відбиває не специфічне позначення, а різне бачення світу і себе в ньому. Їх вивчення доповнить і поглибить наші знання про систему найменування українців.

Романа КЮНЦЛІ

Львівський аграрний державний університет

ПРО ЗНАЧЕННЯ КНИГИ ОЛЕКСИ ГОРБАЧА «АРГО В УКРАЇНІ»

У 2006 році українська наукова громадськість дочекалася видання в Україні габілітаційної праці визначного українського славіста, професора Олексі Горбача, присвяченої дослідженню арго. Довгі роки статті цього вченого, що були опубліковані в Мюнхені, Торонто, Нью-Йорку, передавалися з рук у руки у вигляді копій. Завдячувати виходу цієї праці українські лінгвісти мусять насамперед п. Галі Горбач та колективу Інституту українознавства ім. Крип'якевича, що доклав немало зусиль для підготовки до друку праці вченого. Без сумніву, найціннішим матеріалом у книзі О. Горбача «Арго в Україні» є самі арготизми, які зібрав і систематизував автор. Великою працею, а також полегшенням для дослідників вивчення арго було проведення індексації, яку зробив власне вже колектив Інституту українознавства ім. Крип'якевича.

На сучасному етапі розвитку української мови арго є одним з потенційних джерел поповнення просторічної лексики української мови. Найбільш діючим є злодійське арго, яке через арго ГУЛАГу, арго безпритульників, солдатське та шкільне арго потрапляло в сленг великих міст, а звідти – у просторічне, діалектне мовлення чи навіть у літературну мову. Так, багато тюремних арготизмів, які використані у Франковій прозі [4, с. 197-206], широко побутують у говірках Галичини: мурга «обличчя», курман «стара одежа», фурдигарня «тюрма», фалатнути «відрізати». Зустрічаються тут і деякі арготизми вояцтва дивізії Галичина [3, с. 138-173; 1, с. 521]: цінтойт «кінець». Правда, вживаються як ацентойт і частіше у приказці: ацентойт – з того світу на тамтой; з школярського арго [5, с. 3-55] тут поширені арготизми: люра «надто рідкий суп» пізніше львівське «погана горілка» чи «погана кава» [1, с. 144], фляк «погане м'ясо» або просто «м'ясо» [1, с. 457], манелі «особисті речі».

Багато арготизмів перейшло в шар нормативної лексики: колишні фразеологічні арготизми: дати дуба [3, с. 142] «вмерти» – фразеологічний арготизм українських вояків царської армії; клювати носом [4, с. 201] «дрімати» – вулично-тюремний арготизм; дати драпака [5, с. 32] «тікати» – арготизм українських школярів. Значна кількість арготизмів поповнила просторічний шар лексики.

Отже, колишні арготизми стають потенційним джерелом поповнення просторічної лексики, а пізніше і літературної мови, оскільки це такий шар лексики, який постійно оновлюється (арготизм, який став відомим, тобто розсекреченим, повинен бути замінений іншим). Арготизми завжди будуть потребувати при своєму розгляді свіжого, нового підходу, оскільки змінюються шляхи їх творення.

Праця Олексі Горбача цікава з кількох причин:

Автор зафіксував мову соціальних верств (лірників, жебраків, картярів і т.д.), яка разом зі зміною суспільства зникла з живої лінгвістичної карти України. Задokumentовані вченим арготизми дуже часто є першоджерелом для вивчення просторічної лексики, міського койне.

Арготизм яндрус вживали ще чернігівські лірники у значенні «брат» [7, с. 8]. Згодом він став вживатися й у львівському злочинницько-тюремному середовищі, але вже у значенні «вуличник», «злодій» [8, с. 303; 1, с. 355].

Арготизм яндрус, андрус пов'язаний з польським арготизмом *andrus* «зłodий», а до польської мови потрапив з німецького арготичного *loner, launer, Gauner* «обманець» (при гри). У пошуках етимологічних зв'язків дослідники доходять до гр. *άνήρ / άνδρος* (Gen.) «мужчина» і гебр. *janah* «обманювати» [6, с. 8]. Цей арготизм використовував у своїх прозових творах І. Франко [4, с. 203]: «Е, що то ви, молоді яндруси, говорите!» [20, I, с. 94]. Слово числиться в архівній картотеці СУМу, але в словник не ввійшло.

Ще одним поширеним просторіччям є колишній арготизм – понт [1, с. 505]. Він спочатку вживався в картярському жаргоні у значенні «визначена висота ставки» (з фр. *point*) [2, с. 9]. Пізніше понт знане як східноукраїнське сленгове «чванливість». Фразеологізм бити понт – «красти з помешкань і передпокоїв» зафіксований у правопорушників у східних областях України перед Першою світовою війною [6, с. 15]. У російському табірному жаргоні слово «понт» набуло 5 значень:

- 1) смисл, вигода;
- 2) чванство;
- 3) жартома;
- 4) брати на понт «заякувати з допомогою брехні»;
- 5) розбити понт «розійтися» [13, с. 110].

За нашими спостереженнями, просторіччя понт виступає частіше у значенні «вивідувати про щось, заякуючи за допомогою брехні». «Опишіть, що робить, чи ви тільки брали мене на понт, що будете одписувати листи» [18, с. 391]; «...міне, – говорю, – для відчиту треба... на понт беру» [19, I, с. 148]. Останнім часом серед підліткової молоді з'явився фразеологізм понти ганяти «хвалитися». Дане просторіччя не введене в реєстр СУМу, хоча в картотеці цього словника є.

2. За допомогою зафіксованих Горбачем арго сьогодні ми можемо простежити еволюцію лексичного значення арготизмів.

Одним з поширених просторіч є колишній арготизм – фраєр. О. Горбач виводив його з німецького арго *freier* 'жених' (жертва зłodія, клієнт повії) [6, с. 22].

Фраєр належить до зłodійського арго, і тут даний арготизм мав кілька значень:

- 1) масть у злочинному світі. Йде зразу за козирним фраєром.
- 2) чесний або козирний фраєр – масть, яка йде за жуліком, козирна масть, але її представник не може бути зłodієм у законі.
- 3) дикий фраєр – злочинець без переконань, який здатний порушити і закони суспільства, і зłodійські закони.
- 4) простодушна, довірлива людина [13, с. 145].

Без сумніву, цей арготизм мусив потрапити в табірний жаргон, оскільки в таборах, крім політв'язнів, були і представники злочинного світу. Тут арготизм фраєр набуває нових конотацій і дістає ширшу територіальну дистрибуцію, у зв'язку з чим переходить у розряд жаргонізмів.

У табірному жаргоні слово фраєр мало 2 значення:

1. Особа, яка не належить до зłodійського світу.
2. Наївна людина, простак [12, с. 434].

Етимологія слова проста: воно походить з німецького *freier* «жених». Жертвами блатні вибирали гарно одягнених, елегантних мужчин, одягнених, як жених на весілля. СУМ, спираючись на О. Корнійчука, під першим значенням подає «про франтувату, пусту, нікчемну людину», що у зłodійському арго – новачок.

Проте І. Микитенко у повісті «Ранок» подає ще одне значення слова фраєр. «Каже: Альошка, друх, на бану фраєр дохне» [18, с. 326]. «Треба розписати скулу й помить фраєра» [18, с. 326]. Тут фраєр у значенні «вірний друг».

За нашими спостереженнями, у просторічному мовленні слово фраєр вживається у значенні 'кавалер' (модно одягнений мужчина). Так вуличницький львівський арготизм зекс 'небезпека' О. Горбач виводить з циган. дзет «масло» як калька з нім. аргот. *Butter* «(вартовий) солдат», адідеоване до нім. *sechs* «шість», з чого нове сх.-укр. арг. *шестая!* «небезпека», прийняте за німецький числівник *sechs* «6» і перекладено на попереджувальний вигук «шестая!» [1, с. 480; 9, с. 203].

Ол. Сидоров також вважає його похідним з німецького «зехс» «шість», зауважуючи при цьому, що цей арготизм перейшов від в'язнів царської Росії, коли у наглядців було на рукаві шість нашивок.

В'язень, який стояв на сторожі, криком «зекс» (або шість, шоста, шостий) повідомляв про наближення небезпеки [13, с. 60].

З цим, очевидно, пов'язаний жаргонізм шістьорка, шестерити «доносити, працювати на когось».

Жак Россі відносить арготизм зехс до XIX ст. На початку XX ст. цей вуличний арготизм набуває деяких відтінків у значенні. Так, у повісті І. Микитенка «Ранок» читаємо: «Ти, значить, цю науку вже пройшов? Зекс хлопець» [18, с. 327]; «Справа на зекс, прекрасне діло» [18, с. 170].

Цікаво, що арготизми зекс, шестая вживалися ще серед вояцтва російської армії I-ої революції і відображені в оповіданнях В. Винниченка («Мнімий господін», «Боротьба», «Честь» і ін.) [3, с. 140].

На даному етапі розвитку української мови жаргонізм шістьорка, шестерити «доносити, працювати на когось» широко побутує у школярському жаргоні та міському койне.

3. Зафіксовані О. Горбачем арготизми вказують на роль іншомовних запозичень у творенні арготизмів.

Декілька зауважень про ще одне широко вживане просторіччя – вигук амба «кінець». І. Огієнко [11а, I, с. 57] виводить його з італ. *ambo* (пор. лат. *ambo* 'обидва'). Етимологічний словник української мови [10, I, с. 66] зазначає, що даний вигук прийшов через посередництво російської мови, де ненаголошене *o* перейшло в *a*. СУМ [14, III, с. 38] вводить цей вигук під ремаркою розм. «кінець, загибель».

Проте відомо, що амба зустрічається як «вуличницький» арготизм, а згодом як арготизм українських школярів та студентів [9, с. 209; 5, с. 24].

Нині просторіччя амба, не змінивши свого значення, широко побутує в народнорозмовній мові, а також у творах художньої літератури (П. Панч, Ю. Смолич, І. Микитенко). Напр.: «Комітет і зразу: отдать у художественне – і амба» [17, с. 155].

На нашу думку, амба походить з нанайського амба «тигр» і звучить як застереження: бережись тигра. Про це згадується у І. Багряного «Тигролови» [15, с. 19].

Просторіччя урка, уркан, уркаган входить в реєстр СУМу під ремаркою розм.: «безпритульна, неохайно вдягнена людина, яка живе з дрібного грабіжництва». Це значення збереглося, очевидно, з східноукраїнського злодійського арготизму, де урка – «вуличник». О. Горбач виводить етимологію слова з тюркського (пор. *ногай-кара-калп. уры, урлыкшы, урлакай 'злодій'*) [6, с. 26].

Жак Россі подає кілька значень цього арготизму:

1. На воровском жаргоне XIX века крупный и дерзкий вор.
2. Блатной, законный вор; любой вор [12, с. 428].

У І. Микитенка цей арготизм має значення «безпритульний малоліток». Напр.: «–Сеньку? Ні, не знаю. Уркан?» [18, с. 326]. «Суспільство він (Мухомор) поділяє на штипча, жлоба і бідного урку» [18, с. 321].

3. Цілий ряд зафіксованих О. Горбачем лексем дають розуміння і розшифрування багатьом українським арго, які з'явилися з появою на соціальній арені України нового класу – нові українці.

Арготизм корешок побутував серед українців Червоної Армії. Етимологію слова О. Горбач виводить з коріння «дишовий кін у трійній запрязі» [3, с. 152]. У І. Микитенка це злодійський арготизм і має значення «спільник по крадіжці» [8, с. 210]. «Шурик Ніс вихопив ноган, хотів цокнути Мухомора й Льоньку Фімозу, корешка свого» [18, с. 319]. «А от у мене єсть корішок» [17, с. 153]. «Так же не можна корішувать» [17, с. 163]. На сьогоднішньому етапі слово кореш вживається у значенні «вірний друг».

Широко вживається в просторічному мовленні просторічне шпана. Як арготизм відомий уже в XIX ст. Так називали основну стандартну тюремну масу [12, с. 461].

М. Фасмер пояснює шпана, шпанський «бродяга» через «іспанський» [15, IV, с. 470]. О. Горбач зазначає, що перед I-ою світовою війною босяцько-тюремницький арготизм шпана вживався у значенні «простий в'язень» [6, с. 27].

Зовсім інше значення має іменник шпана в табірному жаргоні. Жак Россі подає його в значенні «хулігани, жулики» [12, с. 461]. Приблизно таке ж пояснення подає Ол. Сидоров: «шпана – представник злодійського світу, закоренілий злочинець, злодій» [13, с. 165].

У кінці 30-х років цей арготизм побутує в мові школярів Полтави та Чернігова. Тут шпана вживається в значенні «шайка, банда» [5, с. 29].

СУМ не вводить у свій реєстр цього іменника, немає його і в архівній картотеці, хоч у творах художньої літератури шпана вживається часто (особливо у творах І. Микитенка).

«...і от, шпана, стою я в лотє, – почав знову голос, – Деніх маса» [17, с. 158].

За нашими спостереженнями, сьогодні просторіччя шпана вживається в значенні «гурт малолітніх хлопчиськів» і має зневажливий відтінок.

У підсумку можна твердити, що арготизм, значення якого стає загальновідомим, переходить в розряд жаргонізмів, а звідти уже у сленг великих міст (цю схему не слід сприймати буквально, бо у кожного арготизму свій специфічний шлях переходу). Праця Олекси Горбача якраз цікава тим, що тут зафіксовано цілий ряд лексем, які вийшли з ужитку української мови, а також лексем, які дістали у сучасному світі нове життя. Україна на сучасному етапі свого розвитку переживає новий етап у інтенсивному творенні арготизмів. Багато з зафіксованих О. Горбачем арго лягли в основу новоутворених арготизмів та арготичних фразеологізмів: базарити «говорити», келішувати «думати», попасти під роздачу, дістати по фейсі «дістати», сигаретку зацепити «закурити» тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач О. Арго в Україні. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2006.
2. Горбач О. Лексика наших картярів і шахістів //Вільне слово. – Торонто, 1960. – С. 2-15.
3. Горбач О. Арго українських вояків //НЗУВУ. – Мюнхен, 1963. – Ч.7. – С.138-173.
4. Горбач О. Вулично-тюремні арготизми у Франковій прозі //ЗНТШ. – Нью-Йорк, 1963. – Т. 177. – С. 197-206.
5. Горбач О. Арго українських школярів та студентів //НЗУВУ. – Мюнхен, 1966. – С.3-55.
6. Горбач О. Правопорушницькі східньо-українські арготизми в дотичних словниках і в літературі перед 1-ою Світовою війною //НЗУВУ. – Мюнхен, 1974. – Т.8. – С.14-28.
7. Горбач О. Арго чернігівських прошаків і лірників: матеріали до української діалектології. – УВУ, 1974. – Вип.4. – С.1-14.
8. Горбач О. Львівські проступницько-тюремні арготизми (до 1930-их років)//НЗУВУ. –Мюнхен, 1983. – Т.Х. – С.296-326.
9. Горбач О. Вуличницькі арготизми в творах І. Микитенка й Л. Первомайського //Essays presented to George S.N.Luskyj IUS. – Едмонтон, 1990. – С.201-220.
10. Етимологічний словник української мови: В 7 т. (Укл. Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, О. П. Критенко та ін.; Редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1983-1989. – т.1-3.
11. Огієнко І. Складневі недомагання західноукраїнських письменників // Рідна мова. – Варшава, 1938. – № 4. – 155-158.
- 11а. Огієнко І. Етимологічно-семантичний словник української мови: В 4 т. – Вінніпег, 1982. – Т.1-3.
12. Росси Жак. Справочник по ГУЛАГу: В 2-ч. – М.: Просвет, 1991.
13. Сидоров А. Словарь блатного и лагерного жаргона. Южная феня. – Ростов-на -Дону, 1992.
14. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970- 1980.
15. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. – Москва: Прогресс, 1964.
16. Багрянний І. Тигролови. – К.: Молодь, 1991.
17. Микитенко І. Вуркагани. – Київ, 1969.
18. Микитенко І. Ранок. – Київ, 1969.
19. Остап Вишня. Вибрані твори. – К.: Веселка, 1956. – Т.1.
20. Франко І. Хлопська комісія //Твори: В 20 т. – Київ: Вид-во худ. літ., 1950-1956.

Олена ЛАПКО

Луганський національний педагогічний університет ім. Т. Шевченка

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БУТТЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПОЕМІ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ «ПОЕТ»

Спорідненість героїв Т. Осьмачки з персонажами французьких письменників-екзистенціалістів, на яку вказували, зокрема, Ю. Шерех [6] та І. Смолій [5], оприявнює екзистенціальні засади «гіпотези буття», репрезентованої його художнім світом. Саме вони зумовлюють специфічний ракурс осмислення буття творчої особистості в поемі «Поет».

Модус екзистенції митця в цьому творі оприявнюється не лише через зображення долі та свідомості головного героя – поета Свирида Чички, але й через розкриття постаті оповідача. Вступ до поеми презентує його як суб'єкта творчої дії. «Заключне слово» оповідача (у другому виданні твору виділене як окремий структурний елемент – «доспів») є одночасно завершенням ліричної фабули й осмисленням вже здійсненого нарративного акту, разом із вступом утворює своєрідне обрамлення, позначене рефлексією творчої дії суб'єкта вислову. Окрім життєпису головного героя, в поемі розгортається іще одна історія, яка в загальних рисах окреслює оповідачеву долю. Співвідношення історій суб'єкта вислову і центрального персонажа вибудовується за принципом паралелізму їх доль. Проте в поемі «Поет» між оповідачем і головним героєм існує не лише біографічна, але й психологічна спорідненість, найбільш відчутна у фінальних монологах Свирида Чички, у ліричному відступі, включеному до останньої пісні («Та, соловею любий, не співай...»), та в доспіву, у яких центральний персонаж і суб'єкт вислову підсумовують власне існування в мистецькому вимірі.

Головний герой поеми «Поет» є носієм екзистенціального світовідчуття – стану свідомості, пов'язаного з буттям людини в «межовій ситуації», що ініціює переживання самотності, страху, відчаю, приреченості, загубленості в чужому і ворожому світі. Еволюція особистості Свирида Чички визначається становленням екзистенціальної свідомості, рухом до екзистенціального прозріння й істинного буття: тривога і неясний страх, відчуті ще в юності, згодом переростають в усвідомлення екзистенційної самотності і кінченості людського буття, що спонукає бунтувати – виголошувати прокляття вічності. Аналогічні настрої суб'єкта вислову розкриває лірична фабула, яку утворюють не лише ліричні відступи, але й (у другій редакції твору) низка «прояснів» – параболічних паралелей до змісту кожної пісні, подібних за своєю функцією оповідачевим відступам.

На думку Ю. Шереха, герой Т. Осьмачки виявляється спроможним подолати тиск «межової ситуації», пов'язаної передусім зі сферою національного буття, з переживанням національної катастрофи, та знайти у творчості опору для бунту, для змагання з вічністю. З'ясовуючи сутність Осьмаччиної концепції буття митця, Ю. Шерех доволі оптимістично підсумовує: «Поезія – це те, чим людина ставить опір вічності, бо поезія сама – крапля вічності в людині» [7, с. 259]. У такому прочитанні поеми «Поет» відчувається відгомін основної ідейної настанови МУРУ, в обґрунтуванні якої брав безпосередню участь Ю. Шерех, – ідеї «великої літератури», що повинна утвердити у світі образ України. Очевидно, окремі нюанси Шерехового потрактування поеми зумовлені бажанням не просто коментувати літературний процес, а «ліпити й спрямовувати його в тому напрямі, який здавався йому найперспективнішим» [4, с. 306]. Зауважимо, що на тенденційність провідного ідеолога МУРУ вказували М. Ільницький [1, с. 21], С. Павличко [4, с. 306].

Уважне прочитання поеми «Поет», урахування контексту творчості Т. Осьмачки спонукають зробити дещо відмінні висновки. Фатальна для митця перевага жорстокої дійсності, чийм знаряддям стає воля натовпу або воля тирана, штовхає центрального персонажа до бунту. Однак він набуває, головним чином, метафізичного характеру, адже Свирид Чичка кидає виклик не стільки деспоту, політичній системі чи юрбі, скільки байдужій «космічній озії», дорікаючи за фатальну несправедливість, незнищенність зла, власну незахищеність, безпорадність і загубленість. Бунт героя поеми полягає в мистецькій дії, яка втілює індивідуальну волю людини, протиставлену «світовій безодні». Вона має реалізуватися в проклятті неймовірної руйнівної сили («...хай слова мої, / ...впадуть, як ще не бачені рої / отрутного і для світів прокляття, / ...щоб вибухли серед всесвітніх зел / і з космосу зробили млу пустель!..» [2, с. 182]) або в деміургічному акті митця, уособленням якого постають образи грандіозної вежі, серця, що «світитиме у вічність», крапель крові, що стануть планетами. Проте, моделюючи обидві можливості (руйнівне прокляття і творення), Свирид Чичка приходить до усвідомлення марності свого бунту: якщо б його мрія «світи розбила справді на орбітах», вічність «однаково з безодніх висла б дір / страшна з зірками і страшна без зір...» [2, с. 193]; так само безрезультатним був би акт індивідуальної творчої волі («Тебе ніяка мрія не начинить, / о Вічносте, о синій океан» [3, с. 145]). Відтак джерелом розпачу героя поеми стає осягнення спорідненості, але не співмірності індивідуального творчого духу і Вічності – єдиного Творця. Отже, для Свирида Чички індивідуальне творче зусилля втрачає будь-

який сенс, оскільки не може бути протиставленим вічності. Його самогубство означає визнання поразки людини через мізерність і конечність її буття.

Подібно головному герою поеми «Поет», оповідач, ідентифікований як суб'єкт мистецької дії, приходять до усвідомлення неспівмірності власних творчих зусиль із вічністю. Презентація поеми, названої у вступній частині «прокляттям самоти», актуалізує бунтівний зміст його творчої дії. Проте в доспіву він констатує нездійсненість і, більше того, нездійсненність наміру піднятися до вічності через своє буття в мистецькому вимірі. Як і Свирид Чичка, оповідач розуміє безрезультатність змагання власної деміургічної волі зі «світовою безоднею»: «...крапля Вічності в душі малій / нашіптує про Вічність дику повість / і попіл видає, як той палій, / прекрасного спорудження натомість...» [2, с. 207]. І оповідач, і головний герой поеми вбачають у виявах своєї творчої волі не піднесення індивідуального творчого духу, а його поразку, оскільки усвідомлюють: приреченість на небуття неможливо подолати і в мистецькій екзистенції.

Таким чином, у поемі Т. Осьмачки «Поет» репрезентовано концепцію буття митця, що певною мірою перегукується із західноєвропейським екзистенціалізмом. Її стрижневою ідеєю є не утвердження творчої індивідуальності в креативній дії, а усвідомлення тотальної поразки прагнень мистецьки обдарованої особистості самореалізуватися у змаганні індивідуальної творчої волі з вічністю, яке уявляється квінтесенцією буття митця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький М. Українська повоєнна еміграційна поезія. – Л.: Львівський обл. наук.-метод. ін-т освіти, 1995. – 116 с.
2. Осьмачка Т. Из-под світу: Поетичні твори. – Нью-Йорк: Укр. Вільна Академія Наук, 1954. – 317 с.
3. Осьмачка Т. Поет. Поема на 23 пісні. – [Б. м.]: Видавнича Спілка «Українське слово», [Б. р.]. – 154 с.
4. Павличко С. Теорія літератури / Передм. М.Зубрицької. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 676 с.
5. Смолій І. Проблематика «Старшого боярина» Тодосія Осьмачки // Слово. – Торонто, 1976. – Вип. 6. – С. 261–269.
6. Шерех Ю. Над Україною дзвони гудуть // Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеології: У 3 т. – Х.: Фоліо, 1998. – Т. 1. – С. 236–247.
7. Шерех Ю. «Поет» Теодосія Осьмачки // Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеології: У 3 т. – Х.: Фоліо, 1998. – Т. 1. – С. 248–269.

Наталія ЛИСЕНКО-КОВАЛЬОВА

Слов'янський державний педагогічний університет

ЗВ'ЯЗОК ІСТОРИЧНО-ЛІТЕРАТУРНИХ ПОШУКІВ: «ПРАЗЬКА ШКОЛА» – МУР – НЬЮ-ЙОРКСЬКА ГРУПА

Творчість письменників української літературної еміграції залишається в значній мірі ще малознаною в Україні. А історію української еміграційної літератури досі не написано, можливо, через те, що між літературознавцями немає згоди щодо часу її початку і періодизації, бо в історії України виділяють три хвилі масової української еміграції. Серед емігрантів було багато письменників, художників, композиторів, науковців. Так, з «хвиль української еміграції» народилися високохудожні літературні організації «Празька школа», МУР (Мистецький Український Рух), «Нью-Йоркська група», які стали невід'ємною частиною усієї української літератури, модерно-неоромантичним періодом.

Мистецький Український Рух об'єднав і поетів, і прозаїків, і драматургів. «Празьку школу» в літературознавстві прийнято вважати поетичною, хоча до празьких емігрантів належали і прозаїк Улас Самчук, і драматург Микола Чирський, і критик Михайло Мухін. До Нью-Йоркської групи належать еміграційні поети, які відходили від традиційних норм та засвоювали нові течії у світовій літературі.

Представники і «Празької школи», і МУРу, і Нью-Йоркської групи налагодили контакти з письменниками світової літератури. Так, Євген Маланюк, який входив у склад обох літературних організацій (Праги і Німеччини), підтримував добрі стосунки з Й.-С. Махаром, В. Фіалою, Ф. Галасом, захоплювався творчістю Франтішека Шальди.

По-різному склалися особисті долі письменників-емігрантів, але у творчості цих людей було дуже багато спільного. Це, зокрема, тема покинутої Батьківщини, яка поставала перед ними постійно у широкій історичній перспективі і давала надію на повернення рідній Україні державності. Творчості українських літераторів міжвоєнного двадцятиліття («Празька школа») притаманні яскравий історіософізм, націотворчий пафос, стильовий синтез. МУР у своїй сутності займає проміжне становище між модерним народництвом «пражан» та індивідуальним модернізмом «ню-йоркців», у ньому полемізували між собою дві провідні концепції розвитку української літератури: традиціоналізм і модернізм, які визначали основу розвитку української літератури протягом усього ХХ ст. А представники Нью-Йоркської групи в естетичному плані орієнтувалися на поетику модернізму.

Кожен митець зробив певний внесок в еміграційну літературу. Те, що було започатковане «пражанами», розвивав МУР, а закріпилося усе в Нью-Йоркській групі. Бо традицію творить колектив, а модернізація пов'язана з творчістю індивіда.

Література української еміграції стала для світу безпрецедентним зразком служіння творчої інтелігенції рідному народові на чужій землі. Творчий доробок письменників української діаспори є природною складовою частиною української літератури і заслуговує на належне вивчення науковцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климентова О. Історико-культурні умови формування «Празької поетичної школи» // Сучасний погляд на літературу. Випуск 2. Науковий збірник. – Київ, 2000. – С. 101-115.
2. Кононенко П. П. Українська література: проблеми розвитку: Навч. посібник. – К: Либідь, 1994. – 336 с.
3. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992. – С. 12-25.
4. Павличко Соломія. Теорія літератури / Передм Марії Зубрицької. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – С. 277-315.
5. Ржегорж Й. Празька поетична школа // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. Випуск 12. Матеріали науково-практичної конференції «Симон Наріжний та українська еміграція 20-30 рр. ХХ ст. У Празі». – Полтава. – Жовтень, 1998 р. – С.152-155.
6. Шерех Ю. МУР і я в МУРі // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. Три томи. Т.2. – Харків: Фоліо, 1998. – С.296 -324.
7. Шерех Ю. Стилі сучасної української літератури на еміграції // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. Три томи. Т.1. – Харків: Фоліо, 1998. – С.161-195.

Оксана ЛУЦКО

Львівський національний університет ім. І. Франка

НАУКОВЕ СТАЖУВАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ АЛЬБЕРТИ (М. ЕДМОНТОН) НА КАФЕДРІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ЕТНОГРАФІЇ ІМЕНІ ГУЦУЛЯКІВ

Моє стажування на кафедрі української культури і етнології ім. Гуцуляків Альбертського університету (м. Едмонтон) тривало з 26.03 до 16.04.2006 р. Мене запросив керівник кафедри, Андрій Нагачевський, як відвідувача із кафедри української фольклористики ім. Ф. Колесси Львівського національного університету ім. І. Франка.

Причини виникнення потреби у стажуванні в Канаді. Розглядаючи питання вивчення фольклору української діаспори в Канаді, я зіткнулася з проблемою нестачі інформації, відсутності багатьох важливих праць і записів в українських бібліотеках та інших наукових закладах України. Знайти хоч якісь публікації про наш фольклор у Канаді виявилось складною пошуковою роботою. Відчуваючи гостру недостатність відомостей про доробок діаспорних осередків, я відчула, що поїздка та знайомство із науковцями та їх працями в галузі фольклористики в Канаді є необхідною для мого повного розуміння самого українського-канадського фольклору та висвітлення теми еміграції, яка є чи не найважливішою у пісенності українців Канади.

Мета подорожі полягає в тому, щоб на основі архівних матеріалів, наукових праць, розвідок та, можливо, власних записів у Канаді простежити тему еміграції в українських канадських піснях, виявити її особливості та порівняти із українськими піснями про еміграцію.

Відповідно до мети стажування передбачало розв'язання таких **головних завдань**:

- розкрити сутність феномену «українсько-канадський» фольклор;
- з'ясувати шляхи трансформації фольклору в Канаді, зробити порівняльний аналіз із українськими текстами про еміграцію (тут, на місці, я веду підготовку українського матеріалу про еміграцію, зокрема, це збірник С. Грици «Пісні про еміграцію»; збірник «Наймитські та заробітчанські пісні»);
- на текстах простежити тему еміграції, особливості її вираження;
- які фольклорні твори виникли вже в Канаді і утвердилися в українських середовищах як традиційні; яка їх роль на даний час у громадському та родинному житті;
- обґрунтувати на підставі здобутих матеріалів наукову важливість українсько-канадського фольклору як інтегральної складової української культури.

Робочий план та його реалізація: У першу чергу, для мене було великою честю познайомитися із науковцями кафедри української культури і етнографії ім. Гуцуляків в Альбертському університеті в Едмонтоні; ознайомитись із планами дослідження українського фольклору науковців цієї кафедри та їхніми здобутками; важливим для мене, як науковця, було познайомитися із працями, що торкаються вивчення теми еміграції в Канаді; особливо корисним стало знайомство із фольклорними записами, здійсненими викладачами, аспірантами та студентами університету; мала змогу ознайомитись із науковими розвідками, дисертаціями науковців про специфіку українсько-канадського фольклору (жанри, теми, мотиви, тропи), а також із методикою дослідження фольклору; спілкувалася із людьми, котрі ще зберегли українську традицію, пісню; записала на касету тексти творів, які ще збереглися в пам'яті людей; дізналася, які з них ще побутують та на яких рівнях проявляється ця збереженість.

Висновки та подяка професорам за надану організаторську та фінансову допомогу. Я щиро вдячна п. Андрієві Нагачевському, п. Наталії Кононенко і п. Богданові Медвідському за надання можливості здійснити це стажування і плідно використати час. Звичайно, ця подорож змогла відбутися ще й завдяки фінансовому забезпеченню кафедрою української культури і етнографії ім. Гуцуляків Альбертського університету.

Ольга ЛУЧУК

Львівський національний університет ім. І. Франка

ЛИСТУВАННЯ ЮРІЯ ЛУЦЬКОГО З ПОЕТАМИ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ*

Юрій Луцький у різні роки листувався з поетами Нью-Йоркської групи – Еммою Андієвською, Богданом Бойчуком, Богданом Рубчаком та Юрієм Тарнавським. У його епістолярії ці адресати присутні вельми непропорційно. Найбільше листів збереглося з листування з Юрієм Тарнавським та Богданом Рубчаком. Щодо Емми Андієвської, то маємо тільки один лист Луцького до неї, та й той, сказати б, «офіційний», бо написаний тоді, коли Луцький був літературним редактором «Сучасності». Окрім того, цей лист адресований спільно до Емми Андієвської та Івана Кошелівця, із проханням «допомогти підтримати літературну сторону» згаданого часопису. «В нас тепер прийшла посуха на поезію і прозу, – писав Луцький у цьому листі (від 18 квітня 1987 р.), – і я не знаю, як собі дати раду. Якщо у Вас або у Ваших знайомих є якісь матеріали, то я буду Вам дуже а дуже вдячний, як Ви надішлете мені на мою адресу».

Саме з часописом «Сучасність» пов'язане й листування Луцького з Богданом Бойчуком, яке охоплює тільки два роки – 1985 і 1986. Очевидно, це тільки фрагмент їхнього листування (зберігається, як і лист до Емми Андієвської, в архіві Колумбійського університету в Нью-Йорку). Листування, можна гадати, існувало й раніше, але відновилося (знову-таки, згодом, після довшої перерви) щойно в березні 1985, коли Бойчук (як сам писав) «перебрав редагування літературного відділу «Сучасности» (лист від 24 березня 1985 р.). Це значною мірою «ділова кореспонденція», щоправда, вельми «персоналізована». Бойчук писав, що він намагається «притягнути наших дослідників і науковців <до «Сучасності». – О. Л.>, щоб вони частинно формували інтелектуальний і творчий процес, як це нормально робиться на Заході. Зрештою, це навіть може бути цікаво й інспіруюче». «Ви, – продовжував далі Бойчук, звертаючись до Луцького, – в такому процесі завжди були, хочу лише сказати, що двері журналу для Вас відкриті». Для публікації в «Сучасності» Луцький, очевидно, найперше за «намовою» Бойчука, передав свої шевченкознавчі статті: «Шевченко і Куліш», «Шевченкові зустрічі з Мазепою», а

також «Шевченко, Куліш і граф Орлов». У вересні 1986 р. це листування (упродовж якого Луцький надіслав Бойчукові 10 листів) несподівано перервалося – саме тоді, коли Луцький, тепер сам як новий літературний редактор «Сучасності», звернувся до Бойчука «з проханням допомогти журналові співпрацею» (лист від 8 вересня 1986 р.).

В архіві Торонтського університету зберігається 4 листи Луцького до Богдана Рубчака і 11 листів Рубчака до Луцького. Це листування значною мірою доповнюється матеріалами з приватного архіву Богдана Рубчака. Зібране листування складається з 62 листів і охоплює три періоди: 1968–1969, 1975–1981, 1984–1990 рр. Перший період стосується головно видання «Остап Луцький – молодомузець». Юрій Луцький у той час планував видати збірку матеріалів на пошану свого батька Остапа Луцького і звернувся до Богдана Рубчака з проханням написати «коротеньку передмову (не більше як 500 слів)» до цього видання (лист від 10 червня 1968 р.). Богдан Рубчак був вельми зворушений такою «ласкавою пропозицією» й довір'ям до нього, розуміючи, «якою важливою є ця справа в загальному літературному і літературознавчому процесі» (лист від 12 червня 1968 р.). Радо пристаючи на пропозицію написати передмову, Рубчак делікатно висловив одне «прохання»: «В цій передмові я хотів би сказати декілька конкретних речей, які на двох сторінках машинопису сказати не можна. Чи не «продовжили б» Ви мені цю передмову принаймні до вісьмох-десятьох сторінок? Я куди краще «почувався б» в такому форматі, бо мініатюрист я тільки в віршах, а взагалі – страшний балакун. А про український символізм я думаю довго, і це було б для мене гарною нагодою «висловитися» не тільки про писання Вашого батька, але і про їхній український, слов'янський і загально-європейський контекст» (там само). Отримавши передмову Рубчака у вересні 1968 р., Луцький захоплено писав: «Ваша стаття дуже приємно приголомшила мене. Кращої передмови я напевно не міг собі бажати» (лист від 24 вересня 1968 р.). Цю ж думку Юрій Луцький повторив і значно пізніше, в листі від 15 жовтня 1981 р., коли писав про доповнене перевидання «молодомузця»: «Вашу вступну статтю залишу без змін – вона (і не тільки на мою думку) найкраща річ в якій-небудь мові про український модернізм».

Другий період у листуванні Луцького і Рубчака багатий інформацією про спільні проекти. Зокрема, варто згадати про видання англійською мовою повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» в перекладі Марка Царинника, з передмовою і примітками Богдана Рубчака; до цього проекту і перекладача, і автора передмови активно заохочував Луцький. Ще один спільний проект – видання «Шевченко в критиці», робота над яким тривала кілька років і в якому Луцький пропонував Рубчакові бути співредактором, автором передмови й автором однієї із статей. Очевидно, ця співпраця не була позбавлена певних непорозумінь і ускладнень, проте у кожному випадку вдавалося знаходити компроміси і далі залишатися в дружніх стосунках.

Третій період – це часи перебудови і змін в Україні, враження про які часто знаходимо в листах обох кореспондентів. Це також час, коли Юрій Луцький уже перебуває на пенсії, але й далі активно працює над різними проектами. У цей період, зокрема, виходить його переклад книжки Павла Зайцева про Шевченка, перевидаються оповідання українських авторів в перекладі англійською мовою, також Луцький пише монографію про Кирило-Мефодіївське братство та ін.

Говорячи про Нью-Йоркську групу, варто згадати ще про одне листування. В архіві Колумбійського університету зберігається 26 листів Юрія Луцького до Юрія Тарнавського, а в архіві Торонтського університету – 6 листів Тарнавського до Луцького (окрім того, в «Колумбії» маємо ксерокопії ще двох його листів). Це листування, що охоплює період від 1960-го до 1978-го року, проливає світло на справу публікації українських дум в англомовному перекладі Юрія Тарнавського та Патриції Килини. Як відомо, книжка «Ukrainian Dymy» була опублікована в 1979 році як спільне видання Канадського інституту українських студій та Гарвардського українського наукового інституту. Ця книжка являє собою *editio minor* («менше видання») українських дум з паралельним перекладом англійською мовою, бо *editio major* («більше видання», тобто, як було зазначено у видавничій примітці на початку книжки, «the complete edition, with textual variants, scholarly introductions, and full annotations») планувалося видати згодом у видавництві Гарвардського університету (щоправда, ця ідея, яку підтримували – з-поміж інших – професори Гарвардського університету Алберт Лорд та Ігор Шевченко, не була зреалізована). Але праця навіть над «скромнішим» виданням тривала майже два десятиліття. Очевидно, такий «продовжений процес» видання був пов'язаний не з «труднощами перекладу», а значною мірою з відповідними коштами (чи, радше, їх відсутністю), аби зреалізувати такий перекладний проект у вигляді книжки. Про не вельми радісні перипетії цього видання упродовж 1960–

1970-х років можна скласти собі доволі цілісну картину саме з листування поміж Юрієм Луцьким і Юрієм Тарнавським.

Листування Юрія Луцького з поетами Нью-Йоркської групи – це яскравий приклад співпраці талановитих людей і їхнього вміння знаходити компроміси заради загального добра. У цьому листуванні також яскраво простежується ставлення кореспондентів до різноманітних подій, людей і явищ як на еміграції, так і в Україні.

* Дослідження епістолярної спадщини Юрія Луцького здійснено за підтримки Канадського інституту українських студій з Вічного фонду ім. родини Федейків.

Людмила МЕЛЬНИК

Культурний центр України в Москві, Росія

НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО СЛАВІСТА ОСИПА БОДЯНСЬКОГО У 30-70-Х РОКАХ ХІХ СТОЛІТТЯ

З дитинства нас, українців, привчали думати, що український народ, його історія, культура є ланкою історії Росії і що російська культура мала позитивний вплив на українську, а не навпаки. Три народи – український, білоруський і російський – «гойдались в одній колісці», а сталося, що росіяни були старшими, мудрішими, досвідченішими, прийняли нас під своє крило: зігріли, просвітили, вивели в люди і повели нас, українців, у світле майбутнє. Мета була одна – привласнити українську історію і «розчинити» в собі український народ.

Треба віддати належне українцям, які у свій час піднімали освіту і культуру і зробили суттєвий внесок у розвиток російської культури та просвітництва. Багато російських вчених вчилися грамоті саме за граматику українських просвітителів, зокрема Мелетія Смотрицького і т.д.

Іван Шишов зазначає: «Російська урядова й церковна верхівка охоче відчиняла свої двері нашим культурно-освітнім діячам та при цьому ревниво ставилась до українського впливу на московський спосіб життя. Та хоч би яким відчайдушним був той спротив, а вплив української культури виявився досить потужним. Своєю діяльністю в Москві українські вчені зробили справжній переворот у світогляді росіян, примиривши їх із західною наукою та суто українським православ'ям».

Історико-культурне коріння українського народу дуже глибоке. З впевненістю можна сказати, що, «неодноразово ставлячи українство на терези найсуворіших випробувань, Бог залишив йому можливість на виживання. Для становлення й розквіту російської імперії український ґрунт був чи не найсприятливішим. «Запозичивши» історію, назву народу й держави, вона набирала звідси людські ресурси, найрізноманітнішу сировину і продовольство, нарешті, таланти і розум».

У самому центрі імперії, в Москві, котра ставила собі за мету викоринити все українство, українці виживали і захищались як могли, «беручи в полон» її, Москву, своїм професіоналізмом.

Московська україніка – питання історичне, можна навіть сказати – складне, глобальне і майже не досліджене, хоча є деякі монографії, посібники, підручники. Московську україніку, за словами Івана Шишова, «не обійти, не об'їхати», бо так складалась обставина, що вижити можна було не на рідній землі, а на чужині, і не лише вижити, а й творити нашу духовність.

Вважаю, що необхідно і дуже важливо поновлювати відомості про московських українців, які присвячували себе науці, зробивши великий внесок у розвиток вітчизняних наук.

В історії кожного з народів є постать, з ім'ям якої пов'язаний розвиток історії, мови, культури нації. В Україні однією з таких постатей є Осип Бодяньський, який першим на теренах Москви почав досліджувати український фольклор та історію України як науку. Внесок українського науковця і дослідника у розвиток українознавчих наук – неоціненний, і його не можна замовчувати. Для нас, українців, важливо знати і розповідати про це якомога більше.

Осипу Бодяньському належить почесне місце у плеяді видатних учених ХІХ століття.

Восени 2008 року виповнюється двісті років з дня його народження – його, першого вітчизняного славіста.

Ця видатна, але водночас маловідома історична постать жила і займалась науковою діяльністю у складний для України час – час національного усвідомлення, час, який, розпочавшись з ліквідації козацької державності, тривав до Першої світової війни. У цей період у Європі формувалися нації.

Національне усвідомлення українців почалось з появи нової української літератури, прикладом якої є твори Тараса Шевченка, які у свій час стали культовими. Твір М. Костомарова «Книга буття українського народу» теж проникнутий українською національною ідеєю. Заборонами і арештами царський уряд намагався приховати факт формування української національної свідомості, але він не зміг цього зробити. Український рух, який був чітко виражений у просвітництві, літературі, історії, культурі, політиці, вже неможливо було зупинити. У різних куточках Росії створювались українські громади, земляцтва. З'являлись яскраві представники української інтелігенції, які боролись за розвиток українки.

Царський уряд, переслідуючи мету збереження самодержавно-кріпосної держави, вимушений був рахуватись з національно-визвольним рухом слов'янських народів і їх культурним відродженням. У 1835 році вступив у дію новий університетський статут, згідно якого були засновані кафедри «Історії і літератури слов'янських нарід». Як відомо, спроби залучити в Росію видатних зарубіжних славістів з різних причин не були здійснені. Нові кафедри потребували молодих і здібних сил.

На той час багато талановитої молоді з України жило, навчалось, працювало, займалось науковою діяльністю в Росії, зокрема в Москві. І вибір впав саме на них.

Це були вихідці з України: О. М. Бодянський (1808-1877), П. І. Прейс (1810-1846), І. І. Срезневський (1812-1880) та В. І. Григорович (1815-1876). Усі названі кандидати пройшли попередню підготовку, зайняли потім професорські кафедри і, створивши кадри славістів і особисті праці, започаткували солідну базу слов'янознавства в Росії.

Бодянський, живучи в Москві зі студентських років, ставши відомим славістом, захоплювався українством і через усе життя проніс відданість своїй батьківщині, зробив вагомий внесок у дослідження слов'янознавства, у розвиток українознавства, просвітництва Росії, виступав з науковими доказами на захист української мови.

Осип Максимович Бодянський народився у 1808 році в сім'ї українського священика в містечку Варва Лохвицької волості Полтавської губернії (нині Варвинський район Чернігівської області). Середню освіту він отримав у Полтавській духовній семінарії, яка знаходилась у ті роки в місті Переяславі (нині місто Переяслав-Хмельницький). У семінарії Бодянський отримав глибокі знання з історії і літератури і добре володів стародавніми мовами. Вже у той час він вирізнявся допитливістю, рідкісною наполегливістю в оволодінні знаннями, звичкою до терплячої і стійкої праці. За свідченнями своїх товаришів, Бодянський захоплювався літературою, з задоволенням брав участь в «комедійних дійствах»; «Малоросійські пісні», видані М. А. Максимовичем (1827 р.), що закликали до збирання і вивчення українського фольклору, пробудили в ньому бажання до занять поезією й історією нашої рідної України.

У 1978 році вийшла книга «Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодянських». Збірці передувала ґрунтовна передмова Олександра Дея «Фольклористична діяльність Осипа та Федора Бодянських», в якій зроблено висновок, що спадщина братів Бодянських «є багатим внеском в науку про народну творчість». Про самого Осипа Бодянського було зазначено: «Можна без перебільшення сказати, що О. Бодянський був на свій час одним із найвидатніших знавців слов'янських пісень, висловив багато власних думок і оригінальних спостережень про них. Особливого значення заслуговує його цінний внесок у справу збирання, дослідження та видання української народної пісенності».

У роки навчання в Московському університеті Бодянський знайшов притулок у домі свого земляка Михайла Максимовича, який з того часу з увагою стежив за творчістю молодого науковця.

У 1834 році Бодянський закінчив університет. Цим роком датується перший його помітний виступ у пресі – рецензія на «Малоросійські повісті» Григорія Основ'яненка, в якій Бодянський висловив упевненість у великому майбутньому української мови і літератури. У 1835 році вийшла збірка віршів «Наські українські казки», яку Бодянський присвятив «... матері моїй рідненській, неньці старенькій, коханій, любій Україні».

З 1837 по 1842 роки Бодянський був у науковому відрядженні за кордоном з метою вивчення історії, літератури, фольклору слов'янських народів – чехів, сербів, словаків, хорватів, поляків. Після повернення очолив слов'янську кафедру на історико-філологічному факультеті Московського університету, вперше налагодив викладання в ньому славістичних дисциплін, став засновником наукової славістики в Росії.

З наукового відрядження за кордон Бодянський переслав і привіз чимало книг, він накопичував їх упродовж усього життя, зібравши серйозну слов'янознавчу бібліотеку. У 2000 році видано каталог «Славянская учебная библиотека О. М. Бодянского».

У 1842 році Бодянський почав професорську діяльність на кафедрі, де не тільки не було керівництва, але навіть визначеної думки про склад, об'єм і послідовність читання курсів. Не зважаючи на певні труднощі, перший професор слов'янської філології успішно впорався з дорученою справою, були створені кадри славістів, написані особисті праці, тим самим було покладено початок слов'янознавству в Росії.

Серед відомих учнів Осипа Бодянського: Є. П. Новіков – закінчив університет у 1846 році, у майбутньому відомий дипломат; Ап. А. Майков – займався проблемами сербської мови; А. Ф. Гільфердінг – збагатив слов'янознавство дослідженнями історії південних слов'ян, і т. д.

Його учнями були й вихідці з України: славіст, філолог і етнограф Олександр Котляревський (1837-1881), Олександр Кочубинський (1845-1907).

О. Бодянський за чверть століття викладацької діяльності створив у Московському університеті школу славістів, виховав цілу плеяду учнів, які не тільки отримали освіту у свого учителя, але й обрали для своєї подальшої діяльності саме ту спеціальність, якою він займався.

З 1845 року Бодянський був секретарем «Імператорського Товариства історії і старожитностей російських» при Московському університеті (з десятирічною перервою з 1848 по 1857 рік) до своєї смерті. Це Товариство було засноване при Московському університеті у 1804 році, і, отримавши право копіювати літописи і документи, зосередило свою увагу на виданні старовинних актів. Коли обрали Бодянського секретарем, почався новий період у видавничій діяльності цього Товариства, дуже важливий для історії України. Бодянський став також редактором нового періодичного видання під назвою «Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских». У них було опубліковано його власні дослідження і підготовлені ними до видання пам'ятки слов'янської, передусім української, писемності з його ж передмовами і примітками, переклади творів слов'янських учених і т.д. Журнал «Киевская старина» (1903, № 12) відзначив: «И. М. Бодянскому принадлежит несомненная громадная заслуга перед малороссийской исторической наукой в том, что он так широко открыл страницы «Чтений» систематическому изданию малорусских материалов и дал возможность исследователям пользоваться важнейшими историческими источниками, которые до тех пор лежали под спудом». Дуже високо цінував Гоголь «Чтения», редаговані Боденським, а також видавничий досвід вченого.

Бодянському належить велика заслуга в тому, що у «Чтениях» він публікував багато матеріалу з історії України. Склад і зміст фамільних архівів української старшини був, без перебільшення, унікальним та універсальним. Такі документи мали виняткове значення не лише для висвітлення «повсякденної», побутової історії конкретного роду чи навіть усього найвищого суспільного стану, але й для усієї історії України.

Він з великою симпатією ставився до боротьби українського народу проти царського режиму. Про це свідчить його науково-видавнича діяльність і дружба з Великим сином українського народу Т. Г. Шевченком.

До останніх днів життя О. Бодянський підтримував дружні стосунки з М. Гоголем, які були започатковані у 30-х роках XIX ст., плідно співпрацюючи у галузі науки і літератури.

Українського вченого добре знали і високо цінували у всьому світі. 6 вересня 1877 року Осип Бодяньський помер. Його могила знаходиться на кладовищі Ново-Дівичого монастиря у Москві.

Восени 2008 року виповнюється двісті років з дня народження першого вітчизняного славіста. Через усе життя О. М. Бодяньський проніс любов до своєї батьківщини, присвятив їй літературну, наукову і видавничу діяльність. Це один із найвидатніших діячів на полі дослідження українки у Росії в XIX столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. История славянской филологии. – СПб. – 1910. – 312 с.
2. Кондрашов Н.А. Осип Максимович Бодяньский. – М.: Московский университет, 1956. – С. 11, 29.
3. Кочубинский А.А. Граф С. Г. Строганов // Вестник Европы – Из истории наших университетов 30-х годов. – СПб. – 1896, июль-август. – С. 478.
4. Кочубинский А. А. О. М. Бодянский в его дневнике // Исторический вестник. – СПб, 1887. – Т. XXX. – 511 с.
5. Кравцов Н. И. Роль межславянских литературных связей в период романтизма. – М.: Московский университет, 1973. – С. 358-359.
6. Медовичева Т. А. О. М. Бодянский. Дневник 1852-1857. – М.: Жизнь и мысль, 2006. – 17 с.
7. Попов Нил. Осип Максимович Бодянский // Русская старина. – М., 1879. – Т. XXVI, ноябрь. – С. 470.
8. Франко І. Осип Бодяньський. Наські українські казки. – Л.: Наукове Тов. імені Шевченка, 1903. – 14 с.
9. Шишов І. Я. Самозахист на чужині. // Українська діаспора. – К.-Ч., 1992. – № 1. – С. 44, 45, 48.

Раїса МОРОЗ

Колегія Св. Андрія при Манітобському Університеті, Вінніпег, Канада

РІДКІСНА ЛІТЕРАТУРА В БІБЛІОТЕЦІ КОЛЕГІЇ СВ. АНДРІЯ (РУКОПИСИ Й СТАРОДРУКИ; ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ)

Колегія Св. Андрія, заснована у Вінніпезі 1946 року, є українським православним навчальним закладом, що готує кандидатів для духовенства Української Православної Церкви Канади та інших православних церков. Книжкові фонди колегіальної бібліотеки і, особливо, колекція церковнослов'янських богослужбових книг були закладені і поповнювалися великою мірою завдяки меншим чи більшим книжковим дарункам від членів української громади. Відомими українськими бібліофілами, колекції яких успадкувала Колегія, були о. Василь Кудрик та Мирослав Стечишин. Після смерті Івана Огієнка (Митрополита Іларіона, 1882-1972), видатного філолога, державного і церковного діяча, книжника і бібліофіла, бібліотека успадкувала його колекцію книжок, у тому числі надзвичайно цінну колекцію церковнослов'янських рукописів і стародруків [1]. Важливість матеріалів бібліотеки для славістичних студій була згадана в огляді Богдана Будуровича і Едварда Касинця [2].

Внаслідок дарунків від членів української громади, читацькі смаки яких були, звичайно, дуже різними, колекція бібліотеки виглядає доволі різноманітною і дещо еkleктичною. Однак у ній є декілька вартісних збірок, особливо в таких ділянках, як: 1. Церковнослов'янські рукописи і стародруки; 2. Українські еміграційні видання періоду першої світової війни та міжвоєнного періоду в Європі; 3. Видання українських піонерів на американському континенті; 4. Видання українських політичних утікачів і переміщених осіб в таборах і містах Західної Європи.

Обмежившись вищезазначеними чотирма категоріями, варто підкреслити, що в колекції бібліотеки знаходиться багато інших, надзвичайно цікавих видань. Це і такі львівські видання, як серійний випуск Наукового Товариства ім. Шевченка *Українсько-Руський Архів*, і дореволюційні видання Бориса Грінченка у Києві, і видання товариства Качковського у Львові, і *Знесене панщини в Галичині* Івана Заневича (Львів, 1895), і твори історика Миколи Чубатого початку 20-го століття, і багато інших. Зберігається в бібліотеці надзвичайно рідкісне для Канади видання російською мовою про духоборів: *Духобори в Западній Канаді і їх права на владення землей* (Оттава, 1907). В Колегії зберігається також 35 рукописних томів словника до Біблії в перекладі Івана Огієнка (Митр. Іларіона)

1. Більша частина церковнослов'янських рукописів і стародруків належала покійному Іванові Огієнкові (Митрополиту Іларіону). Оцінюючи цю колекцію, професор славистики Університету Браун Р. Матісен в листі до колишнього ректора Колегії, Петра Кондри, писав: «*Колекція кириличних рукописів і стародруків Митрополита Іларіона... є, поза всякими сумнівами, найбільшою і найбільш повною колекцією таких матеріалів з-поміж усіх колекцій, які знаходяться в інституціях на північно-американському континенті. За обсягом подібних матеріалів конкурентами можуть бути тільки Державна Бібліотека в Нью Йорку та Гарвардський Університет. Однак, їхні колекції були сформовані хаотично, вони не є такими систематизованими, як Іларіонова колекція*» [3].

Важливою ознакою Іларіонової колекції є охоплення продукції друкарень не лише з різних місцевостей України, але й з-поза її меж. Друкарні Братства та Михайла Сльозки у Львові, Друкарні Києво-Печерської Лаври та Почаївської Лаври, друкарня Лазара Барановича в Новгород-Сіверському під керівництвом друкаря та гравера С. Ялинського, друкарні Чернігова та Унева — зразки виробництва усіх цих друкарень скрупульозно збирав видатний бібліофіл і знавець української старовини Іван Огієнко.

З-поза меж України варто назвати українсько-білоруські друкарні. Це, насамперед, місто Вільна (Вільнюс), де в шістнадцятому – наприкінці сімнадцятого століттях вирувало українське життя. Тут існувало українське православне братство, друкар Петро Мстиславець друкував книжки, українці вчилися в єзуїтській школі, пізніше в академії та братській школі. Варто також згадати монастирську друкарню в Кутейно (Могилівський район в Білорусії). Як зазначав І. Огієнко в *Історії Українського Друкарства*, київський друкар Спиридон Соболь перевіз сюди з Києва друкарню і в 1631 р. надрукував свою книжку *Молитвослов* [4]. Тут у 1653 р. був перевиданий *Лексикон Словеноросский* Памви Беринди. В бібліотечній колекції є два примірники цього видання.

Бібліотека нараховує коло 200 друків, датованих з шістнадцятого по дев'ятнадцяте століття. За своїм характером це переважно релігійна література: Біблії, богослужбові книжки і проповіді. Є тут значна кількість рукописів шістнадцятого, сімнадцятого, вісімнадцятого й початку дев'ятнадцятого століття. Серед цих пам'яток старовини особливо цікава своїм тонким мистецьким оформленням добре збережена *Книга, глаголемая Алфавит* початку сімнадцятого століття [5]. Деякі вчені відзначали велику розповсюдженість і авторитет українських проповідників-полемістів другої половини сімнадцятого століття: Гізеля, Барановича, Галятовського. Тому не дивно, мабуть, що в колекції є аж чотири примірники *Ключа Разуменія* Галятовського, один з яких польською мовою, а також *Скарбниця Погребная* того ж автора. Однак найціннішою річчю серед рукописів і стародруків є, хоч і в пошкодженому стані, *Острозька Біблія* 1581 року.

2. Щодо публікацій воєнного і міжвоєнного періоду в країнах Західної Європи, то варто згадати, що на початку 20-го століття внаслідок першої світової війни на території Німеччини і Австрії опинилися тисячі українських полонених. Завдяки зусиллям Спілки Визволення України (СВУ) — організації наддніпрянських українців з осередком в Берліні, більшість полонених вдалося розташувати в декількох таборах: в Австрії у Фрайштаті (30 тис. полонених), решту — в Німеччині: Зальцведелі, Вецлярі та Раштаті (понад 30 тис. людей). Таке скупчення українців дало можливість розвинути в цих таборах культурно-просвітницьку діяльність, в тому числі і видавничу. Метою її було підняти освіту і національну свідомість часто цілком неписьменних полонених вояків. За прихильного ставлення військових властей у таборах діяли українські школи, бібліотеки, просвітні та політичні організації, різноманітні курси. У таборах виникли видавництва («Струя», Вид-во СВУ, друкарня Шарфого у Вецлярі та інші), які друкували культурно-освітні брошури. Цей цікавий період в історії української еміграції [6] представлений в бібліотеці друкованою продукцією, яка потрапила до фондів внаслідок книжкових дарунків від членів української громади, переважно, від о. Кудрика, Івана Огієнка та М. Стечишина. Завдяки цим колекціонерам, а також деяким дарункам о. О. Кравченка, в бібліотеці є багато видань дещо пізнішого міжвоєнного періоду з таких визначних центрів української еміграції, як Відень, Прага, Подебради, Варшава і Берлін, а також з таборів інтернованих українців після поразки української революції — з Калішу, Тарнова, Ланзуту, Щепіорно та Александрова Куявського.

В Александрові Куявському розвинулося також і церковне життя, там було влаштовано похідну церкву з іконостасом. В цьому таборі знаходилась 6-та Стрілецька дивізія, з друкарні якої вийшла у світ низка видань для задоволення релігійних потреб емігрантів, серед них маленька книжечка професора В. Біднова *Справа розмосковлення богослуження Православної Церкви на Україні (1921)*. Про культурно-освітню, релігійну і видавничу діяльність в Александрові Куявському в колекції знаходиться

книжка спогадів військового православного священика о. Петра Білона *Похідня церква 6 Стрілецької Січової дивізії, Брацтво св. Покрови і В-во «До світла»* (Варшава, 1938).

Варто згадати й інші публікації: В. Біднова *Церковна справа на Україні* (Тарнів, 1921); В. Будзиновського *Як Москва нищила Україну* (Відень, 1917); В. Королева-Старого *Народний герой Симон Петлюра* (Прага, 1919) і його ж роман для юнацтва *Чмелик* (Прага, 1920); дослідження О. Лотоцького *Українські джерела церковного права* (Варшава, 1921) та *Автокефалія* (Варшава, 1935-38). Ці видання — в багатьох випадках тоненькі брошурки — на сьогодні надзвичайно рідкісні, бо ж наклад їхній був дуже невеликий.

3. Значну частину рідкісних книжок становлять українські видання на американському континенті з кінця 19-го століття. В бібліотеці зберігається перша книжка, видана в Канаді українською мовою, *Християнський Катехизм* (Вінніпег, 1904), а також багато інших ранніх видань українських піонерів — о. В. Кудрика *Весна: Збірка поезій; Пімста робітника* і його ж *Перша пригода Нечипора Довгочхуна* під псевдонімом Охрип Отлукавин (всі три видання 1911 року у Вінніпезі); перше українське видання в Едмонтоні *Соціалістичні пісні*, зібрані Павлом Кратом під псевдонімом Павло Терненко і видані 1909 р.; *Підстава християнської віри* (Вінніпег, 1909) та *Церков українців в Канаді* (Вінніпег, 1927) Пантелеймона Божика; надзвичайно популярна книжка серед емігрантів, що витримала декілька накладів: *Пісні про Канаду і Австрію* Теодора Федика (3-тє вид. 1911 р., Вінніпег).

Найсоліднішим раннім виданням українських піонерів в Канаді слід, звичайно, назвати *Кобзар Шевченка* (Вінніпег, 1918) та *Ілюстрована Шевченківська Бібліотека* — 24 поеми Т. Шевченка, видані окремими брошурками (Вінніпег, 1917?). [7] Про цю серію шевченкових поем в деяких канадських джерелах поширена необґрунтована версія про дату та історію їхнього виходу в світ. Згідно з М. Марунчаком [8], вони з'явилися в світ у формі окремих книжечок, як відбитки поем з *Кобзаря*, виданого у Вінніпезі 1918 р. Однак навіть поверхове порівняння їх з *Кобзарем* 1918 р. показує, що ні друкарський шрифт, ні ілюстративний матеріал, ні якість паперу не співпадають, навіть в орфографії не все співпадає.

Імовірноше всього, *Ілюстрована Шевченківська Бібліотека* вийшла в світ раніше. Можливо, що за зразок для її видання служила серія книжечок під тією ж назвою, виданих в С.-Петербурзі В. Яковенком 1911 р. — адже галичани привозили до Канади українські видання з різних видавництв, в тому числі з Петербургу. У всякому разі, нумерація цілком співпадає з петербурзькою серією. *Кобзар* 1918 р., до речі, був виданий у «Друкарні Кан.-Української Видавничої Спільноти», а *Ілюстрована Шевченківська Бібліотека* опублікована накладом «Канадійського Фармера», власником якого на той час став чех Френк Доячек. Френк Доячек був також власником «Руської Книгарні», реклами якої рясніють на обкладинках *Ілюстрованої Шевченківської Бібліотеки*. Мабуть, дещо пізніше той самий видавець об'єднав всі 24 поеми в одну книгу, забезпечив її короткою передмовою Богдана Лепкого і, не міняючи сторінок, але позбувшись більшості реклам, видав їх як *Кобзар* знову таки без дати видання. Саме на підставі цих реклам і відповідних їм матеріалів, які зберігаються у фондах бібліотеки, можна твердити, що *Ілюстрована Шевченківська Бібліотека* вийшла друком не пізніше 1917 року.

Не маючи власних друкованих органів на початку століття, українські піонери зверталися до українських американських видавництв. У невеликій книжці під назвою *«Журавлі»*, виданій в Скрептоні 1903 року, вміщені дві поезії (у формі коломийки) канадців цілком протилежного змісту. Один з них, О. Рибчинський, родом з Тернопільщини, хвалить Канаду і закликає українців їхати сюди; інший, буковинець С. Паламарюк, тяжко нарікає на умови, на комарів у Манітобі, на люті морози і радить своїм землякам залишатися й «газдувати» вдома: *Ой Канада, Канадочко, Яка ж ти не мила, Бодай жис си Канадочко нікому не снила...* Про автора першого вірша сказано у довідці, що він неписьменний.

4. Остання категорія книжок, варта згадки, це видання політичних біженців і переміщених осіб в таборах і містах Західної Європи. Незважаючи на непевне майбутнє і мізерні фінансові можливості, українські втікачі заснували в таборах широку сіть освіти і розвинули жваву наукову та видавничу діяльність. Книжки часто були друковані на дешевому, нетривкому папері мімеографом. В бібліотеці збережена низка таких видань Українського Вільного Університету в Мюнхені, серед них рідкісна річ: *Шевченко та його доба: Збірник 1. Праці Шевченківської конференції 1946 року* (Авгсбург, 1947). З інших творів можна назвати розвідки Юрія Шевельова про українську мову, твори Дмитра Чижевського, літературний огляд Володимира Державина *Три роки літературного життя на еміграції* (1945-1947) (Мюнхен, 1948), низку чисел *Чорноморського Збірника, Бібліотеки українського державника* тощо.

Колекція рідкісних книжок колегії може стати у пригоді науковцям-славістам; усім, зацікавленим історією та мистецтвом українського друкарства; бібліографам в Україні, зацікавленим діаспорними виданнями українських класиків, а також дослідникам духовного й культурного життя українських емігрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Частина рукописів з цієї колекції описала Іраїда Герус-Тарішвецька у книжці *East Slavic Cyrillica in Canadian Depositories: Cyrillic Manuscripts and Early Printed Books*. (Winnipeg: Society of Volyn, 3981).
2. Див. статтю Богдана Будуровича «St. Andrew's College» у його монографії *Slavic and East European Resources in Canadian Academic and Research Libraries*. (Ottawa: National Library of Canada, 1976) с. 117-120. А також: Kasincc, Edward. Ivan Ohienko (Metropolitan Ilarion) as Bookman and Book Collector: The Years in the Western Ukraine and Poland // *Harvard Ukrainian Studies*, v. 3-4. – 1979-80. – P. 474-483. Варто зазначити, що Е. Касинець помилково приписав багато із згаданих у статті рідкісних книжок і журналів до колекції Іларіона, їх, однак, дарували інші колекціонери і, зокрема, о. В. Кудрик.
3. Переклад з англійської. Лист Р. Матісена, один аркуш, датований 29 липня 1980 р., зберігається в колекції стародруків.
4. Огієнко, Іван. *Історія Українського Друкарства: Історично-бібліографічний огляд українського друкарства ХУ-ХУШ в.в*, 2-ге вид. – Вінніпег: Волинь, 1983. – С. 31.
5. Див. про рукопис розвідку: Митр. Іларіон (Огієнко). *Українсько-російський словник початку XII-го віку*. Славістика. 11. – Вінніпег: Накл. Української Вільної Академії Наук, 1951. – С. 18-27.
6. Див. Наріжний Семен. *Українська Еміграція: Культурна Праця Української еміграції між двома війнами*, ч. 1. Студії Музею Визвольної Боротьби України, т. 1. (Прага, 1942). А також: Терлецький, Омелян. *Історія Української Громади в Раштаті 1915-1918*. – Київ-Ляйпціг: Українська Накладня, 1919.
7. Слід зауважити, що багато з ранніх видань в Канаді, на відміну від українських американських видань з того ж часу, не подають дати видання. Це надзвичайно утруднювало складання *Показчика*. Доводилося орієнтуватися по рекламних списках, які книгарні друкували або в календарях, або на обкладинках інших книжок, проте цей спосіб, звичайно, далекий від досконалого.
8. Марунчак, Михайло Г. *Історія преси, літератури і друку піонерської доби*. 2-ге вид. –Вінніпег: Накл. Української Вільної Академії Наук в Канаді, 1969. –С. 239.

Любов ПЕТРУХ

Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького

ВНЕСОК ВЧЕНИХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Співпраця з українськими вченими-емігрантами в Бельгії, що розпочалася ще на Батьківщині і знайшла своє продовження серед фламандців, валлонів та української діаспори, має давню і цікаву історію. Українці в Бельгії дорожать Україною, бережуть мову, плекають культуру, дбають про своє національне представництво, пишуться тим, що народжені українцями і є свідомими носіями українства. Найважливішим своїм завданням на чужині вважають зберегти національні освітні традиції, пробуджувати і плекати патріотизм у серцях діаспорної молоді, писати і видавати українською мовою книги, інформаційні матеріали в міжнародних інформаційних мережах, здійснювати обмін досвідом з Україною. Українська мова жива завдяки потужній енергетиці самозбереження. Носіями культури усного та писемного мовлення є особи з вищою освітою. Інтелектуальна еліта суспільства, що завжди формується і концентрується у вищих навчальних закладах, є відповідальною за передачу загальноукраїнських духовних надбань майбутнім поколінням, за утвердження української мови як державної. Тонкі нюанси української літературної мови, барвистість діалектів несуть у собі елементи її оригінальності, декларують право на несхожість з іншими мовами. Через своїх світочів красного писемства українська література в різний спосіб у різні часи нагадувала про безцінність і різноманітність життя, про неможливість насильно вгнуздати його в будь-які чужі ідеології. «Тернистим шляхом, згинаючись під важким тягарем чорної недолі, утворили ми свою велику культуру... я з гірким болем запитую вас: якою ж була б ця культура наша, коли б прямували ми до неї битими шляхами, коли б ми

творили її увесь час вільними руками?!...» [Іван Огієнко]. Літературна мова впливає на фахову термінологію. Українська наукова мова розвивається.

Актуальними є питання культури професійної української мови, зокрема медичної і фармацевтичної. За період Незалежності України чимало зроблено для розвитку й утвердження української мови в медицині та фармації. Видані перекладні і тлумачні словники медичних термінів. Найбагатшу фахову й літературну україномовні системи подає «Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник (УЛАМТС; містить близько 33000 медичних термінів з 36 основних спеціальностей)», який створений у Львівському державному медичному університеті і виданий у Львові в 1995 р. за сприяння Міжнародного фонду «Відродження». У наш час український медик у своїй лексиці використовує медичні терміни традиційно українські, терміни-інтернаціоналізми грецького й латинського походження, терміни західно-європейські, що з'явилися з виникненням нових напрямків і галузей науки й через російську наукову мову перенеслися на український ґрунт, а також латинські терміни, які лягли в основу міжнародних номенклатур і переважно не мають відповідників у рідній мові, також росіянізми, що укорінені багаторічною протиукраїнською мовною політикою.

Творчо і плідно над українськими і термінами грецького й латинського походження працювала спільно з колективом видавничої спілки «Словник» колишній доцент кафедри латинської мови ЛДМУ, випускниця Львівського університету імені Івана Франка, кафедри класичної філології, пані Врублевська Марія Йосипівна, яка вже кілька літ активно поширює знання у середовищі української діаспори в Гроот Біяґарден, постійно цікавиться новинами зі Львова і щиро вітає відновлення праці над «Українсько-латинсько-англійським медичним енциклопедичним словником» (УЛАМЕС).

На уніфікацію певної терміносистеми, безумовно, впливає час. З'явилися тисячі нових слів, що запозичені з загальносвітового контексту і яскраво відображають наше сьогодення. УЛАМТС (1995 р.) переглянуто, оновлено, доповнено і на його основі буде створено «Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник» з метою розширення сфери функціонування української мови як державної та подальшого розвитку національної словникової бази.

Олексій ПРОКОПЕНКО, Вікторія АНДРЕЙЧУК
Слов'янський державний педагогічний університет

ЕСТЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ-ЕМІГРАНТІВ

Трагічний контекст людського досвіду ХХ століття загострює проблему індивідуального (особистісного) перебування людини в історії ще й тому, що протягом останнього століття протистояли одна одній масові деперсоналістичні ідеології, підґрунтя яких становило заперечення особисті в її духовному вимірі – особа розчинялася в масі, люди використовувалися як матеріал для історичного конструювання. Тим не менш, найзагальніший огляд становлення людини, суспільства, культури виглядає як становлення індивідуальності, особистості «самодетермінуючого морального суб'єкта історичного процесу».

Унікаючи навіть претензії на визначення культури, – цьому присвячені тисячі сторінок – погодимось: фактично, соціальне призначення культури значною мірою проявляється в забезпеченні підґрунтя для взаємодії між світом та людиною, в тому числі «міжпоколінного відтворення суспільства як стійкої та історично своєрідної соціокультурної спільноти, що здійснюється шляхом трансляції соціального досвіду». Культура (як ціннісно-смилова, комунікативна та соціо-відтворююча система) становить ядро особистості.

Вважаємо за доцільне розглядати культурно-історичний процес як співвідношення зовнішньої самореалізації окремих людей (суб'єктів історичного процесу) та вже наявних у певній культурі, відчужених від конкретної людини суспільних обставин та закономірностей самоорганізації. «На цій межі напруженої взаємодії суб'єктивного, інтимного, особистісного та об'єктивного, імперсонального, відчуженого й розкривається екзистенціальна феноменологія історичного буття» [2, 201].

Естетичне вивчення культурного доробку української діаспори має статися лише на перетині двостороннього осмислення екзистенціальної феноменології культурно-історичного процесу. Перша (внутрішня) сторона повинна осмислюватися з позицій персоналістичної філософії, «з виходом на сенсожиттєву, в основі своїй релігійно-філософську... проблематику». Сферою вивчення в цьому

випадку повинні стати особистісний, трансцендентний світ, інтимно-сокровенні акти людського існування, що непідвладні генералізації. «Адже всесвітне суть невимірювані та невичерпні особливі свідомості з зростанням всесвітнього кризь кожне нове особливе!» [4, 29]. Особистість у такому сенсі має розглядатися не як одиничне (і, значить, підпорядковане закономірностям загального), а як унікальне, неповторно-ціннісне. Рельєфною виступає проблема особистості як «монади, як мікрокосму, що містить у собі та виражає собою вищі цінності та повноту буття. ...Сама така особистість представляє світ найбільш адекватно. Тільки вона здатна протистояти злу, що багаторазово множитья».

Друга (зовнішня) сторона історичного буття повинна бути розкрита в категоріях раціонального, в річищі науково-філософського дослідження соціокультурного розвитку окремих спільнот і людства в цілому. В цьому випадку матимемо справи з феноменальним, об'єктивованим світом, пізнання якого можливо за допомогою наукових, культурологічних методологій. Перший, внутрішній вимір історії, за образним виразом Л. Шестова, належить «Єрусалиму», а другий, зовнішній, – «Афінам» [1, 172].

В умовах еміграції зовнішня самореалізація окремих людей з їх волею, смаками, творчими здібностями, вадами в умовах певної соціокультурної системи, яка відчужена від їх існування та, як правило, байдужа до них, представляється напруженим комунікативно-смысловим полем, де проявляються загальнолюдські, вічні, інваріантні символи, архетипічні конструкції, образні форми. Суб'єктивне та об'єктивне, особистісне та імперсональне, вільне та імперативне – в таких умовах вони не просто стикаються, вони хльоскають одне одного. Так, через напружену взаємодію розкривається сутність людського існування, згадувана вже екзистенційна феноменологія, що дасть можливість виявити культурні архетипи, інваріантні культурні форми.

Підводячи підсумки, зазначимо, що продуктивне дослідження культурного процесу (і материнського, і фрагментованого) може статися лише на перетині персоналістичного та соціокультурного дискурсів. У першому випадку матимемо справу з особистісним, сокровенним, інтимним світом митця чи мислителя, в другому – зі світом зовнішньої феноменологічної об'єктивації, із світом опредметнених сутнісних сил людини. Ця екзистенціальна феноменологія представляє Людину, фіксує її історію, конститується в культуру і виражає надчасові, позачасові цінності історичного досвіду. Фрагментована культура (культура діаспори) демонструє динамічний стан, де екзистенційні ймовірності актуалізуються чи поринають у небуття. Ірраціональне, мінливе, необлаштоване буття, політична заангажованість, конфлікти культури меморіальної та актуальної, патологічні стани свідомості та міжособистісні суперечності породжують таку надзвичайну екзистенційну напругу, що вона за визначенням маніфестує метаісторичні архетипи культури, інваріантні форми, які розкривають універсально людський вимір; водночас самі ці архетипічні форми розкриваються через конкретно цивілізаційні формати, опосередковані національними, становими, класовими, психоетнічними стереотипами [4, с. 146].

У перспективі подальше дослідження має стосуватися конкретного аналізу творчого доробку української інтелігенції за кордоном, зокрема творчості М. Шлемкевича, І. Мірчука, В. Петрова, В. Винниченка, П. Голубенка, Є. Блакитного, Є. Маланюка, У. Самчука, О. Тарновського, В. Барки, Б. Стебельського, Б. Романенчука та інших. Аналіз їх життя та творчості з позицій персоналістичного та екзистенціально-феноменологічного, семіотичного аналізу допоможе наблизитися до розуміння архетипів національної культури, визначення ціннісно-смыслового Універсуму і з боку культурних потенцій, і з боку монадного буття особистості.

Побачити в краплині весь світ – мета приваблива, хоча й важко здійснена. Кожний сутнісний крок людства вперед генетично пов'язаний з «актуалізацією нереалізованих раніше потенційних можливостей» [6, с. 62]. Піднявши поклади закордонної україніки, придивившись до здійсненого та нереалізованого, ми, можливо, будемо здатні зазирнути у майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баткин Л. М. Письма Элоизы к Абеляру. Личное чувство и его культурное опосредование // Человек и культура: Индивидуальность в истории культуры. – М.: Мысль, 1990.
2. Библер В. С. От науковедения – к логике культуры: Два филос. введения в двадцать первый век. – М.: Политиздат, 1991. Введение // Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко и др. – К.: Наук. думка, 2002.

3. Емельянов Ю. Н., Скворцов А. В. Символично-интерпретативный подход в современной культурной антропологии // Очерки социальной антропологии / Под ред. А. С. Мамзина, П. В. Маркова и др. – СПб.: СПбГУ, 1995.
4. Келле В. Ж., Ковальзон М. Я. Теория и история: Проблемы теории эмигрантского процесса. – М.: Политиздат, 1981.
5. Крымский С. Б., Павленко Ю. В. Инварианты цивилизационного процесса // Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко и др. – К.: Наук. думка, 2002.
6. Туровский М. Б. Философские основания культурологии. – М.: РОССПЭН, 1997.
7. Флиер А. Я. Культурология для культурологов – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002.

Олена САМОЙЛЕНКО

Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя

ТВІР ОЛЬГИ МАК «З ЧАСІВ ЄЖОВЩИНИ» ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Із здобуттям Україною незалежності для українських дослідників відкрилася можливість познайомитися з багатою науковою та творчою спадщиною українців, які волею долі з різних причин були вимушені залишити Батьківщину і примножували славу української національної науки та культури на далекій чужині.

Серед багаточисельної низки імен діячів української діаспори – істориків, юристів, літературознавців, мовознавців, письменників, поетів тощо, вагоме місце посідає обдарована українська письменниця Ольга Мак, яскравий талант якої розкрився вже в екзилі.

Ольга Нилівна Мак (Петрова) народилася 21 липня 1913 року у Кам'янці-Подільському. Навчалася в 3-й семилітній школі, яку закінчила в 1929 р., де захопилася декламацією і балетом. З часом працювала в радгоспі с. Цибулівка, допомагала ліквідувати неписьменність. Потім вступила до технікуму іноземних мов. Після одруження переїхала до Ніжина і стала студенткою місцевого педінституту. У 1938 році закінчила літературно-лінгвістичний факультет Ніжинського педагогічного інституту (далі – НПІ). У цей час чоловіка репресували. З початком німецько-радянської війни залишилася з дітьми на окупованій території. У 1943 році покинула Україну, перебравшись до Австрії. В 1947 році переїхала до Бразилії, а з 1970 року жила в Канаді. 1993 року відвідала Україну, побувала в Кам'янці-Подільському та Ніжині, а в 1994 р. була обрана членом Спільноти письменників України. У 1996 році Ольга Нилівна тяжко захворіла і 18 січня 1998 р. померла в Торонто.

Саме в еміграції в Ольги Мак з'явилася можливість втілити у життя свою мрію – писати художні твори для дітей. З-під пера письменниці у 50-х – 70-х рр. XX ст. вийшла низка блискучих творів – романи «Жаїра» (1957-1958) і «Проти переконань» (1960), повісті «Бог вогню», «Чудасій» (1956), «Руслом угору» (1973), «Куди йшла стежка» (1961), «Каміння під косою» (Торонто, 1973; К., 1994), за які авторку у 1958 році висували на Нобелівську премію у галузі літератури, а за оповідання «Дала дівчина хустину», «У великодню ніч», «Столиця голодного жаху» Ольга Нилівна отримувала премії на конкурсах, які проводила Світова федерація українських жіночих організацій (СФУЖО).

Особливе місце в літературній спадщині авторки займає книга «З часів єжовщини», що носить автобіографічний характер.

Твір «З часів єжовщини», виданий українською мовою в 1954 році у Мюнхені, – це третя спроба письменниці донести до зарубіжного читача атмосферу тих трагічних часів, що носили назву «єжовщина», які окутали радянське суспільство почуттям страху і політичної безпомічності. Вперше спогади вийшли у кількох часописах «Свободи» в 1949 році, а окремим виданням під назвою «В кігтях НКВД» – у 1953 році в Бразилії незначним тиражем. Але підвищений інтерес української еміграції і світової спільноти до подій, описаних у творі, викликали появу нового видання (книгу перекладено також на англійську мову).

Єжовщина – це період в історії СРСР (1936-1938 рр.), названий з ім'ям наркома внутрішніх справ М. І. Єжова, коли систематичні політичні репресії, що тривали протягом всіх радянських часів, були доведені до максимуму своєї інтенсивності. Масовий терор періоду «єжовщини» здійснювався владою на всій території СРСР на основі скерованих на місця партійним керівництвом «планових завдань» щодо

виявлення т.зв. «ворогів народу». У цей час режим, що правив в СРСР, повністю відкинув навіть зовнішні форми «соціалістичної законності». В ході «єжовщини» до арештантів широко застосовувалися тортури; виносилися вироки до розстрілу (інколи без суду), що не підлягали оскарженню і т.п. Рідні репресованих самі зазнавали репресій лише за факт свого рідства з ними. За останніми даними, опублікованими Російською Академією наук, протягом лише 1937 – 1938 рр. в СРСР було заарештовано 1 372 329 осіб, із яких 681 692 розстріляні, а ще 115 922 в'язнів померло в таборах. За кожною з цих страшних цифр стоять долі мільйонів людей, серед яких і доля Ольги Мак.

Всі найгірші прояви цього явища відчула на собі Ольга Нилівна, її чоловік та діти. Зрозуміло, що при збереженні в СРСР тоталітарного режиму і в умовах розгортання нової хвилі репресивних заходів у 2-й пол. 1940-х рр. авторка, з метою уникнення утисків з боку влади до людей, що залишалися в Радянському Союзі, змінила більшість імен і назв географічних об'єктів, де відбувалися події з її життя. Авторкою, за її власним визнанням, використано лише три справжні імені та одна назва – Дніпропетровськ. Тому метою нашої розвідки стане спроба реконструювати історичні факти і події, що відбувались у житті О. Мак наприкінці 30-х – на початку 40 років ХХ ст., порівнюючи авторські свідчення з документальними джерелами.

Спогади розпочинаються з 1937 р. Авторка зазначила, що «прокляті роки дикого розгулу знаменитої єжовщини застали нас у місті Лубни Полтавської області». Проте, як свідчать архівні документи і біографічні нариси, Ольга Петрова наприкінці 1931 року одружилася з ученим-мовознавцем Вадимом Дорошенком, який навчався в аспірантурі. Після захисту дисертації чоловіку запропонували посаду доцента в НПІ (реорганізований у 1933 р. на базі Інституту соціального виховання), який Ольга Нилівна успішно закінчила в липні 1938 р. (літературо-мовний факультет). Хоча слід зазначити, що і в Лубнах у 30-х рр. ХХ ст. функціонував учительський інститут, але в 1934 р. там ліквідували факультет мови й літератури. З метою завуалювання місця подій це, безперечно, вдалий літературний засіб. Змінено в творі й ім'я головного героя (Олександр) – чоловіка Ольги Мак Вадима Дорошенка (нар.1905 р.). Це теж не викликає здивувань, оскільки авторка не знала, що чоловік трагічно загинув у 1944 році, і прагнула уникнути нових неприємностей для нього, бо він знаходився в руках НКВС.

Аналізуючи атмосферу, що панувала в СРСР у 1937 році, та реально оцінюючи ту загрозу, яка нависла над кожним советським громадянином, авторка не приховувала хвилювань з приводу можливого арешту чоловіка. «В нашому маленькому провінційному місті педагогічний інститут був найвизначнішою установою, а тому і не дивно, що перша хвиля кампанії «чистки запілля» впала на наш заклад, змивши відразу директора комуніста і трьох професорів. Сталося це в червні 1937 року». Насправді хвиля «чисток» у вузі розпочалася не в червні, а у вересні-жовтні 1937 року, як реакція на серпневий (29-30 серпня) Пленум ЦК КП(б)У. Дійсно, було звільнено з роботи (11.09), виключено з лав партії (8.09) та заарештовано (23.09) директора НПІ Миколу Павловича Загребського (23.04.1939 р. – розстріляно). Протягом осені 1937 – зими 1938 рр. під репресивну машину потрапили викладачі вузу Богдан, Риндич, Локоть, Сайко, Дубина та багато ін.

Навесні 1938 року «репресії розгорнулися з новою силою». Саме ця хвиля «чисток» і поглинула чоловіка Ольги Мак – Вадима Дорошенка (Олександр), якого заарештували 20 червня 1938 року і звинуватили в керівництві однією з філій УАПЦ, агітації проти «великого братнього російського народу», у дружбі з В. Затонським. За цей період в Ніжині з населенням близько 20 тис. жителів було заарештовано 1789 чоловік. На подальших сторінках спогадів авторкою проведено дві життєві паралелі – її власну і чоловіка, яскраво змальовані ті труднощі, з якими зіткнулися рідні «ворогів народу» в СРСР, ґрунтовно розкриті жорстокі методи «роботи» слідчих органів по відношенню до громадян власної держави та абсурдні звинувачення, за якими були скалічені долі тисячі людей.

Крім подій з власного життя, Ольга Мак досить об'єктивно і повно проаналізувала вади радянської карно-правової і судової системи, безправність її громадян, атмосферу, що панувала в СРСР за часів тоталітаризму.

Без сумніву, твір «3 часів єжовщини» є важливим нарративним джерелом для висвітлення подій кінця 1930-х років в Україні, яке проливає світло на досить складні часи в історії українського народу і доповнює малодосліджені її сторінки.

Tetiana STEPYKINA

Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University

SCIENTIFIC, LITERARY AND PUBLICIST HERITAGE OF UKRAINIAN DIASPORA INTELLECTUALS IN THE US AFTER WORLD WAR II

Ukrainian intellectuals in the US is a special topic for research. Its studying creates common grounds for the development of two quite different world cultures. Despite a big number of studies on many Ukrainian scholars who happened to be in the US, there are still very few research works which have an integrative, interdisciplinary and comprehensive character. The huge stocks of Ukrainian scientific libraries and archival centers which abound in precious data about the prominent scholars still wait for their researcher. For the purpose of all-round and synthetic studying of achievements of Ukrainian intellectuals overseas the matter of scientific analysis of the whole collections of credentials and archives is of a great importance nowadays.

The background of the proposed research is the idea of studying, describing and introducing to the Ukrainian scientific circles the materials of the archive of professor Vasyl Chaplenko – a prominent linguist, prose and drama writer, poet, literary critic and essayist, editor, one of the founders of the Ukrainian Academy abroad. A thorough studying of documents, scientific and literary works by V. Chaplenko which are preserved in the archives and library of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences, in stocks of Columbia University library, in Shevchenko Scientific Library in New York will enable us to come to the overall conclusions about the preconditions and backgrounds for the Ukrainian Scientific Tradition in the US. The intellectual traditions established by Iu. Sheveliov, J. Fizer, V. Chaplenko, Iu. Lavrinenko, Ie. Malaniuk in the US after World War II grew into profound scientific schools in many fields. The scientific heritage of many of them is studied well enough. The research of V. Chaplenko`s heritage will open new perspectives for studying the evolution of Ukrainian Humanities in the US in the 2nd half of the XX century. His place as a renowned linguist, prolific writer and critic has to be determined in the Ukrainian scientific tradition. The ideas of V. Chaplenko as an intellectual are specifically valuable nowadays, for there is a high need for developing curricula for Ukrainian studies at Ukrainian schools and universities. It will also promote shaping a more distinct vision about the emigration processes from Eastern Ukraine in the XXth century.

The beginning of the 1950s was marked by a decision of thousands of Ukrainian artists to move to the USA for good. Since then, in H. Kostiuk`s words, there was established the fourth period of Ukrainian literary emigration, which lasted till the end of the 1980s. We believe that those 30 years make the greatest interest for Ukrainian scholars from the point of view of the present, since quite a few of writers-emigrants went through the double «stage of alienation» (M. Bohachevska), having come first to Europe and then emigrated to the US.

Vasyl Kyrylovych Chaplenko is not an incidental figure in the Ukrainian emigration surrounding. He was an active participant of the literary process in Ukraine in the 1930s-1940s. Born in Pavlohrad region, a graduate of Dnipropetrovsk University, he represented the Ukrainian intelligentsia in the South-Eastern Ukraine, which completely ruins the myth about Eastern Ukraine as a totally russified region. His talent as a linguist was shaped when he worked at higher educational institutions in Donbas. As a conscious Ukrainian intellectual he got under prosecution and was accused of a membership in SVU (Union of Ukraine`s Liberation). The analysis of his criminal case #PR-- 15729 showed that V. Chaplenko was kept in prison for 7 months. Fortunately, there was no evidence of his guilt and the criminal investigation ceased in 1929. For more than 10 years he lived in Lviv, which made a tremendous impact upon his national views. That period was also fruitful in terms of establishing contacts with a number of literary experts and writers: Iu. Sheveliov, Iu. Lavrinenko, A. Liubchenko. In 1944 V. Chaplenko happened to be in Czech republic, in 1945 he went to Western Germany. In the fall of 1949 he left for the US for good.

His scholarly heritage is hard to overestimate. The full list of scientific, critical, literary and fiction works by V. Chaplenko numbers 800 items. Half of them were written during his American period. V. Chaplenko`s linguistic talent flourished in his emigration years in America when he wrote a 2-volume monograph «Ukrainian Literary Language, Its Emergence and Development» (New York, 1955; second edition in 1970). This work received a high scientific evaluation, it was referred to by Iu. Sheveliov in his study «The History of the New Ukrainian Literary Language». V. Chaplenko made a thorough research of Bolshevik language policy in Ukraine in the 1920s-1930s. In America he was rather preoccupied with an issue of Ukrainian language accuracy among Ukrainian writers living in the US. But his most outstanding linguistic work is undoubtedly the

theory of Slavonic languages origin. It is a profound etymological analysis of Adygei languages which, as a scholar believed, greatly influenced the East Slavonic language substrate. It is not surprising that the theory is still of a great interest for contemporary linguists.

As a writer he was one of the first in Ukrainian literature who addressed the topic of famine of 1933 (short stories «The Eyes», «The Old Teacher»). He was a prolific writer: 8 historical novels, 12 plays, 3 historical comedies, numerous literary essays, 5 collections of short stories, poems, children literature etc. He tackled various issues of writer's individual literary style, Ukrainian literary traditions, Ukrainian writers under communist regime, Ukrainian writers in emigration, literary criticism, main literary trends, methods of literary science. However, there is no research which would best describe and demonstrate his many-sided talent of an intellectual and evaluate his input into the Ukrainian scientific tradition. Moreover, V. Chaplenko did not return to Ukraine even textually, in contrast to other diaspora writers and scholars such as Iu. Sheveliov, H. Kostiuk, Ie. Malaniuk, Iu. Lavrinenko, V. Barka, I. Bahriany, A. Liubchenko and many others whose works became available for Ukrainians a while ago. Thus, the scientific and literary heritage of V. Chaplenko in the USA still looks for its researcher.

P. Odarchenko in his book considered Vasyl Chaplenko as «a prominent literary publicist and critic» (Prominent Ukrainian Figures: Sketches. Kyiv, 1999). In the «Encyclopedia of Ukraine» one may find that V. Chaplenko was «one of the Founders of the Ukrainian Academy — first in Germany, then in the USA». Indeed, in his autobiography V. Chaplenko recollects the gathering of the initiative group whose members were prof. M. Vetukhiv, L. Bykovsky. He was also the founder and the first Chairman of the «Vynnychenko Commission» at the Ukrainian Academy.

The correspondence which V. Chaplenko had with V. Vynnychenko led to a significant editorial activity of V. Vynnychenko's works. Thus, V. Chaplenko published the play «Between Two Forces» (Toronto, 1974) and the book «Prophet and Unpublished Works» (New York, 1960) with his preface. The heritage of V. Chaplenko as a journal and newspaper editor is another gap in his biography. We know that he worked as a chief-editor of the literary journal «Vsesvit» and other periodicals where he systematically published his reviews and critical essays.

Though, the problem of appreciation of scientific and literary heritage of diaspora intellectuals was largely resonated in Ukrainian philological science for the past 10-15 years, many of the works still seek for their integration into the continental literary and artistic environment. Such an integration will promote a critical understanding of national theoretical and practical achievements for elaborating an objective viewpoint on the scientific and literary processes in the US after World War II.

Ольга ТИЩЕНКО

Слов'янський державний педагогічний університет

ТРАГІЧНА ДОЛЯ МИТЦЯ У ВОЄННІ РОКИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЕМІГРАНТСЬКОГО СВІТОБАЧЕННЯ

*Слова, слова, слова...
Однакових не знайдеш два
Як може людська голова
Вмістити ці скарби?!*

Актуальною залишається тема еміграції (діаспори), багато талановитих людей опиняється за межами України, але не забувають про те місце, де вони народилися, стають національними поетами, їх охоплює туга за Батьківщиною. Тема патріотизму простежується у всіх збірках Г. Черинь, у всіх її творах. На жаль, далеко не всі автори звертаються до національної літератури, тобто органічної якості художньої літератури певного народу.

Так починається відомий роман Г. Черинь «Слова», в центрі якого покладено слова, які бувають різні: гарні й погані, сумні й веселі, мудрі та дурні. Поетеса замислюється над силою слів, над здатністю слів впливати на людину. Г. Черинь розмірковує над значенням і вагомістю слів. У вступній частині і в кінці роману поетка звертається до Бога. Ганна відштовхувалась від Біблії, від того, що «спочатку було

слово. І слово було у Бога і Бог був словом». У всьому романі відчувається всеприсутність Бога, оскільки слово допомагає людині наблизитись до Всевишнього [10, с. 5].

Українські націоналісти розробляють власну національну філософію, хоча помітним є вплив європейської ідеалістичної думки, зокрема найвиразніше – американського філософа В. Джеймса, який висунув тезу, що розвиток людства тримається на віруваннях, без віри людина втрачає майбутнє. Він зазначає: «У центрі філософічних міркувань українському націоналізму завжди було притаманне християнсько-ідеалістичне розуміння Людини як істоти, створеної на подобу Божу, із властивою їй спроможністю пізнавати Добро й відрізнити Його від Зла, правду від брехні, справедливість від кривди». Саме цю проблему створює і подає на розсуд читача Ганна.

Сприйняття й розуміння Бога в головних героїв формувалося під впливом страшних воєнних часів, вони бачать Бога нетрадиційно: не всепрощаючим і милосердним, а «страшним і неблаганим, караючим грішників» [6, с. 113].

Такий образ Бога створює автор, проголошує естетику духу нації: «О Нації, дужа і сильна, як Бог», коли особистість не протиставлена і не підкорена нації, а навпаки, невпинно продовжує свій розвиток і своє зростання в ім'я спільноти. Тому з'являється ідеал людини-лицаря, людини сильної, мужньої. Письменниця уславлює цю людину, яка злилась з «добою жорстокою, як вовчиця». Вона робить один-єдиний вибір – боротьба до загиби, вона здатна чітко розмежувати добро й зло.

Роман охоплює досить вагомий проміжок часу. Розвиток подій починається в передвоєнні роки в Україні, продовжується під час Другої світової війни і закінчується подіями в концентраційних таборах Воркути. В «Словах» використано багато автобіографічного матеріалу. Авторка сама пережила жорстокі репресії, заборону писати і видавати власні твори. Свої враження від минулого, свої спогади знайшли місце у романі. «Слова» можна умовно поділити на дві частини: світ слів та світ людей. Ці дві частини рівнозначні, поєднані між собою. Світ слів допомагає розкрити і показати реальний світ людини, представниками якого є глибоко психологічні постаті жінок (Галя, Валентина, Оксана) та мужній чоловічий образ (Микола). Вступ і першу частину твору Г. Черінь присвячує словам, поступово вводячи людей. Поетка переплітає світ слів з реальним світом. Ганна розкриває нам сутність слів, їх властивості таким чином, що слова ми можемо не тільки почути, а й побачити, відчути [5, с. 112].

Але авторка вводить у роман і ліричні відступи, в яких авторка розмірковує, розкриває значення слів, поринає у світ слів, відчуваючи їх могутність та людську незахищеність та навіть мізерність. Ці відступи не є зайвими – вони, навпаки, є проміжною ланкою між реальним світом та світом слів, і таким чином Ганна підводить нас цими відступами до основних моментів у романі.

Наскрізним струменем пробивається тема Батьківщини: ми відчуваємо біль, смуток поетеси. Яскраво вирізняються рядки туги за Україною. Поетка не може бути байдужою, бо вона носить Україну в своєму серці, і в цьому романі Г. Черінь не могла не торкнутися своєї провідної теми – теми Батьківщини.

Аналізуючи роман, бачимо декілька тем – релігійну та національну, вони виявляються й існують, як невід'ємно одна від одної, так і переплітаючись та створюючи нові картини роману. Крім того, роман поділяється на два «світи», на дві взаємопов'язані частини, але наскрізно виокремлюється ще одна провідна тема, за що цей твір і названо романом – це тема тяжкої долі митця у воєнні та повоєнні часи, людини, яка не зброєю, а «словом» намагається подолати страшні часи. У романі розкрито страждання, поневіряння людей мистецтва – поета Миколи і співачки Галі, що опинились у концтаборі, де й зароджується світле, щире почуття – кохання. Головні герої закохуються один в одного, однак надії на щастя нема. Після пригод Микола, завдяки Валентині, виривається на волю, а перед Галею постає нелегка справа вибору, бо перед нею відкривається перспектива бути оперною співачкою. Більшість героїв є енергійними, сповненими віри у переможне добро, у справедливість. У романі зображена не тільки доля окремих людей, а й доля всього народу, порив до волі українських в'язнів. Також ми бачимо еволюцію образу Миколи. На початку твору Микола – це людина, яка не має твердих принципів, життєвих переконань, не вірить у значимість слів. Для Миколи як для поета «слова – це половина... ми хлібом живемо» [10, с. 25]. Пише він на замовлення партії, а не за власним бажанням. Внаслідок збігу обставин герой опиняється в Воркуті. Сибір розкриває поета, саме тут образ Миколи еволюціонує, він починає усвідомлювати, що треба боротися за рідну країну, за народ. Це можна зробити за допомогою слів.

Мужність, присутність духу, хоробрість – основні риси такої людини, що відповідає визначенню Канта. Отже, мужність, викликана розумом, стає справжньою хоробрістю, а хоробрість – це здатність не боятися втратити життя, коли цього вимагає обов'язок. Уславлення мужності є традиційним для української культури, але сприйняття ідеї національного героїзму лише як мужнього прийняття фатального кінця було б неправильним: герой Черинь – не аскет, він любить життя, цінює і відчуває його глибше за інших, та для нього вибір тільки один: перемога або смерть. Естетична категорія прекрасного – в «ідеї вічного спокою», звідси – гасло національного руху «Слава Україні!».

Форма розгортання теми здебільшого асоціативна. Це дає змогу поступово ввести читача у світ твору, зріднити його з діючими персонажами, проіннятися їх болями, тривогами чи радощами. Роман справляє на читача гарне враження, бо написаний з глибоким знанням умов життя українців на засланні. В останніх рядках ми бачимо заклик до кращого майбутнього, у кінці всього залишається слово, яке виокремлюється із всіх слів – це слово «Україна». Могутнє, сильне, нездоланне.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус-Гарасевич М. Ми не розлучались з тобою, Україно. – Мичиган, 1998. – 768 с.
2. Ілля В. В річищі великого стилю і поза ним // Основа. – 1993. – № 3.
3. Музика О. Про поезії Ганни Черинь // Нові обрії. – 1974. – Ч. 4.
4. Коссовська А. Авторський вечір Ганни Черинь // Вісник. – 1985. – Ч. 2.
5. Ротач П. Поезія добра і любові Ганни Черинь // Київ. – 1993. – С. 111-113.
6. Сорока П. Ганна Черинь: Літературний портрет. – Тернопіль: Лілея, 1996. – 183 с.
7. Черинь Г. Держава. – Тернопіль: Лілея, 1996. – 200 с.
8. Черинь Г. Їдьмо зі мною знов. – Флорида: Слово, 1990. – 354 с.
9. Черинь Г. Навколо світу. – К.: Всесвіт, 1997. – 336 с.
10. Черинь Г. Слова. Роман у віршах. – К: Оберіг, 1991. – 253с.

Тетяна ШЕПТИЦЬКА

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

КИЇВ У ПОЕЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Києву, стародавньому місту-символу над Дніпром, належить особливе місце у просторі української культури. Ця державницька столиця здавна була своєрідним сакральним центром, довкола якого духовно, ідейно та політично гуртувалися українці. Завжди упізнавані архітектурні споруди, специфічні архетипні київські образи стали збереженням у часі свідченням величчю людського духу, закарбованим у камені доказом народної творчої потенції та могутності. Водночас Київ існує як певна онтологічна ідея, що має свою історію та особливий процес становлення [1].

Закономірно, що «стольний град», як і кожне велике місто світу, змінювався упродовж віків. Його бурхливе життя, що увібрало як періоди небаченого злету, так і часи жорстокого нищення, безпосередньо відбилося у формах культурної рефлексії через величезний масив філософських, публіцистичних та художніх текстів.

У поезії української діаспори споконвічне серце України представлено у різноманітних стильових та образних модифікатах. Відмінність у мистецькому втіленні Києва пов'язана з особливостями творчого досвіду кожного письменника, з обставинами його життєвого шляху, обстоюваними ідеологічними настановами, зрештою, зі змінами у самому місті, викликаними впливом урбанізаційних процесів.

Київ з літописних часів бачився зовнішніми спостерігачами (мандрівниками, торговцями) та й власне українцями як центр державного єднання. Цю літературну традицію продовжили Є. Маланюк («Київ», поема «Схід Європи»), Г. Черинь («1941», «До Івана Франка», «Київ»), І. Шанковський («Зерно в Києві», «Києву») та інші. Оспівуючи Володимирську гірку, Поділ, апелюючи до постаті Богдана, А. Легіт підкреслює, що саме місто – це не тільки свідок колишньої державної слави: «О любе місто сонця, квітів, трав, // Мого народу символ волі й слави! // Не раз палало в сяві ти заграв // В борні за день народу і держави». Київ так само й життєво необхідний простір для діянн, для боротьби за українську перспективу, «за наше бути чи не бути».

Найдужче болить поетам-діаспорянам порушення історичного Києва, яке відбувалося не лише у добу монгольської навали, а й у Другу світову війну, за радянських часів («На руїну Києва» Р. Кедр, «Києве!» Л. Романа). Так, у віршованій повісті «Оксана» С. Гординського «престольний город» змальований у цілковитих руїнах, під пануванням тотального голоду та холоду. Новітня німецька орда зневажила київські святині, залишивши Лавру «з роздертим склепінням», де «вітер і дощ останки позолот здирали з авреоль». Однак культурна та ідейницька тяглість Києва як центру українських земель, його незнищенність та моральна й естетична зверхність над зайдами забезпечують віру у відродження міста: «Та мудрістю старий і юністю живий, // Усе ти перевершив. Хай знову із соборів // Обдерто куполи твої золотозорі, // Хай безголосий ти, хай по чужій землі // Розігнані сини окрадені твої, – // Та пурпур ран твоїх в твоє велике свято // Тобі ще величі додасть до маєстату!»

Київ у поезії української діаспори функціонує також як місто-храм, центр релігійного життя («На Великдень» Г. Черінь, «Христос Воскрес!»), «І знов весна» М. Ситника) та, на жаль, як зденаціоналізована сучасна столиця, де не чути української мови («Київські екслібриси» Б. Бойчука).

Попри багатозначність та багатоплощинність літературного Києва, як представники неоромантичного чи реалістичного письменства, так й автори постмодерної доби сформували цілісний образ величної столиці зі знаковими вулицями та усім відомими пам'ятниками, зі знаними світові українцями, столиці, що має героїчне минуле та прекрасне майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Див., наприклад : Ричка В. М. «Київ – Другий Єрусалим» (з історії політичної думки та ідеології середньовічної Русі). – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 243 с.

Тетяна ШЕСТОПАЛОВА

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

«УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА» ЯК МЕТАТЕКСТ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ДІЙНОСТІ УКРАЇНЬСЬКОЇ ДІАСПОРИ 50-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ ДОКУМЕНТІВ АРХІВУ Ю. ЛАВРІНЕНКА)

«Українська літературна газета» постала як щомісячний літературний додаток до емігрантського часопису «Сучасна Україна» в 1955 р. Ініціатором видання «УЛГ» був І. Кошелівець, який запросив до співредакторської праці на терені США та Канади Ю. Лавріненка. За обома підписами – І. Кошелівця та Ю. Лавріненка – газета стала виходити, починаючи з четвертого числа.

У колекції особистих свідчень та документів Ю. Лавріненка, що зберігається в Бахметьєвському архіві Наукової бібліотеки Колумбійського університету (Нью-Йорк, США), має місце значна кількість організаційних, редакторських, видавничих та епістолярних матеріалів, що розкривають місце й роль «УЛГ» в культурно-мистецькій дійсності української еміграції після Другої світової війни.

Організуючи видання «УЛГ», Ю. Лавріненко запросив до співпраці цілий ряд творчо-наукових українських особистостей, що опинилися в еміграції в міжвоєнний період та після Другої світової війни. Зокрема, Ю. Лавріненко серед імовірних авторів матеріалів для «УЛГ» називав (ідучи за списком, складеним ним самим) О. Лятуринську, І. Лисяка-Рудницького, П. Одарченка, С. Гординського, Л. Лимана, І. Пизюра, В. Рудка, Ю. Шереха, Й. Гірняка, Б. Крупницького, В. Міяковського, І. Керницького, Я. Гніздовського, О. Архипенка, Д. Гуменну, Г. Костюка (Подоляка), Н. Ливицьку-Холодну, В. Гаєвського, І. Качуровського.

Уже сам перелік імен свідчить, що редактори передбачали зробити своє видання таким, що охоплювало б собою ціле культурно-мистецьке життя українців в еміграції й толерувало б розбіжності в їхніх наукових, політичних поглядах, естетико-художніх засадах творчості тощо.

Концептуально «УЛГ» замислювалася як «літературна газета» в англосакському сенсі, тобто така, що «розглядає літературу не тільки художню й літературно-критичну, а й з гуманітарних наук, насамперед також історичну й історіософську» (Ю. Лавріненко). З огляду на це «УЛГ» слід розглядати як особливий метатекст української культурно-мистецької дійсності в еміграції 1955 – 1959 рр.

Під метатекстом у цьому випадку розуміємо «результат вторинної комунікації (метакомунікації), що відбувається під час аналізу, осмислення вже сприйнятого (прочитаного) мистецького тексту, тобто

відбувається в ситуації не первинного діалогу реципієнта з автором через мистецький текст, а в ситуації, так би мовити, вторинного діалогу реципієнта зі своєю версією мистецького тексту, в творенні якої він брав безпосередню участь під час первинного діалогу» (таке тлумачення сенсу цього поняття серед прибічників структуралізму та теорії інтертекстуальності подає О. Бердник).

«УЛГ» узяла на себе ряд актуальних культурно-інтеграційних та націотворчих завдань. Під редакторський бінокляр Ю. Лавріненка потрапляє сучасний американський літературний процес та способи його популярної інтерпретації, європейський літературний канон та можливість ознайомлення з ним українського читача, набутки української модерної культури, сучасне українське мистецтво (літературне, театральне, музичне, скульптурне, живописне) в еміграції.

Водночас газета містила дописи, полемічні виступи з проблеми історичних підстав формування українського світогляду та націософії. На особливу увагу тут заслуговують матеріали І. Лисяка-Рудницького, О. Оглоблина, В. Рудка, М. Рудницького, Ю. Шереха.

Цілісний розгляд друкованих матеріалів «УЛГ» у світлі прецікавих та надзвичайно цінних особистих редакторських зауважень, коментарів, оцінок дозволяє доповнити проблему вивчення здобутків української діаспори в ХХ столітті новим змістовним ракурсом.

Жанна ЯНКОВСЬКА

Національний університет «Острозька академія»

ВІДОБРАЖЕННЯ ЕМІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Як відомо, масова еміграція українців на Захід і Схід розпочалася з кінця ХІХ ст., хоча поодинокі виїзди, навіть інтелігенції (в тому числі й заслання за межі України), відбувалися і раніше. Мабуть, ніколи прощання із рідною землею не було легким, викликало протиріччя, а то і важкі почуття. В більшості випадків ми маємо лише описану вражаючу статистику. Письменники ж та поети, як кажуть, із середини намагалися подивитися на це явище, показати його психологію, «заглянути в душу» людям, які залишали рідну землю. В даному випадку можна говорити про твори як самих письменників-емігрантів (В. Барки, Ю. Клена, О. Теліги, І. Багряного, У. Самчука та багатьох інших), так і тих, хто залишався на рідній землі, але бачив і глибоко відчував переживання майбутніх емігрантів. Чого варта лише психологічна новела В. Стефаніка «Камінний хрест» або роздуми про «блудних синів» України Євгена Сверстюка!

Зазначена тема є дуже широкою, тому у даній доповіді буде охоплено лише окремі постаті та їх творчість. Але дослідження цієї проблеми поступово в перспективі може вилитись у цілісну дослідницьку працю.

Анатолій БУРДЕЙНИЙ, Олександр ЛІСНЯК
Фундація ім. Григорія Нудьги, м. Львів

ГРИГОРІЙ НУДЬГА – ПЕРШИЙ ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ДІАСПОРИ В СЕРЕДНЬОВІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ЄВРОПИ

У низці публікацій 60-70-х років минулого століття [1] Григорій Нудьга привів результати своїх історичних розвідок про перших магістрів і докторів, які здобували свої знання в університетах Європи. Але оскільки «хрущовська відлига» закінчувалася, вдалося опублікувати лише кілька робіт.

Проте навіть ці нечисленні статті викликали підвищений, далеко не науковий інтерес з боку компартійних органів. Бо, пишучи про навчання українських студентів у Сорбонні, Григорій Нудьга написав, що під час відвідин російським царем Петром I цього університету в 1713 році «цар дуже шкодував, що ніхто з москалів /des Moscowites/ досі не вчився в нашій Сорбонні». І хоч це була цитата з історичного документа – книги почесних відвідувачів, що зберігається в Національній бібліотеці під № fr 14165 – поява її викликала шалений гнів компартійних чиновників. Григорія Нудьгу кілька разів викликали в обком, хоча він не був членом КПРС, для проведення виховних бесід. Наукова тема була цікава і вчений збирав для неї матеріал, проте опублікував дуже мало. Варто лише привести імена українців, що обиралися ректорами європейських університетів. В першу чергу – це добре відомий, завдяки працям Я. Ісаєвича, студент, а потім ректор Болонського університету Юрій Дрогобич. Менш відомим залишається до цього часу ректор Краківського університету Іван Турбінський (1511 – 1575). Там же кілька разів упродовж 16 ст. обирався ректором Станіслав з Нового Міста під Львовом. В кінці 15 ст. тут чимало українців вчилося разом з Коперніком. Русин Павло з Кросна керував кафедрою української літератури в цьому ж університеті. Навколо нього, автора багатьох популярних тоді творів (вони вийшли латинською мовою двома збірками), гуртувалася студентська літературна молодь, що була в захопленні від його поезій.

У Падуні в 16 ст. «ректором наук еллінських і грецьких» обирався українець Никифор. Лекції Е. Канта слухали багато українців. Серед них три брати Туманські (Федір став потім відомим вченим, займався історією України). Випускником Лейпцігського університету був статс-секретар цариці Катерини II українець Григорій Козицький, який переклав твори Ломоносова на латину і видавав журнал «Всяка всячина». В Страсбурзькому університеті одночасно з Гете навчався уродженець Гадяча Мартин Мартинович Тереховський, який, здобувши докторат з медицини, пізніше працював професором Медико-хірургічної академії в Петербурзі. А от син священика Полтавського полку Остап Звірака медичну освіту здобув аж в Шотландському університеті ім. Св. Андрія.

Значна частина козацьких командирів мали дипломи європейських університетів, вільно володіли кількома іноземними мовами. Достатньо відмітити, що перша в світі демократична конституція 1710 року була написана латиною козацькими полковниками Орликом, Войнаровським, Гордієнком, Мировичем та ін. [2].

Слід відзначити, що українські студенти не тільки оволодівали здобутками світової науки, але й несли у світ знання про свою мову, культуру. Так студент Сорбонни Усевич в 1643 році склав латинською мовою українську граматику, щоб познайомити світ з нашою мовою.

Сьогодні, коли тисячі українських студентів і вчених в пошуках кращої долі роз'їжджаються по цілому світу, дослідження долі їх попередників, проведене Григорієм Нудьгою, залишається актуальним і повчальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорій Нудьга. Біобібліографічний покажчик / Упорядкування Василя Івашківа, Руслана Марківа, Андрія Вовчака. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 296 с., іл., фото.
2. Григорій Нудьга. Республіка козаків (Середньовічна Європа про Січ і козаків). – 2-е вид. – Київ: Варта, 2005. – 104 с., іл. – *Бібліогр.*: С. 97-100. (Військ.-патріот. б-ка).

Ярослав ДАШКЕВИЧ

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського
Національної академії наук України, Львівське відділення

УКРАЇНЬКА ПРИСУТНІСТЬ В ТУРЕЧЧИНІ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Історія української діаспори в країнах Близького Сходу (Туреччина, Іран, Єгипет та інші країни) у XIX-XX ст. належить до слабо вивчених, хоча сучасні стосунки з цим регіоном повинні врахувати традиції перебування українців, зокрема в Османській імперії – Туреччині, також для того, щоб не починати взаємовідносини з чистої сторінки. Навпаки, сьгоднішні стосунки, наявність міграції найновішого часу, необхідно будувати як тяглість вже давніше початого шляху.

Перші відомі поселення українців в Османській імперії виникли ще у XVII-XVIII ст. – полоненням козакам з козацьких чайок відвели землі на межі між Туреччиною, Персією і Курдистаном у т. зв. Мангуристані. До першої половини XX ст. вони вже були асимільовані у мовному відношенні, ісламізовані, але зберегли пам'ять про своє походження, і побутом, традиційно українським, відрізнялися від оточення. Історія Задунайської Січі, що виникла під турецькою владою 1775 р. після зруйнування Січі, повернення невеликої частини козаків в Україну 1828 р., переселення їх – остаточно – на Кубань, відома. Менш відома доля українського населення Добруджі після цих подій (це сьгоднішній український анклав в Подунав'ї під Румунією), а також те, що частину українців, як репресивний захід, було переселено в Македонію та на острівці в Егейському морі, поблизу острова Лемнос (тепер під Грецією). У 20-х рр. минулого століття вони зберігали мову, релігію, прихильно ставилися до українців нової хвилі еміграції, що опинилися на островах на початку 20-х рр.

Османська імперія була першою державою, яка на початку Першої світової війни, у 1914 р., офіційно проголосила необхідність утворення Української держави. У зв'язку з цим у 1914-1916 рр. у Стамбулі діяла місія Союзу визволення України, що розгорнула дуже широку інформаційну діяльність серед турецької громадськості, а також здійснювала опіку над українцями, військовополоненими з російської армії, які опинилися в турецьких таборах. Турецько-українські політичні зв'язки досягли високого дипломатичного рівня після підписання Берестейського миру (лютий 1918 р.). Протягом 1918-1921 рр. у Стамбулі змінилося чотири українські послы, які здійснювали вже не лише опіку над військовополоненими, але й допомогу українцям – військовим і цивільним особам, які після катастрофи денікінців та врангелівців у Криму масово ринули до Туреччини й тимчасово поселилися у Стамбулі та його околицях в Трабзоні, Ізмірі, Адані, а також Дамаску, Бейруті, Єрусалимі (що тоді ще входили до Османської імперії) й на Островах. Вони патрунували ще й українській колонії в Єгипті. Українців було тоді (без Єгипту) близько 30 тисяч. Посольства мали бібліотеку, читальню. Кількість втікачів поступово зменшувалася (еміграція на Захід), але вони встигли організувати ряд округових земляцтв (київське, подільське, волинське, галицьке, катеринославсько-запорізьке, таврійсько-кримське, кубанське). Виникли Українська студентська спілка, відділення Морсько-водного комітету, допомоговий комітет, товариство «Просвіта» з театральним гуртком, сільськогосподарський комітет, медична амбулаторія, відділення Українського червоного хреста, Комітет спасіння України тощо. Великі перешкоди діяльності короткотривалій діаспорі робила російська розвідка та інші подібні органи, що мали підтримку англійців і французів, які тоді окупували Стамбул.

Умови проживання українців були важкі (примусові роботи, обмеження в пересуванні, труднощі з підтвердженням українського громадянства або відсутності громадянства взагалі). Відбулася централізація організацій і установ. 1922 р. була утворена Царгородська рада, у 1928 р. – Українська громада в Туреччині, що проіснувала до початку 70-х рр. XX ст. Кількість учасників громади поступово зменшувалася – від близько 450 осіб у 1928 р. до яких 200-250 у 30-х рр. Довголітнім головою громади був сотник Микола Забелло. Одночасно в Стамбулі діяв представник уряду Української Народної Республіки Володимир Мурський (помер 1935 р.). Був зв'язок «турецьких» українців з Організацією Українських Націоналістів. Громада і Представництво мали постійні приміщення. Членів громади, що відходили, хоронили на грецькому кладовищі в Шішлі біля Стамбулу. У Стамбулі в різний час побувало чимало українських громадсько-політичних діячів, військових, письменників, митців.

Сьогодні, після встановлення досить жвавих дипломатичних та інтенсивних економічних стосунків між Україною, вже незалежною, і Туреччиною, традиції недавнього минулого оживають (та й то неповно) хіба на сторінках наукових нарисів і досліджень. Українське посольство в Анкарі, генеральне

консульство в Стамбулі практично не проводять жодної організаційної та культурної роботи серед українців, які працюють, часом навчаються в Туреччині. Щорічно Туреччину відвідують тисячі (або й десятки тисяч) відпочиваючих, які не відчують, що ними (хіба у випадку якогось нещастя) цікавиться українська дипломатична служба. Опіка над українськими могилами, відзначення пам'ятними таблицями будинків, у яких не так давно були українські установи, не проводиться. Про українські традиції з недалекого минулого не згадують, хоча згадки про них цілком певно зробили б українсько-турецькі відносини набагато повнокровнішими.

Jean-Bernard DUPONT-MELNYCZENKO

Agrégé d'histoire, spécialiste de l'immigration ukrainienne en France

LES UKRAINIENS EN FRANCE, MÉMOIRES ÉPARPILLÉES

L'histoire des Ukrainiens en France ressemble a une **mise en abîme de leur quête identitaire**. Ils sont en fait de différentes nationalités – russe, polonaise, tchecoslovaque, roumaine – puisque l'Ukraine n'a obtenu son indépendance qu'en 1991. Peuple sans patrie, les Ukrainiens ont vécu des complexités multiples pour se définir et être ensuite reconnus comme un peuple a part entière sur l'échiquier des slaves de l'Est.

L'immigration des Ukrainiens en France démarre au début du XXe siècle et se compose de deux groupes : les réfugiés politiques de l'empire russe et les migrants économiques venus pour survivre. Ils sont employés comme valets de ferme dans le Nord et l'Est de la France ou comme ouvriers de la métallurgie lorraine et à l'usine Hutchinson de Chalette, subissant des conditions de vie et de travail difficiles.

A travers leurs organisations en France, les Ukrainiens vont essayer de **maintenir leur culture**, voire d'« ukrainiser » certains de leurs compatriotes et de faire connaître aux Français leur pays, qui n'existe plus sur les cartes de l'époque, son territoire ayant été divisé entre plusieurs pays voisins. Les plus grands noms de la politique et de la lutte de libération nationale séjournent à Paris et continuent depuis la capitale française leur **combat pour une Ukraine libre** : on peut citer le socialiste révolutionnaire Chapoval, le social démocrate Oudovitchenko et le nationaliste Kapoustiansky.

Mais cet engagement pour leur pays n'exclue pas un autre engagement, pour la France cette fois : ainsi, pendant la Seconde Guerre mondiale, de nombreux Ukrainiens se sont engagés dans **l'armée française** ou dans la Légion étrangère, puis dans la résistance.

Cet ouvrage émouvant par ses témoignages et ses photos permet de découvrir un peuple méconnu, son enracinement en France et ses spécificités.

Тетяна ЄМЕЦЬ

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ЗВ'ЯЗКИ ГЕОРГІЯ ВЕРНАДСЬКОГО З УКРАЇНСЬКОЮ ДІАСПОРОЮ

Видатний вчений-емігрант Георгій Володимирович Вернадський – історик, фахівець у галузі історії та теорії держави і права – відомий також як розробник теоретичних засад євразійства. В еміграції перебував з 1920 р., більшу частину життя прожив у Сполучених Штатах Америки, був одним із засновників сучасної американської школи російської історіографії. Отримавши класичну освіту та сформувавшись як вчений у дореволюційній Росії, різко негативно поставився до більшовицького перевороту. Через невизнання ним радянської влади його наукова діяльність всіляко замовчувалась в СРСР. В останні роки, зі зміною політичної ситуації та відродженням євразійства, було надруковано чимало його творів, але переважно в російських виданнях. На жаль, українські дослідження творчості та життєвого шляху Г. Вернадського все ще залишаються нечисленними. Адже він не лише мав етнічне українське походження, але й до культури та історії української землі завжди ставився з глибоким інтересом. Серед сучасних науковців, які звертались у своїх дослідженнях до постаті Георгія Вернадського, слід назвати А. Атаманенко, І. Гирича, О. Ковалевську, І. Усенка та ін.

Окремо слід наголосити на значенні для сучасної української історіографії та культури збережених Г. Вернадським архівних матеріалів (перш за все мова йде про сімейний архів родини Вернадських та листи до нього від батьків). Колекція документів Г. Вернадського налічує близько 80 000 одиниць,

зберігається в Бахметевському архіві у бібліотеці рідкісних книг та рукописів Колумбійського університету в Нью-Йорку. Зібрання це особливо цікаве тим, що створювалося професійним істориком, який дуже добре розумів цінність документів.

Не менш важливими є також свідчення Г. Вернадського про події, свідком яких йому довелось стати. Георгій писав щоденники. Багато з описаного ним стосується періоду заснування Української Академії наук в Києві, першим президентом якої став його батько – Володимир Іванович Вернадський.

Георгій Вернадський евакуювався з Севастополя 30 жовтня 1920 р. серед інших членів врангелівського уряду. Спочатку три місяці разом із дружиною провів у Константинополі, згодом переїхав до Афін. У 1922-1927 рр. Г. Вернадський – професор юридичного факультету Карлового університету в Празі, читав курс з історії права Російської імперії, вивчав праці М. Кондакова, всесвітньо визнаного фахівця з археології та історії російського та візантійського мистецтва, ідеї якого про взаємозв'язок степової, візантійської і слов'янської культур наклали значний відбиток на науковий світогляд Г. Вернадського та спонукали молодого вченого приєднатися до «євразійського руху».

Згодом Г. Вернадський отримав запрошення Йельського університету, де були потрібні фахівці з російської історії. Рекомендував Г. Вернадського М. Ростовцев (давній знайомий ще з Петербургу). В США Г. Вернадський став одним із засновників сучасної американської школи російської історіографії, автором 22 книг. Серед найбільш відомих – багатотомна «Історія Росії»: «Давня Русь» (1943), «Київська Русь» (1948), «Монголи і Русь» (1953), «Росія в середні віки» (1958) та «Московське царство» (1968). Знана також його робота «Богдан – гетьман України» (Нью-Хейвен, 1943). В його дослідженнях історіографічних проблем є статті про таких відомих діячів української культури, як М. Костомаров, В. Антонович, Ф. Леонтович, М. Драгоманов та ін.

Г Вернадський читав лекції в Йельському університеті, Гарварді, Колумбійському та Чиказькому університетах, у 1944-45 рр. викладав в лондонській Слов'янській школі. Брав участь у багатьох міжнародних конференціях. У 1946 р. став професором історії Йельського університету, у 1958 р. Колумбійський університет надав Г Вернадському звання почесного доктора гуманітарних наук. Був він також членом Американської академії середніх віків.

Маючи в роки еміграції широке коло спілкування як у Європі, так і в Сполучених Штатах Америки, Г. Вернадський співпрацював з українською діаспорою. Зокрема, першу свою автобіографію він написав у 1957 р. на замовлення Української Академії наук у Нью-Йорку. А. Атаманенко зазначає, що, «будучи професором Єйльського університету в 1941 р., Вернадський написав передмову до англомовного видання «Історії України» М. Грушевського, в якій не лише позитивно оцінив «Історію України-Руси», <...> а й ствердив, що українці є другою найбільшою слов'янською нацією, і дружні відносини з Україною та знання її історії важливі для розуміння сучасного розвитку Східної Європи. Того ж року він опрацював невелику монографію про Б. Хмельницького. Пізніше під тиском обставин Г. Вернадський повернувся до своїх російськоцентричних поглядів на історію Східної Європи (які висловлював у публікаціях з 20-х років ХХ століття), зокрема в праці про походження Русі, однотомній та багатотомній «Історії Росії» « [1, с. 162].

Розробка спадщини Георгія Вернадського українськими дослідниками ще далека від завершення. Але крім його наукового доробку, слід також звернути увагу й на коло спілкування цієї непересічної особистості. Адже життєвий шлях Георгія Вернадського може дати багато матеріалу для аналізу подій ХХ століття. Особливо цікавим може стати дослідження особливостей національної ідентичності Г. Вернадського та обставин, що впливали на її формування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманенко А. Українське Історичне Товариство як приклад згуртування українських вчених поза Україною // Український досвід спільнотного згуртування. Матеріали міжнародної наукової конференції. 26 жовтня 2006 року. – Київ: Українська Видавнича Спілка, 2006.

о. Василь ЗІНЬКО, ЧСВВ

Львівський Святоонофріївський монастир
Олег ОГІРКО

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Гжицького

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У БРАЗИЛІЇ

Середнім роком приїзду українців до Бразилії вважають 1895 рік. Наші земляки поселилися в області Парана. У величезній державі Бразилія територією 8.5 млн. км², яка нараховувала близько 170 млн. людей, кількість українців була близько 1 млн. Ці дані були на основі перепису 1914 року. Хоча зорганізованих у Київську католицьку Церкву поселенців було не більше 100 тисяч.

Куритибський з'їзд 1910 року

Коли громада українців менш-більш влаштувалася та освоїлася в новому для неї середовищі, тоді у наших поселенців поширилися ідеї, що вони мають бути не тільки об'єктивним чинником у новій країні, але й ставати теж суб'єктивним чинником, який має своє власне лице, свої права та обов'язки.

Заради цього в липні 1910 року у столиці області Парана місті Куритибі зібралися представники нашого поселення і почали радитись, як їм бути надалі. Тоді ж виникла і перша проблема – мати свою вищу школу та свого власного українського єпископа. Але цього треба було чекати аж до 1958 року. Першим єпископом став Осип Мартинець, ЧСВВ. Греко-католицька громада українців ще на початку свого існування мала свій часопис «Прапор», якого редагував Клим Гутковський, який пізніше був сотником Українських Січових Стрільців і помер в Угорщині в 1915 році.

Цього ж року було послано представників цього з'їзду до державних органів Бразилії, щоб старатися про належне дорожнє сполучення між поселенцями з України.

Дуже серйозні вимоги поставив з'їзд щодо ведення шкільництва. Громади українців було поділено на десять окремих шкільних відділів. Наслідками цього з'їзду було те, що галицький крайовий відділ вислав у ці терени директора Миколу Заяківського, який потім подав звіт німецькою мовою. Та, незважаючи на гарно заплановані справи, супротивний табір (антивасиліянський, бо інших душпастирів там не було) зірвав постанови і навіть підбурив місцевих жителів проти редактора К. Гутковського, який через це мусів покинути Бразилію і повернутися в Галичину.

Дорізонський з'їзд 1922 року

Долею рідного краю дуже цікавилась та співчувала йому паранська спільнота, яка навіть вислала до столиці держави Ріо-де-Жанейро спеціальну делегацію, членом якої був о. Рафаїл Криницький. Цього ж року в Бразилію на Паранцину прибув Апостольський візитатор – Галицький митрополит, князь Церкви Кир Андрей Шептицький, ЧСВВ. Хоча у цьому році відбувався з'їзд української громади в місті Дорізоні під проводом представника галицького уряду Петра Карманського, однак митрополит Шептицький, щоб дати можливість нарадам вільно приймати рішення, особистої участі в них не брав, проте активно зайнявся з'їздом учительства та підготував окремий квестіонар. Цей наступний після Куритибського з'їзд теж розколовся на два табори: табір «Україна» під проводом духовенства і табір хліборобів, званий «Український хліборобський Союз у Бразилії». Своєрідна «війна» між цими таборами не вщухала. Наслідком цих суперечок була скарга на своїх до бразильського уряду, а тому було заборонено видавати часопис «Працю», який знову почав видаватися аж у травні 1919 року.

Вершиною цієї бездумної боротьби була скарга на василіянські та служебницькі школи, що вони начебто навчають у своїх школах виключно тільки українського. Державна комісія під проводом інспектора Телемако Борба не лише виправдала наші школи, але й похвалила за взірцевий порядок у них.

Друга половина двадцятих і тридцятих років ХХ ст. не визначалася в середовищі наших поселенців активним політичним життям, а навпаки, показала, що безглузда полеміка даремно вичерпувала громадську енергію.

Скитальський період після 1947 року

У кінці тридцятих років наша громадськість почала готуватися до свого організаційного устрою під видом «Католицької Акції». В цей же час у Бразилії розпочалась так звана «націоналізація» за диктатора Жетулія Варґаса, яка фактично призупинила наші громадські й політичні змагання аж до кінця Другої світової війни.

Із занепадом жетулізму при кінці Другої світової війни президентом Бразилії став генерал Евріко Гаспар Дутра, за правління якого ожила демократія та життя національних меншин.

Із приїздом до Бразилії так званих скитальців у місті Куритиба був створений Український Допомоговий Комітет, головами якого стали отці василіяни: Іринарх Маланяк і Мелетій Камінський. Тоді відбулися аж два з'їзди. Один відбувся в Куритибі, а інший в Понта Гроссі. На ньому було створено організацію – Товариство Прихильників Української Культури (ТПУК), яке отримало цивільний дозвіл, і українська громада Бразилії почала брати активну участь у загальнополітичному житті країни.

Було вибрано декілька послів до федерального та крайового комітетів. У цьому часі українці Бразилії мали таких представників науки, як, зокрема, поетеса Олена Колодій, історик Оксана Борушенко та філолог Віра Вовк. Саме Віра Вовк вже три роки очолює кафедру германістики університету в Ріо-де-Жанейро. Оксана Борушенко викладає історію в Паранському федеральному університеті вже довші роки і тим спричинилася до популяризації нашого етносу в житті краю.

Професор Іван Хорт був навіть ректором університету в місті Уніон да Віторія, а брат Водоніс став ректором Паранського католицького університету братів маристів.

З політичних досягнень слід підкреслити, що депутат Віра Відчимишин домоглася, що в державних бразилійських школах почали навчати української мови згідно з відповідною кількістю учнів.

Громадську і політичну працю здійснює, між іншим, Громадський Допомоговий Комітет, який заснував о. Петро Бальцар, ЧСВВ. Цей Комітет допоміг вже близько трьом сотням українських родин придбати землю і, таким чином, уникнути урбанізації, яка останнім часом просто деморалізує населення. По дванадцятьох роках Комітет набув 5145 гектарів землі для 653 родин. Купив для 42 родин земельні парцелі в місті. Збудував 118 хат для стількох же родин. Відновлено – відремонтовано 81 хату для наших хліборобів. Куплено 36 возів та сорок пар упряж для коней, 34 плуги, 98 коней, 103 дорідні корови, а також необхідних ліків для 707 родин. 35 особам ліковано і протезовано зуби та оплачено лікарські послуги для 375 осіб. Силами земельного комітету було також сплачено транспортні витрати 423 хворих до лікарів-спеціалістів. Куплено 8 машин для шиття та роздано одяг 7607 особам. Здійснена також фінансова допомога у навчанні 280 студентів, а 3252 особи отримали відповідні інструкції у хліборобській галузі. Земельний комітет отримує допомогу з фондів Злученого Українського Американського Допомогового Комітету і Товариства імені єпископа Будки з Едмонтону та й інших жертводавців зі США, Канади, Австралії, Англії, Німеччини й Бразилії... Цей Комітет нагадує фундацію різних установ святого Василія Великого в Кесарії Каппадокійській, яку люди назвали «Василіядою».

Добру опінію мають теж школи, які ведуть оо. Василіяни та сс. Служебниці, останні опікуються теж однією з найбільших лікарень у місті Понта Гросса.

Харитативною працею займаються також сс. Катехитки Серця Ісусового та сс. Василіянки, Катехитки св. Анни та св. Йосипа. З усіх церковних одиниць у діаспорі тільки Паранська єпархія має змогу посилати місіонарів й місіонарок в інші українські церковні громади, зокрема, й на Батьківщину Україну.

Ольга ІВАСЕЧКО

Національний університет «Львівська політехніка»

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РОСТИСЛАВА ЛАЩЕНКА В ЕМІГРАЦІЇ

Нинішній етап становлення незалежної України вимагає вивчення ідей і концепцій державотворення видатних українських діячів, чиї імена донедавна замовчувалися. Насамперед це стосується вітчизняних вчених-емігрантів, які досліджували можливі шляхи розвитку українського державного будівництва, брали безпосередню участь у національно-визвольних змаганнях 1917-1920 рр.

Помітне місце серед них займає представник народницько-демократичного напрямку в українській історико-політичній науці, юрист, громадсько-політичний діяч Ростислав Лащенко. Науковий доробок вченого є недостатньо вивченим.

Тому перед сучасними дослідниками постало завдання вивчити особливості суспільно-політичних поглядів, що лягли в основу концепції українського державотворення Р. Лащенко.

Народився вчений 1 (13) вересня 1878 року в Єлисаветграді, колишній Херсонській губернії (нині м. Кіровоград). Закінчивши у 1896 р. Єлисаветградську гімназію, вступив на юридичний факультет Київського університету. Р. Лашенко був учнем таких відомих професорів: М. Владимирського-Буданова і В. Антоновича. Слід зазначити, що історико-правові погляди вченого сформувались під впливом М. Владимирського-Буданова, від якого правознавець перейняв інтерес до державно-правових інститутів литовсько-руської доби, ретельність у вивченні вітчизняного права і специфічний юридичний погляд на розвиток історичних подій. Значний вплив на формування світогляду майбутнього вченого ще у студентські роки мав М. Драгоманов. Як пізніше згадував рідний брат Р. Лашенка, В'ячеслав, їхня сім'я була добре знайома з Косачами, часто бували в них вдома. Разом з Ольгою Петрівною (Олеєю Пчілкою) і Ларисою Петрівною (Лесею Українкою) переймались молоді студенти «драгоманівським духом», засвоюючи гасло «космополітизм в ідеях і цілях, націоналізм у формах і способах культурної праці»

Після закінчення університету в 1905 році міг залишитися на посаді професорського стипендіата, але відмовився від наукової кар'єри, віддавши перевагу юридичній практиці, яка тривала понад десять років. Працював на різних посадах у судових установах м. Києва: юристом (1905-1916 рр.), київським мировим суддею у 1916-1917 рр. З січня 1918 року Р. Лашенко – Голова I-го департаменту Київського апеляційного суду. У той же час вчений викладає історію українського права в Київському народному університеті.

Р. Лашенко брав активну участь у державотворчих процесах початку ХХ ст. Із приходом Директорії він став членом верховної слідчої комісії. З 1920 року виконує обов'язки голови Наддніпрянської допомогової секції при Українському громадському комітеті, що функціонував у м. Львові.

Дослідник займався партійною діяльністю, будучи членом української партії соціалістів-федералістів. УПСФ (популярна назва – есефи) оформилась у червні 1917 р. з колишніх членів Української демократично-радикальної партії та Товариства українських поступовців. Партія складалась переважно з інтелігенції, яка проводила національно-культурну роботу та стояла на позиціях консерватизму, а федералізм розуміла як світову форму міждержавних взаємин і децентралізовану адміністративну побудову. Згодом Р. Лашенко вийшов зі складу партії, керуючись переконанням, що наукові дослідження повинні бути позбавлені партійного суб'єктивізму.

Із встановленням радянської влади, наприкінці 1921 р., Р. Лашенко разом з іншими вченими-одномудцями емігрував до Праги. Еміграційне середовище сприяло його громадсько-політичній та науковій діяльності. Він працює на посаді доцента в Українському Вільному Університеті у Празі, а з 1923 р. – надзвичайним професором, згодом звичайним професором. Вчений читає пробну лекцію з галузі українського права на вченій Раді факультету права і суспільних наук юридичного факультету в УВУ. Одночасно викладає в Українській Господарській академії в Подебрадах, читаючи курс «Українське право», зокрема, історію українського державного права доби гетьманської, історію українського цивільного і кримінального процесу; курс історії українського права: джерела історії українського права, історія українського зобов'язуючого права.

Одночасно вчений бере активну участь в громадсько-політичному житті української громади у Празі. Р. Лашенко входив до складу історико-філологічного товариства як професор Правничого факультету в УВУ. Товариство проіснувало з 1925 по 1938 рік і було одним з осередків українських наукових сил, що працювали в еміграції в галузі історії, філології, філософії та інших споріднених з ними дисциплін. А з 1923 р. дослідник очолив Правниче товариство у Празі, засноване українськими емігрантами. Робота товариства полягала у наданні матеріальної допомоги українським правникам в еміграції, у забезпеченні їх можливостей праці, у наданні віз, а також організацією заходів, пов'язаних із встановленням академічного українського життя в Чехії. Керуючи діяльністю товариства, Р. Лашенко намагався побудувати його на основі старих київських традицій, впроваджуючи принципи незалежності товариства від партійних впливів, незамикання виключно в своїх фахових юридичних інтересах, розгляду різноманітних проблем права, історії і політики, розвитку національних інтересів при одночасній відсутності інтересів шовіністичних.

З вересня 1921 року Р. Лашенко керує роботою культурно-просвітницького відділу Українського Громадського Комітету в Празі. Відділ займався створенням українських науково-шкільних установ, організацією шкільної академічної допомоги, а також наданням матеріальної підтримки культурно-освітнім організаціям в еміграції. До його функцій входило надання матеріальної допомоги емігрантам,

які продовжували своє навчання, перерване воєнними діями. Зусиллями відділу влаштовувалися українські національні свята, академії, концерти у Празі. При Комітеті була утворена бібліотека УГК-ту, яку в березні 1923 р. перенесли до «Української хати» й перетворили у бібліотеку-читальню. Було засновано й другу бібліотеку, дублікати книжок котрої пересилалися до Києва Українській Академії Наук.

Р. Лашенко був автором великої кількості наукових праць з галузі історії, права та державної організації. До творчого доробку вченого належать фундаментальні монографічні розвідки: «Литовський Статут як пам'ятник українського права»; «Переяславський договір 1654 року між Україною і царем Московським», «Ідея права власності на землю на Україні», «Цивільне право», «Копні суди на Україні, їх походження, компетенція і устрій». Окремо слід відзначити видання Академічного списку Руської Правди, що вийшла під редакцією Р. Лашенка в Празі у 1927 році.

Основна увага в наукових працях Р. Лашенка приділялась ідеї державності, пошуку оптимальних форм державного розвитку, аналізу причин, які призвели до втрати державної самостійності України. Перебуваючи в еміграції, вчений сприяв розвитку української правничої думки. Його праці переважно стосуються історії національної держави і права, встановлення правових відносин між Україною та Росією.

Суспільно-політичні ідеї вченого носять актуальний характер та можуть бути використані в сучасних державотворчих процесах в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мала енциклопедія етностранознавства. – К.: Генеза, 1996. – С. 942.
2. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 р.р. Доба Центральної Ради. – Київ: Темпора, 2002. – Т. 1. – С. 188.
3. Потульницький В. Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці). – К.: Либідь, 1992. – С. 63-67.
4. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939. –К.: Вид-во ім. О. Теліги, 1999. – С. 272.
5. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. –Ч. 1. – С. 119-229.
6. Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2001. – С. 936.
7. Українські історики ХХ століття. Бібліографічний довідник. Серія «Українські історики». – Випуск 2, Ч. 1. – Київ; Львів, 2003. – С. 396.

Ганна КАПУСТЯН

Кременчуцький державний політехнічний університет ім. М. Остроградського

МИХАЙЛО ДЕМКОВИЧ-ДОБРЯНСЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ВНЕСОК ДО РОЗВИТКУ РОСІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Михайло Демкович-Добрянський – громадський діяч, публіцист, історик. Світоглядні принципи філософії Демковича-Добрянського формувалися у бурхливі роки I світової війни та геройських змагань за відродження Української державності. Європейська освіченість, а це студіювання історії у Львівському університеті, у Берлінському та Віденському – права та політичних наук, допомагала молодому журналістові у спілкуванні з прихильниками доволі широкої політичної палітри у тогочасному українському суспільно-політичному таборі.

Протягом 1941-1944 рр. працює у Львові заступником Голови Українського Крайового Комітету. Після повторної радянської окупації Галичини емігрує – спочатку до Німеччини, а з 1949 року мешкає у Великобританії, у Лондоні.

Історія міжнаціональних стосунків стає основним предметом зацікавлень М. Демковича-Добрянського. У 1989 р. видавництво Українського католицького університету св. Климента Папи представило його дослідження «Україна і Росія». Автор переконливо доводить вплив української еліти на інтелектуальні здобутки Російської імперії. Енциклопедична обізнаність, аналітичні здібності,

ґрунтовні знання дозволили М. Демковичу-Добрянському простежити паростки російської культури з глибин українського коріння.

Автор зазначає, що «український внесок у духовне багатство сусіднього народу такий великий і такий небуденний, що в історії народів, наскільки я знаю він без прецеденту» [1, с. 95]. Увагу автора привертає когорта українських вчених, богословів, мовознавців, літераторів. Аналіз діяльності конкретних славетних особистостей – головний аргумент автора щодо вагомого впливу українців у формуванні російської культури: «Тепер же хочу говорити про конкретних людей. Бо тільки тоді зможемо як слід уявити, які скарби дав український народ на славу своєму північному сусідові» [1, с. 109]. Так Симеона Полоцького (1629-1680) він вважає першим, хто «приніс київську ученість до Москви» [1, с. 10], а Феофан Прокопович «став у Синоді найважливішою особою..., що науково обґрунтовує доктрину необмеженого, але «просвіченого» самодержавства» [1, с. 115].

М. Демкович-Добрянський представляє непересічних, надзвичайно обдарованих, творчих велетнів науки: Дмитра Туптала-Ростовського, Арсенія Мацієвича, Віктора Буняковського, Михайла Остроградського, Миколу Лобачевського.

Родини Кістяковських, Ковалевських, Вернадських дали російській науці кількох великих учених. Плеяда українців розбудовувала російську медицину: Данило Самойлович, Петро Загорський, Ілля Буяльський.

Серед українців, що несли західну філософію до Росії, були: Яків Козельський, Семен Гамалія, Петро Лодій, Орест Новицький, Володимир Лесевич, Сильвестр Гогоцький, Памфил Юркевич.

Творчі сили з України впродовж століть віддавали свої таланти сусідньому народові: музиканти Микола Дилецький, Дмитро Бортнянський, Максим Березовський, Федір Стравінський; «малярі» Антін Лосенко, Володимир Боровиковський, Дмитро Левицький, Ілля Рєпін.

Про українців у російській літературі – варто книги писати, зважає Демкович-Добрянський. Це про Василя Капніста, Григорія Данилевського, Володимира Короленка, Сергія Кравчинського, Максиміліана Волошина, Анну Ахматову, Миколу Гоголя, Федора Достоєвського.

Дослідження М. Демковича-Добрянського «дає уявлення про велетенські скарби української творчої думки», несе у собі глибоке громадянське звучання, розкриває проблему еліт в українському суспільстві, на тому чи іншому його бездержавному відтинку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демкович-Добрянський Михайло. Україна і Росія. – Львів-Краків-Париж, 1993.

Галина КЛИНОВА

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

СПІВПРАЦЯ ОЛЕКСАНДРА ДОМБРОВСЬКОГО В УКРАЇНСЬКОМУ ІСТОРИЧНОМУ ТОВАРИСТВІ

Відомий історик Олександр Домбровський належить до співзасновників Українського історичного товариства (УІТ) та журналу «Український історик», у редколегії якого вчений працює з 1964 р., а з 1985 р. відповідає за публікації з давньої історії України та історії релігійних рухів. Учений доклав чимало зусиль для розвитку та розбудови журналу та товариства і нині є його Почесним членом [1]. Він разом із Л. Биковським та о. І. Назарком були ідеалістами, котрі беззастережно підтримали ідею Л. Винара щодо видання українського фахового історичного періодика в діаспорі й робили все можливе для його розвитку. О. Домбровський разом із Л. Винарем, П. Ісаївим, І. Каменецьким та В. Кисилівським увійшов до першої Статутової комісії УІТ [2]. Вже в 1967 р. Управа УІТ і Редакційна колегія «Українського історика» висловили подяку О. Домбровському за плідну й віддану працю для поширення журналу [3, с. 2]. У 1981 р. під час виборів до нової Управи УІТ О. Домбровського обрано генеральним секретарем-скарбником товариства. Вчений організував й очолив осередок і представництво «Українського історика» та УІТ в Нью-Йорку, а також керував нью-йоркським Архівом товариства.

З огляду на це, на особливу увагу заслуговує співпраця О. Домбровського в УІТ. Цей напрям роботи дослідника майже не вивчений. Життєвому і творчому шляху О. Домбровського присвячено декілька статей переважно ювілейного характеру, серед них праці Л. Винара [4; 5; 6] й О. Купчинського [7], А. Атаманенко [6; 8] й Г. Клинової [8], Г. Герасимової [9]. Вони звернули увагу, в першу чергу, на складові творчого доробку вченого і давню історію як провідний напрям наукової діяльності.

Праця О. Домбровського в УІТ спрямована в трьох напрямках:

- налагодження співпраці товариства з іншими науковими установами;
- розбудова УІТ та його популяризація;
- редакторська робота.

З початком діяльності УІТ його члени розпочали налагоджувати співпрацю товариства з Історичною секцією Української вільної академії наук (УВАН), Науковим товариством ім. Т. Шевченка (НТШ), Українським вільним університетом (УВУ) та ін. Л. Винар відповідав за встановлення відносин з УВУ, УВАН в Німеччині та НТШ у Європі. На його ж прохання О. Домбровський разом із М. Антоновичем зайнялися налагодженням співпраці з УВАН у США. О. Домбровський вів переговори з президентом академії – В. Архімовичем, а М. Антонович – з В. Міяковським, керівником музею-архіву ім. Д. Антоновича в УВАН. У цій ситуації О. Домбровський виступив за якнайтіснішу співпрацю з академією, але не втрачаючи при цьому своєї незалежності [10].

Важливе значення для УІТ мала співпраця з Американською історичною асоціацією (AIA), тому що проблеми історії України обговорювалися на форумах американського наукового життя. З 28 по 30 грудня 1971 р. УІТ вперше взяло участь у вісімдесят шостому з'їзді AIA, який відбувся у Нью-Йорку. Участь УІТ у з'їзді AIA була презентацією української наукової установи на цьому американському історичному форумі. Під час триденного з'їзду відбулася дискусія на тему «Завдання української історичної науки в 1970-х роках», в якій з доповідями відносно стану розвитку досліджень окремих періодів української історії виступали М. Антонович, С. Горак, О. Домбровський, М. Ждан, Т. Мацьків, Я. Падох та ін. [11,146]. З цього часу члени УІТ постійно брали участь у щорічних з'їздах AIA, на яких обговорювали стан української історіографії, плани й завдання вченим на майбутнє, підводили підсумки роботи українських істориків на Заході та в Україні тощо.

О. Домбровський доклав чимало зусиль для розбудови та популяризації УІТ. Як секретар-скарбник, він був відповідальний за підтримку кореспонденційним шляхом відносин з керівниками осередків товариства в Америці, Європі й Австралії. В листах до голови чиказького осередку УІТ М. Біди [12], австралійського осередку – Д. Пирогова [13], представника УІТ в Торонто К. Микитчука [14] розглядалися у першу чергу фінансові справи, зокрема обговорювалися розмір членських внесків, їх своєчасна сплата, запрошення до співпраці в УІТ нових членів, меценатів та жертводавців. Все це було зумовлено тим, що УІТ не мало державного фінансування і його діячі власними інтелектуальними й фінансовими можливостями робили все для продовження тягlosti національного історіографічного процесу.

Члени УІТ популяризували товариство шляхом участі в наукових конференціях та публікаціях наукових праць на сторінках журналу «Український історик». У 1966 р. УІТ розпочало систематичне вивчення творчої спадщини видатного історика М. Грушевського та його громадсько-політичної діяльності. Товариство самостійно та у співпраці з іншими науковими установами організувало ряд ювілейних наукових конференцій, присвячених річницям від дня народження вченого. Активним учасником цих конференцій був і О. Домбровський, котрий виступав з такими доповідями: «Інтерпретація М. Грушевським раннього історичного процесу на землях України» (9.06.1984 р.), «Етногенез й рання історія України в наświetленні М. Грушевського» (11.12.1984 р.), «Стан грушевськознавства на сучасному етапі» (27-29.08.1991 р.), «Традиції школи М. Грушевського у Львівському НТШ в 1930-х рр.» (24.10.1994 р.), «Чотири «заокруглені» дати з життя великого історика України» (26-28.10.1994 р.) та ін. О. Домбровський брав участь у наукових конференціях на пошану відомого історика О. Оглоблина, де виголосив доповіді: «О. Оглоблин і Українське

історичне товариство» (18.11.1989 р.) та «Церковна тематика в історичних дослідженнях О. Оглоблина» (25.09.1994 р.). Загалом членами УІТ було організовано та проведено велику кількість конференцій, присвячених актуальним проблемам, зокрема періодизації та термінології історії України, походження Київської Русі, 1000-ліття хрещення Русі-України тощо.

Результати роботи УІТ та журналу «Український історик» його члени обговорювали в статтях та на ювілейних конференціях з нагоди 30-ти, 35-ти, 40-ліття товариства, а також 10-ти, 15-ти, 30-ти та 40-річчя періодика. Ці заходи проводилися для того, щоб показати громадськості результати своєї праці, проаналізувати позитивні та негативні моменти в роботі, а також зберегти інформацію про товариство та журнал для наступних поколінь.

Третій напрям діяльності О. Домбровського в УІТ представлений редакторською роботою. Саме видавнича діяльність товариства сприяє розвитку історичної науки та належить до важливих напрямів у функціонуванні УІТ. Аналіз комплексу видань певного наукового центру дозволяє встановити справжній внесок у розвиток наукового життя, напрями наукових досліджень, виявити методичні підходи до вивчення окремих тем. О. Домбровський як член УІТ брав участь у підготовці видань товариства. У 1981 р. вийшов з друку перший атлас історії України під грифом УІТ, робота над яким тривала довгий час. О. Домбровський був одним із консультантів (разом із О. Оглоблиним, М. Антоновичем, М. Жданом, Л. Шанковським та Н. Кордиш-Головко) [15]. Атлас складається із 43 кольорових карт та супровідного тексту (всього 90 стор.), де тематично представлено усі періоди історії України. У цьому ж році видано працю члена УІТ С. Мішка «Нарис ранньої історії Русі-України» [16], в якій порушено проблеми походження та етногенезу українського народу. Робота опублікована на прохання дітей С. Мішка, за редакцією і з доповненням О. Домбровського. За редакцією О. Домбровського вийшли XVIII (1981 р.) і XXXIV (1997 р., до редколегії входили також М. Брайчевський, І. Гирич, О. Сидоренко) томи журналу «Український історик», які присвячені ювілеям його засновника та незмінного редактора – Л. Винара. У 2000 р. О. Домбровський разом з М. Брайчевським та І. Гиричем зредагував збірник наукових праць на пошану Л. Винара «На службі Клію», який видано з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. Видання цієї студії вимагало копіткої і відповідальної роботи. Про це свідчить лист О. Домбровського до І. Гирича від 8 травня 1998 р., в якому він звертався із проханням виважено підійти до змісту збірника, тому що президент УІТ неприхильно ставиться до його видання. Це викликано тим, що Л. Винар ніколи не працював заради відзначень чи винагород, а з почуття обов'язку [17].

Таким чином, О. Домбровський належить до членів-засновників УІТ, у якому виконував велику роботу як науковий секретар та співредактор журналу «Український історик», де відповідав за розділ з давньої історії України. Співпрацюючи в товаристві, О. Домбровський опікувався налагодженням співробітництва УІТ з іншими науковими установами, запрошення до співпраці в УІТ науковців з різних країн, контактування з дочірніми осередками товариства, а також популяризував його через участь у наукових конференціях, публікаціях наукових праць на сторінках журналу «Український історик» тощо. Вчений є автором численних статей в періодичних виданнях про різні аспекти діяльності УІТ, неодноразово науково аналізуючи різні напрями публікацій журналу «Український історик». На сторінках періодика товариства дослідник опублікував більшість праць з давньої історії, історіографії, рецензійних статей, критично-бібліографічних оглядів та нотаток бібліографічно-інформаційного характеру, які й сформували його науковий доробок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грамота Почесного члена Українського історичного товариства // Архів УІТ. – Ф. О. Домбровського. – Спр. «Особисті документи». – 1 арк.
2. «Обіжний лист УІТ від 1 грудня 1965 р.» // Архів УІТ. – Ф. «Обіжники». – 1 арк.
3. Бюлетень УІТ. – Січень. – 1967. – Ч. 1. – С. 2-3.
4. Винар Л. О. Домбровський: із нагоди 40-ліття наукової праці // Український історик (далі УІ.). – 1977. – Ч. 3-4. – С. 60-67.

5. Винар Л. Життєвий і творчий шлях О.Домбровського // О.Домбровський. Студії з ранньої історії України. – Львів; Нью-Йорк, 1998. – С. 5-10.
6. Винар Л., Атаманенко А. До 90-ліття від дня народження Олександра Домбровського // Вісті УВАН / Під ред. О.Домбровського. – Нью-Йорк, 2004. — Ч. 3. – С. 155-161.
7. Купчинський О. З історіософії ранньої історії України Олександра Домбровського // О.Домбровський. Студії з ранньої історії України... С. 11-24.
8. Атаманенко А., Клинова Г. Д-р Олександр Домбровський (До 90-ліття від дня народження) // УІ. – Т. ХІІ – ХІІІ. – Ч. 3-4 (163-164) / 1(165). – С. 240-251.
9. Герасимова Г. Домбровський Олександр Михайлович // Українські історики ХХ ст.: Бібліографічний довідник. Серія Українські історики. – К., 2004. – Вип. 2. – Ч.2. – С.144-146.
10. Лист Домбровського О. до Вінтоняка О. від 10 вересня 1987 р. // Архів УІТ. – Ф. О.Домбровського. – Спр. «Листування». – 1 арк.
11. Хроніка // УІ. – 1972. – Ч. 1-2. – С. 146-147.
12. Лист Біди М. до Домбровського О. від 25 вересня 1984 р. // Архів УІТ. – Ф. О. Домбровського. – Спр. «Листування». – 1 арк.
13. Лист Домбровського О. до Пирогіва Д. від 5 листопада 1987 р. // Архів УІТ. – Ф. О. Домбровського. – Спр. «Листування». – 1 арк.
14. Лист Микитчука К. до Домбровського О. від 1 грудня 1983 р. // Архів УІТ. – Ф. О. Домбровського. – Спр. «Листування». – 1 арк.
15. Хроніка // УІ. – 1981. – Ч. 1-4. – С. 287-289.
16. Мішко С. Нарис ранньої історії Русь-України / Зредагував і доповнив О. Домбровський. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1981. – 226 с.
17. Лист Домбровського О. до Гирича І. від 8 травня 1998 р. // Архів УІТ. – Ф. О. Домбровського. – Спр. «Листування». – 1 арк.

Микола КОБОЗЄВ, Віктор АЗАРЕНКОВ, Володимир ТВЕРЕЗОВСЬКИЙ
Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка

ПОЛТАВСЬКА «БИТВА НАРОДІВ» І ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВИБІРРОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Історія України – це нескінченна історія боротьби за незалежність, створення власної, вільної держави для свого працюючого і доброго, довірливого народу, який керується Божими заповідями і терпить, терпить...

Історія України знає і багато моментів, коли цей терпець уривається, і тоді зайти, гнобителі відчували на власній шкірі, що таке Коліївщина, гайдамаччина, козаччина чи бандерівщина...

І зараз повним ходом іде боротьба за незалежність і українську державність. Верховна Рада виявилась зараз своєрідною «Полтавською битвою народів», тому що там представництво етнічних українців значно менше, ніж «українців за прізвищем», які знову тягнуть Україну в «братній» військово-політичний «союз з Росією».

Вся історія Росії – це історія безперервних загарбницьких воєн, в тому числі «времен очаковских и покоренья Крыма», як сказав поет-«патріот» «єдиной і неделимой».

Підтвердженням обережного ставлення українців до відносин з Москвою можуть бути факти, подані в статті Олексія Нелупа «Довга дорога до Волі», де аналізуються історичні події лише одного березня в різні роки і навіть століття.

Місяць березень в Україні – не лише початок весни та Великого посту. Це такий час нашої історії, в якому нагромадження значущих історичних подій не тільки дивує, а й вражає. Орієнтальні філософи часто кажуть про кармічні події, які впливають на подальший хід подій. Ті дати, які припадають на березень, докорінно змінили долю України й досі впливають на нашу свідомість і майбутнє. Саме в березні 1169 року московський князь Андрій Боголюбський вщент зруйнував Київ, а майже через п'ятсот років Богдан Хмельницький підписав Переяславський договір з Москвою. У березні Іван Мазепа уклав договір з Карлом XII про спільну боротьбу з Росією. Цього місяця постала Центральна Рада і було проголошено самостійність Карпатської Української держави. У березні було вбито двох визначних провідників України – Івана Виговського та Романа Шухевича. А ще цей місяць по праву називають Шевченковим, бо саме в березні народився і помер Великий Кобзар.

Та є одна дата, яку через історичні причини старалися не згадувати. За комуністичної влади вона викликала багато запитань, несумісних з принципами інтернаціоналізму та казкою про три братні народи. А нині не згадують, мабуть, за звичкою. Це 3 березня 1861 року – день скасування кріпацтва в Російській імперії «Маніфестом» Олександра II. Кожен народ має історичну пам'ять. Вона потрібна, щоб ідентифікувати себе, щоб не робити нових помилок і залежно від історичного досвіду планувати, як жити далі. На відміну від Європи, де в пам'ять про скасування кріпацтва стоять монументальні пам'ятники, в Україні зайти-комуністи цю пам'ять спробували стерти. І на це в них були вагомі причини.

Чому цей день не подобався радянським ідеологам? Тому, що від кріпацтва народ звільнили не «революційні маси», а «експлуататор-цар». Тому, що довелося б сказати: «реакційна» Австро-Угорська монархія звільнила людей на 13 років раніше. Звільнила не від кріпацтва (воно було скасоване ще 1781 року), а від панщини (селянин мав два-три дні на тиждень працювати на свого пана «за право» користуватися своїми наділами). І що землю селянам було віддано без викупу. Ось як пише про це тогочасний історик в Росії М. Аркас: «В тих землях, що дісталися під Австрію, т. є. в Галичині і в Буковині, Австрія зачала заводити добрі порядки. Цісарева Марія Тереса і її син цісар Йосиф II дбали про добро своїх підданих і хотіли добути селян з панської неволі». А це аж ніяк не вписувалося в радянську теорію «добрих і братніх» росіян на чолі з царем, які несли всім народам мир, благоденствие та прогрес, і жадібних цісарів, які тільки вміли, що знущатися над простим людом.

Ще треба було б згадати про те, що з польсько-релігійної неволі Україна потрапила в ярмо стовідсоткового рабства до своїх «братів-єдиновірців». І ставились ці «брати» до нащадків козаків як до худоби. Навіть у 1913 році на засіданні IV Державної думи Г. Петровський так характеризував політику Москви стосовно українських селян: «Політика... у Росії досі призводить слов'янського селянина до набагато більшого здичавіння, аніж призводить до цього негрів в Америці». Коментарі до цього, як кажуть, зайві.

Треба було б згадати, скільки освічених людей було серед українців до московської займанщини і скільки залишилося. Скільки повстань було проти російського царя та його поплічників: з 1856 до 1869 року в Україні відбулося 276 заворушень (за даними істориків), і чому до середини XIX сторіччя під Туреччиною існувала Задунайська Січ. Відповідь на ці запитання була одна – Росія прийшла в Україну не як «братній народ», а як колонізатор, і втілювала тут колоніальну політику. Про жодне «возз'єднання» не може бути й мови. Бо вільний добровільно не одягне ярмо раба, а заможний не віддасть свого статку сусідові. Сама ж Росія вважала рабство цілком нормальним явищем, навіть більше: поширення рабства було зведено в ранг державної і національної політики. Один із комуністичних кумирів, Чернишевський, писав, що великороси – це «нація рабів, від верху і до низу – всі раби». А Маркс разом з Енгельсом додавали саме про росіян, що «не може бути вільним народ, який пригноблює інші народи». Російський релігійний філософ та історик Ф. Федотов так охарактеризував ставлення до такого стану речей: «увесь процес історичного розвитку Росії став зворотним західноєвропейському: то був розвиток від свободи до рабства... кріпосна неволя... зробилася повсюдною у той самий час, коли вона відмирала на Заході, і... до кінця XVIII століття перетворилася в чисте рабство. Рабство диктувалося не примхою влади, а новим національним завданням: створенням Імперії на слабкій економічній базі. Тільки крайньою і загальною напругою могла існувати ця злиденна, варварська, нескінченно розпросторювана держава, у якій взагалі не могло бути місця свободі».

Після ліквідації кріпацтва вже вільні українці-хлібороби ставили на перехрестях і пагорбах величаві хрести як подяку Богові, як вічну згадку про часи неволі і як пам'ять про тих земляків, що не дожили до жаданої миті звільнення. За цими хрестами люди доглядали, вважали за святиню і не нищили їх. Натомість більшовики змели їх своєю чорною навалою, спершу у Великій, а по війні і на Західній Україні.

Якими були часи кріпащини, мабуть, найглибше змалював у своїх віршах та малюнках Тарас Шевченко. І немає в них подяки Росії за «возз'єднання», немає жодного доброго слова про зайд, що обсіли Україну. І немає каяття за (можливо, жорстокі) дії народних лицарів – гайдамаків. Шевченка називають сумлінням і голосом нашого народу. Таким він і був, показавши світу на власній долі всю підступність і ворожість старшого брата.

Комунізм спершу маскував свою звірячу сутність. Та прийшов час, і він погнав село у колгоспи, де було заготовлено для нашого люду нове рабство, яке мало чим відрізнялося від кріпацтва. Відсутність паспортів, заборона зміни місця проживання, обов'язкова рекрутчина, панщина – 6-7 днів на тиждень,

відсутність власності на землю. За будь-яку провину новий червоний пан нещадно карав ув'язненням або смертю. Навчали нових кріпаків так, щоби вмів розписатися і назви прочитати й не думав багато. Саме тому гітлерівська окупаційна машина належно оцінила два радянських винаходи – концтабори та колгоспи. Зайдам було вигідно, щоб на нашій землі зростали духовні безбатченки. Тоді і чужинець в очі впадати не буде. Тому перекручували історію, зносили церкви, забороняли народні свята та цензурували «Кобзар». Добряче побили, проте не добили ту саму генетичну пам'ять. Може, тому роботу на колгоспному полі, навіть через сто років після скасування кріпацтва, називали колгоспники панщиною. Мабуть, тому пересічний українець-селянин у неділю, замість йти до церкви, терпляче обробляє свій клаптик поля. Як за пана.

Якщо спитати в молоді, коли скасували кріпацтво (рабство) в Україні, мало хто дасть правильну відповідь. Трохи більше згадають, коли звільнили негрів в Америці. І ще більше скажуть, що в Старому Заповіті Пасха присвячувалася звільненню євреїв з єгипетської неволі. Ото так. Забули, що було з нами сто п'ятдесят років тому, але пам'ятаємо, що сталося з кимось кілька тисяч років тому. Все-таки домоглися комуністи часткової національної амнезії. Тому й не дивує, що на Євробаченні новітні манкурти хочуть бачити «а-ля дурника-хохла» Верку Сердючку, пропонують нам святкувати нову річницю царської колонізації, маскуючи це під возз'єднання України з Росією тощо. І поливають, поливають брудом нашу спадщину, культуру, історію. Проте народну пам'ять знищити важко, тож начувайтесь, зайді, коли завтра, як писав Тарас Шевченко, «...повіє огонь новий з Холодного Яру» [1, с. 7].

У 2008 році Росія збирається достойно святкувати перемогу над шведами під Полтавою та козаками гетьмана Івана Мазепи і цим «фактом» ще раз підкреслити, що Іван Мазепа був зрадником, а деякі козацькі полковники зрадили Івана Мазепу. Але більшість сучасних українських козаків, українська молодь, як і абсолютна більшість українців різного віку і статі, вважають гетьмана Івана Мазепу великим українцем-патріотом, який рішуче виступив на боротьбу за волю України. Тому і прагненнями більшості українців є не Росія, а євроатлантичний вибір як єдино правильний шлях розвитку незалежної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нелуп Олексій. Довга дорога до Волі. – Українська газета. – № 9. – 5-11 березня 2007 р. – С. 7.

Анна КОС

Національний університет «Львівська політехніка»

ДЕЩО ПРО УКРАЇНЦІВ НА АВСТРАЛІЙСЬКІЙ ЗЕМЛІ

За деякими даними відомо, що перші поодинокі українці замешкували в Австралії у 20 рр. ХХ ст. Перед першою світовою війною в Японії перебував і працював український журналіст і письменник В. Королів-старий. Є певні підстави припускати, що він також був в Австралії.

Австралія пізніше від інших країн відкрила двері для масової еміграції (середина ХХ ст., після закінчення II світової війни, в якій вона також брала участь).

Саме тоді почала формуватися система відносин австралійського уряду з емігрантами. Її основними принципами були: 1) емігранти повинні бути щасливі, що знайшли притулок в Австралії; 2) вони потрібні для економічного розвитку Австралії; 3) вони придатні для асиміляції. Особливо помітно асиміляційні заходи проявилися в ділянці шкільництва.

Політика скорої і повної асиміляції емігрантів тривало десь до кінця 60-х рр. ХХ ст. В перші ж десятиліття перебування українців в Австралії (незважаючи на освіту та фах) їм доводилося тяжко та багато фізично працювати. Українські ж діти серед чужого, іншомовного середовища починали забувати рідну мову. Значну роль у гальмуванні цього процесу відіграла українська церква. З її середовища виділилися священники, які були не тільки душпастирями, катехитами, перекладачами, дорадниками для своїх парафіян, але поклали початок українському шкільництву, взяли активну участь у формуванні громадського та культурного життя в Австралії.

Серед найбільш помітних постатей – Іван Прашко, церковний діяч, громадянин. Він народився 01. 05. 1914 р. у Збаражі на Тернопільщині, тут закінчив школу, згодом гімназію. У 1933 році у Львові почав студіювати теологію, а з 1937 року продовжував навчання у Римі. Навчався у Папському

орієнтальному Інституті. У 1944 році захистив докторську дисертацію. Реалії тодішнього життя (40-50 рр. ХХ ст.) були такими, що дорога додому для Івана Прашка була зачинена. У 1945-1950 рр. він став близьким співробітником українського архієпископа Івана Бучка та очолив Український допомоговий комітет (УДК).

Коли виникла гостра потреба душпастирської опіки над українцями в далекій Австралії, владика Прашко зголосився на це добровільно і був одним з тих, які прибули у 1950 р. на цей континент. З квітня 1950 р. він замешкав у Мельбурні. Тут розпочав велику душпарську діяльність. А оскільки українці в Австралії розкидані по всій території цього континенту, то владичі довелося виїжджати у різні місцевості Австралії (згодом найчастіше літав невеликим літаком). Працював у штатах Вікторії, Тасманії, Новій Зеландії. Відвідував навіть найменші українські громади, розшукував окремі українські родини.

З його ініціативи організувалися у Мельбурні церковне братство св. апостола Петра і Павла, Братська школа ім. митрополита Шептицького та перша шкільна рада у Вікторії, яка поклала початок Українській центральній шкільній раді в Австралії.

І. Прашко брав активну участь у будівництві українських храмів (1959-1961 рр.); за його сприяння у Мельбурні був збудований величавий соборний храм (св. Петра і Павла) модерної архітектури з ремінісценціями української церковної традиції, створений Український музей, бібліотека, Українська кооператива «Дністер».

У 1981 році за свою подвижницьку працю він був відзначений урядом Австралії орденом Британської імперії.

Завжди утримував добрі, щирі стосунки з православною спільнотою, користувався невідкупною пошаною серед українського загалу Австралії. Надзвичайно скромний і простий у щоденному житті, був душпастирем і Великим громадянином.

У роки здобуття Україною незалежності неодноразово бував в Україні, зокрема і у Львові, відвідував рідну Збаражчину, допомагав у відновленні та становленні української церкви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виставка з нагоди відкриття Музею українського мистецтва в Мельборні. – Мельборн: Prosvita, 1979.
2. Енциклопедія української діаспори. – Київ-Мельборн, 1984. – т. IV. – с. 162.
3. Павлишин Р. Українські церкви в Австралії. – Мельборн: Відділ славістики Університет ім. Монаша. – 1993. – с. 34-35.
4. Умрищ І. Успіхи та проблеми українського населення в Австралії від 1974-1984р. // Доповіді з другої конференції. – Мельборн, 5-7 квітня. – 1985. – с. 85.

Наталя ЛИТВИНЕНКО-ОРЛОВА

ГО «Національно-культурна Автономія українців Мурманської області», Росія

НЕ ДУРИМО САМІ СЕБЕ...

Хочу зупинитися на деяких спостереженнях у житті української діаспори в Росії. У жовтні 2006 року разом з нашим мурманським хором «Лелеки» мала приємну можливість побувати на фестивалі-конкурсі хороших колективів та ансамблів ім. Олександра Кошиця в м. Москві. Колективів-учасників було багато, а як чудово співали деякі колективи! Але, спілкуючись з людьми під час проживання в готелі та й під час самого конкурсу, була вражена тим, що дуже мало хто міг підтримати спілкування українською мовою. Більшість учасників володіла мовними вміннями лише в межах вивчених пісень. І не більш... Отож виходить, що маємо лише гуртки шанувальників української пісні. Зрештою, це добре, що люди беруться хоч до співу, добре, що долучаються до нашої неперевершеної пісенної культури представники інших народів, але це не значить, що знання мови базується лише на пісенному ґрунті. І в нас в колективі є навіть карели, але все впроваджується українською мовою, відтак ці люди, якщо й не можуть заговорити відразу, то принаймні розуміють, про що йдеться, і на таке банальне запитання, як «Котра година?» – не стануть торочити щось там про автобус...

Звернула я увагу і на певне незнання етнографічної грамоти. І тут намагаюсь зрозуміти, що деяким колективам дістались у спадок від клубів та будинків культури якісь костюми, розцяцьковані

блискітками з повною відсутністю естетичного смаку взагалі, а про українську традицію в тих костюмах і говорити годі... Коли вже так сталося, що тяжко добути або створити самим справжній український стрій, то чи не варто одягнути колектив у стилізовані строї, тобто – темна сучасна спідниця (для жінок) і таку ж сучасну вишивану блузку?!.. Тоді ж і зачіска може бути сучасною, бо, зрештою, розшиті блискучими прикрасами сорочки та плаhti ще не віддають таким несмаком, як головні вбори жінок. Коли вже ми намагаємось відтворити справжнє українське мистецтво, та ще співаючи при тому народні або **фольклорні** пісні, то потрібно приділяти уваги і відтворенню більш-менш канонічного вбрання, хоча б у міру можливості. Який може бути вінок на голові літньої сивокосої жінки, а хоч і молодиці? А з-під вінка на чолі надіблений чубисько і знизу вінка знову волосся, та ще й сиве, як у зозулі пір'я. Люди добрі, коли ми розуміємо, що культура народного костюма – це певною мірою наша візитна картка. Ви подивіться на циган. Споглядаючи на них, нікому не прийде в голову подумати, що то якийсь інший народ. Їх впізнає по вбранню, по манерах увесь світ. Відтак, про хустку, намітку, вінок, чільце, очіпок... Може, комусь наведений тут приклад здасться недоречним, але у ті часи, коли дівували наші бабусі, а то і мами, українська жінка скоріше могла ненавмисно показати оголене коліно під час прання на кладці, ніж своє розхристане волосся. Більше того, волосся цілковито ховалося під хустку, отож ніяких чолок, чубчиків і т.і. І такий туалет заміжньої жінки карбувався з багатьох міркувань. Це і шлюбна повина, а ще не можу не пригадати й того, як казала моя покійна бабуся Василица: «Не кидай будь-куди волосся, бо птаха до гнізда занесе і головочка боліти буде» Навіть дівчата, прикрашаючи себе вінком, заплітали волосся в косу, і знову ж таки – жодних чубів, а відкрите чоло. Інша мова, коли йдеться про купальські, тобто поганські свята... Так, в цьому разі і вінок «бур'яновий», і волосся, як у мавки.

І коли вже ми намагаємось відродити нашу культуру, звичаї та ще засвідчити це своїм творчим старанням, то варто читати наших українських етнографів, аби не впадати в таку халепу. У збірці українського етнографа Олекси Воропая описаний такий цікавий історичний факт. Коли Ілля Репін малював відому нам усім картину «Козаки пишуть листа турецькому султану», то під час роботи Ілля Єфимович зробив замальовки великої кількості жіночих головних хусток, які козаки мали при собі у поході. Бачте, в ті славетні часи, коли йшов козак у похід, то йому обов'язково давалась хустка, – дівчиною, а чи дружиною. З якою метою це робилось? Зрозуміло, що на згадку про кохану та ще – як оберіг. Але хустка мала ще й ритуальне значення. Вбитому в бою козакові зав'язували очі отією ж хусткою, що була при ньому, аби ворони не виклювали очі. Оце вже я перейшла до важливої теми, яка концентрує в собі історичні, етнографічні та інші наші національні чесноти. Це просвітницька тема в роботі українських Громад.

Давайте поширювати в Громадах просвітницьку діяльність. Тільки вивчення історії, досконале пригадування наших звичаїв, хто їх пам'ятає з дитинства, читання робіт українських етнографів підведе до грамотного ставлення до рідної культури і її поширення. Репрезентувати потрібно правдиве й історично виважене, не минаючи і крапельки з того культурного набутку, що виплекали наші пращури, – не обмежуватись тільки співами, і тим вводити в оману і себе, і людей. Просвітянський напрямок в роботі рано чи пізно підведе й до перлинних скарбів українського народного календаря.

Ви пам'ятаєте, що наші бабусі колись казали: «Сьогодні перестає кувати зозуля...» І дійсно, зозуля чітко знала, що настав час їй замовкнути, бо визнавала, що прогнівила Святих Апостолів Петра і Павла, з'ївши їх мандрику (ватрушку з сиром). 12 липня ще й не кожний з людей пригадає, що прийшло свято цих Святих, а зозуля безпомилково це знає і підкорюється покаранню від Святого Петра. Варто, дуже варто говорити в Громадах про такі свята і про неосягнену розумом поведінку всього того, що створив Творець. Бо може статись так, що зозуля і через сто років, підвладна своєму присуду, пам'ятатиме про те, що і коли їй робити, але чи згадають про те цікаве явище люди навіть у наш час. Шкода, якщо зітнуться такі цікаві етнографічні спостереження і не тільки про зозулю, а й про те, які чудодійні природні явища відбуваються на свято Воздвиження, на свято Благовіщення, що діється по першій громовиці, і т. і.

Отож, пропоную, щоби наша робота в Громадах не зводилася лише до пісенної зацікавленості. Зрозуміло, що то добре, коли в якомусь російському місті проводиться міський, а то й **регіональний** День української культури. Добре, що при тому ми влаштовуємо виставки, де показуємо вишукані вишиванки та інші наші національні народні скарби. Але ж, у першу чергу, акцент робиться на **концерт** свого колективу або ще виступи запрошених виконавців з України. Але я підношу обидві руки за те,

щоби ми робили свої театралізовані виступи або хоч змістовні тематичні заходи і ґрунтували їх на окресленні певної етнографічної або історичної теми.

І коли тема та буде всебічно і цікаво **розкрита (!!!)** – історично, етнографічно, зрозуміло ж, що й **пісенно (!!!)**, коли при розкритті теми ми вживатимемо наші неперевершені приказки, прислів'я та народні оповіді, тоді можна говорити, що ми засіяли для нашої молоді поштовхом до знань і до оцінки нашого рідного культурного надбання. На превеликий жаль, нас мало хто заохочує до таких висновків, а тим паче дій. А хіба таке свято, яке висвітлено за якоюсь суто українською темою, не є Днем української культури??? Дехто вважає, що не є... Скажу відверто: мені просто в очі сказали якось двоє моїх колег, мовляв, а що ти там мудруєш? Оті всі обґрунтування доцільності теми проекту та доведення потреби у висвітленні національних цінностей не знаходять підтримки і розуміння. Та напиши просто: «День української культури в Мурманську» – і так скоріше матимеш грант від МЗС України. Правда полягає в тому, що люди мені не збрехали... Так, поширюється саме такий приклад. А я таки вперто наголошую на тому, що такий мій авторський проект, як «Від яблук з медом до космічних обривів», що возвеличує науковий внесок наших славетних українців у Світовий прогрес або опрацьований на голому «безгрантовому» ентузіазмі проект «Проща до Української Хати» несуть просвітянську цінність, бо доцільне розкриття теми – це в першу чергу знання наших національних чеснот і їх засів на майбутнє. А як хочеться опанувати і театралізовано вивершити таку цікаву тему, як «Ой, не ріж косу...» Адже в площині цієї теми прихований такий вагомий пласт нашої історії – так, не дивуйтесь, саме історії (пригадайте, як нашим українським дівчатам-бранкам прочісували списом коси турки та татари на ознаку того, що це його полонянка). А ще в темі про жіночі коси є дивовижні поклади з етнографії та культури, зрозуміло, що є і пісні на тему цнотливої краси, які можна підважити і донести до людей, і в першу чергу, до молоді. Без етнопедагогіки не буде й найменшого кроку вперед. Бо ж не секрет, що наші діти, народжені далеко від України, вчать бути українцями саме від нас!... Через брак коштів, а вірніше через брак підтримки з боку України, не знаю, чи й опрацюємо ми цю тему колись, але так мариться справжньою творчою роботою, а не готовим споживанням від прослуховування творів, приїжджних колективів з України. Добре, коли приїждять і артисти, але за тим ще більші витрати коштів, а користі менше. Готова «продукція» не вимагає труду, а стало бути, і не спонукає до читання, вивчення і порівняння.

Нами, українцями, втрачено безліч неперевершених народних перлин через багатолітню бездержавність, розбрат, нав'язаний атеїзм і прищеплення чужих цінностей та міркувань. Ми й самі, як нація, як Держава, були дуже довго приховані від Світу.

Дарма, що Україна географічно являє собою пуп Європи.

За нашу пам'ять вперше світ почув про Україну тільки під час чорнобильського лиха, далі ми стали несподіваним відкриттям для світового суспільства у 1991 році, коли Україна зголосилася до Незалежності. Ще далі Світ спостерігав за Україною під час приїзду до України Його Святості Папи Римського Іоанна Павла II. Додала престижу і відомості Україні співачка Руслана, коли взяла першість у пісенному форумі «Євробачення», а відтак і Україна була епіцентром того ж таки «Євробачення». Не підвів нас і український спорт. Далі був «Майдан», наша нездоланність і голос нашої політичної присутності на Землі. Не слід забувати, що і ми своєю скромною громадською працею репрезентуємо нашу Вітчизну у тих куточках Світу, де ми проживаємо. Громадська думка про Україну, її імідж кується не тільки на політичному, або спортивному олімпі, а ще й на підставі наших творчих здобутків, себто того, що висловлюють та репрезентують українські Громади в Світах. До України, до кожного з нас, хто пишається тим, що є українцем, пильно і зацікавлено приглядається Світ. Отож, не дурімо самі себе... Додамо зусиль і просвітянської праці, аби Україну впізнавали навіть там, де ми тільки ступнули ногою, де ми мовили Слово, де ми засіяли українським природним розумом і любов'ю.

Віталій МАКАР

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ ГРУПИ КАНАДИ У ВІДСТОЮВАННІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ: ПЕРСОНАЛЬНИЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РІВНІ

Проблема української державності впродовж ХХ ст. постійно турбувала суспільство Канади, в кожному разі ту його частину, котра складається з українських переселенців та їх нащадків. Процес

почав набирати організованого характеру щойно по завершенні Першої світової війни. Він був пов'язаний з подіями на Батьківщині – виникненням Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, їх формальним об'єднанням в єдину Соборну Українську Державу. Насправді до реального об'єднання не дійшло, оскільки під тиском зовнішніх та внутрішніх факторів обидва державні утворення впали. А їх політичні, державні, військові діячі, науковці, діячі культури – всі ті, кому вдалося уникнути загибелі, чи переслідувань з боку поневолювачів – значною мірою опинилися на Заході, спочатку в поближких державах, а потім і на Американському континенті.

Проте інформація про події на українських землях доходила до українців Канади значно швидше, ніж туди доїжджали нові поселенці. Відповідно, вона потрапляла до засобів масової інформації – україномовних та англійськомовних, до громадсько-політичних організацій.

В Канаді зростали нові покоління українців, які вже там народилися. Прибували нові переселенці. Виникали численні українські організації. Українці активно включалися не лише в економічне життя обраної Батьківщини, але й тяжили до участі у політичному житті. Спочатку вони завойовували шляхом виборів певні позиції на місцевому, потім провінційному, а згодом на федеральному рівні.

Тут варто зауважити, що правлячі кола Канади у питанні незалежності України перебували в дещо делікатній ситуації. З одного боку, всередині держави діяло потужне проукраїнське незалежницьке лобі не лише в особі українських організацій, але й тих загальноканадських структур, особливо політичних партій, у складі яких діяли представники української громади і які, зрештою, користувалися її підтримкою у досягненні своїх політичних цілей.

З іншого ж боку, Канада, будучи домініоном Великої Британії, брала участь у війні на боці Антигітлерівської коаліції, до складу якої входив і Радянський Союз. Тому, говорячи по-простому, глибоко співчуваючи українському народові, вона не могла собі дозволити ні під час війни, ні відразу після її закінчення відверто висловитися на користь надання Україні незалежності, що не відповідало б погодженим діям Антигітлерівської коаліції.

Проблема незалежності України завжди турбувала українську етнічну групу Країни кленового листка, передусім українські громадсько-політичні організації, що, відповідно, передавалося на решту канадського суспільства та правлячі кола країни, від місцевих до федеральних, а загалом Канада стала гарячим прихильником незалежності України.

Олександр МЕЛЬНИЧУК

Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя

НАУКОВІ ЗДОБУТКИ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ-ФІЗИКІВ

Українська земля подарувала людству цілу плеяду геніальних вчених і винахідників. Та через ряд історичних обставин, часом трагічних, синам і дочкам цієї благословенної землі доводилось збагачувати скарбницю знань нашої цивілізації, перебуваючи далеко за межами рідного краю, і тому на отчій землі їх талант не завжди був належно оцінений і визнаний. Завдяки здобутій незалежності та наполегливості дослідників в наукових журналах все частіше зустрічаються тепер імена українських вчених-фізиків із світовим іменем.

Проведені дослідження показують, що близько 200 учених-фізиків на межі XIX та XX століть працювали за межами України. Їхні імена прикрашали університети Європи, Азії, Америки. До таких учених слід віднести Івана Павловича Пулюя, Олександра Теодоровича Смакулу та багато інших.

У доповіді висвітлено результати дослідження про двох видатних учених-фізиків, що до речі, обидва народилися на Тернопільщині. Перший у 1865 р. закінчив навчання в Тернопільській гімназії й продовжив освіту спочатку на теологічному факультеті, а пізніше – на логічному та фізичному відділеннях філософського факультету Віденського університету. У 1877 р. Іван Павлович Пулюй здобув науковий ступінь доктора натуральної філософії Страсбурзького університету.

Олександр Смакула у 1922 р. успішно закінчив навчання в Тернопільській гімназії і того ж року склав іспити до Геттінгенського університету — відомого європейського наукового центру в Німеччині. У 1927 р. здобув науковий ступінь доктора філософії.

Отримавши відмінну освіту, вчені плідно працюють в Європейських університетах. Так, Іван Пулюй із 1877 року працює на посадах асистента фізичної лабораторії та приват-доцента у Віденському університеті. З осені 1884 р. його запрошують на посаду професора експериментальної і технічної

фізики Німецької вищої технічної школи у Празі, де він заснував у 1902 р. кафедру електротехніки і керував нею до виходу на пенсію в 1916 р.

Олександр Смакула з 1927 року працює асистентом у фізичному інституті. У 1930 році молодий учений призначений керівником оптичної лабораторії у Гайдельберзі в Інституті медичних досліджень, а з 1934 р. — керівником дослідної лабораторії всесвітньо відомої фірми Карла Цайсса в Єні.

У роботі показано, що кожний науковець отримав результати світового значення, серед яких запатентований спосіб поліпшення оптичних приладів, що отримав назву «просвітлення оптики» (1935 рік, О. Смакула). Цей винахід широко використовується й сьогодні при виготовленні оптичних лінз, які є основним елементом різних приладів (фотоапаратів, мікроскопів, телескопів, перископів, стереотруб, біноклів, різних оптичних пристроїв до стрілецької зброї тощо); винахід Х-променів та їх практичне використання (1895 рік, Іван Пулюй), дають підстави вважати Івана Павловича Пулюя співзасновником рентгенології у широкому сенсі цього поняття – як науки про невидимі Х-промені, їх природу й сфери застосування. Іван Пулюй домігся найвищої на той час якості Х-променевої фотографії, опублікованих у європейській пресі. Виконана у США одним із Пулюєвих електровакуумних апаратів рентгенограма вперше у світі зафіксувала перелом людської кінцівки.

Безперечно, І.П. Пулюєм та О.Т. Смакулою було зроблено й ряд інших вагомих відкриттів, якими користується все людство до сьогодні, як на Землі, так і в Космосі для фотографування Землі та інших планет.

Їх значна видатна наукова спадщина ще не вивчена повністю. Нам відомі лише дослідження, що були частково опубліковані в пресі. Поза увагою істориків вітчизняної фізики і досі залишається найвагоміша частина наукової спадщини вчених, присвячена в тому числі вивченню електричних та оптичних явищ. Недослідженою залишається співпраця з українськими науковцями, хоча достеменно відомо, що вчені підтримували тісні зв'язки з Батьківщиною.

Сергій МІЩУК, Галина МІЩУК

Житомирський державний університет ім. І. Франка

ІВАН ОГІЄНКО – БІБЛІОГРАФ ТА ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

Багато видатних імен вписано в історію України. Серед них – Іван Огієнко, вчений-патріот, громадський діяч, ієрарх церкви, який залишив помітний слід в історії нашої держави. І. Огієнко був одним з тих шанувальників книги, який зробив вагомий внесок у складання реєстру україномовних видань, дослідивши бібліографічний репертуар з проблем історії культури (у тому числі й історії друкарства) та мовознавства.

До особи Івана Огієнка та його доробку щодо бібліографічної, книгознавчої, просвітницької та видавничої спадщини зверталась велика кількість вітчизняних і зарубіжних вчених. Але він залишається великою особистістю й на сьогодні, до якої потрібно звертатись увесь час.

Основу бібліографічної діяльності І. Огієнка сформували заняття в семінарії з російської філології під керівництвом професора Київського університету св. Володимира В. М. Перетца. Особлива роль В. М. Перетца полягає у тому, що він першим узагальнив камеральну практику опису рукописів, одним із перших запровадив уніфікований археографічний опис рукописної книги. В університеті В. М. Перетц залучає до вивчення, описування, порівняльного аналізу і публікації текстів рукописів та стародруків студентів. Серед них – майбутні історики літератури, мовознавці, бібліографи І. Огієнко, С. Маслов та В. Маслов, М. Гудзій, В. Адріанова-Перетц, О. Назаревський, С. Щеглова та інші. Усього за 1907-1912 рр. – період професорства В. М. Перетца у Київському університеті – членами семінарії були 68 студентів, які працювали у галузі методології та історії літературознавства, історії мови, народної творчості, історії слов'янської і західноєвропейської літератур, нової російської літератури, історії російської метрики. Ним та його студентами було організовано низку експедицій (екскурсій) для розшуків літературних пам'яток і опису рукописів та стародруків у Санкт-Петербурзі, Москві, Вільно та у різних губерніях України, зокрема, у Волинській, Полтавській і Катеринославській, а також у Києві. І. Огієнко, беручи участь у семінарії В. М. Перетца, прилучився до систематичної роботи з архівними джерелами, освоїв методику описування рукописних книг та стародруків. Заняття семінарії сприяли формуванню кола його наукового спілкування, яке склали однодумці – студенти семінарії В. М. Перетца. Заняття в

семінарію професора В. М. Перетца – пошук нових джерел, аналіз документів, їх аналіз – давали молодому досліднику право на узагальнення і висновки.

Камерально-археографічна діяльність у галузі наукового опису рукописних книг та стародруків, а також літературознавчий аналіз пам'яток письма стали основним напрямом камеральної діяльності семінарія. Науковий рівень цих студентів був настільки високим, що І. І. Огієнко, С. І. Маслов, В. П. Адріанова, С. О. Щеглова, О. А. Назаревський, М. К. Гудзій, О. О. Грузинський, С. О. Бугославський були обрані членами-кореспондентами Імператорського товариства любителів давнього письменства.

З 1906-1907 рр. І. Огієнко бере активну участь у роботі товариств «Просвіта», Українському науковому товаристві у Києві. В цей час він співпрацює з рядом видань: львівським «Записки наукового товариства імені Шевченка» та київськими «Громадська думка», «Записки українського наукового товариства в Києві», «Рада», де він виконує обов'язки коректора, перекладача, відповідального секретаря. На сторінках цих видань з'явилися його бібліографічні публікації: «Огляд українського язикознавства» (ЗНТШ, 1907, Т.79-80, Кн.5/6), «Енциклопедія слов'янської філології» («Рада», 1909, № 41, 12-13 лютого) тощо.

Після закінчення університету, з 1 січня 1911 р. І. Огієнка було затверджено професорським стипендіатом на кафедрі російської мови й словесності із забезпеченням за кошти міністерства. Науковим керівником і консультантом був професор В. М. Перетц, під керівництвом якого І. Огієнко вдосконалювався як науковець і бібліограф.

У 1925 р. у Львові була надрукована праця І. Огієнка «Історія українського друкарства», яка на сьогодні витримала декілька видань і стала вагомим внеском в історію української культури, збагатила вітчизняне книгознавство та бібліографознавство. У післямові до книги автор зазначав, що прагнув «зібрати до купи все те, що досі зроблено в нас з цієї широкої дисципліни і відповідно пояснити зібране й доповнити там, де це було можливим. Я поставив собі завданням в міру можливості освітити всі головні моменти в історії українського друкарства, виразно намітити всі найголовніші віхи його». Реалізації цього завдання підпорядкована структура книги, яка має такі огляди: «Білорусько-українське друкарство», «Друкарство на галицькій землі», «Друкарство на Волині», «Друкарство на Київщині», «Друкарство Чернігівське», «Друкарство на Поділлі», «Друкарство на інших землях Східної України», «Друкарство у слов'янських народів», «Друкарство інших національностей», бібліографія яких дає можливість скласти уявлення про міру дослідження різних аспектів окресленої тематики. Ретельно опрацювавши вітчизняні та зарубіжні архіви, учений вперше в українській історіографії зібрав і систематизував велику кількість першоджерел. Ця праця й донині залишається найповнішим бібліографічним покажчиком з історії українського друкарства, в якому репрезентовані дослідження російських, польських, німецьких авторів. В покажчику представлені праці українських дослідників друкарства – М. Максимовича, С. Маслова, М. Возняка, І. Свенціцького, І. Крип'якевича та ін. І. Огієнко дав дослідникам історії української книги величезний фактологічний матеріал щодо того, яке місце посідає в історичному розвитку українське друковане слово серед народів світу.

Характерною формою бібліографічної діяльності І. Огієнка був один із аспектів його праці як редактора і видавця українознавчих часописів «Рідна мова», «Наша культура», «Слово істини» та «Віра й культура». На сторінках цих видань учений публікував анотовані бібліографії нових видань та власних праць, описи книг, рецензії наукових праць та ін.

Складно висвітлити детально діяльність Івана Огієнка в галузі бібліографії та книгознавства в межах даної публікації. Заповнення цієї лакуни в історії української книги є важливим завданням сучасного українського книгознавства.

Микола МУШИНКА

Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, Словаччина

ДЕРЖАВОТВОРЕЦЬ СТАНІСЛАВ ДНІСТРЯНСЬКИЙ І ДОЛЯ ЙОГО АРХІВУ

Вчений-правознавець Станіслав Дністрянський був, правдоподібно, єдиним закордонним академіком Всеукраїнської академії наук в Києві, якого в часі «генеральних чисток» у другій половині 30-х років ХХ ст. радянська влада не позбавила членства в цій найвищій українській науковій установі. Мабуть, тому, що його тоді вже не було між живими. Його ім'я потрапило навіть до «Української радянської енциклопедії», правда, лише до її другого видання 1979 року. Наперекір тому, від 30-х до

початку 90-х років у радянській пресі не було найменшої статті про нього, а його твори були вилучені із всіх бібліотек. С. Дністрянського було «реабілітовано» лише після проголошення незалежності України (частково і заслугою моєї книжки *«Академік Станіслав Дністрянський»*. – Київ, 1992). З того часу появилось кілька цінних праць про його життя і наукову діяльність: П. Стецюка, Т. Андрусяка, В. Потульницького, В. Вислобокова, М. Томенка, В. Бедея, М. Костецького, Б. Мельничука, З. Гладуна, П. Медведика, П. Рабіновича та ін. До 125 річниці з дня народження С. Дністрянського в 1995 р. у Львові, Ужгороді та Києві було влаштовано міжнародні наукові конференції.

С. Дністрянський дуже дорожив своїм архівом і бібліотекою, що їх формував і поповнював протягом цілого життя: у Тернополі (де він народився і здобув початкову та середню освіту; 1877-1888), Відні (де він вчився в університеті; 1888-1895, був послом австрійського парламенту; 1907-1918 та брав активну участь в українських національно-визвольних змаганнях; 1915-1920), Львові (де він працював професором університету; 1898-1918), Празі (професор та ректор УВУ; 1920-1934) та Ужгороді (приватна адвокатура; 1934-35).

За півтора року до своєї смерті, 21 листопада 1933 р., С. Дністрянський уклав заповіт, яким все своє скромне майно (меблі, фортепіано, кухонне начиння, бібліотеку та архів) заповів коханій дружині Софії (1882-1956). Після смерті і похорону чоловіка в Ужгороді 1935 року дружина з неймовірним пієтизмом ставилася до його спадщини, возячи її із собою всюди, куди її закинула доля. Останнім місцем її роботи була народна школа мистецтва в західночеському містечку Вейпрти, куди її привезла племінниця Емілія Голубовська (дочка географа Степана Рудницького) із психіатричної лікарні в м. Середі у західній Словаччині. У Вейпртах Софія вчила дітей грі на фортепіано, маючи квартиру в будинку школи. Після її смерті в 1956 році педель школи майже всю бібліотеку Дністрянських (повні комплекти «Записок НТШ», «Літературно-наукового вісника», майже всі українські видання воєнного періоду та, головним чином, німецькомовну правничу літературу) повивозив у збірний пункт утильсировини. Архіви, меблі та особисті речі обох Е. Голубовська перевезла на свою вейпртську квартиру. В умовах політичної «нормалізації» на початку 70-х років вона, боячись репресій за зберігання «антирадянської» літератури та рукописів, підготувала всі письмові матеріали в збірний пункт утильсировини. Саме тоді – в 1976 році – на квартиру Е. Голубовської потрапив я і з її згодою забрав у Пряшів основну частину рукописного архіву її батька Степана Рудницького та подружжя Дністрянських. Коли через пару років я приїхав машиною по залишену частину архіву Дністрянських, вже її не знайшов. Все вже було перемолоте в макулатурі.

Наприкінці 80 років Емілія Голубовська продала хату у Вейпртах і переселилася до дочки Інни Ослікової у Карлові Вари. Старі меблі стали не потрібними ні їй, ні дочці, ні новому власникові хати, хоч для України вони мали неабияку історичну вартість вже тим, що ними користалися визначні люди: в XIX столітті – Лев Рудницький і Северин Дністрянський; у XX ст. – їх діти: Степан, Хома, Юрій і Софія Рудницькі та Станіслав Дністрянський. Ці меблі протягом майже ста років «подорожували» по маршруті: Тернопіль – Львів – Відень – Прага – Ужгород – Севлюш (Виноградово) – Хуст – Прага – Трнава – Середь – Вейпрти. Наприкінці XX ст. вони були призначені на знищення як непотріб. Довідавшись про це, мій наймолодший син Олесь у 1989 році (тоді студент етнології та історії в Карловому університеті в Празі) привіз із Вейпрт у Пряшів робочий стіл Рудницьких та канапу подружжя Дністрянських (на якій вони обоє померли) з перспективою передати ці меморіальні речі Україні після проголошення її незалежності та реабілітації Рудницьких і Дністрянських. Пізніше ми привозили із Вейпрт та Карлових Варів також інші меморіальні речі Дністрянських. На жаль, не вдалося зберегти унікальний рояль Софії Дністрянської марки «Vösendorfer», який вона дістала в подарунок після закінчення Віденської музичної академії 1911 року. Його було за безцінь продано комусь в м. Градець Кралове.

Частину збережених архівних матеріалів я передав в Тернопільський обласний архів ще в 90-х роках XX ст. В 2001 р. я з ініціативи учнів Софії Дністрянської (головним чином, лікаря А. Рихла) ексгмував у Вейпртах і перевіз в Ужгород тлінні останки Софії Дністрянської. Їх було урочисто перезахоронено на цвинтарі «Кальварія» біля могили Станіслава Дністрянського (з нагоди сторіччя їх шлюбу в Церкві св. Юра у Львові). В тому ж році я перевіз у Львів урну з прахом старшої дочки Степана Рудницького Емілії, яка, втративши в дитинстві матір, виховувалася в бездітній сім'ї Дністрянських. Її було перезахоронено в могилу першого чоловіка Івана Охримовича на Личаківському кладовищі. Решту збережених матеріалів Дністрянських та Рудницького я перевіз в Україну у квітні 2007 року при сприянні Генерального консула України в Словаччині Євгена Перебийноса (уродженця Тернополя).

Ужгородському краєзнавчому музеєві я тоді подарував усі збережені особисті речі Софії Дністрянської (згадувану вже канапу, заручний срібний браслет, шлюбний золотий перстень, кухонний сервіз та інші меморіальні речі). На тимчасове зберігання я передав туди олійний портрет Станіслава Дністрянського роботи М. Івасюка та портрет олівцем Софії Дністрянської невідомого автора.

Отже, основна частина архіву С. Дністрянського знаходиться в Тернополі. Вона охоплює його особисті документи – свідоцтва, посвідки про місця роботи, автобіографічні довідки, листування, рукописи понад чотирьох десятків його наукових праць, серед яких є третя і четверта частина його вузівського підручника *«Загальна наука права і політики»* (досі не публікована; 211 с.), *«Проект Конституції Західноукраїнської народної республіки»* (12 с.), *«Границі науки права»* (33 с.), *«Право спадщини»* (408 с.), *«Селянське право»* (136 с.), *«Приватне право»* (116 с.), *«Цивільне право»*, (II том; 55 с.), *«Родинне право Закарпатської України»* (21 с.), *«Річеве право»* (260 с.), *«Revise občanského zákoníku»* (103 с.), *«Poznámky k nově osnově občanského zákona»* (283 с.) та кілька десятків дрібних статей та німецькомовних наукових праць. Всі ці матеріали вже оперативно опрацьовані працівниками архіву й доступні для наукового використання. Тому ж архіву я передав рідкісні фотографії з архіву подружжя Дністрянських, 43 листи Степана Рудницького до сестри і швагра, вислані з Харкова в 1926-32 роках, рідкісні книжки С. Дністрянського, серед яких виділяються рідкісні літографічні видання його вузівських лекцій: *«Право родинне»* (Львів, 1901) та *«Австрійське право приватне»* (Львів, 1906). З інших книжок С. Дністрянського, подарованих мною в Тернопільський обласний архів, на увагу заслуговують: *«Цивільне право»* (Відень, 1919; 1107 с.!) *«Австрійське право облігаційне»* (3 томи; Львів, 1901, 1902, 1909), *«Ukrajinci Čechům»* (Прага 1919), *«Нова держава»* (Прага, 1923), *«Погляд на теорії права та держави»* (Львів, 1925), *«Základy moderního práva soukromého»* (Прага, 1928), *«Právní vznik Československého státu»* (Прага, 1929), *«Погляд на теорії права та держави»* (Прага, 1931), *«Провідні думки в історії і теорії міжнародного права»* (Прага, 1932), *«Ювілейний збірник на пошану Станіслава Дністрянського»* (Львів, 1925), повні комплекти журналів, редагованих С. Дністрянським, – *«Часопись правнича і економічна»* та *«Правничий вісник»* тощо.

З публікацій С. Рудницького, переданих мною Тернопільському обласному архіву, найважливішою є рідкісна монографія *«Ukraina. Land und Volk – Україна. Край і народ»* (Відень, 1916; 416 с.), яка вийшла теж французькою та англійською мовами й зробила у світі революцію у поглядах на Україну і її право на самостійну державу.

Частину свого архіву С. Дністрянський ще перед відправленням в Ужгород 1934 р. передав Музеєві визвольної боротьби України в Празі. Нині ці документи зберігаються в Державному архіві Чеської республіки в Празі (Фонд «Український музей»), в Центральному архіві вищих органів влади й управління України в Києві (колишній Архів Жовтневої революції), у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки НАНУ в Києві, в Центральному державному історичному архіві у Києві та Львові та інших архівах України.

Від 1989 року на рідному будинку С. Дністрянського в Тернополі знаходиться меморіальна таблиця. В 2003 р. Тернопільська обласна організація Спілки юристів України та Національна спілка письменників України заснували *Премію ім. С. Дністрянського*. Незважаючи на ці зрушення, я переконаний, що ми є лише на початку вивчення й оцінки внеску Станіслава Дністрянського в розбудову України як держави. Вірю, що недалеко той час, коли йому в Тернополі буде побудовано пам'ятник і відкрито меморіальний музей (можливо, спільний із родиною Рудницьких). А щоб так сталося, необхідно видати окремими книжками його найважливіші праці та монографію про його життя і діяльність. Архівні матеріали та книжки, про які йде мова в даній статті, тут можуть стати у пригоді.

Жанна ПИСАРЕНКО

Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

ДЕРЖАВНИЦЬКІ ІДЕЇ ПРЕДСТАВНИКІВ ДІАСПОРИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Український народ у своєму прагненні створити незалежну самостійну державу пройшов тяжкий шлях, на якому були і певні позитивні досягнення, і відверті поразки. Але на кожному етапі державотворення України знаходилися особистості, справжні патріоти своєї держави – філософи,

історики, політики і громадські діячі, які були небайдужими ані до тогочасного стану українства, ані до його майбутнього.

Особливе місце серед видатних дослідників державницьких процесів в Україні займають представники діаспори кінця XIX – початку XX ст., які, перебуваючи за межами Батьківщини, присвятили їй все своє життя. Їх концепції державності відображали політичні ідеали та традиції українців, прагнення нашого народу до волі. Заслугою цих дослідників було те, що вони намагалися розробити підходи до того, якою має бути українська держава і яким шляхом її слід будувати.

Чимало яскравих постатей української діаспори залишили свій слід в історії українського державотворення. При цьому їх ідеї не є абсолютними, кожна з них може бути і була критично досліджена іншими науковцями як минулого століття, так і нашими сучасниками.

Систематичний аналіз етапів розвитку державницької ідеї в Україні почав Ю. Охрімович у своїй праці «Розвиток української національно-політичної думки» (Київ, 1918). Не менш важливу роль зіграла і книга Я. Оршана «Розвиток української політичної думки за сто літ» (Лондон, 1938), яка стала своєрідним продовженням ідей Ю. Охрімовича.

Свій внесок у дослідження державницьких ідей зробили такі представники української еміграції, як В. Барка, І. Борщак, М. Брик, Л. Винар, Г. Грабович, Є. Маланюк, П. Мірчук, І. Нагаєвський, О. Оглоблин, П. Феденко та ін.

Пізніше, у радянський час та після проголошення незалежності України, дослідження державницьких ідей, національних особливостей в розбудові держави проводили: М. Возняк, П. Гнатенко, Р. Заклинський, Л. Коваленко, В. Лісовий, Д. Наливайко, А. Пашук, М. Пірен, О. Потульницький, Ю. Римаренко, М. Томенко, Л. Шкляр і багато інших [2].

Однак на сучасному етапі розвитку Української держави, коли час від часу постають складні питання щодо обрання єдиного політичного курсу країни, пошуку шляхів розбудови і укріплення демократії, вкрай необхідним є повернення до теоретичних надбань українських істориків, політологів, філософів, громадських діячів минулих століть. При цьому потреба у глибокому аналізі наукової спадщини саме представників української діаспори кінця XIX – початку XX ст. зумовлена, на наш погляд, необхідністю досконалого вивчення історичного підґрунтя сьогоденного державного устрою України та бажанням чітко усвідомити роль і призначення Української держави у світі. З нашої точки зору, на початку минулого століття, на етапі створення Української народної республіки та після її розпаду Україна переживала багато з того, що (у певній мірі) відбувалося після отримання Україною незалежності у 1991 р. та після революційних подій під час президентських виборів у 2004-2005 рр.

Пошук кращих шляхів розбудови Української держави, її зміцнення та розвитку, аналіз національно-культурних традицій українства та здобутий у ході історичного розвитку позитивний та негативний досвід державотворення – все це перебувало у центрі досліджень істориків і політологів кінця XIX – початку XX ст. і є досить важливим для розуміння сучасних проблем державотворення. Тому у цій статті зроблено спробу узагальнити ідеї найбільш відомих українських дослідників української діаспори щодо особливостей побудови Української держави.

Серед багатьох представників діаспори того часу особливе місце посідає В'ячеслав Липинський (1882-1931) – історик, політолог і соціолог, консерватор за своїми політичними поглядами. Питання створення демократичної України були головними в його дослідженнях. Випускник філософського факультету Краківського університету, Вищої школи політичних наук у Женеві, офіцер драгунського кавалерійського полку В. Липинський був одним з організаторів Української демократичної хліборобської партії, послом гетьманського уряду та Української народної республіки у Відні, одним із засновників Українського союзу хліборобів-державників, автором програмних документів союзу, пізніше професором Українського наукового університету.

Враховуючи досвід будівництва державності України в період гетьмано-козацьких подій та високу етичну культуру хліборобської спільноти, В. Липинський наполягав на тому, що політичний ідеал для України – це спадкова монархія на чолі з гетьманом як символом української національної ідеї. На думку дослідника, основною причиною втрати Україною своєї державності була внутрішня слабкість українського народу. І тому для реалізації ідеї суверенності України необхідна сильна влада владки, який би очолив державу, дбав про її захист і збереження і через кабінет міністрів очолював би державну адміністрацію. Влада владки обмежувались би двома законодавчими палатами, що

опирались не на політичну демагогію, а на постійні і незмінні принципи інтересів території і праці, інтересів народу [2; 3].

Крім того, провідну роль у державотворенні В. Липинський відводив еліті, активній меншості або аристократії. В основу концепції аристократії вчений поклав принцип «територіального патріотизму», селекції найкращих людей за їх здібностями, духом та активною діяльністю. Аристократія обиралася б, на думку В'ячеслава Липинського, з різноманітних класів (хліборобського, комунікаційного, інтелігенції) і станів (організаторів і організованих). Ця обрана меншість мала обмежувати владу, слухатись і підкорятись гетьманові, влада якого обмежувалась законами й законодавчими палатами.

Він вважав, що орієнтація державності України у складі Російської Федерації, хоча б на правах повної суверенності і автономії, не сприяє національному об'єднанню і тому не може бути використана в Україні. Разом з тим, підкреслював В'ячеслав Липинський, географічне становище України, спільне історичне минуле, загальні економічні інтереси вимагають, щоб з Росією і Білорусією суверенна Українська національна держава створила тісний військовий економічний союз і спільно з ними шукала б союзників у Європі [2].

Отже, дослідження В'ячеслава Липинського допомагають усвідомити те, що державність України є фактором національного об'єднання. Вчений переконує нас в тому, що власна українська суверенна держава можлива тільки на ґрунті компромісу і погодження між різними соціальними групами українців в ім'я законного ладу і творчого розвитку нашої держави.

Цікавим продовженням ідей В. Липинського були праці, висунуті ще одним представником консервативного напрямку – Василем Кучабським (1895-1945): доктором філософії (Берлінський університет), істориком, публіцистом, громадським, політичним і військовим діячем. Як учень і послідовник В. Липинського, Кучабський вважався ідеологом українського монархізму. Аналізуючи причини занепаду аристократичного ладу під час Української держави 1917-1920 рр., він також відстоював ідею монархічних традицій в Україні і дотримувався мілітарної геополітичної орієнтації у державному будівництві. В. Кучабський зазначав, що у державотворенні України особливу роль відіграють провідні верстви (еліти), які, спираючись на політичний досвід та національні традиції, разом з народом зможуть побудувати міцну суверенну незалежну державу. На думку історика, в такій Українській державі єдиною спільною ознакою буде не національність, мова чи культура, а саме приналежність до України [1, с. 853].

Узагальнення творчості В. Кучабського дозволяє переосмислити сутність держави. Його висновки про те, що держава – це продукт духовності народу, що вона може бути утворена лише там, де серед населення відбулися глибокі внутрішні державотворчі процеси [4, с. 150], підтверджують думки багатьох українських дослідників, у т. ч. представників діаспори, щодо необхідності врахування національних, духовних традицій українців у процесі розбудови Української держави.

Іншим яскравим представником української діаспори є Ісаак Мазепа (1884-1952). Він був одним із ідеологів і керівників української соціал-демократії, прем'єром Української народної республіки, з 1921 р. – в еміграції викладав в Українській господарській академії у Подєбрадах та Українському технічно-господарському інституті (Чехословаччина). Після Другої світової війни у Німеччині був головою Національної ради – виконавчого органу українського представництва на чужині.

Аналізуючи умови появи демократії й диктатури, Мазепа, на відміну від В. Липинського і В. Кучабського, по-іншому визначав роль і місце політичної еліти в державотворенні України. Він вважав, що головним є не «іраціональне хотіння» (Липинський) провідних верств українців, а культурна підготовленість і організаційний хист інтелігенції. І. Мазепа називав демократію політичною системою культурно-дозрілих народів. Він також не погоджувався з тими істориками і політологами, які звинувачували Україну у відсутності демократичних традицій. Мазепа був впевнений, що, на відміну від Росії, яка наслідувала зразки східного деспотизму, Україна розвивалася під впливом ідей європеїзму. Спираючись на волелюбність українського народу, його прагнення до здобуття Україною незалежності, політик був переконаний в утворенні суверенної незалежної Української держави і бачив у цьому найкращу гарантію демократичного розвитку всієї Європи [4, с. 859].

Отже, заслуга І. Мазепа в дослідженні ідеї державотворення полягає в тому, що він довів необхідність наявності високого культурного рівня еліти для створення демократичної держави та вивів європейську формулу демократичних традицій в Україні.

Важливий внесок у дослідження державницької ідеї зробив Дмитро Дорошенко (1882-1951 рр.) – історик, громадський і політичний діяч. Проблеми державності України стояли в центрі всієї його наукової діяльності. Д. Дорошенко закінчив Київський університет, був Членом Центральної Ради, міністром закордонних справ України (1918 р.). З 1919 року перебував в еміграції, займаючи посади професора Українського вільного Університету; директора Українського національного інституту в Берліні (1925-1931 рр.), президента Української вільної академії наук (1947-1950 рр.).

Д. Дорошенко у своїх дослідженнях державного будівництва виходив з примату права перед політикою. Він простежив політичну історію України, починаючи із сивої давнини, і зробив висновки, що український народ ще з часів Київської Русі одержав у спадщину характерні риси слов'янських народів – військовий і комерційний характер, прагнення наблизитись до Чорного моря, орієнтацію на південь чи схід (переважні впливи арабські, хазарські) [2].

Як В. Липинський і В. Кучабський, Д. Дорошенко підтримував концепцію державності України, яка полягає в тому, що державу можна будувати силами провідної верстви суспільства – аристократії. Особливу увагу він приділяв ідеї соборності Української держави. При цьому, оцінюючи політичну боротьбу в період демократичної революції в Україні, Дмитро Дорошенко вважав, що в Україні слід будувати не народну, а демократичну, буржуазну республіку на зразок європейських держав [4].

Таким чином, важливість ідей Д. Дорошенка полягає у тому, що демократія не розуміється ним як народовладдя. Хоча народ і є головним носієм державної влади, однак головна роль в державотворенні повинна належати провідним верствам, кращим представникам народу, які мають відповідні знання і бажання творити демократичну державу, спираючись на підтримку українських громадян.

Історію розвитку державницької ідеї в Україні не можна дослідити без звернення до творчості відомого українського правознавця, політолога Станіслава Дністрянського (1870-1935). Навчаючись у Віденському, Берлінському та Лейпцігському університетах, він здобув освіту європейського рівня і отримав звання доктора права. С. Дністрянський був одним із засновників Українського Вільного університету (УВУ) у Відні, деканом факультету права і політичних наук і згодом ректором УВУ. У своїх наукових працях він ґрунтовно дослідив і чітко сформулював національно-державну концепцію, в основу якої покладена оригінальна теорія суспільного зв'язку та своєрідне розуміння національної ідеї.

С. Дністрянський належав до націонал-державників, поглядів яких дотримувались В. Старосольський, О. Бочковський, С. Рудницький та О. Ейхельман. У своїх роздумах націонал-державники виходили з того, що за походженням держава і нація мають спільний фактор – єдину територію. Крім того, Дністрянський зазначав, що територіальний фактор нації має природно-етичне, а держава – політичне походження. Соціальні зв'язки виникають з необхідності задоволення людьми своїх потреб. З найменш простих (родина) до найбільш складних (народ, держава) і розвиваються історико-соціальні зв'язки. Соціальними зв'язками є також церква, покоління, суспільні класи, спільності людей. Наявність норм, що виникають з внутрішнього переконання про взаємну залежність людей в процесі задоволення своїх потреб, зумовлює успішне функціонування соціальних зв'язків. При цьому свою особливу мету і засоби її досягнення, своє особливе життя має кожний соціальний зв'язок [2].

Поряд з ідеями С. Дністрянського, оригінальну концепцію націології сформулював Ольгерд Бочковський (1884-1939) – соціолог, політичний діяч, професор Української господарської академії в Подєбрадах. Спираючись на праці окремих мислителів Європи, Ольгерд Бочковський визначив два фактори в процесі формування історичних народів: механічний та органічний (історичні-державні та неісторичні-державні). Формування історичних народів і держав названо механічним тому, що вирішальною силою тут стала держава, а неісторичні – органічним, бо творчими силами тут виступають громадські верстви суспільства, політично пасивні. Процес державотворення, на думку вченого, характеризувався хронологічно, географічно та з суспільного боку. Дійсно, хронологічно історичні народи – Англія, Франція, Росія – творились швидше порівняно з неісторичними. Підкреслювалось велике значення демократії у формуванні національних держав неісторичних народів, бо вони минали ієрархію феодалізму і одразу починали формуватися в демократичні. Самовизначення як завершальний етап формування національної держави, на думку Бочковського, означає політичне оформлення суверенної національної держави, що є запорукою повного і всебічного розвитку нації [2; 3].

Для вивчення процесу державотворення в Україні ідеї С. Дністрянського і О. Бочковського, на нашу думку, важливі тим, що вони дозволяють зрозуміти причини невдалих спроб державного

будівництва в історії України, а також доводять наявність органічного взаємозв'язку між політичним оформленням національної держави та розвитком самої української нації.

Значний внесок у здобутки української діаспори зробив Сергій Шелухін (1864-1938) – історик, журналіст і політичний діяч, член Центральної Ради Української народної республіки (УНР), Генеральний суддя і міністр судових справ УНР. З 1919 р., перебуваючи в еміграції, цей відомий діяч став одним з кращих представників українства в Українському вільному університеті (був викладачем, деканом філософського факультету, проректором УВУ).

Ідеї Шелухіна щодо державотворення України ґрунтуються на теорії кельтського походження Русі. На думку вченого, історію українського народу можна розглядати як окрему етнічно-культурну одиницю, що бере свій початок від кельтів-русів, які проживали на території сучасної Франції. С. Шелухін доводить, що Українська держава має ґрунтуватися на принципах народовладдя та народного суверенітету, територіальної цілісності і самостійності.

Основним елементом держави Шелухін вважав народ, який є джерелом влади на підставі свого права власності. При цьому українська інтелігенція, на яку деякі зі згаданих вище істориків та політиків покладали велику надію, на думку Сергія Шелухіна, не здатна приймати самостійні рішення, вона завжди шукає підтримки «ззовні» і орієнтується на тих, хто її надає. Крім того, він вважав, що проблеми, які виникали в процесі державотворення України, були пов'язані з відсутністю в українського народу досвіду національної творчості, оскільки довгий час українська територія була розкраяна між Росією та Австро-Угорщиною і українці перебували під їх впливом [4, с. 148].

Однак вчений був переконаним у світлому майбутньому України. Він стверджував, що українське державотворення має спиратися на одвічну волелюбність народу і прагнення свободи понад усе, на прихильність українців до ідеї народоправства, або демократичної республіки. Адже, на думку С. Шелухіна, українське народоправство було національною формою державної влади. В ідеалі вчений бачив Україну соборною, але при цьому наголошував на тому, що українська нація мусить дбати про свою соборність. [1, с. 901-902].

Зрозуміло, що концепція С. Шелухіна має свої спірні аспекти, які відрізняють її від концепцій інших дослідників. Проте, на наш погляд, ця концепція важлива тим, що вона наводить на таку думку: навіть здобута Україною незалежність і суверенність повинна підтримуватися і перш за все через захист її соборності.

І нарешті, аналіз розвитку державницької ідеї не був би повним без звернення до спадщини Володимира Винниченка (1880-1951) – талановитого прозаїка, драматурга, публіциста, голови Генерального секретаріату Центральної Ради і голови Директорії Української народної республіки. Політик, який пройшов багато випробувань, пережив і радість злету, і біль розчарувань, був змушений останні роки життя провести далеко від України, тому його ідеї щодо устрою Української держави на різних етапах життя дещо змінювались.

На відміну від ідей самостійності та незалежності держави, викладених у працях зазначених вище дослідників, Винниченко розробив концепцію державності України, яка ґрунтується на принципах соціалізму та федералізму. На його думку, ідеальним варіантом для України (до і під час існування УНР) є автономія у складі Російської Федерації на принципах рівності взаємовигідних економічних зв'язків, збереження державної цілісності Росії та України. Він вважав, що незалежність України неможлива через міжнародне положення України: відірвавшись від Росії, наша держава може потрапити в залежність від іншої сильної держави Заходу. Тому Україна має добиватися не політичної і економічної незалежності від Росії, а ставитись до неї на взаємовигідних умовах, у формі співдружності двох держав [1; 2; 3].

Пізніше, у праці «Відродження нації» В. Винниченко під впливом реального політичного розвитку України переглядає свої погляди стосовно союзу України та Росії на основі федерації. Він переконується, що почуття панівної нації, що формувалося століттями у свідомості росіян, швидко не зникне. Почуття сервіризму, тобто прислужування, у представників, які підкорили українську націю, теж не вмирає одразу. Отже, потрібно створити політичні умови, які б допомогли позбутися небажаної спадщини. Такими умовами, доходить до висновку Винниченко, має стати політична незалежність української нації. Отже, як політичний діяч Володимир Винниченко еволюціонує від ідеї української культурно-національної автономії у складі Російської Федерації до відродження ідеї української державності і незалежності. Та метою Володимира Винниченка була не сама державність, а відродження нації,

пробудження в народі своєї національної гідності, при цьому державність є тільки засобом досягнення мети [2].

Підсумовуючи проаналізовані ідеї державотворення України, слід зазначити, що в історії політологічної думки існували різні ідеї щодо державного устрою України. Кожна з концепцій, які ґрунтувалися на цих ідеях, мала свої позитивні та негативні сторони. Однак треба визнати те, що представники української діаспори (згадані в цій статті і не згадані) зробили, на нашу думку, якнайменш дві важливі речі: по-перше, вони дослідили причини бездержавності України та зробили з них певні висновки; по-друге, ці видатні діячі передбачили можливі шляхи розвитку Української держави і практично всі були переконані у її суверенності та незалежності.

Наприкінці слід лише погодитися з думкою Володимира Винниченка, висловленою в 1949 році у «Заповіті борцям за визволення» [2], що Українська держава створена народом, всією українською нацією у процесі великого перевороту в Росії. І навіть не самостійна, залежна від Росії, вона живе і береже в собі ідею незалежності, щоб у слушний момент здійснити головну мету: створити суверенну демократичну Україну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра; Генеза, 1996. – 942 с.
2. Політологія: Підруч. для студ. вищих навч. закл. / В. Г. Кремень, В. П. Андрущенко, В. Г. Воронкова та ін. – К., 2002. – 323 с.
3. Потульніцький В.А. Теорія української політології. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1993. – 192 с.
4. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник / За ред. О. М. Мироненка. – К., Либідь, 1997. – 530 с.

Ірина ПЛЕХОВА

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

РОЛЬ ЧАСОПISУ «УКРАЇНЬСЬКА КНИГА» У САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСТВА ЕМІГРАЦІЇ

Початок ХХ століття для України виявився вкрай актуальним в утвердженні української нації, що так чи інакше пов'язано зі стрімким розвитком видавничої справи, зокрема й національної періодики. Інтелектуальні сили нації стали на сторожі українства – його мови, історичної спадщини, культурної традиції, літератури, релігії. Відтак це дало поштовх для розвитку багатьох студій, зокрема й тих, що безпосередньо пов'язані із дослідженнями українського книгодруку й книгознавства. Саме в цей період в Україні відбувається стрімкий розвиток фахової періодики з проблем української книги, яка, з одного боку, була покликана знайомити читачів із сучасними науковими здобутками в галузі видавничої справи, залучати їх до самостійного вивчення національної книжкової продукції, формувати вишукані читацькі смаки серед населення, тобто увести українського читача до царини національної книги, а з іншого – провадити серйозні наукові дискусії щодо найгостріших питань історії та сучасного стану видавничої справи в Україні. Саме така редакційна спрямованість вищезазначених часописів стала причиною швидкого згорання книгознавчих студій у 30-х роках ХХ століття, що ознаменовані тотальним пануванням «советської» ідеології й заангажованості національної науки.

Поява ж у 1937 році нового часопису «Українська книга» (редактор – Є.-Ю. Пеленський) стала справжнім явищем у розвою українського національного книгознавства. Навколо часопису об'єдналися сили не лише львівської інтелігенції (М. Возняк, В. Дорошенко, І. Крип'якевич, Б. Романенчук, Т. Пачовський та інші), а й представники найповажніших закордонних наукових інституцій, зокрема Українського товариства прихильників книги у Празі (Л. Биковський, С. Сірополко). У програмі часопису наріжним каменем було закладено вивчення української книги, адже «історія української книги продовж останніх двох-трьох століть складається неначе з двох рівнобіжних історій: одна про книжки, що появилися, а друга про численні спроби, зусилля, заходи, що не увінчалися належним видавничим успіхом. І на жаль, оця друга «історія», історія книг, що не появилися, така ж сама велика, як і перші. Поминути їх неможливо, бо тоді тамта перша, властива історія української книги, була б надто вбога, неповна і не давала б вияснення багатьох-багатьох фактів».

Отож, «Українська книга» не просто повертала в історію української видавничої справи забуті імена (В. Анатасевича, П. Стебницького, Ш. Фіоля та багатьох інших), основоположні дати для розвитку українського книгодруку, а й тим самим відіграла особливу роль у порушенні проблем самоідентифікації українства, бо ж «[...] книгу читають чоловіки і жінки. Книзі вірять. Мають її за основу знання, а з ним і заможности та взагалі ліпшого життя, яке приходить з письменністю... Жие в нашім народі й правдиве розуміння значіння преси, значіння газети, її ширення в широких масах та її громадське завдання».

Протягом 1942 – 1943 років «Українська книга» друкувався за межами Львова в «Українському видавництві» (Краків), відтак не лише науковці, залучені до роботи над книгознавчим виданням, представляли українську наукову еміграцію, а й сам часопис продовжив долю українського «кочівника». Останній річник за 1943 рік, приурочений до 450-річчя українського друкарства в Кракові, відіграв особливу роль у поверненні значущості праці поборників національної книги. Проте на десятки років науковці української еміграції були позбавлені можливості висвітлювати свої книгознавчі й бібліографічні дослідження на шпальтах фахової періодики, доки у 1971 році не відродилася «Українська книга». Її відродженню ми завдячуємо українській діаспорі в США, зокрема Товариству українських книголюбів, Товариству українських бібліотекарів та Бібліографічній комісії НТШ. Редактором відновленого часопису став один із його засновників – колишній львів'янин, видатний український бібліограф Богдан Романенчук. Протягом наступних 11 років «Українська книга» стала незамінним джерелом у вивченні літератури української діаспори Америки (переважно – США та Канади). Незважаючи на досить вузьке тематичне охоплення українського друкарства за межами України, певну заповізаність та поверховість, часопис все ж склався як своєрідний реєстр еміграційного книжкового репертуару.

Отже, завдяки діяльності редакції «Української книги» (1937 – 1943 рр., 1971 – 1982 рр.) питання українського національного книгодруку були винесені з наукового маргінесу й проблема самоідентифікації українства набула нового звучання – через вивчення історії української книги постала й історія українства як окремішньої нації зі своєю самобутньою культурою й історією.

Олександр САМОЙЛЕНКО

Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя

АНАЛІЗ ЖИТТЯ І НАУКОВОГО ДОРОБКУ ВЧЕНИХ НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ НА СТОРІНКАХ ВИДАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Ніжинська вища школа, що має більш як 200-літню історію, протягом всього часу свого існування привертала підвищену увагу з боку українських та зарубіжних вчених. Це пояснюється тим, що впродовж двох століть навчальні заклади (від Гімназії вищих наук початку XIX століття до сучасного університету), що об'єднані під загальною назвою – Ніжинська вища школа (далі – НВШ), були і залишаються одним із головних центрів розвитку науки та культури Лівобережної України, а її представники здійснили помітний внесок в розвиток української науки, літератури та мистецтва.

Викладачами НВШ в різні часи були талановиті вчені, творчий доробок яких був помітним явищем у науковому середовищі як Російської імперії, так і СРСР. Серед них – відомі історики: К. Піскорський, В. Ляскоронський, М. Бережков, М. Петровський, В. Савва, Г. Максимович, К. Штепа, Л. Окіншевич та багато ін. Їх життя і діяльність стали надбанням не лише вітчизняної історіографії, але привернула увагу і закордонних дослідників, включаючи вчених української діаспори, частина з яких була безпосередньо зв'язана з НВШ. Саме аналізу наукового доробку вчених-істориків Ніжинської вищої школи на сторінках видань української діаспори й буде присвячена дана розвідка.

У ході встановлення більшовицького режиму в Україні та другої хвилі української еміграції до вимушеного переїзду за кордон вдалися сотні представників української інтелігенції, включаючи й істориків. Серед них – Д. Антонович, В. Біднов, І. Борщак, О. Бочковський, Д. Дорошенко, В. Липинський, О. Лотоцький, В. Щербаківський та ін. Створивши низку наукових установ і навчальних закладів (Український вільний університет, Український соціологічний інститут, Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, Українське історико-філологічне товариство, Український

науковий інститут) вчені діаспори повернулися до фахового студювання, одним із напрямів якого стала історія історичної науки та проблемна історіографія.

Першим ґрунтовним дослідженням на ниві історіографії, що побачило світ за кордоном, став твір Дмитра Дорошенка «Огляд української історіографії» (Прага, 1923). Аналізуючи розвиток української історичної думки та науки протягом XI – перших двох десятиліть ХХ ст., автор не проминув і наукового доробку ніжинських істориків М. Бережкова, В. Ляскоронського та Г. Максимовича.

Ще більш плідною стає науково-дослідницька праця вчених української діаспори у повоєнний період, коли до старої наукової еміграції влились нові сили з України та зросли на місцевому ґрунті молоді дослідники. Серед них – О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, В. Дубровський, О. Окіншевич, Л. Винар, О. Прицак, А. Жуковський та ін.

У 50-х – 60-х рр. ХХ ст. з-під пера істориків діаспори вийшла ціла низка узагальнюючих праць та окремих розвідок з української історіографії (Н. Полонська-Василенко – «Українська Академія наук. Нарис історії», «Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків», «Нарис історіографії України»; О. Оглоблин – «Українська історична наука під советами в 1920–1930-х рр.», «Про деякі загублені праці й видання Всеукраїнської Академії наук у Києві», «Українські гуманітарні науки під Советами в 1920–1930-х рр.», «Думки про сучасну українську советську історіографію», «Завдання української історіографії на еміграції», «Українська церковна історіографія» та ін.).

Наталія Полонська-Василенко у своєму нарисі з історії УАН, який був виданий у Мюнхені в 1955–1958 рр., окреслила напрямки співпраці ніжинських вчених М. Петровського, А. Єршова, К. Штепи, Є. Рихлика, В. Ляскоронського, Г. Ільїнського, О. Покровського з установами Академії наук та встановила їх місце в цьому процесі. Не обминула увагою Наталія Дмитрівна діяльність ніжинських істориків і в інших своїх працях, визначивши їх належність до тих чи інших наукових шкіл, установ та науково-дослідних кафедр.

У монографії відомого українського історика-емігранта Олександра Оглоблина «Українська історіографія. 1917–1956», що вийшла у 1957 р. англійською мовою, простежується розвиток національної історичної думки впродовж 1917–1956 років як в Україні, так і поза її межами. В роботі згадано сотні імен українських вчених, значна частина з яких були репресовані у 20-х – 40-х рр. ХХ ст. Серед них імена науковців, що працювали або були тісно пов'язані з НВШ: Василя Ляскоронського, Миколи Петровського, Анатолія Єршова, Лева Окіншевича, Костя Харламповича, Василя Дубровського, Георгія Максимовича. На думку автора, «серед провінційних центрів історичної науки найбільшого рівня досяг Ніжин. Традиції Ніжинського історико-філологічного інституту, що у 1920 році став Інститутом народної освіти, існування Науково-дослідної кафедри, видання «Записок Ніжинського І.Н.О.» (усього між 1920 та 1932 рр. вийшло дванадцять томів), тісні дослідницькі зв'язки з Історичною секцією ВУАН та з Харківським інститутом академіка Багалія і, особливо, діяльність професора М. Петровського – усе це сприяло розвитку Ніжинського центру історичної науки». Подавши коротку характеристику діяльності та праць ніжинців, О. Оглоблин зосередився, головним чином, на здобутках та прорахунках наукової творчості Миколи Петровського. Об'єктивно оцінивши наполегливу працю радянського історика і надавши його творам належної уваги, дослідник розділив науковий доробок вченого НВШ на два етапи: «опубліковані в двадцяті та на початку тридцятих років» праці, присвячені окремим проблемам історії України, історіографії XVII ст. та історичним особам періоду «Руїни» «мають не зрівняно вищу наукову цінність», в той час, як «численні публікації Петровського сорокових років, написані в дусі радянської історичної пропаганди, знаходяться поза межами української історіографії та здебільшого не мають наукової цінності».

Близько десятка коротких біобібліографічних нарисів про життя і творчість вчених НВШ подано в «Енциклопедії українознавства».

Крім загальних праць, науковому доробку ніжинських істориків присвячувались і окремі розвідки. Життя і діяльність М. Н. Петровського привертала увагу й інших відомих істориків української діаспори – В. Дубровського та Л. Окіншевича, кожен з яких свого часу особисто знав науковця. Так, Л. Окіншевич у статті «Дослідник Самовидця: Пам'яті М. Н. Петровського» називав вченого «найвидатнішим дослідником Літопису Самовидця», наукові студії якого «залишаються дорогоцінним внеском в українську історичну науку».

Василь Дубровський, сам вихованець Ніжинського Історико-філологічного інституту, присвятив в середині 1960-х років (фактично перед смертю) цілу низку розвідок своїм вчителям і колегам, які

працювали в НВШ в першій третині ХХ ст. і мали на вченого помітний вплив: «Мій учитель – професор Г. А. Максимович», «Спогад про професора М. Н. Петровського», «Професор В. Г. Ляскоронський». Про самого Василя Васильовича після його смерті у 1966 році було опубліковано низку коротких заміток в часописах «Український історик», «Наша Батьківщина», «Свобода», «Церква і життя», авторами яких були Л. Биковський та Ф. Бульбенко.

Не залишилась поза увагою істориків діаспори і наукова спадщина відомого вченого-правника Лева Окіншевича, який трагічного 1933 року був вимушений перебратись з Києва до Ніжинського інституту. Серед низки праць про життєвий і творчий шлях науковця найвагомішими до наших днів залишаються розвідки Я. Падоха «Лев Окіншевич — видатний історик державного права України — Гетьманщини XVII-XVIII ст.» та «Лев Окіншевич — видатний історик державного права козацької України».

Таким чином, історики української діаспори активно розробляли проблеми української історіографії, уважно стежили за розвитком історичної науки на теренах СРСР, не залишивши поза увагою і наукового доробку вчених Ніжинської вищої школи.

Руслан СІРОМСЬКИЙ

Львівський національний університет ім. І. Франка

ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ КАНАДСЬКИХ УКРАЇНЦІВ У ПРАЦЯХ Я.-Б. РУДНИЦЬКОГО

Питання збереження канадськими українцями власної національної ідентичності посідало помітне місце у працях відомого українського та канадського мовознавця, історика Ярослава-Богдана Рудницького. Як член федеральної Королівської Комісії з питань двомовності й двокультурності у Канаді (1963-1971) він обстоював ідею багатомовної Канади («батько канадської багато культурності») з двома офіційними та багатьма регіональними мовами («ономастичний білінгвізм»). Учений звертав увагу на те, що пропаговану в канадському суспільстві двомовність не слід розуміти виключно як англо-французьку, бо є регіони, де позиції французької мови слабкі (Захід Канади). Там, де українці складають хоч би 10 % населення, Я.-Б. Рудницький пропонував запровадити українську мову як провінційну чи регіональну (в основному це три прерійні провінції).

Учений виходив з того, що мовні права того чи іншого етносу базуються на визнанні людського права спілкуватися рідною мовою. Якщо ж ці права порушувались, створювались невідповідні умови для розвитку тієї чи іншої етномовної групи. Все це вело до того, що Я.-Б. Рудницький називав лінгвоцидом, цілу теорію якого він висунув у 1966 р. Характерно, що у переліку країн, що вдавалися чи вдаються до лінгвоциду, поруч опинилися Російська імперія (як спадкоємець СРСР) і Канада. Аби уникнути «завмирання» української мови, Я.-Б. Рудницький пропонував активізувати культурно-просвітницьку роботу в середовищі канадських українців. З-поміж іншого, він виступав за створення «Центральної українсько-канадської бібліотеки».

Заслугу у збереженні національної ідентичності Я.-Б. Рудницький приписував особливій когорті канадських українців – т.зв. «дивним людям» (у доброму розумінні цього слова), котрі не створювали нових політичних партій, не гналися за статками, не змінювали щопівроку місця свого проживання, а закладали нові бібліотеки, музеї, архіви, збирали матеріали до української історії, плекали рідну мову.

Попри те, що розділ, присвячений забезпеченню національних прав осіб нефранцузького і неанглосаксонського походження, у підсумковий звіт Комісії з питань двомовності й двокультурності так і не увійшов, Я. Рудницький вибудував цілу концепцію збереження національної ідентичності національних меншин у Канаді. На його думку, найнебезпечнішими тенденціями, що загрожували українській самобутності у цій державі, були космополітизм, втрата національної гідності та пристосуванство, зокрема зміна українських прізвищ. Зважаючи на це, асиміляційні процеси набрали загрозливих масштабів.

До ідей Я.-Б. Рудницького безпосередньо звернулися у 1971 р., коли прем'єр-міністр Канади П. Трюдо оголосив про початок проведення політики багатокультурності. Вона декларувала підтримку всіх культур, а не лише англо- чи франкоканадської, допомогу у подоланні бар'єрів у процесі повноцінного входження у канадське суспільство, стимулювання творчої взаємодії й обміну між усіма

культурними групами держави в інтересах національної єдності, надання іммігрантам допомоги у вивченні хоча б однієї з офіційних мов. Поза будь-яким сумнівом, політика багатокультурності стала важливою віхою у збереженні канадськими українцями власної національної ідентичності.

Лариса СКРИПНИКОВА

Карельське республіканське громадське товариство української культури «Калина»

ПАВЛО ЧУБИНСЬКИЙ, ПІВНІЧ РОСІЇ І... КАРЕЛИ

Історія заслання Павла Чубинського на північ Росії.

Роль і внесок Павла Чубинського в наукові праці з природознавства, етнографії, антропології Московського університету.

Павло Чубинський як один із головних організаторів святкування сторіччя Михайла Ломоносова в Холмогорах.

Економічні роботи Павла Чубинського, присвячені північним областям Росії, з конкретними пропозиціями про поліпшення матеріального становища населення, пропозиції про торгові стосунки з північню Росії, пропозиції про судобудівництво та будівництво судоходних каналів Балтика – Біле море, про будівництво залізничної колії Північна Двіна-Вятка. (цей проект було прийнято).

Історія карелів.

Карели, досить великий фінський етнос, котрий живе навколо Ладозького та Онезьких озер, під владою Великого Новгороду.

У другій половині XIV ст. частина Карелії була покорена Швецією і мала назву: Карела Німецька.

Головні річки та озера Карелії, її міста проживання населення.

Головні напрямки господарства та промисловість.

Етнографічний аналіз карельських поселень порівняно з українським селами.

Релігія та освіченість карелів. Народні повір'я, юридичні закони.

Народні обряди: весілля, похорони, заручини, хрестини тощо.

Ярина ТУРЧИН

Національний університет «Львівська політехніка»

ВНЕСОК ОТТО ЕЙХЕЛЬМАНА В РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ

Сучасний процес державного будівництва в Україні характеризується складними внутрішньополітичними проблемами, які безпосередньо пов'язані з недостатнім державницьким досвідом українського народу. Очевидним є те, що нинішній етап українського державотворення вимагає глибокого вивчення досвіду наших попередників, які брали безпосередню участь у національно-визвольному русі на зламі XIX і XX століть. Насамперед це стосується вітчизняних науковців-емігрантів, які присвятили свої праці проблемам відродження і розвитку української державності, імена яких донедавна замовчувались.

Помітне місце серед них займає відомий громадсько-політичний діяч, педагог, представник національно-державницького напрямку української політичної думки Отто Оттович Ейхельман. Йому належить ряд ґрунтовних досліджень з питань державного, адміністративного та міжнародного права. Необхідно зазначити, що він був автором проекту конституції УНР та «Програми для складання повного зводу законів для звільненої України», яка залишилась у рукописі. Вчений займався не лише науковою діяльністю в системі політико-правової думки, а й практичною.

О. Ейхельман народився в 1854 р. поблизу Санкт-Петербурга (Ямбурський повіт). Закінчивши гімназію в Ревелі, продовжив навчання на юридичному факультеті Дерптського університету, де у 1878 р. йому було присвоєно науковий ступінь магістра міжнародного і державного права. У квітні 1880 р., на підставі дисертаційного дослідження, в університеті св. Володимира О. Ейхельман отримав науковий ступінь доктора міжнародного права.

Свою педагогічну кар'єру О. Ейхельман розпочав з Демидівського юридичного лицю м. Ярославля, де займав посаду доцента. З квітня 1882 р. працює в Київському університеті

св. Володимира. Спершу очолював кафедру історії головніших і чужоземних законодавств, а згодом кафедру міжнародного права, отримавши звання звичайного професора. В 1905-1909 рр. був деканом правничого факультету Київського університету, а також професором Київських жіночих курсів та Київського комерційного інституту. Він брав активну участь у суспільно-політичному житті Києва: член адміністративного суду у місцевих справах, голова комісії юридичних справ та ревізії міського господарства, голова Київського сирітського суду, а з 1898 р. був гласним Київської міської думи тощо. У 1902 р. Отто Ейхельмана обрали міським головою, але його кандидатура була відхилена тодішнім російським урядом.

Як фахівець з державного та адміністративного права, брав участь в нарадах з питань вироблення конституції Російської імперії, що відбувались у квітні 1906 р. під головуванням Миколи II. О. Ейхельман розробив також проект виборчого закону, який був відхилений. Уклав збірник міжнародних договорів, підписаних з Росією та документів російського законодавства з питань міжнародного права.

3 січня 1918 р. бере активну участь в державному будівництві УНР. Займав посади члена ради Міністерства торгівлі і промисловості та Міністерства закордонних справ. Входив до Найвищої правничої ради (1921-1922 рр.). Після встановлення Радянської влади О. Ейхельман емігрує до Праги, де продовжує як громадсько-політичну, так і науково-педагогічну діяльність. Працює в Українському Вільному університеті у Празі, Українській господарській Академії в Подєбрадах та у Високому педагогічному інституті ім. Драгоманова. Викладав чимало курсів: політичне право, історію політичних вчень та історію філософії права, теорію державного права, загальну історію права, міжнародне право і міжнародні народно-господарські правовідносини, адміністративне право, енциклопедію права, історію державних конституцій та інші. Багато праць присвятив питанню реформування освітньої системи України. Неодноразово обирався президентом Наукової ради Українського Соціологічного Інституту, з 1924 р. – дійсний член НТШ. Співпрацював із газетою еміграційного уряду УНР «Народня справа», а також дописував до тижневика «Визволення». Був засновником позапартійної організації «Союз Української державності (СУД)», що була створена в Тарнові у 1921 р.

О. Ейхельман видав більше 40 праць німецькою, російською та українською мовами, а також понад 50 публікацій у наукових журналах і велику кількість публіцистичних статей у часописах. Значну увагу приділяв питанню розвитку правових відносин як всередині країни, так і в міжнародній системі. Обґрунтував застосування теоретичних розробок та юридичної техніки для підвищення авторитету міжнародного права, що дозволило йому обґрунтувати існування загальних принципів міжнародного права і принципів абсолютного суверенітету у відносинах між державами. Чимало праць вчений присвятив питанням конституційного і державного будівництва в Україні, важливість вирішення яких сьогодні очевидна. Отто Ейхельман був переконаний, що його наукові здобутки будуть використані не тільки в теоретичній площині, а й знайдуть практичне застосування на Батьківщині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вішка О. Преса української еміграції в Польщі (1920-1939 рр): Історико-бібліографічні дослідження. – Львів, 2002. – 480 с.
2. Заблоцька Л.Г. Ейхельман Отто Оттович. – В кн.: Юридична енциклопедія: в 6 т. – К.: Укр. енцикл., 1999. – Т. 2. – С. 320.
3. Клуний П. Наукова діяльність О. Ейхельмана // Суспільство. – Прага, 1926. – Ч. III-IV. – С. 174-177.
4. Особиста справа Ейхельмана Оттона // Центр. держ. арх. України. Ф. 3972, оп. 1, спр. 255, арк. 2-5.
5. Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 2006. – Вип. 13. – С. 140-142.

Анастасія ХЕЛЕНЮК

Національний університет «Острозька академія»

ІСТОРИОГРАФІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ТВОРЧОСТІ ЛЮБОМИРА ВІНАРА

Поняття «українська історіографія», яке використовується на сучасному етапі, пройшло тривалий процес еволюції теоретико-методологічних та джерелознавчих засад. В процесі кристалізації та утвердження цього поняття значну роль відіграли історики, що працювали за межами України, в період перебування її у складі СРСР. Серед українських діаспорних дослідників, які значну увагу приділяли вивченню теоретико-методологічних питань української історіографії чільне місце займає проф.

Любомир Винар – відомий український дослідник різних періодів історії України, засновник і незмінний редактор журналу «Український історик», голова Українського історичного товариства. В контексті триваючого нині процесу осмислення цілісності національної історичної думки та вивчення доробку українських істориків діаспори, аналіз історіографічних концепцій Л. Винара є актуальним науковим завданням.

Л. Винару належать оригінальні міркування щодо визначення понять «історіографія», «історіософія», «методологія історичного дослідження», «об'єктивізм в історичному дослідженні» та ін. Він вважає, що історичні дослідження вимагають від історика не лише ґрунтового знання історичної методології, але й його повної незалежності від різних суспільних чинників, «які можуть тенденційно впливати на селекцію і оцінку історичних джерел і аналізу досліджуваного явища» [1].

Саме поняття «історіографія» вчений тлумачить як спеціальну історичну дисципліну, яка займається вивченням історії розвитку історичної науки, а також включає дослідження організаційних форм історично-наукової діяльності (наукові установи), критичний розгляд творчості окремих істориків на тлі їхньої доби, характеристику окремих історіографічних шкіл, дослідження «духу часу» і обставин, серед яких доводиться працювати історикам і розвивається історична наука [2]. Українську історіографію дослідник вважає явищем світового історіографічного процесу, яке включає наукові праці українських істориків або істориків українського походження, присвячених історії України, без огляду на місце їхнього перебування і мови, якою вони друкують свої праці. Даючи визначення поняттям «історіософія», «історіографія» та порівнюючи їх, Л. Винар зазначає, що «історіософія, або філософія історії – це спекулятивна ділянка досліду, яка ґрунтується на філософській інтерпретації історичного процесу. Натомість історіографічні концепції базуються на аналізі археологічних і історичних джерел» [3]. Протягом усього часу перебування України в складі СРСР вчений неодноразово звертався до аналізу розвитку української історіографії в радянській Україні і на Заході. В цьому контексті варто загадати тлумачення Л. Винаром понять «вільна українська історична наука» та «еміграційна українська історіографія». Перший термін, «вільна», або «незалежна» наука, вживався Л. Винаром та й іншими істориками діаспори, як протиставлення до української радянської «невільної історіографії», а також для підкреслення свободи наукових досліджень українських істориків на Заході. Натомість терміном «еміграційна українська історіографія» Л. Винар окреслює українську історіографію повоєнного періоду [1].

Важливі теоретичні аспекти історії та історіографії Л. Винар розглянув у англомовній праці «Subject matter of history and its scope» [5]. Історичну методологію вчений визначає як процес критичного дослідження, відбору і підтвердження історичних джерел, техніку презентації історичного дослідження. Методологію історіографії Л. Винар ділить на три головні етапи: евристика, історична критика і історичний синтез. Пошук і збір історичного матеріалу – перший крок в історичному дослідженні. Головне завдання евристичного методу – аналіз і інтерпретація джерел. Історична критика – критична експертиза і оцінка джерел. Історичний синтез – завершальний процес в методології історіографії, що включає збір історичних даних і їх об'єктивне визначення та пояснення [6].

Окрему увагу дослідник присвятив проблемі застосування терміну «допоміжні історичні дисципліни». Історія як суспільна наука пов'язана з іншими суспільними науками, як, наприклад, антропологія, географія, економіка, політологія, соціологія і соціальна психологія. Всі ці дисципліни мають істотний вплив на аналіз історичних явищ, і тому їх, на думку Л. Винара, в західній історіографії помилково класифікують як «допоміжні історичні дисципліни». Аби не допустити змішування понять, Л. Винар пропонує називати вищезгадані дисципліни як *related fields* («зв'язні поля», «дотичні дисципліни») [7]. Тому, незважаючи на близькість історії до багатьох дисциплін, її слід розглядати як окрему науку, з власними дослідницькими методами. Проте, за висновком Л. Винара, гуманітарні, суспільні, природничі науки і інші галузі людських знань, є необхідними для реконструкції минулого. Тому історик не може нехтувати ними під час здійснення свого дослідження і повинен використовувати їх «на підставі історичної методології» [8].

Одну з теоретичних статей Л. Винар присвятив висвітленню проблеми об'єктивної інтерпретації історичних явищ [9]. Зокрема, вчений зробив спробу в'яснити суть поняття «історичної правди» і прийшов до висновку, що «об'єктивна історична правда є одна, без огляду на змінну людську інтерпретацію, що міняється разом з інтелектуальним розвитком людини. Це є правда дійсності минулого або відбутого факту, що себе проявив в одній формі, хоча й різних площинах» [10]. Завданням

історика Л. Винар вважає об'єктивно відтворити історичну дійсність, на основі пам'яток минулого. Критерієм історичної оцінки, на думку вченого, не може бути суб'єктивне розуміння «добра» і «зла», а лише науковий фактаж. Тому історичне дослідження, базоване на критичному аналізі й синтезі, повинно бути об'єктивним, без огляду на особисте ставлення історика. Об'єктивізм і історична правда залежить від самого дослідника: «творцем об'єктивної та суб'єктивної інтерпретації історії та історичної правди є історик – науковець і його психологічна настанова» [11]. Наводячи фактори, які впливають на спотворення історичної правди, Л. Винар називає в першу чергу «зовнішній тиск політичних обставин, що незалежно від історика впливають на його писання». В таких умовах історична наука стає знаряддям політичної пропаганди і тим самим перестає бути наукою. Іншим негативним фактором дослідник вважає надмірний «патріотизм» історика до свого народу, що не дозволяє йому розкрити повний образ минувшини його спільноти. В підсумках вчений зазначає: «Справжній історик виступить завжди в обороні історичної правди, не зважаючи навіть на її гіркий присмак і своє чуттєве прив'язання до спільноти» [12].

Принциповим є постановка Л. Винаром проблеми термінології східноєвропейської історії. Вчений зазначає, що вирішення питання узгодження історичних термінів є надзвичайно важливим, оскільки в американській і західноєвропейській історичній літературі немає чіткої історичної термінології, яка повинна використовуватися зарубіжними дослідниками в працях, присвячених історії Росії, Білорусі, України. Через незнання джерел та історичної літератури на Заході історики тенденційно або через неграмотність мішали термін «Русь» і «Росія». Наслідком цього термінологічного хаосу є те, що середньовічна історія України часто розглядалася як інтегральна частина Російської історії. Л. Винар впевнений, що без уточнення української історичної термінології серед американських і європейських учених, без «справлення теперішньої тенденційної термінології, яка є загальноприйнята в їх працях і яка не витримує об'єктивної наукової критики, ми не можемо поставити міцного ґрунту під розвиток українознавчих дисциплін на нашому терені» [13].

Як дослідник життя і наукової спадщини М. Грушевського, Л. Винар окрему увагу звернув на тлумачення термінів «державницька» і «народницька» історіографія. Зокрема, він вважає, що ці терміни штучні і не розділяє ці два поняття, а стверджує, що державницька школа вийшла з школи української національної історіографії М. Грушевського. І навіть останній не заперечував свого «державництва», оскільки в його працях були присутні і «народницькі», і «державницькі» елементи [14]. Таким чином, Л. Винар розглядає обидва напрями як логічний, взаємозумовлений, поступальний процес розвитку науки.

Л. Винару належить також опрацювання такого історіографічного поняття, як «історична школа». Вчений зробив суттєвий внесок в розробку історії цього поняття, розглядаючи його на прикладі наукової школи М. Грушевського. Новаторство Л. Винара в підході до тлумачення цього терміна полягає насамперед в тому, що він розглядає його в двох аспектах – педагогічному (зв'язок учитель-учень, хоча б на першому етапі функціонування школи) і методологічному (спільність методів і форм роботи, близькість тематики досліджень). Дослідник розглянув також критерії поняття «наукова школа» і, запропонувавши найбільш розгорнутий список показників, притаманних цьому терміну, також відмітив можливість їх варіативності та різноманітності.

В контексті дослідження творчості М. Грушевського Л. Винару належать оригінальні міркування і стосовно поняття «історична схема». У ряді своїх наукових праць вчений наголошував на необхідності здійснення історичних досліджень власне на основі схеми Грушевського, яка віддзеркалює безперервність українського історичного процесу та є науковою моделлю періодизації історії українського народу, що «охоплює його державні і бездержавні періоди, а також усі ділянки суспільно-громадського життя і створені суспільні інституції на території України від найдавніших історичних часів до доби Грушевського» [15]. Л. Винар вказував на необхідності прийняття схеми Грушевського за основу новітньої наукової української історіографії.

Загалом, можемо ствердити, що Л. Винар здійснив вагомий внесок в розробку теоретико-методологічних питань української історіографії. Зокрема, вчений дав визначення понять «українська історіографія», «історіософія», «методологія історіографії», розробив власний підхід до вирішення питання об'єктивної інтерпретації історичних фактів, дав власне трактування поняттям «державницька» та «народницька» історіографія, дослідив «історичну школу» як історіографічне явище, окремо

дослідив, проаналізував історичну схему М. Грушевського та наголосив на необхідності її використання як основи історичного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винар Л. «Український історик» і сучасний стан української історіографії. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1980. – С. 4.
2. Там само.
3. Винар Л. Михайло Грушевський: історик і будівничий нації. Статті і матеріали. – Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995. – С. 28.
4. Wynar L. The Subject Matter of History and its Scope. – Boulder, Colorado: University of Colorado Libraries, 1963. – 19 p.
5. Ibid. – P. 5.
6. Ibid. – P. 7.
7. Ibid. – P. 8.
8. Винар Л. Проблема об'єктивізму в історичному досліді // Самостійна Україна. – 1964. лип. Ч.7. – С. 31-33.
9. Там само. – С. 31.
10. Там само. – С. 32.
11. Там само. – С. 33.
12. Винар Л. Проблема термінології східно-європейської історії // Америка. – 1970. – 1 верес., ч. 147.
13. Про історію України і істориків. Інтерв'ю з проф. Любомиром Винарем // Українські вісті. – 1993. – 9 травня, № 19.
14. Винар Л. Відродження української історіографії // Українське слово. – 1990. – Ч. 2545. – С. 3

Ігор ШУЛЬГА

Саратовський військовий інститут біологічної та хімічної безпеки, м. Саратов, Росія

УКРАЇНІЗАЦІЯ В НИЗОВОМУ ПОВОЛЖІ

Після закінчення Громадянської війни більшовики відвели Україні окрему роль, як в національній, так і міжнародній політиці. Розпочата Москвою українізація була лише тактичною грою у відношенні до 7 мільйонів українців, які мешкали компактними групами на теренах Росії. Особливості українізації можна виразно простежити на прикладі найдавнішого етномасива українців в Низовому Поволжі, історія якого на початок ХХ ст. нараховувала понад 200 років.

На початку 1918 р. на територіях, підвладних більшовикам, у складі губернських виконкомів були створенні відділи у справах національностей. У свою чергу, національні відділи склались з національних секцій. Не дивлячись на те, що українці в Низовому Поволжі посідали друге місце щодо чисельності після росіян, українські секції були створені тільки наприкінці року, коли на той час менш чисельні меншини вже в повному обсязі працювали. Час існування української секції, на відміну від інших (татарської, мордовської, польської, єврейської), був недовгим – три місяці. Робота зводилась до більшовицької агітації солдат-українців, а про місцевих українців ніхто і не згадував. Вірогідніше, що завідувач секції, евакуйований одеський більшовик С. М. Межлах (єврей за національністю), навіть нічого і не знав про існування українських анклавів у Низовому Поволжі.

Після закінчення Громадянської війни місцеві більшовики при вирішенні національного питання майже не згадували про нижньоволзьких українців. Основна робота в цьому напрямку була зосереджена навколо євреїв, поляків, татар, мордві та інших. Більшовики ставились до місцевих українців, як до якогось непорозуміння, вони не хотіли визнавати українців як окрему націю. Хвилі українізації, розпочаті в Україні, докотились до Низового Поволжя тільки наприкінці 1924 року.

Українізацію в Низовому Поволжі можна поділити на три хвилі.

Перші спроби українізації були зроблені в 1924 р., але через деякий час всі зусилля були майже припинені. Причиною тому були декілька чинників. По-перше, ініціаторами українізації були окремі вчителі-українці, але, на жаль, крім їхнього бажання та ентузіазму, іншого підґрунтя у них не було. Їх спроби розбивались від байдужості та частіше всього від неприйняття і заборони українізації. По-друге, відсутність українських підручників та методичного забезпечення учбового процесу. По-третє, проведене в середині 1920-х р. районування розірвало в адміністративному плані український

етномасив між Саратовською, Царицинською, Астраханською губерніями та Автономною Радянською Соціалістичною Республікою Німців Поволжя. В кожному з адміністративних районів було своє ставлення і своя «національна» політика до місцевих українців, що, звичайно ж, не сприяло позитивному національно-культурному розвитку українців Низового Поволжя. Перша хвиля українізації майже за рік захлинулася.

Наприкінці 1926 р. в Низовому Поволжі починається друга хвиля українізації. Через деякий час і ці нові спроби стали слабнути. Головними причинами такої ситуації залишались ті ж самі чинники, що і при першій хвилі. Особливістю другого періоду було те, що ініціатива українізації, інспірована Москвою, не була підтримана на місцях. Головною гальмуючою силою в цьому питанні були місцеві партійні, радянські органи, оскільки вони були неготові і, головне, не бажали розпочинати українізацію. Місцеві більшовики пояснювали відсутність роботи в цьому напрямку негативним ставленням самих українців до переходу на навчання рідною мовою [1]? Вони доводили, що українців як нації в Низовому Поволжі не існує, а існують тільки «хохли», які краще розуміють російську мову, а української мови не знають і цураються. В той же час місцеві відділи освіти тиснули на вчителів-українців і пропонували їм просто «перейти на російську мову і без скандалу» [2]. Таким чином, друга хвиля українізації Низового Поволжя невдовзі, як і перша, повинна була захлинутись. Як свідчать документи, в більшій частині справжнє ставлення українців до своєї мови і до українізації було суттєво відмінним від ставлення місцевих більшовиків.

Початок третьої (і останньої) хвилі українізації був зумовлений скликанням восени 1928 р. в Москві першого Всеросійського українського з'їзду працівники освіти. Трохи раніше в АРСР НП і губерніях Низового Поволжя пройшли аналогічні заходи. На цих з'їздах були прийняті рішення про широке розгортання українізації в Низовому Поволжі. Таким чином, місцеві комуністи вже не могли закривати очі на українізацію і говорити про відсутність українців. Але повільність розгортання работ вказує на те, що процес українізації міг бути «звернутим» в будь-який належний момент. Не дивлячись на це, з 1931 р. українізація стала набувати системного характеру. Вагомий внесок у поширення українізації внесло видання української крайової газети «Шляхом Леніна», яка почала видаватись з 1931 р. в Саратові. Потрібно також зазначити, що на прискорення українізації на рубежі 1920-30 рр. посприяло об'єднання республік і губерній в нове адміністративне утворення – Нижнє-Волзький Край.

Говорячи про українізацію Низового Поволжя, потрібно зазначити, що цей процес суттєво відрізнявся від аналогічного процесу, який проходив в Україні. Справа в тім, що згідно документів, які надходили з Москви, українізація Низового Поволжя повинна була проводитись тільки по лінії освіти, тобто ніякої «коренізації», виділення українських адміністративних районів, запровадження української мови в місцевих установах не передбачалось. Також потрібно додати, що і в освітянському напрямку весь процес був спланований погано, бо обмежувався тільки школою першого рівня. Відкриття шкіл другого рівня стало можливим тільки після тиску «з низу» і передбачалось на вересень 1933 року. Також на цей термін передбачалося задовольнити всі українські школи вчителями-українцями і перейти на 100 % навчання українських дітей в українських школах. Таким чином, можна зробити висновок, що, починаючи з осені 1933 р., процес українізації в Низовому Поволжі повинен був набрати повних обертів. Але все склалося інакше, райдужним планам українізації не було дано збутись. Після постанови ЦК ВКП(б) та Раднаркому СРСР від 14 грудня 1932 р. передбачалося припинити українізацію на Північному Кавказі. На наступний день відповідні постанови були підписані Сталіним і Молотовим стосовно припинення українізації в Далекосхідному краї, Центрально-Чорноземній області та Казахській АРСР. Незважаючи на те, що в підписаних документах про інші райони не йшлося, цього вже було достатньо, щоб процес українізації можна було «звернути» і в інших українських районах РРФСР, тобто і в Низовому Поволжі. На протязі 1933 р. навчання в школах і самі українські школи Низового Поволжя були переведені на російську мову, випуск крайової газети «Шляхом Леніна» припинено. Місцеві функціонери, прислуховуючись до вождя – Сталіна, розпочали боротьбу з місцевим націоналізмом: «поліпшувався» склад працівників шкіл в українських районах, місцеві керівники-українці за надуманими звинувачуваннями звільнялися зі своїх посад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Саратовської області. – Ф. Р-521. – Оп. 1. – Д. 2090. – Л. 20.
2. Державний історичний архів німців Поволжя в м. Енгельсі. – Ф. Р-847. – Оп. 1. – Д. 312. – Л. 17.

Данута БІЛАВИЧ

Музично-меморіальний музей С. Крушельницької у Львові

ВНЕСОК РОДИНИ ГОЛИНСЬКИХ В УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КАНАДІ

Родина Голинських, до якої належали видатний український співак Михайло Голинський, його дружина Галина Краснопера-Голинська, діти – Мирослава та Богдан, внесла великий вклад у розвиток музичного життя української діаспори в Канаді, сприяла становленню і розвитку української музичної культури на американському континенті.

Михайло Голинський (1890-1973) – український оперний і концертно-камерний співак (героїчний тенор). Його творча постать стоїть поруч з Олександром Мишугою, Модестом Менцинським, Енріко Карузо.

Народився М. Голинський у селі Вербівці (тепер Тернопільська обл.). Музичну освіту здобував приватно у професорів Ч. Заремби у Львові та Е. Гарбіна в Мілані. Дебют М. Голинського на оперній сцені відбувся у Львові 29 червня 1925 р. в опері Р. Леонкавалло «Паяци». Відтоді розпочалася блискуча кар'єра співака. З успіхом виступав у містах Помор'я: Торуні, Бидгощі та Грудзьонзі, на сценах Варшавської та Берлінської опер. У 1926-1930 рр. прийняв запрошення на виступи в радянській Україні (Одеса, Київ, Харків), адже його найбільшою мрією було співати на рідній землі українською мовою. Тоді ж відбулися гастролі М. Голинського на сцені Московського Большого театру та оперного театру в Тбілісі, де він вперше за всю попередню історію існування цих театрів співав українською мовою (Радамес в «Аїді» Дж. Верді та Каварадоссі в «Тосці» Дж. Пуччіні).

В 1938 р. М. Голинський виїхав до США і Канади в концертне турне. У зв'язку з історичними подіями в Європі співак більше ніколи не повернувся на Батьківщину. Роки перебування на американському континенті – вагома сторінка його артистичного життя. Голинський був невтомним популяризатором української камерно-вокальної музики.

Концертні виступи М. Голинського з великим ентузіазмом сприймала українська аудиторія. У контексті даного дослідження особливо цінними є схвальні рецензії англомовних критиків. «Велика аудиторія «Маргарет Ітон» слухала концерт українського тенора Михайла Голинського. Його програма включала твори Балтаровича, Людкевича, Вахнянина, Придаткевича, Лисенка, Недільського, Бобикевича, Гайворонського, Денци. Арія Каварадоссі з опери Пуччіні «Тоска» і твори понад програму викликали бурхливі овації», – писав В. Вудсон.

Дуже часто голос Голинського порівнювали з голосом Карузо: «... В «челесте Аїда» він (Голинський) був далеко більш героїчним, ніж Карузо чи інший італієць» (В. Вудсон), «Голинський більше з італійського бельканто, ніж з німецького оперного стилю і не дуже віддалений від розкішного голосу великого Карузо» (Л. Мейсон), «М. Голинського названо «українським Карузо» і цей титул справедливий» («Di Irvin Telegram», Торонто, 1938 р.), «Голос Голинського дуже подібний до голосу Карузо... Голос Голинського на цілий порядок більший від голосу Джільї» (А. Брайдл «Toronto Daily Star», 1938 р.)

Свідченням високої оцінки таланту співака є почесні відзнаки, отримані ним. Так, мер Торонто вручив йому золотий ключ від міста, а в Оттаві Голинського нагородили Дипломом Почесного Громадянина столиці Канади.

З 1945 р. Михайло Голинський жив у Торонто, поєднуючи концертну діяльність з активною участю в громадському житті. Очолював літературно-мистецьке об'єднання «Козуб», відвідував місцевості, де живуть наші земляки, виступав в українській пресі.

В 1967 р. переїжджає в Едмонтон і повністю присвячує себе написанню «Спогадів», в яких виявився неабиякий літературний хист автора. На даний час здійснено три видання «Спогадів» Михайла Голинського, останнє – за участю працівників Музично-меморіального музею С. Крушельницької у Львові.

Галина Голинська (1902-1976) – піаністка, диригент, педагог, засновник українських музичних установ та організатор музично-театрального життя у Канаді в 40-50-х рр. ХХ ст.

Народилася Галина Краснопера-Голинська у священничій родині в селі Підгайчики на Львівщині. Музичну освіту здобула у Львові у професорів Д. Старосольської і В. Барвінського (фортепіано), Ч. Заремби і Р. Любінецького (сольний спів), Станіслава Людкевича (теорія музики). У 1924-1925 рр. працювала асистентом-концертмейстером у професорів Ч. Заремби і Р. Любінецького та довголітнім асистентом у відомого композитора Я. Барнича. На цей час припадає знайомство Галини з Михайлом Голинським. Вони побралися у 1925 р. Відтоді Г. Голинська стає незмінним концертмейстером та корепетитором свого чоловіка. У 20-30-х рр. подружжя Голинських неодноразово виступали разом у концертах в Галичині та Наддніпрянщині. З наближенням червоного терору Голинські виїхали з радянської України до Львова, де продовжували виступати на польських та українських сценах у різноманітних концертах.

У 1938 р., після від'їзду М. Голинського у концертне турне до США і Канади, Галина з дітьми Богданом та Мирославою залишилася в Галичині. З початком II світової війни Г. Голинська потрапила у вир воєнного лихоліття. В роки окупації працювала у Львівському оперному театрі концертмейстером. З наближенням радянських військ у 1944 р. вона з дітьми виїхала з Львівським театром до Кракова, потім до Опельну. Кінець війни застав її в Кемптені (Тироль), де вона диригувала хором.

Восени 1947 р. Г. Голинська виїхала в Канаду. Спочатку вела хор та навчала музики у філії УНО та «Рідній Школі» у Віндзорі. Згодом переїхала до Торонто. Впродовж чотирьох років працювала диригентом в Народному Домі, готувала різноманітні академії та концерти. Як музичний керівник, підготувала такі вистави: «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Катерина» М. Аркаса, «Вій» М. Кропивницького, «Гуцулка Ксеня» та «Шаріка» Я. Барнича, «Ніч під Івана Купала» Б. Кудрика та ін. Щороку хор Народного Дому під керівництвом Г. Голинської брав участь у концертах Всеканадської виставки, репрезентуючи українців Канади. На Першому Музичному фестивалі пісні й танку в Торонто в 1952 р. хор Народного Дому здобув першу нагороду. Галина Голинська була співзасновником українського музичного інституту ім. Миколи Лисенка в Торонто. Багато років викладала музику і спів у музичній школі ім. О. Кошиця, для заснування якої доклала багато зусиль у середині 50-х рр.

Гармонійна співпраця Галини Голинської з усіма мистецькими колами української громади в Канаді стала запорукою організації численних імпрез, концертів, постановок опер та оперет. Ця співпраця різних мистецьких осередків привела згодом до створення Товариства української опери Канади, активним учасником якого став її син, Богдан Голинський. Окрім диригентської діяльності, Галина Голинська розвинула в Торонто школу гри на фортепіано та сольного співу.

Українська громадськість в Канаді високо оцінила мистецьку діяльність Галини Голинської. За визначні музичні досягнення та розбудову хорового мистецтва у 2001 р. вона посмертно була відзначена Нагородою з нагоди 100-ліття поселення українців у Торонто.

Просвітницькі і меценатські традиції родини продовжує наступне покоління Голинських – Богдан та Мирослава. Так за кошти Б. Голинського було видано всі три накладу «Спогадів» М. Голинського, що сприяло популяризації імені співака в Україні та Канаді. Кошти з продажу пішли на добродійні справи – Фонду «Дітям Чорнобиля», на допомогу жертвам Скнилівської трагедії. Значним є внесок Б. Голинського і в збереження документальної спадщини. У 2006 році він був нагороджений Грамотою Українсько-Канадського Дослідно-Документального Центру за жертвенну добровільну працю.

Ольга БіЛАС

Львівська державна музична школа № 4

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ НІМЕЧЧИНИ У СВІТОВУ МИСТЕЦЬКУ КУЛЬТУРУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1951 РР.)

Закінчується Друга світова війна, а з нею велике переселення народів – добровільне і вимушене. Сотні тисяч людей прямують на Захід. Скоро на теренах Німеччини та Австрії їх збереться близько мільйона. Вони втікали від репресивної машини Червоної Армії. Серед них були політичні емігранти, вчені, діячі культури, військовополонені, учасники визвольної боротьби та насильно вивезені на примусову працю. Так поступово створювалися табори для «переміщених осіб» – Ді-Пі (Displaced Person).

У кінці 1946 р. в Німеччині та Австрії нараховувалося біля 493 таборів. У кожному з них проживало від однієї до кількох тисяч людей. Серед утікачів було 679 науковців, 68 вокально-музичних мистців, 150 артистів, 31 художників [1, с. 119].

Від часу створення таборів у 1945 р. і до їх офіційної ліквідації у 1950 р. минуло 5-6 чи навіть більше років. А це диктувало потребу для організації навчання дітей, відкриття різних потрібних майстерень, забезпечення медичною допомогою, створення курсів із вивчення іноземних мов, а також стало поштовхом до мистецького розвитку, яке в основному проходило в таборах.

Вже з перших днів перебування в кожному таборі створювалися аматорські хорові та танцювальні колективи, театральні гуртки. Одночасно постало питання організації їх у спілки, щоби їх праця стала змістовною та вартісною.

Наприкінці вересня 1945 р. у Фюрті (Баварія) було створено Українську Культурну Радку (УКР) для об'єднання та координування мистецьких сил на еміграції. Так почали створюватися спілки акторів, композиторів, малярів тощо [2, с. 22].

Створені професійні хори діяли протягом 1946-49 рр. в Німеччині та Австрії. Серед них необхідно назвати хор «Україна» Нестора Городовенка, Національний Хор Володимира Божика, Капелу бандуристів ім. Т. Шевченка Григорія Китастого, Український Оперний Ансамбль Богдана П'юрка, Чоловічий квартет ім. Лисенка та Український чоловічий хор «Сурма» Омеляна Плешкевича. У 1950 р. більшість учасників переїхали до США [3, с. 304].

У таборах виступали солісти-інструменталісти і солісти-співаки. Більшість стали провідними солістами австрійських, німецьких та французьких опер. Це Орест Руснак, Євгенія Зарицька, Іра Маланюк, Міро Скала-Старицький, Клим Чічка-Андрієнко, Іванна Синенька-Іваницька, Михайло Мінський, Михайло Дуда та інші [3, с. 263].

Слід згадати мистців, які працювали в той період, і які з часом переїхали в інші країни. Це Петро Петрович Холодний, Михайло Черешньовський, Микола Бутович, Едвард Козак, Святослав Гординський, Михайло Мороз та ін. У Німеччині залишилися скульптор Григорій Крук та художник Северин Бурачок [4, с. 37].

Театри Йосипа Гірняка та Володимира Блавацького здобули собі статус професійних театрів і майже в повному складі 2 червня 1949 р. виїхали до США [5, с. 5].

На I з'їзді діячів українського театрального мистецтва в Аугсбурзі 27 лютого 1946 року було засноване Об'єднання Мистців Української Сцени (ОМУС). Завданням організації була праця, спрямована на розвиток українського театрального мистецтва, гідна репрезентація національної культури.

Еміграційний вокально-музичний світ заснував Об'єднання Українських Музик (ОУМ), яке розпочало в Мюнхені свою роботу на I з'їзді у червні 1946 року. У 1946-47 рр. головою ОУМ був композитор Василь Витвицький. Малярі, графіки, мистецтвознавці з ініціативи Володимира Січинського та Олекси Повстенка створили в Мюнхені 28-29 січня 1947 р. на I з'їзді Українську Спілку Образотворчих Мистців (УСОМ), яка діяла до 1951 року.

У таборах пройшли свої перші випробування згодом відомі композитори, солісти, художники та актори, які зайняли визначні місця у світовій мистецькій культурі, бо майже всі мистецькі заходи проходили на території таборів [6, с. 195].

З часу ліквідації таборів (1 липня 1950 р.) більшість мистецьких сил переїхали в інші країни – США, Канаду, Англію та Австралію, і одночасно привезли з собою нові здобутки, які стали служити не тільки українській діаспорі, але і зробили свій вагомий внесок у світову мистецьку культуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. Т. I. Роки 1945 – 1951. – Мюнхен, 1985. – С. 429.
2. ЧАС. Тижневик. – Фюрт-Баварія, 1946. – № 8. – с. 22.
3. Рудницький А. Українська музика. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. – С. 405.
4. Українське мистецтво. Альманах I. Українська спілка образотворчих мистців. – Мюнхен, 1947. – с. 37.
5. АРКА (література, мистецтво, критика). – Мюнхен: Українська трибуна, 1946. – № 3. – С. 5; 1947. – № 5. – с. 11.
6. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. Т. 2. Роки 1952 – 1975. – Київ, 1998. – С. 386.

Мар'яна ЗУБЕЛЯК

Музично-меморіальний музей С. Крушельницької у Львові

МИРОСЛАВ СКАЛА-СТАРИЦЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СПІВАК, ПЕДАГОГ, ПАТРІОТ

Мирослав Скала-Старицький (справжнє прізвище Старицький, сценічний псевдонім Міро Скаля) – оперний і камерний співак (тенор), педагог, музично-громадський діяч. Народився 13 червня 1909 р. в містечку Скала-над-Збручем, тепер Скала-Подільська на Тернопільщині, помер 16 лютого 1969 р. в Парижі.

Сценічну кар'єру М. Старицький розпочав виступами у західноукраїнських мандрівних театрах – імені І. Тобілевича, а також у театрі Й. Стадника. Тут він виконував партії Андрія в опері С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм», Петра в опері М. Лисенка «Наталка Полтавка», головні чоловічі ролі в оперетах Й. Штрауса «Циганський барон», Ф. Легара «Весела вдова», Р. Планкетта «Корневільські дзвони».

У 1937 р. М. Старицький вступає до Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка (згодом – Львівська консерваторія), де навчається вокалу у професора Л. Улуханової. Вже в наступному році співає партію молодого Фауста у студентській постановці однойменної опери Ш. Гуно.

Від 1939 р. М. Старицький виступав на Львівському радіо. Тут він познайомився із відомою співачкою Євгенією Ласовською, своєю майбутньою дружиною.

Після закінчення консерваторії М. Старицький стає солістом оперного театру у Львові.

У 1942 р. співак переїжджає до Відня, де вдосконалює вокальну майстерність. Здавши державні іспити, він отримує запрошення від театру «Пфальцопера» в Кайзерсляутерні (Західна Німеччина). Після війни М. Старицький знову повертається до Відня. Тут він виступає в радіопередачах, концертах, стає солістом театру «Фольксопера», завойовує симпатії місцевої публіки. В Австрії співак обрав собі театральний псевдонім. «Я з Мирослава зробив Мира, – згадував він, – а до Старицького додав ще Скалу, назву мого рідного містечка. І так став я в латинській інтерпретації Міро Скаля». Під цим псевдонімом співак виступав згодом у 15 країнах світу у понад 30 оперних театрах, на концертній естраді, в радіо та телепередачах.

Оперний репертуар М. Скала-Старицького різноманітний, що свідчить про його чудові вокальні можливості. Серед його ролей: Фауст, Ромео («Фауст», «Ромео і Джульєтта» Ш. Гуно), Вертер, де Гріє («Вертер», «Манон» Ж. Массне), Вільгельм Мейстер («Міньйон» А. Тома), Надір («Шукачі перлів» Ж. Бізе), Герцог, Альваро, Альфред («Ріголетто», «Сила долі», «Травіата» Дж. Верді), Пінкертон, Рудольф, Каварадоссі, де Гріє («Мадам Баттерфляй», «Богема», «Тоска», «Манон Леско» Дж. Пуччіні), Ленський («Євгеній Онегін» П. Чайковського), Самозванець («Борис Годунов» М. Мусоргського).

У 1951 р. М. Скала-Старицький став першим виконавцем ролі князя Ігоря у віднайденій опері Ж. Бізе «Іван IV» (Великий театр м. Бордо), що спричинилося до великої популярності співака. Його ім'я було надруковане у всіх партитурах цієї опери, яка згодом виставлялась у Німеччині, Швейцарії, Англії.

М. Скала-Старицький завжди підкреслював, що він є українцем. У його концертах, поряд із західноєвропейською музикою, постійно звучали солоспіви Лисенка, Людкевича, Барвінського, Січинського, Лопатинського, Бобикевича, Гнатишина, українські народні пісні. Своім почесним обов'язком співак вважав виступи на Шевченківських урочистостях, Лисенківських концертах, а також на святкуванні 100-літнього ювілею Братства св. Варвари, відзначенні 50-ліття проголошення соборності українських земель.

За мистецькі досягнення М. Скала-Старицький отримав нагороди і відзнаки, зокрема Срібну медаль і почесний диплом Парижу (1951), Золотий ключ Детройта (1957).

М. Скала-Старицький наспівав чимало платівок у супроводі оркестру і фортепіано на фірмах «Хвилі Дністра», «Арка», «Лондон», «Ехо» (арії з опер, солоспіви українських композиторів).

Виконавська майстерність М. Скала-Старицького незмінно викликала слова найвищої похвали у фахових критиків:

«Міро Скаля веде свій звучний і гнучкий голос з правдивою віртуозністю. Це справжня насолода бачити так чудесно поєднане мистецтво з природою» (Зальцбург);

«Ось справжній тенор! Повний і теплий голос Міро Скалі, його знаменитий стиль та інтерпретація ставлять його в ряд найкращих представників «бельканто» (Париж);

«Все без застереження треба хвалити в інтерпретації артиста, який захоплює багатством засобів і чаром свого співу» (Брюссель);

«Висота його голосу така недосяжна і тембр такий привабливий та вжитий з таким умінням, що за них йому належить найвище визнання» (Тулуза);

«Український тенор Міро Скаля має дуже гарний голос і блискучі верхні тони. Він співає досконало й не виявляє втоми, повторюючи арії на бажання слухачів» (Ліль);

«Найбільше оплесків щирого захоплення слухачі приділили українцеві Міро Скалі, що своїм голосом полонив усіх без винятку» (Цюріх).

Від 1963 р. М. Скала-Старицький провадив у Парижі власну музично-драматичну студію, де навчав співу та акторській майстерності талановиту молодь українського походження.

У Музично-меморіальному музеї С. Крушельницької зберігаються матеріали з особистого архіву співака. Їх подарували подружжя Ігор та Наталя Соневицькі з Нью-Йорка. Зазначимо, що дружина М. Скала-Старицького співакка Євгенія Ласовська доводилась рідною сестрою матері композитора І. Соневицького – Ольги.

Оксана КОВАЛЬОВА

Львівська обласна філармонія

ГАЛИЦЬКИЙ СПІВАК ЛЮБОМИР МАЦЮК: НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ВИКОНАВСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

До основних причин, які змушували українських співаків шукати кращої долі за кордоном, належать: соціально-економічні, політичні, відсутність української державності, власних оперних театрів, що унеможливлювало проявити професійні здібності на теренах своєї батьківщини. Через це наші таланти «процвітають» по всьому світу.

Тому діяльність західноукраїнських співаків поза теренами батьківщини повинна розглядатись як одна із складових загального культурно-мистецького процесу.

Любомир Мацюк – український співак, що народився в Галичині (30 вересня 1918, с. Унятичі, тепер Дрогобицького р-ну). У 1947-1959 роках проживав і працював у Бразилії. У 1959 році переїхав до США, де проводив плідну концертну та громадську діяльність. У 1980 році виїхав до Польщі, де і завершив свій життєвий і творчий шлях 17 лютого 1991 року (м. Лодзь). Співак активно пропагував українське мистецтво за кордоном.

Вокальну освіту здобув у Вищому Музичному Інституті ім. М. Лисенка у Львові (1936-39, клас Одарки Бандрівської). Виконавська діяльність Любомира Мацюка відбувалась у багатьох країнах світу: Німеччині, Бразилії, США, Канаді, Польщі.

Артистичну діяльність Любомир Мацюк розпочав у Відні (1945). У свої концертні програми Л. Мацюк включає класичні твори бразильських композиторів, твори митців XVIII – XIX ст. і завжди обов'язково – твори українських композиторів, з відповідними поясненнями тексту пісень для тамтешньої публіки. На прохання Комітету святкування міста Куритиби Л. Мацюк підготував хор, який виконав українські народні пісні. Одночасно співака запрошено на посаду професора сольного співу до найбільшої Державної Академії мистецтва та музики в м. Куритибі.

У Бразилії Л. Мацюк наспівав свої перші платівки, які користувалися великою популярністю серед українців у вільному світі.

1959 року Л. Мацюк переїхав до США, де проживав до 1980 року. Л. Мацюк майже повністю присвятив себе камерній музиці, яка, як відомо, ставить дуже високі музичні, технічні й культурні вимоги до співака. Композитори, такі як Б. Кудрик, О. Бобикевич, А. Гнатишин та інші, писали ліричні пісні виключно для Л. Мацюка. У співака був цікавий, повний ліризму репертуар, що його артист уміло, з тонкістю, відчуттям і великою музикальністю зумів передати слухачеві.

З 1980 року Л. Мацюк переїжджає на постійне місце замешкання до Польщі. Тут він і далі продовжує свою концертну діяльність.

Наприкінці листопада 1982 року в Ольштинській філармонії відбувся незвичайний концерт. Тривав він майже півтори години і був привабливий тим, що глядачі почули надбання української вокалістики в загальноєвропейському музичному контексті. В концерті брали участь оперні співаки: соліст

Великого театру у Варшаві В. Денисенко та соліст оперних театрів у декількох містах світу та камерний співак Л. Мацюк. Серед присутніх на концерті було багато молоді. Вони ознайомилися із творчою біографією співака. Л. Мацюк розповів їм про свої мандрівки і про істину, яку зрозумів: чим більше світу перейдеш, чим докладніше пізнаватимеш мистецтво, тим дорожчою і ціннішою ставатиме тобі материнська пісня твого народу.

Леся КОТЮК

музикознавець, член спілки журналістів України
Львівське товариство Ріхарда Вагнера

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ТОВАРИСТВ У МІЖНАРОДНІЙ МУЗИЧНІЙ СПІВПРАЦІ. КОНТЕКСТ. ЗАВДАННЯ. ПЕРСПЕКТИВИ

(З досвіду Львівського товариства Ріхарда Вагнера)

«Хто хоче побачити світло в кінці
тунелю, мусить увесь час копати»

Б Крутієр

А хто має сказати, в який бік?

Змагання у сфері культурної та інтелектуальної творчості на сьогодні озвучено як основний метод утвердження нації у сучасному світі. І хоч ми вступаємо у цю конкуренцію досить пізно – на початку третього тисячоліття, потенціал української нації становить унікальну вартість.

«Ми маємо шанс не програти свою долю» (Л. Лук'яненко), а це значить – назавжди ствердити, укорінити у ґрунт постмодерного світу національну ідентифікацію.

Нове розуміння ролі культури визріло у 80-х рр. ХХ ст. і було сформульовано 1982 р. на Всесвітній конференції з політики в галузі культури в Мехіко: «Культура – це цілий комплекс духовних, матеріальних, інтелектуальних, емоційних ознак, який охоплює не лише мистецтво і літературу, а й спосіб життя, фундаментальні права людини, традиції, вірувань».

Очевидно, що таке глобальне бачення суті культури ставить ряд завдань, найперше з яких – цілеспрямована політика. Переосмислення ролі культури – це ознака нової доби, адже старі підходи до української культури несумісні з сучасними вимогами постмодерного світу. Звичні дійові світові практики в плані інтеграції для нас насамперед цікаві у площинах, раніше малодоступних, а саме: діяльність демократичних громадських об'єднань, індивідуальний досвід міжнародної діяльності, міжлюдські контакти.

У «Плані дій Україна – Європейський Союз» акцентується важливий розділ – посилення міжлюдських контактів, обмін, спільні програми і т.д. Головною метою є заохочення громадян у будівництві Європи, співробітництво між громадянами та організаціями різних країн для розвитку спільних ідей. Власне роль і значення громад, громадських об'єднань була підкреслена на IV Міжнародному форумі місцевих громад, який ухвалив важливий документ – «Порядок денний ХХІ ст. в культурі».

Особливим аспектом розгляду громадського досвіду співпраці є тема української діаспори і зв'язків з нею. Адже кожна країна утверджується у різноманітних сферах світового простору за великої участі своєї діаспори. Для нас сьогодні це особливо вагома сфера творення української історії та культури. Адже понад 22 млн. наших співвітчизників мешкає за кордоном у понад 60-и країнах, а це чи не половина населення України. Наша держава в силу ряду історичних, геополітичних та інших чинників опинилася на роздоріжжі світових тенденцій. Це складне тло є нашим життєвим середовищем, що стимулює пошуки підходів, форм діалогу. У цьому розгляді виокремлюється особлива роль громадських об'єднань та товариств у міжнародній культурній співпраці.

У центрі уваги – показ унікального досвіду культурно-мистецького доробку першого в Україні товариства Ріхарда Вагнера у Львові, заснованого 1993 р. в рамках Міжнародної асоціації Вагнерівських товариств. Вона об'єднує понад 150 товариств з усіх п'яти континентів. Демократичне, побудоване на міжнародних засадах громадської ініціативи «знизу», Львівське товариство Ріхарда Вагнера (ЛТРВ) відразу стало вісником нового досвіду постмодерного світу в контексті постсовєтської України, поєднувало нові перспективи та ідеї і завдання служіння класичній музиці, підтримці українських

талантів – майстрів та молоді, реалізації мистецьких проектів, розбудові творчих контактів з музичними та громадськими об'єднаннями з різних країн. Важливою сферою діяльності ЛТРВ є творчі контакти з українською діаспорою, спільні мистецькі акції за участю талановитої музичної молоді зі Львова та України. Так, яскравою подією у рамках співпраці з товариством «Україна» під керівництвом п. Івана Бобина (Мюнхен, Німеччина) став великий концерт та творчі зустрічі у листопаді 2006 р. за участю молодих музичних талантів Львова та України. Своєрідність творчого проекту – у постановці та вирішенні вагомого професійно-мистецького завдання – створити рівновагу підходів до ціннісних складових українського мистецтва: етно-традиційної творчості та професійної серйозної музики.

Досвід співпраці громадських об'єднань України та діаспори став цікавою сторінкою на шляху пізнання українців з Європи та краю, в утвердженні високого мистецького рівня нашої музики у світі, в піднесенні авторитету України як рівноправного учасника «будівництва Європи».

ЛІТЕРАТУРА

1. Альманах 5-ліття товариства «Україна» з.Т. – Мюнхен, 2003.
2. Feuerwerk ueber Lwiw // Wagner weltweit. Jahresbericht 2003. – с. 30 – 35.
3. Культурна політика в Україні: пріоритети, принципи та шляхи реалізації // Матеріали парламентських слухань. – Київ: Парламентське видавництво, 2005.

Леся КОТЮК

музикознавець, член спілки журналістів України
Львівське товариство Ріхарда Ваґнера

ВИДАТНІ УКРАЇНСЬКІ СПІВАКИ – ЗІРКИ ВАҒНЕРІВСЬКОЇ СЦЕНИ: МОДЕСТ МЕНЦІНСЬКИЙ, ІРА МАЛАНЮК

«Твердо йти своєю життєвою дорогою може тільки нація
людей великих характерів...

Великі речі стоять у цім світі твердими характерами, бо й
світ цей не є м'який».

Дмитро Донцов

Ці слова складають дуже точну характеристику нашим землякам, які гордо пронесли ім'я українців у світі – зіркам світової оперної сцени Модесту Менцінському та Ірі Маланюк. Наші таланти зірками ставали на Заході і повертали цю славу рідній землі. Чи Україна їх завжди тепло приймала? Власне європейські цінності створювали можливості для іноземців – наших земляків для розвитку їх таланту, розквіту кар'єри світового масштабу.

В рамках ширшого дослідження «Р. Ваґнер та Україна» пропонується наступний ракурс теми: знамениті українські голоси на ваґнерівській сцені – М. Менцінський, І. Маланюк.

Музична драма Ріхарда Ваґнера підтвердила геній композитора у створенні драматичної концепції нової опери, унікальної за розмахом ідейних завдань та мистецьких відкриттів. Складність завдання вимагала і найпотужніших вокальних талантів, яким пощастило мати надзвичайно працездатну вдачу та можливість навчатися у провідних майстрів – педагогів власне ваґнерівської манери вокалу. Вона передбачає, насамперед, специфічне звукодобування, розвинене дихання, драматичний темперамент.

Першим українським співаком, що завоював ваґнерівський світ на сцені театру у Байройті, став геніальний тенор М. Менцінський (1875 – 1935), який народився на Львівщині, навчання продовжував у Німеччині. Перші феноменальні успіхи започаткували його блискучу кар'єру неперевершеного ваґнерівського співака на різних сценах світу.

Ще одне знамените світове ім'я на ваґнерівській оперній сцені – це Іра Маланюк, яку Україна пізнала лише з початком незалежності. Народилася 1919 року у Станіславові на Львівщині, навчалась у Львові та Австрії, світову славу їй принесли виступи під керівництвом Герберта фон Караяна на фестивалі у Байройті в операх Ваґнера. Відтоді стала окрасою багатьох провідних оперних сцен світу.

До розгляду пропонуються маловідомі сторінки творчості цих співаків, насамперед у вагнерівському репертуарі, адже він доступний лише найпотужнішим голосам. Зокрема пропонуються матеріали спогадів І. Маланюк «Голос серця», опубліковані видавництвом Collegium musicum Львівського товариства Р. Вагнера, 2001 р., дослідження «першовідкривача» співачки в Україні – доктора мистецтвознавства С. Павлишин, та інші матеріали.

Завданням було наблизити ці великі імена до нас, земляків, а також наголосити про них світу як власне про українських співаків, які, до речі, завжди і скрізь підкреслювали своє українське походження та часто виконували видатні твори української класики та народні пісні, натхненно та невтомно відкриваючи світу незнану Україну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вагнер Р. Статті и материалы. М.: Музыка, 1974.
2. Из истории западно-европейской оперы. Сборник трудов. Вып. 101. – М., 1988.
3. Кияновська Л. Українська музична культура. – Київ: ДМЦНЗКМ, 2002.
4. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т. I. – Львів: Вид-во М.Коць, 1999.
5. Маланюк І. Голос серця. Автобіографія співачки. Львів: Вид-во Львівського товариства Ріхарда Вагнера «Collegium musicum», 2001.
6. Менцинський М. Спогади. Матеріали, Листування. Автор-упорядник М. Головащенко. – К.: Рада, 1995.
7. Павлишин С. Історія однієї кар'єри. Львів: Вільна Україна, 1994.
8. Черкашина-Губаренко М. Музика і театр на перехресті епох. Т. I. – К., 2002.

Ірина КРИВОРУЧКА

Музично-меморіальний музей С. Крушельницької у Львові

ДО ІСТОРІЇ ТВОРЧИХ КОНТАКТІВ МУЗЕЮ СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ З РОДИНОЮ МОДЕСТА МЕНЦИНСЬКОГО

У 1995 році у Музично-меморіальному музеї Соломії Крушельницької у Львові була створена нова фондова група, численні раритетні пам'ятки якої розповідають про блискучу кар'єру українського оперного співака світової слави – героїчного тенора Модеста Менцинського. Прожив він хоч і не довге (помер у шістдесятирічному віці), але славне, сповнене творчих триумфів і перемог, життя. На жаль, доля розпорядилася так, що другою Батьківщиною стала для співака Швеція. Тут, будучи прем'єром Королівської опери у Стокгольмі, постійно був оточений загальною увагою і незмірним захопленням. Тут митець досяг найвищого визнання свого таланту та здобув гучне ім'я. Шведський король Оскар II нагородив Менцинського Великою золотою медаллю за мистецтво і літературу. Його наслідник, король Густав V, відзначив талановитого українця Лицарським хрестом та орденом Вази. В останні роки свого життя Модест Менцинський відкрив у Стокгольмі приватну школу співу. Сьогодні нашого земляка, без сумніву, вважають творцем шведської вокальної школи, яку згодом продовжив та розвинув його талановитий учень Арне Суннегорд. У цій країні знайшов Менцинський і своє сімейне щастя. Його дружиною була чарівна шведка Клері Дегн, яка стала для нього не тільки вірною супутницею і матір'ю двох синів, а й відданим другом на все життя.

І все ж таки, де б не жив і не виступав Модест Менцинський, душею і серцем він був з рідною Україною. Він був справжнім артистом-громадянином, великим патріотом. Його концертні програми завжди прикрашали твори українських композиторів та народні пісні. В інтерв'ю одній із шведських газет співак сказав: «Моя професія, постійна праця у театрі, вся родина відволікають щоденну увагу від думок про рідну землю. ... за все те, чим я став, я завдячую передусім рідній землі, що наділила мене музикальним слухом, голосом, любов'ю до музики... найважливішою залишилася для мене свідомість, що мої земляки не будуть вважати мене перевертнем – людиною, яка для особистої кар'єри зреклася своєї національності». Про рідний край митець не забував ніколи. Він часто приїжджав у Галичину з концертами, брав активну участь у різних урочистостях. Модест Менцинський часто жертвував значні суми грошей для різних українських інституцій, також фінансово підтримував рідних, а також і чужих

людей. Цей постійний зв'язок артиста із Україною не обірвався навіть після його смерті. У 1936 році, виконуючи заповіт Менцинського, дружина співака передала до Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові його особисту бібліотеку, яку він збирав впродовж всього свого життя. (Зараз ця унікальна книгозбірня зберігається у фондах відділу мистецтв Наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАНУ у Львові). Клері Дегн не тільки виконала останню волю свого чоловіка, до кінця свого життя ця жінка підтримувала контакти із родиною співака у Галичині, постійно листувалася з його сестрою Наталею Дацько та братом Філаретом Колессою. Кожен її лист закінчувався такими словами: «Всім вам багато сердечних поздоровлень посилає твоя Клері з дітьми».

Сини Модеста Менцинського – Іван та Юрій, які постійно мешкали у Швеції, після смерті батька заопікувалися великим сімейним архівом. Вони також, як і їхня мати, підтримували постійний зв'язок із Україною. Листувалися з дослідником життя і творчості Менцинського, львівським мистецтвознавцем Іваном Деркачем, якому пересилали невідомі на той час в Україні критичні матеріали шведських музикознавців, унікальні фотографії співака, спогади його сучасників. Щірі дружні взаємини Іван та Юрій Менцинські мали також і з членами Української громади у Швеції, а саме з керівником громади – Богданом Залугою, великим шанувальником таланту Менцинського. Завдяки старанням пана Залуги працівники Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові познайомилися з онуком співака – Гансом Менцинським, який восени 1996 року вперше приїхав до Львова. Тоді в подарунок Музею Соломії Крушельницької він привіз, оплативши також і транспортні витрати, особистий інструмент свого діда – концертний рояль відомої фірми «G. Bechstein». Але не тільки це спонукало Ганса Менцинського приїхати до Львова. Все своє свідоме життя, признався наш гість, він прагнув пізнати Україну, людей, які живуть і працюють тут, а також – віднайти когось із галицької родини. Гість із Швеції мав свою, вже наперед складену, програму побуту у Львові. В першу чергу він відвідав село Новосілки, звідки родом походив його дід. Побував також у Львівському оперному театрі, на сцені якого неодноразово з великим успіхом виступав Модест Менцинський. За короткий час свого перебування у Львові Ганс Менцинський старався пізнати і побачити якнайбільше. Мандрував львівськими вулицями, оглядав музеї, тішився товариством тих людей, яких запізнав у Львові. Серед нових приятелів особливою симпатією виділяв композитора Миколу Колессу (родини Менцинських і Колессів були близько споріднені: видатний співак доводився двоюрідним братом вченого-фольклориста Філарета Колесса). Сам Ганс Менцинський є щирим, чуйним, інтелігентним чоловіком. За фахом – інженер, колишній співробітник фірми «Вольво», чудово орієнтується і розуміє класичну музику та образотворче мистецтво, є членом королівського нумізматичного товариства у Стокгольмі. Він жваво та неоднозначно реагував на все, що побачив в Україні, намагався пристосуватися до незвичних для нього умов життя, зробив відеофільм про свою мандрівку до Львова. А по приїзді до Швеції зібрав усіх членів родини, щоб поділитися своїми враженнями від побаченого та пережитого.

Відтоді Ганс Менцинський став щирим та відданим приятелем нашого музею. Вже наступного року він пересилає у фонди нашого Музею матеріали із приватного архіву Модеста Менцинського. Це – цінні партитури опер Ріхарда Вагнера, виконавцем головних партій яких свого часу був М. Менцинський, інші друковані праці цього композитора та його дружини Козіми Вагнер, шведські газети та журнали початку ХХ століття із рецензіями на виступи українського співака. Серед цих пам'яток є цінний експонат, який вважається родинною реліквією Менцинських – оригінал документу, датований квітнем 1913 року за підписом ерцгерцога Фрідріха, про присвоєння Модесту Менцинському почесного звання «камерного співака». Майже у кожній посилці з далекої Швеції були також і сучасні мистецькі видання та фарби для художника Ореста Скопа, з яким Ганс Менцинський щиро заприятелював у Львові.

Під час перебування Ганса Менцинського у Львові народилася ідея про створення у Швеції мистецького салону «Модест», відкриття якого відбулося у квітні 2001 року. Щоб втілити цей задум у життя, Ганс Менцинський купив два невеликі будиночки у містечку Хівік, яке розташоване на півдні Швеції. Щороку навесні, на Великдень, тут збираються митці із цілої Швеції, щоб познайомити всіх бажаючих із своїми творчими здобутками. Цей своєрідний мистецький вернісаж знають у всій Європі, частими гостями тут є німці, англійці, фіни, поляки, французи. Отож, в одному із придбаних Менцинським будинків, було й зорганізовано артистичну галерею «Модест», яка, за бажанням власника, матиме виключно українське спрямування. Першим презентувати своє мистецтво у цьому салоні мав честь львівський художник Орест Скоп. Звичайно ж, почесне місце у цій експозиції відведено

матеріалам, які творять своєрідну легенду цієї галереї й оповідають про славного оперного співака Модеста Менцинського.

«Не хваліть мене за те, що я свідомий українець... Який я вийшов від батька-матері, таким і лишуся до кінця свого життя» – так говорив Модест Менцинський після одного із своїх добродійних концертів у Галичині. Мабуть, свідомим українцями ми можемо називати й нащадків співака, які, хоч і живуть далеко за межами України, пам'ятають про Батьківщину свого славного предка.

Роксоляна МИСЬКО-ПАСІЧНИК

Музично-меморіальний музей С. Крушельницької у Львові

РОЛЬ ДІАСПОРИ У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СКАРБІВ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Перша третина ХХ ст. – важливий етап в історії української професійної музики. Однак значна частина музичної спадщини цього періоду надовго залишалася незнаною, а часом просто забороненою. Авангардні композиторські пошуки перших десятиліть ХХ ст. розбилися об ідеологічну «стіну» «соцреалізму», а їхні здобутки просто викреслювалися з нашої пам'яті. Серед тих, чий імена було занесено до чорних списків «ворогів народу», було багато талановитих музикантів-емігрантів. Їхня творчість не лише надовго замовчувалася, а нерідко й знищувалася. Проте ці митці навіть на далекій чужині ніколи не забували своєї батьківщини і багато зробили для збереження української музичної спадщини. Завдяки їхній наполегливій праці ніби з темряви забуття до нас повертаються рукописні ноти, епістолярний та публіцистичний доробок українських композиторів і музикознавців. До цього числа належать Олександр Кошиць, Михайло Гайворонський, Роман Придаткевич, Михайло Голинський, Антін Рудницький, Марія Сокіл, Василь Витвицький, Роман Савицький, Зіновій Лисько, Ігор Соневицький, Любка Колесса, Роман Савицький-мол., Степан Максимюк, Іванна Синенька-Іваницька, Мирослав Скала-Старицький, Андрій Гнатишин, Мирослав Антонович, Теодор Терен-Юськів та багато інших. Їхня організаційна, творча, виконавська, публіцистична праця була спрямована на те, щоб українська культура була відома у світі, щоб не перервалася нитка поколінь і не пішли в забуття здобутки видатних українських музикантів.

Після Другої світової війни важливими центрами українського музичного життя стали США і Канада. На той час у Нью-Йорку діяла організована ще у 1923 р. М. Гайворонським та Р. Придаткевичем Українська музична консерваторія. У 1952 р. зусиллями колишніх викладачів Музичного інституту ім. М. Лисенка засновано Український музичний інститут, який в різні роки очолювали активні діячі музичного життя: Р. Савицький, З. Лисько, І. Соневицький. За час свого існування цей заклад розрісся до поважної інституції з численними філіями в різних містах США.

Переломним для української повоєнної еміграції став 1954 рік. Це був час консолідації розпорошених творчих сил, рік першої зустрічі українських митців Америки і Канади з громадянством Торонто.

У когорті видатних митців, які жили і працювали в еміграції, вагоме місце належить Василю Витвицькому (1905-1999) – композитору, музикознавцю, організатору музичного життя. У 1949 р. після довгих років табірних поневірянь він переїздить до США і оселяється з родиною в Детройті. У Детройті В. Витвицький плідно співпрацював з Капелою бандуристів ім. Т. Шевченка.

Музикознавчий доробок В. Витвицького є цінним джерелом до історії української музики та її зв'язків із світовою музичною культурою. Його публікації знайомлять із творчістю заборонених у радянський час композиторів; М. Гайворонського, А. Рудницького, З. Лиська, Б. Кудрика, Р. Придаткевича, П. Печеніги-Углицького. У 1954 р. в Нью-Йорку вийшла друком монографія В. Витвицького «Михайло Гайворонський». Це було перше дослідження про відомого композитора, січового стрільця, автора популярної «народної» пісні «Їхав стрілець на війноньку».

Багато років плідної праці В. Витвицький віддав «Енциклопедії Українознавства», головним редактором якої був В. Кубійович. Співпрацював В. Витвицький із редакцією газети «Свобода», очолював музичну редакцію журналу «Сучасність».

Чимало статей В. Витвицького присвячено композиторам Радянської України. Він добре розумів, в яких умовах доводилося працювати радянським композиторам і музикознавцям: «На мою думку, не

слід забувати, що тамтешні мистці й науковці не вільні в своїх твердженнях, що вони примушені писати й друкувати під диктатом. Чимало з того, про що вони говорять і пишуть, – просто щит, оборона, захист від напасти і навіть загибелі» (В. Витвицький, Музикознавчі праці. Публіцистика, Л., 2003, с. 365).

Як тільки впала «залізна завіса», В. Витвицький нав'язав тісні контакти з українськими митцями, зокрема, він листувався з композитором Миколою Колессою, музикознавцями Марією Білинською, Юрієм Ясиновським. Починаючи з 90-х рр. минулого століття, музикознавчий доробок Василя Витвицького перевидається в Україні. Це монографії «Максим Березовський», «Михайло Гайворонський», збірки: «За океаном», «Музикознавчі праці. Публіцистика». Науковий доробок В. Витвицького повертає історичну правду багатьом явищам, які довгі роки або були викривлені, або взагалі замовчувалися.

Великий внесок у збереження української музичної спадщини зробили також Степан Максимюк та Роман Савицький-мол.

Степан Максимюк – член Української Вільної Академії Наук у Сполучених Штатах та Українського Історичного Товариства, відомий збирач українського звукозапису, який відкрив для світу не одне українське ім'я. В його колекції-архіві налічується близько 1600 старих короткограючих платівок та біля 1500 довгограючих платівок, починаючи від 1900 року і до найновіших записів в Україні і світі. На платівках записано народні та популярні пісні, опери, церковна музика, інструментальні та хорові твори, поезія, проза, драма та ін. Ця збірка вважається найбільшою на Заході.

С. Максимюк є автором ряду статей з питань українського звукозапису, які друкувалися в українських та англійських газетах і журналах. У червні 1995 р. С. Максимюк передав до Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України систематизовану бібліографію українського звукозапису, складену на основі зібраної протягом тридцяти п'яти років колекції.

Роман Савицький – син видатного піаніста, педагога Романа Савицького. Впродовж кількох десятиліть він опрацював чимало архівних матеріалів, присвячених діяльності українських композиторів та виконавців у діаспорі. Результатами своїх пошуків Роман Савицький щедро ділиться з колегами в Україні. Завдяки його наполегливій праці на батьківщину повернулися твори, які вважалися втраченими, а фонди Музею Соломії Крушельницької поповнилися цікавими матеріалами про українських музичних діячів.

Самовіддана подвижницька праця українських митців, які завжди залишалися патріотами своєї батьківщини і не мислили себе без України, вимагає глибокого вивчення та осмислення.

Культурний набуток, збережений українською діаспорою, сьогодні значно розширює наше уявлення про духовний потенціал нації і збагачує скарбницю української культури.

Володимир ПАСІЧНИК

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України

МИКОЛА МУШИНКА І ВОЛОДИМИР ГОШОВСЬКИЙ: КОНТАКТИ ТА СПІВПРАЦЯ ЗА ПЕРІОД 1960-1990 РР.

Імена Миколи Мушинки (народився і працює в Словаччині) та Володимира Гошовського (народився в Ужгороді 1922 р., помер у Львові 1996 р.) добре знані в Україні та за її межами. Їхня наукова співпраця була довготривалою і спрямованою на відродження української культури, зокрема української фольклористики.

Контакти М. Мушинки і В. Гошовського розпочалися з 1960 рр. Зріднила їх спільність наукових інтересів у терені дослідження українського фольклору Закарпаття, Східної Словаччини і слов'янського фольклору загалом.

У той час коли В. Гошовський не міг видавати в Україні свої наукові праці, тоді М. Мушинка максимально сприяв, щоб ці роботи були видані в словацьких україномовних виданнях. Факт, що наукові роботи В. Гошовського, що вийшли друком у Москві, зокрема, антологія-монографія «Украинские песни Закаратья» (1968) і монографічне дослідження «У истоков народной музыки славян» (1971), які мали і мають величезне значення для музичної фольклористики, в Україні не удостоїлися жодної вагомої рецензії. У цей же час у тодішній Чехословаччині вийшло декілька рецензій, деякі з них були написані М. Мушиною.

Окрема сторінка співпраці обох учених — робота над публікацією «Листування Івана Панькевича та Філарета Колесси». Відносно друку цієї праці між М. Мушинкою і В. Гошовським велася інтенсивна кореспонденція.

У часи переслідування М. Мушинки (позбавлення можливості займатися науковою роботою) В. Гошовський всіляко, передусім морально, підтримував свого молодшого колегу, хоча і сам перебував не в кращій ситуації (безробіття 1969-1974 рр.).

Важливим у співпраці обох учених було зацікавлення новою літературою з питань українського фольклору та фольклористики (обмінювалися літературою, яка була їм доступна) і висловлення критичних зауважень.

Їхні дружні контакти тривали до смерті В. Гошовського. М. Мушинка написав декілька некрологів в українських та словацьких виданнях. М. Мушинка брав участь у трьох конференціях, присвячених пам'яті В. Гошовського.

Галина ТИХОБАЄВА

Музично-меморіальний музей С. Крушельницької у Львові

ЗВ'ЯЗКИ ТА СПІВПРАЦЯ МУЗЕЮ СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ З ПРЕДСТАВНИКАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ СВІТУ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Перші контакти працівників Музею Соломії Крушельницької з українською діаспорою припадають на час створення та становлення Музею – кінець 80-х – початок 90-х років минулого століття. Позаяк Музей є ровесником нашої держави, то його історія в мініатюрі відтворює історію незалежної України, зокрема в її зв'язках та стосунках з діаспорою. У перші роки незалежності зацікавлення Україною в світі досягло апогею, і в цьому велика заслуга української діаспори. Саме тоді були започатковані основні контакти Музею з українцями Америки та Західної Європи, які згодом переросли у плідну співпрацю і тривають до сьогодні. Цікаво, що зв'язки з українською діаспорою Росії, країн Прибалтики, Польщі налагодилися значно пізніше, їх «пік» припадає на початок нашого століття. Щодо форми та змісту співпраці, то вони також пережили певну еволюцію: від допомоги Музею в широкому значенні цього слова (фінансової, передача матеріалів до фондів, дарування цілих архівів) до спільних проектів, акцій, заходів. Ця співпраця має велике значення для обох сторін, бо дає можливість представникам діаспори познайомитися через Музей, його експозицію, фондову збірку зі скарбами музичної культури, а Музею – популяризувати ім'я Соломії Крушельницької у світі, а також поповнювати свою колекцію новими матеріалами. Проте найціннішим здобутком є «живе» спілкування, діалог з нашими земляками, які, волею долі опинившись на чужині, «живуть Україною», працюють для неї, для розвитку та збереження її культури. Очевидно, кожна зустріч, спілкування з нашими друзями з-за кордону заслуговує на особливу увагу. Формат цієї статті, на жаль, не дозволяє цього зробити, тому ми змушені обмежитися загальною характеристикою персоналій та переліком основних фактів співпраці.

Символічно, що одним з перших записів у «Книзі вражень» Музею є відгук Святослава Гординського, одного з найвизначніших художників та поетів української діаспори: «Це прегарно зорганізований Музей, він радує тим, що це одна культурна установа з тих, закладених тепер для відзначення заслуженої пам'яті відомих наших майстрів слова, пензля, музики... Львів, 20. 06. 1991».

Невдовзі по тому до нас завітали активісти Товариства української опери Канади – Ігор та Валентина Курилів, а також Богдан Голинський, син відомого українського співака Михайла Голинського. Результат співпраці – кілька заходів у Музеї та виставка (1993 р.) оригінальних матеріалів, переданих до фондів Музею, які розповідають про історію та діяльність Товариства. Багатолітні творчі контакти працівників Музею і Богдана Голинського увінчалися спільним виданням: 2006 року світ побачила книга «Михайло Голинський Спогади».

Українська співачка з Франції Уляна Чайківська, вперше приїхавши до Львова, відразу «закохалася» в Музей Соломії Крушельницької. Через деякий час вдалося організувати два камерно-вокальні концерти у Салоні нашого Музею, які «відкрили» цю співачку для львівської публіки, а згодом відкрили дорогу до Парижа багатьом нашим музикантам.

Христина-Романа Липецька з Детройту після відвідин Музею вирішила організувати у США кілька благодійних концертів у пам'ять Соломії Крушельницької, які отримали широкий резонанс серед

української громади та у пресі. У цій акції брала активну участь Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), яку багато років очолювала Оксана Соколик. Саме вона ініціювала фінансову підтримку видання «Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові. Ілюстрований путівник», що вийшов у видавництві «Каменярь» у 2002 році.

На початку 90-х до нас завітав Богдан Залуга, Голова Української громади країн Скандинавії, завдяки якому працівники Музею познайомилися з онуком видатного співака Модеста Менцинського – Гансом. Він передав до Музею архів свого діда, який став основою фонду Модеста Менцинського, що нараховує на сьогодні понад 2 тисячі експонатів. В особі Ганса Менцинського нині маємо вірного приятеля.

Роман Савицький-молодший і Степан Максимюк зі США також належать до близьких приятелів Музею. Нас єднають тривала міцна дружба і творча співпраця. Роман Савицький – обдарована непересічна особистість, поле захоплень якого надзвичайно різноманітне: музикознавство, бібліографія, фотомистецтво, поезія. Завдяки йому фонди Музею збагатилися матеріалами про українських співаків та музикантів діаспори, цінними експонатами, які розповідають про маловідомі сторінки життя Василя Барвінського. У Музеї відбулися дві персональні фотовиставки мистця – «Осінні елегії Романа Савицького» та «Микола Колесса – маєстро століття». Степан Максимюк – найвизначніший дослідник та збирач українського звукозапису. Його колекція становить понад 5 тисяч платівок! Від нього Музей отримав безцінні дарунки – прижиттєві платівки із записом голосу С. Крушельницької, сучасні компакт-диски із реставрованими записами співачки, записи голосів інших українських співаків: Євгенії Зарицької, Кліма Чічки-Андрієнка, Мирослава Скали-Старицького, Анни Крушельницької та ін. Книжка С. Максимюка «З історії українського звукозапису та дискографії», презентація якої відбулася в Музеї, стала для наших наукових працівників практичним посібником під час опрацювання фондової колекції та роботи над видання «Каталогу грамофонних платівок першої половини ХХ ст. з фондів Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької».

Наші контакти з Любкою Колессою почалися у середині 90-х. Спілкування з легендою українського піаністичного мистецтва не лише приносило моральне задоволення, піднімало дух і віру в потрібність справи, яку ми робимо, але дало вагомий матеріальний результат. Любка Колесса передала частину свого архіву до Музею Соломії Крушельницької. Видатна піаністка писала: «Я буду горда і задоволена бути в Музею з приятелями такими, як Барвінський, Нижанківський, Менцинський ...»

У гроні цих приятелів, сподіваємося, буде представлена в експозиції Музею ще одна українська зірка, яка так яскраво світила на оперному небосхилі Австрії у 50-х – 60-х роках минулого століття. Іра Маланюк – неперевершена вагнеристка, майстерзінгер, родичка і спадкоємиця таланту Соломії Крушельницької – вирішила заповісти свій архів Музею.

Від початку діяльності Музею нашим «резидентом» у Москві стала колишня львів'янка Віра Федорченко – режисер театру і кіно, Ентузіаст з великої літери. Її дослідження про виступи Соломії Крушельницької в Петербурзі, спілкування примадонни з Шаляпіним, а надто матеріали про сучасних українських співаків та музикантів у Росії є вагомим внеском у науково-пошукову діяльність Музею. Завдяки п. Вірі ми підтримуємо постійний контакт з Культурним центром України в Москві, для бібліотеки якого передаємо усі нові музейні видання. Вона була ініціатором концертів у Музеї Галини Чорноби та Української народної хорової капели Москви.

У далекому Татарстані наші земляки слухають голос Соломії Крушельницької та Оксани Петрусенко завдяки співпраці Музею з Євгеном Савенком та Людмилою Найдено, які представляють Національно-культурне товариство «Вербиченька». Вечори, концерти, академії на честь видатних українців – Соломії Крушельницької, Михайла Грушевського, Симона Петлюри, Олександра Кошиця у Казані, Нижнекамску, Набережних Човнах – це їхня заслуга і результат самовідданої праці. Великі патріоти і сподвижники українства, допомогти яким інформацією, матеріалами, літературою завжди маємо за честь.

Співпраця Музею Соломії Крушельницької з представниками української діаспори, кожен з яких є непересічною особистістю, свідомим патріотом, сприяє розвитку української культури та її популяризації у світі.

Христина БЕРЕГОВСЬКА
Львівська національна академія мистецтв

УКРАЇНСЬКА ECOLE DE PARIS ЙОАНИ НИЖНИК-ВИННИКІВ

Йоана Нижник-Винників – екстравертна львівська художниця, учениця О. Новаківського, яка брала активну участь у культурно-мистецькому житті Львова, виставляла свої роботи на різноманітних художніх виставках, в зв'язку з політичним режимом змушена була покинути Україну.

Життя і творчість Йоани Нижник хронологічно можна поділити на три періоди: український, німецький і французький, кожен з яких інтермедійно задавав свій креативний тон в мистецтві. Тільки розглядаючи творчість мисткині через ці три умовні проєкції, можна повністю охопити всю широту та багатогранність художниці у царині малярства, кераміки та килимарства.

Йоана Нижник швидко долучається до мистецького кола французької столиці, вступає в так звану Ecole de Paris – школу художників-емігрантів з усього світу, в якій спочатку об'єднувалися такі різні майстри, як П. Пікассо, А. Модельяні, М. Шагал, О. Архипенко, пізніше молоде покоління митців: С. Делоне, С. Зарицька, Г. Старицька, О. Грищенко, П. Омельченко, Ю. Кульчицький та багато інших.

Йоана Нижник-Винників разом з іншими українськими митцями в Парижі створює своє власне українське мистецьке середовище, свою молоду «Ecole de Paris». Там вони плекали своє українське мистецтво, що дозволило утвердити національну свідомість, усвідомити власне «ми» у контрастному зіставленні з «вони». Стрижнем народного мистецтва у них була національна традиція, вони її кадрували, переосмислювали і подавали вже в іншій субстанції для французького глядача.

Після Парижу Йоана Нижник-Винників переїжджає до Мужену, на південь Франції. Однак, в якому місті художниця не перебувала б, чи це Львів, чи Париж, чи Мужен, вона завжди уміла створити навколо себе цікаве оточення прихильників і знавців мистецтва, в якому постійно «рекламувала» українське мистецтво та українські традиції. Львівська художниця скрізь прагнула перебувати на одній хвилі з сучасними світовими, мистецькими течіями і разом з тим залишатися вірною національним корінням.

Творчість Йоани Нижник-Винників зуміла народитися, розвинутися і сприйняти різноманітні впливи Західного (французького) мистецтва поза межами Батьківщини, разом з цим зберігши риси української національної традиції. Важливо те, що художниця як творча особистість змогла знайти свою нішу в контексті розвитку мистецтва ХХ ст. і посісти чільне місце в ньому.

Світлана ГЕРЕГОВА

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У МИСТЕЦЬКІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ КУРИЛИКА

В умовах утвердження України у міжнародній спільноті особливо актуальним є визначення ролі представників української діаспори у національному відродженні нашої держави, зокрема тих, які, незважаючи на відірваність від рідного краю, у своїх мистецьких творах зуміли зберегти національну самобутність.

Ми повинні повернути українському народові забуті імена, дослідити нові та надати інтенсивного звучання уже відомим, популяризувати творчу спадщину «розвіяних вітрами злої долі по світових обширах» українців, в тому числі й вихідців з Буковини. За словами мистецтвознавця Б. Стебельського, на українських митців, що «силою обставин знайшлися на чужині... лягло важливе й відповідальне завдання, репрезентувати українську культуру перед чужинцями», що могло бути можливим лише за умови збереження національної суті їх мистецтва.

Інтерес до художника Василя Курилика та його творчості підсилюється тим, що, будучи уже «корінним» канадським українцем (діди його, як по материнській, так і по батьківській лінії, були у числі перших переселенців з Буковини до Канади ще в кінці ХІХ ст.), і незважаючи на віддаленість від

української землі, він пам'ятав про своє коріння. Можливо, саме тому у мистецькій тематиці Курилика переважають відкладені у його підсвідомості етюди з життя українського селянства...

В. Курилик народився 3 березня 1927 р. в емігрантській родині. У нього було два брати та чотири сестри, та саме йому судилося стати видатним художником, якому принесла славу, зокрема, й створена ним серія «Український піонер», присвячена першій хвилі еміграції, до якої Курилик був «генетично» причетний.

Дитинство його пройшло у пров. Манітоба. Після закінчення початкової сільської школи та середньої у Вінніпезі Василь отримав ступінь бакалавра гуманітарних наук у Манітобському університеті. У 1979 р. родина Куриликів перебралася до Онтаріо. Водночас працюючи на різних роботах, він засвоював художню майстерність у мистецькому коледжі, де навчався проти волі батька, який, вбачаючи у синові майбутнього фермера, вважав малювання непотрібною справою.

У 1960 р. відбулась його перша публічна виставка, а в березні 1970 р. у приміщенні інституту св. Володимира у Торонто – виставка із назвою «Страсті Христові...»: 160 картин, переважно сіро-чорної гама, створені згідно зі змістом Євангелія від св. Матвія, над якими В. Курилик працював на Святій землі понад шість років. Згодом родина відомих колекціонерів Колянківських, придбавши усі 160 робіт, розмістила їх у своїй приватній галереї, спеціально збудованій у Ніагара Фаллс.

У 1970 р. В. Курилик у складі делегації українських митців і любителів мистецтва з Канади і США вперше приїхав до України. Художнику навіть вдалося отримати дозвіл відвідати с. Борівці, де мешкала його рідня. За надзвичайно короткий час перебування на рідній землі В. Курилик упевнився в тому, наскільки сильно «притягувало» його буковинське коріння.

Унікальним явищем у мистецтві стала велика фреска, виконана В. Куриликом на шести панелях із спеціальної фанери («плайвуду»), де відображено життя українських переселенців на американському континенті – їх важкий труд, витривалість, нужденність і певні досягнення по багатьох роках праці. «Український піонер», репрезентований на цій фресковій композиції образом батька художника, ніби символізує всіх українських піонерів на різних ділянках життя в Канаді. Ця незвичайна серія картин із назвою «Український піонер» становить частину колекції Курилика у Ніагарській мистецькій галереї.

Через шість років В. Курилик отримав дозвіл вдруге відвідати Україну, щоправда, із чітко визначеним місцем перебування – с. Борівці. Будучи важкохворим, протягом шести тижнів Курилик малював, насолоджуючись красою рідної землі, яка за його словами, мала «свій особливий запах, не такий, як у Канаді».

У листопаді 2007 р. минуло тридцять років від дня смерті В. Курилика, який за своє недовге життя написав понад 10 тис. картин. Виконані ним чотири панно, що прикрашають інтер'єр канадського парламенту, символізують творчу працю українських поселенців, їх внесок у суспільне й культурне життя Канади і водночас свідчать про визнання мистецького таланту українського художника у цій країні.

В Україні ім'я художника В. Курилика відоме лише фахівцям. Проте на його історичній батьківщині – Буковині, а саме в музеї Буковинської діаспори у м. Чернівцях, створена постійно діюча експозиція, присвячена творчості буковинських митців за кордоном, де, зокрема, представлені цікаві матеріали щодо життя й мистецької творчості Василя Курилика.

Дослідження мистецької спадщини В. Курилика переконує нас у тому, що, інтегрувавшись у чужоземне середовище, але відчуваючи у своєму серці любов до України та свого народу, зі всіма його бідами і проблемами, митець зробив свій неоціненний внесок у підняття української національної культури на найвищі вершини світової, тим самим уособлюючи величну душу українського народу.

Дарія ДАРЕВИЧ

Університет Йорк в Торонто, Канада

ЗДОБУТКИ ДІАСПОРИ В САКРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ: ПОЛІХРОМІЯ ЦЕРКОВ МИРОНА ЛЕВИЦЬКОГО

У часах, коли комуністична влада Радянського Союзу не дозволяла творити релігійне мистецтво в Україні, українські мистці в діаспорі продовжували плекати традиції українського сакрального мистецтва поза межами батьківщини, в країнах поселення. В десятиліттях після Другої світової війни

багато українських мистців, що опинилися у вільному західному світі, продовжували українсько-візантійські традиції в іконах і поліхромії храмів. Але не тільки – поліхромія українських церков також розвивалася в парі зі здобутками модерного світового мистецтва та архітектури. Одним із небагатьох мистців, що зумів успішно поєднати засади українського іконопису з осягами модерного мистецтва та архітектури, був Мирон Левицький.

Левицький (1913-1993), який народився у Львові, вчився у Школі Олекси Новаківського та в Кракові, а до Канади емігрував 1949 року, розмалював 10 церков: 5 в Канаді і 5 в Австралії. Іконопис Левицького вирізняється виїмковою синтезою українсько-візантійських, пізньо-кубістичних та абстрактних напрямків модерного мистецтва в поєднанні з вишуканою палітрою та виїмково витонченим відчуттям кольору та архітектурного простору. Найбільше завершеною можна уважати поліхромію церкви Пресвятої Євхаристії (1974-75) в Торонто (арх. Радослав Жук) та церкви св. Андрія в Лідкомбі в Сіднею в Австралії (1967, 1979-80).

Ціль доповіді – показати ікони, стінопис та іконостаси цих двох церков Левицького в контексті розвитку українського сакрального мистецтва другої половини ХХ століття.

Людмила КАСЯН

Науково-дослідний інститут українознавства, м. Київ

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА ПЕВНОГО У КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Ім'я Богдана Певного яскраво і рельєфно вписане у культурний контекст ХХ – ХХІ століття. Самобутній, оригінальний художник, учень П. Холодного, автор таких відомих полотен, як **«Велика біла дорога»**, **«Пророк»**, **«Спаситель»**, **«Земля»**, **«Віщун»**, циклу **«Дохристиянські вірування українського народу»**, Певний відомий не лише своїм живописом, а й політичною карикатурою, політичним плакатом. Широку популярність у діаспорі та в Україні початку 90-х років отримав його плакат із зображенням Тараса Шевченка із написом **«Чи твої діти говорять моєю мовою?»**

Б. Певний – майстер книжкової графіки, автор ілюстрацій до книг **«Ніч проминула»** Володимира Радзиковича, **«Історія України»** Івана Крип'якевича, **«Волошки»** Миколи Щербака, до читанок для шкіл українознавства, художніх творів у журналах **«Веселка»**, **«Крилаті»**, **«Юнак»**, **«Готуйсь»**. Митець здійснив художнє оформлення видань **«Книжковий знак шестидесятників»**, **«Віктор Цимбал – карикатури»**, **«Україна»** – енциклопедія для молоді, **«Змова»** та багатьох інших.

Б. Певний у 1955 році став співзасновником і першим головою Товариства молодих образотворчих мистців у Нью-Йорку, яке стояло на одній мистецькій платформі із Нью-Йоркською групою поетів. Товариство щорічно влаштовувало чотири виставки у Нью-Йорку, де Певний уперше почав експонувати свої твори. Згодом він став активним членом та заступником голови Об'єднання мистців українців в Америці.

Та на особливу увагу заслуговує творчий доробок Богдана Певного як мистецького критика та історика мистецтва. Діапазон наукових зацікавлень дослідника надзвичайно широкий. Понад півтори сотні статей, есе присвячених творчості таких художників, як Олександр Архипенко, Яків Гніздовський, Михайло Черешньовський, Святослав Гординський, Віктор Цимбал, Василь Кричевський, Мирон Левицький, Петро Мегик, Никифор Дровняк, Галина Мазепа. Аркадія Оленська-Петришин, Христина Оленська, Алла Горська, батько і син Холодні, Едвард Козак, Олекса Новаківський, Опанас Заливаха, Давид Бурлюк, Хуан Міро, Сальвадор Далі та інших визначних діячів українського та світового мистецтва. Праці дослідника відзначаються глибиною, точністю і влучністю характеристик, образністю мови викладу. Він завжди звертає увагу на умови формування й діяльності тієї чи іншої творчої особистості.

Деякі роботи Б. Певного присвячені окремим творам та явищам мистецького життя. Так, у статті **«До легенди про фрески на Хаджибейському лимані»** автор аналізує роботи М. Бойчука, реформатора монументального мистецтва в Україні 20 – 30 років та його учнів – фрески новозбудованого Селянського санаторію ім. ВЦВК на Хаджибейському лимані поблизу Одеси 1929 року. Фресковий розпис мав площу 600 квадратних метрів, а декоративні роботи були виконані на 240 квадратних метрах. Будівля була повністю знищена під час Другої світової війни, і унікальні роботи великого майстра назавжди втрачені.

Дослідник, спираючись на багатий фактографічний матеріал – спогади сучасників М. Бойчука Д. Горняткевича, Є. Бачинського, деяких його учнів, біографа і автора передмови до забороненої і знищеної у 30-х роках праці М. Бойчука К. Кліпко-Москальцева, записи самого М. Бойчука, його автобіографії, рідкісні фото цих робіт, що збереглися в особистих архівах українських іммігрантів, – доводить, що керівництво оформленням Селянського санаторію було для М. Бойчука zenітом творчого досягнення, оскільки «закінчився час теоретичних міркувань, вишколу кадрів, експериментів у майстерні. Фресковий розпис Селянського санаторію давав Бойчукові та тим, що вірили в відродження українського монументального мистецтва на пропонуваннях ним основах, можливість зреалізувати задуми, виявити свої творчі методи».

В **«Історії одного видання»** автор розкриває історію виходу у світ надзвичайного видання **«Книжковий знак шестидесятників»**, яке побачило світ весною 1972 р. у США. Аналізуючи представлені у книзі твори митців діаспори та материкової України 60-х років, Б. Певний також детально простежує історію виникнення, поширення мистецтва екслібриса в Україні, починаючи з 1736 р. Автор зауважує, що митець, створюючи екслібрис, ставить перш за все завдання створити духовний образ власника та відбити його ставлення до світу, тому, на його думку, появу такого видання, як **«Книжковий знак шестидесятників»**, треба розглядати у тій же площині, що й інші свідчення живучості українського національного духу, як видання, що в багатьох аспектах випереджало сучасність й означувало самобутність культурної і національної думки в Україні та єдність з нею українців діаспори.

Статті **«Перші п'ятнадцять років»** та **«Між інтеграцією та сегрегацією»** розповідають про перші кроки українських митців у США і роль, яку відіграло у їхньому становленні Об'єднання митців українців в Америці (ОМУА). Б. Певний акцентує увагу на діяльності цієї мистецької організації у зв'язку з неминучим асиміляційним процесом для української імміграції у США. Дуже влучно Г. Логвин назвав Певного видатним літописцем сучасного українського мистецтва, а його публікації про митців діаспори – «свідченням самовидця»: «З бігом часу вони набудуть неоціненної вартості. Жоден вчений, історик культури чи мистецтвознавець, кожний, хто намірється осмислити розвиток українського мистецтва, не зможе без них обійтися».

Б. Певний є дослідником живописної творчості В. Винниченка (**«Маляр Винниченко в УВАН-і», «Винниченкове малярство: курйоз чи мистецтво?»**), автором монографії **«Микола Неділко»**, розділу про образотворче мистецтво в англомовному виданні **«Україна»** – енциклопедії для молоді, спогадів у збірниках **«Доброокий – зустрічі та листування зі Світличним»**, **«Михайло Черешньовський – велетень поміж нами»**.

З 1984-го року в Нью-Йорку та з 1992-го року в Києві Б. Певний був членом редакції журналу **«Сучасність»**, редагував її мистецьку частину, а з 1996 року став головним співредактором цього видання. Протягом багатьох років він був дійсним членом Української вільної академії наук у США, її Винниченківської комісії.

З метою популяризації українського образотворчого мистецтва Б. Певний виголосив ряд публічних лекцій, багато років був беззмінним організатором виставок робіт українських митців у США та Європі.

Важко переоцінити внесок цієї непересічної особистості у розвиток рідної культури. За словами В. Перевальського, «Богдан Певний завжди почував себе українцем і прагнув зміцнення зв'язку зі своїм етнокультурним ґрунтом. Усе зроблене ним є вагомим внеском у справу створення цілісної картини історії розвитку українського мистецтва як явища світового та новочасного».

Олесь НОГА

Інститут народознавства НАН України, м. Львів

МИХАЙЛО ГАВРИЛКО: РІЗЬБАР І ВОЯК

Художник, про якого піде мова, а власне Михайло Гаврилко, належав до тих непересічних особистостей, історія життя яких могла б лягти в основу сюжету суперзахоплюючої пригодницької книжки. Його мистецьке життя і творча праця чергувались то з підпільною роботою, то з арештами, то з втечами. Однак ніхто, в тому числі українське мистецтвознавство, не спромігся навіть на видання мистецької монографії про митця. Пов'язано це із політичними вподобаннями М. Гаврилка, із специфічним характером художника, що був недоступним для багатьох.

Постать Гаврилка у своєму часі була зрозуміла лише невеликому гурткові.

Народився Михайло Гаврилко в 1882 році в козацьких хуторах біля села Руковщина на Полтавщині – в краю, який так щедро обдарував нашу українську культуру талановитими людьми. Ця чарівна земля на все життя збудила в ньому любов до прекрасного, розуміння найтонших порухів мікро- і макрокосмосу, природи, навчила бачити красу у, здавалося б, буденних явищах – квіточці, дереві, лісові, грозі. Цю рису його характеру не раз відзначали друзі й знайомі Михайла, дивуючись його дивним причудам. А це був не причуд, це був спосіб життя, своєрідний самозахист від жорстокості віку, – це був його світ, куди дорогу знав тільки він. Виховувався юний Михайло в українській родині, що вела родовід від козацького кореня і свято зберігала національні традиції та вільний козацький дух своїх предків. Напевно, саме від них передалася Михайлу не лише ідеальна в нашій уяві козацька статура – високий зріст і внутрішня, не менш вражаюча характеристика – величезний талант до знань, працьовитість, що межували з патологічним бажанням волі і абсолютним нехтуванням всіх авторитетів.

Початкову художню освіту здобув у Миргородській школі прикладного мистецтва під керівництвом відомого українського художника О. Сластіона (1899-1904).

Миргородська школа того періоду була одним з головних в Україні центрів виховання художників декоративно-прикладного мистецтва. Можливо, як ніде інде, тут надавали величезної уваги вивченню народного декоративного мистецтва та його застосуванню.

В науці М. Гаврилко відзначався неабиякими здібностями і вважався одним з найкращих учнів.

Саме тут, у Миргороді, формується світогляд молодого митця, любов до народного українського мистецтва, орієнтація на реалістичне самовираження у творах мистецтва.

У той же час формується революційний світогляд Михайла, його непохитні переконання майбутнього українського революціонера. З його учнівського життя в Миргородській школі збереглися деякі спогади його сучасників, що дають можливість зрозуміти внутрішній світ юнака: «Одного разу декілька чоловік польської шляхти і поміщиків відвідали могилу Т. Г. Шевченка і вирішили «відсвяткувати» цю подію випивкою. На саме закінчення бенкету випадково прибув Михайло. Проте зліквідувати осквернення могили Кобзаря навіть його кремезній фігурі було не під силу. Тоді він, зібравши з навколишніх околиць селян, розігнав пияків чи, як він сам потім висловлювався, «вигнав торгашів із храму господнього».

По закінченні навчання в Україні М. Гаврилко, одержавши державну стипендію, в 1904 році їде в Росію і вступає до художньо-прикладного училища барона Штігліца в Петербурзі. Це був специфічний навчальний заклад, який, окрім певної мистецької спеціальності (по закінченні навчання), давав можливість широкого ознайомлення на перших курсах з усіма видами живопису, рисунку, графіки, скульптури, керамічного мистецтва. Була тут прекрасна бібліотека і непоганий музей.

Але повчитись довго не довелось. За участь в організації студентського страйку в 1905 р. його звільнено з училища, а потім заарештовано. Півроку проводить у слідчій тюрмі. З цього часу Михайло зв'язує себе з революцією, ставши членом Революційної Української партії. В 1905 році, за дорученням партійної організації, переїжджає до Львова, звідки поїздками веде революційну роботу на Східній Україні. Арештований при одному з переїздів на кордоні, потрапляє в тюрму, де його протримали близько шести місяців. Звільнившись, деякий час перебуває на волі, а в 1906 р. з тринадцятьма товаришами знову закинтий за ґрати. Правда, в цьому випадку через місяць за браком доказів вини його відпускають. Вийшовши з тюрми, він знову активно береться до антицарської пропаганди. На одному з мітингів на хуторі Свинківка на Миргородщині він закликав селян відібрати землю в панів та відлучити Україну від Російської імперії. Безперечно, така діяльність не проходила повз увагу російських жандармів, і його втретє забирають до тюрми на місяць. А випустивши, віддають під постійний нагляд поліції. Заборона вступу до художніх закладів та безперервні переслідування царської російської «охранки» змушують Михайла Гаврилка у 1907 році переїхати до Львова, який в той час був, як і вся Галичина, у складі Австро-Угорської монархії, котра, треба зазначити, надавала більше уваги національним проблемам, ніж Росія. В усякому випадку, українські організації та товариства тут не переслідувались.

По приїзді в Галичину Гаврилко, з допомогою Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, вступає до Краківської Академії мистецтв, де вчиться у скульптурному класі професора К. Ляшки.

Краківська Академія мистецтв поряд з закладами Мюнхена і Парижа стала центром, куди з великою охотою приїздили на навчання українські митці на початку ХХ століття. Тут, у Кракові, в

Академії викладали талановиті митці: Виспянський, Вичулковський, Станиславський та інші, які з повагою і замилюванням ставились до української народної культури. Окрім того, краківський мистецький осередок став місцем, де могли спільно працювати українські художники зі сходу і заходу, розділеної між імперіями єдиної України. Тому не дивно, що Краківській Академії ми завдячуємо мистецькому вихованню цілої шеренги митців. Серед них в майбутньому – проф. М. Жук, проф. М. Бойчук, проф. О. Новаківський, проф. Касперович, проф. Труш, Северин, Бурачек, Масляників та багато інших відомих і невідомих майстрів.

В 1905-1912 рр. у Краківському осередку з українських діячів культури були Б. Лепкий, Вяч. Липинський, М. Гаврилко та деякі інші. Зустрічались постійно в кав'ярні. Стіл називала обслуга «стул русінські». Велись постійні дискусії. Гаврилко, як правило, тільки слухав і всміхався.

Навчання скульптури в Краківській Академії Мистецтв проходили для молодого митця досить успішно. Працював він багато і невтомно. А за одну з пластичних праць – «Копач» – отримав нагороду. Професор Ляшка, який вів скульптурну освіту М. Гаврилка, був ним задоволений. За даними сина проф. Ляшка, його батько вважав Михайла одним з найкращих учнів.

На протязі 1907-1912 рр. М. Гаврилко займається мистецькими студіями, але ні на хвилину не залишає політики. Він бере участь в усіх об'єднаннях і організаціях, де є хоч одна іскринка для всезагального полум'я визволення України.

По закінченні Академії М. Гаврилко їде для дальшого навчання до Парижа, в майстерню відомого французького скульптора Бурделя, де він пробув близько року (1911). Навчаючись за кордоном, М. Гаврилко став не прихильником модернізму, а залишився ревним поборником реалізму й народності. Портретні роботи «Гануся» (1909), «Чоловічий портрет» (1912), «Жіночий портрет» (1911) й особливо погруддя М. Шашкевича (1910), Т. Шевченка (1911), Ю. Федьковича (1914) привертають увагу силою життя й природністю рухів, як і його тематичні композиції – «Бандурист», «Прощання», «Козак на коні».

Майстерно виліплене ним 1914 р. погруддя Т. Шевченка (на відзначення ювілею) сповнене глибокої життєвості, наскрізь пройняте високим революційним духом. Встановили монумента в українській гімназії в м. Кіцмані на Буковині. Скульптура поета-бунтаря вийшла настільки вдалою, що М. Гаврилко одержав кілька замовлень на її повторення. Але як справжній художник, він завжди шукав нового поглибленого розкриття дорогого його серцю образу Т. Шевченка.

Розквіт творчості скульптора припадає на складні роки першої світової війни та жовтневий переворот у Росії. Ці події застають його у Львові за роботою над проектом пам'ятника Шевченкові для Києва. Там же він виконав і відомий барельєф – медальйон поета, що поширювався в численних екземплярах майстерню І. Левинського у Львові.

Медальйони з зображенням Т. Г. Шевченка були настільки вдало виконані, що кожна читальня Просвіти, Народні доми, інші українські установи намагались їх придбати не тільки в честь урочистостей Т. Шевченка 1911 і 1914 років (бюсти чи медальйони Кобзаря), але і протягом 20-30 рр. ХХ ст.

Важливим етапом творчості Михайла Гаврилка стала участь в конкурсах проектів на пам'ятник Т. Г. Шевченкові у Києві. Скульптор активно і з великим захопленням, незважаючи на невдачі, працює над цією темою з 1910 по 1914 рік. Оскільки цей період яскраво виражений творчими здобутками, то вартує більш детального ознайомлення.

Яка ж доля спіткала проект Михайла Гаврилка? Постамент з фігурою Т. Г. Шевченка перейшов у власність доктора Гриця Лучаківського, судді з Болехова, а п'ять інших фігур зберігалися в Музеї НТШ у м. Львові. Теперішнє їхнє місцезнаходження невідоме.

Перебуваючи у Львові на початку другого десятиліття ХХ століття, Михайло активно працює і на полі ідеологічним – в студентських організаціях та стрілецьких товариствах Галичини.

З початку першої світової війни Гаврилко стає членом стрілецької мобілізаційної комісії у Львові та вступає до першої сотні Українських Січових Стрільців.

В перші місяці війни за завданням Союзу Визволення України працює в таборах російських полонених з воїнами-українцями. В травні 1915 року з загонами УСС відбуває на фронт в ранзі четаря. Бере участь в боях під Болеховом, Вікторовим, Галичем, Золотою Липою, Стрипою, Настасовом.

З 1916 р. четар М. Гаврилко призначається начальником комісаріату по табору добровольців у Луцьку. Його стараннями в місті і по провінції, крім того, проводиться робота з організації українських початкових шкіл.

За час перебування на стрілецькій службі М. Гаврилко продовжує творчо працювати як у графіці, так і в скульптурі. З найбільш значних праць згадаймо бюст сотника УСС В. Дідушка, медальйончик князя Святослава, проект на дерев'яну коробку.

В 1917 році, повернувшись до Львова, митець працює над медальйоном князя Святослава (в міді) та над новим проектом для пам'ятника Т. Г. Шевченкові.

Наступні події української визвольної війни, що особливо гостро проходила в Галичині, змушують переїхати Гаврилка на Східну Україну, де він продовжує військову службу в лавах борців за незалежність України, не забуваючи, що він є бійцем і української культури.

У 1919 році Гаврилко потрапляє в полон до більшовиків і, як старшина української армії, зазнає знущань і побиття шомполами. Чудом виживши й оклигавши від ран, він зумів звільнитися. Після багатьох пригод добирається до знайомих на Східній Україні. Наприкінці 1919 року він вже в Полтаві, де береться до праці. Тут він був призначений на посаду скульптора VII розряду райспоживспілки. Саме тут навесні 1920 р. виліплює останню з відомих роботу – бюст Т. Шевченка для Полтавського музею М. Гоголя. На погрудді рукою скульптора зроблено надпис: «Обніміте, брати мої, найменшого брата».

Доля цього портрета невідома. А до війни, за свідченням Степана Омеляновича Гаврилка, брата скульптора, він знаходився у вестибулі Полтавського театру ім. М. Гоголя.

У 1920 році Чернігівський відділ мистецтв Губернського відділу народної освіти оголосив конкурс на проект пам'ятника Шевченкові (термін надсилання робіт був визначений до 20 червня 1920 р.). Можливо, це було причиною, що скоро тут з'явився і М. Гаврилко.

Переїхавши до Чернігова, М. Гаврилко влаштовується в 1920 р. на посаду завідувача культурно-освітнім відділом.

В 1920 р. митця не стало. Кажуть, що помер від тифу, інші говорили, що загинув на Лівобережжі в героїській боротьбі з більшовиками. Р. Стельмахів твердив, що його розстріляли.

Життя М. Гаврилка – це одіссея переїздів, трусів, арештів, викручувань, зустрічей. Від Прилук до Ічні, від Києва та Канева до Хотина та Чернівців, до Болехова та Львова – всю Україну зміряв. Побував і вдома, і за кордоном, але ніде ані свого характеру, ані віри в себе не втратив.

В емоційному запалі Михайло Гаврилко не раз говорив, що він хотів би служити Україні або як вояк, або як різьбар. І в одній, і в другій іпостасі він виконав свій обов'язок до кінця.

Неля ПАСІЧНИК

Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого

ЗАПОРОЖЕЦЬ ІВАНОВ – ЛИЦАР ОРДЕНУ СВ. ІОАННА ІЕРУСАЛИМСЬКОГО

1.ІНТРОДУКЦІЯ. Наукова колекція театральних ескізів князя Микити Дм. Лобанова-Ростовського містить автопортрет художника Мака, справжнє прізвище Петро Петрович Іванов, інколи Павло П. Іванов. Донині відома біографія Мака є неточною стосовно дати народження та навчання художника. Завдяки мемуарам «Право на Минуле» князя Олексія Щербатова та Л. Криворучкіної-Щербатової відкриваються не лише дані про Мака, але невідомі історичні факти.

2.ВЕЛЬМОЖА З СЕРЕЖКОЮ. На автопортреті 1953 року, що ми його розглядаємо, бачимо вельможу історичного періоду 16-18 століть – доби великих потрясінь в Європі. Для теренів сучасної України подібні портрети не рідкісні, ба навіть є типовими для родових галерей маєтків як колишніх підданих Речіпосполитої Польської, згодом Австрійської імперії, так і підданих Російської імперії. Проте персонажі деяких портретів принципово відрізняються від решти певними аксесуарами вбрання. На сучасному автопортреті бачимо історичного персонажа з сережкою в його лівому вусі. У 16-18 століттях подібну сережку носили кілька православних шляхтичів, котрі, попри інше, відзначилися у війні з могутньою Османською імперією, дехто навіть був страчений через це польським урядом у Львові.

3.ВИХОВАННЯ ЛИЦАРЯ. Завдяки спогадам американського історика, племінника художника Мака, князя Олексія Щербатова, довідуємося, що Мак був незаконним сином князя Олександра Володимировича Барятинського, поміщика Путивльського повіту, котрий згодом одружився з донькою від другого т.зв. «незаконного» шлюбу імператора Олександра II, Катериною Юрьєвською. Батько Мака був обраний почесним мировим суддею у Путивлі (нині Сумської обл.) 1909 року. Походження та виховання Мака допомагають зрозуміти його творчий стиль «історичного реаліста» за мистецької доби

«революційного авангарду» та ін., далеких од реальності течій. Думки предка Мака, князя Івана Івановича Баратинського, з приводу виховання хлопчиків, записані у селі Івановському 1815 року, підтверджують, що талант **рисувальника** у представника роду мав бути розвинений якнайперше. Тому не дивно, що у віці 16-18 років Мак створив свої виразні шаржі та карикатури, а не у віці 26-28 років, як це вважалося дотепер. Прізвище Іванов дісталось майбутньому художникові на честь прапрадідуся князя Івана Івановича та його родового села Івановське (нині Рильського району на Курщині), названого на честь гетьмана Івана Мазепи, де досі збереглися кам'яні будівлі початку 18 ст., зведені гетьманом.

4. **ЮАННІТ ІВАНОВ – ЗАПОРОЖЕЦЬ**. Представники двох родів – князів Барятинських та Щербатових – стали командорами **християнського** ордену Святого Іоанна Іерусалимського в той час, як центр Ордену перемістився до Петербурга наприкінці 18 ст. Порівнюючи історію Мальтійського ордену та Запорізької Січі, помічаємо, що фортеця Хортиця на Дніпровському острові виконувала ту саму місію, що і фортеця на Мальті. Не дивно, що нащадок спадкового мальтійця князя Барятинського, патріота Росії, художник Мак зобразив себе Запорожцем – напівмонахом, напіввоїном.

5. **МАЛЬТІЙСЬКА КОЛЬЧУГА ВОЇНА** – ще один «аксесуар» одягу Мака. Саме такі кольчуги-реліквії зберігалися у галереях двох княжих родів, Барятинських та Щербатових, подібно до графів Шереметьєвих, Толстих, Потоцьких. Також ідентичну кольчугу вручив імператору Павлу I повірений Мальтійського ордену на церемонії аудієнції та церемонії прийняття російським імператором титулу Гроссмейстера Ордену внаслідок завоювання Мальти Наполеоном та вигнання лицарів з острова.

6. **ВИСНОВКИ**. Реальна біографія Мака та шлях його еміграції до Бельгії, де він і створив свій автопортрет у рік смерті тирана його батьківщини Сталіна, виглядають дещо інакше, аніж це вважалося досі. Цей шлях вигнання пролягав через Грузію до Персії, де Мак був придворним художником Реза-шаха протягом 1920-30-их років. Будучи військовим, навіть відсидівши у в'язниці 6 місяців за відмову зняти царську військову форму, Мак міг брати участь у складі царського війська, а саме Тифліського полку Старорибницького, у поваленні династії Коджарів та приведенні до влади династії Пехлеві 1919-20 років у Персії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Собрание Никиты и Нины Лобановых-Ростовских // Художники русского театра 1880-1930, Каталог-резоне. – М.: Искусство, 1994.
2. Князь Алексей Щербатов, Лариса Криворучкина-Щербатова // Право на прошлое. – М.: Изд. Сретенского монастыря, 2005.
3. Український портрет XVI-XVIII ст. – Київ.
4. Військова слава України XVIII – поч. XX ст. (за матеріалами приватної колекції родини Шереметьєвих). – Київ, 2005.
5. Історія України М. Грушевського. Цит. за: Каченко Андріан. Оповідання про славне військо запорізьке низове. – Київ: Веселка, 1992.
6. www.pages.prodigy.net/ptheroff/gotha/bariatinsky.html
7. Софроньевский монастырь. – Киев, 2001.
8. цит. за: Федоров С. И. Марьино князей Барятинских – Курск, 1994.
9. Український вимір. Збірник матеріалів з України та діаспори. – Вип.5. – Вид. Ніжинського державного університету (Україна), 2006.
10. Мальтийский орден в России. – Санкт-Петербург: Palace Editions, 1996.
11. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. – СПб, 1830. – Т. XXIV-XXVI, № 17708. Цит. за: Мальтийский орден в России. – Санкт-Петербург: Palace Editions, 1998 г.
12. Перминов П. Под сенью восьмиконечного креста (Мальтийский орден и его связи с Россией). – М., 1991.
13. Карнович Е. Мальтийские рыцари в России. – СПб, 1880.
14. Реліквії романівського палацу в Житомирському музеї. Путівник по колекції Ілінських-Стецьких. – Житомир, 2006.
15. Малаков Дмитро. Архітектор Городецький. – Київ, 1996.
16. Эрмитаж. Избранные сокровища великого музея. – СПб: Бут-Клибборн Эдишонс, 1996

Оксана ПЕЛЕНЬКА

Вільний дослідник, Прага, Чеська Республіка

ОБРАЗОТВОРЧА УКРАЇНІКА У ЗБІРКАХ ЧЕХІЇ ТА СЛОВАЧЧИНИ: В ПОШУКАХ ВТРАЧЕНОГО ДІАЛОГУ

Образотворча україніка в чеських та словацьких збірках формувалась у контексті тісної українсько-чеської й українсько-словацької творчої співпраці й на ниві особистих контактів між українськими і чеськими митцями. Чеський художник Йозеф Фіала (1896-1980) в середині 1930-х рр. створив цикл графічних і малярських творів, інспірованих подорожжю по Закарпаттю. Нині низка цих робіт експонується в галереях і музеях Львова, Ужгорода та Праги, а картину «Дві гуцулки» (1936 р.) в 1994 р. подарувала родина митця Посольству України в Празі. Василь Касіян – один з улюблених і найталановитіших студентів професора Макса Швабінського (1873-1962) в праській Академії мистецтв – залишив по собі в Чехії невелику, але творчо виразну збірку, окрасою якої є «Розп'яття» у праському Пам'ятнику національної писемності. Юрій Вовк всередині 1930-их років здобув авторитет одного з кращих праських майстрів книги. Своім ательє з Ю. Вовком у Празі ділився його приятель, чеський маляр Франтішек Прохазка (1887-1950). Твори митця, наперекір долі, не згубились. У результаті пошуків вдалось віднайти понад 600 графічних творів митця, розділених між чеською Прагою і словацьким Свидником. Майже з небуття повертається майстер точного і довершеного штриха, митець, який для тисяч читачів, на жаль, не в Україні, зумів відкрити мистецтво книги.

Два скульптурні твори Олександра Архипенка – «Сидяча постать» (мармур, 1922 р.) і «Жіночий торс» (мармур, 1924 р.) входять до збірки Національної галереї в Празі – найпрестижнішої в Чеській Республіці мистецької музейної установи. Згадані твори нині експонуються в залах галереї мистецтва ХХ ст. Однак листи митця, інше листування, що свідчить про контакти Олександра Архипенка з чеським мистецьким об'єднанням «Дев'єтсіл», понад сім десятиліть залишались поза увагою українських дослідників, їх вдалось віднайти тільки на початку 2006 р. в архіві Національної галереї у Празі.

Найбільшою й творчо найрізноманітнішою збіркою українського мистецтва в Чехії, зокрема, оригінальної графіки (рисунок олівцем, тушшю, акварелі, пастелі), й однією з найбільших поза межами України нині володіє праська Слов'янська бібліотека при Національній бібліотеці Чеської Республіки. Близько тисячі творів було виявлено в 1998 р. у сховищах бібліотеки. Йдеться про твори Георгія Нарбута, Михайла Осінчука, Івана Кулця, Галини Мазепи, Василя Кричевського, Павла Ковжуна, Івана Іванця, Юліана Буцманюка та багатьох інших – всього 68 прославлених в українському мистецтві імен. Ця колекція є єдиною збереженою групою мистецьких творів, яка до 1945 р. належала Музею Визвольної Боротьби України в Празі. Як колекційна цілість ця збірка вперше дозволяє нині шукати відповіді на запитання, якими шляхами і з якою метою формувалась збірка образотворчого мистецтва Музею Визвольної Боротьби України в Празі – унікальної української установи в міжвоєнний період за межами України.

Твори українських художників зберігаються також у Національному архіві Чеської Республіки в Празі й Державному регіональному архіві в м. Німбурк – філія в м. Лиса над Лабою. В цих фондах мистецьких творів небагато, однак їхню художню вартість потрібно розглядати в історичному контексті, в руслі формування й праці низки українських установ на чеських теренах між двома світовими війнами. Маловідомий в Україні і той факт, що на чеських теренах знаходиться п'ять унікальних пам'яток української народної дерев'яної архітектури першої половини XVII ст., перевезених у 1930-их рр. із Закарпаття до Чехо-Словащини. Образ мистецької України поза Україною без цих пам'яток не був би повним.

Музей української культури у Свиднику, що у Словащині, Художньо-промисловий музей у Празі, твори українських митців у відомій Карасковій збірці, праська Національна галерея і Слов'янська бібліотека – головні джерела інформації про образотворчу україніку в чеських і словацьких збірках. З того, що вдалося виявити, лише твори українських митців зі Слов'янської бібліотеки повністю опрацьовані й каталогізовані, сотні інших ще чекають своєї черги. Так само з сумом, на жаль, потрібно констатувати, що за весь повоєнний період, за винятком скульптурних творів О. Архипенка і Ніни Левитської, малярські чи графічні твори українських митців з чеських і словацьких збірок до постійних музейних експозицій не дістались, але і жодного разу не були показані в Україні. І в експозиції Полабського музею в Подєбрадах, на жаль, жодним експонатом не відображена ні активна багаторічна

наукова праця Української Господарської Академії, ні культурна діяльність української еміграції в міжвоєнний період, ні творчість багатьох українських митців, які в цьому місті протягом кількох десятиліть жили і працювали – Валентин Сім'янець, Сергій Мако, Валерій Добровольський, Наталія Геркен-Русова, Василь Королів Старий. Доводиться констатувати цей факт з подвійним жалем, оскільки, крім зазначеного, втрачена також можливість ближче показати сучасникам в Україні й у Чехії, якою плідною і взаємно корисною була українсько-чеська співпраця й які плоди вона принесла.

Українська образотворча україніка у збірках музеїв, бібліотек та архівів Чеської Республіки і Словаччини значно розширює масштаби і збагачує дотеперішні знання про творчі контакти українських, чеських і словацьких митців у міжвоєнний період. Хронологічно і знаково лінія від Макса Швабінського і Василя Касіяна до Карела Тайге і Олександра Архипенка значно розширює масштаби і збагачує дотеперішні знання про творчі контакти митців України та Чехії у міжвоєнний період.

Оксана РОМАНІВ-ТРИСКА

Інститут колекціонерства мистецьких пам'яток при НТШ, м. Львів

УКРАЇНСЬКІ МИТЦІ В ПРАЗІ — ПАВЛО ГРОМНИЦЬКИЙ (БІОГРАФІЧНИЙ НАРИС)

У двадцятих роках минулого століття, після поразки визвольних змагань, одним із найважливіших центрів, в якому вирувало націотворче життя українців, була Прага. Тут знаходилась численна цивільна та військова еміграція, серед якої було багато визначних політичних та наукових діячів. Вони розуміли велику необхідність та доцільність організації українських навчальних і суспільно-громадських закладів на теренах Чехословаччини. Мистецьке середовище формувалось навколо двох новостворених інституцій — Української Студії Пластичного Мистецтва (надалі УСПМ), заснованої у 1923 році, та Музею Визвольної боротьби України, відкритого у 1925 році. Студія забезпечувала високопрофесійну академічну освіту, організовувала щорічні виставки, гуртувала творчі особистості та поєднувала мистецькі тенденції Західної та Східної Європи. В діяльності УСПМ були активно задіяні Д. Антонович, І. Кулець, С. Мако, І. Мозалевський, К. Стаховський, С. Тимошенко, І. Мірчук. Вони виховали цілу плеяду митців молодшого покоління — К. Антонович, Ю. Вовка, П. Громницького, В. Касіяна, С. Колядинського, М. Кричевського, О. Лятуринську, Г. Мазепу, І. Паливоду, Я. Фартуха та ін. На жаль, багато особистостей до сьогодні залишаються маловідомими або забутими, серед них — харків'янин Павло Громницький (1889-1977).

Художник-живописець за покликанням, він разом із частинами УГА 1919 року прибув до Чехословаччини та опинився у таборі інтернованих у Німецькому Яблонному.

Розпочавши мистецькі студії ще в Академії Мистецтв у Петербурзі, Громницький наполегливо продовжував їх і за кордоном — у Празі в професора Енгельмюллера та в УСПМ, в Парижі — у Матісса. У міжвоєнний період здійснив багато творчих подорожей. У 1920-30-х рр. митець належав до празької мистецької еліти — його карпатські пейзажі були придбані для Парламенту Чехословаччини. Водночас він залишався одним із кращих репрезентантів української творчої інтелігенції.

У 1946 році художник біля року перебував в Україні, отримавши українське громадянство, знову повернувся до Праги. У післявоєнний період постійно проживав у столиці Чехословаччини. Проте другий еміграційний (повоєнний) період життя П. Громницького був ознаменований його відстороненням від чеських мистецьких кіл — постійно творчо працюючи, він не брав участі у жодній виставці.

Донедавна творча спадщина митця залишалась невідомою. Віднайдені у 2005-2007 рр. численні роботи художника розкривають його творчий стиль та мистецькі пріоритети. Нововідкриті роботи художника вносять корективи в аспект бачення Громницького-живописця, який був відомий насамперед як пейзажист. Тепер можна сміливо стверджувати про дві творчі сутності митця — перша побудована на постійному вивченні і правдивому відтворенні природи, а друга базується на символічно-алегоричному розумінні подій, з підпорядкуванням площини насамперед ідейному та емоційному вирішенню (це засвідчують багатофігурні композиції «Пієта, або з жертви сила», «Чека в Україні»).

Незнана в Україні, забута у Чехословаччині, творчість Павла Громницького наразі перебуває в очікуванні на мистецтвознавче дослідження, адже своїми високопрофесійними полотнами художник

гідно поповнив мистецький доробок українців діаспори та водночас залишив помітний слід у чеському пейзажному жанрі.

Митець прожив довге творче життя, невпинно працюючи та створивши сотні творів. Він часто стверджував: «Малювати, це для мене жити» [1]. Мав щире бажання подарувати 50 творів до Києва та 50 до «української» Канади, проте не знайшлося охочих їх прийняти...

Місцезнаходження творчої спадщини художника здебільшого невідоме. Живописні полотна Павла Громницького розпорашені по приватних збірках Чехії, Франції, Норвегії, Канади, дев'ять робіт, подаровані у 2001 році Марією Горовою-Мишанич з Праги, перебувають у Національному музеї в Києві.

Для українців ХХІ століття образ митця лише починає виринати із небуття. Завданням майбутнього є віднайти та проаналізувати його мистецьку спадщину. Історія українського мистецтва на даному етапі обминула, на жаль, багато визначних особистостей — серед яких і харків'янин Павло Громницький.

ЛІТЕРАТУРА

1. П. Громницькому вибило вісімдесят // Українське слово. – Париж, 11. 01. 1970. – С. 3.

СЕКЦІЯ II

РОЛЬ ДІАСПОРИ У ПРОСУВАННІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ: ВИЗНАННЯ ГОЛОДОМОРУ-33 ГЕНОЦИДОМ, ПРИЙНЯТТЯ ПРОУКРАЇНСЬКИХ ЗАКОНІВ, ВХОДЖЕННЯ ДО ЄС, СОТ, НАТО ТА ІН.

Олег БАЖАН

Інститут історії України НАНУ, м. Київ

ІНІЦІАТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ З ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЦІ РУСИФІКАЦІЇ УРСР (ДРУГА ПОЛОВИНА 1950- 1970- ТІ РОКИ)

Наукове вивчення української діаспори як суспільного феномена, осмислення її ролі в становленні Української держави потребує накопичення відповідної суми знань про політичні, етнокультурні процеси, які мали місце в середовищі українських спільнот у різних країнах світу упродовж усього ХХ століття. Останнім часом найбільш актуальним для вітчизняних істориків є вивчення «білих плям» в історії зарубіжної гілки українського етносу, які дозволять зрозуміти, яким чином українським емігрантам та їхнім нащадкам удалося в умовах багатоетнічного оточення зберегти свою національну самобутність, не втратити духовний зв'язок з історичною батьківщиною.

Метою статті є висвітлення діяльності української діаспори, спрямованої проти політики русифікації України в другій половині 1950-х – 1980-ті роки.

Західна українська діаспора, незважаючи на значну віддаленість від історичної батьківщини, ідеологічні перепони, які стояли на заваді взаємним контактам по лінії державних органів, громадських організацій УРСР, приватних осіб, завжди проявляла інтерес до суспільно-політичного, культурного життя в Україні. Великі сподівання як населення України, так і діаспори, були пов'язані з рішеннями ХХ з'їзду КПРС, який накреслив курс на десталінізацію радянського суспільства. Критика культу особи Сталіна співвідносилась українською інтелігенцією з подоланням тих негативних явищ, які десятиріччями визрівали в національній політиці, приводили до руйнування духовної інфраструктури української нації, забуття мови, історії та традицій народу. У другій половині 1950-х років проблеми занепаду української культури, штучного звуження сфер ужитку національної мови знаходили відображення на сторінках газет, журналів, стали часто звучати на радіо, зборах громадськості. Рух за поширення української мови в УРСР знайшов підтримку серед діаспори. Так на IV сесії УНРади у 1957 році президент Української Народної Республіки в екзилі Степан Витвицький закликав українську інтелігенцію у діаспорі домагатися «українізації культурного життя на Україні [1]».

Гостру критику з боку представників української діаспори викликав новий русифікаторський «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», опублікований для обговорення наприкінці 1958 року, який надавав право батькам вибирати своїм дітям мову навчання. У спецповідомленні голови КДБ при РМ УРСР В. Нікітченка першому секретарю ЦК КПУ П. Шелесту від 17 лютого 1965 року повідомлялось: «Як видно з аналізу зарубіжної української націоналістичної преси, закордонні оунівські центри зводять наклеп на КПРС та Радянський уряд, особливо прагнуть спаплюжити зміст творчого процесу в республіці, намагаються переконати рядових учасників у нібито існуючій русифікації України і в зв'язку з цим у наявності серед творчої інтелігенції людей, на яких можна опертися при проведенні антирадянської діяльності. Одночасно надходять дані, що деякі представники прогресивної української еміграції також висловлюють стурбованість розвитком української мови. Наприклад, відомий у свій час діяч української еміграції В. Свистун у листі, адресованому УОКСу (Українське товариство культурного зв'язку з закордоном. – О. Б.), писав (наводяться уривки): «...Потрібно остаточно вибити з рук українських націоналістів цю останню, як здається для них, «зброю» про вигадану русифікацію українського народу, бо ця «зброя» ще діє як отруйний газ на багатьох українців Канади. Ця «зброя» затримує ще багатьох українців і, в доповнення, негативно позначається на українських прогресивних організаціях[2]».

Про дискримінацію української мови в УРСР неодноразово висловлювався редактор газети «Життя і слово», член виконкому Товариства об'єднаних українців Канади Петро Кравчук. Під час відвідин історичної батьківщини у жовтні 1966 року у приватній бесіді з представником Українського

товариства дружби і культурного зв'язку із закордоном П. Кравчук зауважив: «...зараз, перебуваючи на Україні, я хочу по-дружньому, як комуніст, вболіваючий, перш за все, за загальну справу, зауважити на те, що подекуди окремі працівники не звертають увагу на прикрі факти, які потім використовують у своїй антирадянській пропаганді буржуазні націоналісти... Взяти хоч би такий приклад. В багатьох книжкових магазинах Києва, Харкова, продавці, які покликані популяризувати українську літературу, розмовляють виключно російською мовою, навіть тоді, коли до них звертаються українською мовою...Такий же стан з обслуговуючим персоналом в готелях, ресторанах «Інтурист», де дуже багато буває туристів-українців...На літаках, які обслуговують внутрішні рейси і якими теж користуються туристи-українці, стюардеси розмовляють виключно російською мовою [3]».

Прикметно, що інформацію про існуючий стан речей у суспільно-політичному та культурному житті УРСР українська діаспора збирала не тільки на сторінках радянської преси та в ході зустрічей з високопосадовцями республіки. Посланці різних українських зарубіжних організацій прагнули встановити контакти з опозиційними колами, налагодити відповідні канали для переправлення позацензурних праць за кордон. Одним з перших спробував переправити позацензурні праці українських авторів слухач Вищої партійної школи при ЦК Компартії України, канадський громадянин Іван Коляска. Улітку 1965 року за допомогою своїх співвітчизників С. Мацієвича і Д. Голоско він намагався вивезти заховані в тайниках документи й праці, які найбільш яскраво характеризували процес русифікації України [4]. 13 грудня 1965 р. ряд позацензурних праць: «Інтернаціоналізм чи русифікація?» І. Дзюби, «З приводу процесу над Погружальським» Є. Сверстюка, листування В. Лобка з М. Рильським намагався вивезти за кордон науковий працівник Пряшівського університету, аспірант-заочник Київського державного університету, член Комуністичної партії Чехословаччини, українець за походженням Микола Мушинка. Заховані під натільною білизною «ідейно шкідливі документи» були вилучені при митному догляді на залізничній станції Чоп [5]. Там же 3 липня 1967 р., при виїзді з СРСР у Чехословаччину, рукописи та машинописні тексти статей, літературні твори та фотографії були вилучені у громадянки ЧССР З. Генік-Березовської [6].

Не зміг досягти поставленої мети і підданий Бельгії, студент Лювенського католицького університету, секретар головної управи Українського допомогового комітету по Бельгії Ярослав Добош. 5 січня 1972 року під час обшуку на прикордонній станції Чоп у нього були вилучені фотоплівка з роботою С. Караванського «Словник українських рим», фотокартки В. Мороза, В. Стуса та інші матеріали [7].

Більш успішно виявилась місія студентки Київського університету, громадянки Чехословаччини Ганни Коцурової. За допомогою учасників дисидентського руху Івана Світличного, Леоніда Селезненка, Миколи Плахотнюка, Зіновія Антонюка та інших в кінці 1960-х – на початку 1970-х років їй удалося вивезти до Чехословаччини фотоплівки з творами Є. Сверстюка «Собор у риштуванні», М. Осадчого «Більмо», поетичні збірки Ігоря Калинця та Василя Стуса, окремі числа позацензурного часопису «Український вісник» та ін. Вивезені нелегальним шляхом фотоплівки з Чехословаччини через викладача Пряшівського університету Павла Мурашка переправлялися в інші європейські країни, де надавалися в розпорядження видавництв, редакцій газет і журналів, радіо й телебачення.

Таким чином факти про порушення національних прав українського народу ставали надбанням світової громадськості.

Стурбованість радянських спецслужб викликала поведінка члена Комуністичної партії Канади, учителя історії, українця за походженням Івана Коляски, який з вересня 1963 року по серпень 1965 року навчався у Вищій партійній школі при ЦК КПУ у м. Києві. За даними КДБ при РМ УРСР, І. Коляска «уживає активних заходів для отримання цікавлячих його матеріалів тенденційного та антирадянського характеру з тим, щоб після повернення в Канаду опублікувати їх у закордонній пресі, тим самим нанести політичну шкоду Радянській державі. Встановлюючи широкі зв'язки серед радянських громадян, Коляска систематично допускає наклепницькі вигадки про політику Комуністичної партії та Радянського уряду по національному питанню, розповсюджує націоналістичні листівки, марки та вирізки із зарубіжних націоналістичних газет, в яких зводиться наклеп на радянську дійсність [8].» Збір матеріалів про переслідування інакодумців в СРСР, політику русифікації в Україні, спроба нелегального переправлення їх за кордон стали причиною видворення Коляски за межі Радянського Союзу. Повернувшись до Канади, І. Коляска опублікував ряд праць, у яких виклав власну оцінку внутрішньої політики СРСР.

Найбільшого резонансу серед західної української діаспори набула книга І. Коляски «Освіта в Радянській Україні. Дослідження в галузі дискримінації та русифікації», надрукована в середині лютого 1968 року у м. Торонто видавництвом «Peter Martin Association» тиражем 5 тисяч примірників. Автор книги, спираючись на широке коло джерел (розпорядження Міністерства освіти УРСР, статистичні збірники, періодичні видання, твори самвидаву), особисті враження від зустрічей і бесід з учителями та учнями, викладачами та студентами, поставив за мету показати на фактах процес русифікації у школах, ПТУ, технікумах, вузах України. Значну частину книги І. Коляска присвятив висвітленню руху громадськості на захист української мови та наведенню конкретних прикладів протестів проти русифікації України.

Вихід у світ книги І. Коляски схвально зустріла українська та канадська преса. Так, наприклад, торонтська газета «Телеграм» назвала книгу І. Коляски «найтяжчим до цього часу ударом по внутрішній політиці СРСР» та «бомбою сповільненої дії» [9]. У свою чергу Центральний Комітет Компартії України охарактеризував працю І. Коляски як «провокаційні, ворожі випадки проти Радянського Союзу», і в подальшому, через дипломатичні канали, настійно наполягав перед Комуністичною партією Канади (КПК), Товариством об'єднаних українців Канади (ТОУК) розглянути поведінку члена КПК І. Коляски та опублікувати на сторінках підконтрольної преси матеріали, які спростовують висновки книги «Освіта в Радянській Україні» [10].

Здійснення державної політики, спрямованої на розширення сфери вжитку, утвердження і подальший розвиток російської мови в національних республіках СРСР, викликала занепокоєння навіть з боку Товариства об'єднаних українських канадців та Комуністичної партії Канади, зорієнтованих на тісну співпрацю з СРСР. Завдяки наполяганням ТОУК у січні 1967 року пленумом ЦК Компартії Канади було прийнято рішення направити делегацію в УРСР для з'ясування питань, пов'язаних із реалізацією національної політики СРСР. Член делегації КПК П. Кравчук у мемуарах писав: «Поїздка делегації не була чиеюсь особистою примхою, а конечною потребою з'ясувати той стан, в якому опинилась українська мова, порушувалося судочинство на Україні, заборонялося канадським українцям відвідувати рідні села. Звертання до ЦК КП Канади послати таку делегацію в Україну виходило від усіх членів крайового виконавчого комітету ТОУК. Ми хотіли знати, як здійснюється в Україні національна політика, чому скорочується число українських шкіл, найбільш у великих містах і в районних центрах, чому судять людей за закритими дверима за їх політичні переконання» [11].

Очолювана першим секретарем ЦК Компартії Канади Тімом Баком делегація перебувала в СРСР у березні-квітні 1967 року. Про напруженість у стосунках двох комуністичних партій, які мали місце в той час, свідчать щоденникові записи першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста: «Дуже багато доводилось нашим товаришам працювати з цією делегацією. Особливо з П. Кравчуком – це розумна та досвідчена людина та політик, але багато питань трактує зі своєї «дзвіниці», особливо питання національної політики» [12]. Окрім зустрічей з партійними функціонерами високого рівня в Москві та Києві, відповідальними працівниками Академії наук УРСР, Держплану УРСР, Спілки письменників УРСР, члени делегації мали можливість відвідати школи, вузи, підприємства, колгоспи та радгоспи України [13].

Гостра дискусія розгорнулася під час розмови делегації ЦК Компартії Канади з членами колегії Міністерства освіти УРСР. У детальному звіті про візит канадської делегації міністр освіти Української РСР П. Удовиченко зазначав: «П. Кравчук виступив з заявою, в якій сказав, що їх враження про те, що на Україні занепадає українська мова й культура ґрунтується на тому, що, по-перше, голова Спілки письменників України тов. О. Гончар заявив на останньому з'їзді письменників, що викладання української мови в школах республіки перебуває в гіршому становищі, ніж іноземні мови; по-друге, що в Українській РСР існують школи з російською мовою викладання; по-третє, що немає шкіл з українською мовою викладання в Москві, на Кубані, в Казахстані, де живе багато українців, що в університетах і технічних вузах України викладання ведеться російською мовою. Ці питання тов. Кравчук поставив у грубій формі і на підвищеному тоні, у стані граничної роздратованості...Слід зазначити, що під час прийому тов. тов. П. Кравчук, В. Гарасим, А. Білецький та Ю. Соломон виявляли нервозність і тенденційність [14]».

Після повернення в Канаду члени делегації КПУ підготували звіт, в якому наводились численні порушення національних прав корінного населення, непоодинокі випадки переслідування інакодумців. В ньому, зокрема, говорилося: «Партія і комуністи, які працюють у середовищі українських національних груп у Канаді, повинні перейти до наступу у висвітленні процесів в Українській РСР і

підтвердити себе більш рішуче як поборники націоналізму... Наш звіт повинен якнайскоріше стати публічним через мітинги, статті в газетах, інтерв'ю і тому подібне. Він не може бути трактований як внутрішньопартійне питання [15]».

Публікація звіту про поїздку делегації КПУ в Україну навесні 1967 року в канадській пресі під тиском ЦК КПРС затягнулася на півроку. Навіть у керівництві Комуністичної партії Канади не було єдності щодо можливості публікації звіту про поїздку в Україну. Значна частина членів КПК вважала за необхідне оприлюднити наявні факти про «порушення демократичних прав» в Україні, інша виступала категорично проти появи партійного документа в засобах масової інформації, так як це призведе до розколу партії, загострення відносин з КПРС. За інформацією КДБ при РМ УРСР, наприкінці 1967 року в середовищі Компартії Канади, ТОУК та Робітничого за допомогового товариства (РЗТ) склалось три угруповання з цілком різними позиціями щодо оцінки «внутрішнього становища СРСР». Одна група, представлена рядом керівників ТОУК, вважала, що в діяльності КПРС, особливо у питанні національної політики, мають місце недоліки та прорахунки, які слід обов'язково виправляти. Друга група, визнаючи недоліки в національній політиці СРСР, притримувалась позиції невтручання КПК у внутрішні справи Радянського Союзу. Третя група вважала за потрібне не звертати увагу Компартії на проблеми, які існують в СРСР, а повністю зосередитись на особливостях розвитку Канади [16].

Після тривалих дискусій офіційний звіт таки був надрукований 1 січня 1968 року в газеті ТОУК «Життя і слово», а також у першому числі бюлетеня Компартії Канади «Viewpoint» того ж року (в Україні звіт КПК був опублікований лише у 1990 році в журналі «Дніпро»). Інформація про становище в Україні викликала гарячу полеміку в середовищі української діаспори. Газета «Оттава журнал» відзначала, що «вперше за 47 років свого існування Комуністична партія Канади кинула виклик Кремлю і звинуватила його у політиці русифікації, довела до відома світової громадськості й пропозицію, яка нікого не могла залишити байдужою [17]».

Принципової позиції стосовно мовної політики в УРСР Товариство об'єднаних українців Канади притримувалось і надалі. У 1969 році з метою спростування тверджень літературного критика І. Дзюби, висловлених на сторінках книги «Інтернаціоналізм чи русифікація?», вищим політичним керівництвом Української РСР була видана і поширена на теренах республіки брошура «Що і як обстоє Іван Дзюба / ще раз про книгу «Інтернаціоналізм чи русифікація?» під вигаданим псевдонімом Богдан Стенчук. У планах ідеологічного апарату ЦК КПУ було видання брошури англійською мовою. Делегація ТОУК, яка перебувала у жовтні 1969 року у столиці України, не підтримала цієї ідеї. На думку членів делегації В. Гарасима, А. Білецького, П. Кравчука, видання праці під псевдонімом «Богдан Стенчук» (досить двозначним в англійській транскрипції), хиткою й сумнівною контраргументацією на висловлювання І. Дзюби, задовгим переліком книжок, статей, авторефератів дисертацій наприкінці брошури є не доцільною для ознайомлення англомовних читачів. Проте точку зору представників ТОУК було проігноровано. На англомовне видання міфічного Богдана Стенчука погодився генеральний секретар ЦК Компартії Канади У. Каштан [18].

Завдання протидії політиці русифікації України ставили за мету й інші політичні та громадські організації української діаспори Канади. 6 червня 1965 року Канадським науковим товариством імені Т. Шевченка у м. Торонто була організована міжнародна конференція «В обороні української культури і народу», учасники якої підписали та розповсюдили серед країн Заходу протестні заяви з приводу геноциду української мови й культури в Українській РСР. Результатом цілеспрямованих зусиль науковців та діячів культури США і Канади, які брали участь у конференції, стало створення у 1965 році Асоціації діячів української культури (АДУК). Упродовж другої половини 1960 – 1980-х років АДУК робила все належне для розвитку й популяризації української культури в країнах проживання української діаспори, публікації праць, присвячених аналізу національної політики в УРСР [19].

Мовна політика в Українській РСР, переслідування інакодумців в СРСР завжди перебувала у центрі уваги Комітету українців Канади (КУК). Напередодні та в дні проведення Конференції ООН з прав людини в Тегерані (22 квітня – 12 травня 1968 р.) КУК провів широкомасштабну кампанію, метою якої було оприлюднення «матеріалів, які свідчать про порушення Декларації прав людини Українською РСР» та розповсюдження серед делегатів представницького форуму книг «Лихо з розуму» В. Чорновола та «Освіта в Радянській Україні» І. Коляски [20]. КУК, разом з іншими українськими організаціями Канади, брав активну участь в організації у містах Вінніпегу, Едмонтоні, Торонто «Днів Української Народної

Республіки», «Днів солідарності з українським народом та захисту переслідуваних діячів культури на Україні», «українських тижнів», на яких неодноразово обговорювалась мовна ситуація в УРСР.

Кампанію протестів проти русифікації України в Канаді підтримувало й товариство українських письменників «Слово», очолюване Ю. Стефаніком. У червні 1973 року у м. Торонто ця авторитетна організація провела свій з'їзд, присвячений питанням дискримінації української мови в УРСР [21].

На захист української мови, збереження національної культури в УРСР виступив Український конгресовий комітет Америки (УККА) – громадська організація, заснована українською етнічною групою у США у 1940 році. У січні 1963 року з ініціативи УККА у Нью-Йорку був сформований спеціальний український комітет для проведення Світової ярмарки, одним із головних завдань якого було популяризація української культури в США та привернення уваги політичних кіл країни до проблем русифікації України. Широкого резонансу набула також 20-тисячна демонстрація, організована УККА у вересні 1972 року у Нью-Йорку, спрямована на захист політичних і національних прав українського народу [22].

Не стояв осторонь від національно-культурних проблем в УРСР і Світовий конгрес вільних українців (СКВУ) – найвища координаційна громадська надбудова української діаспори у світі. 17-19 листопада 1967 року у Нью-Йорку відбувся перший конгрес СКВУ, який зібрав понад тисячу делегатів з Австралії, Аргентини, Бельгії, Канади, Люксембургу, Італії, Нідерландів, Німеччини, США, Франції, Чилі, Швейцарії. Основну діяльність делегати Конгресу вирішили спрямувати на об'єднання зусиль українців діаспори для допомоги українському народу у боротьбі за незалежність, збереження етнічної та духовної самобутності еміграції. Виходячи з програмних засад, учасники та гості I Конгресу схвально зустріли заяву викладачів американських коледжів, університетів і наукових працівників українського походження «Про сучасну ситуацію на Україні», в якій від генерального секретаря ЦК КПРС Л. Брежнєва вимагалось: «1. Надати українській мові статусу державної мови в УРСР. 2. Упровадити українську мову як мову навчання в усіх школах УРСР».

Нерівноправне становище України у складі СРСР стояло в центрі уваги II Світового Конгресу вільних українців, який відбувся у Торонто на початку листопада 1973 року. В ході його роботи були заслухані доповіді «Роль молодого покоління в русі опору на Україні і його вплив на українську молодь у вільному світі», «Русифікація університетів і вищих учбових закладів на Україні». Одна з резолюцій, прийнятих III Світовим Конгресом вільних українців (листопад 1979 р.) включала у себе вимогу ліквідації будь-якої дискримінації української мови [23].

Таким чином, українська діаспора в другій половині 1950 – 1980-х роках активно і послідовно виступала проти політики русифікації в Україні, використовуючи при цьому різноманітні форми і методи боротьби: інформаційні акції у культурній сфері, петиційні кампанії, протестні мітинги тощо. Ініціативи української діаспори викликали протидію органів влади УРСР на міжнародній арені, проте у внутрішній політиці змушувало ЦК КПУ інколи вдаватись до усунення деяких перегинів у культурній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі. – Філадельфія-Київ-Вашингтон, 1993. – С. 157.
2. Державний архів Служби безпеки України (далі – ДА СБУ). – Ф. 16. – Оп. 3 (1968). – Пор. 2. – Арк. 276.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп. 24. – Спр. 6187. – Арк. 152-153.
4. На скрижалях історії. З історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940-1980-ті роки. Книга 1. – К., 2003. – С. 265.
5. ДА СБУ. – Спр. 69260-ФП, т.3. – Арк. 130.
6. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 25. – Спр. 64. – Арк.13-17.
7. Архів Управління СБУ в Львівській області. – Спр. П-11547, т. 1. – Арк. 312, 316.
8. На скрижалях історії... – С. 263-264.
9. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 25. – Спр. 121. – Арк. 37.
10. Там само. – Спр. 108. – Арк. 56-58.
11. Кравчук П. Без недомовок. Спогади. – Київ – Торонто, 1995. – С. 111.

12. Шелест П.Е. Да не судимы будете... Дневниковые записи, воспоминания члена Политбюро ЦК КПСС. – М., 1995. – С. 227-228.
13. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 25. – Спр. 104. – Арк. 23-24.
14. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 6154. – Арк. 2-13.
15. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 25. – Спр. 4. – Арк. 4-65.
16. На скрижалях історії... – С. 347-349.
17. ЦДАГО України. – Ф.1.– Оп. 25. – Спр. 159. – Арк. 17.
18. Там само. – Спр. 259. – Арк. 73-77.
19. Нарис історії ЛВУ. – Торонто-Канада, 1984. – С. 244.
20. Дипломатичний архів Міністерства закордонних справ України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр.1824. – Арк. 116-120.
21. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 930. – Арк. 41.
22. Там само. – Спр.1513. – Арк. 7.
23. Там само. – Спр. 1891. – Арк. 11.

Юлія БАЛИЦЬКА

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СТРАТЕГІЯХ КОНГРЕСУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Понад півстоліття Конгрес українців Канади (КУК) виступає авторитетним представником української діаспори в Країні кленового листка. Своїм статутом КУК визначив ряд важливих проблем, які були покладені в основу його діяльності. Зокрема, разом з вирішення внутрішніх питань української діаспори в межах уряду та суспільства Канади, Конгрес також суттєво впливає на розвиток демократії в їх прабатьківщині – Україні.

Історично склалося, що чотири хвилі української еміграції, причинами яких стали економічне та політичне неблагополуччя на їх рідній землі, привели в Канаду значну частину української інтелігенції, яка склала одну з найвпливовіших ініціативних груп української спільноти. За їх впливу на території Канади почали організовуватися різноманітні об'єднання, які діяли під різними гаслами, та з однією метою – стабільність та благополуччя всього українського народу. Розуміючи складність досягнення мети поодиночі, а тим більше, коли питання стосувалися урядового рівня, всі канадсько-українські організації, окрім комуністів, під гаслом «В єдності наша сила» створили впливового представника українських інтересів – Конгрес українців Канади (до 1989 року – Комітет українців Канади).

Вагома більшість його складових організацій, а саме: Ліга визволення України (ЛВУ), Спілка української молоді Канади (СУМК), Об'єднання жінок ЛВУ (ОЖ ЛВУ), Товариство колишніх вояків УПА, Товариство української студіюючої молоді ім. Міхновського (ТУСМ) – відігравали важливу роль у боротьбі за відродження незалежної демократичної України [1]. Саме тому однією з основних цілей своєї діяльності КУК визначив: сприяти Україні у побудові незалежної, єдиної, демократичної держави.

Разом із тими заходами, які представники КУКу здійснювали на національному рівні, тобто ідеологічна та фінансова підтримка борців за незалежність України, вони також привертати увагу світової громадськості до тоталітарного свавілля проти українського народу, тим самим закликаючи уряд Канади посприяти залученню інших держав та міжнародних організацій до процесів державотворення в Україні.

Конгрес українців Канади разом з Україною проходив складні етапи здобуття незалежності. Одним із перших своїх завдань вони визначили подолання московського імперіалізму на Українських землях, який знищував будь-які осередки національної ідентичності. Так, у резолюції VII з'їзду Конгресу українців Канади від 5-7 липня 1962 р. делегати постановили підготувати звернення до ООН про підтримку України в боротьбі з тоталітарним режимом, посприяти її прагненням здобути незалежність та захистити її громадян від комуністичного гноблення [2, с.16].

Серед основних напрямів діяльності КУК в період до проголошення Україною незалежності необхідно відзначити наступні: 1) організацію тиску на органи влади Канади з метою їх відмови від співробітництва з СРСР; 2) проведення масових акцій протесту на захист українських політв'язнів та ідеї

відновлення незалежності України; 3) залучення представників органів влади Канади до підтримки правозахисної діяльності української еміграції.

Розуміючи важливість самопредставлення в урядових колах Канади заради вирішення у майбутньому глобальніших питань, КУК всіляко сприяв призначенню на високі посади представників української діаспори. Так, з подання КУК у 1989 р. на посаду Генерал-губернатора Канади було призначено вихідця з України – Рамона Гнатишина, головою Верховного суду – Джона Сопінку, Сильвія Федорук стала Лейтенант-губернатором Саскачевану [3, с. 62]. Разом з тим, представники КУК стабільно проводили заходи відзначення української культури та вшанування пам'ятних подій для ознайомлення канадського та світового суспільства з національним багатством українського народу. Зокрема, в Канаді відкривалися українські центри та будинки культури, встановлювалися пам'ятники та меморіальні таблиці, проводилися різного роду культурно-масові заходи та відзначалися пам'ятні річниці. Важливою була робота КУК у залученні та власному представництві в засобах масової інформації, які завжди були рушійною силою великих змін.

Результатом такої масштабної роботи та впливу представників КУК у правлячих колах країни стало те, що Канада була першою західною країною, яка визнала незалежність України в 1991 році. З того часу канадський уряд всіляко заохочує та підтримує подальший демократичний розвиток тепер вже суверенної держави України.

Після проголошення незалежності України та її визнання Канадою, а згодом іншими світовими державами, КУК обрав для себе роль посередника-консультанта у двосторонніх відносинах. Зважаючи на його значиму роботу в середині канадського суспільства, він здобув собі авторитет дієвої та впливової організації, яка може суттєво впливати на урядові рішення.

Сьогодні доробком КУК можна вважати його сприяння у підписанні двостороннього канадсько-українського «Договору про особливе партнерство», визнання урядом Канади голодомору 1932-1933 рр. Геноцидом проти українського народу, вагома підтримка канадською владою прагнень України долучитися до світових інтеграційних процесів шляхом вступу в стратегічно важливі міжнародні організації. Крім того, КУК розгорнув масштабну програму на захист демократії в Україні під час президентських виборів у 2004 році та після їх закінчення в період Помаранчевої революції. Представники Конгресу закликали взяти участь у виборчому процесі всіх небайдужих етнічних українців, сформували групу спостерігачів, які виступили захисниками демократії на теренах України, а також сприяли залученню світової громадськості до українських подій, вимагаючи від уряду Канади, зокрема, дати свою оцінку тим процесам, які відбувалися в Україні.

Таким чином, Конгрес українців Канади на початкових етапах визначив однією з найважливіших своїх стратегій досягнення Україною незалежності, шляхом проведення різного роду заходів та програм, які б сприяли швидшому втіленню цієї мети. Зі становленням суверенної української держави стратегії КУК дещо змінилися. Сьогодні основною метою діяльності у цій сфері КУК визначає підтримку молодій суверенній державі України на етапі проведення демократичних реформ, які б дали змогу їх працьківщині якомога швидше вийти на рівень сучасних Європейських заможних держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Недужко Ю. В. Боротьба Української діаспори Канади за права людини та незалежність України (кінець 60-х – початок 80-х рр. XX століття)// http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/2_2005/articles/stat19.html
2. Резолюція VII Конгресу українців Канади. – Вінніпег, 5-7 липня 1962 р. – 22 с.
3. Kondra P. Ukrainian Canadian Congress. A Review of Half a Century of Leadership. – Winnipeg, 1993. – 102 р.

Володимир БІЛЕЦЬКИЙ

Аналітично-інформаційний журнал «Схід»

СВІТОВЕ УКРАЇНСТВО СЬОГОДНІ: РЕАЛІЇ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Геополітичні перспективи світового українства, української діаспори, її подальша роль в українському світі вирішальним чином залежать, очевидно, не тільки від кількісних та якісних

характеристик власне самої діаспори, але й від вектора трансформаційних процесів всього українства. Зупинимось тезово на тому, *чим є, що може і які тенденції розвитку* нашої сучасної діаспори.

Кількісні характеристики українців за кордоном завжди були дискусійними. В цілому можна, думаю, зупинитися на оцінці в 5-7 мільйонів осіб, що мають хоча б частково українське походження, у західному світі і близько 8-12 мільйонів осіб, що визнають своє українське коріння, у країнах СНД. Тобто загалом за межами України постійно проживає близько 13-18 млн. людей українського походження. Звичайно, ці оцінки досить відносні, але показують *кількісну* вагомість діаспори. Що стосується її *якісного* складу, то це, в основному, так званий «середній клас» – як у західному, так і східному світі. При цьому зорганізованість закордонних українців Заходу і Сходу різко відрізняється – якщо перші майже всі є членами національних громадських організацій або партій, то другі охоплені ними ледь на 5-10 %.

Трансформаційні процеси української діаспори в основному пов'язані з *прискореною асиміляцією*, яка стимулюється, *по-перше*, фактором появи (як то не здається парадоксально на перший погляд) незалежної держави України, що призвело до **втрати основної місії української діаспори – носія національної ідеї та репрезентанта вільного українства, борця за державність, незалежність, за цивілізоване місце України, українського народу, держави, нації в світі**. Всі ці функції (не будемо зупинятися на тому, наскільки успішно) перебрала на себе незалежна Україна, а сучасна діаспора не виробила ніякої нової *над-ідеї* свого існування.

По-друге, прискорена асиміляція стимулюється настроями розчарування західної діаспори сучасними українським реаліями, відсутністю суттєвих успіхів України в економіці, політиці, скочуванням країни до рівня посередніх держав.

По-третє, асиміляція українців зумовлюється природними процесами зміни поколінь.

По-четверте, слід констатувати незацікавленість (якщо не більше) ряду державних чиновників на Сході і Заході (в Росії, Польщі, Словаччині і т.д.) розвитком української діаспори. Показово, що асиміляційні процеси в середовищі західної і східної діаспор відмінні – у східній діаспорі, зокрема, в останнє десятиліття спостерігається активізація деяких центрів (приклад, Москва).

В цілому можна констатувати, що сьогодні, на жаль, триває процес *вмирання старої української діаспори Заходу* з політико-культурними і ностальгічними домінантами і *народження нової її генерації*, заангажованої на Україну скоріше прагматично, економічно і дещо політично, без яскравої ознаки українського етновизначення. На Сході тривають аналогічні процеси. При цьому слід очікувати, що етновизначення, політично-економічна заангажованість на Україну в новій генерації діаспори як на Сході, так і на Заході *буде пропорційною успіхам України як держави*. Такі маємо реалії.

Що ж, виходячи з цієї схематично окресленої ситуації, можна очікувати в геополітичному вимірі від закордонного українського світу сьогодні і завтра?

Україні і діаспорі треба разом віднайти, сформулювати і почати реалізовувати єдину **над-ідею**, яка спроможна поєднати зусилля всього світового українства. Цією *над-ідеєю* може стати входження України до групи світових країн-лідерів, а нової української політичної нації – до групи націй-лідерів. Наступний крок – розробка *стратегії і тактики* реалізації обраної *над-ідеї*. Виходячи з культурних, економічних та ін. особливостей України, менталітету українського народу, історичних традицій та сучасного стану речей, доцільно стратегію економічного розвитку країни базувати не на самодостатності і пропорційності поступу в переважній більшості галузей господарства, науки, техніки і технології, а зосередити зусилля на декількох домінантних галузях – «галузях прориву». Ними для нас, українців, можуть бути аграрна, космічна, інформаційна, освітня галузі (в першу чергу гуманітарні та фундаментальні науки).

Отже, тільки висока мета, достойна над-ідея, яка стане спільною для всього світового українства, може зупинити пришвидшені за останнє десятиріччя асиміляційні процеси, змобілізувати українців як в Україні, так і у світі. За цих умов нова геополітична роль української діаспори зразка початку XXI ст. – це перехідна ланка між Україною і країною проживання в економічній, політичній і частині культурній сферах, спосіб (радше суб'єкт) оптимального проникнення в світ. При цьому нова генерація західної діаспори в силу свого практицизму і порівняно меншої пов'язаності з Україною може виявити себе в нових галузях, в першу чергу бізнесових. Це, зокрема, туризм, торгівля з Україною та домінантна галузь нового розвинутого суспільства XXI ст. – інформаційні та комп'ютерні технології. Останнє має надзвичайну вагу і вирішальним чином вплине на поступ країни і нації. Тому для активізації розвитку

України, закладення підвалин на далеку перспективу ми повинні стати нацією тотальної інформаційної мобільності. Сьогодні першим кроком у цьому напрямку повинно стати створення єдиного розвинутого багатопланового й багатоканального інформаційного (зокрема, пресового), інтернет-поля «Україна-діаспора», «Україна-Світ». У цьому плані чудовими інтернет-майданчиками, які вже «виросли» до загальнонаціонально значимих, є проекти українського сектора Вікіпедії (яка нещодавно досягла рубежа у 100 тис. статей і зайняла 19-е місце у світі серед понад 250 аналогічних інтернет-проектів), портали «Всеукраїнської експертної мережі» (ВЕМ) <http://www.experts.in.ua>, Українська Світова Інформаційна Мережа (УСІМ) <http://novaxvylyu.iatp.org.ua>.

Українці на етнічних землях, які безпосередньо межують з сучасною Україною, можуть і повинні бути безпосередніми активними учасниками так званих «євро регіонів». Українська держава повинна ініціювати і стимулювати їх розвиток. Ідея євро регіонів на Сході, Півночі і Півдні (Росія і Беларусь), Заході (Молдова, Словаччина, Польща) унікальна. Євро регіони – це організаційна форма прикордонних відносин, в рамках якої держава в цілому і місцеві органи зокрема мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної і гуманітарної взаємодії, реалізовувати конкретні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, розвитку інфраструктури, екології. В сучасній Європі діє вже близько 30 євро регіонів, які дозволяють оптимально задовольняти національні культурні запити поліетнічного населення прикордоння, суттєво знизити загрози конфліктів між національними державами.

Щодо України і її оточення, доцільними бачаться євро регіони «Донбас-Кубань», «Слобожанщина-Східна Слобожанщина», «Берестейщина – Волинь» тощо. Ці утворення, зміцнення безпосередніх зв'язків українських етнічних територій (безвідносно, в якій вони сьогодні державі опинилися) *на регіональному рівні де-факто* дають змогу вже сьогодні задовольнити існуючі культурні, мовні, інформаційні та інші запити українців у смузі прикордонних районів і областей Росії, Беларусі, Молдови, а також зміцнити економічні зв'язки етнічних українських територій, включити їх в єдиний економічний, культурний, інформаційний комплекс України, який, щоправда, тільки формується. На Донбасі, скажімо, ми сьогодні навіть без євро регіону «Донбас-Кубань» створюємо підручники для шкіл цього краю. Відповідний же євро регіон відкриває абсолютно нові (якісно і кількісно) можливості.

Унікальну роль діаспора, особливо західна, може відіграти у створенні сучасного *громадянського суспільства* в Україні. Багаторічна практика показує, що активна взаємодія громадських українських організацій діаспори та недержавних неприбуткових організацій в Україні дозволяє створити потужний державницьки зорієнтований демократичний і відкритий «третій сектор». Наразі маємо ряд міжнародних донорських організацій, які активно формують «третій сектор» українського суспільства на свій копил. Активне підключення до цього процесу української діаспори дозволило б у глобальному плані пришвидшити, сконсолідувати і віднайти чіткі державницькі вектори «третього сектора» України.

Що ж до прямої економічної допомоги від західної діаспори кризовій, тим більше посткризовій Україні, то її очікувати не слід. Причини цього – фінансова неспроможність самої діаспори (за рідкісним винятком), а також її розчарованість неефективним і, напевно, не завжди цільовим використанням коштів, раніше наданих лідерам національно-демократичних сил.

У цілому, вирішуючи проблеми ролі української діаспори в геополітичних процесах, слід орієнтуватися на *нові параметри* української діаспори як на Сході, так і на Заході. Тільки їх врахування, спільні дії в режимі *резонансу інтересів «Україна – діаспора»* можуть дати суттєвий позитивний обопільний ефект.

Василь ГАРАГОНІЧ

Мукачівський технологічний інститут

РОЛЬ ДІАСПОРИ У РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО ЄВРО РЕГІОНУ

Термін «діаспора» (з грецької «розпорошення») словники тлумачать як постійне перебування (добровільне або вимушене) частини народу на території іншої держави [1, с. 369]. Тому, ведучи мову про діаспору, маємо на увазі не лише українців, доля яких розсіяла по світу, а й представників народів сусідніх з нашою державою країн, для яких Україна стала другою батьківщиною.

Волею історії чимало народів зазнали впливу процесів, коли більша чи менша їх частина опинилася за межами власної держави, утворивши там свої національні меншини. Така доля спіткала

практично всі нації, не обійшла вона і країни, території яких увійшли до складу асоціації Карпатський єврорегіон: Україну, Угорщину, Словаччину, Польщу та Румунію.

У літературі радянських часів дослідники наголошували на історичній спорідненості сусідніх народів, яких об'єднували спільність походження, мовна, культурна і територіальна наближеність, що стала тією основою, на якій стихійно формувались нові загальнодемократичні елементи дружби, створювались певні соціально-економічні та морально-психологічні зв'язки [2, с. 14-15].

Як відомо, всі території, що входять до Карпатського єврорегіону, поліетнічні, а в історичному минулому перебували у складі однієї держави – Австро-Угорщини, а згодом окремі з них (нинішня Закарпатська область і округи Словаччини) – у межах Чехословаччини [3, с. 15-16].

Після Другої світової війни контакти між національними групами, які нині входять до складу Карпатського єврорегіону, практично були обмежені.

Револьюційно-демократичні процеси на рубежі 90-х років минулого століття привели до появи на політичній карті світу незалежної України, ініціювали демократизацію у Польщі, Румунії, Словаччині, Угорщині.

На сьогодні в Україні поруч з українцями як титульною нацією мешкають представники понад ста різних етносів, що складають понад 27 відсотків всього населення держави. До прикладу, в Закарпатській області разом проживають представники понад 70 національностей. За даними перепису населення 1989р., в області, зокрема, налічувалось 976,7 тис. українців (78,4 %), 155,7 тис. угорців (12,5 %), 29,5 тис. румунів (2,3 %) та 7,4 тис. словаків (0,6 %) [4, с. 16]. Станом на 5 грудня 2001 р. вищенаведені показники виглядали наступним чином: українців в області було 1010,1 тис., угорців 151,5 тис., румунів 32,1 тис., словаків 5,7 тис. [5, с. 59].

Чимало представників різних діаспор (української, угорської, польської, румунської та словацької) проживають на територіях сусідніх держав, що входять до Карпатського єврорегіону і певним чином впливають на інтеграційні процеси. Вони складають досить численні етнічні та релігійні спільноти. За підрахунками словацьких вчених, нині на теренах Карпатського єврорегіону співвідношення національних груп наступне: русини-українці складають близько 40 %, поляки – 18 %, угорці – 15 %, румуни – 15 %, словаки – 8% [6, с. 24].

Зважаючи на помітну роль різних діаспор у діяльності Карпатського єврорегіону, варто зазначити, що механізм міжетнічних контактів та взаємовпливів ще далеко не вивчений. А тому сьогодні, коли центральноевропейські країни стоять перед вибором: жити в мирі і спокої або в атмосфері конфліктів та ворожнечі, які часом починаються з незначних місцевих суперечок етнічного чи релігійного характеру, – дослідження цих проблем набуває особливої актуальності і значущості.

Тому ми поділяємо думку про необхідність на національних і міжнародному рівнях із врахуванням досвіду міжетнічної взаємодії національностей в Карпатському єврорегіоні розробки і втілення програм гармонізації інтересів різних етносів і конфесій, підвищення їх ролі у розвитку національних держав. Адже, як показує досвід, ми маємо все для того, щоб кордони – ці «рани історичного минулого» – не розділяли нас, а навпаки, сприяли поглибленню контактів та конструктивної взаємовигідної співпраці.

Оскільки багато явищ, у тому числі й стихійних, не визнають кордонів, не розрізняють національностей, людям варто об'єднувати зусилля на основі історико-етнічної близькості або спорідненості, що є реальною передумовою процесів інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краткий энциклопедический словарь. – М. – 2000.
2. Колесник В. П. Интернациональные связи трудящихся приграничных областей СССР и европейских социалистических стран. – Львов, 1984.
3. Черепаня М. І. Етнокультурні процеси в Закарпатській області // Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у Карпатському єврорегіоні. – Ужгород, 2001.
4. Там само.
5. Етноменшини Закарпаття в умовах ринкової трансформації. – Ужгород, 2006.
6. Макара М. П. Національні меншини Карпатського єврорегіону: історичне минуле, майбутнє // Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у Карпатському єврорегіоні. – Ужгород, 2001.

Михайло ГОРДІЄНКО

Національний університет державної податкової служби України, м. Київ

ДЕРЖАВОТВОРЧІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Кризові і стагнаційні процеси політичної еволюції новітньої України потребують допомоги й підтримки зовнішнього світу, де існує багатомісячний досвід розбудови держави на засадах демократії і свободи, панує плюралізм думок, шанування традицій, дотримання норм права, забезпечена альтернатива вибору. Найбільш впливовим і ефективним зовнішнім партнером для сучасного українського державотворення є потужний потенціал нашої діаспори. Усвідомлений патріотизм, гордість за свій народ, наявність демократичного потенціалу діаспори є важливим ідейно-політичним і моральним чинником збереження національної ідентичності, ренесансу культури, відродження української духовності. Недооцінювання, а почасти повне ігнорування владою функціональної значимості української діаспори, яка спроможна відіграти мобілізуючу, світоглядну, стабілізуючу роль у становленні політичної нації і модернізації суспільства, колосально збіднює наші державотворчі потуги.

Впродовж десятиліть панування тоталітарного режиму, знаходячись в умовах іноетнічного середовища, українська діаспора не розгубила своє етнічне коріння, шляхетно і гідно підносила українську ідею, забезпечувала тяглість національних традицій, звичаїв, світогляду, мови, віри. У нашої діаспори є історична пам'ять, збагачена міжнародним досвідом, демократичні цінності, на яких може вчитися й практично їх використовувати як сучасна молодь, так і політична еліта. Брак управлінського досвіду, усталених механізмів державотворення, організації місцевого самоврядування породжує необхідність «добитися, щоб потужний інтелектуальний потенціал української діаспори максимально і ефективно використовувався у розбудові взаємовигідних економічних, політичних і культурних зв'язків України з зарубіжними державами, на піднесення престижу українства у світі» [2, с. 10]. Нинішня українська влада повинна надавати допомогу тим людям у діаспорі, які перебувають на межі денаціоналізації чи асиміляції і прагнуть ідентифікувати себе з Україною.

Представники діаспори, що є носіями високих стандартів демократії, свободи, альтернативних думок, можуть бути конструктивною опозицією і суттєво впливати на суспільне життя нашої держави. **Активне залучення діаспори до українського політичного процесу є вельми корисною справою, адже вона не заангажована бюрократичними стереотипами, може об'єктивно і прагматично діяти.** Однак у нас відсутня юридично-правова база для реалізації потенціалу діаспори у вітчизняному державотворенні. Як відзначає український вчений А. Астаф'єв: «Багато авторитетних представників діаспори не здатні повною мірою здійснити ту чи іншу допомогу українській державі, оскільки існують всілякі адміністративні, бюрократичні, нормативно-правові тощо перепони в Україні (візовий режим, процедура реєстрації). Найбільшим каменем спотикання упродовж останніх років виявилася відсутність відповідного нормативно-правового забезпечення тих прав і свобод, котрі б конституювали закордонного українця нарівні з громадянином України» [1, с. 606]. **Процес повернення діаспори на Батьківщину можна вважати найкращими інвестиціями для України.**

Українська діаспора явно переросла цілі звичайного етнокультурного самозбереження, вона прагне вирішувати концептуальні питання українського буття. Досить реалістично бачить мету консолідації світового українства представниця діаспори з Німеччини І. Ястреб: «Українців має об'єднати національна ідея. На сьогодні це розбудова Української держави. Україна має свідомо просуватися в бік Євросоюзу та НАТО. Важливий також історичний аспект. Ми повинні до кінця усвідомити трагедію Голодомору 1932-1933 років, а також осмислити події Другої світової війни. Окрім того, ніхто так не об'єднує, як культура. Тому важливим завданням має бути розвиток та популяризація української культури» [3]. Ми повинні використовувати потенціал діаспори для культурного й духовного збагачення сучасної української молоді, здобуття нею європейського рівня освіти, виховання цивілізаційних чеснот.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крисаченко В., Степико М., Власюк О. та ін. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В. С. Крисаченко. – К.: НІСД, 2003. – 632 с.
2. Удовенко Г. Українська єдність у світовому вимірі. // Україна і світ: етнічні, науково-інтелектуальні та освітні виміри. Зб. наук. праць / Упор. І. Грабовська. – К.: Укр. Вид. Сп., 2004. – С. 9–10.
3. <http://www.ukrinform.kiev.ua/ukr/order>

Юрій ДАРЕВИЧ

Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр в Торонто (Канада)

ІНФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОГО СВІТУ ПРО ГОЛОДОМОР: ДЕЩО ПРО СТВОРЕННЯ І РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ «ЖНИВА РОЗПАЧУ»

Ця доповідь стосується одного із заходів української діаспори щодо інформування чужомовного світу про Голодомор, а саме створення в Канаді 1983 року документального фільму «Жнива Розпачу» та його пропагування через висвітлення на фільмових фестивалях в Америці і Канаді. В доповіді описано, як дійшло до задуму про створення фільму, про групу, яка цим зайнялася, про збирання матеріалів для його створення та про процес фінансування та виготовлення фільму англійською, українською, французькою та еспанською мовами. В доповіді теж описаний нелегкий процес добитися розповсюдження фільму, зокрема його висвітлення на телемережах Канади, Америки, Великобританії, Австралії та інших країн.

Ольга ЗАБАВСЬКА

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

УКРАЇНЬКА СПРАВА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ У ПЕРІОД МІЖ ПЕРШОЮ ТА ДРУГОЮ СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Історія поселення українців на Британських островах розпочалася наприкінці XIX ст. Тоді до Великої Британії приїхали перші групи українських селян-заробітчан, які, мандруючи до країн Америки, зупинилися у м. Манчестер і оселилися у ньому. Згодом у Манчестері сформувалася компактна українська громада, яка у 1912 р. нараховувала близько 500 осіб. Попри свою малочисельність, манчестерська громада вирізнялася високим рівнем національної самосвідомості, підтримувала зв'язки з Україною та з поселеннями українців у США і Канаді. Під час національно-демократичної революції в Україні манчестерські українці співпрацювали з членами дипломатичної місії УНР в Лондоні, які запропонували створити українську політично-допомогову організацію для надання фінансової та інформаційної підтримки УНР. У серпні 1919 р. 33 манчестерські українці утворили товариство «Самопоміч», пожертвувавши на його касу близько 35 фунтів – чималу суму як на той час. Головою товариства був обраний Йосиф Лісньовський, скарбником – Василь Соляр, секретарем – Петро Лісньовський. Метою діяльності «Самопоміч» було «надання моральної та матеріальної допомоги Україні». У своїй «Відозві» члени товариства закликали українських поселенців у Манчестері та інших містах Англії приєднатися до акцій протестів проти рішень, прийнятих на Паризькій мирній конференції щодо майбутнього українських земель: «Українці по всіх краях і державах протестують проти насильств, яких вороги допускають нині над нами за згодою Парижа. Час також і англійським українцям піднести такий протест, протест голосний, сильний і могутній. Час тепер важний і кожна страчена хвиля є дорогою». Члени товариства «Самопоміч» також намагалися привернути увагу британського уряду до українського питання у міжнародній політиці. З цією метою 30 серпня 1919 р. вони надіслали до Державного секретаріату спеціальне звернення. Цей документ містив короткий екскурс з історії України, а також наступні вимоги:

1. Визнати УНР як самостійну та незалежну державу;
2. Надати моральну та матеріальну допомогу українській державі у боротьбі з більшовиками та анархістами;
3. Розвивати торгово-економічні та політичні відносини між Британією та Україною.

Це була перша організація політичного спрямування, створена українськими емігрантами у Великій Британії. На жаль, із поразкою визвольних змагань в Україні та припиненням повноважень української дипломатичної місії в Лондоні, діяльність товариства «Самопоміч» також занепала.

Новим осередком громадського життя емігрантів став заснований у 1929 р. «Український клуб» (зустрічаються й інші його назви: «Український соціальний клуб», «Український товариський клуб»). У 1933 р. «Клуб» нараховував 116 членів, окрім українців, до його складу входило кілька литовців, ірландців, англійців та євреїв. Головою організації протягом багатьох років був Йосип Лісньовський, а

Його заступником – Петро Тарнавський. При «Клубі» існувала читальня, бібліотека, хор, оркестр. Хоча за характером діяльності «Український клуб» був культурно-просвітницькою організацією, його члени ніколи не стояли осторонь тих політичних процесів, які відбувалися в Україні. Зокрема, після Мюнхенської конференції 1938 р. і розподілу Чехословаччини голова «Клубу» Й. Лісньовський звернувся з меморандумом до Міністерства закордонних справ Великої Британії. Цей документ містив пояснення вимог українців Підкарпатського краю щодо створення автономії і прохання до уряду Британії підтримати українську сторону у вирішенні цього міжнародного конфлікту.

У Лондоні у міжвоєнний період проживала невелика кількість українців. Представники різних політичних напрямів українського національного руху створили у столиці Великої Британії свої організації. З-поміж них найбільш ефективним у справі лобювання українських інтересів серед британської громадськості було Українське бюро, яке діяло у 1931- 1939 рр. Його заснував американець українського походження Яків Макогін, а очолював відомий громадський діяч та науковець Володимир Кисілевський. Метою діяльності цієї організації було «надання англійському загалові інформації про українські справи, український народ, його культурні, економічні, релігійні та політичні стремління». Бюро розгорнуло широку пропагандистсько-видавничу діяльність. Його друкований орган – «Бюлетень» – розсилався до 250 британських часописів. За статистикою самого Бюро, протягом 1931 р. було видано 200 статей та заміток про Україну; в 1932 р. їх було вже 360; у 1933 р. – 627, у 1934 – 750, у 1935 – 883; у 1936 – 1163; а в 1938 – понад 2000. Переважна частина кореспонденції бюро велася англійською мовою. Пресові повідомлення, складені Українським Бюро в Лондоні, також активно використовувала світова українська преса. Завдяки заходам Бюро в англійській пресі перестали вживати на означення українців таких невідповідних назв, як «малороси» чи «рутенці». У середовищі емігрантів Бюро вважали «консульством недержавного народу» і зверталися до нього за допомогою у вирішенні різноманітних справ. Українське Бюро в Лондоні підтримувало не лише українську громаду в Англії. Працівники Бюро допомогли у проведенні Другого Українського наукового з'їзду, у будівництві Українського дому у Празі, сприяли участі українських делегацій у міжнародних конференціях тощо.

Отже, у міжвоєнний період у Великій Британії українську справу гідно репрезентували різноманітні громадські організації українців міст Манчестера та Лондона, які проводили активну пропагандистську, видавничу та допомогову діяльність.

Irene ZABYTKO

Wheat Street Productions, Inc., USA

CHORNOBYL CONNECTIONS: MY NOVEL AND FILM ABOUT THE CATASTROPHE AND ITS GLOBAL IMPACT

In 2000, I published a novel called *The Sky Unwashed* (Algonquin Books of Chapel Hill) which is about a group of elderly women who returned to their deserted and highly contaminated village in the «dead zone», the areas surrounding the Chernobyl nuclear power plant, the site of the world's worst nuclear accident. Those surrounding, mostly rural areas were highly irradiated after the core of reactor number four exploded on April 26, 1986 at 1:23 a.m. causing fires, a nuclear meltdown, and sending out a radioactive cloud that blanketed Ukraine, Belarus, Scandinavia and Western Europe. The official Soviet death toll was 31 people; however it is assumed that the more truthful toll is around 25,000. The Ukrainian Health Ministry now estimates that 2.4 million Ukrainians suffer various health problems from exposure that is most probably linked to this disaster.

My novel is based on a newspaper article that I came across in the August 5, 1990 issue of «*The Ukrainian Weekly*» a few years after the explosion. The article documented and featured how several elderly people chose to return to Opachichi, a village near Chernobyl, to reclaim and live in their ancestral abandoned homes despite a government ban of anyone living in the «dead zone» the 30 kilometer radius surrounding Chernobyl which is made up of several abandoned villages. Since the article's publication in 1990, more elderly have since returned and are still living there on their pensions despite the fact that Chernobyl is among the most radioactive area on the planet—the fallout damage being roughly the equivalent of 400 Hiroshima nuclear bombs (*The Guardian*, April 26, 2006).

According to Volodymyr Kholosha, Ukraine's Vice Minister of Emergencies in his address on April 28, 2006 at the United Nations commemorative assembly marking the 20th anniversary of Chornobyl, three million people were affected, ten per cent of Ukraine's land was irradiated, and 164,000 people were relocated following the accident (*The Ukrainian Weekly*, May 7, 2006).

Thanks to a grant from Selfreliance Ukrainian American Federal Credit Union, Chicago, Illinois, an Artist's Enhancement Grant from the State of Florida, and numerous private donations from individuals throughout the United States and Canada, I was able to travel to Opachici along with my film director and cinematographer, Peter Mychailcewycz in February 2007. There, we met and filmed two of the women currently living there. Upon our return, we edited the footage into a trailer that is available on our website at www.lifeinthedeadzone.com and was presented to the Ukrainian American communities in New York, New York, Chicago, Illinois, Hartford, Connecticut and Philadelphia, Pennsylvania. I have also published an extensive three part article of my trip in Ukrainian American diaspora publication, «The Ukrainian Weekly» (April 15, April 22, and April 29, 2007).

We will be returning in January 2008, where we will film the women in the Zone celebrating «Yordan» (Epiphany) for a film «short» that we will be sending to several upcoming film festivals that have invited us to showcase our film. If funding prevails, we will also return in April, 2006 during the anniversary of Chornobyl and Orthodox Easter to continue filming and expanding the documentary into a full-length feature film.

In my upcoming trips, we will be spending more time with the Chornobyl residents to learn more about their daily lives: their health concerns, how they procure their supplies, what do they do to stave off boredom, what food do they consume and where does it come from, how are they connected to the outside world, what rituals do they celebrate, what daily chores or jobs occupy them, what community-related activities do they have? How do they see themselves in post-Soviet Ukraine? And of course, was it worth the return to their ancestral homes?

In my presentation at the Second International Scientific Conference, I will be screening the film short and some of the rough cut footage that documents our trips to the Chornobyl Exclusion Zone. I will also talk about our personal experiences with the women we meet in the Zone, the government administrators we will also be interviewing, and the global public reactions to Chornobyl that this project has generated.

Another component of the film project will be interspersing the documentary footage along with dramatic re-enactments from my novel *The Sky Unwashed* that parallels the lives of the real inhabitants. In my presentation, I will be reading brief excerpts from my novel, «The Sky Unwashed» and comparing my fictional story to the real life people of Opachichi.

Микола КОБОЗЕВ, Володимир ТВЕРЕЗОВСЬКИЙ, Лариса БЕРЕЖНА
Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ І КОЗАЦТВО

Українська національна революція має 3 етапи, як це обґрунтовують у своїх творах класики націоналізму Микола Міхновський, В'ячеслав Липинський, Дмитро Донцов, Іван Франко, Євген Коновалець, Андрій Мельник, Степан Бандера, Ярослав Стецько та сучасні представники національної еліти українського народу.

Перший етап – збройної боротьби, тривав декілька сторіч і завершився здобуттям Україною незалежності, яка була проголошена 24 серпня 1991 року. За неї проголосували понад 90% громадян України.

Другий етап – це етап парламентської боротьби, боротьби етнічних українців за владу у своїй державі.

Третій етап української національної революції – це вихід України на світовий рівень для вирішення глобальних питань з захисту українських національних інтересів.

І саме другий і третій етапи почалися майже одночасно. Ми спостерігаємо, що всі 17 років незалежності відбувається запекла боротьба у Верховній Раді, обласних, районних і сільських радах. Прорадянські, прокомуністичні сили в цих радах створили своєрідну п'яту колону і всіляко гальмують процеси державотворення, розвитку освіти, науки, культури, економіки. Не визнають державної мови, геноциду українського народу 21-23-го, 32-33-го, 46-47-го років минулого сторіччя. Не допускають

повернення українських національних традицій, протидіють створенню помісної церкви в нашій державі, обливають брудом президента України Віктора Ющенка, зомбують населення брехливою пропагандою, молодь – за допомогою антиукраїнської, російськомовної преси, радіо, телебачення.

Бажання України вступити до СOT, ЄЕС, НАТО – це і є початкові питання третього етапу української національної революції. Таким чином, українцям доводиться зараз майже одночасно здійснювати другий і третій етапи української національної революції, розвивати національну ідею як головний орієнтир розвитку нації.

Голова демократичної партії України та Ради козацьких організацій Криму, генерал-осавул Українського Козацтва Сергій Казаченко підкреслює [1, с. 16], що без національної ідеї жодна держава не може стати справді цивілізованою, високотехнологічною, економічно міцною, тобто такою, яка користується гідною увагою у розвинутих держав. Цю тезу в історії людства довели багато різних за своїм складом та різними стартовими можливостями країн.

Монголія розпочала свій шлях до Золотої Орди від юрт кочівників, Рим до світового панування рухався, маючи високі промислові, воєнні, наукові технології. Гітлерівська Німеччина наростила і укріпила м'язи не лише за рахунок новітніх технологій, а насамперед за допомогою всепоглинаючої, аж до володіння земною кулею, ідеї про перевагу арійської раси.

Якою є сьогодні роль України у світовій співдружності? За що її можуть поважати, рахуватися з нею чи ставитися до неї, наче до власного васала?

Чи можемо ми викликати повагу у сусідів і загалом світової співдружності перманентними виборами, які всі називають брехливими, але уперто беруть у них участь, шантаж референдумами, баталії «за» і «проти» НАТО, «за» і «проти» Росії при повній відсутності баталії за Україну.

Можна говорити про недосконалість законодавства, політичну нестабільність, корупцію у владі, судах, прокуратурі та силових структурах, місцеве самодурство, а не самоуправління, загальну некерованість держави, інфляцію, бідність, злочинність і демографічну кризу.

Усе це матиме місце до тих пір, поки Україна не виробить свою власну національну ідею і перестане бути інструментом для реалізації чужих національних ідей.

Що можна говорити про національну ідею, якщо Україна не має жодного гідного національного проекту. А саме через національні проекти і формується національна ідея, і чим більша їх кількість, тим чіткіше проявляється національна ідея.

Але перш ніж говорити про власне, зупинимось на головному ресурсі будь-якого проекту – людському капіталі, людям, які є ключем до всеохоплюючої стратегії держави.

В Україні – після довгих років краху етичних орієнтирів і корупції – дозрів запит на моральну політику. Країна потребує повернення і введення в політичний повсякденний обіг таких понять, як честь, гідність, совість, цінність людського життя, збереження нації.

Гетьман Українського Козацтва, професор Микола Миколайович Пантелюк відмічає: розмірковуючи над політичними процесами, активність яких не вщухає, а особливо над тим, чому люди йдуть до влади, можна прийти до цікавих висновків. На цю тему можна написати не одну дисертацію. Я ж зроблю акцент на головному: якщо окремі персони, рухи чи партії, що прагнуть досягти владного олімпу, не мають національного підґрунтя, не відчують тісного зв'язку з історією, культурою, традиціями власного народу, то прагнення їхні марні. Не принесе отримана влада користі ні їм особисто, ні народу загалом.

А де ж Українське козацтво? Якою є його позиція? Цікаво, воно обмежиться деклараціями чи здатне запропонувати суспільству козацькі цінності, які є надбаннями нашого народу, адже Січ живе в серці кожного із нас?

Українське козацтво – міжнародна національно-патріотична і оборонно-спортивна, громадська організація громадян України та української діаспори, спадкоємець і продовжувач ідейних, духовних і моральних засад українських козаків, їх духовних, культурних, організаційних, військово-патріотичних і господарських традицій.

Українське козацтво – правонаступник історичних гілок українського козацтва, які діяли на засадах відновлення незалежності України та її розбудови. (Статут Українського козацтва п.1.1).

Першим і найголовнішим питанням буде, очевидно, питання про владу.

Насамперед запевню, що власні проблеми ми, представники Українського козацтва, давно уже вирішили, але здорові амбіції щодо того, що Україна повинна бути козацькою державою – живі. У нас

достатньо сил, розуму і духу, щоб не зупинитися на півдорозі й реалізувати козацькі принципи. Ми готові до цієї важкої праці. Від декларацій і гасел життя нашого народу не зміниться. Відверто кажучи, Українському козацтву набридло чекати. Ми чекали віки на революцію 1991 року. Сподівалися, що до влади придуть свідомі українці. Так уже повелося, що одні страждають, борються, гинуть, а інші користуються результатами перемоги.

Козаки очікували на команду до активних дій і за гетьманів Володимира Муляви і Івана Біласа. Вони сподівалися, що 17 березня цього року на Великій козацькій раді Президент принаймні натякне, що саме козаки є його опорою. Не натякнув... Проте досить наполегливо налаштував їх займатися культурологічними справами, радив дружно виходити на «суботники», саджати дерева, будувати пам'ятники тощо. Ніхто не заперечує, що це дуже добре чи не гідне козацьких рук. Проте, на моє глибоке переконання, навіть, якщо ми посадимо цілу смугу саджанців від Амвросіївки до Чопу – життя українського народу від цього не покращиться.

Завдання козацтва – оздоровити суспільство. А щоб це зробити, ми повинні йти до влади. Цілком очевидно, що ніхто наших проблем не вирішить, ніхто нам не вибудує козацької держави з її християнським, моральним звичаєвим правом, поки ми самі цього не зробимо.

Українське козацтво – це лицарі, які неминуче скажуть своє вагоме слово у сучасній історії України.

Козаки вже йдуть!

Українське козацтво не служить жодній політичній партії, а працює на добро українського народу й Української Самостійної Держави задля миру, громадянської злагоди на території України, єдності українського суспільства з метою розвитку і зміцнення демократичної і правової Української держави.

(Статут Українського козацтва п.1.9.)

Про вшанування наших українських святинь – мови, культури, релігії, звичаїв, традицій – можемо говорити на прикладі Києва. Чи можуть бути його оберегом люди, далекі від всього українського? Саме з Києва потрібно починати похід за Україну.

Найпершим завданням є вшанування християнської віри наших пращурів, з якої все починається і яку народ і козацтво берегло і береже, мов зіницю ока. Недарма Богдан Хмельницький визвольну війну українського народу успішно проводив під гаслом захисту від насильницького окатоличення.

Сьогодні, якщо ми не досягнемо духовного єднання, Україна і надалі буде розпорошеною. Цілком очевидно, що забезпечити таке єднання може лише той, хто сповідує нашу традиційну християнську віру. Саме завдяки їй, нашим історичним традиціям, українській землі – всупереч різноманітним обставинам – живе народ, як в Україні, так і Діаспорі.

Сьогодні в Києві фактично не українська влада – панує окупаційне невігластво і суцільний «дерібан». Тому запланованим «походом на Київ» ми хочемо привернути увагу до наших засад, на яких базується українське буття. Нагадуємо, що початком відродження стане українська столиця. Адже Київ продукував і продукуватиме свій дух на всі міста України, мав і матиме вплив на життя всієї держави. Київ – не лише адміністративний центр, а столиця нашого українського Духу. Навіть Папа Римський Іван II назвав Київ центром святості світу.

Саме тому Українське козацтво повинно докласти максимальних зусиль, щоб ці тези були не просто словами, а незаперечною істиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гетьман. Ж. – №1(18). – січень-лютий. – 2008. – 54 с. – С. 16-17.
2. Третій гетьманат. – №4 (8). – 2 квітня. – 2008. – С. 1, 3.

Зенон Е. КОГУТ

Канадський інститут українських студій

ДІАСПОРА ТА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА НА СХОДІ УКРАЇНИ: РОЛЬ ПРОГРАМИ ІМ. КОВАЛЬСЬКИХ ПРИ КАНАДСЬКОМУ ІНСТИТУТІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ

Програму дослідження східної України при Канадському інституті українських студій було створено у 1998 році на кошти, які надійшли від панства Дарії та Михайла Ковальських. Мета цієї

програми полягає у підтримці українознавства та національного відродження східної України і реалізується шляхом надання стипендій та грантів для науковців, проведення семінарів, розвитку музейної справи, фінансування видання праць, що стосуються українського суспільства, його історії, політичного життя, культури, питань історичної пам'яті, ідентичності та національної свідомості українців.

У 1999-2000 роках панство Ковальських зробило нову пожертву на підтримку цієї програми, що дозволило нам започаткувати нові проекти. У 2000 році розпочав свою роботу «Східний Інститут українознавства ім. Ковальських (СІУ)», який було створено на базі кафедри українознавства при Харківському національному університеті. Цей інститут займається розвитком східноукраїнських студій, підтримує дослідницьку та видавничу діяльність з різної проблематики, зокрема з локальної історії, етнографії та літератури. Посаду голови кафедри та СІУ обіймає д-р Володимир Кравченко. До складу Східного Інституту входить відділення у Запоріжжі, а діяльність СІУ поширюється на значну частину території Східної України. Назвемо лише деякі з останніх проектів Східного Інституту та установ-партнерів. Так, 10 квітня 2006 року СІУ було проведено міжнародний симпозиум ««Регіональні столиці» України: пошук нової ідентичності», присвячений проблемам національної культури та української ідентичності в місті. 27-28 жовтня 2006 року СІУ провів міжнародну науково-практичну конференцію «Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень». До участі у роботі конференції було запрошено представників всіх дисциплін, які у своїй практиці застосовують метод усної історії або працюють з отриманими методом інтерв'ювання джерелами.

Протягом останніх декількох років члени Запорізького відділення СІУ разом зі своїми харківськими колегами беруть участь в археографічних та фольклорних експедиціях запорозьким краєм, обробляють та видають результати своїх досліджень. Співробітники СІУ та їхні колеги беруть активну участь у видавництві журналу «Схід-Захід», публікаціях у наукових серіях («Запорозька спадщина», «Старожитності Південної України», «Південна Україна 18-19 ст.»). Також, протягом останніх років завдяки їхній праці вийшло з друку чимало монографій та статей, які стосуються історії та культури Східної України.

Окремо слід сказати про участь Програми Ковальських в археологічному дослідженні Батурина. Розкопки гетьманської столиці тривають з початку 2000-х років. Спонсорами цього проекту вже декілька років виступають Канадський інститут українських студій, Наукове Товариство ім. Шевченка (фонд Антона Савицького) та Понтифікальний інститут медієвістики (Торонто, Канада).

Володимир КОСИК

Львівський національний університет ім. І. Франка;
Педагогічний Інститут УВУ м. Мюнхен, Німеччина

ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО УКРАЇНУ ЗА КОРДОНОМ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ)

Обговорюючи справу інформації про Україну за кордоном, потрібно розглядати це питання відповідно до двох періодів:

- а) інформація до проголошення незалежності;
- б) інформація після проголошення незалежності.

В обох випадках потрібно розглядати ціле питання, виходячи з констатації, що саме про Україну знали з науки, що вчили про Україну в школах, як ставилося до українського питання суспільство в тій чи іншій країні поселення.

Потрібно коротко описати, якою була українська еміграція в даній країні за своїм складом, освітою, соціальним станом.

Потрібно звернути увагу на позиції, які здобула українська еміграція в даній країні.

Описати, якими засобами диспонувала еміграція, щоб інформувати про Україну в суспільстві, школі, науці, політиці (преса, публікації, наукові конференції).

Висвітлити роль українських асоціацій в питанні збереження еміграції від повної асиміляції та в галузі інформації про Україну.

А також роль українського доповняльного шкільництва та молодіжних організацій в питанні збереження еміграції та місця еміграції в суспільстві даної країни.

Починаючи від проголошення незалежності та визнання незалежності іншими державами світу, ситуація з інформацією про Україну помітно стала кращою та іншою. Однак залишається занедбаним ще значний простір інформаційної праці, зокрема, на полі науки, університетів, міжнародних наукових конференцій. Також на полі спільних товариств сприяння і співпраці, через які можна б впливати на краще знання про Україну, її потреби, її труднощі та її здобутки.

Наталія МЕДВЕДЧУК

Європейський колегіум польських і українських університетів, м. Люблін, Польща,
Волинський інститут економіки та менеджменту, м. Луцьк, Україна

«РІК ПОЛЬЩІ В УКРАЇНІ» ТА «РІК УКРАЇНИ В ПОЛЬЩІ» – ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ВНЕСОК ДІАСПОРИ: СПРОБА ПОРІВНЯННЯ

Аналізуючи взаємини України та Польщі після розширення ЄС, одне з вітчизняних інтернет-видань підкреслило, що до критеріїв визначення стану міждержавних стосунків слід віднести і співробітництво в галузі культури. Найвизначнішими показниками культурної співпраці за останні декілька років стало проведення «Року Польщі в Україні» (березень 2004 р. – березень 2005 р.) та «Року України в Польщі» (квітень 2005 р. – травень 2006 р.).

Якщо «Рік Польщі в Україні» досить інтенсивно висвітлювався у засобах масової інформації обох країн, то події «Року України в Польщі» приваблювали набагато менше уваги мас-медіа. Як наслідок – непропорційність у донесенні інформації до безпосередніх, згідно з концепцією цих культурних акцій, адресатів – громадян України та Польщі. При цьому початковий рівень обізнаності поляків з українською культурою був навіть нижчим, ніж українців – з польською. Тобто, слід погодитися з думкою вітчизняних аналітиків про те, що «Рік України в Польщі» виявився не дуже вдалим.

«Роки» були різними як за характером більшості проведених імпрез, так і за складом учасників–репрезентантів національної культури. До найпоказовіших відмінностей слід зарахувати, по-перше, втричі більшу насиченість подіями «Року Польщі в Україні» – в його рамках було проведено 62 значні, записані у програмі й узгоджені на рівні міністерств культури, культурно-мистецькі акції, тоді як в рамках «Року України в Польщі» – лише 20. Крім того, творчість польських колективів та окремих творчих діячів була набагато ширше представлена в Україні географічно – вистави, фестивалі, зустрічі відбувалися не лише у Києві та Львові, але й у Луцьку, Миколаєві, Одесі, Харкові, Кременці, Євпаторії, Донецьку, Хмельницькому, Чернівцях, Дрогобичі, Вінниці, Тернополі. Натомість події «Року України в Польщі» охопили значно менше великих населених пунктів. За винятком Варшави і Кракова, вони проходили у Любліні, Познані, Лодзі, Гданську, Катовіцах, Ряшеві.

Не можна також не відзначити надмірної політизованості та офіційності «Року України в Польщі», а також того, що склад учасників, поле їх зацікавлень, а відтак і репертуар польської сторони був набагато різноманітнішим. Полякам справді вдалося презентувати багатство своєї класики та сучасної культури у багатьох сферах – літературі, кіно, театрі, образотворчому мистецтві, музиці, танці. Не можна сказати, що українці оминули якусь з цих галузей, однак відчутним був ухил у бік традиційного мистецтва. Підбір творів сучасних молодих митців багатьом експертам видавався нелогічним, навіть випадковим. Однак саме завдяки «Рокам» українці й поляки змогли краще зрозуміти традиції та менталітет своїх найближчих сусідів.

Щодо внеску діаспори у проведення «Року Польщі в Україні» та «Року України в Польщі», то в обох випадках він був значним і важливим. Етнічні товариства по обидва боки кордону як самостійно, так і у співпраці з державними органами управління культурою проводили виставки, концерти, театральні спектаклі, перегляди фільмів, літературні вечори, видавничі презентації, організували зустрічі з журналістами, політиками, економістами, наукові конференції і сесії на теми українсько-польської співпраці та взаємодії двох народів. Однак польська діаспора виявилася ініціативнішою. Не в останню чергу тому, що отримувала більшу підтримку з боку владних кіл Польщі, у тому числі фінансову.

З українських діаспорних товариств найактивнішим було «Об'єднання українців у Польщі», яке у 2006 р., крім усього іншого, працювало над відзначенням 60-х роковин акції «Вісла», 50-ї річниці тижневика «Наше слово» та 50-річчя організованої культурної діяльності українців у повоєнній Польщі. В цілому, і польська громада в Україні, і українська в Польщі розуміють, що співробітництво в галузі культури – найкращий спосіб поінформувати людей про батьківщину своїх предків, наблизити один до одного два такі близькі й такі відмінні народи.

Юрій НЕДУЖКО

Інститут історії України НАН України, м. Київ

БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КРАЇН ЗАХОДУ ЗА ВІДРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ В СЕРЕДИНІ 40-Х – НА ПОЧАТКУ 90-Х РОКІВ ХХ СТ.

Після закінчення Другої світової війни у країнах Заходу активізувалося громадсько-політичне життя української діаспори, основною метою якого стала боротьба за незалежність України. Новостворені чисельні українські крайові, громадські, допомогові, ветеранські, молодіжні організації потрапили під ідеологічний вплив провідних зарубіжних українських партій та почали відігравати важливу роль у політичному житті української громади, активно підтримуючи ідею про відродження державної незалежності України. Діючи в діаспорі політичні партії, громадські організації, перш за все СКВУ, УККА, КУК, СФУЖО та емігрантські державні установи у вигляді реформованого Державного центру УНР в екзилі стали основою українського національно-визвольного руху за кордоном.

Державний центр УНР в екзилі намагався добитися розгляду питання про відновлення незалежності України, використовуючи для цього трибуну Організації Об'єднаних Націй. Одним з основних пріоритетів зовнішньої політики ДЦ УНР в екзилі вважався європейський напрям, зокрема, вступ майбутньої незалежної України до Об'єднаної Європи. З цією метою ДЦ УНР в екзилі була розгорнута активна діяльність, насамперед в Італії, Франції, Німеччині, Великобританії, Іспанії, Бельгії, з метою залучення органів влади, політичних сил, мас-медіа та громадськості цих країн до підтримки вимог української еміграції.

Багато уваги з боку громадсько-політичних організацій зарубіжних українців було приділено налагодженню співпраці українських емігрантських об'єднань з європейськими та американськими організаціями та політичними партіями, органами влади США, Канади, Австралії, країн Західної Європи з метою інформування їх про визвольні змагання українського народу, а також здобуття підтримки в боротьбі за державну незалежність України. Організацією постійних акцій протесту, інформаційних кампаній в мас-медіа проти поневолення України українська діаспора привернула увагу органів влади, політичних сил та громадськості цих країн до української проблеми. З 1983 року розпочалася масштабна кампанія української діаспори щодо дослідження і висвітлення правди про Голодомор – геноцид українського народу 1932-1933 років. Вона мала на меті, поряд із вшануванням жертв цієї величезної трагедії українського народу, дискредитувати органи влади СРСР та продемонструвати міжнародній громадськості «злочинний характер Радянської влади», «постійні та жорстокі переслідування українського народу» і, відповідно, потребу створення незалежної Української держави як єдину можливість зарадити повторенню подібного злочину у майбутньому.

Необхідно зазначити, що українська діаспора країн Заходу вела активну боротьбу за права людини і права української нації в УРСР. Вона трактувалася як видозмінена форма боротьби за відродження державної незалежності України. Подібна діяльність зарубіжних українців вимагала відповідної організаційної структури, яка була створена у вигляді КПЛ СКВУ, Нью-Йоркського бюро СКВУ, АОЛПУ, чисельних Комітетів оборони радянських політичних в'язнів. Відчутну підтримку в справі боротьби за права людини в Україні надавали жіночі та молодіжні об'єднання української еміграції.

Українська громада в країнах Заходу здійснила відчутний тиск на міжнародні організації, перш за все ООН і ЮНЕСКО, органи влади, громадськість та мас-медіа США, Канади, Австралії, країн Західної Європи, з метою здобути їх підтримку в правозахисній діяльності та підняти питання дотримання прав людини в Україні під час переговорів з СРСР. Дії української діаспори увінчалися успіхом, про що свідчить реакція міжнародної спільноти та її тиск на органи влади СРСР для позитивного вирішення питань, які піднімали зарубіжні українці. Реальним результатом стало звільнення ряду ув'язнених

українців, зокрема, Леоніда Плюща, Валентина Мороза та інших, а також їх наступний виїзд у країни Заходу в 70-х роках минулого століття. Необхідно зазначити, що ряд засуджених українців було звільнено під тиском правозахисних акцій зарубіжних українців у 80-х роках ХХ століття.

Боротьба української діаспори за відродження державної незалежності України вимагала належного науково-інформаційного забезпечення з метою здобуття підтримки з боку органів влади, науковців та громадськості країн Заходу. Для цього ДЦ УНР в екзилі розпочав співпрацю з АКВБ та ІВІК СРСР. Над цією проблемою працювали також вчені новостворених та відновлених наукових установ української еміграції. Науковці української діаспори підготували та видали іноземними мовами значну кількість дослідницьких праць, в яких висвітлювали історію України, пригноблене становище УРСР в складі СРСР, переслідування і злочини з боку Російської імперії та СРСР по відношенню до українців, нехтування їхніми правами, обґрунтовуючи тим самим потребу її державної незалежності для ліквідації пригноблення та для забезпечення вільного і демократичного розвитку українського народу. Ці праці використовувались українською діаспорою з метою переконання органів влади, політичних сил, науковців та громадськості країн Заходу щодо необхідності відновлення української державності. Необхідно відзначити, що наукові дослідження діаспорних вчених збагатили українську історичну науку, а їх праця відчутно сприяла відродженню державної незалежності України.

Українська діаспора організувала ряд інформаційних акцій в культурній площині. Вони мали за мету зміцнити становище української громади в країнах Заходу, консолідувати еміграцію, послабити асиміляційні тенденції в її середовищі та прямо чи опосередковано вплинути на органи влади західних країн для підтримки державницьких прагнень українського народу, а також на керівництво СРСР для поліпшення ситуації в галузі культури, зокрема, припинення політики русифікації. Активну участь у цих процесах відігравали Асоціація діячів української культури та Рада для справ культури СКВУ. Вони об'єднали навколо себе переважну більшість українських митців діаспори, сприяючи їм у їх творчому розвитку на користь української громади і справи боротьби за відродження незалежної демократичної України.

Важливу роль у процесі боротьби за демократію та державну незалежність України відіграла освітньо-виховна діяльність, яка забезпечувала підготовку національно-свідомого молодого покоління зарубіжних українців, здатного заповнити кадрові прогалини внаслідок відходу від активної громадсько-політичної діяльності старшого покоління еміграції та продовжити справу боротьби за українську державність. Завдяки наполегливим зусиллям української громади країн Заходу було створено дієву систему національної освіти та виховання. Подібна діяльність сприяла зростанню національної свідомості молодого покоління еміграції, протидії асиміляції, вихованню патріотичної любові до української Батьківщини, усвідомленню себе членами української громади в країнах поселення, формуванню кадрової бази нових молодих борців за державну незалежність України та продовженню визвольних змагань українського народу.

В 1992 році Надзвичайна сесія УНРади Х скликання прийняла рішення про передачу повноважень ДЦ УНР в екзилі органам влади незалежної України. Це відбулося 24 серпня 1992 року в Маріїнському палаці. Останній Президент УНР в екзилі Микола Плав'юк передав регалії влади ДЦ УНР в екзилі Президенту України Леоніду Кравчуку. Це повинно було символізувати нерозривну, більш ніж тисячолітню, державотворчу традицію українського народу та фактично стало об'єднанням державотворчих традицій УНР та УРСР в новій незалежній демократичній Україні. Так завершилася напружена багаторічна діяльність української діаспори щодо відродження державної незалежності України.

Валентина ПІСКУН

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ (20-ТІ РР. ХХ СТ.)

Перебування людини (або й цілої спільноти) поза межами свого усталеного простору накладає зрозумілі проблеми у повсякденному бутті, аж надто ускладнюється воно для політичної еміграції. Українська політична еміграція у 20-х роках ХХ століття характеризувалася такими особливостями: а)

вона постала внаслідок воєнної інтервенції сусідніх держав на її територію; б) діяла в умовах різновекторного спрямування політичної зорієнтованості провідників (УНР і ЗО УНР); в) на її особливості в країнах перебування впливала близькість (чи навпаки) попередньо усталених, утрадиційнених зв'язків з політичними діячами країни перебування; г) авторитетність особистості на тлі обмеження можливостей до занятості на ринках праці (пріоритетність мали люди інтелектуальної праці).

Можливості до збереження в еміграції організованих форм спротиву (Державний Центр УНР в екзилі, уряд ЗО УНР в еміграції) підсилено ускладнювалися економічно й значною мірою також залежали від таких чинників, як зв'язок з краєм і одержання звідти відповідної підтримки та використання етнічно еміграційного ресурсу в різних країнах, який належав і типологічно виявлявся як громадська ініціатива, що одночасово засвідчувало рівень спільнотного згуртування в умовах еміграції.

Особливістю економічного забезпечення перебування уряду УНР в екзилі на чолі з Головним отаманом Симоном Петлюрою було те, що практично до 1923 року ними використовувався попередній державний ресурс; підтримка української кооперації (Дніпросоюз, Українбанк та ін.), авторитет певних політичних діячів (М. Василько, П. Чижевський, П. Скоропадський, В. Вишиваний та ін.), які через свої попередні фінансово-економічні зв'язки і можливості здобували кошти на підтримку урядових структур та армії УНР, яка була інтернована в таборах Польщі, Румунії, Чехословаччини.

Першим і найефективнішим засобом одержання коштів стала ліквідація державного майна УНР за кордоном. Спеціальну комісію з ліквідації майна УНР за кордоном очолював І. Храпко. 27 березня 1921 р. Х. Барановський звертався до голови комісії: «З огляду на надзвичайну і екстрену потребу в грошах, прошу Вас вжити найрішучіших заходів щодо ліквідації майна, хоч би для цього довелося продавати його і дешевше.

Зокрема, що до відомого Вам майна, продаж якого гальмується вимогою покупців зарахувати акредитив в 1.200.000 корон, то я гадаю, що і на ці умови треба погодитися, аби як найшвидше одержати гроші» [1]. Іншим засобом було намагання уряду одержати кошти від німецьких, австрійських та угорських банків. Ця акція не була успішною і мала значний резонанс, оскільки в ці стосунки вплелися претензії (а водночас і махінації) більшовиків. Так, керуючий міністерством фінансів УНР В. Приходько у листі до щойно призначеного міністра фінансів П. Чижевського писав: «Фінансове становище – катастрофічне. ДЦ зараз не має майже нічого в самому буквальному смислі! Ви знаєте – чим же він існував до сього часу. Передовсім він не існував, а животів. Спочатку на ті крохи, які давали союзники (листопад – травень 1921 р.), далі – після Рижської умови, се припинилося. Тоді почався період ліквідації ріжного дуже мізерного майна, цінностей: були продані процентіві папери, деякі благородні метали, деякі закуплені для України товари. Попередній уряд тільки те й робив, що ліхорадково ліквідував. І ось зараз ми прийшли до цілком порожнього місця, коли не рахувати двох-трьох попсованих авто, віденських марок і ще одної невеликої цінності, що зараз у п. Смаль-Стоцького» [2]. На той час загально уряд складався зі 150 осіб і близько 12 тис. військових, що потребувало близько 15 млн. польських марок місячно.

Взаємини уряду УНР з кооператорами ще з початку революції розвивалися на взаємовигідній основі. Уряд стимулював проникнення українських кооператорів на західноєвропейські ринки, проте в умовах еміграції частина з кооператорів в буквальному розумінні зрадила ідею української державності і уряд УНР. Головною особливістю цих взаємин стало хронічне неповернення коштів. 27 березня 1922 р. С. Петлюра подав розгорнутого листа до Голови уряду А. Лівіцького, в якому наголошував: «...головним мотивом, яким керувалася державна влада в фінансуванні української кооперації на протязі існування української державності, було бажання не тільки допомогти кооперативному рухові українському, але й зміцнити економічну базу української державності. Тепер можна сказати, що діячі української кооперації не виконали цього завдання...» [3]. Заборгованість кооператорів державі складала 19.188.782.300 польських марок.

Уряд ЗО УНР і зокрема президент Є. Петрушевич також шукали різні можливості для економічного забезпечення власного існування. 24 січня 1920 р. Є. Петрушевич звернувся з листом-проханням до Українського Народного Союзу в Нью-Йорку: «переказати на мою адресу 10 тис. доларів на видатки сполучені з нашою оборонною акцією» [4]. В подальшому Позичкою Національної Оборони в США займався посол ЗО УНР Л. Цегельський та представник Л. Мишуга.

Однією з ефективних форм взаємодопомоги українців, зокрема економічної підтримки уряду ЗО УНР, стала Позичка Національної Оборони. «Згідно з рішенням Президента Галицької Української

Національної Ради з 16 серпня 1922 р. розписується на Канаду Позичку Національної Оборони в висоті 50000 доларів. 2. Позичка національної Оборони являється десятилітньою умовиною і 6 відсотковою... Позичка оплачується протягом 10 років від часу перейняття влади правним правительством на території Галицької республіки через вильосовування. Льосування відбувається в грудні кожного року, а сплата 1 червня. Перше льосування через 2 роки» [5]. 20 травня 1923 р. були підведені перші підсумки збору коштів. Участь в Національній Обороні взяло 169 місцевостей Канади, всього 5842 особи (із 0,5 млн. українців). Було зібрано 30713, 87 доларів. Галицькому уряду вислано 18.359.83 долари [6].

Тобто обидва уряди намагалися вийти зі складної економічної ситуації схожими шляхами. В умовах звуження політичної діяльності уряд ЗО УНР в еміграції практично після включення Східної Галичини (березень 1923 р.) до складу Польщі припинив своє існування, перейшовши на індивідуально-громадський тип роботи. Уряд УНР в екзилі трансформувався на рівень Експозитури (представленості окремими особами) і продовжив свою діяльність в країнах найбільшого скупчення української політичної представленості осіб і політичних партій. Найбільш ефективно працювали його окремі діячі в організаційно-громадській сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЦДАГО України. – Ф.269, оп. 1, спр. 3, арк. 2
2. Там само. – Спр. 5, арк. 2.
3. Там само. – Спр. 7, арк. 1.
4. Там само. – Спр. 48, арк. 6
5. Там само. – Спр.54, арк. 3.
6. Там само. – Спр. 54, арк.6-8.

Сергій ПОРОВЧУК

журналіст обласної газети «Волинь», Україна

«ЩО НОВОГО У «ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ДОМІ?»

Сучасне становище більшості населення України змушує багатьох у державі всерйоз задуматися над її майбутнім. Бо це майбутнє їх дітей, онуків, зрештою їх самих. Адже майже 70 % громадян вважає, що з 1991 року в країні погіршилася політична та економічна ситуація і як наслідок – умови життя населення. Куди рухатися далі, який курс обрати для держави, яка має могутній економічний і інтелектуальний потенціал, але котрий працює на користь незначної частини населення? Політична ситуація і наслідок тоталітарного режиму непосильним тягарем сковують поступальний рух вперед. Комуністична система десятки років формувала у свідомості радянських громадян образ ворога, який донині міцно сидить у головах мільйонів українців і заважає тверезо оцінити реалії початку 21 століття. Реваншистські спроби деяких політичних сил повернути історію назад, а Україну – в задуршливі обійми насамперед північного сусіда знаходять схвалення у значного прошарку населення України. Цьому, на жаль, сприяє і квота, безсистемна державна політика в сфері вибору міжнародного статусу України. З одного боку – це європейська держава, якій властивий потяг до побудови цивілізованого демократичного суспільства, з іншого ж – проросійське лобі, до якого входять посадовці найвищого рангу, намагається будь-якими зусиллями залишити Україну в минулому: сировинним придатком, територією транзиту чужих інтересів, васалом політичних інтриг. Саме така багатовекторність у міжнародному поступі призводить до створення ситуації, яку не раз використовували політики для набуття політичних дивідендів. Хоча насправді ніхто з них особисто не проти жити по-європейськи, навпаки, вже нині так живе: користується предметами (меблі, яхти, авто, виготовленими не в Росії, а в Європі), посилає на навчання власних дітей не в Москву чи в Петербург, а в Англію чи в США, для власного відпочинку обирає не сибірські простори, а теплий клімат курортної Європи чи прилеглих островів. Та й особисті заощадження чомусь тримає в американській валюті, а не в російських рублях чи білоруських зайчиках. А якщо виникають проблеми із власним здоров'ям, то поправляти його поспішають знову ж таки до європейських клінік. А от своєму електорату постійно і наполегливо втовкмачують, що європейський спосіб життя не для донецького шахтаря чи запорізького металурга. Бо, мовляв, багаті європейці чи американці все скуплять, заводи, фабрики пустять з молотка, а їх

працівники поповнять армію безробітних. Все це наводить на висновок про подвійність стандартів і бажання якомога довше тримати електорат у такому інформаційному вакуумі, щоб потім напередодні чергових виборів знову мати дієвий інструмент для впливу на свідомість живих «механізмів для викидання бюлетенів в урну».

Традиційно благодатними полем для такого роду маніпуляцій є східні та південні регіони України. Пояснити це можна багатьма чинниками, і не в останню роль тут відіграє принцип «хто до кого їздить в гості». Так склалося історично, що жителі цих областей мають родичів, близьких, друзів і знайомих у Росії, та й на заробітки їм легше і ближче поїхати саме туди. А в тих, українців, які проживають у західних та центральних областях, більше шансів потрапити до Європи: на відпочинок, екскурсію чи на роботу. Крім того, за різними даними, до 7 мільйонів українців вже нині працює за кордоном, і більшість саме в Європі. Їхній досвід, враження, проживання в європейському середовищі є неоціненним потенціалом для впливу на тих, хто нині не впевнений, в якому напрямку рухатися його Батьківщині.

Нині на державному рівні розроблено кілька програм для європейського та євроатлантичного інтегрування України, десятки і сотні розпоряджень та інших документів прийнято місцевими органами влади, Міністерством юстиції зареєстровано десятки організацій, головним завданням яких є за бюджетні, європейські чи американські кошти інформувати суспільство про європейські цінності, формувати громадську думку. На жаль, якби нині справді провести референдум про ставлення населення України до НАТО чи Євросоюзу, то оцінка ефективності їх роботи навряд чи була б високою.

Два роки тому у Києві проводили семінар для журналістів державних електронних мас-медіа, в основному регіональних телерадіокомпаній. Упродовж двох днів перед ними виступали представники посольств деяких європейських країн, за допомогою телемостів спілкувались з високопоставленими чиновниками НАТО та Євросоюзу, задавали запитання і отримували відповіді на них, як то кажуть, з перших уст. Своєрідним підсумком організаторів семінару стало заповнення анкет, в переліку питань яких було і таке: чи хочете ви, щоб Україна вступила до НАТО і Європейського Союзу? Результати анкетування, з одного боку, мене особисто засмутили, бо я теж був учасником цього, без сумніву потрібного, семінару, і водночас змусили всерйоз задуматись: кожен третій мій колега відповів на це запитання негативно. Можна собі тільки уявити, які аргументи знаходили вони для себе, формуючи власну позицію, але біда в іншому: ці ж аргументи вони використовують і під час підготовки власних програм! Саме вони впливають на громадську думку, і нема чому дивуватися, що вона є наразі такою. Можна було б виокремити кілька чинників, які формують позицію журналіста, але, на мою, думку, визначальним є недостатня власна поінформованість, обмеження у доступі до достовірних джерел, зрештою, неможливість працювати у традиційному для нього режимі, тобто на місці події. На даний час це є прерогативою столичних журналістів, бо практично тільки їхні редакції фінансово спроможні відрядити для підготовки матеріалів за кордон. Решті, а таких більшість, доводиться при підготовці власних публікацій користуватись Інтернетом чи використовувати вторинну інформацію. Цій справі могли б зарадити згадувані вже державні та неурядові організації, які за державні кошти чи міжнародних фондів мали б організувати прес-тури для журналістів для збору потрібної інформації і підготовки об'єктивних матеріалів про європейські реалії. На жаль, якщо такі тури й організують, то знову ж таки для столичних журналістів. Щоправда, вже кілька років у цьому напрямку плідно працює українсько-польська фундація «Партнерство заради демократії», організуючи для українських журналістів ознайомлювальні поїздки у країни Західної Європи, але поки що це крапля у морі. Через те більшість журналістів, особливо західних областей України, пізнає Європу через індивідуальні туристичні поїздки, або в складі офіційних делегацій, або культурної співпраці окремих міст чи регіонів. Адже саме у сфері культури зв'язки України з європейськими державами є найбільш плідними і розвиненими. Щороку сотні професійних та самодіяльних українських колективів, окремих виконавців підкорюють Європу своїми талантами, водночас пізнаючи її. А якщо візьмуть із собою на закордонні гастролі ще й журналіста місцевої газети, радіостанції чи телестудії – то про їхні успіхи дізнаються з його публікацій ще й земляки. А допитливий журналіст, повернувшись із такого неформального відрядження (бо, як правило, це робиться за рахунок майбутньої відпустки), зможе не в одному номері газети, випуску теле- чи радіопрограми ділитися власними враженнями. Саме таку можливість потрапити за кордон для підготовки власних матеріалів доводилось використовувати не раз і мені, та й донині не упускаю нагоди поспостерігати за тим, як молодіє обличчя старенької Європи, як почувуються новачки, такі як Угорщина чи Польща, в Європейському Союзі. Вірніше, не так країни, як її жителі: чи то

польський фермер, який ще чотири роки ремствував на нові правила гри, а нині вже почувається значно впевненіше, чи угорський викладач, який вже й не вірив, що його працю буде колись належно оцінено матеріально...

Найбільш плідні контакти склалися з Ольштинським відділом об'єднання українців Польщі, який очолює Степан Мігус – талановитий журналіст, керівник україномовної редакції радіо «Ольштин». Саме він упродовж багатьох років є організатором та натхненником численних мистецьких заходів за участю творчих колективів з України. У квітні 2007 року наші творчі стосунки було скріплено договором про співпрацю між телерадіокомпанією та Вармінсько-Мазурською координаційною радою ОУП, який, з-поміж іншого, передбачає підтримку при підготовці матеріалів про євроінтеграційні процеси у Польщі. Результатом такої співпраці став телевізійний проект «Європейський дім», який передбачає створення циклу передач про суспільно-політичну ситуацію в Польщі після вступу до Євросоюзу. В них журналістський коментар зведено до мінімуму: про зміни говорять самі люди, які представляють різні верстви населення. Ще однією особливістю є залучення до створення програм етнічних українців, яких з різних історичних причин тут проживає багато. Їхні думки, враження, висновки є більш переконливими для українського глядача, і це можна пояснити подібністю менталітету. Хоча в передачах беруть участь і громадяни польської національності – фахівці у різних галузях суспільного життя. Таке поєднання дозволяє робити програми об'єктивними і переконливими, адже українського глядача цікавлять не лише зміни, які відбуваються на верхніх щаблях влади Польщі, а й зміни в долях конкретних людей: фермерів, лікарів таксистів чи вчителів. Чи є насправді медицина в Польщі безкоштовною, скільки заробляє польський вїйт, як живеться нині в нових умовах фермеру Підляшшя – відповіді на ці та багато інших запитань отримали глядачі Рівненщини завдяки передачі «Європейський дім». Упродовж року завдяки співпраці з Ольштинським відділом об'єднання українців Польщі створено вісім таких програм, крім того, в інформаційних випусках телеканалу РТБ, Рівненського радіо «Край» прозвучали десятки репортажів, підготовлених завдяки творчим відрядженням до Польщі. До речі, одна із програм циклу «Європейський дім» стала дипломантом ІХ Міжнародного фестивалю телевізійних та радіопрограм для національних меншин «Мій рідний край», який відбувся в Ужгороді у жовтні 2007 року. Бюджет цього проекту практично нульовий, тому що всі витрати на перебування журналіста за кордоном бере на себе польський партнер в особі ОУП.

Укладено також протокол намірів про співпрацю між радіо «Ольштин» і Рівненською обласною телерадіокомпанією. Передбачається обмін радіопрограмами освітньо-культурного характеру, новинами про події в наших регіонах. Хочемо також налагодити взаємне стажування журналістів обох колективів. Крім того, наші творчі організації мають намір співпрацювати в реалізації деяких проектів ЄС, зокрема щодо запобігання торгівлі людьми, транскордонного співробітництва. У планах телерадіокомпанії – залучення членів місцевого товариства польської культури до створення радіопередач польською мовою.

Перспективи європейської та євроатлантичної інтеграції є головними темами щотижневої радіопередачі «Європейський вибір», які готує мій колега, рівненський радіожурналіст Анатолій Гуменюк. Тут звучать різножанрові матеріали про перспективи України щодо членства в НАТО і Євросоюзі, коментарі представників зарубіжних посольств і дипломатичних місій, українських урядовців. Постійною є також інформація про суспільні реформи у країнах – нових членах ЄС, зокрема, у Польщі.

Богдан ЧУМА

Львівський національний університет ім. І. Франка

ВИЗНАННЯ ІСПАНІЄЮ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ (НА ОСНОВІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ І РІШЕНЬ)

75-а річниця Голодомору 1932–1933 років в Україні вкотре викликала хвилю політичних і громадських суперечок, довівши, що відмінне трактування національної історії залишається одним із важливих елементів сучасного політичного життя. Понад це, прийняття Верховною Радою України закону «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» (28 листопада 2006 року), що визнав цю подію

геноцидом Українського народу, стало причиною чергової актуалізації відповідних дискусій у міждержавних відносинах.

Прагнучи добитися міжнародного визнання Голодомору, найвище керівництво України здійснило низку важливих кроків, першим із яких був розгляд цього питання Організацією Об'єднаних Націй. 7 листопада 2003 року 58-ма сесія Генеральної Асамблеї ООН прийняла заяву, що визнала Голодомор «трагедією Українського народу». Після цього справа визнання перейшла на рівень законодавчих органів окремих держав. Зокрема, з цією метою IV-ий Всесвітній Форум Українців 20 серпня 2006 року прийняв «Звернення до міжнародної громадськості, урядів і парламентів країн світу, міжнародних організацій», продубльоване дипломатичними представництвами України. В основу Звернення було покладено головну тезу української позиції, а саме визнання Голодомору штучним явищем, здійсненим комуністичним режимом, що призвів до геноциду Українського народу.

Однією з країн, що відгукнулася на звернення України, стала Іспанія. Зважаючи на особливості адміністративного устрою цієї країни, що складається з 17 самоврядних спільнот, які володіють власними представницькими і урядовими інституціями, питання про визнання Голодомору дискутувалося не лише на засіданні загальнонаціонального парламенту – Генеральних кортесів, а й стало предметом обговорення у парламентах окремих автономій. Внаслідок цього в Іспанії з'явилося три парламентських рішення щодо визнання Голодомору, а саме:

1) «Пропозиція незаконодавчого характеру на пам'ять і осудження 70-ї річниці голодомору-геноциду в Україні 1932–1933 рр.», прийнята Парламентом Країни басків 1 жовтня 2003 року (опублікована 10 жовтня 2003 року);

2) «Пропозиція незаконодавчого характеру щодо вшанування 75-ї річниці великого голоду, пережитого українським народом у 1932–1933 роках», прийнята Конгресом депутатів Іспанії (опублікована 15 червня 2006 року);

3) «Інституційна декларація з нагоди 75-ї річниці штучного Голодомору в Україні», прийнята Парламентом Каталонії 13 червня 2007 року (опублікована 18 червня 2007 року).

Уперше в Іспанії на парламентському рівні справа визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні була розглянута Парламентом Країни басків. З відповідною ініціативою виступили баскські націоналістичні (Euzko Abertzalek, Eusko Alkartasuna) і ліві (Ezker Batua, Berdeak) політичні партії, а також всеіспанська Izquierda Unida.

Пропозицію підтримали всі без винятку парламентські групи, а депутати, що брали участь в обговоренні, не висловили жодних зауважень і не вносили поправок.

У тексті Пропозиції баскський парламент, між іншим, визнав і засудив голодомор-геноцид і висловив підтримку Україні як «незалежній і демократичній державі», що повинна пришвидшити проведення реформ, необхідних для вступу в Європейський Союз.

Парламент Країни басків також рекомендував Генеральним Кортесам Іспанії розглянути це питання і прийняти відповідне рішення з нагоди 70-ї річниці Голодомору. Але це питання не було винесене на обговорення іспанського парламенту, зокрема, через парламентські вибори, що відбулися в країні у березні 2004 року. Тому проект рішення про визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні у кортесах Іспанії з'явився лише у травні 2007 року і був внесений депутатською групою блоку каталонських політичних партій Convergència i Unió.

30 травня 2007 року це питання розглядалося на засіданні Комісії закордонних справ Конгресу депутатів. Запропонований проект Пропозиції містив основні вимоги української сторони: визнання штучного характеру Голодомору і його значення як геноциду Українського народу. При обговоренні проекту, з ініціативи правлячої Partido Socialista Obrero Español, до нього було внесено окремі зміни, що, зокрема, стосувалися внесення у ймовірне рішення «елементів сучасної політики» (Україна у той час перебувала у політичній кризі після розпуску Верховної Ради у квітні 2007 року) і корегування тексту відповідно до заяви Генеральної Асамблеї ООН.

Відповідно, прийнятий Конгресом депутатів текст стосувався «національної трагедії українського народу», засуджував «брутальність сталінського режиму», як і всіх інших відомих тоталітарних режимів, і, в останньому пункті, закликав українську владу «поглибити співпрацю з Європейським Союзом і сусідніми країнами, зокрема Росією».

Інституційна Декларація каталонського парламенту була прийнята одностайно за пропозицією депутатської групи Convergència i Unió. Текст Декларації звертає увагу, що Голодомор в Україні 1932–

1933 років, викликаний «політичними факторами», був «геноцидом українського народу», який Асамблея ООН назвала «національною трагедією».

На жаль, прийняття згаданих рішень відбулося без участі досить чисельної української діаспори Іспанії. Тогочасна преса не зафіксувала акцій підтримки, які могли б бути організовані українцями, а стенограми парламентських засідань не згадують жодного звернення від українських діаспорних організацій.

Світлана ЯВОРСЬКА

Британська Рада, м. Львів

КРОК ДО ЗМІЦНЕННЯ УКРАЇНСЬКО-БРИТАНСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ: ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНІ ПАРТНЕРСТВА, ВИСТАВКА «УКРАЇНЦІ В БРИТАНІЇ» ТА БАГАТО ІНШОГО...

У жовтні 2007 року в рамках проекту Британської Ради, спрямованого на встановлення українсько-британських партнерств, я відвідала Манчестер, Брадфорд та Рочдейл разом з іншими учасниками візиту, що прибули до північно-західної Англії з західної України: з проф. Іваном Вакарчуком, Ректором Львівського Національного університету ім. Івана Франка (м. Львів), з Павлом Хобзеєм, начальником управління освіти та науки Львівської обласної державної адміністрації (м. Львів) та з Валерієм Белінським, директором Музею діаспори (м. Чернівці).

Метою візиту було налагодити початкові зв'язки між організаціями та окремими спеціалістами у західній Україні з колегами північно-західної Англії, необхідні для встановлення довготривалих українсько-британських партнерств між інституціями, містами та громадами.

Сферами взаємного зацікавлення в таких партнерствах ми вбачаємо спільну європейську історично-культурну спадщину, спільні сторінки історії, раніше невідомої або прихованої; початкову та середню освіту, її зв'язок з культурними установами (музеями та галереями); вищу освіту (галузь наукових досліджень та академічних обмінів і програм).

Своїм візитом ми також хотіли зробити внесок у зміцнення вже існуючих зв'язків між містами-побратимами – Львів та Рочдейл, а також зустрітись з українською громадою Манчестера, Рочдейла та Брадфорда, щоб зробити початкове дослідження та зібрати матеріали до виставки під назвою «Українці у Британії», яку Музей діаспори у м. Чернівці планує відкрити до святкування 600-річного ювілею міста у жовтні 2008 р. Валерій Белінський, директор музею, впевнений, що успіх такої виставки приверне увагу інших музеїв, і що виставка подорожуватиме західною Україною (містами Тернопіль, Івано-Франківськ, Луцьк) й, можливо, зможе завітати і до північно-західної Англії – до Манчестера, Брадфорда та Рочдейла.

У Манчестері нас радо зустріли п. Зенко Ластовецький, Президент Союзу Українців Великої Британії (AUGB / СУБ), п. Федір Курляк, Секретар СУБу. Ми довідались, що невдовзі манчестерський відділ СУБу матиме свою веб-сторінку; що планується вихід друком енциклопедії української діаспори у світі, вона матиме розділ про британських українців.

Гостинно приймали нас в українському клубі «Дніпро» Манчестерського відділу Союзу Українців Великої Британії п. Михайло Мандзій, Голова манчестерського осередку СУБу, п. Геня Мандзій. Український клуб тут має українську школу, народний танцювальний ансамбль «Орлик», хор «Гомін», відділ Спілки української молоді (СУМ).

Ми дізнались, що в Манчестері є Українська Греко-Католицька Церква. Отець Ярослав Рій люб'язно показав нам приміщення церкви на вулиці Cheetham Hill Road, пояснив, що він відправляє служби також і в менших містечках біля Манчестера – в Стокпорті, Бері, Стоук-он-Трент, та в Ліверпулі. Виявилось, що отець Євген Небесняк, котрий мешкає та працює у Львові, складає історію українців у Великій Британії до та після Другої Світової війни. Також в Манчестері представлена і Українська Автокефальна Православна Церква.

Ми довідались, що в пошуках матеріалів про життя українців у Британії наш візит не був першим: на 55-у річницю манчестерського СУБу тут побував тележурналіст Ігор Кобрин та зняв програму про життя українців у Манчестері для львівського обласного телебачення, а ще пізніше хор британських українців «Гомін» передав деякі матеріали про історію хору до місцевого краєзнавчого музею м. Бережани на Тернопільщині.

Українці в Манчестері також пишаються тим, що п. Бабуняк, керівник хору та ансамблю «Орлик», має високе почесне звання Героя України. Ми зустрілись також і з п. Михайлом Сиваником, який з гордістю поділився з нами планами відбудови зали для урочистих подій, проект якої він сам розробив для клубу! А талановитий Стефко Мандзій познайомив нас із запальною українською етно-фольк-роковою музикою гурту «Чорна роза» (сподіваюсь, Стефко не заперечуватиме, якщо я подам тут адресу веб-сторінки гурту: www.chorna-roza.com). На нашу думку, гурт міг би мати великий успіх у Львові під час святкувань Дня Львова!

Незабутніми були наші зустрічі в українській школі з великою ентузіасткою освітянської роботи, невтомною п. Марією Савдик, людиною великої душі та Українкою з великої літери, під час яких відбулось багато цікавих дискусій про можливості різноманітних зв'язків з львівськими освітянами у справі розробки курсу українських студій (від вміння читати та писати до української історії, літератури), з вчителями (через програму міжнародного професійного розвитку вчителів Teachers International Development Programme: <http://www.teachernet.gov.uk/professionaldevelopment/tipd/>), з колективами шкіл Львова та інших міст України (через портал шкільних партнерських зв'язків Global Gateway: <http://www.globalgateway.org.uk/default.aspx>). Вчителі української школи в Манчестері звернулися з методологічною допомогою – поділитись практичним та теоретичним досвідом викладання української мови, в тому числі і як іноземної – від Управління освіти Львівської обласної державної адміністрації та від Львівського Національного університету імені Івана Франка.

Великою честю було для нас зустрітись в містечку Бері з п. Анастасією Остап'юк, почути живу хвилюючу історію українського жіночого руху в Британії. Пані Остап'юк люб'язно подарувала нам декілька своїх книжок – експонатів для майбутньої виставки, сподіваємось, що пані Анастасія зможе записати ще більше історій з свого важкого, але такого цікавого життя на півку та надати для виставки в Музеї діаспори в Чернівцях.

Ми також відвідали декілька британських музеїв і отримали від них позитивні відгуки на нашу пропозицію транспортувати виставку «Українці в Британії» з України до Британії та демонструвати її в їхніх залах. Це, зокрема, музей People's History Museum, котрий буде на реставрації до 2009 року, після чого буде радий прийняти українську виставку в оновленому приміщенні, це Museum of Science and Industry (науково-індустріальний музей в Манчестері), Museum of Manchester (Музей Манчестера), це також музеї Touchstone's в Рочдейлі та Брадфордський індустріальний музей.

Про наш візит до Брадфорду слід сказати окремо: нам дуже пощастило зустрітись з п. Тімом Смітом, британським фотографом та учасником дослідницького проекту «Changing identities: Eastern Europeans in Bradford since 1945», співавтором фотовиставки «Ukraine's Forbidden History» та однойменної книжки, виданої в рік Незалежності України, у 1991 році. Пан Сміт із зацікавленістю сприйняв ідею нової фотовиставки про Україну та про українців у Британії. Він також люб'язно подарував нам книжку про історію брадфордської текстильної промисловості, в якій важливе місце займає і українська громада, історія якої відображена в одному з розділів Брадфордського індустріального музею. Директор музею, п. Меггі Педлі, з ентузіазмом погодилась допомогти Музею діаспори в Чернівцях: вона пояснила, що можлива співпраця та обмін експонатами, надання інформаційних та фотоматеріалів для виставки про історію життя британських українців.

Цікаві, дуже цінні матеріали про життя українців у Британії знаходяться в українському клубі брадфордської громади СУБу. Їх нам показали пані Ірина Барновські, голова відділу брадфордської громади СУБу, пан Михайло Олесків, куратор архіву української громади, та інші представники громади, запропонувавши відібрати матеріали для чернівецької виставки: відео- та DVD-записи, наукові та дослідницькі праці, мемуари, фотографії, часописи. Невирішеним залишається питання транспортування матеріалів до Чернівців, можливо, невдовзі майбутні експонати знайдуть свій шлях до України...

Рочдейл займає особливе місце у програмі нашого візиту: тут ми зустрілися з мером Рочдейлу, міста-побратима Львова, з п. Полом Роуеном, членом Парламенту від Рочдейлу, з п. Ірен Девідсон, експертом, а тепер заступником Голови міської Ради Рочдейлу, з представниками Товариства Друзів Львова в Рочдейлі, Головою якого є невтомна Анна Кецик – неординарна жінка великої енергії та негасимої віри в Україну, завдяки її постійним зусиллям живий зв'язок зі Львовом, з Україною підтримується незалежно від зовнішніх обставин.

Наші сподівання були не тільки здійснені, але й перевершені: на честь нашого візиту на міській Ратуші було піднято український прапор, ми мали честь бути прийнятими мером Рочдейлу, відвідати знаменитий Музей кооперативного руху в Рочдейлі, музей Touchstone, в якому досить значне місце відведено відображенню життя української громади (особливо запам'ятались експонати музею Touchstone про життєвий шлях та досягнення п. Петра Джеджори, з яким ми мали приємність спілкуватись особисто)! Пані Оксана Паращак розповіла про історію Пласту, подарувала для чернівецької виставки свої книжки та аудіозаписи пісень у виконанні пластунського хору.

Ми обговорювали ідею створення спільного порталу споріднених міст Рочдейл – Львів, на якому би розташовувались актуальні новини культурного та суспільного життя міст, де можна було б знайти довідкову інформацію про можливості співпраці або встановлення партнерств у різноманітних галузях (бізнес, освіта, культура, наука тощо).

Член Парламенту Пол Роуен під час нашої зустрічі підтвердив свою готовність підтримувати розвиток взаємин між Україною та Британією на рівні міст Львів та Рочдейл у своїй якості члена Парламенту та Комітету підтримки споріднених міст. У відповідь на прохання мера Львова надати британську експертну допомогу у справі реформування комунального господарства міста, водопостачання та утилізації сміття, він порекомендував як потенційного партнера для Львова компанію «United Utilities», що знаходиться саме в північно-західній частині Англії та має найбільший досвід у такій роботі.

У програмі нашого візиту було заплановано зустріч з лідером британського джаз-гурту «Julian Thomas And Friends» з Лестера. Це ще один зразок існуючого українсько-британського партнерства: британці щороку беруть участь в українських музичних фестивалях, де з ними грають українські виконавці. А нещодавно вони записали з джаз-музикантом Олегом Баковським в Лестері спільний компакт-диск. На жаль, наша зустріч з «Julian Thomas And Friends» не відбулась через певні обставини, але ми маємо домовленість, що вони гратимуть у Львові у грудні 2007 р. на джазовому фестивалі «JazzBez», що його організовує львівське мистецьке об'єднання «Дзига», а також дадуть благодійний концерт для дітей та батьків у реабілітаційно-методичному центрі «Джерело» для неповносправних дітей. Цей концерт відбудеться в рамках Фестивалю прав людини, що його на початку грудня проводить Британська Рада для шкільної та студентської молоді Львівської області.

Освітня частина нашого візиту (початкова та середня освіта) мала на меті укріпити існуючу партнерську програму між Львівським обласним Управлінням освіти та науки (начальник Управління п. Павло Хобзей) та відділом освіти Манчестера (п. С'ю Гуд, Primary Phase Consultant, Museums and Galleries, Manchester Education Partnership, Children's Services), націлену на інтеграцію початкової та середньої освіти та культури, тобто на налагодження освітньої співпраці шкіл та музеїв і галерей. Манчестерський інноваційний підхід до навчання та викладання через досвід, розроблений та втілений в життя п. Гуд, у цій сфері є просто унікальним і безпосередньо дотичним до потреб міста Львова – «музею під небом», який, на жаль, школярі відвідують вкрай рідко, а зв'язки між школами та музеями і галереями практично відсутні.

Ми зустрічалися з учителями та освітянами-працівниками культурних закладів, тобто манчестерської галереї Manchester Whitworth Art Gallery www.manchester.ac.uk/whitworth, манчестерської міської галереї мистецтв Manchester City Art Gallery www.manchestergalleries.org, Музею Манчестера www.manchester.ac.uk/museum, Науково-індустріального музею Манчестера / Museum of Science and Industry in Manchester www.msims.org.uk та бачили, як готуються та відбуваються інтерактивні інтегровані уроки з різних дисциплін (наприклад, інтегрований урок у приміщенні галереї з мистецтва/ танцю/ природничих наук для початкової школи). Львівські освітяни матимуть змогу обговорити шляхи втілення цього проекту з манчестерськими колегами навесні 2008 р., коли британські освітяни відвідають Львів для продовження роботи цього проекту.

Освітня частина нашого візиту (вища освіта) була розроблена у відповідь до прохання Львівського Національного університету ім. Івана Франка про можливість встановлення партнерських академічних та науково-дослідних зв'язків з університетами Манчестера в галузі природничих наук (особливо фізики, біології, охорони навколишнього середовища), точних наук (математика, комп'ютерні науки), права, міжнародних відносин та європейських студій (особливо європейського права), історії, соціології та досліджень діаспори.

Для Ректора ЛНУ ім. Івана Франка проф. Івана Вакарчука ми запланували зустрічі з колегами з Британської Ради у Манчестері, з викладачами юридичного факультету та з проф. Франком Стівеном, деканом юридичного факультету Університету Манчестера, з проф. Стівеном Доннеллі, деканом факультету природничих наук, інженерії та навколишнього середовища Університету Салфорда та з проф. Джоном Кігером, директором Дослідного інституту європейських студій Університету Салфорда. Після обговорення тем та напрямків для можливої співпраці проф. Вакарчук запросив британських колег до Львівського університету навесні 2008 року для розробки спільних навчальних та науково-дослідних програм. Також Львівський національний університет ім. Івана Франка запропонував британським колегам досвід досліджень та наукові бази даних із Східноєвропейських та Українських студій широкого профілю.

Отже, ще один великий крок до зміцнення українсько-британських зв'язків зроблено. Сподіваємось, він приведе до конкретної співпраці та взаємовигідних результатів і досягнень.

Від імені всіх учасників візиту та від себе особисто хочу висловити щиру подяку п. Анні Кецик та п. С'ю Гуд за високий професіоналізм та великий особистий внесок у підготовку та реалізацію нашого візиту до Манчестера. Ми також вдячні п. Богдану Сопелю за коротку, але чудесну зустріч у Манчестері, та «манчестерському львів'янину» п. Ярославу Хром'яку за його енергію та особисту підтримку нашого візиту.

Олеся ЯРОШКО

Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

ЧИННИК ДІАСПОРИ В ФОРМУВАННІ ТА ЗДІЙСНЕННІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У добу глобалізації, для якої притаманні транснаціональні взаємодії, поява нових інформаційних технологій, зростання міграційних потоків, що «стимулюють появу нової мережі союзів і зміну зовнішньополітичних пріоритетів найбільш впливових держав світу» [26], діаспори стають важливим фактором перегляду державоцентричної моделі світоустрою, оскільки останні розглядаються як транснаціональні спільноти, що відіграють низку функцій як у країнах походження і проживання, так і в міжнародній політиці, серед яких політична, економічна, культурна тощо [24-25; 27; 29-31].

Можливості впливу діаспор на зовнішньополітичні процеси залежать від ряду чинників: від типів режимів країн перебування та етнічної приналежності, оскільки, наприклад, проживаючи в недемократичній державі, діаспора не є незалежним актором [30]. Втім, обидві країни намагаються апелювати до «всієї нації», незважаючи на її державно-територіальну локалізацію [28]. У випадку мотивованої етнічною ідентичністю поведінки діаспори, її ідейно-політичної єдності та самоорганізації і ресурсного потенціалу, вона спроможна чинити значний вплив як на комплекс двосторонніх міждержавних відносин, так і на процес формування зовнішньої політики країни походження як конструктивного, так і деструктивного характеру: підтримка уряду чи опозиції, фінансування виборчих кампаній, громадських організацій, повстанських рухів, кримінальних і терористичних груп [27; 30-31]. В контексті зовнішньоекономічного впливу йдеться про зростання експортно-імпорتنих операцій, прямих іноземних інвестицій, «brain circulation», туристичних потоків тощо країни імміграції з країною етнічної приналежності [27-28].

Українська діаспора, чисельність якої коливається від 10 до 20 млн. осіб (біля третини нації) склалася протягом 4-х масових міграційних потоків (4-а хвиля триває і досі), є неоднорідною за складом і здебільшого поділяється на східну і західну із нетотожними потребами та можливостями впливу [3; 6; 11; 14; 19; 21; 23, с. 124]. Для західного українства актуальним є збереження національно-культурної самобутності, достатній рівень економічного забезпечення, сприяння державотворчим процесам на зорі незалежності, зокрема розбудова мережі українських закордонних дипломатичних установ, надання гуманітарної допомоги й потреба у спрощенні візових процедур; східна діаспора відчуває потребу в відродженні етнічної ідентичності, відзначається низьким рівнем матеріального забезпечення й нижчими стандартами в галузі прав людини, оскільки йдеться переважно про республіки колишнього СРСР, тоталітарного за суттю [10; 20]. Географія української діаспори в 35 країнах світу в контексті її найбільшої чисельності включає пострадянські республіки (13), окрім Таджикистану, Північну (2) і Південну (5) Америки, Австралію (2) і Європу (16) [19]. Найбільша кількість етнічних українців проживає

в РФ (5млн.), Казахстані (2,4 млн.), США (2 млн.), Канаді (1 млн.), Молдові (650 тис.), Польщі та Білорусі (по 500 тис.), Бразилії (350 тис.) і Аргентині (250 тис.) [19]. Сучасні напрями міграційних потоків, що становлять 2-7 млн. осіб, спрямовані переважно в РФ і країни Європи [1; 22].

З моменту набуття незалежності в офіційних актах Української держави серед зовнішньополітичних завдань і функцій визначено, *inter alia*, підтримання контактів з українською діаспорою, що розглядалося в площині постійної і систематичної турботи про національно-культурні, духовні, мовні та інші потреби і запити закордонних українців, розвитку зв'язків з країнами їх проживання й захисту прав українців у державах, що утворилися на геополітичному просторі колишнього СРСР [13, с. 38, 51]. Однак систематична робота почалась лише після розробки на державному рівні відповідних програм та ухвалення Концепції. В останній йдеться про поглиблення окреслених вище пріоритетів, оскільки такого роду співпраця є складовою частиною внутрішньої і зовнішньої політики держави, утвердження її позитивного іміджу та забезпечення інформаційної присутності в геополітично важливих для України регіонах [17]. Визначено механізми співпраці: удосконалення та розробка правових засад співпраці, організаційно-координаційна, науково-освітня, історико-культурна та мистецька, видавнича, інформаційна, торговельно-економічна, науково-технічна, спортивно-туристична діяльність та робота з молоддю [7], серед конкретних дипломатичних завдань – визнання Голодомору 1932-33 років актом геноциду Українського народу, міжнародна акція «Незгасима свічка», створення мережі культурно-інформаційних центрів у складі закордонних дипломатичних установ [12; 16].

Система національних зовнішньополітичних пріоритетів певною мірою охоплює країни проживання української діаспори – європейський вибір (країни Європи), стратегічне партнерство з РФ, США та Польщею, добросусідська політика, регіональне лідерство в Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні та країни – регіональні лідери [9; 18].

У структурі зовнішньоторговельних відносин України переважають країни Європи та СНД. РФ є найбільшим торговельним партнером, хоча з 1998 року спостерігається тенденція до зменшення частки зовнішньоторговельного обороту України з РФ [8]. В операціях імпорту товарів (1996-2006 роки) та експорту послуг (1994-2007 роки) все ж більша частка належить країнам СНД, а ось щодо експорту товарів та імпорту послуг – в залежності від періоду [4-5]. 4-а хвиля діаспори («заробітчанська») забезпечує близько 25 % українського ВВП, що значно перевищує обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України [1].

У туристичних потоках з 2004 року збільшилась кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, над тими, що виїжджали [15]. Так, у 2007 році загальна чисельність іноземців, які прибули на територію України, становила 23,1 млн. осіб, причому понад 20 млн. припадає на РФ, Польщу, Молдову, Білорусь, Угорщину та Румунію [2]. Загалом високі показники характерні для країн Європи та СНД.

Отже, чинник діаспори починає відігравати все більшу роль у світовій політиці, і для сучасних держав важливо розробити адекватні стратегії взаємодії з власними діаспорами. Для України, діаспора якої становить близько третини нації й міграційні процеси змінюють обличчя держави, необхідно більш цілеспрямовано співпрацювати з закордонним українством, зокрема на рівні конкретних держав, активного позиціонування національних досягнень на міжнародній арені й у торговельно-економічній, інформаційній, науково-освітній і технічній, культурній і туристичній сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Заробітчани» забезпечують до 25% українського ВВП
[//http://newsru.ua/finance/23oct2007/zarobitchane.html](http://newsru.ua/finance/23oct2007/zarobitchane.html)
2. В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули, у 2007 році
[//http://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)
3. Вдовенко С.М. Організаційні та договірно-регуляторні механізми взаємовідносин Української держави і закордонного українства. Автореф. дис. ... докт. наук з державного управління: 25.00.02 / – НАДУ при Президентіві України. – К., 2005. – 31с.
4. Географічна структура експорту-імпорту послуг [//http://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)
5. Географічна структура експорту-імпорту товарів [//http://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)
6. Географія світового українства [//http://diaspora.ukrinform.com/gsu-1.shtml](http://diaspora.ukrinform.com/gsu-1.shtml)
7. Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року
[//http://www.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua)

8. Довідка про стан торговельно-економічного співробітництва між Україною і РФ за 2007 рік
[//http://www.me.gov.ua/file/link/114751/file/Dov_RF_2007.doc](http://www.me.gov.ua/file/link/114751/file/Dov_RF_2007.doc)
9. Зовнішньополітичні пріоритети України [//http://www.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua)
10. Культурні зв'язки з українською діаспорою
[//http://www.culturalstudies.in.ua/2007_analiz_7_4.php](http://www.culturalstudies.in.ua/2007_analiz_7_4.php)
11. Лозинський А. Українська діаспора. Аналіз поточної ситуації
[//http://diaspora.iatp.org.ua/Oeuropeussia2345.htm](http://diaspora.iatp.org.ua/Oeuropeussia2345.htm)
12. Основні пріоритети діяльності МЗС України у 2008 році [//http://www.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua)
13. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року // Україна на міжнародній арені: Зб. докум. і матер., 1991-1995 роки: У 2-х кн. / [Упор.: Будяков В.В. та ін.; Редкол.: Удовенко Г.Й. (відп. ред.) та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – Кн. 1. – С. 37-53.
14. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. – К.: Вид. дім «Альтернативи», 1999. – 352с.
15. Туристичні потоки [//http://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)
16. Указ Президента України «Про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи» від 20 лютого 2006 року [//http://www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
17. Указ Президента України «Про Національну концепцію співпраці із закордонними українцями» від 13 жовтня 2006 року [//http://www.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua)
18. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12 лютого 2007 року
[//http://www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
19. Українська діаспора [// http://uk.wikipedia.org/wiki](http://uk.wikipedia.org/wiki)
20. Українська діаспора [//http://diaspora.iatp.org.ua/12europeussia2345.htm](http://diaspora.iatp.org.ua/12europeussia2345.htm)
21. Українська діаспора [//http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=169709](http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=169709)
22. Хвилі української діаспори. Четверта хвиля. Заробітчанська [// http://diaspora.ukrinform.com/xvyli-4.shtml](http://diaspora.ukrinform.com/xvyli-4.shtml)
23. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика і безпека України. Людина – Суспільство – Держава – Міжнародні структури / За заг. ред. С. І. Пирожкова. – К.: НІПМБ, 2004. – 352с.
24. Diaspora Politics: At Home Abroad by Gabriel Sheffer [//http://www.politicalreviewnet.com/polrev/reviews/MISR/R_1521_9488_092.htm](http://www.politicalreviewnet.com/polrev/reviews/MISR/R_1521_9488_092.htm)
25. Diasporas in World Politics [//http://www2.hawaii.edu/~fredr/diaspora.htm](http://www2.hawaii.edu/~fredr/diaspora.htm)
26. Grayson K., Dewitt D. Global Demography and Foreign Policy: A Literature Brief and Call for Research [//http://www.yorku.ca/yciss/publications/WP24-DewittandGrayson.pdf](http://www.yorku.ca/yciss/publications/WP24-DewittandGrayson.pdf)
27. Lahneman W. Impact of Diaspora Communities on National and Global Politics [//http://www.cissm.umd.edu/papers/files/lahneman_diaspora_politics_report.pdf](http://www.cissm.umd.edu/papers/files/lahneman_diaspora_politics_report.pdf)
28. Naim M. The New Diaspora [//http://fparchive.ceip.org/story/cms.php?story_id=1845](http://fparchive.ceip.org/story/cms.php?story_id=1845)
29. Recktenwald M. Russia and Russian Diasporas in the New Abroad
[//http://www2.hawaii.edu/~fredr/diaspora.htm](http://www2.hawaii.edu/~fredr/diaspora.htm)
30. Shain Y. Kinship and Diaspora in International Affairs
[//http://www.press.umich.edu/pdf/9780472099108-ch5.pdf](http://www.press.umich.edu/pdf/9780472099108-ch5.pdf)
31. Vertovec S. The Political Impact of Diasporas [//http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=313](http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=313)

СЕКЦІЯ III

ДІАСПОРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ В ЧУЖОЗЕМНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Наталя АКСЬОНОВА

Харківський національний університет ім. В. Каразіна

ПРІОРИТЕТ ІДЕНТИЧНОСТІ: РЕГІОНАЛЬНЕ ЧИ ЕТНІЧНЕ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОГО ПОРУБІЖЖЯ)

Визначальною характеристикою етнічності є проблема самоідентичності. Репрезентування цього феномену в умовах діаспори має деякі дуже цікаві моменти, які ми намагатимемося виявити. Проблема полягає в тому, що за умов діаспори самоідентифікація (самоназва, етніонім) може визначатися не мовною (діалектичною) ознакою чи ментальністю, а виключно адміністративними категоріями. Таке уявлення щодо ідентичності постає перед дослідниками як майже невіршальна проблема, вона приглушує етнічно-культурну самоідентичність. За умов довгого проживання за межами етнічної території етнічна меншина намагається репрезентувати себе за допомогою не етніонімів, а топонімів тієї місцевості, де розташована їх мала батьківщина. Розглянемо інтерв'ю, яке мені вдалося взяти у представниці української діаспори в Росії Галини Іллівни Оранської, яка народилася 1934 р. в с. Олексіївка Глушковського району Курської області, з 1953 р. мешкає у с. Орлянське Куп'янського району Харківської області.

«— Ви вважали себе в селі слобожанами чи курянами?

— Ми курські.

— То ви вважали себе росіянами?

— Так, росіянами бо ж Курська область, бо у нас там балакають по-російськи, і є по-хохлацькі.

— А у вашому селі як?

— Оце як ми з вами і сусіднє село так, а за річкою, то вже там кацапи, але один район, одна область. От Ворожба — це Україна, а Тьоткіно — це вже Росія (респондентка чітко розмежовую етнічну територію за сучасним кордоном між двома державами, хоча етнічні межі українських земель сягають майже всієї території сучасного Глушківського району, а також низки сусідніх районів Курщини).

— А там за кордоном є українські села?

— Ні, там є хохляцькі села.

— А які, назвіть?

— Наші Кариш, Олексіївка і Коряківка, а там пішли Дроновка, Нанилівка, Марковка — там уже кацапи».

Як бачимо, респондентка не визначає свою етнічну приналежність за культурно-мовними ознаками, надає в цьому питанні перевагу територіально-політичному визначенню, свою мову та культуру не ототожнює з Україною, хоча говорить українською. Термін «українське» стало пов'язується в її свідомості не з культурними ознаками, а територіальними межами, вона досі вважає себе куряною, а українська земля для неї усвідомлюється через епітети протиставлення малій батьківщині — «*нас тут повербували, ми тут робили, тут висадки садили*» — Куп'янщина для неї чужа, нерідна земля.

Свідчення про те, що адміністративне районування в момент народження і первинного проживання визначає не тільки самоназву відповідного населення, а й подальше відношення до сусідніх територій. Яскравим прикладом збереження діаспоріальної ідентичності, навіть через протиставлення себе метрополії є інтерв'ю з Ткачовою Ганною Василівною, що народилася в 1925 р., в «*хохлацькому*», за словами попереднього інформатора, селі Коряківка Глушковського району Курської області, вона плутається з визначенням етнічної ідентичності своїх односельців, і робить це через протиставлення до України, що дозволяє їй визначити їхню етнічність як протилежну:

«— А в селі у вас жили одні росіяни, чи українці — одні росіяни жили. Це там хліба не було, це тут у вас на Україні було хліб, люди вже стали жити, а у нас же хронт стояв Курська дуга, там же все вони, того що позаросло все — цілина, окопи».

Сама інформантка з упевненістю визначає свою етнічність як російську:

«— А там, коли ви жили на Курщині ви були росіянка, чи українка?

– Я росіянка».

Хоча вона мешкає з 1957 р. в українському селі і говорить українською мовою, але все ж чітко протиставляє себе і своїх колишніх односельців українському етносу через географічний вимір України як чужої адміністративної території в порівнянні до її малої батьківщини. Дуже цікаві свідчення такого протиставлення дало продовження інтерв'ю з Ганною Василівною, що стосується подій 1933 р. і умов її життя в період голодомору:

«– А завдяки чому ви вижили?

– Завдяки просу і по куски ходили, а в нас недалеко було **Україна називалось**, а ми росіяни і а там хліб уродив кілометрів 3-4, там голодовки не було Білопілля, Ворожба, там ми ходили по куски росіяни – приносили і тим ми вижили. Той хто не ходив – той помер. Ваші – хороші люди були, хороші. **Україна гарна була**».

Таким чином, ми бачимо, що мовно-культурна ідентичність у представниць української діаспори Росії зовсім приглушена і заміщується визначенням себе за територією проживання. Умови проживання в діаспорі виводять на перший план чітку ідентифікацію в вимірах протиставлення «Ми – Україна» як визначальну, оскільки діаспоріальне розміщення вимиває в свідомості людини відчуття спорідненості. Тому за таким принципом пропагується визначення своєї ідентичності й ідентичності свої односельців в послідовності «*ми з Курської області Глушковського району*», але при цьому вони чітко протиставляються сусідньому етносу за мовою. Таким чином діаспоріальне розміщення і умови проживання поза адміністративно окресленими кордонами свого етносу визначає перевагу надання відповідних категорій.

Саме в такий спосіб конструюється ідентичність в умовах відсутності зв'язку з материнським етносом через пропагування себе як мешканця відповідної території. Такою є технологія пристосування та інтеграції в політичні системи і адміністративний апарат етнічної меншини. Приведені вище приклади підтверджують думку про те, що в умовах, коли інтеграційні процеси не вимагають від особи додаткових пристосуванських зусиль (обидві інформантки твердять, що звичаї їхнього рідного села і села, в яке вони вийшли заміж, мало чим відрізняються) подібна ідентичність зберігається, як данина ідентичності в дитячому віці, як такої, що превалює над іншими формами.

Алла АТАМАНЕНКО

Національний університет «Острозька академія»

УКРАЇНЬСКА ДІАСПОРА: АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні дослідники говорять про те, що поза Україною мешкає від 10 до понад 20 млн. українців та осіб українського походження. Реальну кількість українців поза Україною визначити важко, тому що відносно впевнено можна говорити лише про громадян інших країн, що були враховані як українці під час офіційних переписів населення. Але і тут може бути присутньою похибка, бо при подібних підрахунках в деяких країнах, зокрема, в США, етнічне походження може визначатися за мовою спілкування в родині, і тому багатьох російськомовних вихідців з України відносять до росіян. Як відомо, українська діаспора є важливою інтегральною частиною українського народу, яку доля віднесла далеко від батьківщини. Протягом багатьох років, особливо за часів панування радянського режиму в Україні, саме діаспора популяризувала Україну в світі, поширювала знання про її минуле, розвивала різні аспекти культури та науки.

Діаспору сьогодні прийнято поділяти на західну та східну. Стосовно західної діаспори загально визнаним є й поняття «хвилі української масової еміграції», яких переважно нараховують чотири: к. XIX – поч. XX ст., міжвоєнна, під час і по Другій світовій війні й остання – від сер. 80-х років до сьогодні. Виїжджати на Захід протягом XIX – XXI століть українців змушували різні причини. Економічні проблеми підштовхнули до пошуків кращого життя емігрантів т.зв. першої хвилі кінця XIX – поч. XX ст. та сучасної, четвертої хвилі, к. XX – поч. XXI ст. Небезпека життя в радянській Україні, де переслідувалося інакомислення, український патріотизм, фізично винищувався цвіт української інтелігенції, переважно змушували до еміграції представників т.зв. другої (міжвоєнної) (1917 – 1939) та третьої (по Другій світовій війні) хвилі, серед яких було багато українських політичних та культурних діячів, вчених, письменників та ін. Представники цих хвилі переважно були національно свідомими, політично

активними, високоосвіченими людьми, які в міжвоєнній Чехословаччині, Польщі, Німеччині, Австрії, повоєнній Європі та ін. країнах створили наукові установи, українські високі школи, політичні організації тощо. Четверта хвиля еміграції на Захід сьогодні ще не закінчила свого формування. Частина її представників ще планують повернення на батьківщину, але в цьому середовищі вже існують свої періодичні видання, радіо та телевізійні програми, організації, частина її представників вливаються до існуючих громадських, церковних, жіночих, освітніх та ін. організацій, наукових установ, створених попередньою хвилею. Перша хвиля еміграції виїжджала переважно за океан, друга переважно була європейською, представники третьої оселялися в країнах Західної та, часом, Центральної Європи, США, Канаді, Австралії, Південній Америці. Остання хвиля західної еміграції охопила Південну (Португалія, Греція, Іспанія, Італія), Центральну (Чехія, Словаччина, Польща), Західну Європу (Німеччина, Англія), Канаду, США. До діаспори сьогодні часом відносять і українців, що мешкають на своїх етнічних землях (або були переселені з них вглиб країн) в межах кордонів сусідніх з Україною держав – Польщі, Росії, Словаччини, Румунії. Західна діаспора в силу різних причин неоднорідна – її представники належать до різних релігійних конфесій, політичних партій та організацій, різних генерацій (як через природну зміну поколінь, так і внаслідок допливу нових іммігрантів). Представники третьої та четвертої хвиль мають різний життєвий досвід, світогляд, ментальність, що має стати об'єктом дослідження для пошуку шляхів порозуміння.

Для діаспори існує небезпека асиміляції в країні мешкання. Найменше ця небезпека загрожувала представникам національно свідомих міжвоєнної та повоєнної хвиль, які, інтегруючись в життя країни поселення, старанно зберігали свою українську ідентичність з усіма її важливими складовими: мова, церква, громадське, культурне, наукове життя тощо. Найбільше втратили мову та національну ідентичність вихідці з України 70-х та пізніших років, переважно внаслідок впливу радянської системи, яка нівелювала національні ознаки населення національних республік. Саме вони, за підрахунками відомого українського американського дослідника Олега Воловини, втратили рідну мову (понад 66 %) вже в першому поколінні (а значна їх кількість ніколи не мала рідною українську, і тут відбулася заміна російської на англійську чи іншу). Подібні риси притаманні більшості представників т.зв. 4-ої хвилі в США та Канаді, які в силу переважної відсутності національної свідомості і російськомовності відвідують російські церкви, входять до російської громади, намагаються якнайшвидше адаптуватися в чужому суспільстві і тому в побуті часом користуються англійською мовою. Але в цілому західна діаспора достатньо зорганізована й, особливо якщо йдеться про представників другої – третьої хвиль, національно свідома.

Інакше формувалася та має інші риси східна діаспора – українці в пострадянських країнах. Її формування розпочалося за царських часів, більшість її представників з різних причин опинилася поза Україною за часів існування Радянського Союзу, багато українців їде до Росії тепер – «на заробітки». Найбільше українців мешкає на території Росії, Казахстану, Білорусі, але багато – і в інших пострадянських країнах.

Східна діаспора сьогодні потребує від України значної державної підтримки – в організації української освіти, преси та інших засобів інформації, наукового життя, громадських організацій, і тут вже дещо зроблено. Актуальним сьогодні є й питання державної підтримки українських наукових установ в західній діаспорі (Наукове Товариство ім. Т. Шевченка в Європі, Український Вільний Університет, Українська Вільна Академія Наук у США та ін.), які є репрезентантами України на іноземному науковому та культурному форумі і створюють для України можливість поширення власних культурних досягів в інших країнах.

Розбіжності, переважно світоглядні, існують і між материковими та зарубіжними українцями. Ці відмінності пояснюються багатьма об'єктивними та суб'єктивними причинами, на яких ми не будемо детально зупинятися: ми мали переважно різний життєвий досвід та життєві обставини, особливо із західною діаспорою. Важливо, що в Україні були започатковані Державні програми «Українська діаспора на період до 2000 року» (затверджена постановою Кабінету Міністрів України 22 січня 1996 р.), програма «Закордонне українство», що діє до 2010 р., прийнято закон про зарубіжних українців. Проблеми співпраці з діаспорою розглядаються окремими рішеннями Кабінету Міністрів України. В Україні діють Державний комітет з питань національностей і міграції, Управління в справах української діаспори, відділ освіти діаспори Міносвіти України, Українська Всесвітня Координаційна Рада, товариство «Україна-Світ». Відбулися Всесвітні Форуми українців, на яких обговорювалися важливі

питання, важливі аспекти взаємовідносин між діаспорою та материком обговорювалися на VIII Конгресі Світового Конгресу Українців, що відбувся у Києві в серпні 2003 р., готується на літо 2008 року IX Конгрес SCU, на якому також будуть обговорені важливі аспекти життя та діяльності українців поза Україною.

Діаспора як явище повинна стати і стає об'єктом дослідження істориків, філологів, соціологів, психологів, мистецтвознавців, політологів, культурологів та фахівців інших наукових галузей. Зрозуміло, що дослідження цих та інших проблем вже переважно розпочате, але все ще є недостатнім.

Наукове дослідження української діаспори як явища в Україні зі зрозумілих причин розпочалося лише з набуттям незалежності у 1991 р. До того подібні дослідження переважно проводилися істориками і соціологами, які мешкали та працювали поза Україною. Сьогодні в Україні створено низку досліджень цієї проблематики. Багато зроблено Інститутом соціології Національної академії наук України, редакцією «Енциклопедії української діаспори» при НТШ, що готували збірки «Українська діаспора» під редакцією проф. Володимира Євтуха та проф. Василя Маркуся, які містили багато цікавих і важливих досліджень таких відомих дослідників історії та теоретичних питань розвитку діаспори, як В. Трощинський, В. Євтух, В. Маркус, М. Мушинка, К. Кейданський, О. Воловина та ін.

Напрями досліджень діаспори різноманітні, бо пов'язані безпосередньо зі складовими організаційної структури зарубіжного українства і передбачають вивчення історії, діяльності та особливостей різноманітних українських організацій, установ, періодичних видань, постатей та ін. актуальних аспектів

Джерелами дослідження діаспори є все, що нею створено: поруч з листуванням, спогадами, щоденниками, офіційними документами, це – преса, бюлетені наукових та громадських установ і об'єднань, різноманітні обіжні листки, радіо та телевізійні передачі, фільми, пам'ятки мистецтва та архітектури, наукові праці, твори художньої літератури та ін. Важливим джерелом інформації також може стати анкетування, письмове та усне опитування учасників тих чи інших подій. Дослідження діаспори сьогодні ускладнено значною мірою віддаленістю материкових дослідників від українських зарубіжних архівів. В Україні дослідження часом ускладнюються відсутністю літератури для вивчення значної кількості наукових проблем. Потребують опрацювання, узагальнення й введення у науковий обіг каталоги україніки та описи українських архівних фондів, що зберігаються поза Україною, як, власне, й колекції архівної та бібліотечної діаспориани в Україні.

Микола БІРЮК

Воронезька регіональна громадська організація «Українське товариство «Перевесло», Росія

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВОРОНЕЖЧИНІ

З поняттям «Східна українська діаспора» ми познайомилися в перші роки незалежності України. Прошло понад 16 років. Яку оцінку можна дати розвитку цього суспільного феномена за означений час? Перш за все констатуємо, що Східна українська діаспора не є монолітною, вона складається з несхожих між собою частин. Кожна з них має свою історію, зв'язок з місцем проживання, взаємодію з корінним населенням. Це ускладнює співпрацю держави України зі Східною діаспорою, бо треба враховувати особливості кожної частини, а це непросто. Крім того, Росію накривали різні хвилі політичного, економічного і культурного характеру, на які треба було реагувати, а то й рятуватися всіма можливими засобами. Внаслідок цього дати науковий аналіз процесів у Східній діаспорі в цілому дуже важко, а може, й неможливо за браком фактичного матеріалу. Можна все ж таки відзначити деякі загальні тенденції.

Більш вагомі здобутки одержано українськими організаціями національних автономій Росії (Комі, Якутія, Карелія, Башкортостан і ін.) або тих місцевостей, які віддалені від кордону між Росією і Україною (Далекий Схід, Сахалін, Камчатка і ін.), там дещо інші порядки. Українським спільнотам прикордонних областей доводиться працювати у важчих умовах, бо тут населення тривалий час виховувалося в антиукраїнському дусі. Сюди ж належить і Воронезчина, вона межує з Луганською областю.

Якщо прослідкувати за кількістю воронезьких українців, згідно з переписами населення, то можна натрапити на досить цікаві головоломки. Наприклад, за переписом 1989 р. у Воронезькому краї проживало 130 тисяч українців, а за переписом 2005 р. – 80 тисяч. Питається, куди поділися 50 тисяч

українців за 15 років? Чи, може, косив їх за національною ознакою якийсь незвичайний грип? Справа в тому, що українська культура близька до російської і в нашій місцевості розчиняється в ній, якщо і далі так піде, то вона на Воронежчині може зникнути. А люди тут, в залежності від політичних течій, можуть записати себе або українцями, або росіянами. На нашу думку, великою помилкою є те, що в паспортах не зазначається національність. Згідно з нашим аналізом, в області є велика кількість населення, яке відносить себе до росіян, але в нього є українські близькі родичі, а тому для них українська культура не байдужа. Кількість таких людей – близько 800 тисяч, тобто третина населення Воронежського краю.

Для сучасного воронезького суспільства характерна ознака, яку можна назвати грошовим фетишизмом, тобто все робиться за гроші, іноді навіть те, на що принципово гроші не повинні впливати. Це ускладнює діяльність громадських організацій, в т.ч. і Воронежського «Перевесла», яке було організовано в 1989 році і ніколи не брало внесків зі своїх членів, їх брати ні з кого, бо до нього входять низькооплачувані люди: працівники вузів, вчителі, студенти, пенсіонери. У цьому сенсі ми програємо, бо наші дії сковані. Недавно ми провели низку культурних заходів: свята Олега Ольжича, Миколи Костомарова, Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Катерини Зеленко. Плануємо провести вечори Гната Хоткевича і Христини Алчевської. Нинішній рік у Воронежчині називається роком книги, тому наші заходи відбувалися у бібліотеках, де зали невеликі і число слухачів – біля 30, в основному учні шкіл. Все-таки заходи для них виявилися цікавими, бо вони слухали уважно і дякували нам за нову інформацію і радість спілкування (наприклад, про Марка Вовчка ніхто нічого не знав). Грузинська діаспора пішла іншим шляхом в організації Дня грузинської культури. Вона орендувала Театр опери і балету (за 100000 рублів = 16000 гривень), набилося людей повно, силами артистів, своїх і приїжджих, дали концерт із грузинських номерів, а потім ще організували фуршет для вибраних осіб. Коштувало це великих грошей, де вони їх взяли – це для нас загадка. Ось такі два підходи, на яких у нас створюється авторитет організацій. Виходить, що ми програємо.

Ставлення влади до нас – змінна величина, вона залежить від того, чи можна нас для чогось використати. Був час, коли проголошувалась дружба між Луганською і Воронежською адміністраціями. Було два спільних відкритих засідання, де представники адміністрацій обіймалися і цілувалися. Був проведений конкурс на кращий проект пам'ятника Т.Шевченку. У 2001 р. у місті Розсоші з великими урочистостями, в присутності багатьох людей був закладений камінь на місці майбутнього пам'ятника. Потім між адміністраціями відбулось якесь охолодження, про камінь забули, коштів на пам'ятник не знайшлося. Зараз у нас з культурою робиться щось дивне. Виявилось, що палаци культури і кінотеатри не дають прибутку. А тому їх хтось купує і перетворює на магазини.

Для поліпшення роботи у Східній діаспорі треба створити відповідні умови, перш за все відновити вертикальну структуру. Раніше нами опікувалося Товариство «Україна-Світ», а зараз щось про нього не чути, робота ведеться через Москву, а Москва до цього ще не дозріла. Було б бажано, якби діяльність «Перевесла» координувала відповідна організація з України, причому враховуючи наші особливості. Не пошкодили б і тісніші зв'язки між Україною і «Перевеслом». Якби українські артисти приїжджали на наші заходи, то вони були б набагато цікавіші і змістовніші. Якби наші артисти виїжджали частіше в Україну, то це був би могутній стимул для розвитку українського мистецтва у Воронежчині. В університеті і 91-ій школі викладається українська мова. Ця справа на наших теренах не дуже стимулюється, зв'язок з українськими філологами міг би оживити її.

Суспільна свідомість Воронежчини не є сприятливою для розвитку українського етносу. Тут процвітає «хохлацтво» і зневажливе ставлення до української мови. Відношення до націоналістів вороже, поняття «націоналіст» вживається поруч з поняттями «шовініст» і «нацист». Розвиток суспільної психології – справа важка і довготривала.

Наш воронезький візерунок вишитий не тільки чорними, але й червоними нитками. Кафедра слов'янської філології університету збирала великий обсяг матеріалу на словник «Словарь украинских говоров Воронежской области». Планується видати 3 томи по 250 сторінок, але грошей на видання не знаходиться. Кафедра намагається одержати науковий грант, але в наших умовах це не виходить. Тут з давніх-давен людям вбивалася в голови думка, що український напрям не престижний і не знадобиться в житті. У такій психологічній атмосфері нам доводиться «рости і діяти».

Оксана БОРУШЕНКО

Українсько-Бразилійська Центральна Репрезентація,
Федеральний Університет Парана, Бразилія

БРАЗИЛІЙСЬКА УКРАЇНА І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Серед українських поселень за межами України Бразилія займає особливе місце. Це одна з територіально найвіддаленіших громад і одночасно одна з найближчих за своєю духовністю, ментальністю, звичаями, традиціями і за мовою.

Про цю громаду донедавна знали дуже мало, та й зв'язки її з Україною були слабкі, а протягом багатьох десятиліть просто ніякі.

Незважаючи на ці обставини, бразилійські українці – головно україномовна громада, яка не тільки значною мірою зберегла свою мову, мистецтво, традиції, свою віру, національну самобутність, а й, інтегруючись економічно і культурно у бразилійське життя, примножила і збагатила українську культуру, живе інтересами України, яка для більшості з них усе ще залишається дуже далекою «казкою своєї бабусі». Тим більше, що вже минуло понад сто років, і вже є друге, третє і четверте покоління українців, народжене у Бразилії, а частка тих, що народились в Україні, тепер становить менше 10 відсотків.

Початки української еміграції до Бразилії, як і сама кількість українців і їх нащадків сьогодні, належать до найбільш проблематичних питань з огляду на незначну кількість документальних даних і все ще недостатню вивченість цієї проблеми. На жаль, у довідниках і окремих працях, опублікованих в Україні, про нашу спільноту згадується здебільшого принагідно, без належного аналізу, інколи з некритичним повторенням скупих даних із давніх енциклопедичних видань.

Архівні матеріали стверджують, що перша більш-менш організована група українців приїхала до Бразилії у 1891 р. із Східної Галичини; Масова імміграція тривала від 1895 до 1899 року, коли під час так званої «бразилійської гарячки» понад 15 тисяч селян переважно з північно-східної Галичини прибули на сезонні роботи.

Умови життя перших поселенців були надзвичайно важкі, бо бразилійський уряд відмовився надавати їм допомогу. В 1896 році центром поселення стало місто Прудентополіс.

Друга хвиля еміграції була від 1907 до 1914 року, коли до Бразилії переселилися ще 15 тисяч українців, переважно зі Східної Галичини. Відповідно до урядової програми частина прибулих одержала наділи землі у 25-30 гектарів, інші пішли працювати на будову залізниць.

Незважаючи на важкі умови життя, кількість українських поселенців напередодні Першої світової війни становила приблизно 45 тисяч осіб.

Третя хвиля еміграції до Бразилії відбулася між 2-ма світовими війнами, коли прибуло близько 9 тисяч селян не тільки з Галичини, а й Волині та Полісся, менше з Буковини і Закарпаття.

Остання, четверта хвиля імміграції, охоплює 1946-51 роки, коли з таборів для переміщених осіб у Німеччині та Австрії прибуло майже 7 тисяч українців, серед яких був досить високий відсоток інтелігенції. Згодом частина з них емігрувала до США і Канади, однак більшість залишилася у Бразилії.

У цій країні проживає близько 500 тисяч громадян українського походження. 75 % зосереджено у штаті Парана, 9 % в штаті Санта-Катерина, а 16 % в штаті Сан Пауло й у штаті Ріо Гранде до Сул.

Що ж зберігає українство так далеко від України? Що допомагає затримати свідомість етнічної приналежності і національної самобутності? Таких чинників є декілька. Одним з найважливіших є Українська Церква у Бразилії, роль якої у збереженні українства незаперечна, зокрема в перший період життя українських поселенців, коли світської інтелігенції серед них фактично не було.

Переважає більшість української громади (85 %) є греко-католиками, а приблизно 10 відсотків належить до Української Автокефальної Православної Церкви. Хочеться особливо підкреслити єдність і гармонійність співжиття католицької і православної Церков у Бразилії. І те, що греко-католики святкують за григоріянським календарем, а православні за юліянським, не заважає їм бути разом, спільною дорогою прямувати до єдності, оберігати національну самобутність української громади і підносити її культурний рівень

Незаперечна роль у збереженні української ідентичності належить рідній школі у Бразилії. Українські поселенці з перших років почали дбати про школу, де їхні діти могли б здобути хоча б початкову освіту. Українське шкільництво розвивається нерівномірно, з більшими чи меншими

труднощами. Однак 1991 рік був переломний у житті українського шкільництва у Бразилії. Українська мова була запроваджена в державних гімназіях у місцевостях, де є значна кількість дітей українського походження. І це узаконено у бразилійській конституції.

Крім того, здавна деякі предмети, зокрема українську мову, літературу та історію, викладають в Малій семінарії оо. Василіян у Прудентополі та у Вищій духовній семінарії в Куритибі. При багатьох українських церквах діють суботні курси українознавства. У містах успішно працюють суботні школи, які останніми роками відвідують не тільки діти, а й частина батьків, де вивчають не тільки українську мову, а й засвоюють наші звичаї, традиції, мистецтво народних танців, співу, тощо.

У зв'язку з державною програмою розвитку українського шкільництва у Федеральному університеті Парани в Куритибі існує вечірній лекторат української мови, розрахований на сім семестрів.

У Бразилії діють різні українські установи і товариства, координовані Українсько-Бразилійською Центральною Репрезентацією.

Важко переоцінити роль українського мистецтва, яке належно культивується бразилійськими українцями. Українські ансамблі і фольклорні групи завжди викликають щире захоплення бразилійської публіки.

Інтегруючись в економічне і культурне життя країни свого поселення, не тільки інтелігенція, але громада в цілості, завоювали належне місце у бразилійському суспільстві.

Глобалізація, як процес розповсюдження інформаційних технологій, дає можливість розвитку глобального інформаційного суспільства. Але zarazом викликає небезпеку для національних культурних традицій та поглиблення соціальної нерівності.

Розуміється, що асиміляція є життєвим законом і не обминула й українців у Бразилії. Різниця є тільки в часі: в українців вона настає повільніше.

Суверенність і незалежність України, процеси відродження працюють на українство. Треба тільки, щоб самі українці не прогавили цього благодатного часу.

Анатолій БУРДЕЙНИЙ, Олександр ЛІСНЯК
Фундація ім. Григорія Нудьги, м. Львів

ВЧЕНИ-УКРАЇНЦІ В ЗАКОРДОННИХ УНІВЕРСИТЕТАХ – СВІТОВА СЛАВА

Серед найбільш відомих постатей вчених-українців (саме українців, а не вихідців з нашої території) 20 ст., можливо, найбільш відомим українській громаді був винахідник X-променів і перекладач Біблії на українську мову Іван Пулюй. Достатньо дослідженою є і біографія позашлюбного сина харківського поміщика Шпаденка – Іллі Мечнікова, який успішно працював в інституті Л. Пастера, а 1908 року отримав Нобелівську премію.

Його учень – Данило Заболотний – мав не менше підстав бути представлений до такої ж нагороди. Шляхи його експедицій з вивчення і подолання чуми пролягли по всьому світу – від Шотландії до Китаю. Його там пам'ятають досі. Совети дали йому можливість заснувати Інститут мікробіології, бути обраним Президентом Академії наук України.

Однак найменше відомо у нас про Юрія Кистяковського – одного з творців американської атомної бомби. Прямо про українське походження всесвітньовідомого вченого говориться в книзі Richard Rhodes «The Making of the Atomic bomb», де Кистяковський названий українським хіміком – на відміну від інших, що називали його вченим російського походження.

І дійсно, родовід його є українським. Батько вченого, Богдан Кистяковський, був професором Київського Університету, доктором громадянського права, завзятим прихильником Драгоманова. За часів УНР професор Кистяковський був призначений гетьманом Скоропадським сенатором Генерального Суду Державного Сенату, а також входив до комісії щодо заснування Української Академії Наук. До речі, головою комісії був всесвітньовідомий вчений Володимир Вернадський. Дід Юрія Кистяковського – теж славний український вчений, професор Київського Університету, а бабуся – сестра відомого українського етнографа Павла Чубинського, автора слів українського гімну.

Коли більшовики захопили владу, Юрій воював з ними на фронтах України, бо, як пізніше написав, «одразу побачив, що більшовицький режим є повністю авторитарний». Після поразки білої

армії через Балкани і Туреччину добрався до Берліна, де всього за 3,5 роки (!) здобув докторський ступінь в університеті. 1933 року він разом з американським громадянством отримав посаду професора Гарвардського університету.

В роки війни Кистяковський як провідний спеціаліст в галузі розробки вибухових матеріалів очолив відділ у Національному Комітеті оборонних досліджень. Пізніше став одним з основних виконавців проекту створення першої атомної бомби. За заслуги у воєнний час був нагороджений *Medal for Merit* і *Medal for Service to the Cause of Freedom*.

Приймаючи активну участь в роботі уряду в післявоєнні часи, Кистяковський в 1959 році призначається першим науковим дорадником і стає одним з найближчих співпрацівників президента Ейзенхауера.

У січні 1961 року повернувся до Гарварду, надалі працюючи для уряду і Національної Академії Наук, віце-президентом якої був з 1965 по 1973 рік.

З великою приємністю відзначимо, що родинний шлях Кистяковських в науці продовжила донька Юрія Кистяковського – Віра, яка стала однією з перших жінок-професорів престижного Массачусетського Технологічного Інституту.

Серед наших сучасників в США можна виділити професора Іллінойського університету в Урбані Миколу Голоняка. Він був одним з головних претендентів на Нобелівську премію за розробку і вивчення гетероструктур. На жаль, премія дісталась російському вченому Жоресу Алфьорову. Ведучи замкнений академічний стиль життя, Микола Голоняк мало відомий українській громаді.

Серед членів товариства українських інженерів в Америці є достатня кількість молодих професорів українського походження (Олег Третяк з Дрексельського університету, Ігор Вітковицький з Вашингтона та ін.). Ще один вчений українського походження – Том Ярмолук – тривалий час був президентом відомої компанії *Silicon Graphics*.

Віра БУРДЯК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

УКРАЇНЬКА ДІАСПОРА В ПОЛЬЩІ: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Для сучасного світу характерний розвиток процесів глобалізації – взаємозалежності громадян і держав – які стали викликом для більшості національних держав, незважаючи на їх розміщення, рівень політичного й економічного розвитку. *Глобалізація* означає широкий спектр подій і тенденцій, серед яких значне місце посідають інтенсивні масові міграції, формування багатокультурних спільнот, створення планетарних ЗМІ, експансію західної культури в усі регіони світу тощо. «Аналіз цих релевантних теорій глобалізації тенденцій показує, що вони набули характеру синхронних суспільних змін на початку та в середині ХХ ст. І відбулася ця трансформація таким чином, що її можна охарактеризувати як соціокультурне зрушення» [2, с. 122]. Вказані тенденції сповна відносяться і до життєдіяльності української діаспори в Польщі.

У 2002 р. у Польщі був проведений загальний перепис населення. Вперше після 1931 р. серед інших фігурувало питання про національну приналежність. Результати перепису показали, що Польща – країна однорідна в національному відношенні. Майже 97 % жителів (37 млн.) декларують себе як поляки, і лише 1,25 % (471,5 тис.) заявили про належність до іншої національності. Значна частина респондентів – 2,05 % (774,9 тис.) не змогла чи не побажала ідентифікуватись у національному відношенні. Перепис засвідчив, що найбільш численною меншиною є сілезці (173,2 тис.), далі йдуть німці (152,9 тис.), білоруси (48,7 тис.), українці (31,0 тис.), цигани (12,9 тис.), росіяни (6,1 тис.), лемки (5,9 тис.), литовці (5,8 тис.), кашуби (5,1 тис.), словаки (2,0 тис.), євреї і вірмени (по 1,1 тис.), чехи (0,8 тис.) [4] тощо. Ступінь національної однорідності виявився до певної міри неочікуваним: фахівці вважали, що неполяків у країні значно більше. За даними Департаменту релігійних проблем і національних меншин МВС і адміністрації, німецька меншина складає в Польщі 200-300 тис., майже стільки ж українська і білоруська, татарська – 5 тис., та й всі інші меншини, як вважали до перепису, набагато численніші [4]. Тобто не всі вказані національні меншини можуть вважатися такими: за нормами міжнародного права, національна меншина чи етнічна група – це громадяни, які різняться своїм походженням від основної маси населення, що традиційно проживають на території даної держави, є меншістю щодо іншого

населення і прагнуть зберегти свою мову, звичаї, традиції, культуру, релігію, національну чи етнічну самосвідомість. Поняття «національна меншина» і «етнічна меншина» – різні. Перше припускає наявність власної держави, друге – ні. Тож німців чи українців можна вважати національними меншинами, а сілезців чи циган – ні.

За переписом, основний критерій національної належності – принцип самоідентифікації. Об'єктивно ж, за Законом про національні й етнічні меншини (2005 р.), у Польщі проживають білоруська, чеська, литовська, німецька, вірменська, російська, словацька, українська, єврейська національні та караїмська, лемківська (лемки), ромська (цигани), татарська етнічні меншини.

Значимо, що в 1945-1989 рр. польська влада розглядала проблеми правового статусу й інституціалізації нацменшин у Польщі, виходячи з концепції етнічної однорідності держави (за якою вважається, що меншини складають до 5 % жителів). У 40-50-х рр. почались зміни: підписали договір зі Східною Німеччиною, завершили операцію «Вісла», соціалістичні країни підтримали новостворену державу Ізраїль. З 1956 р. про нацменшини заговорили офіційно, з'явилися їх культурні товариства та ЗМІ. А в 1968 р. політика щодо національних меншин знову змінилася: офіційно *зазвучала* теза про етнічну однорідність Польщі. В. Бердиховська (директор Бюро у справах нацменшин Міністерства культури) писала, що положення національних меншин «нагадувало стан риби в акваріумі. Люди кричали, хтось навіть бачив їх, але ніхто не чув. Це стосувалося всіх національних меншин, хоча ступінь драматизму їх положення був різним». З 1980 р. зріс інтерес до всього, пов'язаного з національними меншинами, навіть з'явилася своєрідна *мода* на цю проблематику.

Появу «Солідарності» національні меншини зустріли дуже обережно через акцентування в програмі руху католицьких і національних цінностей. Але сам приклад «Солідарності» сприяв росту політичної і соціальної активності національних меншин, хоч вона не завжди заохочувалася владою. У 1989 р. намітилася тенденція уважнішого ставлення до проблеми, а згодом меншини заявили про себе як про політичну і суспільну силу. Отже, в період соціалізму в Польщі була відсутня чітка, послідовна політика щодо національних меншин. Здебільшого це залежало від коливань політичного курсу. Нині ж, у роки демократичних змін, головна правова проблема національних і етнічних меншин стосується їх правового статусу, оскільки єдиної, домінуючої правової норми не існує.

Статус національних меншин у Польщі визначає Конституція 1997 р. У преамбулі є звернення до народу як співтовариства громадян: «Ми, польський народ, усі громадяни Речі Посполитої» [1]. Дві статті Конституції стосуються нацменшин безпосередньо, а ще кілька опосередковано. Так, ст. 32 гарантує всім рівність перед законом і забороняє будь-яку дискримінацію, ст. 58 декларує свободу об'єднань тощо. Ст. 27 гласить про мовні права національних меншин, що впливають з міжнародних правових угод, підписаних Польщею. Ці положення та зміст міжнародних правових актів не містять конкретних зобов'язань влади щодо вживання мови національних меншин у діяльності адміністрації та навчання у школах. Так, у Конвенції Ради Європи про захист національних меншин, яку Польща ратифікувала в 2001 р., записано: «в регіонах зі значною / традиційною присутністю осіб, які належать до національних меншин, якщо ці особи просять про це і такі прохання відповідають реальним потребам, Сторони прагнуть забезпечити, наскільки можливо, умови, що дозволяють використовувати мову меншин у відносинах між цими особами й адміністративною владою» [3, с. 47].

Спеціально меншинам присвячена ст. 35 Конституції про право осіб, що належать до національних і етнічних меншин, на збереження своєї мови, культури, звичаїв, релігії, створення власних освітніх, культурних, релігійних інститутів, права на участь у вирішенні проблем нацменшин [1]. Як пише М. Будита-Будзинська, стаття не постулює прийнятої в міжнародному праві т.зв. «позитивної дискримінації», тобто не гарантує якісь переваги нацменшинам [3, с. 49]. Ні в Конституції, ні у виборчому законі не йдеться про виборчі права для національних меншин. У 2005 р. Сейм прийняв «Закон про національні й етнічні меншини та регіональну мову». Закон, над яким працювали понад 10 років, визначив національні й етнічні меншини, встановив принципи географічної номенклатури та статус єдиної в Польщі регіональної мови – кашубської.

Отже, національні меншини в Польщі нечисленні, але країна теж потерпає від певних національних проблем і конфліктів. М. Будита-Будзинська вважає, що національні конфлікти в Польщі після 1989 р. викликані не загрозою національній ідентичності чи навмисною політикою дискримінації, а бажанням захистити національну ідентичність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституция Республики Польша / Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Уч.: В 4-х томах. – Т.3. Отв.ред. Б.А. Страшун. – М.: БЕК, 1998. – С. 683-744.
2. Кравчук М. Концептуальна еволюція теорій глобалізації // Політичний менеджмент. – 2003. – № 2. – С. 122-131.
3. Budyta-Budzyńska M. Mniejszości narodowe – bogactwo czy problem? – W-wa, 2003. – 346 s.
4. Kasmierczak L. Trzy procent odmiennosci. – Mode of access: <http://www.opoka.org.pl>

Вікторія ВЛЯЛКО

Одеський державний екологічний університет

УКРАЇНЬСКА ДІАСПОРА ТА ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ

Сьогодні, на початку третього тисячоліття, Україна має історичний шанс кардинально змінити свій суспільний устрій і приєднатися до провідних країн світу. А проголошення української національної ідеї повинно сприйматися не як засіб національного обмеження, а як сучасна перспектива для всіх громадян, яким не байдужа доля України і які, не замислюючись, віддадуть їй своє серце, розум і працю. Позитивна національна ідея, спрямована в майбутнє, має гідну перспективу для всіх громадян України і повинна стати фундаментом для їх об'єднання в єдиний український народ зі спільною метою.

Історична трагедія України полягає в тому, що протягом віків велася нищівна боротьба проти української нації. Її намагалися підкорити, фізично знищити через голодомори, гулаги, психічні лікарні. Вона сприймалась як неповноцінна, до неї ставились зневажливо, для її творення або не було відповідних умов, або створювались всілякі перешкоди.

Наслідок цього – змушене переселення українців зі своєї етнічної території. Цей процес має глибоке коріння. Багато людей з різних причин під час чотирьох еміграційних хвиль покидали Батьківщину в пошуках кращої долі.

Перші масові переселення українців, що відбулися в кінці XIX – на початку XX ст., були викликані економічними причинами. Виїжджали в основному селяни в пошуках вільних земель. Дві хвилі переселень XX століття відбувались вже з політичних мотивів. Внаслідок поразки національно-визвольної боротьби 1917-1920 рр. багато активних учасників змушені були покинути Батьківщину. Така ж доля спіткала у 1945 р. тих, хто боровся за державність України під час Другої світової війни. А виїзд із території вже незалежної України через різні, передусім соціально-економічні причини в 1990-і рр., отримав назву четвертої хвилі української еміграції.

Багатовікове лихоліття боляче відгукнулось на нашому сьогоденні, на втраті державності в минулому, браком традицій державотворення та психологією бездержавного народу, яка культивувала меншовартість та нерішучість у самостійних державотворчих процесах.

Серед комплексу невідкладних соціальних, економічних і духовних проблем найважливішою є проблема формування повноцінної нації, здатної здійснювати свої інтереси, нації-будівника. А це вже місія еліти, яка дісталась нам у спадщину зламану духовно і позбавлену національних коренів.

Україна потребує провідників нації – повноцінної української еліти, яка здатна досягнути, донести до свого народу та реалізувати національні інтереси своєї країни і допомогти їй увійти в світове співтовариство.

З існування повнокровної української еліти з'явиться можливість побудови повноцінної, багатой та розвиненої української держави.

Провідники нації мають піднятися над своїми корисливими інтересами і запропонувати своєму народові шлях, який веде до квітучого майбутнього.

Національна еліта повинна залишити за собою функцію керівника держави. Якщо не керувати процесами в державі, то хоча б постійно і настирливо впливати на них, розвиваючи науку, культурно-мовні аспекти, технології тощо.

Без впливової національної еліти – «мозку країни» – народ, нація втрачають своє майбутнє і досить швидко деградуєть.

В умовах слабкості держави та владних структур, які не зуміли забезпечити своєму народові більш-менш пристойний рівень життя, категорія «еліта» у масовій свідомості сприймається як

некомпетентність, корупція та інше соціальне зло. Апатія, зневіра, політична байдужість – найкращі умови для застосування насильства.

Ми повинні не створювати нові соціальні міфи, а дбати про всебічну освіту народу, його політичну культуру та суспільну злагоду. Це поверне до нас зовнішній світ, і нас будуть сприймати на рівних.

Ми, громадяни України, маємо сконцентрувати свою увагу передусім на самих собі та своїх внутрішніх проблемах, однією з яких є перебудова масової свідомості, що передбачає усвідомлення співвідношення інтересів усього населення з інтересами української нації та її держави.

Незалежна Українська держава має докорінно змінити байдуже, поверхове ставлення до свого інтелектуального потенціалу, який не тільки не може допомогти владі зупинити сповзання країни у прірву, але й виявився нездатним уберегти себе від втрати перспективи і постійних принижень.

Сучасне становище України вимагає формування та розбудови власне українського суспільства, яке має бути головною запорукою незалежної державності українського народу.

Час вимагає формування нової національної еліти – інтелектуальної, політичної, управлінської та господарської, здатної ефективно контролювати національні ресурси, нарощувати їх і включати у світові процеси

Еліті українського суспільства зовсім не обов'язково бути виключно національною за складом, але обов'язково вона повинна бути національною і патріотичною за своїм духом.

Україна потребує революції в управлінні державою та виробництвом. Саме для цього має прийти нова еліта – інтелектуал, політик чи державний службовець, науковець, крупний підприємець чи менеджер, – головним капіталом якої є знання в широкому розумінні, володіння сучасними технологіями мислення та професійна діяльність.

Формування національної еліти – це насамперед проблема виховання особистості, яка виховується в певному духовному середовищі з естетичним і морально-психологічним кліматом.

Україна потребує нових світоглядних орієнтирів, які б поєднували історичні традиції та сучасну перспективу. Новий світогляд повинен передбачати відновлення християнської моралі, поліпшення добробуту завдяки талантові, чесній та сумлінній праці.

Розширення духовних та інтелектуальних горизонтів має сприяти подоланню елементів провінційності в українській ментальності, дозволить українській нації збагатити не тільки себе, а й європейську та світову спільноти висококультурними виявами своєї духовності.

В Україні нова національна еліта повинна бути незалежною від політичної системи. Вона має бути вірною українським традиціям, високоморальною, професійною, обдарованою, вимогливою до себе. Вона повинна вміти мислити, аналізувати і прогнозувати.

У процесі відродження і становлення української еліти велику роль має відігравати українська діаспора, яка представляє собою шлях з постійним рухом в обох напрямках. Україна є там, де є українці і наша рідна українська мова. Національна еліта потребує такої допомоги.

Українська діаспора – явище унікальне у своєму масштабі, потенціалі та можливостях. Вона має сили поєднати, гармонізувати інтереси материнської землі, української держави, та власні інтереси.

Українська діаспора своїм існуванням збагачує українську присутність у світі, зберігає національні цінності, якими дихає майже вся Європа, відроджує культурно-мовні традиції, вболіває за подальшу долю України, надаючи їй будь-яку посильну допомогу.

Українська громадськість високо оцінює роль діаспори в економічному і духовному відродженні України. Тому налагодження, розширення й зміцнення зв'язків з українською діаспорою є певним моральним обов'язком України як історичної батьківщини всіх зарубіжних українців, і має всі підстави для створення ґрунтовної сучасної концепції відродження та розвитку української національної еліти.

Ярослав ГЕЛЕТІЙ

Громадського просвітянський фонд ім. І. Фещенка-Чопівського «Джерело», м. Львів

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ РОСІЇ

Проблему збереження національної ідентичності української діаспори Росії в наш час XXI століття слід розглядати в аспекті нинішнього стану її українських громад.

Ми започаткували свою діяльність в далекій Республіці Комі, яка була для сотень тисяч українців місцем знищення в гулагівських таборах. У далеких 1988-90-х роках активізувалось творення українських громад, діяльність яких в ті часи була спрямована в основному на повернення українців на рідні землі. Було зібрано тисячі заяв-звернень з проханням вирішити проблеми повернення в Україну. Незважаючи на згубні наслідки багатоговікової бездержавності, що заважала консолідації національної свідомості й формуванню держави, вже тоді патріотично налаштовані колишні політв'язні посилили роботу з усвідомлення своєї національної ідентичності, єдності українського народу, розділеного поміж Російською, Австрійською імперіями та Річчю Посполитою.

На «Тижнях сумління», що в 1990-91-х роках відбувалися в Ухті, Інті, Воркуті, Сиктивкарі, Усинську, вперше відкрито обговорювали злочини московсько-більшовицького режиму, вимагали суду над злочинною комуністичною партією Радянського Союзу. Постійно росли контакти українських громад Росії з Україною, чому сприяли «вахтовики» (працювали в Росії, проживали в Україні). За сприяння газет «За вільну Україну» та «Поклик сумління» у 1993 році започатковано видання регіональної газети українців Республіки Комі «Промінь» (друкували в Україні і переправляли з вахтовиками в Росію, розповсюджуючи серед українських громад Москви, Башкортостану, Татарстану, Республіки Комі).

Байдужість владних структур проголошеної незалежної України, відсутність державної допомоги показали українцям, які бажали повернутись на батьківські землі, що вони Україні не потрібні (прокомуністично налаштовані державні чиновники боялися їх повернення, як небажаних свідків їхніх попередніх злочинів, які вони заховали за тризуби, блакитно-жовті прапори, депутатську недоторканість). Ентузіазм згас, колись репресовані родини залишилися в чужих землях, їхні діти, які вже тепер не вважали Україну своєю Батьківщиною остаточно зросійщувались. Все це на сумлінні керманічів України. Українство в Росії знищене вщент. Втрачають статус українських закладів Український Культурний Центр у Москві (Арбат, 9) і Бібліотека української літератури, на які покладалися великі надії у роботі українських громад Росії (нинішній голова Об'єднання українців Росії, олігарх п. Дума, сприяє перетворенню цих закладів у власність російських багатіїв).

Колись потужна українська громада Республіки Комі нині ледь животіє. Лиш українці Башкортостану (завдяки праці патріотів Василя Бабенка і Володимира Дорошенка) намагаються не втрачати своїх позицій, піднімають імідж України й українців. Гірко визнавати, що більшість дітей українців у Росії погано або зовсім не знають батьківської мови, бо це дуже тяжко в російському середовищі. За словами вченого-історика Василя Бабенка, діє «природна асиміляція» як наслідок міжетнічних та міжнаціональних шлюбів, і діти, що народжуються не в українському оточенні, вибирають національну ознаку не українську. Друга обставина – шалений тиск шовінізму та українофобії, що змушують людей записуватися не українцями, а росіянами: так безпечніше жити їм і родині.

Вже вчетверте (пройшов IV форум українців світу) лунає від делегатів українських громад світу справедливий докір, що і понині український уряд не має чіткої політики щодо української діаспори взагалі і до українців Росії зокрема. Жодна урядова програма («Закордонне українство», «Український дім») не діяла, а так звані «роки Росії в Україні і України в Росії» – профанація справи, від них ні на йоту не змінилося становище українства. В Росії серед населення переважає позиція, що найгірший ворог Росії – Україна, в російському суспільстві посилюється і панує антиукраїнський дух. В цьому я мав можливість переконатись особисто, проживши в Башкортостані і Республіці Комі майже 40 років. Хочеться вірити, що правдою подолаємо наше минуле, щоб наші внуки і правнуки гордились своїм українським корінням.

Олег ГНАТЮК

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ «WORK AND TRAVEL USA» ЯК ОДНОГО ІЗ ЗАСОБІВ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

1. Програму «WORK AND TRAVEL» створено урядом Сполучених Штатів Америки з метою організації поїздок до цієї країни студентів з інших держав світу. Студентам надається можливість кілька

місяців перебувати в США, працювати й подорожувати цією країною. В Україні програма «Work and travel» діє недавно. Проте за цей час у ній взяли участь тисячі студентів.

2. Автор працював за цією програмою у Чикаго (2006 р.) та у Клівленді (2007р.). Одним із завдань, які я ставив перед собою в цих поїздках, було встановлення контактів і налагодження співпраці з організаціями української діаспори у США. У Чикаго я співпрацював із місцевим осередком СУМу (Спілка Української Молоді), а в Клівленді – з керівництвом місцевої УЗО (Українські З'єднані Організації).

3. Набутий досвід переконав мене в тому, що програму «WORK AND TRAVEL» можна перетворити на потужний інструмент формування з українського студентства еліти нації, вихованої на принципах і стандартах найрозвинутіших демократій світу. Крім того, ця програма могла б стати важливим чинником зближення українців материкової України та діаспори, а отже, й консолідації української нації в цілому.

4. Щоби програма «WORK AND TRAVEL» могла по-справжньому зіграти таку консолідаційну роль, потрібно передусім значно збільшити кількість студентів-учасників. Представництву програми в Україні слід подбати, перш за все, про покращення реклами своєї діяльності, кожен студент та його батьки повинні знати про можливість, яку дає ця програма.

5. Керівництво програми повинно постійно працювати над покращенням умов поїздок та перебування українських студентів у США: зменшувати вартість організаційних витрат, добиватися від фірм-роботодавців підвищення оплати їхньої праці тощо.

6. Представництво програми в Україні разом з молодіжними організаціями мало б шукати спонсорів для кредитування поїздок студентів із малозабезпечених родин, особливо з півдня та сходу України.

7. УККА (Український Конгресовий Комітет Америки) та інші громадські організації діаспори повинні б надати представництву програми в Україні банк даних про українські організації у кожному населеному пункті США, де вони є, з тим, щоби при виборі місця роботи студенти отримували одночасно й контактну інформацію про місцеві українські громади.

8. Українські організації США повинні б створити програму «СТУДЕНТИ З УКРАЇНИ НА ВАКАЦІЯХ У США», яка мала б сприяти глибшому ознайомленню студентів із життям українських громад і країни в цілому.

9. Було б добре, якби українські підприємці в США брали на роботу студентів з України за давньою нашою традицією «Свій до свого по своє». Над розробкою відповідного проекту працює за ініціативою автора юрист пані Марта Ліщинецька з Клівленда.

10. Активні українські студенти після знайомства з представниками діаспори повинні вважати за обов'язок публікувати статті, письмові довідки про них в університетських газетах, на сайтах фірм, де оформлялись, та інших джерелах преси з метою розширення кругозору жителів України з цієї тематики.

11. Молода генерація нашої держави на основі отриманих знайомств повинна докладати максимум зусиль для плідної співпраці з молодіжними організаціями діаспори, проводити спільні зустрічі, представляти їх в установах, де навчаються. Така діяльність повинна забезпечуватись силами двох країн.

12. Українська діаспора – люди, які не просто виїхали на заробітки до іноземних держав, а потужна інтелектуальна, продукуюча сила, здатна яскраво самоорганізовуватись та розвиватись. Духовної близькості з нею повинні прагнути як молоді люди України, так і всі свідомі її громадяни.

Наталія ГУМНИЦЬКА

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»

ГЛОБАЛЬНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПРОСТІР – СЬОГОДЕННЯ Й ІСТОРИЧНА ПЕРСПЕКТИВА

Глобальний український простір (ГУП) сьогодні великою мірою – географічне поняття, що характеризує розселення українців на усіх континентах світу, а центром його є незалежна держава Україна.

За різними статистичними даними, кількість українців поза межами України налічує 17 – 20 млн., що відповідає приблизно 30-45 % населення нашої держави. Ці цифри свідчать про важливість глобального українського простору для утвердження української держави у світовому співтоваристві, у збереженні національної ідентичності та культури в умовах глобалізації та жорсткої конкуренції національних держав за право на існування на світовій мапі.

Предмет дослідження ГУП – визначення факторів входження України у світове співтовариство і збереження національної ідентичності; перетворення глобального українського простору у потужний економічний, політичний, соціальний, культурний феномен просування українських інтересів у світі.

До історії формування глобального українського простору

Формувався ГУП понад століття і виразно позначився у часі чотирма хвилями масової еміграції українців: перша – кінець XIX – початок XX століття; друга – період між двома світовими війнами; третя – повоєнний період; четверта – 90-ті роки XX і початок XXI століття.

Кожна хвиля еміграції мала свої причини (економічні, історичні, соціальні), особливості, схожості та відмінності. Перша хвиля еміграції отримала назву «заробітчанської» через економічні передумови і створила так звану «західну діаспору» переважно у таких країнах як Аргентина, Бразилія, США, Канада. Друга хвиля – це «політична еміграція», що утворилася основною мірою з української політичної й наукової інтелігенції внаслідок поразки визвольних змагань за незалежну Українську Державу. Вона поповнила ряди «західної діаспори» переважно за рахунок поселення у країнах Європи – Чехо-Словаччини, Німеччини, Австрії, Польщі, Угорщини, Румунії. Третя хвиля еміграції – це частково рееміграція українців у Францію, США, Канаду, Австралію та ін. Четверта хвиля причетна до створення так званої «східної діаспори», яка утворилася за рахунок розпаду Радянського Союзу і міститься насамперед у Російській Федерації, Білорусі, Казахстані, країнах Прибалтики. Незважаючи на те, що кожна хвиля отримала свою характерну назву, у чистому вигляді жодна з них не існує, а практично є змішаною. Особливістю четвертої хвилі є наявність новітньої «трудової еміграції», яка масово триває до Греції, Іспанії, Португалії, Італії та інших країн і сьогодні. Важливою обставиною четвертої хвилі еміграції є те, що вона відбувалася і відбувається в умовах існування уже незалежної Української держави, що безперечно має позитивний вплив на умови інтеграції у чужоземне середовище наших громадян.

Не настільки масова українська присутність зафіксована у країнах Азії, Близького Сходу, Африканського континенту.

Фактори впливу глобального українського простору на входження України у світове співтовариство і збереження національної ідентичності

Українська діаспора впродовж понад столітньої історії існування намагалася зберегти свою мову, культуру, традиції. Особливих успіхів у цьому плані досягла міжвоєнна і повоєнна діаспора, яка намагалася в умовах бездержавності розбудувати усі державні структури за межами України: політичні, освітянські, наукові, культурні, спортивні. Як один із прикладів можна навести працю Українського уряду в екзилі під проводом Миколи Плав'юка, заснування Українського наукового інституту при Гарвардському університеті стараннями професора Омеляна Прицака, діяльність Центру українознавчих студій в Іллінойсі під керівництвом професора Дмитра Штогрини і багато, багато інших поважних інституцій, серед яких особливе місце займає подвиг перед Україною групи Енциклопедії Українознавства під проводом Володимира Кубійовича (11 томів) і доробок низки університетів і наукових інститутів Праги, Варшави, Відня, Мюнхена та ін.

Перші три хвилі української еміграції практично виконали свою історичну місію – підготували підґрунтя для створення незалежної України, залишили потужний доробок в ділянці науки, освіти, культури, який увійшов у скарбницю не лише українську, а й загальнолюдську.

Сьогоднішня еміграція, що значною мірою поповнила глобальний український простір, перебуває у зовсім інших історичних умовах: в умовах незалежної України. Тому перед ГУП у сучасних історичних реаліях стоять інші завдання. Зокрема це сприяння:

утвердженню позитивного образу України у світі;

інтеграції України у світове співтовариство демократичних високотехнологічних країн шляхом входження її у європейські і світові структури (ЄС, СОТ, НАТО та ін.);

збереженню національної ідентичності, культури, духовності, традицій.

Для виконання цих завдань ГУП із географічного поняття має трансформуватися у простір політичний, економічний, соціальний, культурний. Тобто українська діаспора на усьому просторі має

використати усі ці фактори – політичний, економічний, соціальний, культурний – як потужні інструменти впливу для досягнення Україною європейських і міжнародних стандартів життя, дотримання прав та свобод людини і входження її у світове співтовариство як рівної серед рівних.

Історична перспектива глобального українського простору

Для виконання зазначених завдань на часі проблеми структуризації ГУП у відповідні політичні, економічні, соціальні, культурні, освітні, наукові, мас-медійні та інші необхідні організації і налагодження координації їх співпраці у рамках ГУП, Україною і міжнародними організаціями. Лише при синхронній взаємодії українських громад на усьому глобальному українському просторі грамотне використання означених факторів впливу дозволить досягнути стратегічної мети – інтегрувати Україну у коло розвинутих демократичних країн світу. Тобто забезпечити цю стратегію покликаний ГУП із професійно вибудованою інституційною структурою в усіх сферах життя, що відповідають трансформаційним процесам сучасності.

Взаємодія між відповідними інституціями має відбуватися на міжнаціональному, міждержавному, міжнародному рівнях.

У процесі входження України у світове співтовариство важливим є зберегти свою національну ідентичність, духовну й культурну спадщину. Визначальними факторами збереження національної самобутності, тожсамості є: ментальність, любов до рідної землі, пошана до національних і родинних традицій, освітянські та релігійні засади. До них долучається об'єктивний (хоча і на перший погляд парадоксальний) факт, що процеси глобалізації і національної самоідентифікації відбуваються паралельно і підсилюють одне одного.

Висновки

1. Глобальний український простір в умовах незалежної України відіграє надзвичайно важливу роль провідника українських інтересів у країнах світу. Головні фактори впливу: економічні, політичні, соціальні, культурні, наукові, освітні, мас-медійні.

2. Глобальний український простір – це реальна історична перспектива для входження України у європейське і світове співтовариство. Для її реалізації має відбутися чітка структуризація ГУП у відповідності до зазначених основних факторів впливу і забезпечення взаємодії та координації утворених структур на міжнаціональному, міждержавному, міжнародному рівнях.

3. Структурований глобальний український простір є гарантом збереження національної ідентичності українців, їх самобутності і гідності. Головні передумови самозбереження: ментальність, любов до рідної землі, пошана до родинних і релігійних традицій, освіта.

Сергій ДОРОШЕНКО

Національний університет «Львівська політехніка»

МІСЦЕ ТА РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПОЛІТИКИ (ПЕРІОД ТРЕТЬОЇ РЕСПУБЛІКИ)

Імміграція здавна передбачена французьким законодавством. В давні часи іноземці – італійці, швейцарці, шотландці – на макрорівні влади оптимізували функціонування політичної системи країни. Та лише у добу Революції вільне пересування людей і майна набуло форми державної ідеології, базові теоретичні принципи якої не лише спряли розширенню імміграційного простору, але, насамперед, прибуттю у Францію людей, переконаних у тому, що особиста свобода найважливіша. І після завершення Першої світової війни Франція виходить на друге місце у світі (після США) і перше місце в Європі за показниками імміграції, демонструючи особливу зацікавленість у сприянні розвитку імміграційного процесу, надання зазначеному процесу статусу державної політики (яка вперше досягає рівня науково-теоретичної обґрунтованості в працях Жоржа Моко, починаючи з 1932 р.).

Те, що українські емігранти зупинялись у Франції, викликано об'єктивним розвитком історичних подій. Сучасні дослідження фахівців з України та Франції свідчать, що на межі XIX-XX ст. українці започаткували у цій країні національну діаспору, чисельність якої за два-три десятиліття досягнула показника в 40-50 тис. осіб (хоча деякі джерела доводять присутність 100 000 наших співвітчизників у цій країні). Як відомо, політичних емігрантів було небагато, всього 1,5 тис. На нашу думку, специфіку української присутності у контексті імміграційної політики великої західноєвропейської держави в

період Третьої республіки (1875-1940), який розглядається як найдовший період існування конституційно-демократичного ладу в цій країні, визначали такі чинники об'єктивного характеру.

По-перше, починаючи від IX ст., французькі політики цікавилися українською державністю і українським народом, на той час наймогутнішими в Європі; на думку Президента Франції Жака Ширака, в XI ст. королева Франції Анна Київська першою «запровадила в свідомість французів докази такої досконалої, хоч і віддаленої [...] української культури» [1, с. 64].

По-друге, всупереч узвичаєній практиці, в епоху середніх віків – на початку модерної доби якогось відкритого протистояння між народами України та Франції не відзначено.

По-третє, інформація про українську державність, якою володіла французька політична еліта, не досягла рівня політичного знання і тому не втілилась в активну проукраїнську політику; унаслідок цього на початку існування режиму Третьої республіки урядові кола й громадськість Франції, зокрема під впливом втрати територій Ельзасу і Лотарингії, висловлювали підтримку національно-визвольним змаганням українського народу, коли той демонстрував своє право на суверенне існування. Але на завершальному етапі Першої світової війни політичні амбіції українського народу вийшли за межі стратегічних інтересів державотворців Франції, які не сприйняли політичного процесу в Україні, спрямованого на відновлення і утвердження її національної державності. Водночас громадськість країни продовжувала цікавитись проблемами України.

По-четверте, зацікавлені моральною і матеріальною підтримкою демократів, борців за свободу, французькі республіканці насамперед відкрили для цих вихідців з України імміграційне поле своєї країни; цілком легітимно потрапила на французькі етнічні землі також значна кількість економічних емігрантів, яких поєднала праця на благо демократичної Франції.

По-п'яте, широкі політико-правові, економічні, а також соціально-культурні гарантії, надані французькою стороною, послужили основою для розвитку мережі національного життя і громадського спілкування всіх вихідців з українських етнічних територій. Про значні політичні, гуманітарні, освітні наслідки входження громад українців в еміграційний простір Франції Третьої республіки свідчать опрацьовані нами документи центрального державного архіву вищих органів влади та управління України у Києві, в якому, зокрема, зберігаються оригінальні матеріали Головної еміграційної Ради в Парижі (ф. 3534), Української Громади у Франції (ф. 3901), Управи об'єднання українських комбатантів у Франції (ф. 4178), а також пресові видання українських громадських організацій у Франції: «Вояк», «22 січня», «Незалежність», «Українське слово», «Українські вісті», «Тризуб» (у Науково-довідковій бібліотеці центральних державних архівів України).

По-шосте, державна політика сприяння розширенню імміграційного простору, зокрема за рахунок вихідців з України, позитивно впливала на демографічні показники та інфрасоціальну структуру населення Франції.

По-сьоме, співвідносна з позицією французького уряду, який на цій основі формував свою геополітику, присутність представників української імміграції сприяла розвитку виробництва, культури, духовності й загалом світогляду корінних мешканців, особливо після того, як визначено її актуальність: демографічна криза, потреба в робочій силі, можливість контролю імміграційного процесу з боку держави й громадськості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Discours de Monsieur Jacques Chirac Président de la République Française à l'Université d'État Chevtchenko, Kyiv. – Jeudi, 3 septembre 1998 // L'Ukraine (Paris). – 1998. – № 251-252. – P. 55-66.

Марат ЗАКІРОВ

Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. Дідоренка

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНШИНИ УРАЛО-СИБІРСЬКОГО РЕГІОНУ

Однією з головних особливостей поселень «аграрних» українців, що виникли в Урало-Сибірському регіоні здебільшого наприкінці XIX на початку XX ст., було те, що абсолютну більшість серед них складали сімейні переселенці, що переселялися групами з однієї волості або навіть села. У районах

компактного розселення «аграрних» українців виникали справжні острівці української мови і господарсько-побутової культури. Надалі відбувається певна еволюція етнічної самосвідомості. За результатами етносоціологічного дослідження українців Полтавського району Омської області 20 % опитаних вважають себе «хохлами». За допомогою цієї самоназви вони вже відділяють і відрізняють себе від українців, що мешкають в Україні.

Примусово переселені за часів колективізації, політичні заслани та в'язні концтаборів були поставлені в нелюдські умови, в яких не було реальної можливості створити хоча б якнайменші умови для збереження своєї етнічної ідентичності. Завербовані на будівництва робітники, евакуйовані, цілинники та трудові мігранти, що відразу опинилися у інтернаціональному середовищі, здебільшого втратили зв'язок з батьківщиною і значною мірою асимілювалися. Ще більше схильні до дії асиміляції їх діти й онуки, для яких Урал і Сибір уже є батьківщиною. Але, в цілому, слід зазначити, що трудові мігранти 1970-х-1980-х рр. характеризуються відносно високим ступенем збереження такого важливого елементу національної ідентичності, як мова. Так, в Оренбурзькій області, більшість населення якої складають нащадки «аграрних» переселенців, рідною назвали українську мову 32,9 %, а в Ямало-Ненецькому автономному окрузі рідною мовою назвали українську 68,2 % українців.

Ще більшому зближенню «аграрних» українців з іноетнічним оточенням сприяв розпад господарсько-побутової замкненості селянських дворів у процесі колективізації сільського господарства. У результаті цього відбувається формування колективістського способу життя і розповсюдження білінгвізму. Рідна мова стає мовою сімейно-побутовою, а засобом виробничого і міжнаціонального спілкування остаточно визнається російська мова.

Важливу роль у процесах асиміляції відіграє урбанізація населення. Примусова колективізація сільського господарства у 1930-х рр. виштовхнула з села чималу частку селян, що рятувалися від розкуркулення, голоду і відродженого у новому тоталітарному вигляді кріпацтва. Індустріалізація перших п'ятирічок, що співпала в часі з колективізацією, поглинула цих селян, викликавши додатковий відтік сільського населення в міста.

Зокрема, за даними перепису 1926 р., все міське населення Уралу складало 1 254 400 осіб, що становило 18,4 % від загальної кількості населення, а вже у 1939 р. чисельність городян досягла 4 930 000 осіб, або 34 % всього населення регіону. Відтік сільського населення до міст в Алтайському краї у роки індустріалізації склав 456 000 осіб. З 81 249 українців, що за даними Всесоюзного перепису населення 1939 р. мешкали в Новосибірській області, 51 535 осіб, або 63,4 %, склали городяни.

Додатковий поштовх до урбанізації населення здійснила аграрна перебудова на селі у 1960-х рр., що прирєкла на зникнення тисячі сіл. З метою укрупнення господарств багато невеликих сільських населених пунктів визначалися як неперспективні. Проте селяни, що одержали паспорти і можливість вільного пересування, переїхали не у центральні садиби колгоспів і радгоспів, як планувалося, а у міста, бо умови життя і праці на селі залишалися набагато гіршими. Унаслідок цих перетворень на Уралі і у Сибіру зникло багато поселень «аграрних» українців, що були своєрідними оазисами українства.

Ще однією з ознак і водночас наслідком асиміляції є неухильне збільшення числа національно змішаних шлюбів. Так, у Башкортостані їх число складало у 1933 р. 41,28 %, 1939 р. – 67,62 %, 1949 р. – 71,82 %, 1959 р. – 70,96 %, 1970 р. – 80,29 %, 1979 р. – 88,8 % всіх шлюбів, що уклали українці. Така шлюбна поведінка сприяє поступовому розпорошенню українців, оскільки діти у таких родин майже завжди записуються росіянами. Особливо несприятлива у цьому плані ситуація складається в середовищі української національної меншини, що сформувалася протягом 1970-х – 1980-х рр. у північних районах Західного Сибіру. Переселенці з України, хоча і склали значну частину населення нових територій, але одразу оселялися в новозбудованих містах і селищах міського типу і на них відразу починали впливати чинники, властиві міському типу міжетнічних відносин.

Відомий радянський етнолог С. І. Брук свого часу зазначав, що одним з головних чинників, від якого залежать темпи асиміляції, є близькість мови і культури мігрантів та корінного населення. Особливо яскраво це ілюструє порівняння рівня збереження національної ідентичності українського населення з іншими національностями, що мешкають у регіоні. Наприклад, у 1989 р. у містах Уралу рідною мовою назвали українську 37,4 % українців. У той же час рідною визнали мову своєї національності 72 % башкир і 80,1 % татар.

За радянських часів українці були позбавлені такого важливого засобу збереження національної культури, як релігія. Войовничий атеїзм, що володарював у СРСР, жорстоко переслідував усі прояви

релігійної свідомості, що, формуючись впродовж багатьох століть, увібрала в себе народні традиції, звичаї й були засобом передачі нагромадженого народом культурного і морального досвіду. Релігійна ситуація у пострадянській Росії змінилася, але це може лише прискорити процес асиміляції, оскільки православні віруючі-українці Урало-Сибірського регіону стали прихожанами храмів Православної Церкви Московського Патріархату, що, найімовірніше, сприятиме подальшій уніфікації, нівелюванню духовно-культурної своєрідності українців регіону.

Основну масу українців в Урало-Сибірському регіоні складає трудова міграція, холодні прагматика, які розуміли, що на Уралі і в Сибіру легше пристойно заробити, одержати житло. Трудова міграція, як правило, оцінює ситуацію з погляду відчутної і реальної вигоди. Не дивно, що багато з тих переселенців і зараз байдужі до проблем збереження національної культури, традицій і мови. Разом з цим, українцям, що перебувають в інтернаціональному оточенні, поза своєю історичною батьківщиною й українським культурним простором, важко позбавлятися від менталітету «нової історичної спільноти – радянський народ». Природним наслідком такої невизначеності статусу є певна пасивність, ухилення від активної боротьби за свою культуру, мову, традиції. Українські національно-культурні осередки регіону охоплюють лише невелику частку української громади. Проте саме тут слід зазначити, що розвиток процесів національно-культурного відродження не зумовлюється лише кількістю активістів. Історик і етнограф Ю. В. Бромлей зазначив, що для визнання факту існування етносу як такого зовсім не обов'язково, щоб усі його члени мали відповідну етнічну свідомість, достатньо «концентрованого» виразу цієї самосвідомості у найбільш свідомої й активної її частини. Отже, невисока активність більшої частини української національної меншини не може бути підставою для відмови у задоволенні наявних національно-культурних потреб і не може свідчити про втрату національної ідентичності. Як зазначав англійський історик і соціолог А. Тойнбі, «творчі особистості за будь-яких обставин складають у суспільстві меншість, але саме ця меншість і вдихає у соціальну систему нове життя». Для забезпечення спадкоємності важливо, щоб до представників старшого покоління, які сьогодні складають основу організованих українських громад, приєдналася сучасна, мисляча молодь, з лав якої згодом вийдуть нові діяльні й авторитетні лідери.

Прерогатива у забезпеченні національно-культурних прав у Російській Федерації належить автономним республікам, а вони, в першу чергу, піклуються про рішення національно-культурних проблем титульних народів, а проблеми національних меншин відходять на другий план. Подібні настрої особливо характерні для областей, де, на противагу національним республікам, етнічний склад, як правило, більш однорідний і російське населення значно переважає.

Проте наявність національно свідомих українців, що активно працюють над створенням національної гуманітарної і релігійної інфраструктури у регіоні, дає надію на подолання в цілому негативного сценарію етнокультурного розвитку української меншини і на збереження українства на теренах Урало-Сибірського регіону.

Ярослав КОМБІЛЬ

Українська Національна Рада, м. Новий Сад, Сербія

РОЛЬ КУЛЬТУРНО-МІСТЕЦЬКИХ ТА КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИХ ТОВАРИСТВ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В СЕРБІЇ

- а) Вступне слово
 - Сюжет викладання.
 - Пояснення причини такого способу викладання.
- б) Поселення українців у Сербії
 - Коли і звідки українці переселилися в Сербію.
 - Причина переселення.
 - Оточення, в які поселилися українці в Сербії.
- в) Обставини, в яких опинилися українці в Сербії після поселення
 - Загальні обставини – повоєнний стан.
 - Своєрідність обставин, в яких опинилися українці в Сербії після переселення.
 - Руснаки (русини) – вплив на загальний статус українців у Сербії.

– Конституція АК Воєводини – вплив на загальний статус українців у Сербії.

г) Початки культурних активностей та заснування культурно-мистецьких та культурно-просвітних Товариств у місцевостях, де живуть українці в Сербії

– Перші спроби культурного самоорганізування.

– Культурні активності в рамках Будинків культури в містах, де жили українці.

– Формування культурно-мистецьких або культурно-просвітних товариств як єдиний спосіб організування, який задовольняє потреби українців в Сербії.

д) Важливість існування КМ і КП Товариств у збереженні національної ідентичності українців у Сербії

– Товариства – місце згуртування українців у Сербії.

– Товариства – носії збереження національної свідомості.

– Товариства – носії збереження і плекання традиції та звичаїв.

– Товариства – репрезентанти української культури в своїх осередках.

е) Резюме

– Товариства – носії збереження національної свідомості.

– Товариства – мости зближення між народами і державами.

Світлана КОЧ

Одеський національний університет ім. І. Мечникова

НАЦІОНАЛЬНА ТА ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНОСТІ ДІАСПОРНИХ ГРУП БУДЖАКУ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ В УМОВАХ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ПОРУБІЖЖЯ

Діаспори за своєю суттю є такими формами існування етнічних колективів, які в будь-яких соціальних, культурних, політичних умовах знаходять сенс збереження власної етнічної культури, відтворюють такі механізми трансляції традиції, які здатні функціонувати в умовах постійної трансформації середовища.

Діаспори утворюються з метою створення соціально-культурного механізму, що дозволяє людині знаходити форми адаптації та соціальної ідентифікації в умовах інокультурного оточення.

У представленій роботі йдеться про діаспорні групи, що були утворені в міжріччі Дністра та Дунаю представниками різних етнічних груп: болгарами, німцями, греками, гагаузами, руськими та ін.

Спільним для цих груп є те, що всі народи, що знайшли притулок у межах цієї землі, зберігали комплекс традиційної культури протягом декількох соціально-політичних епох (Російська імперія, Румунія, СРСР, Україна). Етнічна ідентичність підтримувалась в такій формі, що дозволяла групам, вдало маніпулюючи декількома етнічними маркерами, зберігати риси, які наочно маркували етнічні кордони і зберігали цілісність груп при різних соціально-культурних умовах.

Зрозуміло, що при таких умовах цілісність груп значно залежала і від того, наскільки вдало вони демонстрували лояльність до національних інститутів тих держав, у кордонах яких ці групи опинились. Складна доля діаспор, що опинилися в чужоземному середовищі, ускладнювалась порубіжністю території, яка постійно «переходила» з рук в руки. У таких умовах у діаспор не було сенсу «пов'язувати» власне майбутнє з будь-яким національним утворенням. Отже, «діаспори» порубіжжя отримали «щеплення» від формування національної ідентичності. Більш того, наявність стійких національних пріоритетів у населення в таких порубіжних землях може відіграти роль конфліктогенного фактора у випадку, якщо «порубіжні» якості землі знову проявляться.

Натомість держава зацікавлена в таких випадках проводити роботу для підсилення національної і послаблення етнічної ідентичності в таких регіонах, що, безсумнівно, є умовою її безпеки й стабільності.

Слід зауважити, що діаспори, створюючи основи власної етнічної ідентичності, завжди міфологізують ідею «дому», «рідної землі», а отже, й ідею «повернення» будь-коли.... Отже, зв'язок з етнічним корінням повинен колись реалізуватися, а звідси і бажання брати участь у соціальному і політичному житті власних Батьківщин. Національна ідентичність представників діаспорних груп майже завжди буде мати подвійні виміри: формально-політичні і соціально-культурні.

Діаспори, акцентуючи увагу на збереженні історичної пам'яті, консервуючи культурні маркери, відтворюють діяхронний культурний зв'язок свого етносу, що може призводити до різних форм відносин з основним масивом етносу. В одних випадках діаспора може пропонувати «збережені», «законсервовані» елементи культурної традиції і пропонувати їх як елементи культури, що були втрачені на Батьківщині. У цьому випадку діаспора виступає «експертом», виконує роль «вчителя», «найбільш обізнаного в культурі, мові, традиціях». Така форма відносин з діаспорою може утворитися, коли етнічна культура переживає період стрімкого відтворення і відбувається процес її реконструкції «зверху».

В інших випадках діаспора може мимоволі стати «чужою» для своєї Батьківщини, де її представників вважають групою, що втратила етнічні риси, і не зважають на її етнічну ідентичність.

Отже, говорячи про діаспору та її ідентичність, слід враховувати багато факторів, які зумовлюють інтереси самої групи в процесі її пристосування і майбутнього функціонування у певному середовищі. Діаспора, виконуючи функції соціального захисту й адаптації, є феноменом мінливим з точки зору національних пріоритетів і сталим з точки зору етнічної свідомості.

Тарас ЛУПУЛ

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

КАНАДЦІ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У БОРОТЬБІ ЗА ПРАВА ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ГРУП У КАНАДСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ: ДОСВІД ПРОФЕСОРА МАНОЛІЯ ЛУПУЛА

Серед основних проблем, які особливо хвилюють людство на поч. XXI століття, – характер міжетнічних відносин, вміння людей відмінного расового, релігійного, національного й етнічного походження мирно співіснувати в рамках однієї держави: бути «різнорідними, але рівноправними».

Етнонаціональне питання завжди було одним із головних в історії Канади. Досвід канадської федерації є унікальним у сфері регулювання міжетнічних відносин завдяки постійному притоку іммігрантів. Вивчення канадського досвіду українцями є також важливим з точки зору того, що в сучасній Україні нав'язується політика двомовності, а поліетнічність немовби повинна стати основою для творення української політичної нації. Багатокультурності та поліетнічності надається статус універсальності, а політична нація, що базується тільки нібито на громадянських вартостях, визнається за єдину «правильну» модель формування української нації.

Саме тому наш академічний інтерес полягає, перш за все, в аналізі досвіду діяльності М. Лупула в українській етнокультурній спільноті Канади як фактору розвитку канадської поліетнічної нації на основі концепції політики багатокультурності.

З огляду на це, нещодавно (2005 р.) у видавництві Канадського інституту українських студій та за сприяння Канадської фундації українських досліджень, українського меморіального товариства провінції Альберта вийшли друком мемуари під назвою «Політика багатокультурності. Українсько-канадські спомини» видатного «етнічного лідера [2, р. xii]» (як називає його у передмові до цієї книги Роман Петришин – голова ради Української спільноти і міжнародного розвитку ім. Пітера і Доріс Кулів (Kule) та українознавчого центру з вивчення ресурсних аспектів розвитку коледжу Макеван, м. Едмонтон, провінції Альберта) – Манолія Лупула [1]. Народжений в українському поселенні на сході центральної частини провінції Альберта, він здобув освіту в університетах Альберти, Мінесоти, Гарварду. Манолій Лупул об'єднав погляд світського ліберального гуманіста з переконаністю, що сучасне суспільство збагачується культурним потенціалом етнічності. Його турбота про поширення мовних і культурних прав етнічних меншин у Канаді загострилась після його негативних вражень від політики русифікації в Україні під час академічної відпустки в кінці 1960-х рр., протягом якої він відвідав українську буковинську землю – край його дідів. Впродовж більш ніж двадцяти років Манолій Лупул, фахівець з історії освіти канадських етнічних меншин факультету історії освіти Альбертського університету, невтомно працював, щоб домогтись прийняття та впровадження законодавчих норм та належного функціонування інституцій, які б сприяли правовій унормованості канадської багатокультурної реальності.

Активна включеність доктора М. Лупула в процес канадської багатокультурності розпочалась з прийняття та впровадження першої в провінції Альберта двомовної шкільної програми (1971), що

згодом було імплементовано у провінціях Саскачеван та Манітоба. Він активно працював як виконавчий директор Канадської консультативної Ради з багатокультурності і як член Ради зі збереження культурної спадщини провінції Альберта. У 1976 році Манолій Лупул став директором-засновником Канадського інституту Українських студій в Альбертському університеті. Саме за його ініціативою було включено окремих розділ про багатокультурність до канадської конституції (*section 27, Canada Act, 1982*).

На досвіді професора М. Лупула варто зробити вартісні уроки для політичних лідерів, що бажають створити країну, чесну та відповідальну перед етнокультурними меншинами. Урядовці, що відповідальні за програми втілення етнополітики, можуть почерпнути багато корисного про особливості зародження політики багатокультурності, насамперед про її взаємозв'язок з політикою офіційної двомовності. Науковці-канадознавці у сфері канадського політичного та соціального розвитку і культурної історії віднайдуть ґрунтовну всеобізнаність про реалії канадської політики. Лідери етнічних спільнот, що домагаються реалізації власних громадських проєктів, адекватніше оцінять шкалу викликів, з якою вони зіштовхнуться, щоб досягнути успіху. Ті ж, хто надіється зробити краще, ніж професор М. Лупул і його покоління у реалізації етнокультурних домагань, зможуть оцінити, що є можливим, а що ні, щоб посилити інтеграцію етнічних меншин до приймаючого суспільства. Загалом, ті, що прагнуть підвищувати серед громадян рівень політичної культури, почерпнуть з досвіду професора Манолія Лупула вартісну прозорливість, а можливо й керівництво до дії.

Отже, діяльність та неперевершений досвід доктора Манолія Лупула – це приклад ефективної роботи щодо вдосконалення включення етнокультурних груп у національні демократичні суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lupul M. R. *The Politics of Multiculturalism: A Ukrainian-Canadian Memoir.* – Edmonton – Toronto: CIUS Press, 2005. – 508 p.
2. Petryshyn W. R. Foreword / in *Ibid.* – P. xiii-xvii.

Галина ЛУЦИШИН

Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДІАСПОРИ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

Аналізуючи особливості міжнародних відносин України, зростаючу роль сучасних міграційних процесів, можна стверджувати, що діаспора має значний вплив на формування та розвиток зовнішньої політики нашої держави, вона сприяє досягненню взаєморозуміння, скріплення дружніх міждержавних відносин, тим паче, що українська діаспора є доволі чисельною (біля 10 млн. громадян інших держав, які вважають себе етнічними українцями і розглядають Україну як етнічну батьківщину). Стан української діаспори вже тривалий час залишається об'єктом посиленої уваги урядів та політичних сил, які аналізують позицію своїх співвітчизників за кордоном. Не менш важливу роль для налагодження міжнародних зв'язків діаспора — національна держава відіграють такі критерії, як авторитетність організацій, які представляють діаспору (на міжнародному рівні українська діаспора представлена багатьма впливовими організаціями, зокрема, Українською всесвітньою координаційною радою, Світовим конгресом українців, Українсько-Американською Координаційною Радою), наявність впливових лідерів, готовність до співпраці з іншими організаціями тощо.

Теза про те, що наявність національних діаспорних організацій дуже часто виступає стимулюючим фактором для розвитку міждержавних відносин, не потребує особливого доведення, і на її користь свідчить ряд фактів. Зокрема, аналізуючи результати візитів представників вищих органів української влади до інших держав за останні кілька років, можна стверджувати, що практично в усіх випадках порушувалось питання розвитку української діаспори. Вже традиційним стає розгляд цього питання під час візиту президента України до таких держав, як США, Канада, Австралія, Бразилія, Аргентина, Польща, Угорщина, Румунія, Німеччина, Росія.

Попри всі позитивні моменти у налагодженні міжнаціонального спілкування, доводиться зустрічати висловлювання в засобах масової інформації про те, що часто відбувається використання діаспори у зовнішній політиці, здійснюється маніпулювання цим поняттям у міждержавних відносинах,

а також спекулюють цим питанням окремі політичні сили як на внутрішньополітичному, так і на міжнародному рівні. Часто дискусії, а іноді і конфлікти викликають питання, пов'язані із окремими історичними подіями (перепоховання жертв війни та політичних репресій, встановлення пам'ятних знаків тощо), аналіз ситуації щодо дотримання міжнародних норм захисту прав діаспори, мовне питання, яке на сьогодні чи не найбільше обговорюється, та ін.

Особливу роль у налагодженні тісніших відносин діаспора — національна держава відіграє рівень успішності ведення прикордонного співробітництва, і від того, яка ситуація складеться у прикордонних регіонах, залежить великим чином і рівень міждержавної співпраці. Саме добре налагоджене прикордонне спілкування сприяє покращенню міжнаціонального взаєморозуміння, подоланню бар'єрів та стереотипів, які склались історично, а також пониженню конфліктності у суміжних регіонах. Багато держав уже на початку налагодження прикордонної та міжрегіональної співпраці розглядають це як одну з можливостей вирішення проблем захисту прав діаспори у сусідніх державах. Відомий швейцарський політолог Андре Лібіх наголошує на тому, що «серед центральноєвропейських країн найбільш ліберальну політику щодо національних меншин (за виключенням циган) проводить Угорщина. Влада Угорщини, сприяючи розвитку національних меншин у своїй державі, розраховує тим самим отримати такі ж пільги для угорської національної меншини у сусідніх державах — Румунії, Словаччині, Сербії, Україні» [1].

Угорська держава, угорські благодійні організації, підписуючи договори про міждержавну, міжрегіональну чи прикордонну співпрацю, одним з головних пунктів договору завжди виділяють розвиток угорської національної меншини у сусідніх державах. На жаль, український уряд ще доволі мало уваги приділяє цьому питанню.

Українська влада повинна ставити за мету збереження національної ідентичності закордонних українців, створення і розвиток політичних, культурних та економічних зв'язків між Україною та українськими громадами, що проживають поза її межами. Конституційним обов'язком українських урядів повинна стати підтримка закордонного українства, хоча беззаперечним фактом є те, що становище українських громад визначається головним чином внутрішньополітичним статусом країни проживання. Логічним слід вважати висновок, згідно з яким лише звільнені від політичних нашарувань взаємовідносини дають можливість ефективно співпрацювати в питаннях співпраці діаспора — національна держава, однак, з іншої сторони, без політичної волі таке співробітництво неможливе. Саме за умов політичної підтримки материнської держави діаспора здатна представляти євроінтеграційні процеси України.

За період незалежності українська держава так і не розробила єдиного дієвого підходу щодо співпраці із закордонними українцями, а існуючі державні програми мають в основному формальний та фрагментарний характер. Україна, на жаль, поки що приділяє цьому питанню незначну увагу, і відстоювання інтересів своїх співвітчизників відходить на одне з останніх місць зовнішньої політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Libich A. Les minorites nationales en Europe centrale et orientale. Geneve: Georg Editeur, 1997. – 177 p.

Микола МИХ

Спілка українських громад Тульської області, м. Тула, Росія

Віктор ПАХОМОВ

Відповідальний секретар Тульського відділу Спілки письменників Росії

РОЗМІРКОВУВАННЯ З ПРИВОДУ СТАТТІ ВІДОМОГО ПОЛІТИКА УКРАЇНИ М. ПЛАВ'ЮКА «ЧИ ЗБЕРЕЖЕМО МИ УКРАЇНСЬКУ ДІАСПОРУ В ХХІ СТОЛІТТІ» (ЧАСОПИС «УКРАЇНСКИЙ ОГЛЯД», М. МОСКВА, № 1-2, 2007 Р.)

Дискусія з цієї теми була обірвана, не встигнувши розгорнутися. Часопис «Український огляд» припинив свій вихід в світ. Але ми маємо необхідність висловитися з цієї теми.

Спілка українських громад Тульського краю (Союз украинских общин Тульской области) існує вже 5 років. В її складі — місцева національна автономія українців «Хортиця» і відділення козацького резервного війська Тульського запорозьких козаків в м. Щекіно.

Крім того, ще існує в м. Тулі українська громада «Батьківська стріха».

В Тульському краї живуть біля 30 000 етнічних українців – 1 % від всіх етнічних українців Росії. Кожний третій «туляк» має зв'язок з Україною через друзів та рідних.

Як підтвердження високого рівня розвитку вихідців з України, серед туляків-українців багато майстрів – майстрів зброї, інженерів, наукових робітників, керівників шкіл, підприємств. Серед них є унікальні люди – наприклад, Шпілевої Михайло Федосійович, національний герой Франції.

Як правило, туляки-українці роблять і в органах місцевої влади.

Але більшої уваги заслуговують люди творчих фахів, які діють з вогнем свого українського серця, зберігаючи його.

Матеріали про відомих туляків-українців з'являються в місцевих, московських газетах і журналах, на інтернет-сайтах «Кобза» і «Злагода» завдяки тульському журналісту М. Миху. Наперед планується вихід збірника «Українці Тули і області».

Діяльність українських громад м. Тулі пов'язана з повсякденним життям людей міста, з їх святами.

У серпні 2006 р. делегація тульських українців брала участь у роботі IV Міжнародного Форуму українців у м. Києві.

Але не все виходить так, як нам хотілось би. Не вистачає досвіду, є проблеми матеріальні, фінансові, також проблеми реєстрування українських громад.

Зважаючи на наш досвід, ми підійшли до такого висновку:

1. Українська діаспора в Росії в XXI столітті буде збережена, якщо:
 - Україна політично й економічно стане незаперечним авторитетом серед інших країн світу;
 - За умови, якщо Україна не вступатиме до НАТО, а також до інших воєнно-політичних союзів, не буде давати своїх земель під воєнні бази інших держав;
 - За умови підтримки інших мов, зокрема української, на території України.
2. Заслуговують на увагу зусилля істориків Росії й України, спрямовані на те, щоб об'єктивно викладати історичні події, отримати доступ до архівних матеріалів і першоджерел.
3. Неоціненну роль в розвитку української діаспори відіграють також міжнародні конференції, форуми, зустрічі, обмін думками з представниками діаспорних організацій різних країн на українській землі.

Оксана ПАВЛЮК, Євгенія ЮРІЙЧУК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2006 ТА 2007 РОКІВ

Вибори до Верховної Ради 26 березня 2007 р. та позачергові вибори народних депутатів 30 вересня 2007 р. мали особливе значення для України, оскільки від їх результатів залежав вибір новоствореною владою напрямку як внутрішньої політики в державі, так і зовнішньої політики, що особливо важливо для представників української діаспори. Від того, наскільки демократично проходили вибори, залежав і висновок міжнародної спільноти про легітимність новообраної політичної законодавчої влади в Україні. Тому автори поставили перед собою мету показати роль української діаспори в легітимації політичної влади в Україні під час парламентських виборів 2006 та 2007 років та реалізувати наступні завдання: проаналізувати перебіг виборчого процесу в закордонних виборчих округах та результати голосування українців за кордоном, участь представників діаспори в роботі виборчих органів та у спостереженні.

Представники української діаспори (як західної, так і східної) повсякчас зацікавлені у демократизації та економічному відродженні України й надають їй посильну допомогу. Досить відчутною вона є під час виборчого процесу, хоча поки що малодосліджена. Українці за кордоном, які мають громадянство України, є суб'єктами виборчого процесу, беруть участь у голосуванні, в роботі виборчих органів, а українці – не громадяни України – здійснюють контроль за процедурою виборів відповідно до міжнародних стандартів, тобто виступають у ролі спостерігачів.

Під час виборів 2006 р. Постановою Центральної Виборчої Комісії України було затверджено утворення 116 закордонних виборчих дільниць у 78 країнах світу, тоді як на позачергових виборах 2007

р. їх було сформовано 115. Найбільша кількість дільниць діяли в Російській Федерації (5), Сполучених Штатах Америки (5), Федеративній Республіці Німеччини (5), Республіці Польщі (4). Кількість виборців, внесених до списків виборців на закордонних виборчих дільницях закордонного виборчого округу у 2007 р. значно скоротилась, як і скоротилась загальна кількість виборців, які взяли участь у голосуванні. Отже, спостерігається низька явка виборців, що у першу чергу пов'язано зі слабкою поінформованістю українських емігрантів щодо місць розташування дільниць у тій чи іншій країні та їх віддаленістю від місць постійного проживання виборців. Інше пояснення цього явища – упевненість виборців щодо неможливості фальсифікацій результатів голосування.

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця електоральної активності виборців та результатів голосування на закордонному виборчому окрузі на парламентських виборах 2006 р. і дострокових парламентських виборах 2007 р. [Складено за 1]

	Парламентські вибори 2006 р.	Позачергові парламентські вибори 2007 р.
Кількість виборців, внесених до списків	422137	420988
Явка виборців	34115 (8,08 % від зареєстрованих)	25549 (6,07 % від зареєстрованих)
Результати голосування за партії та виборчі блоки:		
Блок «Наша Україна»	13 637 (39.97 %)	–
Блок «Наша Україна – Народна Самооборона»	–	6 598 (25.52 %)
Партія регіонів	7 218 (21.15 %)	6 839 (26.45 %)
«Блок Юлії Тимошенко»	5 935 (17.39)	8 566 (33.13 %)
Кількість спостерігачів від діаспори в Україні	612	558

Аналіз регіональних уподобань виборців свідчить, що Блок «Наша Україна» здобув перемогу переважно у країнах Західної Європи та Америки: Сполучених Штатах Америки – 69.34 %, Канаді – 59.38 %, Італійській Республіці – 61.92 %, Королівстві Іспанії – 56.35 %, Об'єднаному Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії – 54.41 %. Натомість за Партію регіонів голосували в більшості українці, які проживають у постсоціалістичних державах: Естонській Республіці – 66.47%, Латвійській Республіці – 53.42 %, Республіці Білорусь – 42.64 %, Республіці Молдові – 70.99 %, Російській Федерації 55.70 % [1].

На позачергових виборах 30 вересня 2007 року результати змінилися на користь «Блоку Юлії Тимошенко», який відібрав більшу кількість електорату у Блоку «Наша Україна – Народна Самооборона» і здобув перемогу в Ірландії – 60.86 %, Іспанії – 52.07 %, Португалії – 52.19 %, США – 47.32 %, Франції – 40.68%, Чехії – 47.38 %. Тоді як Партія Регіонів зберегла своїх прихильників у тих же країнах [2].

Більшість закордонних виборчих дільниць створювалися при дипломатичних та консульських установах України, військових формуваннях, дислокованих за межами України, а тому переважно їх працівники були членами виборчих комісій у закордонному виборчому окрузі. Проте на деяких виборчих дільницях були задіяні і представники української діаспори від політичних партій, які брали участь у виборах, що свідчить про втілення принципу пропорційного представництва партій у виборчих органах. Але цей принцип був реалізований не на всіх дільницях за кордоном. Найбільш яскраво політичні партії були представлені на дільниці № 40 у Торонто (Канада), де головою дільничної виборчої комісії був С. В. Касянчук (Блок «Наша Україна – Народна Самооборона»), заступником – О. В. Стецишин (Соціалістична партія України), секретарем – О. В. Євсєєнко (Партія регіонів). Інші 17 членів комісії – співробітники МЗС України, які проживають в Канаді. Висловлюємо припущення про

вплив демократичного середовища канадського суспільства на формування та роботу виборчих органів [4].

Дотримання в Україні, яка перебуває на шляху трансформації політичної системи, принципів вільних виборів є важливим фактором для визнання міжнародною громадськістю держави демократичною. Особливо цьому сприяє інститут спостереження. Про авторитет України на міжнародній арені особливо дбає українська діаспора, яка, починаючи з 1991 р., відряджає контролювати виборчий процес в Україні та на закордонних дільницях велику кількість спостерігачів. Не винятком були й вибори 2006-2007 рр. Так, загальна кількість спостерігачів від міжнародних громадських організацій на виборах 26 березня 2006 р. становила 3033, з них українців діаспори представляли 612 осіб від таких організацій: Світовий Конгрес Українців (218), Український Конгресовий Комітет Америки (209), Конгрес Українців Канади (170), Українсько-Польський Форум (15). Висновки міжнародних спостерігачів були в цілому позитивними. Так, у звіті Асоціації колишніх членів Конгресу США зазначалось про значне поліпшення атмосфери навколо виборів, вільний доступ всіх партій до ЗМІ, відсутність адміністративного ресурсу, що дозволило їм охарактеризувати вибори в Україні як вільні та чесні [3]. Під час виборів 2007 р. кількість офіційних спостерігачів від міжнародних організацій знизилась до 2813, що свідчить про демократизацію виборчого процесу України в очах світової громадськості. Українську діаспору представляли 558 осіб від наступних організацій: Міжнародна громадська організація українців «Четверта Хвиля» (169), Український Конгресовий Комітет Америки (155), Канадсько-Українська Фундація (132), Українсько-Польський Форум (77), Світовий Конгрес Українців (25). Імовірні порушення під час виборчого процесу на дільницях закордонного виборчого округу контролювали 58 спостерігачів діаспори.

Отже, українці діаспори сприяють легітимації демократично обраної політичної влади в Україні, надаючи підтримку на виборах 2006 та 2007 рр. політичним силам, які у своїх програмних засадах висловлювались за чіткий курс держави в напрямку демократичного розвитку та західноєвропейської інтеграції. Вони продовжують дбати про розвиток України на шляху лібералізації політичного процесу, беручи участь в роботі виборчих органів, хоча представляють різні політичні сили не на всіх дільницях. Завдяки пильному контролю спостерігачів від діаспори за виборчим процесом в Україні з кожним роком значно зменшується кількість порушень виборчого законодавства, прав і свобод громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вибори народних депутатів України 26 березня 2006 року. Протокол ЦВК про підсумки голосування в межах закордонного виборчого округу // <http://www.cvk.gov.ua/vnd2006/w6p001.html>. Дата звернення 24.12.2007.
2. Позачергові вибори народних депутатів України 30 вересня 2007 року. Виборчі дільниці представництв України за кордоном // <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>. Дата звернення 24.12.2007.
3. Звіт щодо виборів до Верховної Ради України та в органи місцевого самоврядування Підготувала делегація колишніх членів Конгресу США 20-24 лютого 2006 р. // http://www.usukraine.org/USAFMC-February2006_Delegation_Report-UKR.pdf. Дата звернення: 24.12.2007.
4. «Про утворення дільничних виборчих комісій закордонних виборчих дільниць закордонного виборчого округу з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 р.». Постанова ЦВК від 26 березня 2006 р. // <http://uazakon.com/big/text496/pg9.htm>. Дата звернення: 24.12.2007.

Марко ПРОКОПОВИЧ

Товариство української культури Хабаровського краю «Зелений Клин», м. Хабаровськ, Росія

УКРАЇНЦІ У ХАБАРОВСЬКІМ КРАЮ

В Хабаровському краю зараз проживає близько 90 тисяч українців, з котрих 70 тисяч складають громадяни Росії і 20 тисяч заробітчани – громадяни України. Більша частина українського населення проживає в містах, як загалом усе населення Хабаровського краю.

Офіційно зареєстровані два українських товариства, одне з яких, Товариство української культури Хабаровського краю «Зелений Клин», існує 16 років. Усі роки товариство «Зелений Клин» очолює Марко

Прокопович, народжений у м. Львові, де жив у ньому до 15 жовтня 1949 р. Товариство є колективним і регіональним членом Об'єднання українців Росії з центром у Москві.

Членами товариства є чоловіки та жінки, котрим небайдуже існування української культури на Далекому Сході Росії – Зеленому Клині. Єднає усіх чудова українська пісня та співуча мова. Хор товариства «Мрія» – народний український хор Хабаровського краю, що проводить 2 – 3 концерти на місяць у селах та містах Хабаровського краю. Найвищою оцінкою хору, вокальних груп малої форми, артистів слова є те, що люди часто визнають їх як колективи, прибулі з України. Були випадки, коли глядачі просили передати посилочку рідним на Україну. Колективи дають святочні концерти, традиційним є шевченківські концерти, різдвяні, пасхальні, концерти для молоді, селян, солдат, пенсіонерів, у будинках інвалідів, для колишніх спецпереселенців.

Дійсним святом української культури були українські фестивалі. Таких фестивалів проведено 2 – у 1995 та 1999 роках. Вважаю, що фестивалі потрібно проводити кожних 5 років, але немає на це потрібних коштів. Кошти – це членські внески літніх людей, більшість котрих – пенсіонери. Тому важко виїхати на гастролі в інше місто. Адже Хабаровський край – це величезна територія.

Релігійна справа. Її унікаємо, бо присутні у нас усі українські релігійні конфесії. Не можемо українську справу розділяти на конфесії. У польській товаристві краще. Усі – католики. Мають збудований на американські гроші гарний костел. Часами користуюсь ним і я, але тільки коли приїздить раз на рік з м. Прокоп'євська український греко-католицький священик. Греко-католиків у Хабаровську залишилась одна людина. З присланих до Хабаровська двох священиків УПЦ КП один намагався створити якусь маленьку парафію, але це йому не вдалось. Мусив шукати засоби існування для своєї родини та занедбав релігійну справу. Нею займатись дуже важко. Другий взагалі покинув свій обов'язок. Скажу, що більшість українців-віруючих ходить до церков РПЦ.

Відносини з владою. По-перше, влада контролює відповідність діяльності Товариства законам Росії. По-друге, влада бере участь у деяких заходах Товариства, і це проходить на взаємних підставах. Як це виглядає? Товариство не має свого приміщення, а на оренду немає грошей. На наше звернення до крайового уряду ми отримали позитивну відповідь, і нам надають приміщення для проведення невеликих заходів з обсягом на 70-80 осіб. Для гастрольних виїздів нам потрібен транспорт. Нам його надає Міністерство культури краю. Багато спільних питань треба вирішувати національним товариствам. Для цього при Міністерстві культури краю створена Рада національних центрів, яку очолює представник Губернатора краю.

Але все-таки відчувається тенденція до зниження підтримки товариств. Все це іде зверху. Національними питаннями в Росії займається Міністерство регіональної політики. Ще воно займається житлово-комунальним господарством. От у Хабаровську в уряді є відділ, що займається партіями, релігійними об'єднаннями та іншими громадськими угрупованнями. Це власне нами. Оскільки головне – це партії, а зараз ще і релігійні об'єднання, то до нас не доходять ініціативи цього відділу.

На превеликий жаль, ми не відчуваємо, чи потрібні ми Україні. Урядові інститути України раніше підтримували з нами зв'язок. Були тісні зв'язки з Товариством «Україна», коли ним керував п. І. Драч. Нам допомагав Культурний центр України у Москві. Чому цього немає зараз? Чому колишній Голова УВКР п. М. Горинь, перебуваючи у Хабаровську зі своєю командою, нічого не зробив для українського руху і залишив серед українців не дуже добре вражіння.

А взагалі ми є такими, що нам небайдуже усе українське. Питання голодоморів в Україні 32-33 та 46-47 років нам, як і усім українцям, болісне. Роз'яснюємо цю проблему. Рівночасно ми несемо українську культуру усім жителям Хабаровського краю і тим пишаємось.

Слава Україні!

Володимир ПУКІШ

ВАТ «Агропромислова фірма «Фанагорія» м. Анапа, Краснодарський край, Росія

УКРАЇНОМОВНІ РОСІЯНИ КУБАНИ: СУЧАСНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ПОСТАНОВКА ТЕРМІНА

Пропозиція введення в науковий обіг терміну «україномовні росіяни» для найменування сучасних мешканців кубанських станиць – нащадків переважно чорноморських (колишніх запорозьких)

козаків та іногородніх селян – переселенців з малоросійських губерній Російської імперії (аналогічно до терміну «російськомовні українці»).

Історичний ракурс: особливості формування етнонаціональної самосвідомості кубанських козаків. Українська, російська та місцева самоідентифікації у 1918 – 1920-ті рр. Зрив української самоідентифікації на Кубані та її головні чинники (голодомор 1932 – 33 рр., заслання, страх). Різке зменшення числа українців між переписами 1926 та 1959 рр.

Сучасний стан української людності на Кубані. Офіційні дані останніх переписів. Усіх нащадків чорноморських козаків та іногородніх зараховано до росіян. Українцями записуються виключно особи, що переселилися з території України (чи з ін. регіонів колишнього СРСР), причому переважно ці люди є російськомовними. Сучасна російська національна орієнтація, проте, є добровільною.

Кубанська самоідентифікація (кубанці) [1]. Особливості самоназви чорноморського (кубанського) діалекту української мови: *балачка, по-нашому, по-руськи*. Диференціація між Кубанню та рештою Росії («Іду до Росії» – так каже той, хто виїжджає за межі Краснодарського краю, та й Ростовської області, далі на північ, тобто починаючи десь із Воронежа; «ми не кацапи»). Відокремлення кубанців від українців («у нас не розмовляють, у нас балакають»; «ми хохляцької мови не знаємо»; «зараз на Україні балакають не так, як раніше; справжні хохли – це ми»). Приклади спілкування представників різних генерацій однієї родини двома різними мовами (старше покоління – чорноморським діалектом української, діти – російською) та неусвідомлення цього факту самими мовцями.

Історії та фольклору кубанських козаків приділяється велика увага: до навчальної програми всіх класів загальноосвітніх шкіл уведено курс кубанознавства (регіональний аналог країнознавства); в школах відкриваються козацькі класи тощо. В той же час, студії мовної орієнтації кубанців нерідко мають хибну методологічну основу: якщо навіть за часів Російської імперії науковці чітко стояли на позиціях, що чорноморська говірка є діалектом української мови, що всі елементи народної творчості, культури, побуту, ба навіть національного характеру чорноморських козаків та іногородніх є елементами власне малоросійського (українського) етносу, то тепер, як правило:

- науковці (а за ними й публіцисти) нехтують тим фактом, що кубанське козацтво історично являло собою механічне злиття двох первісно різних елементів – українських за походженням чорноморських (колишніх запорозьких) козаків та лінійних козаків, що були за походженням росіянами (до останніх слід також включити нечисленну групу старообрядців-некрасовців, донських козаків за походженням, що повернулися на Кубань на поч. ХХ ст. та у 1947 р. переважно з Румунії). Згадуючи ці два складники кубанської людності, на практиці їх не розмежовують при записах зразків усної народної творчості, вивченні діалекту (насправді, кількох говірок двох різних діалектів – чорноморського української мови та південновеликоруського російської мови). Таким чином, чорноморська говірка не відокремлюється від говірки лінійних козаків (напр.: «Говори, що склалися на Кубані, настільки своєрідні у порівнянні з ін. російськими діалектами, що радше нагадують унікальну мову, що здатна обслуговувати і російське, і українське населення і однаково зрозумілу йому»);

- для записів зразків фольклору використовують російську графіку (пояснення: так зручніше для пересічного читача, який не знає української мови; на кубанському ґрунті сформувався окремий фольклор), що неграмотно з наукової точки зору і спотворює автентичність таких записів;

- відсутність у навчальній програмі філологів (етнографів) курсу української мови (діалектології) чи бодай української фонетики призводить до того, що дослідники несамохиті спотворюють записувані лексеми, фразеологізми тощо (напр., укр. [и] сприймається як рос. [э], що затемнює етимологію – «побрыхэнькы»).

Невдала спроба української етноідентифікації кубанців, здійснена частиною інтелігенції на поч. 1990-х рр. Державний компонент (російський патріотизм, оснований на історичній пам'яті про військові перемоги козаків); етнонаціональний компонент. Українська мова для кубанців не стала мотивуючим чинником ідентичності. Сучасні кубанці, безперечно, є росіянами за самоідентифікацією, однак поки що росіянами українськомовними.

1. Для зручності далі терміном «кубанці» будемо називати саме українськомовних мешканців Кубані.

Олег РУМЯНЦЕВ
Університет Ca' Foscari, Венеція, Італія

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ ВЧОРА І СЬОГОДНІ

На теренах Югославії перші поселення етнічних українців, які сьогодні стали основою русинської діаспори, з'явилися у середині XVIII ст. Натомість в цій доповіді йтиметься про суто українську, галицьку діаспору в Югославії, представники якої з'явилися в Боснії, а пізніше і в Славонії, наприкінці XIX ст.

Збереження ідентичності цих переселенців, які були уніатами, називали себе русинами та не мали можливості формувати чисто українські компактні поселення, насамперед було пов'язане з релігійним питанням, оскільки українці опинилися під впливом православних та католиків західного обряду. Відсутність свого духовенства, прихід перших священників, боротьба за релігійні права та зародження просвітницького руху були першими етапами боротьби проти асиміляції.

У період між світовими війнами в 15-тисячній громаді зародився ідеологічний і релігійний розкол, внаслідок чого боротьба за збереження національної ідентичності запроваджувалась в різних напрямках. Об'єднуючими факторами були в одному випадку релігія та аполітичність, у другому – націоналізм та політика, в інших – аполітичність та елітарна культура. Бракувало взаємного порозуміння, що негативно впливало на культурний розвиток громади.

Після Другої світової війни відбулось чергове переселення українців Боснії до Воєводини, Славонії та країн дальнього зарубіжжя. Важкі умови життя, конфлікт з СРСР, становище духовенства та інші суспільно-політичні обставини не дозволяли українцям займатись питаннями культури. Відродження починається в середині 60-х років, коли активісти доклали зусиль до організації літніх молодіжних таборів, введення уроків української мови у школах, організації своїх радіопередач, друкування перших статей рідною мовою, та взагалі до пробудження української національної свідомості між членами громади. Однак перешкоди політичного і бюрократичного типу не дозволили отримати бажаних результатів. Курси української мови були непостійними, територіальна розпорошеність часто унеможлиблювала формування українських класів, видання підручників було повільним процесом, підтримка держави залежала від суто локальних ситуацій. Негативно впливали недостатність культурно-освітніх фахівців, складні відносини з УРСР, пасивність багатьох українців. Лише культурно-мистецька та видавнича активність в окремих осередках допомагала зберігати єдність громади.

В 1989-1991 роках діяльність поживалено, а окремої уваги надано встановленню зв'язків із вже незалежною Україною. Югославські війни тимчасово припиняють цей розвиток, однак кінець століття означився новими результатами.

Найбільшою з югославських діаспор, розділених новими кордонами, сьогодні є 5-тисячна сербська громада. Українські організації цієї країни зміцнили свої позиції на державному рівні, організували фестивалі, радіопрограми, друковані видання та створили підстави для національно-культурного прогресу, хоча занепад первісної культури все ж відчувається. В Боснії українська громада, де активність значно поживалено, все ще намагається подолати наслідки війни. В Хорватії українці згадуються навіть в Конституції, однак етнічні ознаки громади значним чином втрачено. В Македонії активісти намагаються збудити в етнічних українцях забуту етнічну свідомість. Таким чином, в умовах глобалізації та відповідної домінації економічних та іміджевих стимулів над національно-культурним аспектом, а також в умовах поширених можливостей та стабільних відносин з українським материком, боротьба за розвиток української культури в колишній Югославії стає боротьбою за відродження втраченого.

Victor SATZEWICH

Department of Sociology McMaster University, Hamilton, Ontario, Canada

TRANSNATIONALS OR DIASPORAS? ETHNICITY AND IDENTITY IN A GLOBALIZED CONTEXT

Over the past 20 years, a number of social scientists have expressed dissatisfaction with the kinds of approaches to understanding ethnicity, race, and immigration that have guided scholarship in the past. Previous generations of scholars have spoken of the differences between immigrants, migrants, refugees, and

illegal immigrants. Others spoke of ethnicity, visible minorities, non-visible minorities, and 'race' and racism. New generations of researchers argue that in this age of globalization we need new theories and new concepts in order to truly understand the complexities of migration, ethnic group formation, and identity maintenance and change.

As a result, the concepts of 'diaspora' and 'transnational' have become popular alternatives to many of the terms that have been traditionally used to describe people who have moved abroad, their patterns of settlement, their identities, and their communities. The concepts share similar critiques of existing literature and display similar concerns about the changing nature of immigrant and ethnic group activities, practices, and community life. For example, when Alejandro Portes et al. (1999, 221) talk about the transnational practices of immigrants that include 'the manifold socio-cultural enterprises oriented toward the reinforcement of a national identity abroad or the collective enjoyment of cultural goods', they seem to be talking about the same thing that Robin Cohen (1997) describes as a diaspora's effort to maintain a strong ethnic group consciousness over time.

In this context, many scholars now talk about 'transmigrants' (Basch et al. 1994), 'transnational immigrants' (Glick Schiller 1999), 'transnational communities' (Van Hear 1998), 'ethno-national diasporas' (Sheffer 2003), 'ethnic diasporas' (Tatla 1999), and 'transnational diasporas' instead of ethnic and/or immigrant communities.

A number of efforts have recently been undertaken to define, operationalize, theorize, and critique the two concepts (Akenson, 1995; Brubaker 2005; Cohen, 1995; Cohen 1997; Vertovec 1999; Glick Schiller 1999; Reis, 2004; Satzewich and Wong 2006). However, there has been less interest in systematically analyzing the relationship between the concepts of 'diaspora' and 'transnationalism'. While Brubaker (2005, 6) notes in passing that there has been a fusing of the literature on transnationalism and diaspora in recent years, he does not systematically analyze this trend. Do these concepts describe the same social reality, or do they try to capture different aspects of social life? If there is a difference between the two terms and their associated approaches, then how should researchers conceptualize the relationship between the terms diaspora and transnational? What are some of the strengths and weaknesses of diaspora and transnational studies? And do these approaches really constitute effective alternatives to earlier approaches and concepts? This paper is a critical appreciation of both concepts. First, I delineate some of the main similarities and differences between the concepts of diaspora and transnationalism and assess their relative strengths and weaknesses. Second, I try to offer a way of thinking about the links between the two concepts and approaches.

Ярослав СИРНИК

Українське історичне товариство у Польщі

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ТОВАРИСТВО У ПОЛЬЩІ (1956-1990), ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РОЛЬ У ДЕРЖАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

1. Українці у Польщі після II світової війни:

- а) переселення 1944-1947;
- б) підпілля;
- в) акція «Вісла»;
- г) період «неіснування» 1947-1952;

2. Генезис УСКТ:

- а) постанова Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП) з квітня 1952 р.; б) створення т.зв. культурно-освітніх комісій;
- в) студентський рух;
- г) Організаційний з'їзд УСКТ

3. Характеристика діяльності УСКТ – чим було для комуністичного режиму, яким хотіли бачити його українці:

- а) УСКТ і справа повернення українців;
- б) УСКТ і справа відновлення Греко-католицької церкви;

- в) лемківська проблема;
 - г) культурно-освітня діяльність;
 - д) УСКТ – ідеологічний «трансмійний пас»;
 - е) під наглядом комуністичної безпеки;
 - є) співпраця з ТКЗЗК «Україна», КСУ.
4. Роль у державотворчому процесі в Україні:
- а) «Наше слово», «Український календар»;
 - б) Польща як транзитна держава;
 - в) 80-і роки (особливо 1988-1989).

Анатолій СКАЛЬСЬКИЙ
Спілка українців Латвії

УКРАЇНЬКА ТЕМА В ЗМІ ЛАТВІЇ

Імідж кожної нацменшини в країні проживання суттєво залежить від двох факторів: внутрішнього, який створює сама нацменшина своєю активністю, питомою вагою в громадському житті країни проживання і т. і., і зовнішнього – який визначається авторитетом її етнічної батьківщини. Але ці обидва фактори доносяться до громадськості ЗМІ під певним кутом зору. Враховуючи важливість позиції ЗМІ у створенні того чи іншого іміджу української громади як національної меншини Латвії, автором було проведено дослідження позицій друкованих ЗМІ Латвії щодо висвітлення української теми. Дослідження з цього питання проводилось періодично протягом 2006-2007 років за категоріями:

- Кількість публікацій на українську тему в головних щоденних газетах;
- Відносний обсяг публікацій у виданнях;
- Джерела опублікованих матеріалів;
- Спрямованість опублікованих матеріалів.

Головні висновки з проведеного дослідження:

1. в ЗМІ Латвії існує чітко виражена непропорційність між обсягами публікацій на українську тему та українською читацькою аудиторією;
2. підбірки публікацій в більшості характеризуються недоброзичливим чи, в кращому разі, нейтральним висвітленням української тематики;
3. мізерна кількість матеріалів про місцевих українців;
4. недооцінка українськими громадськими організаціями відношень з місцевими ЗМІ;
5. необхідність налагодження регулярного видання газети Спілки українців Латвії «Вісник» через знаходження стабільного джерела її фінансування.

Наталія СОВІНСЬКА

Ukrainian Academy of Arts and Sciences, Manitoba Parent for Ukrainian Education, Вінніпег, Канада

УКРАЇНЦІ-ЕМІГРАНТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ

Наприкінці ХХ ст. у всьому світі різко зросла кількість мігрантів. За деякими оцінками, близько 100 млн. осіб проживають на території тих держав, громадянами яких вони не є. Якщо до них додати й тих, хто нещодавно отримали нове громадянство, нелегальних мігрантів, а також велику кількість сезонних, тимчасових робітників і мешканців прикордонних регіонів, які працюють на території сусідньої держави, то це число зростає до понад 150 млн. осіб.

Згідно з даними Світового конгресу українців, сьогодні за межами України проживає близько 20 мільйонів осіб українського походження. У той час, як за останні 10 років населення України, що нині нараховує 47 мільйонів, зменшувалося, українська діаспора зростала через досить інтенсивну еміграцію. Такі країни, як Португалія, Іспанія, Італія та Греція, в яких до 1991 р. українська імміграція

була незначною, на сьогодні стали великими центрами українського поселення. Значна кількість наших громадян перебуває також в Польщі, Чехії, Англії, Словаччині та ін.

Проблема еміграції робочої сили є доволі гострою в нашій країні за останні роки. На сьогодні нас цікавить доля українців-емігрантів, які проживають в країнах зарубіжжя, їх проблеми адаптації та інтеграції в чужоземне суспільство.

Досить багато уваги приділяється останнім часом вивченню, дослідженню та аналізу четвертої хвилі еміграції, в ЗМІ зустрічаємося з дослідженнями українських журналістів відносно проблем, з якими стикаються наші побратими в країнах зарубіжжя. Піднімаються також питання торгівлі людьми, створюються відповідні установи для захисту громадян. Окрім цього, великі надії покладаються на Державну програму «Закордонне українство» на період до 2010 року». Це досить вагомий і солідний документ, в якому передбачено чимало важливих і цікавих заходів. Та все ж таки життя українців-емігрантів переповнене проблемами правового, економічного, соціального та духовного характеру.

Однією з основних проблем адаптації постає питання правового захисту. Незнання законів певної держави, незнання своїх прав, приводить до того, що українці часто стають жертвами нечесних роботодавців. Велика кількість наших громадян перебувають нелегально, відповідно, до основних проблем додаються фактори, спричинені незаконним перебуванням в тій чи іншій державі, питання відсутності соціального захисту. У стані постійного страху перед контролем поліції, депортації українці намагаються зменшити до мінімуму час перебування поза місцем праці. Обмежуються рідкісними дзвінками в Україну та передачею посилок рідним.

Питання мови є однією з найбільших проблем для всіх наших співвітчизників (легальних чи нелегальних), що впливає на повноцінне життя та перебування в країні. З великими труднощами зустрічаються ті українці, що емігрували сім'ями. Незнання мови – великий бар'єр для продовження навчання дітей-емігрантів. Вони часто зустрічаються з проблемами адаптації в дитячому середовищі, виборі друзів з одного боку, а з іншого – недостатня увага з боку зайнятих батьків часто призводить до депресивного стану дитини. Питання мови також тісно пов'язане з питанням працевлаштування. Іноземні роботодавці зацікавлені в такого роду робітниках, а попросту слугах: мовчазні, без претензій, на послугі 24 години на добу. До прикладу, вихідці з Азії та Африканського континенту вміють ставити свої умови. Українці ж дуже часто за платню 400 – 600 євро згодні доглядати за старшими людьми, інвалідами чи дітьми, прибирати, куварити, займатися хатніми тваринами і виконувати інші доручення. Зазвичай сюди треба додати безплатне проживання і харчування у хазяїв. Та, знаючи, що наймінімальніша оренда квартири коштує 500 євро (плюс стандарт – 5 рахунків: вода, світло, газ, сміття, телефон), зрозуміло, що з такою заробітною платнею можливість мати окреме житло просто відпадає, як і, до речі, можливість вести якесь приватне життя.

Наприклад, оцінюється, що в 2002 році до Італії прибуло 14.035 українців, що в свою чергу становило 3,1 % від загальної кількості східноєвропейських іммігрантів. Вже в 2003 році ця цифра становила 120.956 осіб або 13,4 %. Легалізувалося в 2002 році 27 тисяч українців.

Не менш важливою є проблема охорони здоров'я та медичного забезпечення. Недоступними для багатьох були і медичні послуги, зокрема через брак інформації. Тому траплялись випадки, коли людина терпіла до останнього, хвороба прогресувала, і наприкінці, коли вже нічого не можна було зробити, їхала додому або вдавалася до самолікування, що спричиняло до важких наслідків.

Ще одне болюче питання наших співвітчизників за кордоном – нееквівалентність їхньої освіти до закордонних стандартів. У більшості випадків емігрують люди з вищою освітою, що не можуть працювати за своєю спеціальністю навіть при хорошому знанні мови. Щоб знайти роботу за спеціальністю, потрібно: підтвердити свій диплом спеціаліста, мати досвід роботи в країні перебування, а також вільне володіння мовою.

До вище перерахованих проблем додаються: зміна стилю життя, різні психологічні проблеми, розлука з рідними, не завжди доброзичливе ставлення з боку роботодавців або ж самих українців, адаптація в українських громадах та ін. Як правило, люди, які поїхали на заробітки, перебувають під постійним психологічним тиском. Стрессова ситуація починається ще на перетині кордону: страх перед невідомістю, майже як крок у нікуди.

Ще один тягар для українців — зневажливе ставлення корінного населення та усвідомлення свого соціального становища. В людей, які на батьківщині були незалежними і посідали шановане місце в

суспільстві, знижується самооцінка. Чимало з них не має дозволу на проживання, а отже, — змоги вільного пересування не тільки в Україну, щоб відвідати родичів, але й всередині країни.

Незважаючи на усі проблеми, з якими стикаються наші співвітчизники в країнах зарубіжжя, багато з них досягають вагомих результатів у новому чужоземному середовищі. Завдяки притаманній нашому народу працелюбності, неординарному мисленню, завзятості українці все більше і більше завойовують та підтверджують свій авторитет, представляючи нашу країну на світовому рівні.

Ольга ТАРАСЮК

Українсько-італійська культурна асоціація «Калина», м. Салерно, Італія

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Українська громада в Італії – одна з найчисельніших. За офіційними даними МВС Італії, на кінець лютого 2007 року на території країни легально перебуває біля 99 тисяч українців, за даними «Карітасу» – 195 тисяч.

Салерно посідає четверте місце в Італії за кількістю українських заробітчан (після Мілану, Риму та Неаполя). У провінції Салерно налічується приблизно 12-13 тисяч легалізованих українців.

До 2002 року майже всі українські заробітчани жили на нелегальному становищі. Про ніяку інтеграцію мови не було. Тоді мова йшла про співжиття. З прийняттям закону про легалізацію у 2002 році більшість заробітчан змогли легалізуватися. При міських адміністраціях відкрили спеціальні відділи, які займаються проблемами іммігрантів. Для іммігрантів почали проводити курси орієнтації в італійському середовищі, яких проте було недостатньо, щоб задовільнити попит бажаючих. Серед організованих курсів – курси комп'ютерної азбуки, курси домашніх співпрацівників та догляду за хворими, курси основ туристичного бізнесу, курси культурного посередника і, звичайно, що найголовніше, курси поглибленого вивчення італійської мови. Ці та інші курси спрямовані на покращення, а може, полегшення інтеграції іммігрантів у середовище, в якому вони перебувають.

Інтеграція соціальна. Завдяки такій політиці частина, хай і незначна, іммігрантів зуміла покращити своє соціальне становище. Хтось працює секретарем в офісі, хтось прийнятий на роботу в будинок одиноких чи перестарілих людей, хтось – у туристичну агенцію, в типографію, у крамницю, перекладачем, хтось викладачем у навчальних закладах, дитячих садочках, хтось – у видавництвах, хтось відкрив свою справу.

Інтеграція політична. Закон Італії не передбачає участі заробітчан в адміністративних виборах. Проте у 2004 році в Римі провели вибори додаткового радника іммігрантів до міської управи, в результаті чого було вибрано чотири представники від чотирьох географічних зон: Європи, Азії, Африки та Америки. У 2006 році такі вибори були проведені в Салерно. Від країн, що населяють Європу, на виборах перемогла голова української асоціації. Зараз такі вибори проводяться і в деяких інших містах Італії.

При обласних, районних та міських радах у ряді міст створено іммігрантські ради, які мають можливість вирішувати свої проблеми, шукати допомоги, впливати якимось чином на імміграційну політику місцевих управ. У Салерно з 2002 року голова української асоціації є членом районної іммігрантської ради. Щороку проводяться обласні та районні конференції з питань становища імміграції, в яких українці беруть найактивнішу участь.

Інтеграція культурна. Без взаємного розуміння не буде справжньої інтеграції. З давніх давен відомо, що культура і спорт – два аспекти, які найкраще сприяють взаєморозумінню між народами. Не знаючи мови, люди починають розуміти один одного. В Італії українська діаспора в цьому напрямку робить дуже багато. У 2002 році в Салерно створено українсько-італійську культурну асоціацію «Калина», метою якої є об'єднати українців, що проживають на території району, для збереження української культури шляхом проведення різноманітних заходів, дати можливість італійським громадянам пізнати традиції та культуру України, українським – історію та культуру Італії. «Калина» була першою українською заробітчанською асоціацією, яка проводила просвітницьку діяльність не тільки серед земляків, але й серед італійців. При асоціації створено ансамбль «Калина». За п'ять років діяльності проведено (або взято участь) більш ніж 170 різних ініціатив. Серед них концерти, фестивалі (у

тому числі, міжнародні), культурні зустрічі, вечори, свята, екскурсійні поїздки, часто організовані італійськими структурами, а це означає, що йде широка пропаганда української культури. У програмі ансамблю, крім українських пісень, є й італійські. І якщо українські пісні італійським глядачам подобається слухати, бо вони відкривають для себе незнайомий світ української культури, то італійські пісні вони співають разом з виконавцями і реагують на них гарячими оплесками і з великою вдячністю.

В італійських виданнях «Серафіко», «Аджіре», «Архімондо» постійно друкуються статті про Україну, її культуру та традиції. Так італійські читачі мають змогу краще пізнати світ людей, які в них працюють. В основному автори цих статей – члени асоціації «Калина».

У 2007 році на відзначення своєї 5-річної діяльності асоціація організувала Перший Інтернаціональний Фестиваль української та італійської пісні на національному рівні. У ньому брали участь іммігранти різних національностей, і всі вони співали й українською мовою. Вже поступили заявки від італійських виконавців на участь у Другому фестивалі. На прохання іммігрантів інших національностей при асоціації створено обласний іммігрантський хор, який на сьогодні об'єднує іммігрантів семи національностей і який дебютував на фестивалі. Українські пісні співали росіяни, молдавани, грузини, киргизи, філіппінці і шріланкези.

Зараз вже укомплектована книга «Українська спільнота в Салерно», яка вийде українською та італійською мовами. Вона коротко розповідає про історію України, про її традиції, про життя українців в Салерно і провінції, а також знайомить італійських громадян з окремими заробітчанами, їхніми минулими і теперішніми здобутками, показує, що ми – нація, в якій є своя культура і традиції.

Для покращення інтеграції відіграє немало роль книга «Салерно. Місто, в якому ми живемо», яка виходить українською мовою для ознайомлення заробітчан з історією Салерно.

Інтеграція дітей та молоді. Інтеграція дітей та молоді проходить набагато легше і швидше, ніж дорослих. Діти, опинившись у чужій країні, починають відвідувати школу, не знаючи мови, і вже через два-три місяці вільно спілкуються зі своїми ровесниками. Вони швидше звикають до життєвих перемін, переймають нові звички, спосіб мислення та ведення життя. Може, в цьому випадку доречно говорити не про інтеграцію, а про асиміляцію. Українське родове коріння не настільки міцне, як у дорослих, тому вони його скоріше забувають і сприймають італійські погляди як щось належне, не завжди аналізуючи. Велика роль у цьому випадку відводиться батькам, які, на жаль, не завжди вважають за потрібне виховувати їх у дусі кращих українських традицій. За 5 років ми так і не змогли відкрити в Салерно української недільної школи, хоч намагалися не раз це зробити. Від батьків часто можна почути, що знання української мови, історії в Італії дітям не потрібне. Важко зрозуміти, чи тут має місце озлобленість на державу, яка змусила поневірятися народ по світах, чи звичайна байдужість, чи надмірне захоплення всім закордонним, чи небажання ускладнювати собі життя зайвими навантаженнями. Це вже асиміляція. Як тут не згадати слова одного з мерів міста: «Якщо хочете жити в Італії, повинні забути, що ви – українці, сенегальці чи філіппінці. Ви повинні стати італійцями і залишити позаду все, що вас від них відрізняє» Це була відповідь на прохання виділити приміщення для занять української недільної школи. В окремих випадках діти залучаються до проведення українських свят, концертів, але цього, звичайно, не досить, щоб зберегти нашу культуру та традиції.

Щодо молоді, тут проблеми інші. Рідко кого можна залучити до громадської роботи. Молодь, яка навчається в навчальних закладах, надто завантажена навчанням. Ті, хто працює, зморені роботою, теж або не мають часу на участь у просвітницьких заходах, або не зацікавлені в них. Вважаю, що заходи на зразок Міжнародного конкурсу «Діти України» можуть внести певний вклад у розвиток цього питання.

Кожна нація має певні риси, які відрізняють її від інших націй. В умовах імміграції нелегко зберегти свою національну ідентичність. Вливаючись у чуже середовище, людина мимоволі переймає певною мірою звички, спосіб життя цього суспільства, в якому опинилася. Ми починаємо вставляти італійські слова у розмовах між собою, іноді не виправдано часто. Ми починаємо захоплюватися їхньою кухнею, одягом, переймаємо їхні жести, манеру говорити, інтонацію. Таких людей багато, і це дуже впадає у вічі. Українські страви починають готуватися на італійський спосіб.

Велику, неоціненну роль у збереженні української культури відіграють українські культурні організації. Починаючи з 2004 року, в Римі Товариством українців в Італії (Голова – Ганна Умлева) проводиться фестиваль української народної творчості «Гілка калини», який єднає українців, що проживають в Італії. З усієї Італії приїжджають колективи, щоб взяти участь у цьому фестивалі.

Неможливо передати на словах цього емоційного злету, який витає під час проведення подібних заходів.

У Неапольському регіоні добре відомі художні колективи, що несуть в люди українську пісню, організують Дні України. «Калина», «Зорепад». «Лелеченьки». «Намисто», «Усмішка», «Писанка»... У Салерно традиційними стали фестивалі української пісні, Шевченківські вечори, Дні Матері, Різдвяні заходи, українські вечери. «Калина» є частим гостем на телепередачах, часто показують наші свята по місцевому телебаченню, про нас пишуть у газетах, публікують фотографії. Ми розпочали роботу над випуском диску «Українські традиції» для розповсюдження в навчальних закладах регіону з метою кращого ознайомлення італійської молоді з нашою культурою. Але такі диски необхідні і нашим дітям, особливо тим, хто залишив Україну у ранньому віці.

В Італії виходять українські газети «Українська газета», «Форум», «Міст», «Наша газета», журнали «До світла», «Голос України в Італії», які на своїх сторінках розповідають про події в Україні, життя іммігрантів в Італії, про українські релігійні та народні свята. Ці видання могли б зіграти важливу роль у збереженні національної культури, та, на жаль, розходяться вони не так, як хотілось би. Люди шкодують грошей на придбання української преси.

Інтеграцією іммігрантів в Італії займаються певні італійські структури, проводиться певна державна політика. Збереженням національної ідентичності мала би зайнятися наша держава. Ми робимо все, що в наших силах, але можемо ми не так багато, адже всі ми працюємо, а громадською роботою займаємося у вільний від роботи час, відбираючи його від наших дітей і сімей. Подумаймо про це разом.

Олена ТЮНІНА

Придністровський державний університет ім. Т. Шевченка, м. Тирасполь, Придністров'я

HISTORICAL FACTS OF THE UKRAINIANS SETTLEMENT IN PRIDNESTROVYE

In terms of the development of the Ukrainians' settlement in Moldavian region and Pridnestrovye it is necessary to pay attention to two factors, such as the formation of the Ukrainian nation since ancient times, and the territorial features and special political conditions in Pridnestrovye.

In ancient times, the area of Pridnestrovye was inhabited by Thracian and Scythian tribes.

The Getae tribe lived on the island of the Dniester (ancient name «Tiras») and the Thracian tribe lived beyond the Dniester River.

In Middle Ages the area of Transnistria (today's Pridnestrovye) was under the rule of the Goths. Transnistria was an early crossroads of people and cultures, including the South Slavs, who reached it in the 6th century. It became a formal part of the Grand Duchy of Lithuania in the 15th century.

The territory was divided after the Crimean Khanate conquered the southern part, which was included in 1504 and was under the control of the Ottoman Empire. The northern part remained under the control of the Grand Duchy of Lithuania, as part of the historical region of Podolia. While the territory beyond the Dniester was never politically part of Moldavia, some areas of today's Transnistria in the 16th century were owned by Moldavian boyars, being given by the Moldavian rulers. Along with a nomadic Tatar population, the area was populated by Romanians, Ukrainians, and Russians. Later research, states that the largest group living between the Dniester and the Bug (a larger territory than actual Transnistria) in the 18th century was made up of Slavs, primarily Ukrainian peasants ^[1].

The lands comprising Pridnestrovye, long settled by Russians and Ukrainians, were incorporated into Russia at the end of the 18th century, in 1792, becoming part of the Podolsk and Kherson governorates. The Russian government declared that the region between the Dniester and the Bug was to become a new principality named «New Moldavia», under Russian suzerainty. Plots of land were distributed among Moldavian peasants.

After the Russian Civil War in 1922, the Ukrainian SSR was created. It undertook the certain political obligation due to their citizens, who lived inside today's Pridnestrovye, because its territory was an essential part of the Ukraine. In 1924, the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic was established on the territory of the Ukraine. At that time, the population of Moldavian ASSR was 48 % Ukrainian, 30 % Moldavian, 9 % Russian, and 8.5 % Jewish. According to the Soviet census of 1926, in the districts of Camenca, Rybnitsa,

Dubosary, Grigoriopol, Tiraspol and Slobodzeyya, a territory roughly similar with today's Pridnestrovye, there were 44,11 % Moldavians, 27,18 % Ukrainians, 13,69 % Russians, 8,21 % Jews, 3,01 % Germans etc ^[2]. The number of the Ukrainians has changed because of the decrease factor that comprises returning of emigrants to the Ukraine.

A strip of land on the left bank of the Dniester in the Ukrainian SSR was transferred to it in 1940 (the strip being roughly equivalent to the territory of today's Pridnestrovye). In 1960s practically all the subjects at schools on the territory of Transnistria were in Russian. That was the reason for which the Ukrainian culture fell in decay. According to the census in 1989, the population in Transnistria was 39.9 % Moldavian, 28.3 % Ukrainian, 25.4 % Russian, 1.9 % Bulgarian.

The disintegration of the USSR and the emergence of the Ukraine and Moldova Republic as independent States causes to a trauma to many thousands of Moldavians, Ukrainians and Russians who have close relatives on both sides of what were previously merely formal frontiers. Such difficulties for Ukrainians and people living inside the former Union as borders and customs appeared.

On September 2nd, 1990, the Pridnestrovian Moldavian Soviet Socialist Republic was unilaterally proclaimed. In Pridnestrovye, the decision on state establishment and realization of the right on self-determination was carried out not privately by a narrow circle, but it was discussed at numerous meetings of citizens, and later it was accepted by all Pridnestrovian population in the referendum. It is also rather indicative that all social, demographic, and national layers of the population, and first of all three basic groups of Pridnestrovian inhabitants – Moldavians, Ukrainians and Russians – took part in this referendum ^[3].

Moldavian Pridnestrovye is now legally part of Moldova Republic. It includes the left bank of the Dniester and, on the right bank, the town of Bendery. A particular feature of Pridnestrovye is the multinational composition of its population, Moldavians accounting for about 40 per cent, the Ukrainians for 30 per cent, Russians for 26 per cent and Gagauzi, Bulgars, Jews, Belarusians, Germans, Poles, Gypsies and others for about 6 per cent. The number of the Ukrainians has increased because of the growth factors such as new emigration from the Ukraine and natural growth.

On the path to national independence, the Republic of Moldova has run up against opponents who are hostile to the «renaissance of peoples that were incorporated into the former USSR against their will». The representatives of Pridnestrovye, who are concentrated mainly in the industrial cities of Pridnestrovye, have not ignored a number of acts directed by Moldova against Pridnestrovian territorial integrity. Their aim was to preserve the regions on the left bank of the Dniester and establish the Dniester Moldavian Republic. The Republic of Moldova wanted to put the Romanian language in use. That fact might lead to the changes in the Moldavian language structure itself, also destroy national customs and traditions formed by ethnic Ukrainians. Almost the entire population of Pridnestrovye has been drawn into the conflict. The Ukrainians of Pridnestrovye have also become hostage to those political adventurers. Moldova's political rulers tried to realize their political intention with the help of arms pointing out to the establishment of constitutional order. However, Pridnestrovian people could defend themselves. Armed groups have been formed and together with Cossacks who have come to the left-bank regions in order to defend «Russia's southern borders», were engaged in combat. So, the Ukrainians fought for their rights on the territory where they lived. The peaceful population of Pridnestrovye has suffered as a result of the conflict. People have died, the number of refugees from the left bank of the Dniester grew. So, in terms of the number of the Ukrainians in Pridnestrovye the figure has changed over time due to actual different factors.

In their statements the Ukraine's parliament and Ministry of Foreign Affairs have called upon the both parts of the conflict to seek an immediate political solution to all the points in dispute. Having taken into account that most of people living in Pridnestrovye are Ukrainians the Ukraine considered that the respect for national minority rights must be resolved peacefully. In May 2005, the Ukrainian government headed by Viktor Yushchenko proposed a seven-point plan by which the separation of Pridnestrovye and Moldova would be settled through a negotiated settlement and free elections. Under the plan, Pridnestrovye would remain an autonomous region of Moldova. The United States, the EU and the PMR itself expressed some level of agreement with the project.

The total number of the Ukrainians living in Pridnestrovye is about 200 thousand people. As the chair of the Union of the Ukrainians of Pridnestrovye Vasillii Protsenko points out that nowadays more than 67 thousand of the Ukrainians in Pridnestrovye are the citizens of the Ukraine, but the whole number of Ukrainians is about 200 thousand people ^[4]. The Pridnestrovian Ukrainians take an active part in all political

actions of the Ukraine. For the Ukrainian presidential elections 7 electoral areas were set by the Ukraine for the Ukrainian citizens in Pridnestrovye.

What is a Diaspora? According to Myhailo Vynutskyi, «діаспора – це етнічна спільнота, яка живе поза материком, представники якої є повноправними громадянами країни поселення (це відмінність від «імміграції»), члени якої, незалежно від впливу (втручання чи ізоляції) материка, утворили для себе організаційні структури, які представляють інтереси цієї спільноти на світовій арені»^[5].

The above written historical facts about the Ukrainians settlement on the Pridnestrovian territory don't allow us to speak about the presence of the Ukrainian Diaspora in Pridnestrovye.

LITERATURE

1. Wilson Andrew The Ukrainians: Engaging the Eastern Diaspora // Westview Press, 1998
2. History of Transnistria // <http://www.en.wikipedia.org/wiki/wiki>
3. Galinsky I.N. Pridnestrovye: Right to Form a Sovereign State. Tiraspol, 2005, p. 9
4. 5 тисяч українців из Приднестровья приехало в Молдавию // <http://www.polit-nn.ru>
5. Винницький М: Україна і діаспора – процес формування «світового українства»// <http://www.etno.iatp.org.ua/lib/diaspora.html>

Іван ФОКІН

Одеський національний університет ім. І. Мечникова

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНЦІВ У РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Однією з країн, в якій українська діаспора є найбільшою, є Російська Федерація. Присутність представників нашого народу в цій країні є історично зумовленою.

Переселення українців в Російську імперію відбувалося кількома хвилями.

Перша хвиля відбувалась у XVI-XVII сторіччях. За умов встановлення польсько-литовського панування на південних територіях колишньої Київської Русі посилилось економічне, соціальне та релігійне гноблення.

На той час українці в основному були репрезентовані козаками-переселенцями та селянами. Переселення відбувалось на територію сучасних Воронежської, Ростовської, Смоленської областей.

Друга хвиля характеризувалась активним переселенням українців за часів петровського правління на початку 18 століття. Це переселення відбувалось у незначній кількості на північ Росії. Воно було пов'язано з заснуванням Санкт-Петербурга та активним освоєнням північних територій.

Третя хвиля представлена козацьким переселенням, ініційованим Катериною II на Кубань та Приазов'я після остаточного знищення Січі.

Четверта хвиля переселення українців відбулася під час столипінських реформ, коли величезна чисельність селян вирушила на освоєння нових земель в Сибіру.

У 30-ті роки можна було спостерігати значні примусові міграції українців на схід Радянського союзу. Ці міграції можна вважати за п'яту хвилю переселення українців до Росії.

На сучасному етапі ми можемо спостерігати повільний процес міграції населення східних областей України в західні регіони РФ. Це в першу чергу спричинено пошуком місць працевлаштування та носить характер тимчасових міграцій.

За цих обставин можна говорити про значну присутність українського населення на території східного сусіда.

При цьому це населення має певні регіональні особливості розселення. Якщо говорити про східні регіони, то там можна спостерігати цілі українські анклав (Зелений Клин).

У той же час у західних регіонах Росії українці у своїй більшості мешкають дисперсно та передусім у містах.

Якщо в Сибіру в українських селах національна ідентифікація знаходиться на дуже високому рівні, то в містах заходу РФ спостерігається прямо протилежна ситуація: українці асимілюються серед автохтонного населення та забувають про свої корені. Що цікаве, економічна та соціальна значущість

цієї групи українців (тобто місцевого) значно вища за значущість сільського. Та й чисельно, ця група значно переважає.

За таких обставин виникає насущна потреба в підвищенні національної свідомості таких українців та активному використанні їх як внутрішнього фактору зовнішньої політики Росії, зокрема, стосовно України.

Але це можливо тільки за умов проведення гідної політики з боку нашої держави по відношенню до українців, які перебувають на території України.

Тетяна ЦИМБАЛ

Криворізький економічний інститут Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана

САКРАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Проблема національної ідентичності як практична і теоретична набула актуальності та певного загострення в останні десятиліття, коли, з одного боку, активізуються міграційні процеси, з іншого – посилюються релігійно-культурні протистояння між різними регіонами, народами, етносами. Під впливом локальних «межових ситуацій» та глобальних трансформацій життєві процеси все більше набувають характеру нелінійності та непередбачуваності, зростає варіативність життєвих стратегій, плюралізується стилістика соціокультурного життя людини. Тому проблема еміграції як своєрідного пошуку людиною свого локального місця у світі та пов'язана з нею проблема збереження національної ідентичності привертають все більше уваги науковців та політиків.

Сьогодні в умовах мультикультуралізму поняття «ідентичність» для багатьох пересічних громадян європейських країн стало неприйнятним. У суспільстві розповсюджуються ненависть та розлюченість щодо іммігрантів, все частіше лунає заклик очистити Європу від іноземців. Актуальною є окреслена проблема і для пострадянських країн, що позбавилися комуністичної ідеології та доки не створили нової. І в умовах саме такого «ідеологічного вакууму», на думку У. Еко, народжується небезпечна нетерпимість.

Зауважимо, що поняття «ідентичність» не раз обиралося предметом серйозної філософської рефлексії, проте проблеми міграції та еміграції досліджуються переважно соціологами, демографами, істориками, залишаючись поза колом наукових інтересів сучасних філософів. Ми намагаємося розглянути ці дві проблеми комплексно в контексті авторської концепції буттєвісного укорінення людини [Див.: 1] та довести, що в умовах еміграції людина надає великого значення збереженню відчуття власного «коріння», національної ідентичності і навіть схильна до сакралізації останньої.

Проблема ідентичності сьогодні набула нової якості та нового рівня складності. Ідентичність у сучасному світі обіймає такі традиційні сторони, як персональна та культурна (локальна) ідентичність, а також і нову значущу грань – знаходження свого місця в економічному просторі (фахова або професійна ідентичність). Таким чином, ідентичність – це і персональна самототожність, і соціальна інтегрованість. Незважаючи на те, що сьогодні утворилася плюралістична ідентичність, рівні якої можуть змінюватись, її основу складає національна ідентичність як сфера сакрального.

Зауважимо, що поняття «сакральне» в даному випадку передбачає не релігійне розуміння святості, а священні для певної особи цінності та смисли її повсякденного життя. На можливості нерелігійного трактування сакрального наголошував, наприклад, Е. Дюркгейм, розглядаючи дану категорію в якості основи людського буття та умови збереження глибини традицій та моральних настанов. У сфері сакрального людина співвідносить себе зі смислоутворюючими складовими буття, найвищими цінностями. Така форма сакрального відрізняє представника традиційної національної колективістської культури від сучасного індивідуаліста-космополіта.

Крім того, зміни статусу національної держави, полікультурні та транснаціональні утворення не позбавляють сучасну людину національної приналежності та прагнення зберегти локальну культуру. Взагалі глобалізація культур відбувається у значно меншому ступені, ніж глобалізація економічна. Як підкреслює З. Бауман: «Наші залежності сьогодні повністю глобальні, а наші дії, проте, як і раніше, локальні» [2, с. 149]. Таким чином, попри глобалізацію, євроінтеграцію, або еміграцію певних груп чи окремих особистостей, зберігається історична пам'ять локальних спільнот.

Емігруючи, з метою досягнення економічної стабільності або з іншими цілями, знаходячи нові ідентичності, людина все більше прагне до сакралізації національного, того, що дає їй ґрунт, почуття культурної укоріненості. Причому здатність до географічної мобільності залежить від схильності до змін ідентичності та укоріненості. Представники деяких етносів досить легко змінюють місце проживання, пристосовуються до змін, інші емігрують лише у випадку відсутності вибору. До останніх належать і українці, які в еміграції традиційно зберігають елементи рідної культури, ставлячись до них як до священних. Адже саме національні традиції як найважливіший, глибинний елемент ідентичності дозволяють зберігати стан буттєвісної укоріненості, причому не за рахунок приниження значення інших культур, а на основі взаємоповаги та інтерсуб'єктивності.

Отже, сакральне сьогодні пов'язується з локальним, особливо в умовах мультикультуралізму, коли людина втрачає безпосередній зв'язок з батьківщиною. Емігруючи, позбавляючись національного ґрунту (добровільно або примусово), людина все більше поцінує локальні традиції, норми як єдиний зв'язок із власним корінням. Причому культурні та етичні традиції не є зовнішніми приписами, а виступають основою ідентичності особистості, умовою формування солідарності з іншими людьми на основі національної (локальної) культури, а також засобом буттєвісного укорінення людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цимбал Т. Буттєвісне укорінення людини. – К. – 2005. – 219 с.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество. – М., 2002.

Галина ЩЕРБА

Львівський національний університет ім. І. Франка

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КОНТЕКСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ З УКРАЇНИ

Розширення Європейського Союзу змінило геополітичну карту Східної і Центральної Європи. Україна, Білорусь і Молдова, що межують на Заході з новими членами ЄС – Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією – придбали статус країни-сусіда на східних кордонах Європейського Союзу, що розширюється. В той же час всі три країни мають спільні кордони з іншими країнами-членами Співдружності Незалежних Держав (СНД): Україна і Білорусь, перш за все, з Російською Федерацією, а Молдова – з Україною. Ці кордони мають відносно прозорий характер. Така обставина істотно впливає на розміри, структуру і інтенсивність міграційних потоків, що мають як законний, так і незаконний характер. У цьому контексті Україна, Білорусь і Молдова розглядаються як країни походження, призначення і транзиту різноманітних міграційних потоків. Проте в термінах міжнародної трудової міграції ці країни сприймаються перш за все як країни походження зарубіжних гастарбайтерів.

Міграції населення України, етнічна проблематика діаспор, закономірності й особливості виникнення та розвитку специфічних соціумів досліджувалися у працях Л. Ази, С. Вдовенка, В. Євтуха, О. Малиновської, А. Попка, В. Трощинського, М. Шульги та ін. Виникнення і розвиток діаспор, масштаби сучасних транснаціональних міграцій розглядають і такі російські вчені, як М. Аствацатурова, М. Дедюліна, Л. Дробіжева, В. Дятлов, Т. Іларіонова, З. Левін, А. Мілітарьов, В. Попов, В. Тішков, Ж. Тощенко та ін. Ця тематика широко проаналізована і в працях зарубіжних дослідників, серед яких – Дж. Армстронг, А. Ашкеназі, А. Бра, Р. Коен, У. Сафран, Г. Шеффер, Х. Тололян, Р. Хеттлаге та ін.

Метою статті є дослідження процесу трудової міграції як важливого джерела формування національної діаспори. Спробуємо зробити це, виходячи з таких тез:

Трудові міграції в їх сучасному вигляді, а також у передбачуваному майбутньому можуть стати важливим чинником і механізмом формування діаспор.

Діаспора є складовою частиною транснаціонального простору, який означає постійний і динамічний процес, а не статичну залежність зв'язків і позицій. Визначальна роль при цьому належить етнічним зв'язкам, які утворюються внаслідок міграційних процесів.

У фокусі більшості дослідників постійно залишаються питання формування транснаціональних просторів через ланцюг міграційних переміщень. «Під транснаціональними просторами треба розуміти практично всі форми відносин і взаємодій, які існують тривалий час і в які включено значну кількість мігрантів, тоді як діаспора виступає лише як одна із форм транснаціональних спільнот» [1, с. 48]. До світових міграційних процесів в останні роки масово долучилися й українські громадяни. Виходячи із

вищезазначеної концепції, вважаємо за доцільне більш детально проаналізувати процес формування транснаціональних соціальних просторів на прикладі української діаспори.

Наприкінці ХХ ст. в Україні в умовах становлення ринкової економіки, розвитку демократії великих розмірів набула зовнішня трудова міграція, яка для радянських часів не була характерною.

За даними Інституту соціології НАНУ у квітні 2006 р. у 15,7 % домогосподарств була хоча б одна людина з досвідом роботи за межами країни (у 2004 р. – 11,8 %, в 2005 р. – 12,1 %). Таким чином, протягом декількох останніх років спостерігається зростання потоків трудової міграції, направлених в інші країни. До 2006 р. 10,5 % дорослих жителів країни мали особистий досвід роботи за кордоном. З них 4,7 % їздили на заробітки не більше одного разу, 2,2 % – двічі, 3,3 % – тричі і більше разів [23, с. 173]. У 2006 р. планували трудові поїздки за кордон 6,5 % українців працездатного віку (у 2005 р. – 6,4 %). Лише 28,3 % гастарбайтерів працювали в інших країнах, уклавши трудовий договір з господарем, що найняв їх [3, с. 33]. Решта ж легального статусу за кордоном не мала.

Контингент потенційних трудових мігрантів формує на одну третину сільське населення країни (31,9 %), удвічі рідше – жителів її малих міст з населенням до 50 тис. чоловік (15,8 %) і втричі рідше – мешканців селищ міського типу (9,3 %). Таким чином, основна маса українців, орієнтованих на тимчасові трудові поїздки в інші країни, проживає в сільській місцевості і невеликих містах. Більше половини з них (58,3 %) – жителі західних і центральних регіонів України. Проте і інші регіони країни рекрутують чималу долю співвітчизників, що бажають знайти роботу за кордоном.

Термін перебування в закордонних трудових відрядженнях коливається від одного місяця до року, а іноді він триває і довше. Найчастіше гастарбайтерами-дебютантами стають столичні жителі. Багато з них (42,6 %) працює в інших країнах недовго – не більше трьох місяців. Інші ж затримуються там довше: для 45,6 % з них трудові поїздки за кордон тривають більше, ніж півроку. У короткочасних трудових поїздках пересічний українець перебуває помітно рідше: лише кожен четвертий з них (26,8 %) встиг попрацювати за кордоном від одного до трьох місяців [3, с. 33].

Реальні розміри потоків трудової міграції українців за межі країни невідомі. Для орієнтовної їхньої оцінки можуть бути використані непрямі дані, наприклад, статистика програм легалізацій трудових мігрантів в країнах Південної Європи. Згідно з офіційними даними, число українців, що скористалися такими програмами у Греції в 1997–1998 рр., досягло 9800 осіб; у Португалії в 2001 р. – 42600 ос., в Іспанії в 2001 р. – 7600 ос., в Італії в 2002 р. – 106291 особа [4, с. 336].

За експертними оцінками Світового банку і Міжнародної Організації Праці, число українських трудових мігрантів у Росії склало близько 1 млн. осіб. А доля грошових переказів, направлених гастарбайтерами їх сім'ям в Україні у 2005 році, досягла 2,3 % ВВП (валового внутрішнього продукту) країни. За даними Міжнародної організації з міграції і Міжнародної організації праці середнє число українців, що працюють в Росії, досягло щомісячно у 2003 р. 644 тис. осіб, які працювали тут в середньому 7,7 місяців у році. Середній же розмір грошового переказу до України не перевищував 130 доларів щомісячно [5, с. 8].

Отже, на підставі вищенаведених даних можна зробити такі висновки: 1. Переважну частину сучасної трудової еміграції з України становлять заробітчани, які потребують як організаційно-правової, так і гуманітарної допомоги. 2. Трудова міграція має як позитивні, так і негативні наслідки, але в цілому ці два різноспрямованих вектори взаємно врівноважують один одного. 3. Подальшого вдосконалення потребує механізм нормативно-правового регулювання національної діаспори, а саме забезпечення соціальних та гуманітарних прав трудових мігрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попков В.Д. Феномен этнических диаспор. – М.: ИСПАН, 2003. – 340 с.
2. Прибиткова І. Бідність як наслідок нерівного перерозподілу багатства в українському суспільстві // Українське суспільство 1992-2006. Соціологічний моніторинг /За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2006. – 578 с.
3. Прибиткова І. Рік Помаранчової влади: vox populi про рівень та якість життя в Києві та Україні (грудень 2004 р. – грудень 2005 р.) // Політичний портрет України. – К.: Фонд «Демократичні ініціативи». – 2006. – № 36. – С.21-37.
4. Review of migration systems in CIS countries. ICMPD (International Centre for migration Policy Development). – 2005. – Р. 336.
5. Известия, 11 апреля 2006 г.

СЕКЦІЯ IV

ЦЕРКВА ЯК ЦЕНТР ФОРМУВАННЯ І ПЛЕКАННЯ ДУХОВНОСТІ ТА КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ ТОТОЖНОСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАРУБІЖЖЯ

Петро Кузьма БАЛИЦЬКИЙ

Українська діаспора в Корорлівстві Данія

ВЛАДИКА ІВАН БУЧКО: ЙОГО ЗАСЛУГА У ЗБЕРЕЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (1891 – 1974)

Перед Другою світовою війною українського католицького єпископа Івана Бучка переслідувала польська влада за його пастирську й патріотичну діяльність, а передовсім за патріотичні проповіді в часі канонічних візитацій.

Польський уряд поставив ультимат – або Папа перенесе його куди-інде, або вони завезуть його до Берези Картузької. І так митрополит Андрей Шептицький був змушений вислати свого єпископа-помічника на канонічну візитацію українських церков у південній Америці. Після її закінчення з пригодами в Бразилії, де влада заборонила йому проповідувати по-українському, папа Пій XII вислав його до США виконувати обов'язки єпископа-помічника Владика Костянтина Богачевського в Філядельфії.

Американські власті вже під час війни відіслали його до Ватикану. В Римі він жив у Духовній семінарії св. Йосафата на Джаніколо біля Ватикану. Большевики відкинули його прохання вернутись до Львова. Влітку 1945 року папа Пій XII іменував єпископа Бучка Апостольським Візитатором всіх українців у Західній Європі.

Після війни він виконав унікальне завдання для добра нашого народу й Церкви як Апостольський візитатор для українців в Європі, як Владика скитальців та опікун Дивізії і всіх інших страждущих українців. Він цікавився всіма українськими людьми і справами, а по закінченні війни він хотів знати про долю біженців по таборах і чи є між ними українські священики.

Душпастирсько-святительській праці присвячена велика частина листування Кир Івана. За 5 років канцелярія Преосвященного полагодила близько 5500 різних листів. Бували часи, що квартално треба було полагоджувати 800-1000 листів, і з них переважну більшість полагоджував безпосередньо сам владика. Щоб полегшити тягар того листування, владика Іван почав видавати «Урядовий Вісник Апостольського Візитатора українців у Західній Європі» (від січня 1949), в якому вміщує свої глибоко передумані послання до духовенства й вірних. Передовсім душпастирським цілям служить і декілька видань, виданих його заходами, як Євангелія, молитовник, відпустові молитви, Книга Премудрості та різні серії іконок.

У своїй душпастирській діяльності Преосвященний присвячує особливу увагу справам молоді, її вихованню та освіті, розуміючи, що молодь в еміграції має чи не найбільшу небезпеку. Не менше лежало на серці йому й виховання всієї еміграції взагалі. Звідси його окрема турбота про школу і пресу.

Завдяки його старанням зорганізовано від самих основ душпастирську обслугу в Англії, Бельгії, Голландії, Італії; поширено її у Франції, пошвавлено в Німеччині й Австрії. Владика Іван Бучко також був основоположником релігійного життя і в Скандинавії.

Преосвященний Іван Бучко запам'ятався не тільки як архиєрей-душпастир чи меценат-добродій, але також як великий громадянин-українець, якому доля українського народу запала глибоко в серце та стала постійною спонукую до невсипущої діяльності.

В особі Владика Івана українська еміграція знайшла свого вмілого провідника і впливового покровителя.

Андрій БОНДАРЕНКО

Незалежний веб-сайт діаспори «Кобза – Українці Росії»

РОЗВИТОК, СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ В РОСІЇ

У Росії 70-х років панував войовничий атеїзм, було зруйновано майже всі храми. Найстрашніше те, що проходив процес викорінювання віри з людських сердець. Тільки наприкінці 80-х і початку 90-х

років минулого століття почалося відродження: Церкви отримали свободу. Протягом 15 років після створення федерального громадського об'єднання української діаспори Росії перед ним стоять важливі, але так і не вирішені питання щодо легітимності і самого існування та діяльності парафій українських церков – Української православної церкви Київського патріархату та Української греко-католицької церкви на теренах країни, де українці, за офіційними даними, займають третє місце щодо кількості населення.

На пленарному засіданні IV конгресу Об'єднання українців Росії (ОУР) і III з'їзду ФНКА «Українці Росії», що відбулися 9-10 квітня 2005 року в Культурному центрі України в Москві, управляючий Богородицькою єпархією УПЦ КП (Москва і Московська область) митрополит Московсько-Богородицький і Дніпропетровсько-Криворізький Адріан (Старина), член Комісії людських і громадянських прав Світового конгресу українців, звернувся в президію Конгресу з проханням про клопотання перед Президентом і урядом України щодо допомоги в рішенні ряду наболілих церковних питань. У своєму зверненні митрополит Адріан наполягав на однаковому ставленні в Росії як до віруючих Російської православної церкви, так і до інших релігійних організацій, у даному випадку – до Української православної церкви Київського патріархату.

Серед інших вимог керівника Богородицької єпархії — можливість безперешкодно зареєструвати парафії УПЦ Київського патріархату в Росії, одержати земельні ділянки в Москві та інших регіонах Росії під будівництво храмів УПЦ КП, повернути українській православній діаспорі Московсько-Богородицької єпархії Богоявленський собор з комплексом будинків Українського православного центру «Братерство» у місті Ногінську. Також митрополит Адріан просив визнати факт порушення прав і волі віруючих УПЦ КП у Росії, згідно представлених їм документів. На прохання митрополита Адріана при ОУР була створена Комісія з релігійних питань (її очолив заступник голови ФНКА «Українці Росії», голова національно-культурної автономії міста Новосибірська **Володимир Манович**), а громада УПЦ КП м. Ногінська одержала членство в ОУР.

Сьогодні в Росії українські православні і греко-католицькі громади діють тільки в декількох регіонах, служби проводять у звичайних будинках чи офісах. Усі вони, незважаючи на принизливе ставлення з боку влади і погрози, продовжують поєднуватися, приходити в українську церкву і серцем прагнуть в Україну.

Наводимо проект Резолюції «Про порушення прав парафіян українських церков у Росії», яку розглядали делегати IV Конгресу українців Росії: «IV Конгрес українців Росії з тривогою відзначає, що у Росії порушуються права парафіян, що належать до українських церков.

Такі факти з боку місцевої влади мали місце в парафії УПЦ КП у місті Ногінську Московської області. Так, у вересні 1997 року вчинили погром української парафії Богоявленського собору. На архієпископа Адріана (Старину) ОМОНівці наділи кайданки, повалили на підлогу, пізніше насильно доставили в міліцію «для бесіди». Літніх парафіян били головою об стіну, направляли на них автоматичну зброю, принижували національну гідність священників-українців. Після цього місцева влада протягом 5 років блокувала комунікації до Свято-Троїцького храму у м. Ногінську та надсилала парафії податкові рахунки на суму, еквівалентну 1 млн. американських доларів. Остання спроба виселити парафіян із їх храму датована груднем 2003 року.

У Владивостоку парафія УПЦ КП на честь Миколая Чудотворця отримала неодноразові відмови від місцевої влади у проханні про виділення земельної ділянки під будівництво типового храму. У квітні минулого року при нез'ясованих обставинах був убитий член реєстраційної двадцятки цієї парафії лікар Анатолій Криль, а прокуратура Первореченського району м. Владивосток довгий час відмовлялася відкрити справу за фактом убивства. По цій справі до офіційної Москви зверталися як МЗС України, так і СКУ. Через рік після трагедії справу так і не розкрито, що викликає стурбованість світового українства.

Порушуються права вірних УПЦ КП у Москві, де влада роками відмовляється виділити приміщення для храму або земельну ділянку під будівництво. У Москві також зафіксований факт погрому парафії УПЦ КП.

Існують проблеми з реєстрацією українських парафій Української православної і Української греко-католицької церков у Росії в Санкт-Петербурзі, Челябінську та інших місцях. Так, протягом 3 років переживали митарства з реєстрацією парафії греко-католицької церкви в місті Копейськ Челябінської області, яку очолює отець Андрій Зверев.

Комісія Людських та Громадянських Прав СКУ неодноразово зверталася до Президентів Росії Бориса Єльцина та Володимира Путіна у справі оборони прав українських парафіян у Росії, і лише у кримінальній справі щодо вбивства вірного УПЦ КП Анатолія Криля отримала відповідь.

Крім того, нас як громадян Росії і часто вірних як Московського, так і Київського Патріархатів дуже турбує та недоброзичлива і прямо ворожа атмосфера, що панує у відносинах між цими двома центрами Православ'я. Ми вважаємо, що Синод Московського Патріархату нарешті повинен визнати повну самостійність і канонічність Української православної церкви Київського патріархату, що виникла як наслідок утворення самостійної і незалежної держави України. Для цього ієрархам Російської православної церкви потрібно проявити мудрість і стриманість, припинити принижувати гідність українців і вивести відносини між цими християнськими церквами на дійсно християнський рівень взаєморозуміння та любові. А для цього покінчити з реліктами часів «холодної війни» між обома церквами, які об'єднують братів з одної Православної віри.

IV Конгрес від імені української діаспори Російської Федерації підкреслює незадовільний стан свободи совісті у Росії, зокрема у сфері міжцерковних відносин, і прохає про правову допомогу як від уряду України, так і від світового українства. Ми звертаємося до Української та Російської Церков – вивести свої відносини на рівень, що відповідає нормам дійсно християнської моралі. Українське церковне питання в Росії потребує свого вирішення. Проект підготував Василь Коломацький, голова Комітету у справах української громади у Росії Комісії людських та громадянських прав при Світовому конгресі українців.

Єпархії Української Православної церкви Київського патріархату

На сьогодні за офіційними даними прес-служби УПЦ КП на теренах Росії існує три єпархії Української Православної церкви Київського патріархату, де служать три православні владика УПЦ КП: постійний член Священного Синоду УПЦ КП митрополит Дніпропетровський і Криворізький **Адріан** (в миру – Старина Валентин Миколайович), що водночас з 1994 року очолює Богородську єпархію (Московської області) Російської Православної Церкви Київського Патріархату і представляє в Російській Федерації керівництво Української православної церкви Київського патріархату. Постійні члени Священного Синоду УПЦ КП – архієпископ Білгородський і Обоянський **Іоасаф** (в миру Шибяєв Валентин Володимирович) та єпископ Тобольський і Єнісейський **Варух** (в миру Тищенко Володимир Анатолійович).

Даємо по черзі короткі довідки про кожного з цих громадян Росії і високих священнослужителів Української православної церкви Київського патріархату

Богородська єпархія (Московської області). Митрополит Московсько-Богородський та Дніпропетровський і Криворізький Адріан з центром у м. Ногінську Московської області.

До підпорядкування Богородської єпархії УПЦ КП належать:

- Свято-Тихвінський жіночий монастир, м. Ногінськ Московської області;
- Ногінська Духовна Семінарія.

До 1993 року архімандрит Адріан, очолюючи православну громаду Богоявленського собору м. Ногінська (Московська область), відновив цей храм з руїн, під його проводом було побудовано десять нових будинків, у яких були відкриті дві православні гімназії, ліцей мистецтв, благодійна їдальня, формувалася духовна семінарія. Після заснування 23 жовтня 1995 р. Богородицької єпархії УПЦ КП, яку він очолив тоді в сані архієпископа, паперова «холодна війна» російської влади з православною громадою, що тривала з часу конфлікту Адріана з РПЦ, переросла ще й у боротьбу міжконфесійну. Богоявленський собор і прилеглий комплекс приміщень у ніч з 29 на 30 вересня 1997 року був захоплений ОМОНОм...

Наприкінці 1990-х років у Москві зареєстровано дві православні громади УПЦ КП — святих апостолів Петра і Павла і святого великомученика і цілителя Пантелеймона (зараз у місті й області діє чотири громади). У перереєстрації їм було неодноразово відмовлено, щодо виділення земельної ділянки під будівництво храму в Москві — була застосована бюрократична практика «відфутболювання». Боротьба громади УПЦ КП за право українців ходити у власний храм на чужині, молитися рідною мовою продовжується і донині.

Боротьба за існування Богородицької єпархії УПЦ КП може бути ідеальним прикладом недотримання прав і свобод людини в Росії, затверджених Конституцією держави, у чому самі росіяни неодноразово і не завжди виправдано обвинувачують найближчих сусідів. Новий федеральний Закон

«Про свободу совісті і про релігійні об'єднання» від 26 вересня 1997 р. ще більше ускладнив реєстрацію релігійних груп і організацій, особливо іноземних, одночасно «визнаючи особливу роль православ'я в історії Росії». Беручи до уваги те, що українська державність та її автокефалія Української церкви сприймається, говорячи назвами деяких книг, що вийшли в Москві, як «Український сепаратизм у Росії» чи «Українська хвороба російської нації», чекати якихось поступок безнадійно, навіть у віддаленій перспективі.

Білгородсько-Обоянська єпархія: Іосаф (Шибяєв) Архієпископ Білгородський і Обоянський

19 жовтня 1995 року відбулась хіротонія Іосафа на єпископа Білгородського і Обоянського у Володимирському кафедральному соборі міста Києва. На засіданні Архієрейського Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату від 23 жовтня 1995 року під головуванням Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета єпископ Білгородський і Обоянський Іосаф був обраний постійним членом Священного Синоду Української Православної Церкви Київського Патріархату.

2000 року підвищений до сану архієпископа за труди щодо розбудови Білгородсько-Обоянської єпархії УПЦ Київського Патріархату.

Тобольська єпархія Сибірської митрополії: Єпископ Тобольський і Єнісейський Варух
Єпископ Тобольський і Єнісейський Варух (в миру Тищенко Володимир Анатолійович).

23 лютого 1995 року відбулася його хіротонія на єпископа Тобольського та Єнісейського.

Парафії Греко-католицької церкви в Росії

Ординарій для католиків візантійського обряду в Росії

Єпископ Йосиф Верт у м. Новосибірську.

Парафії Греко-католицької церкви в Росії — це перш за все парафії засуджених і засланих українських людей, репресованих парафіян і репресованих священників. За найстрашніших умов ці українці підтримували вогник церковного життя, молилися в «каплицях»-землянках, де по черзі правили греко-католицькі і католицькі священники: звершували служби, проводили підпільну катехизацію, відпускали гріхи, вінчали. Багатьох людей саме це врятувало від фізичної та духовної загибелі.

За результатами перепису населення 2003 року, в Росії проживає близько 3 мільйонів українців, 2/3 з яких — в Сибіру. Тому, можна сказати, греко-католицькі священники зобов'язані охопити своєю душпастирською опікою щонайменше 300 тисяч осіб.

На сьогодні греко-католицькі парафії діють:

Калужька область. Парафія св. Климента — Папи Римського м. Обнінськ

Кемеровська область.

Парафія Матері Божої Непорочного Зачаття м. Новокузнецьк.

Парафія Матері Божої Неустанної Помочи м. Прокоп'євськ.

Згромадження Найсвятішого Ізбавителя (Редемптористи). Настоятель: о. Іоанн Сикало ЧНІ, бр. Роман Квасниця ЧНІ.

Згромадження Сестер Святого Йосифа Обручника Пресвятої Діви Марії

Настоятелька: с. Алоїзія Рондяк, с. Павла Дубасюк м. Прокоп'євськ, Кемеровська область; с. Терент'євське, Прокоп'євський р-н, Кемеровська область Гончар Стефанія Максимівна; с. Ясна Поляна, Прокоп'євський р-н, Кемеровська область. Медик Анна Олексіївна; д. Майський, Прокоп'євський р-н, Кемеровська область, Павдунь Текля Васильєвна; д. Кутаново, Прокоп'євський р-н, Кемеровська область, Калачник Агафія Григорівна.

Москва

1) м. Москва постійної адреси поки не має; Парох о. Валерій Шкарубський;

2) Парафія Святої Ольги: м. Москва, Храм святої Ольги, княгині Київської, парох о. Кирило Миронов.

Новосибірська область

Парафія Преображення Господнього: м. Новосибірськ, Кафедральний собор Преображення Господнього, парох о. Ростислав Колупаєв.

Омська область.

Парафія Покрова Пресвятої Богородиці: м. Омськ, парох о. Сергій Голованов

Санкт-Петербург

- 1) Російська греко-католицька парафія св. рівноапостольних Кирила і Мефодія, о. Євген Мацео.
Томська область
Парафія Преображення Господнього: м. Томськ, Кафедральний собор Преображення Господнього, парох о. Олексій Баранников.
Ханти-Мансійський автономний округ.
Парафія Різдва Пресвятої Богородиці м. Сургут, парох о. Іван Ковба.
Тюменська область, м. Нижневартовськ, парох о. Іван Лега.
Челябінська область:
Парафія св. свщмч. Йосафата. Челябінська область, м. Копейськ, парох о. Андрій Зверев.
Каплиця бл. священосповідника Леоніда, екзарха Російського: м. Челябінськ, парох о. Андрій Зверев.

Галина ВІНОГРАДСЬКА

Інститут народознавства НАН України, м. Львів

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ НАДСЯННЯ ДО ТА ПІСЛЯ ДЕПОРТАЦІЙ 1944-47 РР.

Українська Греко-католицька церква відіграла велику роль у справі пробудження національної самосвідомості, сприйняття ідеї соборності всієї України серед населення Надсяння. Представники духовенства брали активну участь у справах Перемиського культурного осередку початку XIX століття, який розпочав свою діяльність ще за два десятиліття до початку праці на цій ниві «Руської трійці» у Львові. Праця на ниві шкільництва, книговидавництва, просвітництва, започаткована перемишлянами – представниками духовенства – була підхоплена національно свідомими представниками інтелігенції Львова. Друга половина XIX ст. – період розвитку українського шкільництва. Хоч і зі значними обмеженнями, але українські діти таки мали змогу вчитися і рідною мовою. Слід відзначити велику роль парохів, вчителів, які не тільки навчали дітей та молодь, а й виховували їх у дусі патріотизму до свого, українського. У зв'язку з посиленням колонізаційних процесів, зокрема у галузі освіти, шкільництва, постала потреба у таких громадських організаціях, які б перебрали на себе функцію національного виховання, науки. Внаслідок цього постали такі визначні інституції, як «Просвіта», Наукове Товариство ім. Т. Шевченка. Саме завдяки «Просвіті», її читальням, бібліотекам, театральним гурткам українська культура популяризувалася серед населення. Проводилися спортивно-театралізовані свята – фестини. У просвітнянській діяльності на Надсянні брали активну участь представники духовенства, самі селяни та міщани різних вікових категорій.

Певними результатами виховної роботи, проведеної впродовж більш ніж століття, стали масові громадсько-політичні акції з вшанування могили борців за волю України у с. Пікуличі біля Перемишля та скромніші, з певних причин, заходи увічнення пам'яті о. М. Вербицького – яскравий вияв рівня національної самосвідомості українців Надсяння у переддень Другої світової війни та депортацій.

Громадсько-релігійне життя українців з Надсяння після депортацій 1944-47 рр. за характером та змістовим наповненням можна поділити на два етапи та підетапи:

- 1) радянський 1944 – кін. 1980-х;
 - роки сталінського повоєнного тоталітаризму (1944 – поч.. 60-х);
 - хрущовська відлига – горбачовська перебудова (1960 – кін 80-х);
- 2) сучасний (кін.1980-х – дотепер).

Під час першого, радянського етапу, громадсько-релігійне життя переселенців кардинально змінилося. Вони потрапили в іншу дійсність, в іншу державу, хоча і на українській землі. Нестерпні умови життя, боротьба за існування всупереч тоталітарному комуністичному режимові, тотальний ідеологічний контроль, репресії проти інакодумства унеможлилювали існування звичної моделі суспільних відносин.

Знищення, убивства та репресії проти греко-католицького духовенства під час Другої світової війни та депортацій 1944-47 рр., офіційна ліквідація УГКЦ у 1946 році, післявоєнні репресії суттєво підірвали основу, фундамент віками сформованого укладу громадсько-релігійного життя українців Надсяння. Підірвали, але не знищили.

До 1939 року Перемиська єпархія налічувала 454 деканатів, 640 парафій, 1159380 вірних; духовну службу виконували 746 священиків і керували нею два Владики. У 1940-х роках лише в західній частині Перемиської єпархії вбито близько 60 священників, а понад 70 репресовано. Наймолодші з них гинули на 28 році життя, найстарші – на 82-му. Найбільше число – 41 священник – було вбито польським військом, міліцією, польським підпіллям або просто грабіжницькими бандами із сусідніх польських сіл на своїх парафіях. Троє загинуло у польських тюрмах, 9 – у сибірських таборах, 10 – у радянських тюрмах НКВД, один – у німецькому таборі.

Значну частину священиків було депортовано разом з їхніми парохіянами до УРСР, дещо меншу – розсіяно по теренах Польщі в результаті акції «Вісла» у 1947 р. На новому місці багато з них намагалися не признаватися про свій сан, не реєструвалися як священники, щоб не приймати православної парафії.

Отці, які залишились до останніх днів на своїх постах на українських землях, що відійшли до Польщі (о. Василь Гриник, о. Микола Денко, о. Степан Дзюби на та інші), перейшовши через переслідування та репресії, зберегли своє життя і, вийшовши на волю, у вкрай несприятливих умовах боролися за відродження УГКЦ у Польщі. Вони залишили великий доробок, який є підвалиною для розвою відродженої в сучасних умовах Греко-католицької церкви у Польщі.

Частина греко-католицького духовенства після Другої світової війни залишилась на Заході, виконуючи свій обов'язок у різних куточках світу (в Римі, Америці, Канаді, Аргентині тощо). І там на чужині вони не змарнували свого інтелекту: о. д-р. Іван Блажейовський – автор численних наукових праць про УГКЦ від найдавніших часів, о. д-р Іван Хома – директор Богословського Наукового Інституту в Римі, владика Андрій Сапеляк – понад 30 років віддав розбудові УГКЦ в Аргентині, а 1990-х повернувся в Україну, де і до сьогодні працює на ниві розбудови УГКЦ на південно-східних українських теренах.

Умови для задоволення релігійних потреб людей в СРСР були досить обмежені. Офіційно дозволена Православна церква, яка була далеко не у кожному населеному пункті, з підпорядкуванням Москві та церковнослов'янською з російським акцентом мовою богослужінь була чужою для переселенців – греко-католиків. Та й відвідування офіційно дозвolenої церкви у радянський час було не дуже бажаним, особливо для тих, хто працював у сфері освіти, науки, державних органах, учнів шкіл та студентів. Комуністична ідеологічна система придумувала різні способи, щоб відбити охоту людям до віри в Бога. Навчання атеїстичним доктринам, починаючи зі шкільної парти та продовжуючи у вузах, влаштування різного роду суботників та чергування партпрацівників, вчителів під церквами під час найбільших християнських свят з подальшим покаранням відсутніх на суботниках та присутніх у церкві тощо. Однак релігійне виховання відбувалося у сімейному-родинному колі. Старші люди навчали дітей та онуків молитвам, дотриманню християнських етичних норм поведінки, слідували за тим, щоб рідні знали про час та звичаї святкування різних християнських свят.

На початку 90-х УГКЦ вийшла з підпілля і поступово відвоювала свої позиції, зокрема в західних областях України. Великим підґрунтям цього відродження стали, поряд з місцевими мешканцями, і переселенці з Надсяння – як священники, так і прості вірні.

У час відродження української державності кін.1980-поч.90 х років активізувалася громадсько-політична діяльність депортованих та їх нащадків. Були створені суспільно-культурні товариства «Лемківщина», «Надсяння», «Холмщина» – громадські організації переселенців, покликані відновити втрачені зв'язки з рідними землями, з земляками в Україні та поза її межами, зібрати та по можливості відновити сховані в підпілля та втрачені традиції. І тут показовим є поєднання громадського та релігійного у традиційній свідомості переселенців. Кожна громадсько-патріотична акція передбачала і релігійну складову – освячення, богослужіння, панахиди тощо. Зокрема це яскраво відобразилося у відновленні щорічних українських маніфестацій у Перемишлі з нагоди вшанування пам'яті вояків УНР-УПА на військовому цвинтарі у Пикуличах після богослужіння у греко-католицькій катедрі Івана Хрестителя. Піший похід духовенства у колоні з усіма учасниками, панахида на могилі є невід'ємним складником усього дійства.

Вшанування могили о. Михайла Вербицького, автора мелодії Національного Гімну України, у с. Млини на північ від Перемишля, теж є поєднанням цих двох складових. Адже з початку 1990-х років могила М. Вербицького стала одним з обов'язкових пунктів програми відвідання рідних земель переселенцями з різних місцевостей – не тільки з Надсяння, а й Лемківщини, Холмщини та ін.

Павло ГАЙ-НИЖНИК

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, м. Київ

ПОЗИЦІЯ ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЩОДО СТАНОВИЩА ЦЕРКВИ В МАЙБУТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Організований Гетьманський рух бере свій початок з 1920 р., коли українськими консервативними колами в еміграції, що згуртувалися навколо В. Липинського, було створено Український Союз Хліборобів Державників (УСХД). Із смертю В. Липинського 193 р. УСХД втратив вагу теоретичного центру Гетьманського руху, і у 1937 р. діяльність УСХД було припинено. Натомість прибічники гетьмана створюють Союз Гетьманців Державників (СГД) з центром у Берліні. Ця назва дуже скоро стала визначником світового Гетьманського руху. Щодо становища Церкви в майбутній Гетьманській Державі, то найчіткіші й найґрунтовніші визначення щодо бачення гетьманцями стану і ваги Церкви в майбутній Українській Державі було відображено у матеріалах З'їзду провідної на той час організації у Гетьманському русі, а саме – Союзу Гетьманців Державників Німеччини і Австрії, що відбувся 17-18 грудня 1950 р. в Авсбурзі. Вагомості й програмності рішень та настанов з'їзду СГД для гетьманців світу надав і той факт, що його резолюції затвердив Верховний керманіч Гетьманського руху гетьманіч Данило. Керівництво СГД, відзначаючи, що «в підложжі світогляду Гетьманського Руху лежить віра в Бога», разом з цим висловило занепокоєння тим, що у церковні справи втручаються діячі, які не мають нічого спільного з релігією. Було зауважено, що «обговорення справи Церкви потребує відповідної атмосфери, належної дискусії, тонкого знання справи, релігійного інтересу й відданого служіння Богові» і застережено на тому, що у цій сфері «є всі позначки найбільшої небезпеки, коли церквою має намір опанувати політика, або ще гірше – вулиця». На з'їзді було піднято три основних питання щодо церковної проблеми. Їх можна сформулювати так: 1) взаємини Церкви і Держави у майбутній самостійній Україні; 2) проблема розколу в Українській Автокефальній Православній Церкві і ставлення до цього факту Гетьманського руху; 3) питання об'єднання українських Греко-Католицької та Автокефальної Православної церков. «Хвороби», які, до речі, не вилікувані й у нинішньому українському релігійному і світському житті.

У наш час, як і у післявоєнні роки, багатьма діячами підіймається питання возз'єднання УГКЦ з УПЦ. Серед аргументів такого об'єднання у ті часи на чужині висувалися два: 1) потреба врятувати Українську Православну Церкву від роз'їдаючої її соборноправности і 2) необхідність її посісти достойне місце в очах Заходу, а саме – Риму, чим українське православ'я виказало б свій відхід від Москви. Гетьманський рух висловив з цього приводу наступне: «Шукати єдності Христової Церкви ще не означає перестати бути добрим католиком, чи православним. Однак, не сміємо а ні на хвилину забувати, що земні способи осягнення небесних цілей лише принижують і не наближують їх кінечний тріумф. Ідеал возз'єднання Христової Церкви може і має бути зреалізований цілком безболісно, в любові, в радості, обопільній пошані, коли возз'єднання не носитиме ні для одної з Церков ні характеру компромісу, ні, тим більше, віровідступництва». Щодо безпосереднього возз'єднання УГКЦ та УПЦ, то тут також вказувалося на поспішність винесення цього питання на порядок денний (за всяку ціну), «коли українство ні в цілому до нього ще не підготоване і стоїть перед найреальнішими перешкодами, до яких, крім нашої внутрішньої, духової несовершенности, належить, в першу чергу, наш еміграційний стан, наша відірваність від віруючого українського народу... Возз'єднання, осягнене в результаті зговорення самих ієрархій, поза участю народу, без його волевиявлення, не було б правдивим возз'єднанням, ідеал якого шануємо». Крім того, поспішність возз'єднання УГКЦ та УПЦ в еміграції, слушно зазначає провід СГД, було б не лише далеким від ідеалу, але й могло б бути використане Москвою, що спробувала б «підняти здеорієнтовані українські підсоветські православні маси уже не на вітчизняну, а в обороні православія на священну, релігійну війну і набути в очах православних українців фальшиву авреолу героя релігійного, борця за православіє». До того ж, вказується на оманливість думки, що таке об'єднання в еміграції вирве українське православ'я з-під впливу Москви на Рідних Землях. У підсумкові гетьманці закликали віруючих ставати на шлях ближчого порозуміння й взаємоповаги, на шлях взаємопошани і взаємозближення усіх українських церков, чим вони виконують Обов'язок свого покоління і скоротять термін возз'єднання в майбутній одній Христовій Церкві українців – православних і греко-католиків.

Що стосується ставлення до розколу в українському православ'ї, то тут було категорично заявлено: «За нинішніх умов розколу Української Православної Автокефальної Церкви на Синодальну і Соборноправну, Гетьманський Рух рішуче стоїть на становищі попертя У.А.П.Ц., що діє на основі канонів Апостольської Православної Церкви, висловлюючи, однак, свої застереження до Синоду, як органу Керування Церквою». При цьому застерігається, що церковна ідея соборноправности в суті справи веде до впровадження в основі невірних елементів на терен Церкви для перенесення туди світської політики, елементів, яким замало терену громадського життя, які прагнуть перенести в лоно Церкви часто аморальні закони вулиці. Ці елементи, зауважується в документі, прагнуть перетворити Храм Божий на торжище, хочать стати непокликаними господарями. Гетьманці вказують також на те, що ідея соборноправности завжди була виявом антагонізму в лоні УПЦ між ієрархією та віруючими. Свою позицію гетьманці як прибічники монархізму обумовлювали й тим, що соборноправна ідея в еміграційному житті розхитує основи Української Церкви, чим породжує скептицизм до неї у тих православно-віруючих, що прагнуть авторитарности, дисциплінованости і послуху, порядку і твердих приписів в Церкві, що цією ідеєю покривається згубний вплив на метод церковного устрою. Саме з цих причин «Гетьманський Рух підпиратиме всіма засобами Українську Автокефальну Православну Церкву, що плекатиме Церковний Авторитет, безоглядний послух і непорушний порядок на основі канонів Апостольської Православної Церкви».

У своєму баченні місця Церкви в майбутній незалежній Україні керівництво СГД висловило власну позицію коротко і лаконічно: «Уже давно ця позиція виходить з узнання Гетьманською Державою двох українських Церков: Православної Автокефальної і Греко-Католицької на правах державних. Гетьманський Рух ніколи не годився з демосоціалістичними проектами повного відділення Церкви від Держави. Особливо в умовах після плянового нищення Церкви Советською державою, Гетьманський Рух з притиском наголошує, що Українські Церкви обох панівних віровизнань відроджені можуть бути тільки за допомогою Української Держави. Щодо інших віровизнань на Україні, то супроти них Гетьманський Рух не посідатиме позицій виключности й нетолеранції, але й не стане на шкідливий ґрунт повної свободи релігійних сект».

По закінченню роботи з'їзд СГД прийняв Резолюцію, яку було затверджено гетьманичем Д. Скоропадським. Стосовно релігійних питань у ній підсумовувалося: «З'їзд СГД цілковито приймає і схвалює настанову Гетьманського Руху, що виходить з узнання Гетьманською Державою Української Православної Автокефальної Церкви і Греко-Католицької на правах державних. З'їзд відкидає демосоціалістичні проекти повного відділення церкви від держави; звеличення і відродження цих двох Українських Церков будуть досягненні тільки за допомогою Української Держави. За нинішніх умов розколу УАПЦ Гетьманський Рух рішуче стоїть на становищі всебічного попертя Церкви, що діє на основі канонів Апостольської Православної Церкви. Ідею соборноправности, як метод церковного устрою, СГД відкидає».

Такі засади Гетьманського руху свідчать, що від часів існування Гетьманату 1918 р. і протягом всього повоєнного часу провідники гетьманської ідеї і керманічі організації залишилися щодо справ віри на сповідуваних ними консервативних позиціях (невід'єднаність Церкви від держави, автокефальність УПЦ, традиціоналізм у визнанні провідної віри), але, разом з тим, еволюціонували до глибших і міцніших національно-державницьких позицій у церковному питанні (визнання провідною не лише православно, як за Гетьманату 1918 р., а й греко-католицьку віру, підтримання ідеї їхнього возз'єднання в майбутньому і взаємопошани у сьогоденні, як засіб і шлях об'єднання нації, соборности держави). Вони стали у своїх поглядах більш зорієнтованими не на політичну кон'юнктуру, а на погляди віруючих (прагнення принести ідею возз'єднання УПЦ й УГКЦ до народу в Україні), проте їхній підхід до Церкви став більш практичнішим (розуміння, що проголошення на вигнанні єдності УПЦ й УГКЦ не змінить реального церковного стану в Україні і як цей факт може використати Москва; розуміння, що розкол розхитує не лише Церкву, але й українську громаду; прагнення поставити під держконтроль діяльність релігійних сект; розуміння, що держава повинна взяти діяльну участь у відродженні Церкви). Змінилося й ставлення до окремих аспектів церковного самоврядування (невизнання церковної соборноправности на відміну від 1918 р., коли уряд гетьмана безрезультатно двічі виносив питання автокефалії УПЦ на церковні собори тощо).

Втім, остаточне (конституційне) місце Церкви в майбутній державній Україні було визначене і оприлюднене гетьманцями у проекті «Конституційних Основ Української Держави у світлі програмових

засад Гетьманського Руху» (1977 р.), в яких, зокрема, зазначалося: «1. Правне положення Церкви обумовлюється гармонією релігійних і державних інтересів суспільства. Церкви і Духовенство основних християнських віровизнань є невід'ємними чинниками культурного та державного відродження України. Держава в свою чергу є основним морально-матеріальним фактором відродження Христової Церкви на Україні. Одночасно Держава визнає свободу і нехристиянських віровизнань з їх релігійними обрядами. 2. Чин актив громадянського стану сповняють Церква і Держава, в залежності від вибору громадян. Правосильність церковних актив і державних – однакова. 3. Церковна власність в межах закону забезпечується. 4. Святкування неділь, дванадесятих і державних свят забезпечується законами Держави. 5. Церкви мають право на відкриття духовних нижчих, середніх і вищих шкіл і забезпечують керівництво навчанням релігії в усій шкільній системі Української Держави».

Крім того, служителі віри мали право балотуватися і могли бути обраними до Першої Палати законодавчого органу держави – Державного Союму на основі загального виборчого права для всіх громадян України, а голови Церков чи їхні представники мали змагатися між собою на загальних виборах у Землях (територіально-адміністративна одиниця майбутньої гетьманської України) до зарезервованих для релігійних представників місць у Гетьманській Раді – Другій Палаті законодавчого органу Української Держави. Поміж низки інших цивілізованих форм основних прав і обов'язків громадян, Держава мала гарантувати і охороняти законом також свободу віри і сумління, при цьому, незважаючи на забезпечення всіх основних демократичних свобод, як виняток, заборонялися: порнографічні твори, будь-яке публічне «висловлювання неповаги до Української Нації і священної особи Гетьмана» та антирелігійна пропаганда.

Як бачимо, «Конституційними Основами» майбутньої гетьманської України передбачалися досить прогресивні (навіть за сучасними мірками) основні правові засади і свободи для діяльності в державі Церков християнських і можливість проповідувати для представників віросповідань нехристиянських, забезпечувалася участь представників Церков у законодавчому житті країни тощо і, одночасно, Церква ще й бралася під опіку і оборону держави (заборона антирелігійної пропаганди). Гетьманці, перш за все, прагли бачити в Церкві об'єднувальну для українців силу, що надала б їм духовної наснаги у боротьбі за кращу долю своєї Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статут Союзу Гетьманців Державників Америки. – Чикаго, 1937.
2. Позиції, перспективи і завдання Гетьманського Руху. – Авсбург, 1951.
3. Конституційні основи Української Держави у світлі програмових засад Гетьманського Руху. – Нью-Йорк, 1978.

Людмила ГУРСЬКА

Національний університет державної податкової служби України, м. Київ

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ХРАМ ЯК ЧИННИК САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Християнський світогляд має різні вияви, але образність його концентрує в собі християнський храм. Він завжди був центром не лише релігійного, а й політичного, подекуди – економічного життя. Християнський храм – своєрідний історичний літопис, в якому закарбовані століття.

Храм завжди був оазою, пристановищем для українця, куди б не закинула його доля. Більше того, українці, перебуваючи на чужині, отримували в ньому Божественну благодать, знаходили моральну підтримку. Християнська віра, що ґрунтується на любові, співзвучна споконвічній природі українця – його кордоцентричності. Адже він сприймає Божественний світ крізь серце та розум. Чи не тому християнський світогляд так органічно переплівся з національним духом. Саме цей зв'язок стверджував у своїх етнографічних дослідженнях славний син українського народу Олекса Воропай. Його книги, створені в діаспорі, зокрема, двотомник «Звичаї українського народу», може слугувати першоджерелом для національного самоусвідомлення.

Безцінне значення для вивчення української культури, зокрема духовної музики, має творчість Олександра Кошиця, який, перебуваючи за межами батьківщини, досліджував зв'язок етнічних духовних витоків українців з новою релігійністю. Було осмислено та упорядковано: цикл річних свят та

пісень: зимові – «Колядки» та «Щедрівки»; весняні – «Веснянки»; літні – «Купальські»; осінні – «Обжинкові».

Творення українського православного співу має свою історію. Богослужбовий спів покликаний забезпечити естетичний та емоційно-ідеологічний вплив на прихожан. Тривалий час формування християнського культу йшло шляхом упорядкування використання ритуальних засобів. Піснеспіви на честь давньоруських святих створювались зі самого початку формування християнської церкви в Київській Русі.

До кола свят, що прийшли з Візантії, ввійшли нові свята на честь давньоруських святих, з іменами яких пов'язані сторінки нашої історії. Ці піснеспіви мали велике морально-етичне значення. Вони звучали не тільки в церквах, з ними воїни йшли на поле битви з ворогами.

Особливо вшановувались імена княгині Ольги та князя Володимира, які вважаються рівноапостольними, такими, які поширили християнство і на азійський континент. Київська Русь отримала Божу благодать і Божу місію – бути консолідуючою силою в середовищі інших народів.

Піснеспіви на честь Бориса та Гліба, убитих братом Святополком в 1015р., оспівують їх високий морально-етичний подвиг: відмовившись від міжусобної боротьби, вони загинули, але були прославлені народом, як перші руські мученики, з яких започатковано давньоруську гімнографію. Вони були першими вінчаними обранцями руської церкви, першими чудотворцями та її визнаними небесними молитвениками за «новые люди христианские».

У пам'ять про Бориса та Гліба були написані перші давньоруські музичні твори – кондак, стихири, канон, що збереглися від XI ст. Служби Борису та Глібу були першими музичними пам'ятками, створені на давньоруській літературній основі. Упродовж XI-XIII ст. було написано більше десяти служб руським святим. У трагічні роки монголо-татарської навали смертю хоробрих полягло багато руських воїнів, князів. Їх мужність прирівнювалася до слави мучеників, що постраждали за віру; на їх честь створювали піснеспіви, писали служби, складали духовні вірші.

В умовах войовничого атеїзму, панування чи не єдиного художнього методу соціалістичного реалізму, не могло бути і мови про дослідження проблем церковного мистецтва. Саме перебуваючи в діаспорі, Павло Маценко досліджував історію української церковної музики. Велика заслуга у цій царині належить і Михайлу Антоновичу. Їх працями нині з вдячністю послуговуються українські науковці.

Християнський, власне православний храм з його архітектурою та інтер'єром, духовною атмосферою завжди мав національний вияв. Він був центром національної духовності, потужним інтегратором для українства як у самій Україні, так і далеко за її межами.

о. Василь ЗІНЬКО, ЧСВВ

Львівський Святоонофріївський монастир

Олег ОГІРКО

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Гжицького

ФОРМИ ДУШПАСТИРСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

Розглядаються особливості праці греко-католицького духовенства серед української діаспори в країнах Південної Америки: Бразилії, Аргентині та Парагваї. Вказано на виняткову роль чину отців Василіян в місіонерській праці у цьому регіоні.

У вище згаданих країнах наші земляки почали масово поселятися в останнім десятиріччі XIX століття між 1890 – 1900 роками. У Бразилії наші люди осілися в області Парана, яка має найбільш пригоже кліматичне становище для вихідців з України. А в Аргентині вони зайняли південну частину області Місіонес, яка клином врізується між держави Парагвай і Бразилію. Щодо Парагваю, то наші поселенці появились там досить пізно, щойно в тридцятих роках минулого XX століття.

У ці країни за поселенцями попрямувала й наша Церква, тобто священники, а згодом і монахині. Оскільки священники не мали можливості тут надовго перебувати саме через те, що духовенство було жонате, то їхня обслуга була не довготривалою, бо через сімейні обставини вони були змушені повертатися в Україну.

Та не всюди вірні тільки чекали і надіялись на своїх душпастирів. Для прикладу, маємо оселю Ірасема, яка нині в області Санта Катарина, Бразилія, де самі люди порадилися і у 1896 р. поставили першу церкву нашого київського обряду на всю Південну Америку. Та й ще скоріше від них поселенці на колонії Санта Барбара коло Палмейри в Парані вибрали окрему хату, в якій дяки співали утрені та вечерні й акафісти, а також молебні. В такий спосіб самі люди організувалися і зробили перші кроки до нашої релігійної організації.

Де ще не було церкви, то більш свідомі люди збирали коло себе інших земляків і в неділі та свята їм відправляли те, що належить до дяківської служби. Коли прибули наші священники, то відразу стало ясно, що бути у приймах у римо-католиків на довший час не має сенсу. Документ Конгрегації пропаганди Католицької Церкви з 1916 року приписав нашим землякам мати свої власні храми, щоб не бути залежними від римо-католиків і щоб нас належно шанували.

Першими священниками були о. Нікон Роздольський, вдівець з білого духовенства, і о. Сильвестр Кізима з василіянського чину. Першим завданням було мати місце, де б збиратися на богослужіння, тобто мати церкву чи хоча би каплицю. Зараз же повстала церква на Серра до Тігре, яка понині залишилася історичною пам'яткою, та церква в Прудентополі під іменем св. Василія Великого. Згодом повстають інші святині по колоніях чи вісиналах, як на Ріокрарщині.

Другим завданням душпастирів було сформувати школи для навчання рідної грамоти, щоб молоде покоління могло і користуватися, й продовжувати життя киево-католицького обряду на нових теренах. Зокрема, о. Нікон Роздольський сам обрався за вчителя дитвори своєї парафії, а о. Кізима просто вимагав від поселенців створювати школи та дбати про їхнє даліше існування. Було навіть таке, що отці наголошували, що не прийдуть з душпастирською прислугою, якщо громада не буде утримувати школи (наприклад, на Гонсалвес Жуніор коло Прудентополя).

Таким чином, шкільна справа увесь час була у серці наших душпастирів. Навіть о. В. Зінкові довелося на схилі сорокових років минулого століття закласти сім шкіл для навчання Божого й українського слова. Недоброзичливці греко-католицької Церкви, які, на жаль, походили з наших земляків – запроданців, у 1926 році написали скаргу до бразильського уряду про те, що оо. Василіяни навчають українського у своїх школах. Ці школи переважно вели сс. Служебниці. Коли прийшла перевірка, то державний інспектор Телемако Борба похвалив взірцеве ведення наших шкіл. Те саме було і в Аргентині, де один наш земляк доніс до федеральної поліції, що отці Василіяни хочуть в Аргентині будувати Україну... На кожну проповідь до дітей і молоді присилали свого «донощика».

Від самих початків оо. Василіяни і миряни старалися відкрити в Бразилії також українську вищу школу. Про неї вже говорили, як і про потребу українського владики, на своєму з'їзді в липні 1910 року. Цей добрий намір перехопили так звані «карманчики» – противники священства, і в Порто Уніон заклали свою колегію імені Петра Могилы. Оо. Василіянам щойно в 1935 році вдалося заснувати малу духовну семінарію імені св. Йосипа в Прудентополі, з якої вийшло багато священників і нашої католицької інтелігенції. Сьогодні наша «українська Бразилія» може похвалитися тим, що має аж п'ятьох єпископів Київської Церкви, і то самих оо. Василіян: Осип Мартинець, Єфрем Кривий, Володимир Ковбич і Мирон Мазур та куріяльний київський владику Діонісій Ляхович.

По шкільництві наша Церква, головню в Паранщині, звернула велику увагу на церковні братства та подібні організації. Першим, що заснував організацію Апостольства Молитви, був о. Нікон Роздольський. За ним пішли оо. Василіяни. Сьогодні у цьому краю серед українців є біля 15 тисяч членів цього товариства, яке здійснює свого роду душпастирську працю.

Друге таке прицерковне релігійне товариство – це Марійська Дружина. Вона появилася між нашими земляками в Паранщині близько кінця тридцятих років ХХ століття. Її організаторами були отці Омелян Ананевич, світський священник, і Рафаїл Криницький, василіянин. Марійська Дружина згодом розрослася в могутню організацію й охопила собою майже всі наші парафії. У ній молодь вишколюється на добрих християн католиків східного обряду та передову верству мирян. Хоча Дружина вимагає багато від священників, але справа цього вартує. Члени посвятних спільнот – це переважно члени чи членкині цієї організації. З її лона вийшли перші членкині світського інституту в усіх східних Церквах – Катехитки Серця Ісусового, що нині працюють в чотирьох країнах світу. В їхній структурі є передбачено не лише дбати про духовне, але й старатися про нашу українську культуру.

У 1911 році українці цих земель вітали разом із світськими священниками ще й перших сім сестер Служебниць, що прибули сюди з України із с. Жужеля, що недалеко від Белза. Три сестри прибули до

Ірасеми, а чотири до Прудентополя. Сьогодні налічується 350 членкинь і майже кожне головне місто, де є наші громади, має їхні осідки. Крім цього, що сестри займаються шкільництвом, вони також опікуються двома лікарнями, в одній з яких (у Понта Гроссі) працює понад сто лікарів.

Доповнюють роботу сс. Служебниць сестри Катехитки св. Анни. Це перше киево-католицьке згромадження, закладене поза українським материком о. Омеляном Йосафатом Ананевичем у 1932 році. Активно працюють також: світський Інститут Серця Ісусового, сестри Св. Йосипа та сестри ЧСВВ. Слід наголосити, що сестри Василіянки почали свою працю у 1939 році в Аргентині, де активно розвинулися і навіть подалися на місійну працю до Австралії заходами єпископа Івана Прашка. Служебниці і Катехитки працюють в Аргентині, а в Парагваю – катехитки Серця Ісусового. Вони розгортають свою апостольську і культурну працю серед українців незалежно від віровизнання. Там, де працюють ці чернечі та апостольські формації, душпастирська праця йде належно і є успіхи, а де поки що таких формацій не введено, то священники-душпастирі мають чимало труднощів. Слід зауважити, що половину душпастирської праці припадає саме на вищезгадані чернечі формації.

Від самих початків наші священники старалися піднести економічний добробут поселенців. Одним із таких діячів на суспільнім полі був о. Маркіян Шкірпан. Він старався, щоб наші люди творили власні громади, як, наприклад, колонія «Нова Україна» на півночі паранської області та оселі на Кандойщині. Подібні старання здійснювали і о. Венедикт Мельник та інші священнослужителі. Заходами о. Петра Бальцара ЧСВВ у 1983 році було створено відповідну організацію допомоги нашим хліборобам.

Великий вплив на християнське й українське формування населення мала преса, що видається оо. Василіянами з 1909 року. Це «Прапор», «Місіонар», «Праця» та щорічні альманахи-календарі «Праці», студентський «Цвіркун» і біля трьохсот різних книжок українською мовою.

Агнешка КОЛАСА

Європейський колегіум польських і українських університетів,
Університет Марії Кюрі-Склодовської, м. Люблін, Польща

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ АКАДЕМІЧНЕ ДУШПАСТИРСТВО В ЛЮБЛІНІ

Віддавна на території сучасної Польщі мешкають українці, багато з яких належить до греко-католицької конфесії.

У Любліні, місті багатокультурному, місті університетському, діє греко-католицька парафія. 1 січня 1993 р. єпископ Перемисько-Саноцький Ян Мартиняк створив греко-католицьку парафію святого Йосафата в Любліні (Parafia Greckokatolicka p.w. św. Jozafata w Lublinie), призначивши її адміністратором отця Стефана Батруха. У вересні того ж року розпочалася співпраця парафії з Музеєм люблінського села на Славніку у Любліні (Muzeum Wsi Lubelskiej na Sławinku w Lublinie). Зокрема, з'являється думка про перенесення до Любліна якоїсь давньої церкви з території тодішнього Замостьського воєводства. У 1994 р. отець Стефан Батрух на основі нотаріального акту безплатно отримав для парафії будинок церкви з с. Тарношин гміни Ульхувек (Tarnoszyn, gm. Ulhówek). Передав йому цей будинок тогочасний пробош римо-католицької парафії у Тарношині, отець Маріуш Лещинські, який зараз є єпископом-помічником Замойсько-Любачовської дієцезії.

У 1996 р. відбулася реорганізація адміністративних структур греко-католицької Церкви у Польщі. У новоутвореній Перемисько-Варшавській метрополії люблінська парафія увійшла до складу метрополітальної Архідієцезії. 15 червня 1997 р. у Музеї люблінського села було освячено площу під будівництво церкви. 23 листопада 1997 р. Перемисько-Варшавський Митрополит греко-католицької церкви Архієпископ Ян Мартиняк провів обряд освячення наріжного каменя і вмурував символічний акт заснування на місці, де мав постати вівтар люблінської церкви. Невдовзі після цього сюди було перевезено і реконструйовано церкву Різдва Пресвятої Богородиці (Narodzenia Najświętszej Maryji Panny).

Від самого початку душпастирської діяльності отець Стефан Батрух робив наголос на контактах зі студентською молоддю. У люблінському університетському середовищі є багато студентів греко-католицького віросповідання з України. Академічне душпастирство, крім очевидної спрямованості на зміцнення віри молодих людей, ще й консолідує це середовище. З цією метою організують спільні молитовні зустрічі, зустрічі у парафіяльному домі у гроні «великої родини», реколекції для молоді.

Літературні, музичні зустрічі, що становлять цікавий елемент у житті парафії, також притягують молодь. Крім того, сталий контакт з віруючими та особами, зацікавленими діяльністю церковної спільноти, дозволяє підтримувати Інтернет-сторінка парафії.

Діяльність парафії, а насамперед її нинішнього адміністратора, заслуговує на увагу ще й тому, що середовище, на яке скерована ця діяльність, не є особливо чисельним. Тому особливого, інтегруючого значення для цього середовища набувають усі заходи, організовані парафією.

о. Михайло КОВАЛЬ, ЧНІ

Львівський Святоклиментіївський монастир

Володимир АНДРУШКО

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

Олег ОГІРКО

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Гжицького

УКРАЇНЬСЬКА ДІАСПОРА В БАШКОРТОСТАНІ: ДУХОВНИЙ ВИМІР

Українська діаспора в Башкирії з'явилася з XVI ст. Вона постійно зростала і досягнула кульмінації в 1-ій половині XX ст. В 30-х роках XX ст. українці Росії мали тисячі українських шкіл, технікумів, відділень педагогічних ВНЗ, книжкові видавництва, газети. За переписом 1939 року, у Башкирії було 92 тисячі українців, які займали шосте місце за чисельністю серед інших народів, які там проживали. Через воєнні лихоліття та атеїстичну пропаганду, а найголовніше, через брак духовного проводу, їх число до 1989 року зменшилось до 75 тисяч, а число українських шкіл, видавництв, газет практично звелось до нуля.

Завдяки товариству «Кобзар» (засноване 13 січня 1990 р.), яке було ініційоване п. Василем Бабенком та наступним головою цього товариства Володимиром Дорошенком, в Башкортостані 14 березня 1992 р. був проведений 1-ий з'їзд українців, на якому Товариство шанувальників української культури «Кобзар» було перетворено в Республіканський національно-культурний центр українців Башкортостану. Завдяки цьому почалося відродження української культури та мови. Основними напрямками праці цього центру стали такі питання: права людини в контексті національно-культурного відродження; мова і народна освіта; культура і народні традиції; релігія і національне відродження; наука; засоби масової інформації; праця з жінками, дітьми і молоддю; законодавчі ініціативи. В 1995, 1997, 2001 роках пройшли наступні три з'їзди українців Башкортостану, де були окреслені схеми гуманітарної освіти – від початкової до вищої. На сьогоднішній день є розуміння, що «без мови немає народу» і не може бути ніякого національно-культурного відродження. Основними документами, якими керується центр «Кобзар», є Статут, Програма національно-культурного відродження, Програма «Українці Башкортостану», яка є складовою частиною державної програми «Народи Башкортостану» і щорічні плани роботи цього центру.

В республіці Башкортостан в м. Уфі діє Філія ДВУ ВПО «Московський державний гуманітарний університет ім. М. А. Шолохова», де щороку вже вшосте проходять науково-практичні конференції на тему: «Духовно-моральне виховання: теорія і практика». Директором цього університету є українець, батьки якого були вихідцями з Чернігівщини, кандидат історичних наук, доцент Василь Якович Бабенко, а членом Оргкомітету цих конференцій – його син Сергій Бабенко. На одній з цих конференцій у 2006 році взяла участь делегація з України у складі: о. Михайла Ковалю, ЧНІ та д-ра філософії Володимира Андрушка, які зробили пленарні та секційні доповіді з проблем духовно-морального та християнського виховання молоді. Доповідачі наголосили, що духовність – це релігійна або моральна культура душі, тобто коли людина відповідає за свої вчинки перед собою, ближнім і Богом. Підкреслили, що духовність може бути тільки в таких людей, що визнають наявність, нетілесність та безсмертність душі і її залежність від вищої Істоти – Господа Бога. Вони теж звернули увагу на те, що духовність – це стиль релігійного життя, гармонійна дія богословських та моральних чеснот в особі, яка спричиняє гідну відповідь людини дарам Божої благодаті й харизмам Святого Духа та вільною волею йде Божій волі назустріч, прагнучи щоденно наслідувати Ісуса Христа і Його Матір та святих Божих угодників.

В житті української діаспори Башкортостану релігія та духовність завжди відігравали важливу роль. Але, на жаль, прикро, що на сьогоднішній день українці Башкортостану не можуть задовольнити своїх духовних потреб через відсутність душпастирів української Церкви, яка завжди піклується про

своїх вірних протягом усього життя. Вони позбавлені можливості брати участь в Божественній Літургії на рідній мові, брати участь у Святих Тайнах. Причинами цього є негативне ставлення уряду Росії та Московського Патріархату Російської православної Церкви до Української Церкви, починаючи ще від засуду митрополита Київського і всія Русі Ізидора, котрий повертався із Флорентійського Собору в 1441 році, митрополита УГКЦ Андрея Шептицького в Росії в 1914-1917 роках, ліквідації УГКЦ на Львівському псевдособорі 1946 року, ув'язнення та переслідування українського духовенства. Підпорядкування української православної Церкви Московському Патріархату в 1686 році не сприяло формуванню українського національного виховного ідеалу й значною мірою спричинилось до поразки нашого народу в часи національно-визвольних змагань у 1917-1921 роках. Таке негативне ставлення і упередження триває, на жаль, і донині. Доказом цього є відсутність єпископа Української Церкви в Росії, а в той же час єпископи Московського Патріархату РПЦ в Україні є в кожній області. Ця невідповідність не в душі християнської братньої любові та не сприяє розвитку української діаспори і покращенню міждержавних відносин України і Росії. Дивним є мовчання уряду України, керівництв українських Церков на духовний геноцид української діаспори в Росії. Також потрібно активізувати діяльність культурно-просвітницьких центрів в Україні на допомогу діаспорі.

Досліджувана проблема особливо актуальна для українців всієї Росії, зокрема, Башкортостану. Більшість їх – це вихідці з України, їх діти і внуки. Росія сама пережила десятиліття атеїзму і за сімдесят років його панування постраждала духовно. Сьогодні українці Башкирії дійсно хочуть дізнатися про своє коріння. Є дані, що в Росії живе більше 7 мільйонів вихідців із України, це переважно греко-католики. Всього в Росії служить 16 греко-католицьких священників, а в Башкортостані немає жодного.

Сподіваємось, що справа духовної опіки над українцями Башкортостану буде позитивно вирішена. В сьогоднішній день більша увага з боку української Церкви приділяється духовній опіці четвертої хвилі еміграції українців у Західній Європі.

Українська Церква, будучи довгі століття єдиним носієм національного проводу, має стати також одним з головних рушіїв української діаспори в Башкортостані та у світі.

о. Петро І. КУШКА ЧСВВ

Греко-католицька парафія отців василіан у Варшаві, Польща

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА У ПІСЛЯВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ

Греко-католицька Церква у післявоєнній Польщі – це частина Перемиської єпархії, яка залишилася по той бік радянсько-польського кордону з двома єпископами, осідком яких був Перемишль. Після ліквідації УГКЦ в Радянському Союзі ГКЦ в Польщі була також заборонена, єпископи і священники арештовані, а вірні насильно переселені на північно-західні території Польщі. Після деякої політичної відлиги у 1956 році влада почала толерувати греко-католицькі богослужіння, які служилися здебільш в римо-католицьких храмах. Так поволі творилася мережа греко-католицьких душпастирств на місцях нового поселення, з часом також на рідних землях з Перемишлем включно. Душпастирства ці були найсильнішими осередками плекання духовного життя, а водночас також національних почуттів і самосвідомості. Сприяли тому:

служіння Божественної Літургії та інших богослужінь на старослов'янській мові з українською (не російською!) вимовою;

проповіді, інші молитви та звичайне спілкування на рідній мові;

навчання дітей молитися на рідній мові;

організування першої сповіді і Святого Причастя для дітей;

вівтарна служба хлопців;

катехези для дітей і молоді на рідній мові з елементами історії, літургіки, звичаїв, притаманних нашій Церкві й народів;

відзначання свят, річниць чи пам'яті святих малими «академіями», виступами дітей і молоді, поетично-музичними програмами;

можливість досвідчити спільноти і почуття більшої сили (*нас багато, нас не подолати*);

духовна підтримка з боку священників.

На основі громади, яка гуртувалась довкруги церкви, легше було організувати різні світські заходи:

- пункти навчання української мови чи «українські класи» у школах;
- творення хорів чи інших музично-танцювальних гуртків;
- культурні заходи: концерти, театральні вистави самодіяльних гуртків тощо;
- розповсюдження українських книжок;
- розповсюдження українського тижневика *Наше слово*.

Варшавська парафія при монастирі отців василіан початками сягає другої половини XVIII століття (освячення монастиря й храму в 1784 році). Це одна з найстарших греко-католицьких (уніатських) церков, які постали поза етнічними українськими (руськими) територіями. Вона відіграла велику роль в гуртуванні українців, які у міжвоєнному періоді знайшлися у Варшаві й околицях внаслідок колонізаційної політики польського уряду в Галичині. Таку ж роль вона виповняла також для тих греко-католиків, які після війни залишилися у Варшаві та починали оселюватися тут на час студіювання та й опісля, отримавши працю у Варшаві. До 1989 року василіанський монастир у Варшаві був, мабуть, одиноким офіційно діючим греко-католицьким монастирем у цілому регіоні центрально-східної Європи. Від початку 90-тих років минулого століття монастир став основою василіанської Вищої духовної семінарії, з якої вийшли десятки отців, які зараз працюють по всій Україні.

Довгі роки саме при церкві велися не тільки катехетичні заняття, але й навчання української мови. Була вона також центром, який гуртував українську академічну молодь Варшави.

При церкві постійно діяв парафіяльний хор, а у 70-тих і 80-тих роках XX століття також молодіжний камерний хор, який мав за собою закордонні гастролі в Західній Європі.

З тих часів парафія, яка діє при монастирській церкві, стала пристановищем для тисяч українських заробітчан, які знайшли тривалу чи сезонну працю у Варшаві й околицях.

Наталія МАРЧЕНКО

Національний університет «Острозька академія»

УКРАЇНСЬКІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ КАТОЛИЦЬКОГО ОРДЕНУ ОТЦІВ РЕДЕМПТОРИСТІВ В КАНАДІ

Українські часописи є важливим історичним джерелом, в якому висвітлюються усі аспекти суспільно-політичного, релігійного, культурного і просвітницького життя українських громад в Канаді. Адаже періодика була своєрідним індикатором, який реагував на всі суспільно важливі події того часу. Українські періодичні видання, зокрема й релігійні, не лише інформували, а й виховували читачів, сприяли утвердженню їхньої національної самосвідомості. Вони відігравали важливу роль у становленні церковних громад і національно-культурних осередків, були важливим чинником збереження етнічної, культурної і релігійної ідентичності. Для багатьох українців, які проживали відірвано від рідної землі, преса була чи не єдиною ланкою, що з'єднувала їх з українським світом.

У цій публікації розглядаються деякі аспекти діяльності українських католицьких журналів «Голос Спасителя» та «Логос», які виходили в Канаді у видавництві отців редemptористів – членів чернечого чину Найсвятішого Ізбавителя (ЧНІ).

Часопис «Голос Спасителя» виходив один раз на місяць і був двомовним – половину його займали україномовні публікації, решту – англomовні. Друкувався він, як і «Логос», в канадському місті Йорктон, провінції Саскачеван. Журнал почав виходити у 1923 році під назвою «Голос Ізбавителя». З ряду причин його видавництво було припинене упродовж 1928 – 1933 років. З 1933 до 1984 року місячник видавався вже під назвою «Голос Спасителя». Видання було зорієнтоване на широке аудиторне коло, його можна назвати журналом для сімейного читання.

На відміну від «Голоса Спасителя», кварталник «Логос», який почав виходити в 1950 році, розрахований на освічену та досить вимогливу аудиторію богословів та науковців.

Оскільки обидва видання були друкованими органами ЧНІ в Канаді, то редакторами та авторами публікацій видання були переважно отці редemptористи. Постійно публікувалися статті ченців – В. Маланчука, М. Коп'яківського, Б. Куриласа, Р. Хом'яка, М. Щудла, С. Шавеля, М. Перетятка, П. Малюги, М. Гринчишина, Л. Ратушняка, С. Іжика та ін.

Зміст та структура видань була зумовлена аудиторним принципом. Так, у «Голосі Спасителя» постійними були рубрики, спрямовані на підтримку зворотного зв'язку редакції з читачами, на згуртування українців за кордоном та на задоволення їх потреб у спілкуванні. Такими були рубрики: «З листів до редакції», «Хотів би ти знати», «I'd like to know», «My prickly problem».

Як і в багатьох церковних виданнях для широких народних мас, у часописі «Голос Спасителя» багато уваги приділялось моральним проблемам, які розглядалися не тільки в побутовому плані, але й у демографічному, соціальному, релігійно-моральному (наприклад, проблеми пияцтва, руйнації родини, питання стосунків між батьками та дітьми тощо). Також у журналі постійно друкувались художні твори – невеликі за обсягом повісті, оповідання, іноді вірші.

Чимало публікацій, які друкувались в місячнику «Голос Спасителя», було присвячено тогочасному релігійному життю української діаспори. Сюди належать статті, які описували епохальні події в історії української греко-католицької церкви в Канаді та США. Публікації цієї тематики, перш за все, повідомляють про саму подію: створення нового екзархату, єпархії чи митрополії, призначення митрополита, єпископа тощо. За подальшим їх змістом статті можна поділити на два види: 1) ті, в яких подавалися історичні дані про ту чи іншу церковно-адміністративну одиницю та інформувалося про її становище на час описуваної події; 2) публікації, в яких описувалися урочистості з нагоди певної події.

У «Логосі» інформація, яка висвітлювала суспільно-релігійне життя українців в Північній Америці та Європі, подана в більш концентрованому вигляді і розміщена в окремій рубриці «Хроніка». Окрім даної рубрики, видання містило ще дві. В першій, що носила назву «Вибрані питання» (Analecta), друкувались різного роду церковно-релігійні документи, промови Папи Римського та матеріали з історії церкви. Друга – «Рецензії» – подавала рецензії на щойно видану релігійну літературу. Також в кварталнику регулярно розміщувались статті науково-історичного та мистецько-культурологічного характеру.

Загалом тематика та зміст багатьох статей видань «Логосу» та «Голосу Спасителя» є часто подібними. Але в першому часописі ідея, явище суспільного життя чи релігійна проблема розглядалися на вищому, науковому рівні. Усім матеріалам надавався вигляд об'єктивності та неупередженості, аудиторію заохочували до роздумів та розвитку власних думок. В «Голосі Спасителя» ця ж проблематика подавалася спрощено, в статтях загострювалися пропагандистські моменти, посилювалася роль тенденційних доведень.

Коротко підсумовуючи, можна сказати, що релігійна преса, і видання католицького ордену отців редemptористів зокрема, будучи неодмінною складовою суспільно-релігійного життя українців Канади, водночас є вагомим джерелом до вивчення питань історії релігійних процесів, що відбуваються середовищі української діаспори в Північній Америці.

Андрій МЕДВЕДІВ, Олександр ПОЛЕЦЬ
Міннеаполіс, США

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В ШТАТІ МІННЕСОТА

Українська громада в штаті Міннесота (біля 35 тисяч чоловік) об'єднана навколо Українського Конгресового Комітету Америки, філіал якого в Міннеаполісі кілька років очолював Микола Меґец, випускник Львівської політехніки. В місті існує також Український культурний центр, Українська кредитова кооператива, Товариство українських інженерів, Українська продуктова крамниця, Крамниця українського мистецтва, Книжкова крамниця. Всі ці установи так чи інакше піклуються про збереження українських народних традицій, звичаїв, побуту.

Проте найголовнішими осередками не лише релігійного, але й культурного життя українців у Міннесоті є українські церкви. Їх у Міннеаполісі є чотири.

Українська греко-католицька церква св. Костянтина була заснована в 1913 році, а нова її будівля освячена кілька десятиліть тому митрополитом Йосипом Сліпим. Кількість парафіян в цій церкві понад 400. Настоятель – о. Михайло Стельмах.

Українська православна церква св. Михайла і Юрія була відкрита в 1925 році і є найстарішим православним центром українців у Міннесоті. Її настоятель о. Євген Кумка тут служить біля 15 років. Число парафіян біля 150.

Українська православна церква св. Катерини відкрита відносно недавно та вже користується великою популярністю серед православних прихожан. Тут працює священником о. Петро Сівко.

Перша українська євангельська баптистська церква є найменшою за розмірами, але не за кількістю прихожан (тут їх є біля 500).

В усіх церквах працюють українські недільні або суботні школи для дітей від 5 до 15 років, де викладаються і українська мова, і історія України, і релігія, і українська музика. Зрозуміло, що в будні дні діти відвідують звичайну американську школу.

В намаганні зберігати культурну спадщину України парафіяльні управи всіх церков здійснюють цілу низку заходів, таких як, наприклад:

- а) Фестивалі з нагоди незалежності України.
- б) Святкові концерти у різдвяні дні.
- в) Маланки (музичні забави), присвячені старому Новому рокові.
- г) Відзначення днів Т. Г. Шевченка.
- д) Базари українських писанок.

У цих заходах беруть активну участь місцеві музичні та художні колективи, зокрема танцювальний ансамбль «Черемош», хор церкви св. Катерини та баптистської церкви, сімейне співоче тріо Солоненків, ансамбль бандуристів, співоче тріо «Україночки», ансамбль Василя Шемелевича. Душею та організатором багатьох концертів та мистецьких виступів є Романа Василевич, заслужений артист України і донька відомого в Україні в 60-70-ті роки диригента «Трембіти».

Крім місцевих музичних груп, за останні 5 років на сцені Українського культурного центру виступали відомі майстри українського слова та пісні : Аничка Чеберенчик (Львів), Ігор Богдан (Канада), Богдан Кучер (Івано-Франківськ), ансамбль «Українські барви» (Київ).

Слід відзначити, що щорічні фестивалі, присвячені дням незалежності України – це не лише виступи українських музичних колективів, але й ярмарки українського одягу, керамічних, металевих та дерев'яних виробів, ювелірних прикрас, вишиванок, книжок, писанок. Це вибори князя та княгині, це змагання їдоків за подолання найбільшої кількості українських вареників за одиницю часу, це розваги й музичні забави як молоді, так і старших людей.

Українська громада церкви св. Михайла та Юрія, крім регулярного випуску щомісячного бюлетеня, минулого року дуже активно займалася поширенням книжки Галини Могильницької «Літос» (Про створення в Україні єдиної помісної православної церкви і як відповідь митрополиту одеському Агафангелу). Член парафіяльної управи Олександр Полець організував переклад книжки англійською мовою, забезпечив додатковий наклад в Україні і США, допоміг його фінансуванню, завдяки чому її загальний наклад досягнув майже 100 тисяч примірників.

Олександр Полець був також організатором зустрічі парафіян з ректором Острозької академії Ігорем Пасічником, яка відбулася 27 березня 2007 року. Парафіяни з великою увагою вислухали виступ ректора, подивились цікавий фільм про відродження Академії, зібрали кошти для фінансової допомоги цьому унікальному освітньому закладу на Волині.

В клубі цієї ж церкви св. Михайла та Юрія регулярно відбувається перегляд українських художніх та релігійних стрічок. 3-го та 6-го лютого 2008 року всі бажаючі подивились фільм «Прийняття митрополита Дніпропетровського Адріана в Торонто», 10-го та 12-го лютого художній фільм «Атентат» (Вбивство Степана Бендери). На черзі ще одна стрічка Янчука «Залізна сотня» (Про героїчну боротьбу УПА на теренах Сянщини та Підляшшя).

22 серпня та 7 жовтня 2007 року в церкві св. Костянтина відбулась панахида за спокій душі головнокомандувача УПА Романа Шухевича та в пам'ять загиблих воїнів УПА. В парафіяльній бібліотеці працювала виставка світлин з колекції д-ра Михайла Козака про боротьбу УПА.

Мешканець Міннеаполіса, один з авторів цих рядків, Андрій Медведів, є постійним учасником міжнародних конференцій з проблем української термінології в 2000, 2002, 2004 і 2006 роках, які проводяться в університеті «Львівська політехніка». У 2005 році видавництво цього університету видало його книжку під назвою «Українсько-англійсько-японський розмовник», перший в українському мовознавстві за останні 80 років.

Ще один житель Міннеаполіса, Микола Мегец, є докторантом українського університету в Мюнхені.

Як бачимо, українська громадськість штату Міннесота, незважаючи на постійні перешкоди та труднощі, пов'язані з перебуванням у нерідній країні, незважаючи на далекі віддалі від батьківщини, докладає чимало зусиль для збереження, а може, й примноження українських традицій, українського мистецтва, українського побуту, української мови, тобто всього загалу української культурної спадщини.

Оксана САПЕЛЯК

Інститут народознавства НАН України, м. Львів

МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В СЕРЕДОВИЩІ ПАРАГВАЙЦІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Офіційною датою початку української еміграції до Парагваю вважається 1926 рік. Саме в цьому році сюди переселилося з Волині чотири родини: Михалюсь, Василюк, Ралець і Лісінчук. Однак офіційному осадництву у Парагваї передували міграції українців із сусідніх південноамериканських країн, зокрема, з Аргентини. До кінця 30-х років ХХ ст. до Парагваю прибуло з України приблизно 10 тис. осіб, головним чином – вихідці з Волині та Полісся, значно менше – з Тернопільщини, Львівщини та Станіславщини.

Парагвайці українського походження – специфічна українська спільнота, яка вирізняється серед інших часом поселення (міжвоєнне двадцятиліття), етнографічним походженням, обмеженим західними теренами України, соціальним становищем. Соціальний статус членів групи – заможні рільники, власники малих підприємств, крамниць, урядовці, вчителі, юристи. Тут українці проживають компактно: у столиці провінції Ітапуа – м. Енкарнаціон та численних колоніях поблизу міста; лише незначна частина українських іммігрантів оселилася у столиці країни – м. Асунсьйон.

Парагвайці українського походження становлять дотепер виразну етнічну спільноту. Почуття приналежності до етнічної групи, самоідентифікація кожної особи зі спільнотою залежить прямо пропорційно від конфесійної приналежності, оскільки громади формувалися насамперед навколо Церкви. Відтак вихідці з Галичини належать до Української Греко-Католицької, з Волині – до Української Автокефальної Православної Церкви. Досить поширена тут в середовищі української спільноти і Протестантська Церква. Приналежність до різних конфесій не стала перешкодою українцям у Парагваї для згуртування в єдину українську громаду. Характерним для української етнічної групи в цьому краї є те, що всі церковні громади об'єднані у товаристві «Просвіта», єдиній громадській організації українців. Саме це диктує у великій мірі спосіб мислення, стиль життя цієї спільноти, що становить особливий науковий інтерес для подальшого вивчення та узагальнень про розмаїтий характер української діаспори в заокеанських країнах. Приклад парагвайців українського походження доводить, що завдяки міжконфесійному порозумінню і злагоди між Церквами чисельно невелика група – одна з найорганізованіших і найавторитетніших у країні (нарівні з парагвайцями німецького походження).

о. Ярослав СПОДАР, ЧНІ

Львівський Святоклиментіївський монастир

Володимир АНДРУШКО

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

Олег ОГІРКО

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Гжицького

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА У СИБІРУ ТА НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ

В житті української діаспори Росії релігія, Церква завжди відігравали важливу роль. Вони в'язали в єдине ціле, творили моральну основу для її розвитку та збереження національного характеру, духовного світу, національної свідомості, національної ідентичності. Забезпечували ідейну та духовну єдність усіх сфер її життя, розвивали корені духовності, засади доленосного, національно-державного патріотизму, відданість і повагу до власної національної держави, плекали український дух, допомагали визначити своє ставлення до головних політичних, соціальних, економічних та культурних проблем життя України, стали виразниками інтересів української діаспори, поваги до національної пам'яті.

Отож, досліджувана проблема особливо актуальна для греко-католиків всієї Росії, зокрема, Сибіру і Далекého Сходу. Більшість їх – це вихідці з України, їх діти і внуки. Росія сама пережила важкі

десятиліття атеїзму і за сімдесят років його панування постраждала духовно. Сьогодні українці Сибіру і Далекого Сходу дійсно хочуть дізнатися про своє коріння. Є дані, що в Росії живе понад 7 мільйонів вихідців із України, це переважно греко-католики. До речі, за останні п'ятнадцять років в Новосибірській Преображенській єпархії зареєстровано чотири греко-католицькі парафії, а на решті території Росії зареєстровані групи східного обряду. Дві парафії є в Кемеровській області – в Прокоп'євську і Новокузнецьку та в місті Саргатську за сто кілометрів від Омська. Всього в Росії служить 16 греко-католицьких священиків.

Після сумнозвісного Львівського псевдособору 1946 року, на якому було проголошено «самоліквідацію» УГКЦ, радянська влада заарештувала всю ієрархію УГКЦ на чолі з Митрополитом Йосипом Сліпим і найвпливовішими священиками. Підсудних звинуватили у співпраці з нацистами і засудили: 80-річного єпископа Григорія Хомишина на 10 років, митрополита Йосипа Сліпого, єпископів Микиту Будку та Івана Лятишевського на вісім, а єпископа Миколу Чарнецького на 5 років каторжних робіт у Сибіру. Пізніше в Перемишлі було арештовано і Перемишльського владика Йосафата Коциловського та Івана Лакоту, а в Берліні адміністратора Петра Вергуна, який навіть не проживав на території СРСР. Його ув'язнили в Боїмах та Інті разом з єпископом Миколою Чарнецьким і Митрополитом Йосипом Сліпим. Пізніше він був засланий на поселення до Ангари Богучанського району Красноярського краю. Тут о. П. Вергун помер 7 лютого 1957 року у віці 66 років. Патріарх Йосип Сліпий 18 років поневірявся по в'язницях і таборах Сибіру і Мордовії. Ці блаженні та ісповідники віри своєю кров'ю освятили сибірську землю.

У 2008 році минає 95 років відтоді, коли перші отці згромадження Найсвятішого Ізбавителя (чин отців редемптористів східного обряду) прийшли на українську землю на запрошення Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького. Це згромадження заснував св. Альфонс Лігурі у 1832 р. в італійському містечку Скаля. Члени цього згромадження мають обов'язок голосити людям про Христа Ізбавителя і його велике Відкуплення. У 1959 році о. редемпторист Василь Рудко за благословенням владика Миколая Чернецького («їдьте туди, вас посилає Боже Провидіння, бо там є наші вірні»), на свято Пасхи приїхав у Сибір для духовної обслуги, де служив до 1991 року, і завдяки йому ситуація в Сибіру загалом набагато краща, ніж у всій Росії. Він поселився в Західному Сибіру – Кузбасі, в місті Прокоп'євську. Отець Василь обслуговував не тільки греко-католиків, а й римо-католиків Красноярського, Алтайського країв та Кемеровської області. Крім богослужінь, проповідей, пастирських візитацій він катехизував людей, підготовляв їх до прийняття Святих Тайн. Приїзд о. В. Рудка мав надзвичайне значення для вірних УГКЦ, які часто приходили за порадами і на духовні розмови. О. Василь речно здійснював свою душпастирську працю в Сибіру і на Далекому Сході та закінчив своє туземне життя 8 січня 1991 року, передбачивши перед своєю смертю великі зміни в опікуваному ним краю, і сказав своєму наступнику про велику духовну опіку, яка чекає його для української діаспори.

За благословенням папського нунція в Росії Архієпископа Буковського о. Ярославу Сподару, ЧНІ, який жив та задовольняв духовні потреби української діаспори Зауралля і Далекого Сходу, було доручено підготувати матеріали для Ватикану про кількість українців у цьому регіоні. На протязі 1993 року ця робота була виконана. Її матеріали були представлені папському нунцію в Росії, а також всім єпископам УГКЦ в Україні. Під час відвідування міст Зауралля: Челябінська, Омська, Томська, Тюмені, Красноярська, Іркутська, Хабаровська, Владивостока, Магадана, Сахаліну в більшості з них були засновані товариства імені Тараса Шевченка, налагоджена їх робота. Зокрема, проводилися вечори пам'яті Тараса Шевченка, концерти, конференції, виставки образотворчого мистецтва, фестивалі української пісні. У місті Прокоп'євську була відкрита недільна школа, в якій, крім катехизації, велика увага приділялась вивченню іноземних мов, зокрема, німецької, веденню домашньої кухні, навчанню української вишивки, писанкарства, підготовки молоді до подружнього життя. Великою популярністю користуються літні табори відпочинку та релігійного виховання дітей під час канікул. При парафії був відкритий медичний пункт, де парафіяни мали можливість пройти обстеження і безплатно отримати ліки. Церква опікувалася також похоронами одиноких людей. 1 серпня 2007 року відбулося посвячення парафіяльного будинку для священнослужителів та душпастирських потреб греко-католицької парафії в місті Прокоп'євську. Чин освячення здійснив єпископ Йосиф Верт, ТІ, ординарій Новосибірської єпархії Римо-католицької Церкви, який одночасно є ординарієм усіх греко-католиків у Росії. На святкування також прибули о. Ентоні Брананган, ЧНІ з Кемерово, о. Олексій Баранников з численними вірними міста Новокузнецька та сестра Тереса Алькасар з парафіянами міста Новоалтайська. Крім того, завітали гості з

України: провінційний вікарій Львівської провінції ЧНІ о. Петро Баран, о. Ярослав Федунів, ЧНІ, сестра Єлизавета (згромадження св. Йосифа) та сестра Ірина (згромадження сестер редемптористок). Новий парафіяльний будинок у Прокоп'євську має стати центром парафіяльних зустрічей, катехизації дорослих, молоді та дітей. Але, на жаль, через відсутність духовного проводу над товариствами відчувається брак української духовності. Хоча тамтешні люди свідомі, що вони українці, невід'ємна частина УГКЦ. Тому справедливо очікують утворення її структури на цих теренах, безпосередньої присутності її керівництва.

І нині у Сибіру та на Далекому Сході продовжують працювати отці-редемптористи, священники східного обряду, кілька років тому приїхали перші сестри-монахині візантійського обряду, і там, де вони є, найбільш стабільна ситуація.

На етапі становлення держави Україна дуже важливим є вивчення та вироблення механізмів співпраці УГКЦ та діаспори, використання накопиченого ними досвіду та можливостей, виявлення нових тенденцій та явищ у світі української діаспори.

Ірина ТЮРМЕНКО

Національний авіаційний університет, м. Київ

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ У ЗБЕРЕЖЕНІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40-Х – ПОЧАТОК 70-Х РОКІВ ХХ СТ.)

Після Другої світової війни тисячі переміщених осіб опинилися у повоєнній Європі шукаючи шляхи повернення додому. Для українських втікачів репатріація загрожувала репресіями, таборами і навіть смертю. Та й залишатися у повоєнній Європі ставало дедалі небезпечним. Українські біженці з правової точки зору відносилися до найнезахищеніших верств. Річ у тім, що окупаційні адміністрації країн альянсу часто ототожнювали поняття національності й громадянства. Українці, як правило, сприймалися як поляки, чехи, росіяни і відповідно кваліфікувалися як чеські, польські або радянські громадяни, а не як цілісна національна група. Трагізм ситуації додавали й союзницькі домовленості між СРСР, США, Англією та Францією щодо повернення громадян до своїх країн, згідно з якими країни альянсу давали дозвіл на насильницьку репатріацію українців з боку СРСР. Щоб не стати її жертвами, українські втікачі намагалися всіма способами виїхати до різних країн Європи, Америки та до Австралії. Рятівною дорогою для багатьох з них стала Канада. У 1947 р. до канадського Вінніпега прилетів Іван Огієнко (митрополит Іларіон), який у 1951 році був обраний Першоєрархом Української Православної Церкви в Канаді (далі – УПЦК). Саме він очолив рух Церкви за відродження національного та культурного життя української громади в Канаді та загалом в українськомовному світі.

Важливим напрямком діяльності УПЦК в умовах існування полікультурності в Канаді було збереження української мови, національних звичаїв та, врешті-решт, нації. Найкращою формою, яка б найоптимальніше сприяла розвитку нації ставало розгортання системи українознавчої освіти. Функціонування українських рідних шкіл мало б зменшити асиміляційні впливи на українську людність. 28 вересня 1956 р. Митрополит Іларіон звернувся до всіх православних парафій УПЦК із закликом створити при всіх громадах українські школи, з тим, щоб не було «ні однієї громади, де б діти не мали можливості вчитися української мови» [1]. Для координації зусиль при Консисторії УПЦК діяла Головна Рада Української Школи та регіональні Ради Української Школи у Східній, Середній та Західній Єпархіях УПЦК. Зокрема, Східня Рада Української школи була заснована 15 березня 1959 р. У жовтні 1960 р. утворилася Західна Рада Української Школи з центром в Едмонтоні. Почесним Головою Ради було обрано Владика Андрія, а головою – Яра Славутича.

Українські школи, курси українознавства, семінари для учителів дуже швидко почали поширюватись у парафіях, що активізувало національне життя української громади та згуртувало свідоме учительство. В організації українських шкіл було досягнуто значних успіхів. Так, лише при Соборі Св. Покрови у Вінніпезі у 1963 р. була створена цілісна система рідномовного виховання. При Церкві діяла рідна школа, у якій навчалось 208 учнів, тут працював дитячий садочок на 30 дітей. Для молоді, яка закінчила рідну школу, щосуботи проводились денні та вечірні курси українознавства. Тільки 1963 р. силами учнів та учителів рідної школи церковної громади були організовані різні заходи з метою розширення знань молоді про історію та культуру України. Рідна школа при Соборі Св. Покрови стала ще й експериментально-навчальним центром з апробації нових читанок для початкових класів,

що були перекладами англомовних видань і застосовувались у публічних школах Манітоби, Саскачевану та інших провінцій [2].

Курс на створення рідних шкіл не припинився і після дискусії, що розпочалася у Манітобі після пропозиції королівської комісії надати спеціальні гранти з публічних фондів для сепаратних шкіл. УПЦК також виробила свою позицію, яка була закріплена рішенням Президії Консисторії від 18 березня 1960 р. Зокрема, у постанові підкреслювалось, що ця «справа для української людності не є реальною, а натомість є реальною і конечно необхідною справа заведення української мови в державних школах». Оскільки справа з вивчення української мови у державних навчальних закладах зіткнулась з рядом об'єктивних труднощів, українські рідні школи, створені при УПЦК, відіграли величезну роль не лише у збереженні національних цінностей, а у згуртуванні української громади. Спеціальний проект Церкви був створений для українських дітей з англомовних родин. Для них створювались окремі групи, класи, програми, метою яких було заохочення до вивчення рідної мови та культури.

Бажання зберегти національні цінності, головнішою з яких є мова, зумовили позицію Владика Іларіона щодо посилення контролю за діяльністю рідних шкіл та відповідальності священнослужителів за організацію їх роботи. З цією метою Іларіон ввів до обов'язкових річних звітів священнослужителів питання, що торкалися стану рідних шкіл та здійснення рідномовної політики у парафіях. Священнослужителі мали дати відповіді на запитання: «Чи була організована школа при парафії, хто вчив дітей, скільки дітей було у школі, де приміщення, чи є проблема з українською мовою у громаді, чи багато молоді, яка не володіє українською мовою» тощо. Митрополит Іларіон уважно знайомився зі звітами духовенства, відповідав священникам, висловлюючи свої міркування або даючи поради.

Окремою сторінкою діяльності Церкви та української спільноти стала організація при православному Митрополитарному Соборі у Вінніпезі вищих освітніх курсів українознавства. У 1948 р. ректором їх було призначено Митрополита Іларіона. Набори слухачів проводилися щорічно з 1 липня по 15 серпня. До роботи курсів залучалися науковці та фахівці з вишивки, танцю, співу тощо. Значна кількість української молоді пройшла своє навчання на таких курсах. Серед них був і В. Сеньчук – головний архіваріус Архіву Української Православної Церкви (м. Вінніпег). Національна освіта, отримана ним, стала у нагоді у подальшому житті та виборі професії.

Сам Іларіон не лише своїм пастирським словом захищав українське слово, а й активно плекав національно-культурне життя. Великого значення набула видавнича діяльність, яку він продовжив у Канаді. Владика видавав журнали «Наша культура», «Віра і культура», «Слово істини», які відіграли велику роль у національно-культурному та мовному вихованні української громади. Іларіон відгукувався на усякі творчі починання та підтримував українську спільноту у її прагненні розвивати національну культуру.

Важливим напрямом культуротворчої діяльності Митрополита Іларіона стала його тісна співпраця з Товариством «Волинь» та Інститутом Дослідів Волині. Тісні контакти між Товариством «Волинь», Інститутом Дослідів Волині та Митрополитом зав'язалися з 1952 р., коли виготовлення Образу Почаївської Божої Матері для Катедри Св. Тройці (м. Вінніпег) вимагало об'єднання зусиль церкви і громадськості. Пізніше така співпраця переросла у бурхливу науково-видавничу діяльність, до якої долучилася значна кількість українських науковців, з поміж-яких були проф. М. Боровський (аграрій), о. д-р С. Герус (богослов), О. Лятуринська (письменниця), Л. Молодожанин (скульптор), Ю. Мулик-Луцик (славіст, філолог, літературознавець), М. Подворняк (літературознавець), акад. Онуфрійчук (природознавець, літературознавець), д-р С. Радчук (правознавець, адвокат), У. Самчук (письменник), д-р І. Тарнавецька (філолог, славіст), д-р С. Ярмусь (філософ, теолог) та багато інших. За півстоліття Товариство «Волинь» та Інститут Дослідів Волині видали понад 70 різних досліджень, з яких 23 – праці Митрополита Іларіона.

Курс на збереження національних традицій та культурних цінностей Українська Православна Церква продовжує і сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Української Православної Церкви в Канаді. – Фонд Митрополита Іларіона, коробка 26, папка «Українські (рідні) школи».
2. Архів Української Православної Церкви в Канаді. – Фонд Митрополита Іларіона. 22, папка «Протоколи нарад Консисторії. 27 грудня 1960 р.»

Марія ШВЕД

Український Католицький Університет, м. Львів;
Львівський національний університет ім. І. Франка

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УКРАЇНЦЯ НА ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЯХ

Майбутнє нашої держави, її культурно-освітній поступ сьогодні залежить від змісту тих християнських цінностей, які закладаються в серця українців для плекання духовно багатішої особистості, яка б усвідомлювала свою відповідальність перед Богом, Батьківщиною і народом.

У свідомості українців релігія була живим чинником упродовж тисяч років. Релігія глибоко проникла у звичаї та обряди народу, поєднувала духовні елементи з національними, громадянськими, родинними та особистими (стародавні літописи, «Повчання Володимира Мономаха», філософія Григорія Сковороди, настанови отців Церкви, праці літераторів, богословів, педагогів). У традиції українського народу було прийнято дотримуватися релігійних звичаїв у праці і в побуті: з молитвою розпочинали і закінчували день, благословляли молодят, відправляли в дорогу, поучали дітей, приймали їжу, розпочинали роботу тощо. Свою працю на землі українець розумів як службу Богові.

Науковий аналіз концептуальних засад релігійно-морального виховання, поряд з прогресивними педагогами Констянтином Ушинським, Юліаном Дзеровичем, Григорієм Ващенком, здійснювали такі видатні представники Церкви, як Андрей Шептицький, Йосиф Сліпий, Іван Бартошевський, Іреней Назарко, Микола Конрад, Йосиф Осташевський, Кирило Селецький та інші.

Християнське виховання органічно відповідає менталітету, характеру, етнічним особливостям нашого народу. Незважаючи на складні історичні обставини (загарбницька політика сусідніх держав, економічні кризи, національне гноблення), що супроводжували українську націю на шляху її становлення, починаючи від часів Володимира Великого, вона не втратила своєї самобутності та не зазнала нищівної денационалізації. Оберегом її духовності, мови та національної культури була християнська віра. Християнство розуміє людину як особу, що несе в собі образ і подобу Бога, і свою довершеність вона досягає лише з Богом і в Бозі, до єднання з Яким вона покликана вже з самого створення. Тому християнська думка акцентує на духовному вихованні людини.

Християнська педагогіка ґрунтується на позиціях гармонійного розвитку особи, підкреслюючи першорядну роль духовного виховання, що ніяким чином не применшує важливість інтелектуального, фізичного, морального чи соціального виховання, враховуючи всі досягнення, технології, методики та інновації сучасної педагогіки.

Морально-християнське виховання в сучасних середніх і вищих навчальних закладах не суперечить їхньому світському характерові і не розглядається окремо від національного виховання. Сьогодні для всіх очевидно є роль релігії у духовному відродженні народу, оскільки в християнській моралі сконцентровані найвищі цінності європейської цивілізації.

Метою християнського виховання є допомога підростаючій людині в її духовному становленні, в осягненні правд віри, в розумінні себе і свого соціального і християнського покликання в житті. Таке виховання передбачає визволення душі від гріховних вад, які призводять до жорстокості, насильства і зла, до байдужості та лицемірства; зміцнення талантів, душевних сил і спрямування їх до добра, допомоги ближньому, до самореалізації і самовдосконалення. Отже, християнське виховання має за мету виховати доброго українця-християнина – завершеної і світлої особистості, яка усвідомлює своє покликання на землі і свою подальшу життєву перспективу, стаючи «світлом для світу».

СЕКЦІЯ V

НОВА ХВИЛЯ ЕМІГРАЦІЇ: ЗДОБУТКИ, ВТРАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Марія АЛЬЧУК, Галина МАТВЕЄВА, Ігор ХОЛЯВА

ВГО Українська Взаємодопомога, м. Львів

ДУХОВНИЙ, ДЕМОГРАФІЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІРИ НОВОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Кінець ХХ ст. та початок ХХІ ст. історично найцікавіший процесом самовизначення націй та їхнім виходом на історичну арену. Нація виникає за певних історичних, етнічних, соціальних, культурних умов єдності населення. Вона не виникає на порожньому місці, а спирається на історично створену спільноту. Також нація надає нових форм буття спільноти. Сьогодні необхідно активізувати духовні, моральні і творчі сили громадян для національної консолідації та суспільної солідарності. Отже, важливими є самоусвідомлення, самоідентифікація нації, які мобілізують життєву енергію людей та інтегрують їх у громадянське суспільство. Життєві сили, творчі зусилля, духовна енергія спонукують націю до її самовизначення та самоздійснення.

Народ певною мірою виробляється у націю лише на ґрунті самочинного розпорядження власною долею. Історичною формою цієї самочинності є власна держава. В її особі народ отримує гарантію, що його доля буде визначатися його власною волею.

Духовність української нації – це передумова і головний рушій соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Формується духовність самим індивідом у процесах активної діяльності, у пошуках сенсу особистого життя, у самовдосконаленні. Духовність – це досить складне утворення, що розкриває сутність людини, її знання, почуття, цінності, її менталітет. Характеризується духовність наявністю у людини здібностей і можливостей до зміни умов свого життя і самої себе. Можна відмітити, що це – самовідчуття, самоусвідомлення та самореалізація людської особистості. Отже, духовність не просто виражає інтереси колективу чи якоїсь групи, а обов'язково тієї спільноти людей, які виражають історичну необхідність.

Проблема формування громадянського суспільства не втрачає свої актуальності, оскільки суперечливий, здебільш конфліктний характер розвитку політичних процесів в Україні виявляє слабкість існуючих громадянських структур, несформованість належної громадянської культури, брак конструктивної взаємодії у взаєминах між державою та суспільством. Проблеми, які в силу суб'єктивних та об'єктивних факторів вийшли на передній план сучасної української політики, добре знайомі більшості західних держав, які мають значний досвід їх позитивного розв'язку. Це проблеми національних меншин, мови, участі чи неучасті у різних міждержавних об'єднаннях та організаціях, пошуку консенсусу різнорідних політичних сил, виходячи із пріоритету загальнонаціональних інтересів. Залучення української діаспори, яка, як відомо, відіграє значну роль у політичному житті у більшості країн свого проживання і має достатній практичний досвід, до обговорення та аналізу гострих питань, вироблення рішень, буде мати позитивне значення для української політики.

Конструктивний, інноваційний досвід можуть запропонувати представники нової хвилі української еміграції, які, повернувшись на Батьківщину, активно включаються у суспільне та економічне життя. З іншого боку, значний виїзд найбільш професійних, освічених та активних молодих українців за кордон негативно позначається не тільки на формуванні ефективних громадянських структур, понижуює конкурентоздатність та інтелектуальний рівень української держави, але й дуже негативно позначається на демографічній ситуації в Україні, генофонді нації. Зорієнтованість молодих людей, зокрема частини студентської молоді, на тимчасову трудову еміграцію, яка часто перетворюється у постійне місце проживання, є наслідком невисокої престижності багатьох спеціальностей, відсутності ефективної соціальної політики щодо молоді та створення інтелектуальноємких та високооплачуваних робочих місць. У цьому випадку негативну роль відіграють,

на наш погляд, недоліки у патріотично-виховній політиці держави, системі середньої та вищої освіти; розчарування від надмірних очікувань, сформованих у молоді в процесі політичної соціалізації.

На сьогодні духовність має виражати інтереси української нації в Україні. Людина є певним елементом світу в ряді інших його складових. В той же час у своєму бутті людина відноситься до світу, тобто визначає себе універсально, самовизначившись в горизонті світового цілого. Це протиріччя, яке коріниться у самому способі людського буття, розв'язується в сфері культури. Людина, по-перше, відкриває для себе зміст світового порядку («світобудови»), по-друге, визначає своє місце і роль у долях світу, розкриває своє призначення. Онтологія людини визначає онтологію суспільства, а останнє визначає характер права, встановленого в даному суспільстві і для даної людини. Таке право регламентує критерії і порядок відповідальності, характерні для даного суспільства, що відрізняється від правил іншого суспільства тільки національно-історичними особливостями. Відповідальність онтологічна, як зазначено, випливає з природи людини і нею зумовлена. Отже, мораль і право як відповідальність є формою реакції суспільства на прагнення людини, яка потребує гідного життя.

Індикаторами стійкого розвитку громадянського суспільства можуть бути: рівень валового внутрішнього продукту на душу населення, енергомісткість і фондомісткість продукції, утворення і подальше використання та утилізація відходів, тривалість життя населення, рівень освіченості суспільства, величина доходів, рівень зайнятості.

Система національного рахівництва в Україні дає змогу конкретизувати кожен із виділених показників. Практика такого аналізу надзвичайно багатоманітна. Вона одночасно зумовлює необхідність коригування індикаторів у силу значної тінізації економіки, великої міграції населення, прихованих доходів, корупції. На жаль, із наведених вище показників тільки тривалість життя населення та рівень освіченості суспільства можна вважати найбільш реальними. З цього приводу потребує кардинальних змін «реєстрація» міграції, адже сьогодні це (умовно, за різними джерелами) від 10 до 17 мільйонів чоловік. Значний інфляційний вплив на економіку країни має приплив валюти з-за кордону. Причому це – потік грошей, який носить споживчий, а не інвестиційний характер, що в свою чергу насторожує наших потенційних інвесторів. Це – потік, який має десятки джерел, і лише одне з них, Western Union, легалізує суми переказів, тому оцінка інших є приблизною. В економічній сфері необхідно оперувати реальними, достовірними, своєчасними даними, як передумови уніфікації показників у відповідності до міжнародної практики.

Створення середовища стійкого розвитку високотехнологічного сектора передбачає перехід від сировинної економіки до постіндустріальної з власною інноваційною політикою. Починаючи з 2000 року, Європейський Союз з метою формування власної інноваційної політики запровадив систему 17-ти інноваційних індикаторів, сформувавши їх в чотири групи: перша – людські ресурси; друга – виробництво знань; третя – передача та використання знань; четверта – фінансування інновацій, результати і ринки. Перспектива членства в СОТ, прагнення європейської країни України стати рівноправним учасником європейського співтовариства, багатовекторність зовнішньої політики повинна передбачати уніфікацію індикаторів розвитку. Тільки в першій групі – «людські ресурси» – необхідно викристалізувати: населення, охоплене післясередньою освітою (в % до вікової категорії); населення, охоплене пожиттєвою освітою (в % до вікової категорії); зайняті в середньому, високому та високотехнологічному виробництві (в % від загальної робочої сили); зайняті у високотехнологічному обслуговуванні (в % від загальної робочої сили).

Становлення в Україні суспільства стійкого розвитку передбачає формування правової держави, системними елементами якої є ринкове господарство і громадянське суспільство як консолідована українська нація. Звичайно, незалежність України ще досить молода. Ми вчимося демократії, боремося з правовим нігілізмом, формуємо законодавчу і нормативну базу, ми впевнено економічно розвиваємося та як громадянське суспільство формуємося. Та ми повинні в такому віці самостійності уже чітко розуміти, чого ми хочемо, до чого прагнемо, тому що, як і в юриспруденції «незнання закону не позбавляє від відповідальності перед ним», так і розвиток суспільства не позбавляє його майбутнього.

Андрій ВАЩУК

Закарпатський державний університет, м. Ужгород

ФЕНОМЕН ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ (1991-2007) ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ ЗАКОРДОННОГО УКРАЇНСТВА

Протягом кількох останніх десятиліть, особливо після розпаду соціалістичної системи, у світі посилилися потоки легальної і нелегальної трудової міграції, тому проблема міграційних потоків XXI століття є однією з найбільш актуальних проблем сучасності.

Надзвичайно актуальною ця проблема є і для України. Після набуття незалежності одним із здобутків демократизації суспільного життя стало зняття обмежень на перетин державного кордону, забезпечення вільного пересування громадян. Якщо в попередній період у відокремленій від світу «залізною завісою» країні закордонні поїздки були привілеєм небагатьох обраних, то в 90-і роки минулого століття вони стали доступними пересічним громадянам. Так, за даними Міністерства внутрішніх справ України, у 1986 р., на початку перебудови, кількість поїздок за рубіж в особистих справах не перевищувала 43 тис. У 1991 р. вона досягла вже 2 млн. 327 тис., тобто збільшилася в 54 рази. Значна частина з них зумовлювалася не туризмом, відпочинком чи відвідинами родичів і знайомих, а здійснювалася з метою отримання доходу.

За експертними оцінками, за кордоном зараз працює приблизно 3 – 3,5 млн. громадян України. Наведена цифра обґрунтовується даними, розрахованими на підставі статистичної та адміністративної інформації, про чисельність та економічну активність населення, даними консульських установ щодо громадян України, які перебувають за кордоном, і даними суб'єктів господарської діяльності, що займаються посередництвом у працевлаштуванні громадян України за кордоном. При цьому більшість українських громадян працюють у країнах СНД, зокрема Російській Федерації та країнах Східної та Західної Європи. Таким чином, основними країнами-реципієнтами української робочої сили останнім часом виступають Росія, Польща, Чехія, Італія, Португалія, Німеччина, Словаччина, Греція, Іспанія.

Слід зауважити, що здебільшого трудові мігранти України – це високоосвічені та висококваліфіковані фахівці (80 % мають повну вищу або базову вищу освіту). Вони працюють переважно в таких галузях, як транспорт, будівництво, торгівля, переробна промисловість. Якщо говорити про вік трудових мігрантів, то це найбільш працездатна частина трудового потенціалу України: 60 % працюючих-мігрантів мають вік від 20 до 44 років, 70 % трудових мігрантів – чоловіки.

Причини трудової міграції носять майже виключно економічний характер. Проте якщо на початку 90-х виїзди на заробітки за кордон зумовлювалися зупиненням підприємств, багатомісячними затримками з виплатою заробітної платні, зростаючим безробіттям, то нині їхньою метою у більшості випадків є підвищення добробуту, вирішення житлового питання, фінансування навчання тощо. Внаслідок певного покращення економічної ситуації безробіття та невиплати зарплатні втратили значення основних «виштовхуючих» факторів, натомість виїздити за кордон примушує ситуація, коли роботу знайти можна, проте прожити на запропонований заробіток неможливо, а вирішити життєво важливі матеріальні проблеми – й поготів.

До найважливіших позитивних результатів трудової міграції треба віднести зменшення напруги на ринку праці, збільшення обсягів інвестицій, які отримує Україна завдяки заробітчанству. Значні кошти, які надходять від заробітчан, підвищують платоспроможний попит і таким чином стимулюють виробництво.

Разом з тим, наслідки трудової міграції далеко не однозначні. Збільшення грошової маси призводить до зростання цін, дешеві імпортні товари, привезені заробітчанами, створюють конкуренцію товарам вітчизняного виробництва. Відплив молоді спричиняє негативні демографічні наслідки як внаслідок руйнації сімейних відносин, так і через несприятливу для народження і виховання дітей специфіку «мігрантського» способу життя.

Суперечливість явища трудової міграції підводить до висновків про те, що основний зміст політики держави у відповідній сфері має полягати у мінімізації її негативних наслідків, максимальному використанні позитивних для громадян (у тому числі – працівників-мігрантів) та суспільства результатів.

Оксана ГОДОВАНЬКА

Інститут народознавства НАН України, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ЕТНІЧНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАРОБІТЧАН (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬШІ)

Трудова міграція впродовж усієї історії існування людства була і залишається не лише природним явищем, але й важливим фактором розвитку в усіх без винятку країнах світу. Саме явище заробітчанства є багатоплановим і неоднорідним, як за ініціюючими факторами, так і за складовими, зовнішніми та внутрішніми механізмами та наслідками в контексті мультикультурності Європи. Проблема українського заробітчанства належить саме до тих, які пронизують все суспільство наскрізь, присутні у повсякденному житті мало не кожної української родини і безпосередньо впливають на всі без винятку етнічні та суспільні процеси. Попри багаторічне існування цієї проблеми, вона і надалі призводить до цілого ряду міжнародно-правових, політичних, економічних і соціально-психологічних колізій, що потребують усестороннього врегулювання. Багато громадських і державних діячів, вчених та журналістів, розуміючи усю складність та глибокі наслідки, проблеми українських гостьових робітників, провадять парламентські та громадські слухання, озвучують результати статистичних опитувань серед заробітчан, аналітичні розвідки про міграційні процеси і плани українців щодо виїзду та працевлаштування за кордоном тощо (див. примітку 1).

Зважаючи на неоднорідності явища заробітчанства, нам видається досить доречним виокремити ще один важливий рівень цієї проблеми, а саме етнічний. Насамперед нас зацікавили етномаркери українських заробітчан, які виявляються у побуті, поведінці та способі мислення, і саме тим вирізняють їх з-поміж інших. Етнічність українських заробітчан порушує цілу низку важливих питань, розв'язок яких дасть нам змогу побачити і зрозуміти особливості саме української трудової міграції, внутрішні механізми, що діють всередині цієї групи, що в свою чергу консолідують або розпорошують заробітчан, зовнішні схеми, до яких повинні «притертися» гостьові робітники з України. Для чіткішого означення проблеми етнічності українських заробітчан нам видається доцільним локалізувати місце досліджень цієї проблеми. І в цьому випадку ми зупинили свою вагу на західному сусіді України — Польщі. Цей вибір є не випадковим, з огляду на велику кількість вагомих передумов, ми зумисне відводимо на другий план економічну передумову для виїзду в Польщу (проте ми ще до неї повернемося), а насамперед звертаємо увагу на багатівкове україно-польське сусідство, що накопичило у своєму досвіді образи і взаємні звинувачення, негативні стереотипи та спроби примирення, діалогу та взаємовигідної стратегії. Нам видається, що цей історичний «багаж» може явно чи латентно впливати на дихотомію «ми-вони», в якій виявляється етнічність робітників з України. Від початку 90-х рр. ХХ ст. Польща доволі часто ставала кінцевим пунктом частини заробітчанських міграцій, особливо для вихідців із західноукраїнських областей. Для іншої частини трудових мігрантів це був перший досвід роботи за кордоном, після якого вони вже намагалися знайти роботу в заможніших країнах. Попри відносно невисокий, порівняно з країнами західної Європи, рівень заробітної плати, працевлаштування на польському ринку праці приваблювало значну кількість робітників. Серед головних причин виділяють насамперед спрощений режим перетину кордону (безвізовий режим діяв до жовтня 2003 р.), відносна близькість до місця постійного проживання, часткова відсутність посередників для працевлаштування, котрі беруть відповідні відсотки за свої послуги [12, с. 104]. Одночасно, після інтенсивної трудової міграції польських робітників у країни західної Європи, робітники з України стали найпершими кандидатами на новозвільнені робочі місця. З можливості працевлаштування в сусідній державі скористалася велика кількість українців, проте визначити масштаби української трудової міграції до Польщі, що триває і по сьогодні, дуже важко. Присутність робочої сили з України була відчутною не лише в «тіньовій» складовій польського ринку праці, але й у його легальній частині. Українці зайняли в ньому свої «ніші» (насамперед йдеться про такі галузі польської економіки, як аграрний сектор, будівництво, промисловість; відчутно слабші позиції українських заробітчан на ринку торгових і гастрономічних послуг) і навряд чи будуть витіснені з них іншими групами іноземців [12, с. 106-107; 108].

Аналіз усіх рівнів етномаркерів українських заробітчан у Польщі є доволі складним завданням, вирішення якого неможливе в межах однієї статті, тому ми обмежимося тільки схематичним означенням деяких, з нашого погляду, ключових моментів проблеми. Наш аналіз ми будемо здійснювати на основі бази даних, зібраної в межах проекту «Дослідження української трудової міграції

у країнах перебування» сектором етносоціальних досліджень (насамперед його керівником Ігорем Марковим) відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України м. Львова.

При аналізі ряду поглиблених інтерв'ю та фокус-групової розмови нам вдалося виділити окремі етнічні визначники гостьових робітників з України. Насамперед йдеться про вкоріненість у землю батьків («малу батьківщину»), тісний зв'язок з сім'єю, родиною. Підтвердження цьому знаходимо у таких часто повторюваних репліках: «...Свою старість добувати я планую в Україні ... як додому хочеться, завше хочеться додому (підкреслення автора) ...» [1, інтерв'ю з п. Емілією] або інший приклад «... Я не міг поїхати, лишити жінку...» (спочатку респондент їздив на сезонні роботи один, а потім разом з дружиною і дочкою виїхав до Польщі на тривалий термін. — О.Г.) [2, інтерв'ю з п. Іваном].

В парі з укоріненістю йде чуття єдності з власною державою, а особливо з власним етносом, що підсилюється в іноетнічному середовищі. Для прикладу можна навести такі уривки з розмов: «... я українка, ти — українка, кажу: не треба нічого... (тут ідеться про взаємні послуги в середовищі українських заробітчани. — О.Г.) ... так почуваюся завше, як когось знайду тут, з Львівської області, Івано-Франківської, Тернопільської, що так на Україні то ми би ну не заговорили одна до другої, а тут вже так, як рідні. І вже там з Львівської області о то вже настояща рідня ...» [1, інтерв'ю з п. Емілією]. Інший респондент розповідає про те, що він зумисне позичив кошти в своїх знайомих у Польщі для повернення на Україну в період Помаранчевої революції, як він сам пояснює: «Поїхав якимось в який спосіб віддати свою ... так скажу, обов'язок до своєї Батьківщини — по-перше. По-друге, навіть як я тут є в Польщі, то я цілий час, я чуюся українцем, всі знають ...» [3, інтерв'ю з п. Олександром]. Про міцність та тривалість етнічних зв'язків, зберігання колективної ідентичності свідчить і такий уривок із фокус-групової розмови: «... як кажуть, мимоволі, якщо не заговорити один до одного, то хочь почути своє слово, скажемо купити ту ж газету і певну мати інформацію про свою державу і тому подібне ... до спілкування з українцями, значить, то є свій потяг...» [4, фокус-групова розмова]. Проте в контексті цих почуттів етнічної єдності нам не вдалося виділити і прослідкувати взаємовпливи на них такого сумного явища, коли, перебуваючи нелегально за кордоном, українські заробітчани стають легкою здобиччю рекету, прямого пограбування, яким нерідко займаються такі ж вихідці з України [10, с. 124]. Респонденти, з якими велися нарративні інтерв'ю чи фокус-групові розмови, про такі події не згадують.

На «варті традицій», етнічного вирізнення стоять релігійні почуття та релігійна приналежність українців. Проте в даному випадку нам потрібно звернути увагу ще й на той факт, що гостьовими робітниками з України в Польщі є найчастіше вихідці з її західних областей, де релігійна свідомість здебільшого висока. Через те часто можна почути, що «... церква займає перше місце в житті моєму ... бо так як з дитинства мене мама брала за руку і вела до церкви ... так в мене то закарбовано в пам'яті і в душі ...» [1, інтерв'ю з п. Емілією]. А з фокус-групової розмови випливає, що українські заробітчани вбачають у церкві не тільки місце для здійснення своїх релігійних практик, а також місце зустрічі зі «своїми», місце обміну інформацією, точніше, «мостом» між Україною та її заробітчанами.

Такий етнокультурний атрибут, як мова, в українських заробітчани має особливу специфіку. Вона полягає насамперед у тому, що, виїжджаючи на роботу за кордон, заробітчани свідомі того, що потраплять в іноетнічне середовище, де будуть змушені послуговуватися іншою мовою. Значною є частка заробітчани, що перетинають польський кордон, не знаючи польської мови, але по кількох місяцях праці адаптуються і можуть доволі добре розмовляти польською мовою. Знання мови допомагає українцям досягнути певних успіхів у Польщі, а саме легалізувати своє перебування, зайняти добре оплачуване робоче місце, відчувати певну соціальну захищеність [5, інтерв'ю з п. Тетяною]. З іншого боку, українська мова всередині заробітчанської групи може одночасно виступати і консолідуючим, і розмежовуючим чинником. Так наприклад, робітники, що працюють у вихідців з України, можуть потрапити в ситуацію, коли їх змушують говорити польською: «... Нас було троє українці, одна полячка. Чого я маю підстроюватися під ту полячку і говорити по-польськи, як я ще не вмію ні одного слова? І мені стало навіть дуже жаль. І сльози вийшли на очі і я сіла, і плачу. І так собі думаю, а чого я маю говорити по-польськи? Як ми троє українців, а та Бася, полячка, сидить шиє за машиною, вона до нікого не обзивається, вон я говорю по-українськи, вона то завше махає головою, і щось говорить тоже по-польськи. Я її, наприклад, дуже добре розумію, і я та си думала, що вона і мене розуміє о. А наша українка, що вона тут два роки, то вона щось там думала, що вона щось дуже велике, о і: говори по-польськи...» [1, інтерв'ю з п. Емілією].

Окремо потрібно звернути увагу на формування іміджу українців як добрих працівників, що беруться за будь-яку роботу. З фокус-групової розмови можна виокремити такі думки: «...я, наприклад, не отримую менше, ніж працівники ці поляки скажем. Немає різниці. Так сталося те, що ми робимо одну роботу, часом і краще виходить — нема взагалі різниці. Це дійшло не одразу, не з першого, а прийшло з часом. Навіть мову знаю і всі речі, і всі механізми ...». Наступний приклад: «...він нас використовував як більш дешеву силу. Зараз пішли часи такі, що поляки виїхали ... і відкрили багато ринок праці ... то у зв'язку з тим уже змінилися в такий спосіб ця ситуація» (*йдеться про те, що польські працедавці в 90-х рр. ХХ ст. бачили в українських заробітчанах дешеву робочу силу, а на початку ХХІ ст. після інтенсивної трудової міграції польських робітників ситуація частково змінилася.* — О.Г.) [4, фокус-групова розмова]. Ось ще один яскравий приклад: «...[польський] фермер то він цінить українців, бо українці роботящі люди... для того він дуже-дуже цінує українців, старається, щоб тільки українці в нього працювали в таких в чорних роботах. Так скажу. Ну як чорна робота? Ну, важка робота, в такому плані ...» [3, інтерв'ю з п. Олександром].

Заповнення українськими заробітчанами окремих «ніш» в польській економіці дало змогу вести мову про «етнічне маркування» певних видів діяльності [12, 107]: вважається, що їхньою спеціалізацією є сільське господарство, послуги у сфері догляду за дітьми і похилими людьми (це може поєднуватися з послугами хатньої робітниці, економки), будівництво та частково торгівля. На думку американських і західноєвропейських дослідників, релігійні та культурні відмінності етнічних груп є сукупністю взаємопов'язаних аспектів і вимірів, у якій професійне відокремлення тільки посилює і виражає етнічні особливості, та аж ніяк не створює їх [7, с. 43].

Неприспосованість українських заробітчан до іноетнічної традиційності викликає дискомфортні прояви, пошук оптимального соціально-поведінкового формату, відновлення етноідентифікаційних маркерів [11, с. 33-35]. Дихотомія «ми — вони» є доволі відчутною для українських заробітчан, вона виявляє їх етнічність, робить дієвими різновидові ідентифікаційні механізми. Так, для прикладу, наведемо кілька уривків з інтерв'ю: «... я ще хочу тако додати, що би знаєте краще зцінити своє, треба побачити чуже...» або «...вони [поляки] сугубо рахують, якщо це ну поляки, по національності... і їхнє все покоління, повинно бути корінне населення, самі поляки. Вони мішаного нас в лице українці з поляками, росіяни з поляками, вони цього не признають ...» [4, фокус-групова розмова]. На зовнішні подразники в середовищі українських заробітчан існує доволі широкий спектр індивідуальних поведінкових стратегій — «відповідей». Можливий і такий вихід, про який згадує один з респондентів фокус-групи: «...що все рівно в Польщі є шовінізм все рівно є ... ліпше потерпіти, я б навіть сказав, я потерплю, з мене корона не впаде, як був Андрей, так і буду...» [4, фокус-групова розмова].

Довготривале перебування в іноетнічному середовищі, дія зовнішніх чинників призводить до порушення етнічних характеристик українських заробітчан. Окремі з них уже відзначають те, що «...вдома вже не вдома, я остатній раз переконався, а тут ще не вдома. Це не то знаєш відомо, що ми маємо своє коріння, але якось перспективою іншою подивитися на це все, просто ми всі, власне пілігрими ...» [3, інтерв'ю з п. Олександром].

Шляхом трудової міграції українці освоюють соціально-економічний простір Європи. В цьому може бути позитивна сторона для європейських країн, оскільки динамічні і невибагливі у побуті етнічні українці, які не цураються будь-якої роботи, значною мірою можуть сприяти збереженню для мешканців Європи стану європейської самоідентифікації [8, с. 42]. Частина мігрантів, за умов повернення та працевлаштування в Україні, привозять набутий досвід сучасного господарювання, сміливіше йдуть на впровадження інновацій та застосування нових технологій у виробництві продукції, вносять у спілкування, побут нові елементи іноетнічної культури і саме тим підштовхують до якісних змін українське суспільство [9, с. 63].

Дослідники часто вказують на гнучкість етнічної ідентичності, її накладання на інші різновиди соціальної ідентичності та здатність людей обирати у різних ситуаціях різні види ідентичності [6, с. 472].

Чи відбувається в середовищі українських заробітчан процес етнізації (Микола Шульга пропонує таке визначення етнізації, як становлення, розвиток і закріплення в особистісних структурах якостей, що відбивають особливості культури етносу, членом якого є особа)? Процес етнізації особи триває протягом усього її життя. Це пов'язано як з величезним обсягом етнокультурної інформації, яка сприймається особою, так і з тим, що у самому сховищі цієї інформації — етнічній свідомості особи — відбуваються зміни, іде розвиток, доповнення, перетворення. У процесі етнізації можна виділити

щонайменше два етапи. На першому — особа засвоює величезне багатство етнокультури, спресований досвід попередніх поколінь, що інтеріоризується в особистісні якості, перетворюється в її духовний світ. На другому етапі етнізації особа, володіючи достатнім досвідом, знанням (у тому числі про культуру інших етносів), здатністю до практичного сприйняття навколишнього світу й інформації про нього, сприймає вплив етнокультури більш вибірково. Одне сприймається беззастережно, друге — з поправками, третє — відкидається зовсім. На цьому ж етапі відбувається не тільки засвоєння елементів етнокультури особою, але і особа через індивідуальну творчість збагачує етнокультуру. Нам видається доволі цікавим дослідити, яким чином перебування українських заробітчани в іноетнічному середовищі впливає на процес етнізації і чи цей процес не призводить до перетворення етнічності українських мігрантів на символічну.

Примітка 1. Насамперед іде мова про міжнародну конференцію «Нелегальна міграція та проблеми торгівлі людьми» (Київ, 12 листопада 2003 року); парламентські слухання «Стан та проблеми правового і соціального статусу сучасної української трудової міграції» (Київ, 17 листопада 2004 р.); науково-практична конференція «Заробітчанство як вибір майбутнього» (Львів, 30 червня 2004 р.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бази даних проекту «Дослідження української трудової міграції у країнах перебування» сектору етносоціальних досліджень Інституту народознавства НАН України м. Львова / поглиблене інтерв'ю з п. Емілією.
2. Бази даних проекту «Дослідження української трудової міграції у країнах перебування» сектору етносоціальних досліджень Інституту народознавства НАН України м. Львова / поглиблене інтерв'ю з п. Іваном.
3. Бази даних проекту «Дослідження української трудової міграції у країнах перебування» сектору етносоціальних досліджень Інституту народознавства НАН України м. Львова / поглиблене інтерв'ю з п. Олександром.
4. Бази даних проекту «Дослідження української трудової міграції у країнах перебування» сектору етносоціальних досліджень Інституту народознавства НАН України м. Львова / фокус-групова розмова.
5. Бази даних проекту «Дослідження української трудової міграції у країнах перебування» сектору етносоціальних досліджень Інституту народознавства НАН України м. Львова / поглиблене інтерв'ю з п. Тетяною.
6. Гатчінсон Джон, Сміт Ентоні Д. Що таке етнічність? // Націоналізм: Антологія. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. — К.: Смолоскип, 2000. — С. 468-476
7. Сміт Ентоні Д. Національні ідентичність. — К.: Основи, 1994. — 222 с.
8. Жангожа Р. Проблеми міграції як перетворена форма інтеграції у європейське співтовариство (зовнішні і внутрішні фактори) // Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу. Збірник наукових статей. / За ред. І. Маркова. — Львів: Манускрипт, 2005. — С. 37-42.
9. Кирчів А. Трудова міграція і національна безпека України // Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу. Збірник наукових статей. / За ред. І. Маркова — Львів: Манускрипт, 2005. — С. 57-66.
10. Малиновська О. Трудова міграція з України: за даними досліджень 1994 і 2002 рр. у м. Києві, м. Чернівці та с. Прилбичі Яворівського району Львівської області // Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу. Збірник наукових статей. / За ред. І. Маркова. — Львів: Манускрипт, 2005. — С. 110-125.
11. Павлюк С. Етномаркери поведінкових стереотипів у середовищі трудових мігрантів // Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу. Збірник наукових статей. / За ред. І. Маркова. — Львів: Манускрипт, 2005. — С. 32-36.
12. Стародуб А. Українці на легальному ринку праці для іноземців у Польщі // Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу. Збірник наукових статей. / За ред. І. Маркова. — Львів: Манускрипт, 2005. — С. 104-109.

Оксана ГУЦЬКО

Асоціація Українців в Португалії «Собор», Португалія

НОВА ХВИЛЯ ЕМІГРАЦІЇ: ЗДОБУТКИ, ВТРАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ

- Четверта хвиля еміграції – найдинамічніша частина українського суспільства.
- Четверта хвиля еміграції – постійний зв'язок з Україною.

Здобутки.

1. Покращення матеріального стану більшої частини емігрантів і їх родин.
2. Освоєння українськими емігрантами нових спеціальностей.
3. Ознайомлення з культурою і традиціями іншого народу.
4. Зміна світогляду (демократизація).
5. Об'єднання в громадські організації.

Втрати.

1. Перерваність зв'язку поколінь.
2. Залишені в Україні сім'ї.
3. Втрата більшою частиною українських емігрантів можливості працювати за спеціальністю.
4. Невикористання Україною нашого потенціалу.

Перспективи.

1. Інтеграція нашої еміграції в португальське суспільство.
2. Повернення в Україну, отримавши «прививку» демократії і здобувши нові професійні навички.
3. Діаспора – міст між Португалією та Україною.

Віолетта ДУТЧАК

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

ВПЛИВ НОВОЇ ХВИЛІ ЕМІГРАЦІЇ НА БАНДУРНЕ МИСТЕЦТВО ДІАСПОРИ

Бандурне мистецтво саме в ХХ столітті розширило свої географічні межі функціонування – як на території України, так і за кордоном, в середовищі українського зарубіжжя. Популяризація бандури у світі щільно пов'язана з діяльністю як окремих виконавців, так і цілих колективів бандуристів. Їх поява в країнах Європи, американського континенту, Австралії була зумовлена часовими еміграційними хвилями, зумовленими соціально-економічними та історичними умовами в Україні кінця ХІХ та протягом ХХ ст. Історичні джерела визначають такі хвилі еміграції: 1) трудова (кінець ХІХ ст.); 2) політична і трудова (міжвоєнна); 3) політична (після Другої світової війни); 4) трудова (сучасна). Еміграційні хвилі різнилися за причинами їх виникнення, а відповідно – і за соціальним та освітнім (інтелектуальним) станом їх представників. Кожна нова еміграційна хвиля вносила свої корективи у соціокультурну та естетичну ситуацію в середовищі українського зарубіжжя. Це зумовлювалося і характером самої еміграційної хвилі (свідомої чи вимушеної), і наявними відмінностями у країнах розселення українців.

Саме тому, проєктуючи вплив кожної із еміграційних хвиль на бандурне мистецтво діаспори, можна визначити взаємозалежність рівня розвитку бандурного мистецтва в Україні і за кордоном, адже кожен емігрант-бандурист був носієм певних як регіональних традицій бандурного виконавства, так і репрезентував володіння типом інструментарію, репертуарними жанрами.

Звідси, в результаті аналізу хвиль еміграції, можна визначити рівень як взаємовпливів, так і власних, питомих ознак розвитку бандурного мистецтва в Україні та за кордоном, особливо у країнах Європи та Америки.

Якщо емігранти попередніх трьох хвиль мали лише опосередкований зв'язок з Україною (переважно на рівні родинного спілкування), то у часовому просторі четверта еміграційна хвиля

співпала не лише зі становленням та утвердженням незалежності України (кінець 80-х – початок 90-х років і до сьогодні), але й активізацією співпраці різноманітних українознавчих інституцій, у тому числі й українських осередків бандуристів. Бандуристи, які в силу соціально-економічних, культурних, концертно-гастрольних, родинних причин опиняються в країнах Європи, Америки, Австралії, все ж не полишають тісних зв'язків з Україною, стаючи безпосередніми сполучними ланками між виконавцями і педагогами з обох сторін.

Щоправда, слід відзначити, що існує певна різниця у характері діяльності бандуристів нової хвилі, що проявилася у специфіці мети їх еміграції, а звідси і майбутніх прагнень, мотивації праці, розширення інтелектуальних можливостей тощо. Проте наявність вже сформованих великих культурних осередків допомогла бандуристам уникнути розпорошеності, неорганізованості. Значний технічний рівень виконавців-емігрантів дозволив їм активно включитися і до участі в академічних мистецьких проектах.

Реальні результати відображення внеску представників останньої еміграційної хвилі на бандурне мистецтво українського зарубіжжя бандуристів проявилися на кількох рівнях.

Різновекторність індивідуальних досягнень (діяльність з. а. України Ол. Герасименко, О. Стахіва, А. Куцевич, О. Стащшин, Р. Василевич, А. Ільчук (США), В. Зелінської, Н. Гіль, Л. Романко, С. Плотник (Канада), Л. Ковальчук-Буряк (Австралія), А. Ланової (Португалія) та ін. Успіхи бандуристів стосуються як виконавської сфери, так і громадсько-організаційної, видавничої, навчальної тощо.

Організація спільних з бандуристами України міжнародних проектів (конкурси композицій для бандури; виконавські конкурси; концертно-фестивальний рух; проведення науково-практичних конференцій; видавнича діяльність). На цьому рівні слід відзначити Музичний конкурс ім. С. Людкевича в Торонто, Канада (внесення номінації «бандура»); участь у конкурсі ім. Г. Хоткевича в Харкові бандуристів з Канади, а у конкурсі ім. Г. Китастого бандуристів з Росії; динамізація видання фахового часопису «Бандура» (США); організацію і проведення міжнародного фестивалю бандурної музики і науково-практичного семінару «Бандура-2000» в Торонто, Канада; організація Канадською фундацією «Бандура» двох конкурсів створення нових інструментальних композицій для бандури (в категоріях «Концертні п'єси», «Варіації на народні теми» – 1999 р., «П'єси для школярів» – 2001 р.) та ін.

Популяризація інструменту шляхом інформативного доступу до мережі Інтернет (створення власних Веб-сторінок колективів, солістів-виконавців, реклама конференцій, фестивалів, форумів, навчальних таборів тощо).

Активізація в середовищі зарубіжжя навчально-освітньої мережі навчання гри на бандурі (організація численних кобзарських таборів, залучення до викладання професійних бандуристів, використання фахових методик, репертуарних збірників з України тощо).

Розширення репертуарних меж виконавства бандуристів діаспори (за рахунок щільного обміну досвідом між Україною та зарубіжжям, співпраці виконавців та композиторів; різножанрова творчість для бандури Ю. Олійника (США) тощо).

Таким чином, четверта еміграційна хвиля відіграла роль своєрідного донора (як людський фактор і фаховий стимул) стосовно стабілізації та активізації діяльності головних бандурних осередків за кордоном (особливо у США і Канаді), сприяла налагодженню різноаспектної співпраці між бандуристами України та зарубіжжя.

Ester BÓDALO LOZANO
University of Murcia, Spain

THE UNEXPECTED IMMIGRATION. MAIN CHARACTERISTIC SOCIO-DEMOGRAPHIC OF THE UKRANIAN IN SPAIN

The history of the Ukrainian community in Spain begins with the arrival of a group of Ukrainian students from Italy in Madrid in 1946, looking for a better destiny. Most of them were political refugees who escaped from the Red Army advancing towards Germany or the participants of Ukrainian insurgents' units or former prisoners of war who could not stay in Ukraine for fear of reprisals. In those days the first Ukrainian society «Obnova» – «Renewal» was set up, which was of religious character.

With the final collapse of the Soviet bloc in 1991 the former republics that made up the ex USSR became independent seeking their own future. The separation of Ukraine from the block of the planned economy and their aspirations to establish market economy according to the Western European model,

caused a deep economic, political and cultural crisis. It resulted in a strong emigration flow mainly to the countries of Western Europe, among others to Spain.

Among the factors that favoured the immigration of Ukrainians to Spain at the end of the nineties and the beginning of the new millennium, we can highlight the following:

1. The liberal Spanish legislation, which allowed foreigners to work without processing of all official papers.

2. Demand for labour in the sector of the agriculture and construction.

3. Much higher salaries compared to those in Ukraine.

4. The opportunity to receive work and residence authorization due to the periodic processes of legalization convened by the Spanish government.

5. The massive return from Spain to Ukraine of the so-called «children of war», since the late 80-ies, who had already marital relations with the citizens of Ukraine.

6. Another favourable factor for immigration was Spanish mentality, the lack of xenophobia, hospitality and respectful attitude of the Spaniards.

The Ukrainians have gone from being a trickle immigration hardly perceptible in the year 1996 in Spain to one of the ten most outstanding nationalities on the migration horizon. In 1996 the number of Ukrainians with cards or residence authorisation in force was about 240 people. According to the same statistical source, their number reached 60.709 at the end of September 2007. Between the years 1996-2007 the number of Ukrainians with card or residence authorization increased by 99,59 %. This increase occurred as a result of the process of extraordinary regularization which took place in 2000, 2001 and 2005, as well as procedures for family reunification. Equally, the number of Ukrainians registered had experienced an upward trend (85,6 %) between 2001 and 2007, reaching the number of 69.983 people, according to the revised Census City last year. The comparison of these sources allows us to detect that approximately 13,25 % of the Ukrainians could find themselves in an irregular situation at the beginning of 2008. This figure may be higher, because according to a document prepared by the Embassy of Ukraine in Spain, immigration of Ukrainians reached about 108.328 people at the end of 2005, of whom only 30.570 people were in the country legally.

According to the data from the 2007 Census Municipal there is a parity between the sexes of Ukrainians residing in Spain, men totalled 34.141 (48,79 %) and women 35.842 (51,21 %). This equality between the sexes brings us to the active role held by women in this Ukrainian migration, in agreement with the socio-cultural model in Ukraine. The 20-39 years-old age group, that represents just over half the population of 49,5 %, presents a balance between men and women. This predominance of the 20-40 years-old age group of young adults confirms the nature of the current labour migration flow. All of them are in the active age. The 40-59 years-old age group (32,5 %) suggests a tendency of women's prevalence (17,5 %) over men (15 %). The latter would highlight the existence of some situations in which women come alone, leaving their families in their place of origin. Those over 60 years-old reach a percentage of 1,30 %.

The presence of minors and young people under 20 confirms that a group of Ukrainians are in their second stage of the migration cycle, as they decided to bring their children through the procedures for family reunification.

Antonia SÁNCHEZ URIOS
University of Murcia, Spain

THE DIASPORA ABOUT UCRANIAN PEOPLE IN SPAIN: DIFICULTIES AN INTEGRATION PROBLEMS IN THE COMMUNYIY AUTONOMOUS OF MURCIA

One of the most important migratory waves, unknown in the picture of Spanish immigration, is that of Ukrainian people. In 1996 the number of Ukrainians with card or residence permits in force was 240 people, rising to 60,709 people by the end of 2007, which represented an increase by 99.6 %, according to the same statistical source. Equally, the number of Ukrainian registered in Spain rose by 85.5 % between 2001 and 2007 to 69,983 people, according to the revised census City this past year.

The lack of research about the Ukrainians in Spain encouraged us to do a PhD to pinpoint the most important problems faced by Ukrainians in integration processes in the Community Autonomous of Murcia, for which it established the cooperation with the Association of Ukrainians in that community.

The repertoire of problems Ukrainians encounter in the integration processes is varied and can be pointed out as follows:

1. There are many legal and administrative difficulties for access to work authorization and residence permits.

2. One problem is the inclusion in the Spanish labour market, which takes place in secondary markets, characterized by insecurity, low salaries and poor work conditions. These are low-rated jobs that the Spaniards would not do, while the Ukrainians have higher education levels: 44 % have professional education and 47 % have a university degree.

3. Related to the above is the problem for the Ukrainians to adapt to the jobs which do not coincide with their university education or professional qualifications obtained in Ukraine.

4. Another difficulty in the process of insertion of Ukrainians is salary discrimination comparing with the Spaniards. Working in the underground economy with our work permits, as well as, in some cases, not being paid for the work done.

5. Knowing Spanish has a very important place, because the ignorance of the language puts them into a disadvantageous situation in relation with the Spanish people, amongst them work relations.

The language difficulties increase with age. So the Ukrainians of 40 to 50 years-old have great difficulty learning Spanish. Most often there is no possibility to attend special language courses.

6. The problem with the driving licence as the men need to use the car for work. This problem is increased by the ignorance of the language, doubled with little possibility to attend driving schools.

7. Amongst other problems is the difficulty to adapt to a different world, new attitudes and behaviours in the new environment, which requires time for adaptation at least at the beginning. This process of adaptation to the new environment generates many stressful situations, reinforced by family separation and the lack of psychosocial support, which can cause other psychosomatic illnesses, psychological, which, if left untreated, can lead to serious mental problems.

8. Another difficulty pointed out by Ukrainians of both sexes is the matter of «family regroup», it can not be carried out until after the first renewal of the work permit, as they are required to have adequate housing and economic resources.

9. Other problems are related to access to basic services, such as non-attendance of health centres, in the event of illness the absence of interpreters.

10. Another problem is that of cultural identity for Ukrainian children who have to maintain «dual identity»: learning Spanish culture and preserving Ukrainian culture.

Ростислав САБАДОШ

Академія праці і соціальних відносин федерації професійних спілок України

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ В ЧЕСЬКУ РЕСПУБЛІКУ: СПРОБА АНАЛІЗУ

У поставленій темі я намагатимуся розглянути масштаби еміграції до Чеської Республіки. За різними оцінками, кількість українців, які перебувають у цій країні, становить від 100 до 150 тисяч осіб – це друга за чисельністю група іноземців після словаків. За статистичними даними, на 30.11.2005 в ЧР працювало з правом на роботу більш ніж 39 тисяч громадян України (це 71 % від загальної кількості всіх іноземців, які перебувають на території ЧР, що мають право працювати в ній).

Чи має ця еміграція ознаки тільки тимчасового матеріального заробітку, або ж становить певну групу людей, яка залишається проживати в цій країні постійно, інтегрувавшись у чеське суспільство, втрачаючи ознаки української національності? А може все-таки вона перетвориться на новітню українську діаспору, представляючи Україну на світовій арені і засвідчуючи про дії України щодо покращення життя українців у цій державі, аналіз організацій, які представляють інтереси українців у Чеській республіці (Українська ініціатива в ЧР, Форум Українців в ЧР, Об'єднання Українок в ЧР, Об'єднання Українців і доброзичливців України в ЧР). Наявність українських мігрантів позитивно впливає на активність церковних організацій: Чеська греко-католицька церква, Чеськословацька православна церква. Та все-таки виникає питання: чи достатньо діяльності цих організацій для покращення мігрантського життя, чи все-таки потрібна державна допомога для його полегшення.

Також на особливу увагу заслуговує впроваджена в Чехії програма відбору кваліфікованих іноземних працівників, на яких є попит на ринку праці Чеської республіки. Зокрема, вона діє і щодо українців, які за певних умов можуть дістати деякі пільги на прискорене отримання місця проживання (на тривале перебування на десять років). Напевно, з цього повинна зробити висновки Україна. До того ж, можна використати досвід Чехії у цій програмі для покращення власної ситуації, зокрема, демографічної.

Найбільшу частину емігрантів до Чехії становлять представники Західного регіону, особливо Закарпатської області. Така тенденція є історичною закономірністю, а, можливо, тимчасовим явищем, яке з часом зникне.

Нашою метою є спроба проаналізувати соціально-демографічні проблеми сімейного характеру, вплив цих проблем на формування молодого покоління нашої держави, рід зайнятості та побут українських емігрантів у країні. Здійснюю це на практичному спостереженні, оскільки сам належу до трудових емігрантів у Чехії, заробляючи на навчання, а також на потреби сім'ї, належачи до тих небагатьох щасливчиків, які мають біля себе жінку та дитину, працюючи тут третій рік. Отож, це спроба проаналізувати проблему зсередини в науковій доповіді, а також в дисертації.

Дмитро СЛАВОВ

Українська Світова Інформаційна Мережа МГОУ «Четверта Хвиля», Австрія

ЗМІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАКОРДОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СВІТІ Й СУЧАСНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ

Співпраця українських друкованих видань та перспективи виникнення нових видань та засобів масової інформації, які б давали змогу ділитися своїм досвідом за кордоном.

Поширення українських видань у країнах ЄС.

Розвиток мережевих засобів масової інформації.

Використання новітніх технологій зв'язку.

СЕКЦІЯ VI

УКРАЇНЬКА ШКОЛА В ЗАРУБІЖЖІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Лідія БІЛЕНКОВА

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника м. Івано-Франківськ, Україна

ЕТНОПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО РОДИННОГО ВИХОВАННЯ КАНАДСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Родина відіграє важливу роль у національному вихованні українських дітей і молоді в Канаді. Вона зберігає особливості розвитку українського етносу і різні аспекти його життя, побуту, трудової діяльності. Батьки задовільняють потребу своїх дітей у людському спілкуванні, навчаючи їх любити рідну мову, національні традиції, релігійні і родинні свята, виховують у них почуття національної гідності, етнічної єдності, спорідненості і доброзичливості. В родинях українських емігрантів втілюються виховні традиції українського народу, які зберігалися і збагачувалися століттями.

Вплив родинного виховання на формування характеру людини важко неоцінити. Родина постійно була тим соціальним осередком, в якому кожен її член мав певні обов'язки, сумлінно їх виконував і відповідав за свою працю перед іншими членами родини та громадою. Тому родинні традиції, етнопедагогічні засади українського народу завжди сприяли розвитку в дітей відвертості, єдності слова і діла, формували світоглядну свідомість.

Фольклорні традиції у формі прислів'їв та приказок, загадок, вітань, пісень дають повну характеристику родинним взаєминам українців і є ефективним чинником національного виховання дітей і молоді. Українські родини завжди славилися неповторним умінням співати, танцювати, цінувати національну культуру і робити все, щоб такі ж риси виховати у своїх дітей. Як свідчать історичні джерела, коли українці вперше з'явилися на канадській землі, для канадців було велике здивування і задоволення дізнатися, який співучий народ проживає поблизу їхніх домівок. Концерти і вистави влаштовані українськими емігрантами, мали величезний успіх не тільки серед пересічних громадян, а й серед представників, державних органів, які відвідували, щоб пізнати звичаї і побут іммігрантів.

В українській родині завжди панував культ гостинності. Канадські українці серед представників інших етнічних груп країни виділялися готовністю прийняти гостя належним чином: запросити до хати, нагодувати, поспілкуватися з ним. Для того, щоби бути частиною канадського суспільства, вони влаштовували громадські заходи, ярмарки, фестивалі, які давали канадцам можливість приїздити до українських поселень, знайомитися з українським побутом, культурою, мистецтвом.

Побутово-обрядові свята (свято Нового року, День Матері, день народження, вхідчини, релігійні престольні свята) представляють особливий спосіб передачі молодим поколінням норм соціальної поведінки, сімейних цінностей, почуттів і виступають єднаючим консолідуючим елементом родинного виховання канадських українців, які мешкають і іншомовному середовищі. Зважаючи на їх важливість у вихованні молоді, українська спільнота в Канаді «пильно й свято береже свої національні ознаки, а також навчає свій народ берегти своє рідне слово: свої рідні звичаї, свою рідну мову, рідні пісні, рідну одіж...» Родинно-трудова традиція – це морально-трудова досвід сім'ї, способи підготовки дітей до самостійного трудового життя, які склались історично і були надійною формою передачі старшим поколінням молодшому соціального досвіду та духовних цінностей, моральних норм і принципів, позаяк вони розкривають красу і значення праці, звеличують її, оновлюють духовну і фізичну силу кожного члена родини, викликають у дітей зацікавленість справами батьків, усвідомлення значущості своєї праці, стимулюють соціальну активність дитини, формують світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації особистості. У родинях українських перселенців праця завжди займала почесне місце серед інших обов'язків, які сумлінно виконувалися всіма членами родини, зокрема й дітьми різного віку. В праці виховувалися такі риси українського національного характеру, як старанність, самодисципліна, відповідальність, наполегливість, формувалися ознаки доброго господаря.

Базується естетичне родинне виховання канадських українців на мистецьких та фольклорних традиціях народного виховання. Мистецькі традиції відображають етнічний колорит побуту народу, традиційної людської поведінки, вміння влвсоруч виготовляти корисні предмети, сприяють набуванню мистецьких умінь, естетичних смаків у практичній діяльності. Творчі традиції української нації передають з минулого в майбутнє сформований століттями родинний досвід виховання красою і цим самим сприяють вихованню гармонійно-розвинутої особистості.

Родинно-оздоровчі традиції, які представляють фізичне родинне виховання, є не тільки запорукою матеріального благополуччя, а й джерелом життєвої сили і наснаги до роботи. Історичні документи засвідчують, що з перших днів перебування в Канаді українські переселенці мали задовільні фізичні умов для життя. Дорослі і діти змушені були працювати цілими днями в будь-яку погоду задля того, щоб вижити. Тому саме обізнаність українців у лікарських рослинах та родинні знання народних прикмет-прогнозів допомогли їм пристосуватися до нового життя. На сучасному етапі батьки піклуються про фізичний стан своїх дітей, спираючись на історичні традиції збереження про здоров'я в родині.

Виховна атмосфера, що створювалася українськими матерями для дітей, була спрямована на виховання любові до Бога і рідного народу. Враховуючи роль і значення родини в житті українців, особливо в умовах перебування в новому малознайомому суспільстві, маємо підстави стверджувати про особливий вплив батьків на виховання національно орієнтованих особистостей, зарубіжних українців.

Від родини до народу, нації – такий природний шлях розвитку кожної дитини в українській сім'ї, формування її гуманістичної суті, патріотичної спрямованості, національної свідомості і повноцінності, громадянської зрілості, готовності і в умовах діаспори зберігати свою етнічну самобутність, належність до української нації.

Антоніна БОГДАНЮК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА В ДІАСПОРІ

Одним із почесних завдань дослідників, які пишуть справжню історію української педагогіки, віддано службу справі розбудови Української держави, системи національної освіти в Україні, є примноження внутріукраїнського досвіду багатою скарбницею навчання й виховання молоді в українській діаспорі. Зокрема, розвиток української етнічної спільноти в Канаді відкриває широкі можливості для докорінного оновлення змісту освіти в системі рідномовного шкільництва, що дає змогу виховувати духовно багате молоде покоління.

Неможливо не погодитись із твердженням, що визначення місця і ролі підручників у навчально-виховному процесі будь-якої освітньої ланки завжди було у центрі уваги педагогів і методистів, авторів підручників і вчителів: «Дитина наче та губка всмоктує в себе все те, що подають сторінки книжки» (а особливо ж у початковій школі), «Буває, що перша книжка залишає слід у серці дитини на все життя» [5, с. 31].

Надаючи важливого значення впливу підручників на хід педагогічного процесу в школі, передові представники як зарубіжної, так і вітчизняної педагогіки самі докладали немало зусиль у галузі підручникотворення. Серед них відомі прізвища педагогів-класиків Я. Коменського, Ф. Дістервега, М. Бунакова, К. Ушинського та ін. Творці підручників намагалися втілити в них власні думки й погляди на навчання й виховання підростаючого покоління, вважаючи, що «створення доброї шкільної книжки – одне з найважливіших науково-педагогічних завдань» [5, с. 31]. Такі ж міркування можна простежити у працях педагогічного спрямування визначних постатей України, зокрема Х. Алчевської, С. Русової, Т. Шевченка, П. Куліша, Г. Ващенко, К. Вагилевича та ін., які все своє життя присвятили справі навчання і виховання молоді генерції українців.

Можна беззаперечно стверджувати, що проблема підготовки й видання підручників була й залишається і сьогодні актуальною, проте особливої значимості вона набувала (і цей процес неперервний) в українській діаспорі, де необхідними були книги, створені з урахуванням різного роду обставин і умов країни поселення, спроможні забезпечити відповідний рівень знань та умінь дітей в умовах діаспори. Це вимагало підготовки підручників досвідченими фахівцями, кваліфікованими

педагогами-практиками, що на основі власного досвіду володіли особливостями організації навчально-виховного процесу в рідній школі української діаспори.

Проведений нами аналіз дозволяє виділити перші з імен, що презентують проблему підручникотворення у західній діаспорі та сприяють її позитивному вирішенню: І. Боднарчук, Д. Бродгед, П. Волиняк, М. Дейко, Л. Демолович, П. Зварич, О. Ковалик, Я. Козловський, П. Миролюбний, З. Пеленський та ін.

Передусім оглянемо підручники для початкової ланки освіти відомого педагогічного та громадського діяча, дитячого письменника і одного з найяскравіших представників української діаспори в Канаді, Івана Боднарчука: читанки «Ластівка», «Ромашка», «Соняшник» відповідно для учнів 1-го, 2-го та 3-го класів. Вірний головній меті свого життя – засобами освіти виховувати національно свідоме молоде покоління українців, педагог розглядав підручники як основний засіб формування національного світогляду, духовності, патріотизму тощо. Досвідчений вчитель-методист вважав за необхідне створювати навчальні посібники з читання, української мови та й загалом українознавчих дисциплін, які б за формою і змістом біли втіленням українських ідей, сприяли донесенню їх до свідомості школярів, забезпечували національне виховання молоді.

Оскільки навчання в початковій школі не може обмежуватися засвоєнням навичок письма, рахунку, читання, бо це не лише звужує функції школи, збіднює творчий потенціал учителя, а й морально та інтелектуально принижує дитину, потрібні глибокі, систематизовані знання з історії й культури рідного народу. Вчений вважає, що домінуюче значення в системі шкільної освіти повинен мати національний аспект. Саме тому всі його праці пронизані духом націоналізму. «Дитяча душа, – писав І. Боднарчук, – це не глина, а чутлива нива, на якій добро чи зло – однаково коріняться. Що посієш, те й пожнеш» [1, с. 3]. Тому й тематика пропонованих дітям творів ретельно підібрана, вибаглива і найрізноманітніша.

Щодо дидактично-методичних вимог до складання читанок, взірцем для українсько-канадських авторів служили підручники відомих педагогів України, зокрема, читанка К. Ушинського. Він керувався переконанням, що в підручнику такого зразка конче необхідно подавати вправи на самостійне створення понять, й подав 36 таких вправ у своєму «Рідному слові». Педагог виходив із основних засад: 1) дитяча уява; 2) дитячий досвід, вважаючи, що на ці два первні має опиратись вчитель у своїй праці.

Саме так і намагався «будувати» свої читанки: добирати не лише тексти, а й завдання, вправи до них, Петро Волиняк, щирий український патріот, педагог, письменник, активний українсько-канадський громадський діяч. Під його авторством побачили світ читанки для класного та позашкільного читання «Барвінок», «Лани», «Дніпро», що сприяли навчанню, вихованню й розвитку учнів початкових класів української діаспори Канади. «Укладаючи підручники, я мав перед собою основне завдання: розв'язати дитині язика, себто привчити її самостійно висловлюватись українською мовою, а також привчити її до самостійного писання» – це було найскладніше завдання вчителя в еміграційних школах: навчити дітей висловлюватись (усно й на письмі) рідною мовою. Крім того він намагався «осягнути в текстах доступність для даного віку дитини, різноманітність та літературну досконалість» [2, с. 103]. Завдання наступних підручників автор сформулював так: 1. Збільшити в учнів запас слів; 2. Навчити їх самостійно будувати фразу; 3. Навчити учня читати й відчувати вірші й художню прозу [3, с. 109].

Надзвичайно багатими на дидактичні завдання розмовно-граматичного спрямування є читанки Марії Дейко, яка наважилась вийти назустріч новій дійсності, а не залишатись «при старих теоріях і мріях». Наслідком цього стали навчальні посібники «Буквар», «Рідне слово», «Волошки», «Рідний Край», «Євшан-зілля», «Про що Тирса Шелестіла». Автор мала рацію, коли створювала підручники для дітей, які українську мову знають як другу, а не першу, і для яких збільшення словника дитини – дуже важлива справа. А «щоб словниковий запас став активним, потрібне багаторазове повторення його в різних комбінаціях, і найперше – в самих простих» [4, с. 7-8]. За таким же принципом опрацьований у читанках Марії Дейко і граматичний матеріал. Реалізації поставленої мети сприяли подані в кінці кожної читанки пояснювальні словники складних слів, пояснення яких «мусять бути точні, прості й зрозумілі». Адже незрозуміле слово призводить до механічного заучування, через що «поступу в знанні рідної мови не буде» [5, с. 32].

Огляд діаспорних підручників для початкової школи не претендує на вичерпність, бо зреферувати їх на кількох сторінках неможливо. Проте наша мета полягає в тому, щоб зацікавити читача – вчителя, науковця – набутками методичної науки в діаспорі; ознайомити з рядом цікавих ідей діаспорних видань

і привернути увагу наших материкових авторів підручників та методичних посібників до тих аспектів, яких у нас не могло бути за умов тоталітаризму. І хоча рівень нині діючих в Україні підручників з читання помітно вищий від рівня діаспорних, все ж у заокеанських авторів є такі набутки, які варто перейняти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднарчук І. Слово до вчителів // Читанка 2. Ромашка. – Торонто, 1996. – С. 5.
2. Волиняк П. Слово до вчителів і батьків // Барвінок: Читанка для 2-ої класи та позашкільного читання. – Торонто: Нові дні, 1955. – С. 103-104.
3. Волиняк П. Слово до вчителів і батьків // Дніпро: Читанка для 5-ої класи та позашкільного читання. – Торонто: Нові дні, 1953. – С. 109-110.
4. Дейко М. Передмова // Євшан-зілля: Четверта читанка-підручник після Букваря для шкільного та позашкільного навчання з мовними та граматичними вправами і укр.-англ. словником. – Нью-Порт: Рід. мова, 1975. – С. 5-8.
5. Педагогічні вимоги до наших читанок / Слово педагога: Методика і шкільна практика // Життя і школа. – 1991. – № 1 (239). – січ.-лют. – С. 31-33.

Людмила БОЖУК

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ТИПИ ШКІЛ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАРУБІЖЖІ І ПРАКТИКА ЇХ ТОЛЕРУВАННЯ В СУСПІЛЬСТВАХ КРАЇН ПРОЖИВАННЯ

Історично склалося так, що українське шкільництво за межами України у своїх завданнях та способах існування пройшло кілька етапів та має різні форми вияву. Аналізуючи наукові дослідження з даної проблематики, проведені вченими-україністами в діаспорі і в Україні, вивчаючи матеріали діаспорно-мемуарної літератури, праці історико-педагогічного змісту, простежуємо певні закономірності, на підставі яких можемо зробити висновок: причини цього визначають як внутрішні чинники, що пов'язані з соціально-економічними та політичними процесами в самій українській державі, так і зовнішні. Серед зовнішніх аспектів найбільш вагомими, на нашу думку, є: кількість та компактність проживання українців на певній території, можливості (фінансово-матеріальні, організаційні, комунікативні) конкретної української громади та її імідж у інонаціональному середовищі, загальний стан економіки та законодавчі норми, визначені Конституцією країни поселення українців, підтримка з боку етнічної батьківщини тощо.

Проживання в кожній країні має свої особливості, що спричинило до існуючих відмінностей, переважно світоглядних, між західною та східною українськими діаспорами. А відтак – це вплинуло на умови навчання і виховання українців у країнах їхнього поселення. Скажімо, західна українська діаспора за багато десятиріч років (майже 120-літній досвід українського шкільництва на американському континенті) створила власну систему національної освіти, першою ланкою якої є українське шкільництво, що включає в себе дошкільні заклади, школи з українською (чи переважно українською) мовою викладання, які утримуються як державою, так і громадою, позашкільні освітньо-виховні інституції.

Візьмемо, приміром, США, де українська громада є досить чисельною і налічує понад 893 тис. осіб (станом на березень 2005 р.) [1]. Саме там наприкінці 80-х рр. XIX ст. було зорганізовано найпершу школу українознавства серед нашої еміграції за океаном. Від тих перших освітянських осередків, що з'явилися в місцях компактного розселення новоприбулих українців, українська громада пройшла нелегкий шлях, витворивши на теренах США власну освітньо-виховну систему, яка охопила різні ланки освіти та українські школи трьох типів: католицькі школи, що діють при українських католицьких церквах; суботні школи українознавства; недільні школи українознавства.

Розуміння загрози асиміляційних процесів, необхідність узагальнення і поширення досвіду недільних шкіл українознавства і тих освітніх закладів США, більшість предметів у яких викладається українською мовою, сприяння підготовці учителів українознавства, покликали до життя Шкільну Раду при Українському Конгресовому Комітеті Америки (УККА). Згідно даних Міністерства освіти і науки

України, у 2005-2006 навчальному році в США у 36 суботніх та недільних школах навчалося 2600 учнів [2].

Деяко інша ситуація у країнах проживання східної української діаспори. Там функціонують переважно недільні школи, зорганізовані самими українськими громадами і нерідко в умовах відвертої неуваги, а то й протидії з боку місцевої влади. Даються взнаки наслідки довготривалої русифікації й асиміляції українців, почуття меншовартості, слабкість самих українських громад, які зосереджують свої зусилля переважно на культурно-мистецькій діяльності (що, до речі, підтримується місцевою владою), тоді як відстоювання освітніх потреб вимагає активної цілеспрямованої роботи.

Найбільш поширеним типом навчального закладу початкового рівня освіти в українському зарубіжжі є недільна школа. За даними МОН України, у 2005-2006 навчальному роках у 27 країнах світу діяли 167 суботніх та недільних шкіл, в яких навчалося понад 7700 українських дітей [3]. Поява та функціонування недільних шкіл – результат консолідації зусиль і титанічної праці української громади, що й визначає статус навчального закладу як громадського, такого, що фінансується товариством-засновником, а також отримує допомогу від Української держави, спонсорських внесків.

У системі виховання та навчання недільної школи вихованці ознайомлюються з українськими культурними особливостями та набувають елементів мовної (мовленнєвої) практики з наступним удосконаленням її аж до рівня спілкування (активного використання у побуті та інших життєвих реаліях). Сучасна недільна школа створюється на культурно-національних основах і передбачає відповідні форми ведення навчального і виховного процесів у межах чинного законодавства країни проживання.

Специфіку недільної школи як навчального закладу визначає ряд характерних особливостей: по-перше, це школа вихідного дня, яку відвідують за бажанням; по-друге, зазвичай, кількість учнів у таких школах незначна (28 – у недільній школі, створеній активом Національно-культурної автономної українців Камчатки на базі середньої школи № 7 м. Петропавловськ-Камчатський; 22 – у недільній школі, що діє з 2005 р. при Культурному центрі України в Москві; 22 – у недільній школі Українського земляцтва «Водограй» м. Сілламая, Естонія); по-третє, учні недільної школи належать до різної вікової категорії (наприклад, у недільній школі при Культурному центрі України в Москві навчаються діти віком від 7 до 15 років), що, відповідно, й зумовлює специфіку проведення в ній навчально-виховної роботи.

Як правило, й проблеми всіх недільних шкіл майже однакові: відсутність власного приміщення, незабезпеченість навчальними програмами, необхідною навчально-методичною літературою, відсутність необхідної кількості вчителів, проблеми з проходженням ними курсів підвищення кваліфікації в Україні тощо.

Позитивному вирішенню національно-культурних та освітніх запитів закордонного українства, безперечно, сприяє політика урядів країн їх проживання. Так, Державна програма інтеграції некорінного населення до естонського суспільства на 2000-2007 рр., схвалена урядом Естонії у травні 2000 р., уможливила державну підтримку українського земляцтва «Водограй» (м. Сілламая) та фінансування з 2004 р. українського класу при естонській державній школі. Окрім того, державна підтримка з боку уряду Польщі шляхом освітньої субвенції забезпечує 2261 учневі можливість вивчати українську мову у 100 пунктах вивчення української мови [4].

Українське шкільництво за кордоном, крім приватних освітніх інституцій, представлене навчальними закладами державного підпорядкування. Це, зокрема, Ризька українська середня школа (Латвія), Перша українська школа ім. М. Грушевського у Тбілісі (Грузія), Загальноосвітній ліцей в Гурові Ілавецькому (Польща), Бендерська українська гімназія ім. І. П. Котляревського. За даними МОН України, станом на 2006 рік українську мову, літературу та українознавчі дисципліни вивчали понад 4356 учнів у 28 загальноосвітніх навчальних закладах та 2 середніх медичних училищах (Словачина) [5].

Наявність сучасних комп'ютерних технологій зв'язку, інтернет-ресурсу створює можливості розвивати й активніші та дієвіші форми навчально-виховного процесу – дистанційне навчання. Крім того, новітня четверта хвиля трудової еміграції до країн Європи викликала необхідність відкриття нових українських шкіл, що передбачає внесення змін до чинного законодавства, а також значні фінансові витрати. Ці чинники зумовили появу в жовтні 2007 р. в Україні нового типу загальноосвітнього навчального закладу – Міжнародної української школи. Мета школи – забезпечення реалізації конституційного права громадян України, батьки яких мають громадянство інших держав, на здобуття загальної середньої освіти та отримання відповідного документа про освіту державного зразка. Якщо на

момент відкриття МУШ до неї було зараховано 300 учнів із 14 країн світу, то станом на березень 2008 р. в ній навчалось більш ніж 860 українських дітей [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Євтух В. Б., Трощинський В. П., Попок А. А. Закордонне українство: Навчальний посібник. – К., 2005. – С. 104.
2. Інформація про стан забезпечення освітніх запитів представників закордонного українства. – Поточний архів Міністерства освіти і науки України. – 2008. – Арк. 1.
3. Там само. – Арк. 1.
4. Довідка «Типи та кількісний склад українських освітніх закладів за межами України станом на 2005 р.» // Поточний архів Товариства «Україна-Світ». – 2005. – Арк. 3.
5. Забезпечення освітніх запитів закордонного українства. – Поточний архів МОН України. – 2008. – Арк. 1.
6. Там само. – Арк. 2.

Оксана ДЖУС

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕДАГОГІКИ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Докорінні зміни у різних сферах суспільного життя в Україні актуалізують проблеми, пов'язані з визначенням місця та ролі у демократичних соціальних перетвореннях і культурно-освітніх процесах «зарубіжних» українців. Попри складні умови функціонування т. зв. третьої хвилі української еміграції, вона зуміла створити розгалужену мережу інституцій загальної та фахової рідномовної освіти, а її науковий доробок став віддзеркаленням тогочасних культурно-освітніх проблем наших земляків, які є почасти співзвучними із сучасними українськими – вже на теренах нашої держави.

Основою аналізу внеску українців-емігрантів у розвиток української педагогіки та школи в місцях нового поселення є наукові студії українських і зарубіжних учених (Т. Беднаржова, В. Даниленко, О. Добржанський, О. Дуднік, Б. Єржабкова, Ю. Калічак, В. Кремень, Т. Когут, А. Марушкевич, З. Нагачевська, С. Романюк, І. Руснак, М. Тимошик, В. Тригубенко, В. Трощинський, А. Шевченко та ін.). Вивчення їхнього наукового доробку дає підставу стверджувати про творення педагогіки українського зарубіжжя – педагогічної школи за межами України, уроки якої можуть бути корисними для новітніх українців-емігрантів і всіх небайдужих до утвердження Української держави. Провідні тенденції її розвитку і стали метою нашого дослідження.

Визначними репрезентантами національної української педагогіки в державах Центральної та Західної Європи 1920-х – 1930-х рр. були А. Животко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сімович, С. Сірополко, С. Смаль-Стоцький, спадщина яких є вже доволі відома широкому педагогічному загалу. Політичні процеси середини ХХ ст. зумовили формування нової плеяди українських педагогів-емігрантів – послідовників педагогічних ідей освітніх діячів міжвоєнної доби: І. Боднарука, Г. Васьковича, А. Горохович, М. Дейко, Е. Жарського, В. Леника, В. Лукаш-Боднарука, М. Пастернак, І. Пеленської, І. Петрів, П. Савчука, А. Смеречинської, В. Яніва, Л. Ясінчука та ін. Стрижневими у творчості цих науковців стали пошук виховного ідеалу українця в діаспорі з урахуванням перспективи асиміляційних процесів, питання збереження національної самоідентичності, попередження винародовлення дітей і молоді, визначення шляхів активної соціалізації українців-емігрантів у новітній соціокультурний простір (зокрема й в умовах мішаних подруж), психологічні аспекти української освіти закордоння, позанавчальної виховної діяльності з дітьми та молоддю, проблеми українського підручникотворення і укладання навчальних програм тощо.

Так, 1969 р. у збірнику Українського Вільного Університету (Мюнхен) «Педагогічні проблеми та дидактичні поради» (Матеріали вишкільного курсу для учителів суботніх шкіл), була опублікована наукова розвідка В. Яніва «Українська вдача й наш виховний ідеал». Покликаючись на доробок Григорія Ващенка, який «вивів» формулу мети українського виховання в цілому: «Служба Богові й Батьківщині», учений зацентрував важливість пошуку саме еміграційного виховного ідеалу. Мовиться насамперед про невеликий вплив в умовах розпорошення українців за межами рідної землі таких виховних чинників, як родина і церква, та майже відсутність впливу громади на виховний процес дітей-емігрантів. Саме тому

школа в еміграції повинна перебрати на себе більшість функцій перелічених вище інституцій і викристалізувати свій особливий виховний ідеал.

Його реалізація можлива за умови соборної, «аконфесійної» української «еміграційної» школи (повинна давати «загальні підстави християнського релігійного виховання», не виокремлюючи специфіки різних конфесій), і водночас має тісно співпрацювати з родиною та церквою для уникнення небезпеки релігійного «індиферентизму і байдужості» [2, с. 3]. Чітко усвідомлюючи, що мета виховання повинна бути пов'язана з етнопсихологією, ментальністю, з одного боку, та з власне «індивідуальною психічною поставою дитини», В. Янів стверджував, що культивувати необхідно такий виховний ідеал, який «рахуючися із вдачею народу та дбаючи про те, щоб утримати в загальних рисах вдачу народу (необхідну для збереження духовної самобутності), вказував би одночасно, як виховну ціль, скріплення національних прикмет із рівночасним послабленням національних хиб» [2, с. 4]. Проаналізувавши напрацювання Г. Ващенко, М. Грушевського, Д. Донцова, О. Кульчицького, В. Липинського, І. Мірчука, Г. Сковороди, Й. Г. Фіхте, Т. Шевченка, Я. Яреми та ін., він дійшов висновку, що саме аспект суспільно-державницької, коригуючої, «унапрямлюючої» функції виховного ідеалу повинен хвилювати кожного виховника «недержавної, поневоленої нації». Найбільше уваги в цьому сенсі повинно приділятися послабленню українського індивідуалізму «по лінії скріплювання дисципліни, розбудження бажання само підпорядковуватися», визнавати іншу індивідуальність, цінити «чужу заслугу» [2, с. 16].

Підсумовуючи, В. Янів підкреслював, що виховним ідеалом українця в еміграції повинен бути ідеал творчої «повноцінної людини», індивідуальності з «власним поглядом на світ», із бажанням впливати на долю світу, «змагатися з іншими людьми та їх випереджувати», із внутрішньою необхідністю формулювати питання та шукати відповіді на них, ставити собі завдання і розв'язувати їх, причому ці питання й завдання повинні бути найскладніші та спонукати до інтенсивної праці [2, с. 17]. Така людина не посміє в «погоні за долею» «загубити своє національне «Я» та занепасти долю власних дітей» [1, с. 4]. Варто зауважити, що значною мірою цей ідеал став би у пригоді й сучасним громадянам Української держави.

Пошук еміграційного виховного ідеалу поглиблюють і психодідактичні аспекти українознавчої освіти в діаспорі, позначені певною закономірністю: «що син бажає забути, то внук хоче зберегти у пам'яті» [2, с. 21]. Тобто дуже часто нащадки переселенців самостверджувалися «особово» в чужому середовищі через усвідомлення себе українцями і усували таким чином комплекс меншовартості. Українець у діаспорі, за словами О. Кульчицького, – це «повноцінний громадянин своєї країни, пов'язаний із українським народом вузлами української мови й культури, якого особовість позначається християнсько-етичними вартостями і творчою дією для України» [2, с. 19].

З окресленою вище проблемою тісно пов'язане питання збереження національної самоідентичності, попередження денаціоналізації та визначення шляхів активної соціалізації українців-емігрантів у новітній соціокультурний простір. Важливі аспекти цієї проблеми знайшли висвітлення у науковій розвідці В. Леника «Національне почуття в дітей мішаних подружж». Учений стверджував, що зберегти «українськість» дітей і внуків емігрантів допоможе найперше родина, в якій «українська обстановка в помешканні», плекаються любов до української музики, українського мистецтва, української преси і книжки. Крім того, молодіжні організації, церква, активна участь у діяльності української місцевої громади і, звичайно, рідні школи, де дитина відчує, що вона «не є самотньою в чужому морі», і яка «заступить» батьків у тих випадках, коли вони неспроможні дати дитині знання про Україну, допоможе «вирізьбити» в її душі позитивний образ Батьківщини. Саме тому учитель української школи, де навчаються діти мішаних подружж, повинен бути дуже обачним і уникати «кривдятих висловів» на адресу національностей батьків учнів; належно підбирати «лектуру» для читання у класі, яка б не викликала суперечливих висновків тощо [2, с. 80-81].

Тісно влітається у канву тенденцій розвитку педагогіки українського зарубіжжя питання розробки навчальних програм і українського підручникотворення в діаспорі, які опинилися в осередку уваги Світової координаційної виховно-освітньої ради (Канада), Шкільної ради Українського конгресового комітету Америки, Виховної комісії СФУЖО в Америці, Української центральної шкільної ради (Австралія) та інших інституцій освітнього спрямування. Неабиякою популярністю користувалися підручники та посібники М. Дейко («Буквар», «Рідне слово», «Волошки», «Рідний край», «Євшан-Зілля»), Д. Нитченка («Елементи теорії літератури і стилістики»), К. Кисілевського (Українська читанка для VI року навчання української мови), Б. Романенчука (Українська читанка для IV року навчання

української мови), низка збірок для дошкілля і дітей молодшого шкільного віку М. Юркевич, І. Пеленської, А. Смеречинської, Ю. Цегельської та ін.

Викладене дає змогу констатувати, що педагогіка українського зарубіжжя ХХ ст. увібрала освітній досвід рідної землі, держав тимчасового перебування українців за кордоном, а також досягнення шкільних систем країн остаточного їх осідку та розвивалася в напрямі від імпровізації до створення системи українсько-закордонної моделі навчання й виховання дітей і молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднарук І. Наша молодь перед загрозою винародовлення // Життя і школа. – 1962. – Ч. 1-3. – С. 1-4.
2. Педагогічні проблеми та дидактичні поради (Матеріяли Вишкільного Курсу для учителів Суботніх шкіл). Мюнхен, 23-26. V. 1969: На правах рукопису. – Мюнхен. – 1969. – 92 с.

Юлія ЗЯЧУК

Львівський національний університет ім. І. Франка

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЙ В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ

Початок вищим українознавчим студіям у Канаді було покладено в Саскачеванському університеті у 1943 р. Українознавчі інституції в системі вищої освіти Канади у своєму розвитку пройшли декілька послідовних етапів – від поодиноких курсів до розгалуженої системи навчальних програм і науково-дослідних центрів. *Першим* етапом ми вважаємо 40-ві – 60-ті роки ХХ ст. Він характеризувався зародженням українознавчих курсів і програм у канадських університетах та стійкою тенденцією до збільшення кількості бажаючих вивчати україністику. *Другим* етапом стали 70-ті роки ХХ ст. Його визначальна риса – найбільше поширення вищих українознавчих студій у канадських університетах. Цьому сприяла започаткована урядом Канади у 1971 р. політика багатокультурності. У середині 70-х, коли вона досягла найбільшого розмаху, українознавчі курси стабільно пропонували 12 університетів Канади, а на загал, у різний час, ті чи інші курси з україністики пропонувало 18 канадських університетів. *Третій*, нинішній, етап, на нашу думку, започаткували 80-ті роки ХХ ст. Його визначальними рисами стали дві тенденції. Перша – до зменшення кількості студентів, які записувалися на україністику, та до фактичного зосередження українознавчих студій у кількох ключових університетах Канади. Друга, позитивна тенденція – поява і розвиток українознавчих науково-дослідних інституцій.

У контексті тенденції до зменшення числа записаних на українознавчі курси нам здається важливим підкреслити, що характер цих кількісних змін на різних часових проміжках, а саме з 1979-80 по 1985-86 н. р., з 1986 по 1988 р., до 1992-93 н. р., з 1993 р., з 1998-99 н. р., був різним. В останні роки намітилася тенденція до зростання числа студентів, які бажають вивчати україністику. Покращується ситуація щодо записів на мовних курсах у Альбертському, Манітобському, Саскачеванському і Торонтському університетах. Разом з університетом Ватерлоо, перераховані університети складають п'ятірку вищих навчальних закладів Канади, які зберегли викладання українознавчих дисциплін на початок ХХІ ст.

Проаналізуємо можливі причини зазначених особливостей розвитку українознавчих курсів у канадських університетах впродовж останнього 20-річчя ХХ ст. Звичайно, це питання є дуже складним і навряд чи може бути проінтерпретоване однозначно, оскільки у кожному конкретному випадку *на дії об'єктивних факторів накладалися і фактори суб'єктивні*, притаманні тому чи іншому університету.

Очевидно, слід перш за все звернути увагу на те, що останнє 20-річчя минулого століття пройшло під впливом кількох важливих суспільно-політичних *факторів глобального масштабу*, які не могли не позначитися на тенденціях розвитку слов'янських мов за межами їхніх рідних земель. Як зазначалося на Круглому столі, присвяченому майбутньому вищих українознавчих студій в Канаді, що відбувся у травні 2002 р. в Торонтському університеті, та деяких дослідженнях, такими факторами слід вважати закінчення холодної війни, розпад Радянського Союзу, а стосовно україністики – і утворення незалежної України. Розпад Радянського Союзу означав для Заходу припинення існування політичного противника, а, відповідно, і скорочення з боку країн НАТО, членом якого є і Канада, державного фінансування на підтримку різного роду структур, які тим чи іншим чином були пов'язані з вивченням цього противника. Іншим фактором, що привів до зменшення фінансового забезпечення україністики в Північній Америці загалом і Канаді зокрема, стала, як не парадоксально це видається на перший погляд, незалежність

України. З одного боку, це стосувалося державного забезпечення, оскільки уряд вже не вважав за потрібне такою мірою, як раніше, виділяти фонди на дослідження незалежної держави, коли в світі достатньо проблемних точок. З іншого боку, це стосувалося фінансової підтримки з боку приватних жертводавців. Як вважає, наприклад, проф. П. Магочій, з того часу, як Україна виборола державну незалежність, українська діаспора стала менш схильною жертвувати гроші на створення за кордоном університетських посад з україністики. Жертводавці вносили гроші тому, що у Радянському Союзі українська наука нормально існувати не могла. Тепер цей аргумент перестав бути однозначно переконливим.

Крім глобальних, свою роль відіграли і різні *фактори канадського масштабу* та тенденції розвитку канадського суспільства – реорганізація університетів, яка спричинилася до скорочення фінансування освіти, підвищення плати за навчання, загальна тенденція до зменшення інтересу до гуманітарних наук, демографічні процеси у канадському суспільстві тощо. Іншим фактором загальноканадського масштабу стали зміни у канадській політиці багатокультурності. Як зазначає у своїх дослідженнях Б. Медвідський, з кінця 80-х років ця політика почала поступово згортатися, і такі тенденції поглибилися в 90-ті роки. Ще одним важливим фактором, який часто впливав на розвиток українознавчих студій у тому чи іншому конкретному університеті, був викладацький – не завжди вдавалося знайти висококваліфікованого фахівця, який міг би вести ті чи інші українознавчі курси.

Протидіяти негативним тенденціям були покликані, головним чином, організаційно-дидактичні зусилля університетських департаментів, що пропонували українознавчі курси, і які, в кінцевому рахунку, дали й продовжують давати позитивні результати.

о. Василь ЗІНЬКО, ЧСВВ

Львівський Святооунуфріївський монастир

Олег ОГІРКО

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Гжицького

ШКІЛЬНА СПРАВА В ПАРАНЩИНІ

Коли при кінці XIX століття українці приїхали до Бразилії та оселилися в Парані, яка відповідає кліматичним умовам Галичини, то першим їх завданням було зберегти свій київський обряд. І це вони з честю виконали. Зберегли у святій Літургії наше «Господи помилуй».

Перша церква була збудована самими вірними на Сілві, сьогодні область Санта Катарина. Але люди, зрозуміло, не вдоволилися тільки самим храмом. Писали в Галичину й просили священників. На постійно залишалися два священники. На Ріо Кларо – о. Нікон Роздольський, що був вдівцем, і в Прудентополі – василіянин о. Сильвестр Кізима. Згодом поприїздили інші отці місіонери і василіяни та епархіальні ієреї.

Однак, як миряни, так ще більше священники мали на думці майбутнє: щоб втримати українське «Господи помилуй», то його треба передати наступним поколінням. З цього виникла невідкладна потреба школи. Обидва священники про це старалися. Тому о. Роздольський коло церкви влаштував школу та й сам в ній навчав дітвору. Знову ж таки о. Кізима постарався зразу про дві школи. Одну на Новій Галичині, а другу на Вісенте Машадо. Хоча початки були скромні та й невимогливі, але згодом наше шкільництво розрослося в широку громадську організацію.

«Шкільні союзи»

Щоб надати школам тривалості, священники організували спілки громадян, які мали утримувати школу та й старатися, щоб навчальний заклад міг достатньо виконувати свою функцію.

У десятих роках минулого століття Паранщина була немовби засіяна такими шкільними союзами. Їхнім організатором були василіяни – о. Рафаїл Криницький і о. Евстахій Турковид.

Були випадки, що священники мусіли вживати просто радикальних засобів, аби тільки школа тривала. Для прикладу, на колонії Гонсалвес Жуніор, коло Прудентополя, школа тривала спорадично, тому священник рішив, що люди будуть мати відправу, якщо буде тривати шкільне навчання. А коли перерветься, тому нехай не сподіються священничих відвідин.

Учитель колоніальної школи часто був досить бідний. А тому громада вирішила, що учителям буде доносити харчі кожен громадянин по черзі. Але бувало, що дитина забула про свій обов'язок і

вчитель був на голоднім пайку. Деякі педагоги були такі, що, як один священик казав: «такі учителі в Галичині ще до школи ходять». А вчили дівчата віком 15 літ.

Правдиві педагоги були рідкісні. Добру освіту мала дружина східняка Валентина Куца-Смоли, але вона не мала віри – і в неділю заступала людям дорогу, щоб ті не йшли до церкви, але її ніхто не слухав. Хоча була добрим педагогом.

Школи Сестер Службниць

До приїзду цих сестер шкільна справа була досить спорадична. Саме ж згромадження сестер постало в селі Жужіль на Сокальщині у Галичині. Це сталося 1892 року. Засновниками були оо. Кирило Сілецький, світський священик, і Єремія Ломницький, василіянин.

Отці Василіяни доклали багатьох зусиль, щоб залучити сестер до шкільної справи на Паранщині. Перший, хто у листах просив, щоб сестри прибули, був о. Кирило Сімків, що трудився на Третій Колонії близько Малету. Йому прийшла відповідь, що сестри між корчі та гадюки не поїдуть. Потім 1909 року поновив старання настоятель місії о. Маркіян Шкірпан, лемко, але і йому не повелось. Щойно рішучий о. Клим Бжуховський, ЧСВВ, постарався про те, що перших сім сестер прибуло до Парани й одні осіли в Прудентололі, а друга частина в Ірасемі. Вони таки відразу почали займатися вихованням дівчата та жіночої молоді.

Працю сестер схвалював Петро Карманський у своїй книзі «Між рідними в Південній Америці». Конвікти сестер, зокрема, в Прудентололі, займалися вихованням дітей, і не тільки наших. Радо прислалали до них своїх дітей сирийці і ліванці заради того, що діти хрестилися по-східному. Чимало цих дітей у школах сестер навчилися нашої мови, як це тепер доводилося не раз спостерігати.

Інша справа, що противники оо. Василіян намагалися пошкодити у виховній справі. 1926 так звані «хліборобці» донесли на школи сестер. Перевірка показала, що їхні школи гарно виконували своє завдання. Коли о. Василь Зінько видав свою книгу «Рідна школа в Бразилії» і там згадав про цей донос, то в часописі противників – «Хлібороб» велася майже цілорічна полеміка на виправдання «хліборобців».

Сьогодні сестри, що майже всі здобули на вищій рівні педагогічну або й медичну освіту, мають до 50 станиць своєї праці. Школи, правда, ведуться в рамках державної програми, але є можливість навчати й українських предметів. Це сталося, зокрема, після дозволу, який здобула посол Вера Вітчимишин.

Деякі сестри чимало спричинилися до виховання молодого покоління, як, наприклад, сестра Рафаїла Ванда Римкевич, про яку о. Василь написав книгу, яка повинна ще вийти литовською мовою, бо батько сестри був литовець.

Другою такою піонеркою українського навчання була сестра Йосафата Войтович, якої рід походить з Варяжа на Сокальщині. Вона відважно вчила та виховувала молоде покоління в рідному дусі у час так званої «націоналізації». Це було в тридцятих і сорокових роках минулого століття. Такий рух був запроваджений диктатором Жетулієм Варгасом, щоб усіх непортугальців попортугалити. Та слава Богу, цей рух минувся як ганебний прояв шовінізму у минулому.

Сестри мали й інші перепони, бо коли в Прудентололі дістали дозвіл на вищу школу, то місцева юрба якось увечері вийшла з протестом проти цього. Та котрийсь з отців з вікна семінарії дав кілька пострілів з револьвера угору, то маніфестанти розбіглися хто куди.

Додамо, що сестри по своїх домах часто даром утримують дівчат, яких готують до свого згромадження. Там же є до 330 сестер і провінція цих сестер – св. Архангела Михаїла – є найчисленнішою групою в нашій Церкві. Сестри прибули до Паранщини 1911 року.

Інші виховні установи

Сестри Службницькі не були самотніми у виховній праці над нашим народом у Паранщині. 1932 року у Малеті, Парана, постав новий чернечий уряд, який нині званий – сс. Катехитки св. Анни. Вони від самого початку займалися школами та їх провадили по наших сільських громадах. Виховали чимало добрих християнок та й ведуть у Параїзу – Пато Бранко свою середню школу. Тепер у цій країні є восьмирічна система першого ступеня навчання. По інших школах сестри навчають як учительки за фахом.

Катехитки Серця Ісусового

Окреме місце у вихованні молодого українського діаспорного покоління займають Катехитки Серця Ісусового. Вони постали 1940 року, щоб протиставитися згубній «націоналізації». Засновником

цього світського інституту, що є першим між усіма східними Церквами, став о. Христорф Миськів-Савенко. Перші роки катехитки здобували відповідне педагогічне знання, а згодом взялися до праці над молоддю і дітьми.

Перші роки визначилися тим, що вони старалися давати на правду українське виховання. У своїх конвіктах утримували й по кількості дівчат, щоб з них виховати справжніх християнських українок.

Головна праця цих сестер – це катехизації по громадах і навчання української мови. Не минуло й десяти літ, як катехитки почали працювати в Аргентині та Парагваю і сьогодні теж трудяться в США.

Крім центрального дому в Прудентополі, вони мають ще осідки в Обері, Аргентина, і в Енкарнаціоні, Парагвай. До їхніх конвіктів порядні батьки стараються дати своїх дочок, щоб ті зберігали християнські чесноти і не втратили свого українського обличчя. Наприклад, у Парагваю немає жодної культурної імпрези, щоб її не провели катехитки. У час вакацій сестри роз'їжджаються по громадах і там мають кількатижневі курси Божого закону та рідної мови. Свого часу, в середині п'ятдесятих років, о. Зінько запрошував їх до провінції Місіонес. Вони там зробили добру роботу не тільки між киево-католиками, але й іншими нашими земляками. Одного разу він залишив катехиток на колонії і обіцяв приїхати через два тижні, бо мав обов'язок ходити по домах з йорданською водою. Коли повернувся, тоді до нього звернулася катехитка з таким запитом, щоб вгадати скільки дітей є на катехизації... І сказала йому – близько п'ятдесяти, а в їх числі тільки десяток киево-католиків. Інші – православні волиняни, поліщуки, білоруси тощо.

Щоб не бути тягарем для людей на колонії, сестри мають окремі авта-доми й у них перебувають у час катехизації й самі собі готують їжу.

Вищі школи в Паранщині

Вже 1910 року на першій з'їзді паранських українців було обговорено й заплановано відкрити вищу школу чи семінар для виховання священиків та інтелігенції. Та, на жаль, не вдалося. Справу перехопили противники оо. Василіян. Коли прибув до Парани Петро Карманський, як представник галицького уряду, то створено в Порто Уніоні гімназію, яку названо «Могилянкою». Проіснувала вона всього декілька літ, і довелося о. Василю говорити зі студентами цієї «Могилянки». Сама школа була тоді першою вищою школою на півдні паранської області. Навчання було поставлене високо, й студенти по її закінченні були задоволені. Вона була б проіснувала й довше, коли б не непорозуміння серед самого проводу згаданої школи. При нагоді зауважимо, що майже кожен абсолювент «Могилянки», на жаль, став невірним.

Семінарія св.Йосипа в Прудентополі

Василіянський табір увесь час старався створити вищу школу, та чогось годі було цього досягнути. Мрії здійснилися щойно в червні 1935 року. Саме тоді приїхав з Риму, де був на студіях, о. Йосафат Іван Рога, ЧСВВ. Він взявся до створення семінарії чи, краще сказати, ювенату. Ювенат виконував свою службу аж до свого «золотого ювілею», а тепер його переіменовано на факультет.

У цій спостерігається цікаве явище. Доки ювенат був чисто приватною школою, то його абсолювенти, здаючи вступний іспит – вестибуляр, завжди займали перші місця, а коли вже введено удержавлення семінарії, то висота навчання сильно понизилася.

Якраз оце удержавлення (з Риму наказали так зробити, щоб не «кривдити» студентів), було причиною того, що абсолювенти мусили здавати окремо, коли вступають до вищої школи. Саме це стало кривдою для студента, бо він не вчився, маючи державну акредитацію. Те саме сталося у василіянській школі в Апостолах (Аргентина): удержавлення закрило приплив нових монаших покликаних і довело нарешті до закриття школи, а проти цих способів о. Василь постійно протестував.

Навчання в школі оо. Василіян визначне тим, що дало основні принципи українознавства. Був у Куритібі один світський інтелігент. Він не раз казав: коли стріну у великій місті молодця, що гарно говорить українською мовою та знає нашу грамоту, то непомильно те, що він був у василіянських школах.

Правда, треба визнати, що були роки застою і українознавство багато на цьому потерпіло. О. Зіньку трапилося як викладачеві українознавства таке: в акредитованій державою школі допускалося тільки дві години української мови на тиждень. Крім того, було навчання релігії, але не завжди воно відбувалося нашою мовою. А щоб не надуживати, то він по вечері збирав своїх учнів і з двадцять хвилин навчав їх ріднознавства. Але керівництво семінарії це йому заборонило. Коли ж він спитав їх, а чому вони не розмовляють українською мовою, то один з таких «ксєнжи патріотув» відповів: тут Бразилія.

Чи буде такий легкодух дбати про навчання українського взагалі? А роками збирали наші громадяни у США та Канаді «на виховання українських священників».

Підручники навчання мови

Проблема підручників рідної мови була складною вже зі самих початків. Тим-то оо. Василяни старалися мати свою україномовну пресу на місці. Бо що вартує навчитися читати, як нема що читати? Часопис «Праця» від самих початків був окличником навчання рідного. Та й коли о. Зіньку доручили протягом 32 років редагувати «Працю» і «Місіонаря», то навіть йому закинули на соборчику духовенства, що «Праця» тільки пише про українському мову... А що, мала писати про японську чи китайську мови?! Його просто випхали звідти, щоб могли видавати двомовну пресу...

Тут подамо короткий коментар щодо навчання українознавства. Найперше треба відмітити, що успіхи навчання залежали від особистих даних і національної свідомості викладача. Як він був свідомий свого народу й обряду, то навчив, що залишилося на дальше життя, а як легковажив навчанням, то залишив по собі пустку, якщо не руїну, й осіб, і самої культури.

По 1935 році виникла рішуча потреба Букваря, і його приготував о. Осип Мартинець, ЧСВВ, та с. Рафаїла Римкевич, служебниця. Буквар був добре укладений, і сам професор Іван Огієнко похвалив це видання. Потім ще заходами професора Боднарука вийшла читанка. Та коли 1962 року о. Василь повернувся з Аргентини до Бразилії, то брат Лаврентій Струк, ЧСВВ, рішуче заявив, що більше букварів друкувати на будемо...

О. Зінька це дуже обурило, й тоді він видав малий катехизм – «Стежечка до неба» – і Буквар у кольорах. Букварик був розрахований на тих, що знають техніку читання португальською, чи й іспанською.

Букви були зібрані в три роди: перші такі самі, як в латинці. Інші є в латинці, але мають інше значення, а потім чисто наші букви. Що букварик був добре прийнятий й мав легкий підхід, то про це свідчить такий приклад. Казав один батько до священника, о. Омеляна Дацишина, що його дочка хоче навчитися по ньому читати. А тоді саме вийшов згаданий букварик. І священник поїхав на дальні оселі. Коли по двох тижнях повертався, то вступив до згаданого земляка, а цей каже, що сам навчився по нашому читати, бо дотепер не знав...

Зараз сс. Служебниці видали свій букварик, а також вийшли читанки та й інші посібники.

Дуже люди цінили й пошукували книгу «Божа наука», що її видано вже за часів націоналізації 1938 року з Прудентополі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Річники «Праці» й українського «Місіонаря» в Бразилії. – 1911-1994 рр.
2. Альманах василіянських студентів. – Прудентопіль – Ірасема, 1946.
3. Граматика української мови. – Прудентопіль, 1971 – 40 с.
4. Рідна школа в Бразилії. – Прудентопіль, 1960. – 244 с.
5. Буквар у красках. Друге видання, 1966. – 48 с.
6. Гагілки. – Прудентопіль, 1962. – 20 с.
7. Апостольство молитви між українцями в Бразилії. – Прудентопіль, 1962. – 100 с.
8. Християнське богослужіння. – Прудентопіль, 1963. – 326 с.
9. Марійська дружина між українцями в Бразилії. – Прудентопіль, 1962. – 40 с.
10. Нарис історії василіянського чину св. Йосафата. – Рим, 1992. – 640 с.
11. Бурко о. В., ЧСВВ. Бразилійська провінція св. Йосипа. – 546 с.
12. Ковалик о. Володимир, ЧСВВ. Аргентинська віцепровінція. – 559 с.

Лідія КІСТОЛ

Придністровський державний університет ім. Т. Шевченка,
м. Тирасполь, Придністров'я

THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN LANGUAGE, EDUCATION AND CULTURE IN PRIDNESTROVYE

The Pridnestrovian Moldavian republic is a state in the south-eastern part of Europe. Its total area is 4163 square kilometers. Pridnestrovye is the home to 555,000 people made up of 35 different nationalities. It

is a multi-ethnic, tolerant society where languages, cultures and religions coexist peacefully side by side. The capital is Tiraspol with the population of 144 thousand people. Pridnestrovye borders on the Ukraine and Moldova. The national languages are Moldavian, Russian, and Ukrainian. Most people profess Christianity (Russian Orthodox Church). Pridnestrovye is a generality of people of different nationalities who are historically united by residing within one territory, strong economic, cultural and mental links and are consolidated in the name of achievement of some social and political aims.

According to the Moldova's political opponents' arguments Pridnestrovian people as such do not exist in reality, but there exist people of the Republic of Moldova. Therefore, the population living on the left bank of the Dniester River has neither natural, nor legal right on self-identification, self-name, and political self-determination in the form of a sovereign state [1].

By no means, the specific circumstances in which the Ukrainians were engaged required the specific measures from both the Pridnestrovian government and inhabitants themselves. The communities of the Ukrainian culture started to be organized. Nowadays such communities act in all Republic towns and regions. On December 1991 «The Union of Pridnestrovian Ukrainians», the Republic organization which gathered most of the Ukrainians in our region was formed. The main purpose of its establishment was to unite efforts of all Ukrainians for the revival of their native language, culture, traditions and their development, as well as to study Ukrainian history. It aims at bridging cultural and economic communications with the Ukrainians from other countries.

A.P. Kokhanova, the head of Tiraspol «Chervona Kalyna» Ukrainians culture community, L.I. Tkachuk, the head of Bendery «Vitchyzna» community and M.I. Chernega, the editor-in chief of the «Gomin» newspaper, were at the origins of Ukrainians' Union.

These communities were mainly created in autumn 1991. They were united into the Ukrainian' Union in December, the same year at the established conference in Tiraspol. A. Boot was the initiator of this union. He explained the necessity of this independent union from other similar organizations in Moldova. This leader pointed out to the fact of different historical fates of the Ukrainians who had been living on different banks of the Dniester River for centuries. That means that on the left bank of the Dniester River, together with the Moldavians and the Russians, the Ukrainians live on their common ethnic land, while the Ukrainians on the right bank of the Dniester River are in Diaspora [2]. I. Smirnov, the president of the Pridnestrovian Moldavian Republic, states that the Ukrainians living on our republic territory are not a Diaspora, they mean eternal ethnic group of this land [3]. So, in case Moldova joins Romania, the Ukrainians will have to submit.

The fundamental decree «About measures for providing Ukrainian national culture and education development, social needs satisfaction of Pridnestrovian Ukrainian inhabitants» was elaborated by I. Smirnov, the president of Pridnestrovye. The decree acted slowly, but classes were eventually initiated at schools in Tiraspol and Bendery. As professor G. Philipchuk noted, in 2003 the problem was that there were no Ukrainian schools in villages where ethnic Ukrainians were 80 percent of the whole population, among them 40 % having no Ukrainian classes at all [4]. Z. Todorashko, the chief of the PMR state archive service, remarked that in comparison with 2003 736 pupils studied Ukrainian at school; about 11539 pupils studied it in 2005 [5]. In 2005 Ukrainian was taught as a subject at 7 schools throughout the republic. Firstly, during 2002-2003 academic year, a small number of students at the State university named after Shevchenko were enrolled in sections with Ukrainian as the language of instruction, although they accounted for only about seven-tenth of one per cent of the total students number that is 79 students [6]. But 916 students studied Ukrainian in 2005 [5].

The Ukrainian language is studied as a separate subject in many educational establishments. The development of successful education in Ukrainian should be marked in Pridnestrovye. There are Ukrainian republic theoretical lycees both in Tiraspol and Bendery, the Ukrainian philology department at the university, and a number of Ukrainian schools in Pridnestrovye's towns and villages. Side by side with Moldavian, Ukrainian is studied too as a state language. Pridnestrovye is the only territory outside the Ukraine where Ukrainian together with Moldavian and Russian has the official status. A branch of Interregional Academy of Management with its centre in Kiev acts in Tiraspol. A great number of Pridnestrovian pupils graduates go to study to many higher educational establishments in Ukraine. The state information agency acts in three state languages including the Ukrainian language too. The importance of the fact is that the Ukrainian editorial staffs were formed at the republic TV and radio centre. The newspaper «Gomin» in Ukrainian is being edited.

The Ukrainian Youth of Pridnestrovye (pupils and students) acquaint themselves with old Ukrainian traditions, customs, and folklore. They take part in cultural festivals. While celebrating Pridnestrovian national holidays skilful workers hand-made things are demonstrated and a lot of national Ukrainian dishes are cooked. The «Chervona Kalyna» community realizes the development of traditions and cultural relations with the native Ukrainian culture. The members of the «Chervona Kalyna» community organized and took an active part in the holidays of Ukrainian culture in Pridnestrovye and Moldova, and also in «Pshenychne Pereveslo», the Republic folklore festival song. The participation of Pridnestrovian Ukrainians in T. Shevchenko memorial readings in Kiev beginning with 1993 became a tradition. They went to the «Ukrainci Vsyogo Svitu, Yednamosya» international festival, to the «Kordony Nashi Vkazhe Pisnya» all Ukrainian popular folk view, to the «Mova Batkiv – Skarbnytsya Duhovnogo Zhyttya i Natsionalno-culturnogo Vidrozhennya Ukrainy» scientific practical conference, and others. In 1992 with the help of V.M.Kirilyuk and G.Z.Chopyk Lviv Regional Congress People's Deputies 100 Pridnestrovian children were taken to Lviv, Ternopol, and Artek camps by the «Chervona Kalyna» community. As a result of cultural relations such artistic dancing groups as «Dyvograi», «Spadshyna», «Dzherelo» from Kiev, «Virly» from Lviv, «Polissya» from Novgorod-Volynsky, «Podillya» from Vinnytsya came to Pridnesrovye.

Every four years the Ukrainians all over the world come to Kiev to «The Ukraine» Palace. About 20 million of the Ukrainians live abroad today [7]. More than in 60 states Ukrainian social community organizations act today. The Ukrainian World Coordinating Council unites more than 800 foreign and home communities. But the World Forum of Ukrainians is the leading organ o of the UWCC.

The 4th World Forum of Ukrainians, held in Kiev in August 2006, brought together people of Ukrainian descent from 43 countries of the world – Russia, The USA, Canada, Australia, Uzbekistan, Pridnestrovye, Baltic states among them. The main goal of the Forum was to unite people of Ukrainian descent who live in so many countries of the world to rally around the idea Of Ukrainian national revival and of creating a positive image of the Ukraine around the world [8]. The «Pridnestrovsky Charivnytsi» folk dancing group from Tiraspol and the «Stozhary» from Grioriopol were invited to the 4th Forum.

The Forum was an important political and cultural event in the life of the Ukraine and in the life of the Ukrainians abroad.

So, the development of the Ukrainian culture in Pridnestrovye is a step toward a rediscovery of their national identity and a powerful boost for their national pride.

LITERATURE

1. Galinsky I.N. Pridnestrovye: Right to Form a Sovereign State. – Tiraspol, 2005. –P. 3.
2. Подолян О. Приднестровье – наш общий дом // Приднестровье, 2002. – С. 6.
3. Павличко Д. Український етнічний соціум у світі // Український світ, 2007. – № 1-3. – С. 11.
4. Філіпчук Г. Українці Придністров'я: реальність і перспектива // Приднестровье. – 2003. – С. 4.
5. Тодорашко З. Ответы на инициативы «Просвіти» // Приднестровье. – 2005. – С. 3.
6. Марциновський А. Російський фактор Придністров'я // Голос України. – № 54-55. – 2003.
7. Коханова А. В перечне стран Всемирного форума значилось и Приднестровье // Приднестровье. – 2006. – С. 3.
8. With the Face Turned to the World // Welcome to Ukraine. – № 3-4. – 2006. – P. 24-27.

Леся КИСІЛЕВСЬКА-КОСИК

Український Вільний Університет, м.Мюнхен, Німеччина

ПРО ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДОПОВНЯЛЬНИХ ШКІЛ В ДІЯСПОРІ

Як дослідник історії і сучасного стану доповняльних шкіл в діяспорі (див.: Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність. Науковий альманах, Число 3, Львів 2005, Львівське крайове товариство «Рідна школа», Львівський національний університет імені Івана Франка Кафедра педагогіки С.74-170, продовження у лютому 2008), хочу поділитися моїми спостереженнями, зауваженнями і думками про їхнє майбутнє.

Під назвою «доповняльні школи» мається на увазі українські школи або класи, в яких заняття відбуваються у вільний час від обов'язкового загальноосвітнього навчання.

Українські доповняльні школи зарубіжжя перейшли довгий шлях від створення їх до цілковитої зміни чи зникнення в залежності від існування в тих місцях громад даної хвилі еміграції. Коли брати до уваги школи першої хвилі Західної діаспори (кінця XIX століття), то хіба лише у Бразилії вони залишилися приблизно в подібній формі. Друга хвиля еміграції (після Першої світової війни) дещо змінила діяльність першої, особливо в Канаді і США, а третя (після Другої світової війни) створила своє питомиє шкільництво, мало базуючись на попередніх, особливо у Західній діаспорі, як у США, Канаді, Австралії та в деяких країнах Західної Європи.

Працюючи дуже активно, понад 50 років українські школи третьої хвилі були могутнім чинником збереження української мови, звичаїв, традицій у родинах і громадах, як також плекання українського мистецтва. Зі школами співпрацювали організації молоді, які продовжували цю працю на вакаційних таборах, та спортивні організації, до яких молодь звичайно радо належить. Випускники того шкільництва, на жаль, мало ввійшли в організаційні громадські кадри і за дуже малими винятками в учительські кадри. Через кращі професійні і побутові можливості нове покоління третьої хвилі покинуло великі скупчення діаспори і створило свої нові громади. Відчуваючи брак учительства, вони радо привітали у своїх школах за оплатою учительок з четвертої заробітчанської хвилі від початку XXI століття. Про проблеми, які виникли у співпраці обох хвиль у шкільництві, спробую зупинитися у своїй доповіді.

Щодо «недільних шкіл» і «факультативів» Східної діаспори, то вони у великій мірі зникають, а залишається лише культурно-фольклорна діяльність, як музика, співи, танці, звичаї, вишивки, стріи, національні страви, про що теж докладніше у доповіді.

Щодо освіти дітей новітніх заробітчан в Європі, то вони або включаються у зменшені «недільні» школи попередніх хвиль еміграцій (Бельгія, Німеччина, Франція), або за відсутності їх творять свої нові за допомогою церковних чи громадських організацій (Італія, Греція). Питання перспектив таких шкіл ми спробуємо розглянути в доповіді.

Оксана КРАВЧЕНКО

НДІ українознавства, м. Київ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ШКІЛЬНОЇ РАДИ США З ОСВІТНИМИ ТА НАУКОВИМИ ЦЕНТРАМИ УКРАЇНИ

Реформування національної системи освіти, інтегрування її у світовий і європейський простір – важливий чинник сучасного етапу розвитку Української держави. Вирішення цього завдання потребує ґрунтовного вивчення та творчого використання народно-педагогічного досвіду багатьох поколінь українців, у тому числі української спільноти за кордоном.

У контексті вивчення питань, пов'язаних із становленнями та розвитком освіти в українському зарубіжжі, актуальними є культурно-освітня діяльність українських громад в умовах еміграції та шляхи реалізації державної політики щодо задоволення національно-культурних потреб закордонних українців.

Провідною громадською організацією, яка координує весь комплекс навчально-методичної й освітньо-виховної роботи шкіл українознавства Сполучених Штатів Америки, є Шкільна Рада при Українському конгресовому комітеті Америки.

У системі Шкільної Ради при УККА діє 36 українознавчих шкіл, у яких навчається близько трьох тисяч учнів. Більшість шкіл навчають за програмами від дитячого садочка до 11-го класу, 5 шкіл мають повні програми аж до 12 класу. Навчальна програма охоплює такі предмети, як українська мова та література, історія, географія та культура України, а також християнська етика, яка не є обов'язковим предметом.

Складовою частиною програми діяльності Шкільної Ради стали щорічні вчительські конференції, метою яких є ознайомлення з найефективнішими методами навчання, обмін думками, набуття досвіду, підвищення кваліфікації та майстерності учителів.

У жовтні 2007 року відбулася Всеамериканська конференція вчителів шкіл українознавства США, на якій було схвалено активну роботу Шкільної Ради для добра і розвитку шкіл українознавства та всієї

української спільноти в Америці й звернено увагу на сучасні проблеми розвитку українського шкільництва.

На думку голови Шкільної Ради Євгена Федоренка, стан українського шкільництва в США сьогодні незадовільний: серед основних причин такого стану є те, що українознавчому шкільництву не приділяється належна увага з боку суспільно-громадських і церковних громад, а також батьків. Окрім того, як зазначено в ухвалі Міжнародного конгресу «Українська освіта у світовому часопросторі», проведеного за ініціативою Міністерства освіти і науки України Науково-дослідним інститутом українознавства МОН України та Міжнародною асоціацією «Україна і світове українство» в м. Києві 19-21 жовтня 2006 року, Українська держава недостатньо уваги приділяє розвитку української освіти зарубіжжя і сама система української освіти перебуває на стадії системної кризи.

Діяльність Шкільної Ради охоплює широке коло важливих питань і проблем, пріоритетними серед яких є розширення співпраці з освітніми центрами України з метою розбудови національної освіти в Українській державі й закордонні. Важливо, що освітяни Шкільної Ради не лише ставлять і вирішують питання внутрішнього життя, а й співвідносять свої завдання із станом і проблемами освіти в Україні.

На сьогодні Шкільна Рада при УККА функціонує як аналог Міністерства освіти, координуючи діяльність шкіл українознавства в США, затверджує і розробляє програми навчання, видає випускні свідоцтва та здійснює підготовку учителів (педагогічні курси). На цій підставі корисними і плідними є зв'язки Шкільної Ради з Міністерством освіти і науки України, Київським головним управлінням освіти і науки. Серед пріоритетних напрямків цієї співпраці є стан та перспективи розвитку українознавства як науки та навчальної дисципліни як в Україні, так і в США; спільні видання підручників для загальноосвітніх шкіл та ВНЗ України, які частково або повністю профінансують українські добродійні фонди у США; створення підручників і навчальних матеріалів, адаптованих до умов і потреб шкіл українознавства в Америці; шляхи комп'ютеризації українських шкіл з використанням саме української абетки; комплектування шкільних бібліотек та бібліотек ВНЗ України найновішими українськими виданнями наукової та художньої літератури донедавна заборонених українських авторів, що з'явилися друком у США, Канаді, Бразилії чи Аргентині за сприяння і фінансування добродійних українських фондів та Шкільної Ради при УККА; про перспективи стажування українських студентів у США та про стажування українських студентів із США в Україні.

Визначальним у процесі реформування і вдосконалення сучасної системи освіти в Україні є взаємозв'язок Шкільної Ради США з Науково-дослідним інститутом українознавства МОН України, Києво-Могилянською академією, Українським гуманітарним ліцеєм при Київському національному університеті ім. Т. Шевченка, Першою міською гімназією м. Черкас, Асоційованої школи ЮНЕСКО.

Плідна співпраця Науково-дослідного інституту українознавства й Управи Шкільної Ради при УККА успішно розвивається упродовж багатьох років, від самого початку створення Науково-дослідного інституту українознавства як координувального центру усіх українознавчих вітчизняних і зарубіжних інституцій. Запорукою продуктивної взаємодії цих освітньо-наукових центрів є невтомна праця директора Науково-дослідного інституту, доктора філологічних наук, професора Петра Петровича Кононенка й голови Шкільної Ради при УККА, доктора філологічних наук, професора Євгена Федоренка.

Пріоритетними напрямками у взаємовідносинах Шкільної Ради США та Науково-дослідного інституту українознавства є обмін інформацією про плани і перспективи діяльності українознавчих інституцій; створення банку і спільних фондів підтримки освітніх, наукових, культурологічних програм; підготовка професійних кадрів українознавства на базі НДІ українознавства як для України, так і для українського зарубіжжя; підготовка фундаментальних праць «Українці в світі», «Українська мова серед мов світу», «Українська суспільно-політична, державно-національна, філософська, релігійна, правова думка», «Українська наукова енциклопедія» тощо.

Отже, національна освіта і українське шкільництво як вагомий чинник збереження самосвідомості поза межами етнічної батьківщини стали невід'ємною складовою життя української діаспори США. Тільки спільними зусиллями всього світового українства можна розвинути таку систему освіти, яка буде відповідати вимогам сучасного життя.

Борис НЕБЕСНИЙ

Національна рада української національної меншини, м. Новий Сад, Сербія

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У СЕРБІЇ

Збереження національної самобутності, тобто вивчення рідної мови, збереження рідної культури, традицій і звичаїв – основна потреба української національної меншини у Сербії. Це питання досить складне, бо українці проживають у всіх районах Воєводини і подекуди в інших місцях Сербії, але нерівномірно. У деяких місцях живе досить незначне число українців, у таких умовах можливість організувати вивчення мови як шкільного предмета незначна.

Подаємо дані статистики, які вказують на стан української національної меншини у Воєводині з питання освіти рідною мовою. За переписом населення у Сербії за 2002 рік, українська національна спільнота складає 5354 громадян. З них 4653 осіб, тобто 86 %, проживає у Воєводині, а всього 719 в інших місцях Сербії, з них понад 400 у Білгороді.

У Воєводині українці в основному проживають у п'ятьох общинах, а саме: Кулі 1453, Вербасі 975, Сремській Мітровиці 593, Новому Саді 482 (у самому місті 200) і Інджії 422 мешканці. З точки зору збереження національної ідентичності дану згрупованість можна оцінити позитивно. Але більш детальний аналіз дає зовсім інакшу картину. У цих общинах Українці проживають у близько п'ятдесяти населених пунктах, які віддалені одні від інших і до 20-ти кілометрів.

Факультативне вивчення української мови з елементами національної культури

Єдиним інституційним методом освіти українською мовою є факультативне вивчення рідної мови з елементами національної культури. Уроки проходять один раз на тиждень по два уроки. Учні, які відвідують уроки, різного віку і з різним рівнем знання, класи згруповані з учнів з різних шкіл, уроки є не обов'язковими. Разом з цим необхідно наголосити і на таких труднощах, як термін проведення уроків (діти навчаються позмінно), віддаленість від школи і т. д. У таких умовах нелегко досягнути відповідних результатів навчання. Уроки рідної мови з елементами національної культури у 2007 році організовано у Кулі – 24 учні, Вербас – 27, Сремська Мітровиця – 23, Новий Сад – 19, Будисава – 9, Інджія – 29.

Літні школи україністики «Просвіта»

Одним з видів вивчення рідної мови у малочислених національних меншинах є літні школи. Їх можна організувати для учнів з різних середовищ з тим, що перевагу надається дітям із середовища, де уроки української мови не проводяться.

Початок роботи літніх шкіл – це новий метод навчання, започаткований 1998 року, з підтримкою Виконавчої ради АК Воєводини щодо організації Товариства української мови, літератури і культури Воєводини.

Перша Літня школа україністики «Просвіта» проходила з 15 липня по 15 серпня на Іршкому вінці, на Фрушкой Горі у Воєводині. У Літній школі навчалося дві групи кількістю 50 учнів.

Для цієї школи складено план і програму (для старшої і молодшої груп), вихователями були власні кадри, а також наставники зі Львова і Києва. Для додаткової програми ангажовано викладачів із різних областей, складено програму активного проведення вільного часу, також програму «Познайомся зі своїм краєм».

Ця Літня школа оцінена спеціалістами найвищими оцінками. Дана Літня школа вказала на подальші напрямки такого виду навчання.

У наступні роки організовано школи:

в Україні, в Івано-Франківській області, місто Долина для 103 учнів, з 1 по 24 серпня 1999 року;

в Інтернаті Гімназії «Ян Колар» у Бачкому Петровцю (Воєводина) для 56 учнів, з 2 по 24 серпня 2000 р.;

2001 року два відділення: у Сремській Мітровиці для 38 учнів, а в Україні, в Тернопільській обл., м. Бучач, для 46 учнів, у м. Борщів з 16 по 26 серпня 2002 року для 36 учнів,

у Учнівському домі у Сомборі з 17 по 31 липня 2004 року у школі навчалося 58 учнів;

у Львові, з 12 по 24 липня 2005 р. – 47 учнів, оплачувала навчання Обласна адміністрація, а подорожні витрати покрили Національна рада і частково батьки;

у 2006 році організована восьма Літня школа, в якій навчалося 79 учнів. Перша група у м. Калуш Івано-Франківської області, з 27 липня по 7 серпня 2006 р., – 34 учні; друга група з 10 по 24 серпня у Тернопільській області, турбаза «Лісова», 45 учнів;

2007 року Літня школа організована у місті Зеленіка у Чорній Горі – 48 учнів з 5 по 17 серпня 2007 року.

За цей період у даних школах навчалося близько 600 учнів з Сремської Мітровиці, Кули, Врбасу, Інджії, Нового Саду, Сомбора, Београду (Республіка Сербська).

Школи фінансовані зі сторони Виконавчої ради Воєводини, державних адміністрацій в Україні, в областях, де проходили дані школи, Національної ради української національної меншини Сербії, а частину витрат зносили і батьки учнів.

Літні школи і в даний час не є інституційно утверджені. Кожного шкільного року організатори починають акцію спочатку, організовуючи необхідні кошти, приміщення, харчування і т.д.

Новий метод навчання – Шкільні телевізійні передачі

Одним із сучасних методів навчання є вивчення рідної мови шляхом телевізійних передач. Наприклад, якщо б тільки 10 % українців у Воєводині дивилося цю передачу, то це був би клас з 550 учнів. Разом з цим мову можуть вивчати глядачі й іншого віку.

Необхідно скласти програму для вивчення української мови, а також історії, культури, літератури, звичаїв, туризму і т.д.

Олеся ПАЛІНСЬКА, Оксана ТУРКЕВИЧ

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
НУ «Львівська політехніка», Україна

ТРИСТУПЕНЕВИЙ ПІДРУЧНИК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ НА ОСНОВІ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ

Комунікативний підхід до вивчення мови як іноземної – прикладний, він спрямований на успішний розвиток здатності до усного спілкування, створює у людини додаткову мотивацію до вивчення мови, яка і забезпечує зацікавлення до занять, а отже, їх ефективність і результативність.

Комунікативна методика вивчення іноземної мови з'явилася у 60-х рр. XX ст. і на сьогодні набула значного поширення: за цією системою проходять заняття у більшості зарубіжних мовних шкіл, а також у багатьох навчальних закладах України.

Головна відмінність цієї методики від лексико-перекладної, традиційної для української (і раніше – радянської) лінгводидактики полягає в тому, що вона передбачає передусім розвиток усного мовлення. За цією методикою вивчення мови починають із запам'ятовування слів і висловів, характерних для певних комунікативних ситуацій, і лише згодом під набуті знання підводять граматичну базу. У процесі навчання студенти засвоюють усне і писемне мовлення, переклад іноземних текстів на слух і читання. Головна мета – навчити людину розмовляти іноземною мовою легко і відносно грамотно, почуватися комфортно в іншомовному оточенні.

Тому важливим і актуальним є створення одномовного підручника з української мови як іноземної, орієнтованим як на українську діаспору, так і на іноземців, що бажають вивчати українську мову.

Головна засада підручника – «занурення» студента у мовну стихію, імітація мовного оточення з метою коректного, простого та ефективного засвоєння української мови як іноземної.

Підручник складається з трьох частин – початкового, середнього та вищого рівня. На кожному з рівнів подано мовний матеріал різного виду – аудіозаписи розмовного мовлення, поширені слова і фрази, тексти, діалоги, граматичні вправи. Матеріал розташований таким чином, щоб поступово подати студентам необхідні комунікативні навички, базові знання з граматики української мови, а також основну країнознавчу інформацію.

Підручник спрямований на:

- формування початкових мовних навичок, вивчення базової побутової лексики та основ граматики (початковий рівень);
- розширення сфери спілкування, вдосконалення граматичних навичок (середній рівень);
- оволодіння особливостями функціональних стилів української мови, засвоєння складніших лексичних і синтаксичних особливостей української мови (вищий рівень).

Лінгвокраїнознавчий аспект:

початковий рівень:

- ознайомлення з особливостями побуту, матеріальної культури українців;
- географія, визначні місця;
- свята і традиції українців;

середній рівень:

- українська історія;
- література;
- кіно, музика, образотворче мистецтво і т.д.

вищий рівень:

- оригінальні тексти класиків української літератури та діячів культури;
- життєвий шлях визначних українців;
- світогляд українського народу.

Курс розрахований на широке коло слухачів. Основне змістове наповнення становлять розмовні теми, діалоги на побутові ситуації, країнознавчі тексти і т.ін. Комунікативний підхід дає можливість ефективно засвоювати найбільш поширені граматичні конструкції, постійно поповнювати лексичний запас і одночасно подолати мовний бар'єр.

Тетяна ПАНАСЮК, Марія ЯРЕМЕНКО

Міжшкільний пункт навчання української мови у Варшаві (Польща)

ПРОБЛЕМИ І СПЕЦИФІКА РОБОТИ МІЖШКІЛЬНИХ ПУНКТІВ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У ВАРШАВІ

I. Правова основа співпраці між Україною і Польщею в галузі освіти

II. Розвиток українського шкільництва у Республіці Польща

нормативні акти Міністерства національної освіти Польщі про вивчення рідної мови національних меншин

сучасний стан україномовного шкільництва в Польщі

школи з українською мовою навчання у Польщі у 2006/2007 н.р.

інші форми навчання: двомовні класи, пункти навчання української мови

пункти навчання української мови у Польщі в 2006/2007 н.р.

підтримка і участь Посольства України у Польщі в діяльності українських освітніх осередків

III. Потреба створення української школи у Варшаві

IV. Відкриття міжшкільних пунктів навчання української мови у Варшаві

підвалини українського шкільництва у Варшаві

роль батьків у відкритті пункту навчання української мови у столиці Польщі

співпраця з польськими освітніми установами та інституціями

участь Посольства України у Польщі у відкритті пункту навчання української мови у Варшаві

V. Навчання української мови у початковій школі № 34 у 2007/2008 н.р. (Варшава)

організація навчально-виховного процесу

підготовка та створення класу-світлиці та етнографічного міні-музею на терені школи

співпраця з педагогічним колективом школи

проблема підручників для польськомовних дітей шкільного віку, які хочуть вивчати українську мову як іноземну

VI. Міжшкільний пункт навчання української мови при початковій школі № 158 (Варшава)

налагодження контактів із батьками, перші батьківські збори

проблеми під час підготовки до навчального року 2007/2008 (навчальні програми, підручники, поділ дітей на класи)

урочисте відкриття української суботньої школи

організація навчально-виховного процесу в класах 1-3, 4-6 та класі-гімназії, а також із дітьми дошкільного віку

уроки релігії як основа морального і духовного виховання в школі

мистецькі та культурознавчі заняття у школі

патріотичне виховання: Вишивання рушника національної єдності (жовтень, 2007), садіння калини біля Конституційного суду (квітень, 2008), зустріч із Президентом України Віктором Ющенком (14.04.2008), вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр.

елементи національного виховання та пізнання традицій українського народу у загальношкільних заходах: свято Миколая, Шевченківські дні у школі (вікторини, конкурс віршів, покладання квітів до пам'ятника Т.Шевченка), Великодні святкування (писання писанок, веснянки і гаївки за участю дітей, батьків, вчителів, дипломатів), свято Матері, Міжнародний день дитини

«Пласт» і школа

участь дітей у конкурсах (Євро-2012, до свята Миколая, до великодніх свят, до Дня матері)

співпраця з польськими культурно-освітніми установами: Королівський замок, Уяздовський замок, Віляновський замок — організація майстер-класів для учнів школи, участь у програмі «Bernardo Belotto-ambasador kultury»

організація літніх мовних таборів для учнів школи — можливості і проблеми

VII. Проблеми вчителів суботньої школи в системі педагогічної освіти у Польщі (розподіл навантаження, зарахування стажу, визначення категорії, курси підвищення кваліфікації)

відсутність методичної підтримки

відсутність фінансової підтримки (табори, службові виїзди, дидактичні матеріали для школи)

VIII. Перспективи

розбудова системи освіти української меншини у Польщі (створення національного садочка, організація навчання дітей старшого шкільного віку)

власне приміщення школи

XI. Пропозиції

взаємне врегулювання питання про зарахування педагогічного стажу в Україні і Польщі

залучення студентів української філології Варшавського університету до роботи школи та організація педагогічної практики у школі

участь вчителів у курсах підвищення кваліфікації та підтвердження категорій

активізування обмінів молоді між Україною і Польщею

Світлана РОМАНЮК

Чернівецький університет імені Ю. Федьковича, Україна

РОЗВИТОК МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАХІДНІЙ ДІАСПОРІ

Українське шкільництво в діаспорі як етносоціокультурний феномен уже започаткувало друге століття свого розвитку. За цей період воно пройшло складний і своєрідний шлях – від державних народних двомовних шкіл у Канаді наприкінці XIX ст. і парафіяльних українських шкіл початку XX ст. у США до розгалуженої системи рідномовної освіти з усіма ієрархічними складовими (дошкілля, середні загальноосвітні заклади, українознавчі студії та науково-педагогічні інституції в університетах) наприкінці минулого століття в розвинених європейських та американських державах і в Австралії.

Головною, життєво важливою проблемою впродовж усіх цих років було і залишається навчання молодого покоління зарубіжних українців української мови як основи рідного шкільництва та одного із найважливіших чинників життєдіяльності етнічної спільноти, що виконувала передусім виховну функцію: виступала засобом формування національної свідомості та самосвідомості, плекання любові й поваги до історії культури, звичаїв і традицій українців, їх духовного життя.

Традиційно шкільний курс мови спрямований на підвищення теоретичного рівня вивчення предмета, на встановлення правильного співвідношення між теорією і практичним засвоєнням учнями норм літературної мови, на формування вмінь і навичок усного і писемного мовлення та забезпечення саморозвитку особистості учня. Саме тому мову як важливий засіб впливу на людину, як знаряддя освіти й виховання високо оцінювали Г.Ващенко, А.Горохович, О.Духнович, І.Огієнко, С.Русова, В.Сухомлинський та ін. Видатний вітчизняний педагог К.Ушинський називав її єдиним педагогом, який «навчає напрочуд легко, за якимось недосяжно полегшеним методом». На його думку, «серед інших предметів вивчення немає жодного такою мірою здатного розвинути людину, як вивчення мови». Для українських учителів у діаспорі особливо цінною є настанова В.Сухомлинського про те, що «в руках педагога слово є могутнім засобом, здатним піднести, звеличити людину в її власних очах, утвердити її

патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя відкрити в її серці невичерпні й вічні джерела любові до землі своїх предків, пошани до героїв боротьби за наше щасливе сьогодні» [2].

Українські педагоги в діаспорі (а це були в основному випускники учительських семінарій) з перших днів діяльності рідномовних шкіл вели пошуки ефективних форм, методів і засобів навчання дітей і молоді мови своїх предків, оскільки вважали її єдиним чинником захисту підростаючих поколінь від асиміляції, від винародовлення. Упродовж тривалого часу (кінець XIX – 40-і роки XX ст.) вони віддавали перевагу розвитку усного мовлення учнів, збагаченню лексичного складу, виробленню навичок письма. Лише з другої половини минулого століття, як зазначає К.Кисілевський, розпочалося в діаспорі й теоретичне вивчення мови – засвоєння знань про її граматичну будову, словотвір, лексику і фразеологію, фонетичну систему і орфоепію, стилістику [1]. Такий підхід до навчання української мови виявився можливим завдяки появі в середовищі зарубіжних українців мовознавців і методистів, учителів з університетською освітою, підготовці навчальних програм з української мови, їх дидактичного супроводу, публікації статей методичного характеру в діаспорній педагогічній пресі.

Автори методичних видань, а це, як правило, були педагоги із значним досвідом професійної діяльності, звертали увагу вчителів насамперед на загальні питання організації навчально-виховного процесу загалом і його особливості в рідних школах («Основні форми навчання»; І.Петрів «Лекції зв'язані одним осередком заінтересовані»; М.Дейко «Діялог і його роля в педагогічному процесі», Р.Батько «На маргінесі методики початкового навчання»; М.Дорошенко «Вправи з розвитку логічного думання» та ін.). Така увага в 50-60 роках минулого століття до даних питань зумовлена тим, що значна частина тих, хто працював у системі українського шкільництва США, Канади та Австралії, не мала педагогічної освіти взагалі, але добре знала рідну мову і прагнула передати свої знання молодому поколінню українців, народжених у країнах поселення або прибульців з повоєнної Європи. Власне, ця обставина й спонукала досвідчених педагогів звернути посилену увагу на озброєння рідномовних учителів знаннями методики викладання мови як основного засобу опанування дисциплінами українознавства.

Науковий доробок діаспорних лінгводидактів засвідчує, що в їх полі зору перебували передусім методичні аспекти організації навчання української мови на початковому етапі цього процесу (О.Левицький «Методика читання і писання в 1 класі рідної школи»; І.Герасимович «Методичні зауваги до української мови»; Н.Попіль «Праця над розвитком мови в Рідних Школах», П.Ісаїв «Про методику викладання української мови в початковій школі»; Т.Горохович «Активізуймо учнів у праці над українською мовою»; Д.Кислиця «Можна краще навчати української мови» та ін.).

У діаспорній педагогічній пресі («Учительське слово», «Життя і школа», «Рідна школа», «Рідношкільник») з'являлися статті методичного спрямування, в яких акцентувалася увага вчителів на окремих, найбільш складних проблемах навчання мови: оволодіння азбукою («Як найлегше й найшвидше вивчити азбуку в школі»), набуття мовленнєвої компетенції (М.Трофим-Тарновецька «Формування навичок правильної української літературної вимови в 1-4 класах»; В.Мацьків «Справа, про яку треба подумати»; Я.Пура та М.Дорошенко «Як визбутися діалектичного наголосу»; Педагог «Вправи з розвитку мови і логічного думання» та ін.), засвоєння граматичних понять (Є.Тимченко «Рід в українській мові»; М.Доценко «Вивчення числівників у 6 класі»; Н.Головченко «Правописний розбір у школі» і ін.), збагачення лексичного запасу (Яр Славутич «Про лексику в початкових класах»; Н.Попіль «Праця над розвитком мови в Рідних Школах»; Л.Мандюкова «Чар дитячої мови»; В.Луців «Важливість збагачення дитячого словника» та ін.).

Вагомим здобутком української зарубіжної лінгводидактики стала поява підручників і посібників для вчителів рідномовного шкільництва в діаспорі, в яких на основі сучасної дидактики й методики розкривалися основні засади, форми й методи навчання української мови як рідної (К.Кисілевський «Методика навчання української мови й літератури», Б.Шкандрій «Методика навчання української мови» та ін.).

У вдосконаленні методики вивчення української мови в англomовних країнах світу важливу роль відіграли соціально-політичні та етнокультурні процеси, що відбувалися в цих державах у 1970-1980-х роках. Мовна політика країн поселення, а також активні асиміляційні процеси в середовищі самої діаспори спонукали зарубіжних українців до пошуку ефективних методів і засобів навчання української мови як другої у системі рідномовного шкільництва і як мови навчання та навчальної дисципліни. Значного поширення в цей період набули розмовний метод та «зорово-слухова метода» навчання

української мови, які активно впроваджувалися в Канаді та інших країнах з ініціативи Яра Славутича, Р.Франко та ін.

Новим етапом у розвитку методичного забезпечення вивчення української мови в західній діаспорі стало відкриття в 1987 р. при Канадському інституті українських студій Альберського університету методичного кабінету української мови. Розроблена його працівниками навчальна програма разом з комплексним методичним забезпеченням, автором якого є О.Білаш, отримала назву «Нова». Головна мета програми – «провадити посилені структурні та обов'язкові спілкувальні вправи у двомовних класах, щоб за їх допомогою діти могли творчо користуватися українською мовою в нових обставинах».

Багато окремих складників, які творять «Нову», зовсім не нові. Фактично їх уже застосовували протягом тривалого часу як «навчальні засоби» у формальному навчанні. Нововведення О.Білаш полягає в тому, що все це у доступні засоби для створення нової мовної програми, призначеної виключно для учнів українських двомовних класів (1-3), більшість яких має початкові або зовсім не має знань з української мови, а також на дітей, для яких українська мова є материнською мовою.

Сьогодні дана програма впроваджена в усіх українських двомовних державних школах провінцій Манітоба, Саскачеван та Онтаріо. Широке застосування знайшла вона у США, Бразилії, Австралії, Польщі, Словаччині, Латвії, Франції, Росії. Підхід «Нови», який дістав високу оцінку в різних країнах, послужив моделлю для навчання інших мов, включно з мовами корінних народів Канади сіксіка і крі.

Наступним кроком Міністерства освіти Альберти в розвитку української двомовної програми стала розробка у 1983-85 рр. програми та відповідних навчальних матеріалів для вивчення української мови у вищих класах середньої школи (10-12). Зокрема, було складено «Нарис предмета. Українська мова в 10-12 класах» (1983 р.) та «Посібник для вчителів української мови в 10-12 класах» (1985 р.). Оскільки матеріалів для читання в цих класах в готовому вигляді не було, то названі видання містили передруковані та адаптовані тексти з різних джерел, головним чином з хрестоматій, збірок художніх творів і періодичних видань, які характеризувалися сучасною тематикою і відповідним рівнем літературної мови. Протягом 1984-1985 рр. відібрано 227 уривків з української літератури і укомплектовано три збірки, в яких 131 текст адаптовано. У 1985-86рр. видано збірники текстів для читання в 7-9 класах, адаптовані відповідно до рівня мовної підготовки учнів.

Отже, для вивчення української мови в усіх двомовних класах (1-12) розроблено навчально-методичний комплекс, який включає підручники, хрестоматії учнівські зошити, аудіо-(відео) касети, посібники для розвитку писемної і усної мови, комп'ютерні вправи з граматики і мовні ігри, методичні поради й довідники для вчителів.

Аналіз засвідчує, що протягом усього процесу вивчення української мови учні постійно розширюють свої мовні знання з притаманною їм індивідуальною швидкістю і стають більш вправнішими як у вимові, вжитку окремих слів, так і у використанні набутих знань у мовленнєвому спілкуванні.

Водночас учні набувають можливість відповідно видозмінювати вживання мови, коли їм доводиться мати справу із різними людьми в різноманітних ситуаціях. Цим самим вони здобувають впевненість щодо власних мовних можливостей у різноманітних функціях та контексті. Вчителі розуміють і сприймають особистий стиль та рівень розвитку мови кожного учня, а тому можуть створити в класі навчальну атмосферу, яка відзначається взаємною повагою, схваленням та довір'ям, і сприяє глибокому засвоєнню мови, використанню її як засобу спілкування в етнічній спільноті.

ЛІТЕРАТУРА

- Кисілевський К. Методика навчання української мови й літератури. – с.1.
2. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови //Українська мова й література в школі. – 1968. – №12. – С.1.

Ірина РУДНИЦЬКА-ЮРІЙЧУК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

МОРАЛЬНО-ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ

Українська діаспора з покоління в покоління плекала українську культуру, мову, прагнула зберегти материнські корені та виховати в дітях любов і повагу до своєї етнічної Батьківщини, її історії.

Феномен українства виокремився у світі своїми особливостями: чільне місце в діяльності української діаспори посідає збереження і вивчення національних духовних цінностей, котрі акумулювали у собі досвід попередніх поколінь та збереглися у мові, традиціях, звичаях.

У вивчення даної проблеми значний доробок внесли вітчизняні і зарубіжні дослідники різних аспектів науки про освіту та виховання – Г. Бигар, А. Горохович, З. Малькова, В. Мацьків, М. Нікандров, О. Палійчук, І. Петрів, Р. Роман, С. Романюк, І. Руснак, І. Стражнікова та ін. Однак жоден із дослідників не розглядав окремо проблему морально-духовного виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі.

Українські педагоги в діаспорі вважають, що релігійно-духовне виховання варто розуміти як поступове розкривання й удосконалення в дітях тих якостей, що дають людині можливість здійснювати цілі, поставлені їй Богом. Ф. Кульчинський стверджує, що духовний капітал, який отримала побожна релігійна дитина з християнського дому, вкаже їй, як жити серед людського оточення, як боротись із злом і як перемагати всі труднощі й небезпеки, якими зустрічає молоду людину грішний світ. Коли ж дітям «не впоюються» релігійно-моральні переконання в ранньому віці, з них виростають егоїсти, матеріалісти, недовірки, вони легко сходять на манівці й гинуть у хвилях житейської суєти [6, с. 12].

Першим, після родини, породжує почуття приналежності до українського середовища і дає початок релігійному та національному вихованню дитячий садок, який є неформальною, спонтанною школою, в якій під час забав-ігор активізуються дитячі таланти, вроджені інтереси та обдарування. Тут же пробуджуються релігійні зацікавлення.

Україномовні дитячі світлички, тобто дитячий садок, який діти відвідують два-три рази на тиждень, закладають основи національного, морально-духовного виховання, готують дітей до виходу у ширший світ, тут вони знайомляться з українською дитячою культурною спадщиною у формі музики, танців, концертів, дитячої літератури, ручної праці (вишивка, витинанка, писанкарство) тощо. Все це додає дітям емоцій, формує багатство вражень, закріплює навички, уміння, знання, розвивається культура української мови, – словом, усе це дає паростки національного виховання. Прищепити їх можна у найбільшій мірі саме в дошкільному віці, адже цей вік найбільш сприятливий для «записування» в дитячій душі перших моральних норм суспільства [4, с. 37].

Вихователі дошкілля у діаспорі наголошують на духовному розвитку дитини як одному із «...найголовніших завдань садочка, що з маленької дитини робить людину, що виловлює усі її здібності, що дає дитині почуття впевненості, рівності, відваги і віри у свої сили...» [5, с. 63].

Духовний розвиток дитини дошкільного віку в українській світличці реалізується через релігійне і національне виховання, тому відповідно до мети і завдань дошкілля програма українознавчого виховання в українській діаспорі включає два основні напрямки: релігійний і національний.

Релігійне виховання здійснюється з урахуванням того, що дитина у 3-6-річному віці ще не спроможна сприймати релігію абстрактно. Тому навчальна релігійна програма передбачає ознайомлення дітей з повсякденною практикою духовного життя, елементарними знаннями про Бога, зв'язок людини з Богом, окремими елементами релігійних обрядів. Діти, відповідно до віку, вивчають насамперед молитви зі Святого Письма: Ангелику, хоронителю мій! (у світличці), Богородице Діво! (у старшій групі), Отче Наш! (у підготовчому класі). Вони вчать також дякувати Богові (після занять): у світличці – за те, що вчать, як бути добрими дітьми; у старшій групі – за те, що вчать, як бути добрими українцями; у підготовчому класі – за те, що готуються до навчання в школі [7].

Згідно програми у процесі релігійного виховання в дошкільному закладі дитина повинна навчитися правильно хреститися, молитися, розуміти зміст молитви, знати назви релігійних свят і деяких обрядів (Різдво Христове, Новий Рік, Св. Миколая, Водохреща, Великдень, Зелені Свята), вивчити доступні для її віку релігійні пісні та забави, колядки, веснянки і гагілки, звичаї, прихильно ставитися до релігійної практики. Для закріплення основних відомостей з релігії з дітьми проводяться бесіди на відповідні теми: «Чому ми молимося», «До кого ми молимося», «Наука про Бога-Творця», їх знайомлять з легендами й оповіданнями про життя Христа, Його страсті, «Світле Воскресіння», «Про походження малого Ісусака» [8], оповіданнями з історії Церкви. Додатковим матеріалом слугують образки і картинки, святе Письмо, підручник «Я Господь Бог твій» та ін.

Отже, головною метою релігійного виховання дітей дошкільного віку є зміцнення їх любові до Бога, закріплення елементарних знань про духовне життя українців, залучення їх до щоденної релігійної практики.

Варто зазначити, що в програмах виховання дітей в українських дитячих садках широко використовуються відвідини домів для літніх, церков, історичних та культурних осередків, а також інші поїздки і прогулянки.

Щодня діти, перед початком своїх занять у Світличці, звертаються в молитві до Божої Матері і просять кращої долі для себе, своєї родини і свого народу. Педагоги української діаспори стверджують, що релігійне виховання починається ще до вступу дитини у передшкілля, тобто в сім'ї, «...бо вже змалку ненька кладе знак хреста над дитиною, коли вона будиться, або спати лягає» [3, с. 8]. Релігійне виховання дитини починається від першої хвилини її життя, коли мама креслить на чолі новонародженої істоти перший знак хреста. Звісно, що дитина не усвідомлює важливості цієї миті, але свідомі цього її батьки [9, с. 34]. А в світличках це виховання продовжується і поширюється. «Першими вчителями, першими виховниками дітей повинні бути батько і мати, родина; родинний дім є тим вогнищем, де твориться атмосфера для релігійно-морального виховання дитини» [6, с. 12]. Дбаючи про майбутнє своїх дітей, українські педагоги в діаспорі наголошують на необхідності зрозуміти, що першою передумовою щасливого життя дитини є її духовний зв'язок з батьками. А він у свою чергу слугує передумовою вироблення у них бажаного національного світогляду і доброго характеру. Духовний зв'язок з дітьми можна здобути тоді, коли в сім'ї пануватиме любов, добро, коли плекатиметься культура, зберігатимуться релігійні засади, національні традиції. За твердженням А. Горохович, для правильного духовного розвитку дитини потрібна відповідна атмосфера, певні виховні засоби. Особливу роль тут відіграє мати, на неї покладена найголовніша роль у моральному вихованні. Вже у немовлячому віці дитина піддається впливу чарів маминої коліскової, образу, що прикрашає стіни рідного дому, тепла і згоди, які панують між батьком, матір'ю та іншими членами сім'ї [4, с. 17]. Для повноцінного духовного виховання А. Горохович радить якомога раніше познайомити дитину з українською народною казкою, книжкою, українською дитячою піснею, а серед духовних «прикрас» дитячої кімнати вдома і в садочку рекомендує мати ікону, щось із предметів українознавства.

До батьків висувуються особливі вимоги: «Належне релігійно-моральне виховання можуть дати дітям тільки такі батьки, що самі мають у серці своїм Бога, є релігійні і моральні... Найбільше залежить від того, чи батьки можуть давати приклад побожного християнського життя... Моральне життя, розумна поведінка батьків витискає на душі дитини незатерті сліди... Ніхто не защепить в душу дитини релігійного життя, любові до правди, поняття справедливості, духа любові, одушевлення для добра, коли дитина в ранні роки проживає в домі своїх батьків, що самі ніколи не моляться, не виявляють християнських чеснот, не живуть в згоді з собою, не вміють панувати над своїми пристрастями...» [6, с. 14]. Добрий приклад батьків найбільше впливає на все життя дітей.

Зважаючи на авторитет батьків у вихованні, І. Петрів радить батькам, які хочуть добре виховати своїх дітей, «найперше перевиховати самих себе» і наголошує, що вихованням дітей батькам потрібно займатись з того часу, коли дитина ще не народилася, «не побачила денного світла», через самовиховання [9, с. 7].

Отже, вихователі дітей дошкільного віку в українській діаспорі ставлять за мету не тільки навчити наймолодше покоління спілкуватись українською мовою, але і намагаються передати їм морально-духовні цінності українського народу, прилучити їх до невичерпного джерела народної мудрості.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://ridnashkola.org/>
2. http://sadochokpreschool.com/uk_objectives.html
3. Богачевська А. На виховні теми. Релігійне виховання у передшкіллі // Наше життя. – січень, 1967. – С. 8.
4. Горохович Антоніна. Плекаймо в дитині і розум, і душу. – Дрогобич: БЕСКИД, 1992. – 112 с.
5. Збірник матеріалів курсу працівників дошкілля. Виховна комісія СУА. – Філадельфія, 1966.
6. Кульчинський Ф. Про релігійно-моральне виховання дітей // Промінь. – № 3-4. – 1961.
7. Нарис програми для передшкілля при кафедрі св. Йосафата у Торонто. – Торонто, 1980.
8. Ощудляк О. Наші світлички. Співпраця батьків // Наше життя. – вересень, 1970. – С. 11.
9. Петрів Іванна. За душу дитини. Малін: Накл. Укр. Вид. в Бельгії К. Мульткевич, 1949. – 39 с.
10. Український садочок: Читанка. – Кн. 3. – Методичний додаток до читанки для українського дошкілля. – Смолоскип, 1997. – 208 с.

Анна ХРАНЮК

Університет ім. А. Міцкевича, м. Познань, Польща

УКРАЇНЬСЬКА МОВА У ПОЗНАНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. АДАМА МІЦКЕВИЧА

Українську мову в Польщі вивчають передусім діти українського походження. Вони вчаться в п'яти українських школах, які розташовані в різних частинах країни. У Білому Борі, Лігниці та Ґурові Ілавецькому частина дітей живе у гуртожитку; в Перемишлі і Бартошицях такої можливості немає. Інші діти, яких батьки не хочуть відпустити з дому, вчаться в пунктах навчання. Скільки з тих дітей продовжує навчання рідної мови в університетах? Не знаю, чи хтось таку статистику робить. Але дивлячись з перспективи Познанського університету, де я викладаю українську мову, цей відсоток невеликий.

У Польщі постійно зростає інтерес до української мови. Курсів, де можна було б вивчити мову, обмаль. Тому молодь, яка з різних міркувань хоче володіти нашою мовою, йде в університети на філологічні відділення. На сьогодні українську мову можна вивчати в університетах у Варшаві, Кракові, Вроцлаві, Щеціні, Ольштині, Любліні, Познані, на стаціонарних відділеннях, а в деяких університетах також і заочно. В декількох містах можна студіювати українську філологію в вищих навчальних закладах різного виду, які не є університетами.

Зараз я живу у Познані – це місто на заході Польщі, адміністративний і культурний центр Великопольського воєводства, 600 тисяч населення, 150 км до кордону з Німеччиною. Місто вважається досить активним науковим, культурним і бізнесовим центром Польщі. Тому хочу поділитися з Вами своїми думками з перспективи саме цього регіону, де українців небагато, хоча з кожним роком прибуває їх все більше і більше – це нова заробітчанська еміграція, мішані подружжя, стипендіати Фонду Кіркланда та інші. Минулого року у нас відкрили Почесне консульство України. В історичному плані Познань не мав ніякого відношення до України і будь-чого, що причетне до України.

Та все ж таки у жовтні 1991 року в Інституті російської філології, на Неофілологічному факультеті Університету імені Адама Міцкевича у Познані, відкрили нову спеціалізацію: «російсько-українська філологія». Зацікавлення російською мовою, внаслідок політичних обставин, з року в рік зменшувалося. В 1990 році у школах зліквідували обов'язкове навчання російської мови. Все важче було набрати відповідну кількість добрих випускників середніх шкіл, а тим самим забезпечити дидактичні години викладачам-русистам. Інститут став перед зовсім нецікавою перспективою ліквідації. Треба було терміново думати, що робити, як рятувати Інститут. І тут допомогла українська мова. Директор Інституту, професор Антоні Маркунас подав ідею створити нову спеціалізацію «русистів-україністів». Та на нову спеціалізацію бажаючих було дуже мало, бо й перспективу для української мови в недалекому майбутньому мало хто й бачив. Я сама, думаючи про навчання після середньої школи, хотіла піти на українську філологію, яка на початку 70-х років була, здається, тільки в Варшавському університеті. Постало, однак, питання: «А що робитиму потім?». Доля сама все вирішила. Закінчивши Київську консерваторію з класу бандури, багато років пізніше, ця ж доля завела мене недумано-негадано у Познань, а там теж недумано-негадано стежка повела в університет, де й досі працюю і навчаю поляків української мови. Упродовж багатьох років студентами російсько-української спеціалізації в основному ставали молоді люди зовсім випадково (так як я випадково стала викладачем і перекладачем), лише 4-5 осіб обирали цей напрямок повністю свідомо (!!!). А треба сказати, що на перший курс приймалося колись 15 осіб (зараз 25). Але врешті-решт прийшов час, коли на вступних іспитах за одне місце боролось навіть 5-6 абітурієнтів середніх шкіл. Тепер іспитів у класичному варіанті нема. Є конкурс атестатів. Чи це добре? Думаю, що не до кінця.

Початки, як це часто буває, були дуже складні. На першому I курсі у 1991/92 році працювало лише двоє викладачів – Володимир Василенко з Харкова і Лариса Шост – тоді молоденька випускниця Варшавської україністики. Чимало серця і сил для розвитку цієї спеціалізації вклав професор полоністики – Богуслав Бакула. Мене прийняли в Інститут у третьому році існування російсько-української спеціалізації, це був 1993/94 навчальний рік. Не було підручників, не було програми навчання, а було багато проблем і був експеримент, який в результаті виявився вдалим.

Студенти вивчали основи української літератури, історії України і, звичайно, відвідували практичне навчання української мови. Я вчила студентів практично оволодіти основами мови: говорити, читати, писати, розуміти. Було дуже складно. Доводилося вишукувати матеріали, вправи, тексти до читання. Неодноразово самому треба було писати тексти до конкретної теми, особливо для I курсу, бо

старшим можна було дати газету, журнал, нескладну художню літературу. Лариса возила книжки зі Львова на своїх плечах, за свої гроші. Я приносила з дому, перебрала до себе словники від батька, бо ж ніколи і не гадала, що викладатиму українську мову. Зрештою, проблема словників є актуальна донині. Дещо з'явилося, з'являється, але все одно найкращим польсько-українським словником є двотомник в трьох книгах, виданий ще 1959-60 року, а українсько-польські появились не так вже й давно, причому вони досить-таки малі. З'являються термінологічні двомовні словники – наприклад, «Право, фінанси, економіка, торгівля» під редакцією Ігоря Яценка (Київ 2004). А де медична термінологія, технічна, вкрай необхідні перекладачам?

На ниві видань для навчання української мови у самій Польщі також ворухнулося. Хоча і надалі досить бідні, якщо порівняти з іншими іноземними мовами. І так, у 1994 р. Ірина Гук і Мирослава Кавецька видали підручник «Вивчаємо українську мову» (Видавництво KUL – Люблін), дев'ять років пізніше з'явилася друга частина цього підручника. У 1996 році на полицях книгарень можна було купити «Самовчитель української мови для всіх» Івана Співака. Того ж таки року Наукове видавництво УАМ випустило «Антологію – тексти для читання українською мовою», зібрані Володимиром Василенком. Рік пізніше Ірина Гук і Лариса Шост видають у Варшаві самовчитель «Вивчаємо українську мову». 2001 року УАМ видає дуже гарно оформлений двотомник «Українська мова» – роботу В. Василенка. Нещодавно з'явився дуже добрий підручник Божени Зінкевич-Томанек «Граматики сучасної української мови». Використовуємо також українські видання. У нашій бібліотеці, а може, скоріше, в читальному залі (я говорю лише про книжки до практичного навчання мови), можна взяти: «Українську мову для початківців» Зеновія Терлака і Олесандри Сербенської (Львів 2000), славнозвісний «Антисуржик» за редакцією О. Сербенської, «Як ми говоримо» Б. Антоненка-Давидовича і О. Белея «Українська мова. Практичний курс для поляків» (Львів 2003), Т. Фролової «Українська за 26 днів». Звичайно, за 26 днів ніхто ще не вивчив мови. Усім студентам рекомендую два дуже добрі українсько-польські розмовники: А. і З. Ландовських (Київ 2003), та за редакцією В. Русанівського (Ірпінь 2004). Взагалі «Розмовники» – це добрі «підручники» для початківців. А у Познані в основному початківці.

Нині дуже цікаво вивчати іноземну мову – англійську, німецьку чи іспанську. Великий вибір кольорових підручників-зошитів, можна, нічого не розуміючи, багато зрозуміти. Можливо, у Канаді, чи інших країнах, де українська діаспора велика, є цікаві підручки, але у нас поки що їх обмаль. У кінці 90-х років з'явилися у Польщі гарні підручники для школярів, але ж студенти – не діти, їм потрібні тексти іншого плану.

В нинішній добі – добі Інтернету – немає проблеми з професійними текстами для старшокурсників. Читаємо газети, журнали, доповіді, ба навіть і книжки. Студенти, для яких українська мова є іноземною, повинні хоча б трішечки знати історію та культуру українського народу. Колись була у мене чудова книжка Бориса Антоненка-Давидовича: «Лекції з культури України». Але, знаєте, як буває: студент позичив, студент прочитав і «забув віддати». Так і моя бібліотека стала біднішою на не одну позицію. Але ж можна вже знайомитися з цими лекціями в Інтернеті. І це прекрасно. Всі читають, всі поширюють свої знання.

Останніми роками у Польщу приїздить все більше громадян України: одні на заробітки, інші вчитися. І у нас також є невелика група українських студентів. Але в більшості вони йдуть на цю спеціалізацію, щоб просто отримати диплом. Бо ж в нашому Інституті вивчення української мови починається з нуля, від абетки, від пояснення різниці між українським та російським алфавітом. Студенти з України є різними – одні прекрасно володіють мовою, інші говорять, але закінчивши в Україні лише кілька класів, не знають граматики, літератури; ще інші, живучи в Україні, ніколи не говорили українською. Та все ж їм легше, ніж полякам.

Я впевнена, що цій групі студентів з одного боку легше, але з другого боку вони свідомі того, що, закінчивши наш Інститут, вони ніколи не будуть такими спеціалістами, спеціалістами високого класу, якби закінчили Львівський, Київський чи будь-який інший університет в Україні. Звичайно, тут ще неабияку роль, окрім особистого, відіграє інший фактор – вони, громадяни України, отримавши диплом нашого університету, отримують освіту країни Європейської Унії (чи як хто вважає – Європейського Союзу).

Інша справа з поляками. До вступу в університет вони не знають української мови. Для чого полякам українська? Статус України у світі змінився і так само змінився статус мови. Вкрай необхідні перекладачі. Варшавський університет випускає непоганих перекладачів, завдяки яким у Польщі щораз

більше художньої літератури українських авторів. Кожного року у більших містах Польщі, в тому числі і у Познані, організуються зустрічі з українськими письменниками і поетами. І з кожним роком появляються на афішах нові прізвища. В книгарнях з'явилася українська література в польському перекладі. І люди читають, приходять на зустрічі. Чекають новинок.

Потрібні спеціалісти, які могли б працювати у фірмах, що співпрацюють з Україною, а тих з кожним роком все більше і більше. З'являються представництва українських фірм у Польщі. І їм теж потрібні україномовні працівники – поляки. Безперечно, окрім доброго володіння мовою, треба ще мати відповідні особисті якості.

В нашому університеті на Історичному факультеті є Інститут сходознавства (відповідник кафедри). Треба зауважити, що схід для поляків – це також Україна. І студентам цього Інституту надається можливість вивчати українську мову. Так само полоністам. Але скільки можна навчитися за 60 годин (1 пара в тиждень). Це факультативні заняття. Ходить хто хоче, але потім мусить скласти іспит. Зацікавлення зростає з кожним роком. Коли у 1998 році бажалих вивчати українську мову було п'ятеро студентів, то зараз є їх більше 50-ти (дві групи). На російсько-українській філології навчається майже 80 осіб на п'яти курсах. Для чималої групи студентів, українська філологія є другою спеціалізацією. У Польщі багато студентів навчається паралельно на двох факультетах. До цього ж часто вибирають діаметрально різні спеціалізації. Але потім, окрім диплому русиста і україніста, мають диплом працівника адміністрації та управління, археології, економіста, математика (!), юриста, полоніста. В березні проходив конкурс на посаду асистента Маршалка Великопольського воєводства. Вимагалось, між іншими, знання української та російської мов. Більшість із них навчання на українській філології трактує як можливість вивчення мови. Багато хто пішов би на курси, але їх ще немає. Восени хочемо організувати такі курси, на рівні з курсами англійської чи іспанської.

Українська мова нескладна для поляків, обидві мови дуже близькі, а все ж таки є нюанси...

Спробуйте запам'ятати скоромовку, коли різниця між «ки» і «кі» – ледь вловима для вуха:

*Чи то ліс, чи то лис,
чи то кинь, чи то кінь,
чи то кит, чи то кіт –
звуки плутати не слід.*

А як запам'ятати, що ЛИС то LIS, а ЛІС це LAS, або КАВУН то ARBUZ, а ГАРБУЗ – DYNIA, а ДИНЯ це MELON приклади можна множити.

Багато поляків не розрізняють Г від Х (голод – холо́д), а які проблеми з Л... Вже й не говоримо про наголос: ніде – ніде́, ніколи-ніко́ли, чи форми дієслів: він робить, але – ви робіть, ходи́ть, але – ходіть тощо.

Що ми робимо, щоб захопити молодь вивчати саме українську мову? Велику роль надаю студентській співочій групі, що її називають у нас хором україністів. Чи це хор, чи група, все залежить від кількості студентів – бувало 30, а було і сім. Зараз іде час відродження.

З театральна групою поставили «Ніч перед Різдвом», «Сорочинський ярмарок» за Гоголем, «На живо» Ірванця, «Лиса Микиту» Франка, «Тополю» та «Вечорниці» за «Назаром Стодолею» Шевченка. А останній наш досвід – переклад діалогів українських фільмів, які демонстрували під час Днів української культури у Познані.

Треба надіятися, що навчання української мови у Польщі буде постійно кращати, кількість студентів зростати, а відносини між Польщею та Україною, завдяки молодому поколінню, теж будуть бездоганними.

Антоніна ЯКИМОВА

Українська недільна школа, м. Софія, Болгарія

ВНЕСОК УКРАЇНЦІВ В ОСВІТУ ТА НАУКУ БОЛГАРІЇ

У 1988 році вийшла книга «Іноземці – просвітницькі діячі у Болгарії». Ангел Пенев у передмові «Учителі іноземці у Болгарії і їх роль у розвитку нашої навчальної справи» так пояснює мету її видання: «Книга є виразом вдячності і поваги, що ми зобов'язані, як народ, цим особистостям».

Автори книги склали список, до якого увійшло понад 400 прізвищ учителів-іноземців, що працювали у школах Болгарії до Першої світової війни. Про тих, про кого вдалося зібрати матеріали, написано статті. Серед них п'ять про українських вчителів.

Про **Михайла Юркевича** (1852 – 29.X.1909) відомо тільки, що він народився у Малоросії.

Майже два роки М. Юркевич був директором усіх свиштовських шкіл і одночасно викладав історію та староболгарську мову. Він є одним з редакторів першої педагогічної газети «Освіта», перший номер якої вийшов 30.I.1881 р. Його заслуги в організації нової навчальної справи у Свиштові вважаються дуже вагомими.

Найбільший слід М. Юркевич залишив у Болгарії, написавши солідну працю у 7 томах в 9 книгах, перші два томи якої вийшли російською мовою у Софії у 1904 і 1905 роках під назвою «Двадцятип'ятилітні підсумки князівства – Болгарії 1879–1904», яка дає правильне уявлення про етнографію, географію, економіку і побут болгарського народу.

Ульріх Левенсон (18.II.1860 – 22.VI.1926) народився в Одесі, в родині лікарів.

Викладав іноземні мови. Відомий своєю широкою культурою, бездоганним володінням німецької, французької, англійської, російської мов.

Автори статті вважають, що його найбільші заслуги в галузі дидактики, тому його необхідно дослідити як філолога.

Ярослав Романчук (1860 – 16.XI.1937) народився у м. Калущі на Івано-Франківщині.

У 1885р. як журналіст прибуває в Болгарію і залишається тут назавжди.

10 років викладає у Варненській чоловічій гімназії (1891-1901). На сторінках освітянської газети полемізує щодо доцільності викладання тих чи інших іноземних мов у школах.

Я. Романчук – добрий знавець французької, німецької, російської літератури, що привертає до нього увагу міської влади у зв'язку з занепадом міської бібліотеки. Йому доручають відновити бібліотечну справу у місті і призначають керівником Варненської міської бібліотеки, де він пропрацював 18 років (1910-1928).

Болгарські дослідники вважають, що необхідно дослідити його багату просвітницьку і культурну спадщину.

Олексій Шульговський (12.III.1863 – 7.X.1926) народився у м. Чернігів.

Протягом усього вчителювання у Болгарії О. Шульговський викладав нотний спів і, додатково, російську мову, малювання, каліграфію, гімнастику і, деколи, закон Божий. Скрізь він створював учнівські і церковні хори, у деяких місцях створював співочі товариства, камерні оркестри, струнні квартети. Для повноцінного навчання створює добре обладнані кабінети для співу.

Хор Шульговського з Разградської гімназії нараховував 25-30 співаків. Виконували переважно українські та російські пісні.

У м. Велико Тирново друкує на цинкографічній машині українські та російські пісні дуже гарним рукописним шрифтом. Два екземпляри, видані у 1896 р., є власністю разградського музиканта Крума Денева.

О. Шульговський є визнаним майстром хорової справи, першим записувачем народних пісень технічними засобами у Болгарії, першим музичним дослідником, який помітив народний вплив на старі болгарські церковні пісні і особливо збереження найстаріших мовних і музичних форм у піснях болгар могохамеданської віри у Родопах.

П'ята стаття присвячена **Михайлу Драгоманову**. Оскільки М. Драгоманов прибуває у Болгарію в 1889р. на запрошення болгарського уряду читати лекції з курсу загальної історії у Вищому училищі (так тоді називався університет, створений у 1888 р.), то вбачається логічним підняти проблему українських викладачів у Болгарії, звузивши її, для початку, лише до одного сегменту – Софійського університету (СУ).

Болгарські дослідники вважають, що ім'я Драгоманова пов'язане з історією болгарського університету, з першими кроками сучасної болгарської науки. Він створив свою школу, заклав основи болгарської україністики у СУ.

Наукові інтереси **Михайла Попруженка** були багатогранними: болгарське Відродження, історія формування болгарської науки від найраннішого періоду і періоду після Звільнення; кирилломефодієвістика.

Робота вченого над кириломефодієвською бібліографією поставила його в число фундаторів сучасних систематизованих бібліографічних описів і енциклопедичних видань. Завдяки важливим науковим заслугам М. Попруженка відносять до будівничих болгарської науки першої половини ХХ ст.

Наукові інтереси **Миколи Дилевського** сконцентровані у різноманітних сферах славістики: російської історичної граматики, граматики сучасної російської мови, російської акцентології, давньоруської текстології, російсько-болгарської лексикології і болгарської лексикографії, російсько-болгарських мовних паралелей і розбіжностей, російсько-українсько-болгарських культурних і літературних зв'язків, історіографії і літератури епохи болгарського Відродження, болгарської культурної історії, болгарського церковного живопису, у сфері публікації літературних пам'ятників.

За видатні наукові дослідження у галузі славістики, русистики, болгаристики і україністики професор М. Дилевський нагороджений 4-ма орденами та іншими відзнаками болгарської держави.

Валентина Драгулева навчалася на російському відділенні Софійського університету (1958-1962), де мала нагоду слухати лекції М. Дилевського з історичної граматики. М. Дилевський і С. Русакієв просили В. Драгулеву розмовляти з ними українською мовою, а С. Русакієв запропонував їй писати дипломну роботу з української літератури і українською мовою. В. Драгулева вибрала для дипломного проекту роман О. Гончара «Прапорonoсці».

Після закінчення університету В. Драгулева працювала вчителькою російської мови. У 1997 році доцент Л. Терзійська запросила В. Драгулеву викладати українську мову на новоствореному українському відділенні слов'янських філологій Софійського університету, де вона і зараз веде практичні заняття з української мови.

Внесок, зроблений українцями у розвиток болгарської освіти та науки, належно оцінений болгарськими дослідниками, болгарською науковою думкою та болгарською державою. Разом з тим це є вагомим аргументом на користь того, що українці в Болгарії ідентифікували себе як освічена нація.

СЕКЦІЯ VII

РОЛЬ КАНАДЦІВ У НАЛАГОДЖЕННІ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ

Наталія АДАМЮК

Інститут спеціальної педагогіки АПН України, м. Київ

ВИВЧЕННЯ КАНАДСЬКОГО ДОСВІДУ ПРИ ОНОВЛЕННІ ЗМІСТУ ПРОГРАМ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЖЕСТОВОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

В останні роки в Україні актуальним стало питання інноваційної форми та якості навчання перекладачів жестової мови внаслідок ряду причин. Однією з них є рівень навчання нечуючих в освітніх установах, особливо вищих навчальних закладах, де формуються спеціальні групи для нечуючих студентів. Можна навіть говорити, що від якості перекладу залежить успішне засвоєння студентами програмового матеріалу. Іншою, не менш важливою причиною є інтегративні зв'язки між членами спільноти глухих та чуючим середовищем, які відбуваються здебільшого за допомогою перекладача жестової мови.

В Україні кілька десятиріч поспіль в національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова на кафедрі «Сурдопедагогіка» викладається предмет «Дактилологія і жести мови» для майбутніх педагогів, які працюватимуть після закінчення університету у спеціальних школах-інтернатах для дітей з порушеннями слуху. На жаль, цей предмет студенти вивчають лише один семестр зі складанням заліку. У таких закладах домінуючою формою навчання є словесна мова в усній її формі попри те, що рідною мовою для школярів є жести мови, якою, за загальним висновком, практично не володіють педагоги.

З розширенням правового статусу жестової мови в Україні змінилися погляди на зміст програми ведення курсів ЖМ та вимоги до практичних знань і умінь перекладача жестової мови. Цьому передували, безумовно, результати лінгвістичних досліджень жестової мови за рубежом, усвідомлення того, що існує рідна мова жестів глухих, яку ніхто в нашій країні не досліджував і не викладав.

З появою у 2006 році лабораторії жестової мови на базі Інституту спеціальної педагогіки АПН України, яка стала займатися дослідженнями УЖМ, з'явилося неминуче розуміння того, що відкладати питання вивчення УЖМ педагогами спеціальних шкіл-інтернатів вже неможливо, і цю проблему мають розв'язувати співробітники згаданої лабораторії, оскільки в ній працюють як чуючі, так і нечуючі носії ЖМ з вищою педагогічною освітою та педагогічним стажем роботи і в школі.

За короткий період своєї роботи лабораторія провела 5 курсів вивчення УЖМ для вчителів та вихователів спецшкіл-інтернатів для дітей з порушеннями слуху.

Ніна ГАЙДУК

Національний університет «Львівська політехніка»

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ «УНІВЕРСИТЕТ – ГРОМАДА» (ДОСВІД УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКОЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ СПІВПРАЦІ)

Система професійної підготовки соціальних працівників «університет – громада» створена на базі Національного університету «Львівська політехніка» з урахуванням соціальної значущості і практичної необхідності підготовки фахівців із соціальної роботи та розвитку сфери соціальних послуг у відповідь на потреби українського суспільства. Ця освітня система є результатом партнерства з Факультетом соціальної роботи Манітобського університету (м. Вінніпег, Канада), що розвинулося на основі виконання канадсько-українського проекту «Реформування соціальних служб» (1999-2003 рр.), фінансованого Канадською Агенцією з Міжнародного Розвитку (CIDA). Створена система проектує передовий світовий досвід соціальної роботи та професійної освіти у цій галузі на український ґрунт, адаптуючи цей досвід до вітчизняних умов. Її концептуальну основу складають, передусім, цінності професії «Соціальна робота», формування соціальної активності фахівця, інтеграція теорії і практики, розуміння особливостей практики соціальної роботи в контексті соціальної політики, розвиток

партнерських стосунків між університетом і громадою. Головними етапами формування зазначеної системи є такі:

1 етап (1994-1999 рр.). Підвищення рівня поінформованості у громаді стосовно соціальної роботи – нової професії в Україні. Основними результатами першого етапу є: створення у Львівській політехніці в контексті українсько-канадської співпраці першої в Україні студентської соціальної служби; оцінювання потреб розвитку сфери соціальних послуг у м. Львові та Львівській області; розроблення канадською стороною із залученням представників Львівської політехніки пропозиції канадсько-українського проекту.

2 етап (1999-2003 рр.). Виконання канадсько-українського проекту «Реформування соціальних служб». Основні результати другого етапу: створення моделі професійної освіти в галузі соціальної роботи, важливою складовою якої є підготовка студентів до практики соціальної роботи з неповносправними особами; сприяння розвитку мережі закладів соціальної служби у м. Львові та Львівській області з наголосом на організаціях для людей з особливими потребами. Двоє викладачів Львівської політехніки успішно закінчили дворічну магістерську програму соціальної роботи в Манітобському університеті. Засновано кафедру соціології та соціальної роботи (СР), яку розміщено у відреставрованому будинку з доступом для неповносправних осіб. У приміщенні кафедри обладнано ресурсний центр / бібліотеку та комп'ютерний клас. Проведено дві міжнародні науково-практичні конференції (2003 р.), на яких створену у Львівській політехніці освітню модель рекомендовано використати у формуванні національних освітніх стандартів у галузі соціальної роботи. Організовано модульну програму професійного навчання для супервізорів-керівників практики студентів у закладах соціальної служби. Розроблено комплекс навчально-методичного забезпечення викладання професійно-орієнтованих дисциплін у галузі соціальної роботи, включно з навчально-методичними посібниками для супервізорів практики студентів. Створено Дорадчий комітет програми підготовки соціальних працівників з числа представників закладів соціальної служби. Започатковано постійнодіючу програму обміну студентами між Манітобським університетом і Львівською політехнікою. Здійснено перший випуск бакалаврів соціальної роботи (2003 р.). Створено програму підготовки соціологів як прототип програми професійної підготовки соціальних працівників.

3 етап (2004-2008 рр.) Розвиток програм професійної підготовки фахівців у контексті українсько-канадської взаємодії, зміцнення зв'язків Львівської політехніки з громадою м. Львова та Львівської області. Основні результати третього етапу: розбудова вертикалі освітньо-кваліфікаційних рівнів професійної підготовки соціальних працівників і соціологів («бакалавр»–«спеціаліст»–«магістр») та мережі закладів соціальної служби – баз практики студентів. Студентами розробляються інноваційні соціальні проекти / послуги, базовані на громаді. На замовлення Львівської міської ради виконуються студентські наукові дослідження. На базі кафедри СР створено (на громадських засадах) Міжнародний науково-практичний центр «Інтеграція». Видаються спільні українсько-канадські публікації.

Створена освітня система «університет – громада» є гнучкою та відкритою для її подальшого удосконалення, дозволяє постійно збагачувати зміст університетської програми підготовки фахівців українськими реаліями соціальної політики і практики, одночасно поповнюючи його надбаннями передового світового, зокрема, канадського досвіду.

Багаторічна українсько-канадська партнерська співпраця успішно розвивається значною мірою завдяки особистій підтримці та відданості справі становлення професії «Соціальна робота» в Україні доктора Бреда МакКензі, професора Манітобського університету, директора канадсько-українського проекту «Реформування соціальних служб».

Успішний досвід партнерської співпраці між Манітобським університетом і Національним університетом «Львівська політехніка» є потужним ресурсом зростання професійного та наукового потенціалу викладачів, аспірантів і студентів. У контексті входження України у світовий освітній простір подальший розвиток українсько-канадської партнерської взаємодії набуває особливо важливого значення.

Анна ЗАПЛАТИНСЬКА

Львівський Національний університет ім. І. Франка

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ ОСІБ З ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ У ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

Інклюзія в освітніх закладах очима спеціального педагога – це звучить цікаво, оскільки питаннями освіти дітей з особливими освітніми потребами займаються спеціальні освітні заклади.

З 2003 року пропагандою інклюзії в загальноосвітніх закладах займається Всеукраїнська фундація «Крок за кроком». У 2006 році фондом «Відродження» висунуто проект «Права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти», проведено міжнародну конференцію «Освітня політика щодо інклюзивної освіти: міжнародний досвід та українські перспективи», де розглядались питання актуальності проблеми та формування позитивної думки у громади.

Зокрема, у Львові за останні роки відкрито багато груп, класів у загальноосвітніх закладах, де діти з особливими освітніми потребами можуть навчатися в спеціальних класах чи бути залученими до класів. Існують громадські та приватні заклади, до яких ходять діти з особливими потребами.

Так, я розумію острах вчителів та вихователів, які, маючи переповнену групу, клас, отримують у «подарунок» дитину з особливими освітніми потребами. Виникає багато питань стосовно організації навчально-виховного середовища для дітей з особливими потребами, дидактичного забезпечення освітнього компоненту, використання технічного забезпечення, рекомендацій щодо спеціальних методів роботи.

Звичайно, можна говорити про те, що за кордоном призначене значне фінансування (відповідно до діагнозу) дітей з особливими освітніми потребами. Так, це правда, зокрема в Канаді (провінція Альберта) кожна дитина отримує певну суму грошей на освітній компонент, які «йдуть» за нею на програму та у школу, обрану батьками.

Проте не все так погано, як здається, адже існують у нас громадські та державні організації, які проводять різноманітні заходи, на яких обговорюються питання прав людей та дітей з особливими освітніми потребами; проводяться освітні семінари для вчителів та директорів шкіл.

Але все в наших руках, якщо ми розпочнемо підтримувати діяльність нехай не багатьох організацій, почнемо розповідати про можливості особливих дітей, їх вміння дарувати радість нашим серцям, їх вмінню змінювати нас, вчити переосмислювати цінності. Я думаю, все у нас вийде. І дорослі люди, як діти, будуть радіти з того, що у них є можливість спілкуватись з «особливими» людьми і ставати добрішими, а не відвертатися з певними жестами та мімікою, не супроводжувати своє враження образливими словами. Це початок змін у нашому суспільстві, а зміни завжди важко переживаються, проте, чим важче ми переживаємо ці зміни, тим більше радіємо з результату.

Наталія КАМЕНЬСЬКА

Інститут спеціальної педагогіки АПН України, м. Київ

ВИСВІТЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА З КАНАДСЬКОЮ ДІАСПОРОЮ У ПУБЛІКАЦІЯХ ГАЗЕТИ «НАШЕ ЖИТТЯ» УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ГЛУХИХ

Газета «Наше життя» Українського товариства глухих є фактично єдиним в Україні виданням, у якому висвітлюються проблеми і досягнення наших співвітчизників, які мають порушення слуху. У 2007 році газета відзначила своє 40-річчя. Виходить вона щотижня накладом у 8 тисяч примірників. Розповсюджується за передплатою по всій Україні і висилається у країни СНД і ближнього зарубіжжя.

Тема співробітництва із зарубіжними колегами у справі надання всебічної допомоги нечуючим людям, сприяння розвитку освіти і виховання дітей з порушеннями слуху є однією з основних і найпопулярніших тем на шпальтах нашої газети протягом усіх 40 років її існування.

Значним поштовхом до подальшого розвитку цього важливого напрямку інформаційної роботи стало створення у 2001 році за сприяння канадської діаспори Українсько-Канадського Альянсу для глухих і слабочуючих. На шпальтах газети широко висвітлювався початковий етап створення цієї організації, її перші кроки. Зокрема, великого резонансу набули публікації про перебування в Україні

Майкла Родди, Романа Петришина, Дебри Рассел та інших канадських спеціалістів, які простягли руку допомоги нечуючим дітям в Україні.

Практично всі заходи, які відбувались у рамках діяльності Українсько-Канадського Альянсу як в Канаді, так і в Україні, знаходили своє відображення на сторінках газети. Перш за все це Літні Інститути, у яких у більшості випадків брали участь штатні і позаштатні кореспонденти газети.

Друкувались не тільки детальні звіти про те, як проходили Літні Інститути у школах різних регіонів України, а й подавались відгуки і пропозиції його учасників – дітей, педагогів і батьків.

Висвітлювались також підсумки проведення різних семінарів, тренінгів, консультацій зі спеціалістами, які проходили як в рамках літніх Інститутів, так і у вигляді окремих масштабних загальноукраїнських заходів. У всіх цих заходах брали активну участь члени Українського товариства глухих і створеного шість років тому за його безпосереднього сприяння Об'єднання нечуючих педагогів (хочу зазначити, що Майкл Родда схвалив і підтримав перші кроки цієї унікальної організації педагогічних працівників з порушеннями слуху і є почесним членом ОНП).

Олександр Савченко, який очолює роботу Українсько-Канадського Альянсу, зі свого боку, бере участь практично в усіх педагогічних нарадах і конференціях, які проводяться Українським товариством глухих.

Ще одним важливим кроком у співробітництві між Канадою та Україною стало створення у 2006 році лабораторії жестової мови при Інституті спеціальної педагогіки Академії педагогічних наук України. Саме канадський досвід дослідження жестової мови глухих ліг в основу роботи, започаткованої колективом лабораторії. Створення її матеріальної бази, підбір кадрів, надання допомоги у здійсненні перших кроків у дослідженні української жестової мови – у всіх цих напрямках роботи тісно співпрацюють і канадські спеціалісти, і Українське товариство глухих. Ще один важливий напрям роботи лабораторії жестової мови – видання перших наукових збірок «Жестова мова і сучасність», до якого доклали свою працю і спеціалісти редакції газети «Наше життя».

Безумовно, ми знаходимося на початку плідного спільного шляху. Усі наступні кроки, як і сьогоднішня наша зустріч, знайдуть широке висвітлення на сторінках нашої газети.

Алла КОЛУПАЄВА

Інститут спеціальної педагогіки АПН України, м. Київ

РОЛЬ КАНАДСЬКОГО ДОСВІДУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Аналіз та узагальнення теоретико-експериментальних даних та надбань практичного досвіду залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку до загальноосвітніх навчальних закладів у розвинених країнах, зокрема у Канаді, має непересічну значущість, оскільки освітні системи, незважаючи на різноманітність типів та рівнів навчальних закладів, які опікуються освітою, в тому числі, й школярів з особливостями психофізичного розвитку, є одним із ключових елементів сучасної світової моделі соціального устрою, привабливої для країн, що позбулися тоталітарних режимів, наразі й для України, з огляду на завдання та перспективи вирішення нагальних педагогічних і соціальних проблем.

Канадський досвід реформування освітньої галузі має неабияке значення в період проведення освітніх реформ в Україні з точки зору забезпечення рівного доступу до якісної освіти та впровадження інклюзивного навчання. Оскільки система освіти Канади, як засвідчують відомі канадські вчені J. Andrews, J. Lupart, пройшла складний шлях від повної ексклюзії осіб з особливостями розвитку з системи навчання до цілковитого визнання та прийняття особливостей цих осіб, усвідомлення необхідності задоволення їхніх освітніх потреб та створення для цього відповідних умов.

Інклюзія є на сьогодні основною тенденцією розвитку освіти в Канаді. На незаперечності цього постулату базується вся освітня політика країни. Поступ, який мала Канада на шляху до інклюзивного навчання, засвідчує, що основні етапи розвитку освіти щодо навчання дітей з особливостями співпадають з європейською ситуацією і зумовлені соціально-суспільними, загальнолюдськими та економічними стосунками, що утвердилися в державі.

Як засвідчив проведений аналіз науково-теоретичних джерел в освітній системі Канади, досить успішно подолано сегрегаційні установки у вирішенні питань здобуття освіти дітьми з особливостями

психофізичного розвитку. Втім, це не призвело до повної ліквідації спеціальних закладів, що, вочевидь, засвідчує виваженість у період освітнього реформування та визнання права вибору у вирішенні цих питань.

Цілісну, співвіднесену з історією розвитку країни та становленням суспільно-економічних стосунків, картину освітніх перетворень, що відбулися у Канаді, дає періодизація, розроблена відомими канадськими вченими в галузі спеціальної освіти J. Andrews, J. Lupart. Визначені канадськими вченими періоди освітніх перетворень дають змогу узагальнено спрогнозувати розвиток системи спеціальної освіти в Україні, зважаючи на інноваційні освітні тенденції, які на сьогодні набувають сталого характеру.

Неабияке значення у контексті українського освітнього реформування має аналіз законодавчої бази, яка регламентує функціонування канадської системи освіти.

На відміну від України, Канада не має національних (федеральних) освітніх законів, які би унормовували здобуття освіти дітьми з особливостями розвитку в умовах інклюзивного навчання. Шестирівнева законодавча база країни передбачає затвердження автономних освітніх документів на рівні провінції. Кожен штат країни має свою законодавчу базу, що фіксує, зокрема, вимоги до організації інклюзивного навчання.

Детальний аналіз основних освітньо-правових документів, що стосуються інклюзивного навчання, який має один із найбільших штатів Канади, провінція Альберта, надає змогу визначити засадничі основи канадської системи інклюзивної освіти, що може бути позитивним прикладом при проведенні освітнього реформування в Україні. Оскільки про рівний доступ до якісної освіти наголошується в Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів України», «Про охорону дитинства» та ін. Окремі державно-правові акти спрямовані на створення соціально-економічних умов для інтеграції в суспільство дорослих і дітей з особливостями розвитку, зокрема, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Державна програма «Діти України» тощо.

Втім, на сьогодні в Україні спостерігається парадоксальна, але, в цілому, типова для трансформаційного періоду ситуація, що характеризується наявністю законодавства, яке декларує права дітей з особливими потребами на розвиток, здобуття освіти, соціальну інтеграцію і водночас не вказує практичних механізмів їх реалізації. Державна соціальна політика значною мірою зорієнтована на сегрегацію та ізоляцію дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Однак вивчення зарубіжного, зокрема канадського, досвіду інклюзивного навчання засвідчує, що інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітні заклади – це світовий процес, до якого залучені всі високорозвинені країни. В основі концепції інтеграції лежить принцип дотримання прав дитини на здобуття якісної освіти. Це закономірний етап розвитку системи спеціальної освіти, пов'язаний з переосмисленням суспільством і державою ставлення до неповносправних, з визначенням їхнього права на одержання рівних з іншими можливостей в різних галузях життя, в тому числі й освіти.

Василь КРЕМЕНЬ

Академія педагогічних наук України, м. Київ

УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО З ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВИТИ

З проголошенням незалежності України завдяки гуманізації всіх сфер життя і діяльності громадян посилюється увага держави і суспільства до забезпечення правового та соціального захисту дітей із особливими освітніми потребами, збереження здоров'я, різнобічного й гармонійного розвитку особистості кожного учня. Програмами про соціальний захист інвалідів в нашій країні визначаються та гарантуються права і свободи людини згідно з загальноприйнятими міжнародними нормами, а також пріоритети, принципи розвитку спеціальної освіти як стратегічного напрямку її модернізації.

Сьогодні в Україні функціонує система спеціальної освіти, за якої 80 % дітей з особливими освітніми потребами навчаються і одержують реабілітаційні послуги у школах інтернатного типу, відкрито понад 40 навчально-реабілітаційних центрів, які фінансуються з державного бюджету. На їх базі розробляються інноваційні технології, на основі яких здійснюється комплексна реабілітація дітей з порушенням слуху, зору, опорно-рухової сфери та ін. Розробляються програми виховання, розвитку та

сприяння соціально-побутовій адаптації для найбільш уразливих категорій дітей: з помірною, тяжкою розумовою відсталістю, сліпоглухих, з дитячим аутизмом, програми з формування в учнів життєвої компетенції як сукупності окремих компетенцій у різних сферах життєдіяльності та здатності особистості вчитися впродовж життя. Сформованість цих компетенцій сприяє інтеграції індивідумів з особливими освітніми потребами в соціум, успішній самореалізації в ньому.

У 27 навчальних закладах завершено перший етап експерименту щодо апробації моделі інтегрованого навчання дітей різної нозології. Експериментально доведено, що частина учнів опановують програми нарівні зі здоровими ровесниками, включаються в загальноосвітню систему, стають частиною здорового дитячого колективу. При цьому вони потребують індивідуальної допомоги, диференційованого підходу до визначення навчального навантаження. Для інших учнів необхідно створювати варіативні та індивідуальні програми, надавати їм комплекс соціальних і педагогічних послуг.

Для впровадження цього досвіду в широку практику в Україні відсутня нормативно-правова база, не здійснюється підготовка вчителів інклюзії, педагогів-реабілітологів, перекладачів жестової мови, помічників вчителя, здатних ефективно реалізувати стратегію інклюзії. Отже, перед дефектологами постають важливі запитання: чи продовжувати роботу щодо подальшого розвитку уже нагромадженого досвіду навчання у закладах інтернатного типу, зберігаючи теоретико-методологічні надбання попереднього періоду? Чи надавати перевагу новим моделям і освітнім технологіям, виникнення яких зумовлено трансформацією суспільних відносин та досвідом розвинутих країн?

Відповідь на ці запитання має виходити з наступного: враховуючи загальноєвропейські освітні цінності у визначенні стратегічних орієнтирів модернізації спеціальної освіти, зберігаючи при цьому українську національну самобутність, наша держава тим самим визнає право кожної особистості на рівний доступ до якісної освіти. Це потребує поглиблення міжнародних зв'язків і партнерства між українськими та зарубіжними вченими і практиками, проведення спільних конференцій, досліджень, аналізу освітніх парадигм, цілей, тенденцій, притаманних країнам Європи та світу.

Такі форми співпраці започатковано в Інституті спеціальної педагогіки АПН України. Зокрема, в рамках укладеної в 2005 році угоди про наукове партнерство з Українським центром засобів розвитку Коледжу імені Грента МакЮена та університетом Альберти (Канада) проведено низку наукових конференцій з найактуальніших проблем спеціальної педагогіки і психології. Проведено дискусії з питань становлення і розвитку інклюзивної освіти в Канаді та Північній Америці, охарактеризовано структуру і компоненти її моделі, принципи надання широкого спектру послуг дітям і батькам.

У процесі дискусій відбувся обмін думками щодо філософії, гуманістичних основ інклюзивної освіти, правового, нормативного та програмного забезпечення її реалізації, підготовки відповідних спеціалістів. Обговорено також програми стажування молодих спеціалістів у Канаді та в Україні. За 3 роки понад 20 освітян України пройшло стажування у Канаді. Канадські колеги організували відвідування інклюзивних шкіл, ознайомили з педагогічними технологіями навчання та соціальної підтримки дітей. Українські вчені отримали інформацію про базу даних щодо ресурсів у галузі ранньої допомоги дітям у Канаді, системи реабілітації дітей-інвалідів, а також про надання медичних, соціальних, педагогічних послуг за межами закладу та в сім'ї.

У ході семінару з членами українсько-канадської мережі досліджень обговорено питання розвитку взаємовигідного співробітництва, яке передбачає проведення досліджень за тематикою, що викликає обопільну зацікавленість. Уточнено структуру, процедуру та методіку проведення у 2008 році українсько-канадського експерименту за двома напрямками, а саме: «Громадянське суспільство гарантує інклюзію та вибір» і «Лінгвістика української жестової мови», що є пріоритетними для обох країн.

Реконструювання спеціальної освіти на демократичних засадах, розширення спектру соціальної та психологічної підтримки дітей-інвалідів, надання діапазону освітніх потреб, створення механізму вибору форми навчання запобігатиме ізоляції їх від сім'ї і суспільства, сприятиме природному процесу їх соціалізації, вибору форм і видів майбутньої освіти.

Світлана КУЛЬБІДА

Інститут спеціальної педагогіки АПН України, м. Київ

УЧАСТЬ КАНАДСЬКИХ ФАХІВЦІВ У ДОСЛІДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЖЕСТОВОЇ МОВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Розбудова національної системи спеціальної освіти, оновлення її структури та змісту, розробка освітніх вимог неможлива на сучасному етапі без врахування досвіду прогресивних країн світу.

Розпочата науково-дослідна робота в лабораторії жестової мови проводиться згідно двох напрямків: лінгвістичного і педагогічного, що схвально оцінюється представниками українських громадських організацій – УТОГ, ОНП, з якими ми тісно співпрацюємо.

Лабораторія має належний кадровий потенціал: високопрофесійні педагоги зі значним стажем роботи у спеціальних навчально-виховних закладах, досвідчені перекладачі. Всі співробітники володіють УЖМ, що забезпечує вільне і якісне порозуміння між собою в процесі науково-дослідної роботи.

Зважаючи на ту обставину, що лабораторія ЖМ є єдиним науковим осередком, який не має аналогу в Україні, можна впевнено сказати, що система активної допомоги канадців (кафедра вивчення проблем глухоти імені Девіза Пейкоффа університету в особі Майкла Роди, Дебри Рассел, Український центр засобів і розвитку (УЦЗР) при Коледжі імені Грента МакЮена в особі Романа Петришина та ін., Інститут української мови університету в особі Марії Петришин, Канадсько-українське об'єднання для глухих і слабочуючих в особі Ігоря Кобеля) є перспективною та унікальною.

Ціла низка людей, задіяних у спільному дослідженні, відчують себе частиною єдиного цілого, не зважаючи на те, що нас розділяють величезні відстані.

Зокрема нам імponує підхід фахівців Канади в організації допомоги, який базується на:

посиленні розуміння ролі нечуючих як лінгвістичної меншини щодо задоволення своїх прав в демократичній системі держави;

розумінні потреб нечуючих людей і можливостей лабораторії жестової мови вирішувати їх;

наданні оцінки в проблемі вивчення української жестової мови сьогодні;

сприяттні співробітників лабораторії у мобілізації власних ресурсів та спрямуванні їх на досягнення позитивних результатів;

наданні технічної, фінансової, перекладацької допомоги, безперебійного доступу до мережі Інтернет;

забезпеченні регулярних візитів у двосторонньому порядку для ефективної та результативної реалізації спільних дій;

встановленні взаємозв'язків і зростання зацікавленості до розвитку міцних контактів у сфері наукових досліджень мови жестів в Канаді і УЖМ в Україні;

проведенні досліджень згідно міжнародних стандартів.

Сьогодні можна впевнено стверджувати, що діяльність лабораторії пустила своє міцне коріння. Українська сурдопедагогіка розпочала нові сторінки гуманного ставлення до нечуючих людей засобами рідної мови жестів. І в цьому велика заслуга канадських колег, які з перших кроків роботи лабораторії завжди поруч.

Зоряна ЛЕНІВ

Львівський національний університет ім. І. Франка

ІННОВАЦІЙНІ АРТТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНКЛЮЗІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ. УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКИЙ ДОСВІД

З часу підписання Меморандуму про порозуміння між Університетом Альберти, Коледжем МакЮена та НПУ імені Івана Франка та Педагогічним коледжем відбулись значні зміни в сторону розвитку співпраці в галузі спеціальної освіти як на теренах Львівщини, так і України в цілому.

Викладачі Педагогічного коледжу тісно співпрацюють з Українсько-Канадським ресурсним центром, брали участь у Міжнародних конференціях «Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти» (Київ, травень 2004 р.) та «Усі разом: Українське суспільство означає інклюзію» (Київ, травень 2005 р.).

Круглий стіл з метою налагодження контактів з канадськими партнерами: **«Львів – Едмонтон. Співпраця для розвитку спеціальної освіти в Україні»** за участю групи канадських науковців відбувся в Коледжі у вересні 2005 року.

Викладачі Зоряна Ленів і Мар'яна Захарчук (у 2006 р.) та Анна Заплатинська (у 2007 р.) пройшли протягом 6 тижнів стажування в Канаді на факультеті Освітньої психології Університету Альберти.

Під час стажування у Канаді молоді науковці мали можливість відвідати багато інклюзивних шкіл та центрів для дітей з особливими освітніми потребами. Контактували з директорами шкіл, вчителями, психологами, логопедами, асистентами інклюзивного навчання, вченими. Брали участь у конференціях, семінарах та круглих столах. Запозичили практичний досвід, методичні рекомендації та отримали загальні відомості про систему інклюзивної освіти в Канаді.

Детальний аналіз отриманої інформації та сфера наукових інтересів та практичної діяльності наштовхнули на низку ідей, зокрема, створення при коледжі науково-дослідної педагогічної лабораторії **«Центр творчого розвитку дітей з особливими освітніми потребами»**. Ідея центру базується на основних положеннях Л. С. Виготського про те, що мистецтво є основою психічного розвитку дитини, про механізм «катарсису» (очищаючої дії мистецтва) та про складну структуру дефекту, а також на інноваційних тенденціях інклюзивного навчання осіб з особливостями психофізичного розвитку.

Центр стане перехідною моделлю інклюзивного середовища, де разом займатимуться мистецтвом як здорові діти із загальноосвітніх шкіл, так і діти з особливими потребами зі спеціальних шкіл-інтернатів та реабілітаційних центрів (баз педагогічної практики студентів). Психокорекція здійснюватиметься засобами арттерапії (музикотерапії, танцювально-рухової та терапії образотворчим мистецтвом). Залучатимуться викладачі, науковці, студенти та практики корекційної освіти, а також наші закордонні партнери.

З метою втілення ідеї було проведено ряд заходів: презентацію для науковців Університету Альберти на тему: **«Інклюзивна освіта в Україні: проблеми, пошуки, перспективи»**; звіт про стажування у Канаді для педагогічного колективу коледжу на тему: **«Україна – Канада: співпраця триває»**; презентацію на кафедрі логопедії Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова на тему: **«Корекційна робота з дітьми з особливими освітніми потребами за допомогою арттерапії»**; майстер-клас для освітян Львова на тему: **«Інтеграція та інклюзія дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. Українсько-Канадський досвід»** з метою поширення серед педагогічної спільноти знань та переконань щодо зміни суспільного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами та покращення ефективності інтегрованого навчання даної категорії дітей в рамках реформування освітньої системи в Україні. На цьому заході були присутні вчителі, психологи, соціальні працівники, логопеди, завідувачі дошкільних навчальних закладів, директори шкіл, працівники відділів освіти, викладачі ЛНУ імені Івана Франка та Педагогічного коледжу. В якості почесного гостя було запрошено професора факультету магістерських програм і досліджень Університету Альберти, доктора Оленку Білаш, яка у березні 2007 року протягом 10 днів провела навчальний курс **«Методика наукових психолого-педагогічних досліджень»** для аспірантів і викладачів кафедр педагогіки та психології НПУ імені Івана Франка та коледжу. А у вересні 2007 року професор О. Білаш провела презентацію для студентів та викладачів коледжу на тему: **«Комунікативні аспекти діяльності сучасного педагога»**.

На даний час студенти коледжу вивчають спецкурс **«Основи інклюзивного навчання»**, який читає докторант Університету Альберти Ігор Кобель. Наші студенти брали активну участь у проведенні Зимового Інклюзивного табору для нечуючих, який організував у Львові пан Ігор.

В рамках засідання осередку Української асоціації корекційних педагогів (УАКП) 5 березня 2008 р. було проведено науково-практичний семінар на тему: **«Простір інклюзивного навчання в спеціальній освіті України і Північної Америки (Канади)»**. Згодом, 17 квітня 2008 р., у нашому коледжі відбувся круглий стіл на тему **«Перспективи інклюзивної освіти в Україні»**, на який було запрошено канадських спеціалістів у цій галузі на чолі з професором факультету Освітньої психології Університету Альберти, провідним науковцем з інклюзивної освіти в Канаді, доктором Джуді Лупарт та кандидатом педагогічних наук, старшим співробітником Інституту спеціальної педагогіки АПН України Оксаною Таранченко.

Ідея створення центру підтримується директором Педагогічного коледжу, доцентом кафедри психології НПУ імені Івана Франка, кандидатом психологічних наук Даною Іванівною Бородій. Також,

отримано офіційні листи підтримки від професора Університету Альберти, доктора Майкла Родди та директора Українського ресурсного центру коледжу Гранта МакЮена, доктора Романа Петришина.

Світлана ЛИТОВЧЕНКО

Інститут спеціальної педагогіки АПН України, м. Київ

РОЛЬ КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ СПІВПРАЦІ У ВИЗНАЧЕННІ ПІДХОДІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У вирішенні проблем організації вищої освіти осіб з порушеннями слуху важливим є залучення сучасних досягнень у галузі спеціальної педагогіки, кращого досвіду зарубіжних країн.

Інститут спеціальної педагогіки АПН України проводить активну діяльність щодо зміцнення та розширення міжнародних зв'язків. Співробітництво з членами Канадсько-Української мережі досліджень, науковцями Університету Альберта та Коледжа Гранта МакЮена сприяє розробці інноваційних технологій і моделей корекційного навчання дітей з порушеннями слуху в Україні.

У межах співпраці відбувається стажування співробітників Інституту у зазначених закладах у Канаді. Аналіз досвіду організації супроводу навчання студентів з порушеннями слуху в цій країні, що було здійснено в межах програми стажування автора даної статті, дозволив зібрати та узагальнити важливі матеріали, що створює можливості підвищення ефективності такої роботи в Україні.

На сьогодні в Україні відбувається реформування вищої освіти, яке передбачає створення національної системи вищої освіти на нових законодавчих і методологічних засадах, досягнення принципово нового рівня якості підготовки фахівців, збереження прогресивних надбань минулого та приведення системи у відповідність до нинішніх економічних можливостей і потреб держави, зміцнення і розвиток демократизації, входження національної системи вищої освіти до світового освітнього простору і забезпечення на цій основі рівного доступу до якісної вищої освіти громадянам України, у тому числі з особливостями психофізичного розвитку, серед яких значний відсоток осіб з порушеннями слуху.

Останнім часом в Україні спостерігається тенденція зростання попиту на здобуття найвищого фахового рівня серед молоді з порушеннями слуху. Про це переконливо свідчить стійке збільшення чисельності глухих студентів та студентів зі зниженим слухом, які навчаються у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації. За статистичними даними, у 1998/99 навчальному році студентами вищих навчальних закладів були 578 осіб з порушеннями слуху, у 2002/03 – 943 особи цієї категорії, у 2005/06 – 1125 осіб.

Для переважної більшості молоді з порушеннями слуху вступ до вищого навчального закладу і початок навчання є першим дієвим кроком у напрямі соціальної інтеграції. Водночас подібний досвід не завжди позитивний. Насамперед це пов'язано з «неготовністю» вітчизняної системи вищої освіти до забезпечення оптимальних умов навчання студентів з порушеннями слуху.

Це зумовлено як низкою соціальних причин, так і відсутністю адекватних теоретико-методичних підходів до організації навчання осіб з порушеннями слуху та їхнього психолого-педагогічного супроводу. Водночас суттєві труднощі у здобутті вищої освіти особами з порушеннями слуху спричинені особистісними чинниками, як-от: низьким рівнем базової (шкільної) підготовки, індивідуальними особливостями психофізичного розвитку, неадекватними життєвими устремліннями тощо.

Таким чином, в Україні склалася певна невідповідність між зростанням прагнення осіб з порушеннями слуху здобути вищу освіту, з одного боку, і відсутністю у вищих навчальних закладах науково обґрунтованих організаційно-педагогічних умов та низьким рівнем освітньої підготовки потенційних абітурієнтів – з іншого.

З огляду на це, проблема визначення підходів до організації навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації є актуальною та значущою для теорії і практики навчання осіб з порушеннями слуху та їх подальшої соціалізації.

Застосування досвіду канадських колег у системі спеціальної освіти України в майбутньому дасть змогу забезпечити особам з порушеннями слуху рівний доступ до якісної освіти від шкільного рівня до вищих навчальних закладів.

Dr. Judy LUPART

University of Alberta, Canada

This presentation will detail major benchmarks toward implementation of a research project in inclusive education being carried out by Ukrainian and Canadian researchers in the spring of 2008. The research is being done in collaboration with Ukrainian officials, and specifically with the Institute of Special Pedagogy, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Data from Ukrainian questionnaires will be compared to results from a similar study done in Alberta. The results will establish a baseline against which the results of future pilot projects by Ukrainian educational organizations may be measured.

Джуді ЛУПАРТ

Університет Альберти, Канада

ІНКЛЮЗІЯ В УКРАЇНІ: МАЛЕНЬКІ КРОКИ – ВЕЛИКІ СПОДІВАННЯ

Дана презентація розповість про ключові моменти процесу виконання дослідницького проекту інклюзивної освіти, який буде проводитись провідними українськими та канадськими дослідниками навесні 2008 року.

Дослідження проводиться у співпраці з українськими посадовцями, а особливо з представниками інституту спеціальної педагогіки Академії педагогічних наук України.

Дані опитування в Україні будуть порівняні з результатами такого ж дослідження, виконаного в Альберті. Завдяки результатам опитування буде встановлено рівень, до якого майбутні пілотні проекти українських освітніх закладів будуть порівнюватись.

Natalia LUBCHENKO

Canada-Ukraine Research Team

CANADA-UKRAINE RESEARCH TEAM (CURT) WEBSITE

The Canada-Ukraine Research Team (CURT) is an organization that is involved in many important Research and Development initiatives in the area of inclusive education and international community development.

One of the initiatives is the development of an on-line website that supports a «community of practice» and facilitates the sharing of information and experience among teachers, parents, researchers and administrators to ultimately enhance the education of special needs students in Ukraine.

The CURT website may be found at www.canada-ukraine.org. Although it is still in its infant stages, the site delivers a variety of research articles and links to useful resources. Our goal is to transform the website into a portal that provides current information in the field of inclusive education and serves as a medium for documenting progress in the various research projects undertaken by CURT members. It is important that the portal project is supported by a network of knowledgeable subject matter experts who make periodic contributions of current content and take part in consultations and discussions via the forum.

The paper to be presented at the conference will recite in detail the history, goals and current capacities of the CURT website. Subsequently, we will discuss our vision for future operation of the portal and the process of achieving our goals.

Юрій МАКСИМЕНКО

Українське товариство глухих

СПІВПРАЦЯ МІЖ УКРАЇНСЬКИМ ТОВАРИСТВОМ ГЛУХИХ І КАНАДСЬКИМИ ПАРТНЕРАМИ

За словами професора Романа Петришина, діаметральні протилежності є запорукою успішних послідовних змін, або, іншими словами: чи можливо виробити спільну модель, яку вчені і в Канаді, і в Україні могли б спільно використовувати для вивчення змін, що відбуваються в освітніх системах?

Українське товариство глухих – це потужна громадська організація в Україні, яка опікується проблемами нечуючих з питань соціального захисту прав та інтересів, до складу якої входять 25 обласних організацій, 129 місцевих організацій, 40 підприємств, 35 закладів культури, редакція газети «Наше життя».

Основну увагу УТОГ приділяє вирішенню проблем, які визначають пріоритети реформування української освіти нечуючих, окреслені її інтеграцією у світовий освітній простір. З метою розв'язання цих проблем УТОГ організувало I Всеукраїнську конференцію «Проблеми реабілітації інвалідів зі слуху в Україні на сучасному етапі та можливі шляхи її вирішення» (2002 р.) за участю канадського професора Майкла Родди та II Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Освіта та виховання нечуючих в Україні на сучасному етапі» (2005 р.).

Першим кроком до тісної співпраці УТОГ з Міністерством освіти та науки була Програма професійної підготовки осіб з вадами слуху у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації, затверджена спільним наказом Міністерства освіти і науки та Академії педагогічних наук України, де основним пунктом є створення лабораторії жестової мови в Інституті спеціальної педагогіки АПН України.

Проводиться щорічний, починаючи з 2004 року, Всеукраїнський конкурс «Ерудит» для виявлення обдарованих глухих випускників спеціальних шкіл для дітей з вадами слуху, Всеукраїнський фестиваль художньої самодіяльної творчості серед учнів спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з вадами слуху (2005 р., 2007 р.), семінари «Школа молодого лідера УТОГ», «Молодіжний форум» (2005 р., 2006 р., 2007 р.), на якому цього року побувала доктор гуманітарних наук Дебра Рассел.

Бачимо, що спеціальна освіта через жестову мову в Україні, як і освіта взагалі, перебуває у стані постійного пошуку, оновлення й удосконалення. Успіх цього процесу залежить від розуміння кінцевої мети, спільних зусиль практичних працівників, науковців, усієї громадськості.

Лариса МАЛИНОВИЧ

Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Сучасна система державної спеціальної освіти вирізняється добре розгалуженою мережею закладів із чіткою диференціацією дітей за ступенем ураження слуху. Але сьогодні вона не забезпечує повністю вимог сучасності щодо їх ефективної повноцінної інтеграції і соціальної адаптації.

Провідні наукові центри країн Східної Європи й України, вивчаючи досвід передових високорозвинених держав Західної Європи, Америки і Канади, сьогодні працюють над проблемою реформування системи і змісту освіти в контексті вимог сучасності. Становище дітей та їх родин в різних сферах освіти потребує вдосконалення не лише в аспекті дотримання міжнародних конвенцій, а й стосовно поліпшення їх становища, захисту їх прав і свобод. На жаль, в Україні історично склалася ситуація, що ця категорія дітей, перебуваючи лише в умовах інтернатного закладу, була певною мірою ізольованою від соціуму, від родинного виховання. Це найчастіше приводило до соціальної незахищеності через непідготовленість до життя у відкритому середовищі. Здійснений новий підхід ООН щодо проголошення фундаментального права (на здобуття освіти) містить великий потенціал для розвитку особистості. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) наголошується на необхідності вдосконалення освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку (ПФР), забезпечення їхньої повноцінної життєдіяльності і соціального захисту, створення для них умов максимальної соціальної адаптації. Урівняння можливостей інвалідів у сфері освіти містять багато питань і ще не знайшли свого наукового аналізу та емпіричного обґрунтування[2]. На виконання урядових рішень щодо забезпечення соціальних, економічних, правових і конституційних гарантій у сфері соціального захисту та реабілітації інвалідів щороку розширюється мережа закладів з інтеграцією чи інклюзією. Виборовши право на освіту, «держави повинні визнавати принцип рівних можливостей щодо початкової, середньої та вищої освіти для дітей, молоді, дорослих інвалідів у інтегрованому оточенні»[1].

Остання третина минулого століття і початок третього тисячоліття ознаменувалися важливою фундаментальною ознакою – тенденцією до інклюзивного навчання. Тривають наукові дослідження з

цього питання в сучасній корекційній педагогіці і спеціальній психології, проблема інтеграції піднімається на науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах. Вперше в 2007 році захищена докторська дисертація з цього питання А. Колупаєвою (Інститут спеціальної педагогіки АПН України), триває робота над дисертаційними дослідженнями з правової, психологічної, соціальної, педагогічної сфери інклюзивної освіти. Дослідник канадійської системи інклюзивного навчання І. Кобель стверджує, що «...превалюючою формою здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку є інклюзивне навчання, яке є моральним і законним правом дітей та їх батьків...». Однак він застерігає від сліпого калькування закордонного досвіду і вказує на те, що не слід впроваджувати програми практичних дій щодо інтеграції без відповідного теоретичного і експериментального вивчення проблеми, забезпечення правової бази і фінансування, напрацювання методичного інструментарію, підготовки кадрів, широкого поінформування населення з цього питання.

В державних стандартах зазначено, що «слід надавати різноманітні послуги для забезпечення доступу і підтримки, які передбачають задоволення потреб осіб з різною інвалідністю», а на практиці про жодні послуги в освітніх закладах не йдеться[3]. Відсутність психологічної служби в освітніх закладах не забезпечує їх повноцінної адаптації до нових умов життя і навчання. Набагато частіше у дітей з порушеннями слуху з'являється занижена самооцінка, відчуття соціальної ізоляції і самотності.

Дослідження, проведені в Інституті корекційної педагогіки РАО (Росія), підтвердили гіпотезу про те, що грамотно організована рання комплексна корекція відкриває для значної частини дітей можливість включення в загальноосвітній простір (інтегроване навчання) на більш ранньому віковому етапі розвитку, створює можливість існування, поряд із традиційною системою, спеціального навчання системи «Інклюзивного навчання дітей з вадами слуху».

Отже, інтеграція дітей з вадами слуху є невід'ємним і базовим структурним елементом вітчизняної системи загальної і спеціальної освіти ХХІ ст. Можна стверджувати, що постійне перебування проблеми в полі уваги профільних комітетів і самого парламенту України сприятиме подальшому вдосконаленню правової бази щодо їх інтеграції, соціальному захисту та реабілітації дітей-інвалідів по слуху, її практичному впровадженню.

Ключові слова:

Інклюзія – це право і можливість інвалідів та осіб з особливими потребами у навчанні навчатися у освітньому закладі за місцем свого проживання, а не у спеціальній структурі для осіб з такими самими проблемами у розвитку. **Інтеграція** – це включення осіб з особливостями ПФР в загальний соціум без жодного супроводу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стандартні правила щодо урівняння можливостей інвалідів. – Львів, 1998. – 48 с.
2. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами// Матеріали 5 Міжнародної науково – практичної конференції. – К, 2004. – 381 с.
3. Все про адаптацію / За ред. С. Д. Максименка, Н. В. Чепелевої, Г. О. Балла, Н. Ю. Максимова, Т. М. Титаренко, В. Г. Панок, В. М. Бондаровської // Психолог. – 2004. – № 25-26.
4. Дети с ограниченными возможностями: Проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании / Сост. Н. Д. Соколова, Л. В. Калиникова. – М.: ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
5. Малофеев Н. Н, Гончарова Е. Л. Позиция ИКП РАО в оценке современного этапа развития гос. системы специального образования в России. Альманах ИКП РАО. – №2, 2000.

Володимир НІМЕЦЬ

Національний університет «Львівська політехніка»

ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРИ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Розвиток індивіда, існування його як особистості не можливі без зв'язку із суспільством, без спілкування з іншими людьми. Історичний досвід і практика свідчить, що ізоляція людини від суспільства спричиняє цілковиту втрату людської особистості, її соціальних якостей і властивостей. Зі

спілкуванням пов'язані звичні уявлення про людські контакти і відносини, стосунки, які виникають на основі професійних, побутових, творчих та інших спільних інтересів.

Професійне володіння культурою спілкування стає в сучасному світі невід'ємним елементом підготовки фахівців у будь-якій професійній ниві. Якщо говорити, зокрема, про дипломатію, юриспунденцію, педагогіку, медицину, менеджмент, торгівлю, психологію, роботу у соціальній сфері, мистецтвознавство, то в цих галузях без стійких навичок риторики неможливо й просто нормально працювати. Фахівці з примітивними мовними якостями, яким украй важко доладно висловити свої думки та логічно побудувати фразу із кількох слів, – такими не народжуються, а зростають, на жаль, із студентської молоді. Безперечно, фахівець, нехай з відмінними знаннями, але нездатний діяти, не спроможний виконувати важливу для нього справу.

Культура людського спілкування – це частка загальної моральної культури особистості. Відсутність культури спілкування – свідчення бездуховності людини. Ще мудрий Езоп довів, що наше слово – це і найкраще, що є в розпорядженні людини, і найгірше, чим вона володіє. Сьогодні проблема культури спілкування набуває, як ніколи, великого значення.

Комунікація – унікальний, специфічний вид діяльності, без якого неможливо стати дійсним професіоналом. У сфері управлінської діяльності це не тільки комунікативна, але й професійна компетентність, від якої залежить успіх, кар'єра і взагалі імідж та існування установи, організації чи підприємства. Результат діяльності керівника багато в чому залежить від того, наскільки добре він знає специфіку різноманітних форм і аспектів ділової комунікації та культури спілкування.

Проблемою спілкування, або комунікації, займаються фахівці різних галузей науки, але питаннями невербального спілкування досліджують такі вчені, як М. Аргайл, М. Альберт, К. Бердвістл, В. Біркенбіл, О. Бодалєв, А. Гарнер, Г. Колшанський, В. Куніцина, М. Маскон, А. Піз, Б. Паригін, С. Хаджирадева та ін.

Оскільки ми розглядаємо значення культури невербального спілкування у професійній сфері управлінської діяльності спеціальних навчальних закладів, то дана проблема стосується саме підготовки кваліфікованого менеджера для даних навчальних закладів. Тому людина, яка не вміє встановлювати міжособистісні контакти, не вміє використовувати психологічні методи управління, не володіє навичками ділового спілкування та мистецтвом управлінської взаємодії, не може займати пост менеджера, а особливо менеджера спеціальних навчальних закладів. Дана структура вимагає спеціальної підготовки майбутніх керівників, що на сьогоднішній час є досить актуальною проблемою.

Обмін інформацією між людьми, в тому числі і в діловому житті здійснюється за допомогою багатьох інших засобів – жестів, міміки, постав, одягу, запахів тощо, тобто засобів невербального спілкування. У процесі такого спілкування передавання інформації, формування власного образу, думки про партнера, здійснення впливу на нього відбувається без використання мовних засобів.

Як визначив вчений-лінгвіст Ф. І. Хміль, невербальне спілкування – це обмін інформацією між людьми за допомогою немовних комунікативних елементів (жестів, міміки, виразу очей, постави та ін.), які разом із засобами мови забезпечують створення, передавання, і сприйняття повідомлень.

Словесна інформація завжди супроводжується «мовою тіла», адже вона свідомо чи підсвідомо посилюється між співрозмовниками і отримує від них сигнали про її сприйняття чи несприйняття.

Культура спілкування є невід'ємною частиною загальної культури людини. Нею можна оволодіти, можна виховувати її і вдосконалювати. Від культури невербального спілкування великою мірою залежить результативність відносин між індивідами. Знання і дотримання її основних положень необхідні для кваліфікованого проведення будь-яких форм спілкування. Слід зазначити, що невербальна комунікація залежить від типу культури людей, які спілкуються, їх соціального становища, віку, ступеня їхнього знайомства.

Отже, у діловому спілкуванні в процесі управлінської діяльності використовують різноманітні види, типи і форми комунікацій, оскільки більшість інформації (до 80 %) передається за допомогою невербальних засобів спілкування, розуміння тонкощів мови жестів, міміки, поз співробітників, підлеглих (в даному випадку викладацький колектив та учні спеціальних навчальних закладів). Знання їх особливостей дає змогу менеджерам обрати найефективнішу форму здійснення культурного комунікативного процесу, необхідного як для кваліфікованого спілкування із колективом свого підприємства чи організації, так і в усіх сферах зовнішнього середовища. Значення підвищення рівня

культури спілкування у професійній сфері управлінської діяльності спеціальними навчальними закладами є важливим шляхом утвердження і самореалізації менеджерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карнегі Дейл. Учись виступати публічно і впливати на широке коло людей. – К., 2000.
2. Томан Іржі. Мистецтво говорити. – К., 1998.
3. Вандишев В. М. Риторика. – К., 2003.
4. Потелло Н. Я., Скиртач Г. Є. Українське ділове мовлення і спілкування: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003.
5. Хміль Ф. І. Ділове спілкування. – К., 2004.

Adria PELENSKY

Canada Ukraine Research Team

Community Development Project for Inclusive Education, Canada

PROJECT OUTLINE

As a result of initiatives taken by the Ukrainian Resource and Development Centre at Grant MacEwan College in Edmonton, Alberta, a project of inclusion and integration for special needs individuals has been executed in Ukraine. Current issues include structural accessibility, lack of methodological and pedagogical teaching resources and effective sustainable practice.

An ongoing enterprise of the URDC has been to promote communication and support with various groups within Ukraine. In 2003, Canada's MacEwan College and the University of Alberta's Department of Educational Psychology partnered with Ukraine's Institute of Special Pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences to create the Canada Ukraine Research Team. The primary goal of CURT was to improve the education of special needs students through joint research, exchange of information and faculty, as well as the implementation of special projects. Topics of research are vast, and this year through the generous support of the Canadian International Development Agency and their International Youth Internship Program, CURT has welcomed new interns to the group.

The task of the intern is not an easy one. As a recent graduate, practical experience is often outweighed by academic knowledge. Cognisant of the project objectives, it is up to the intern to do the research, form the necessary relationships, decide on the appropriate methodology and set realistic and sustainable goals.

Lviv's inclusive education experts are an interconnected and erudite group. Meeting with many of the influential specialists was critical to the preliminary work, as it outlined the existing structures and their history. Through discussions and collecting research, the community needs began showing patterns. Consistent grievances, comments and suggestions highlighted where further work was necessary, and where a potential project could be executed. In this process, a person or a selection of people are recognized as potential collaborators. Cooperation and networking are instrumental for a foreigner to achieve any kind of success in community work, and thus strong relationships need to be forged.

Further to identifying the needs of the community and building relationships, it is important to acknowledge the academic and practical abilities as well as personal interests of the intern. Individual limitations are valid considerations, and will have a tremendous impact on the fruition of a project. What one intern is able to achieve will vary significantly from the next intern not only due to external reasons, but also because of the training, experiences and interests of that individual.

After months of research and meetings, the expected project and deliverables centre on the Lviv Institute of Economy and Tourism (LIET). After attending a conference in October which they hosted to the subject 'Individual Programming for Rehabilitation of Disabled Individuals', and forging reliable and compatible contacts, discussions manifested themselves into a series of simultaneous projects. All centre on creating greater accessibility and a more inclusive society for individuals with special needs.

Supplement to Curriculum

Through the Faculty of Tourism, particularly in the specialties of Hotel Management and Tourism, students will be asked to complete an assignment that directly asks questions relating to accessibility of tourist sites. In small groups, students will pick a site within Lviv or Lvivska Oblast that has historical, cultural,

artistic or other tourist significance. Focusing on their respective site, students will document, monitor and assess the challenges (or not) pertaining to accessibility. Thinking through the various lenses – being physically disabled, deaf or hard of hearing, blind or with limited sight – what changes need to be made in order for the site to offer the greatest accessibility. They will present their findings in a final report, which will include photos and diagrams, structural assessment and recommendations, and a budget. By creating such an assignment, students broaden their scope and understanding of the needs of a very broad populace. Asking these questions as students will have a profound impact in the future for how these students mature and then operate their prospective businesses.

Instructor Resource

A brief resource will be created for LIET instructors as a practical reference should they have students with special needs. Since many current instructors do not have the knowledge or training for working with students with special needs, a simple list of strategies could assist them in daily lessons and activities. Recently, Dr. Vira Remazhevska, Director of *Levenia*, the Education and Rehabilitation Centre for Visually Impaired Children and an expert in both deaf and blind children's development, stated that over 50% of teachers who teach those with special needs are not equipped to do so. By defining, explaining and offering simple classroom strategies for instructors in an accessible resource, instructors with no prior knowledge of appropriate modifications or approach can easily educate themselves. With the support of the LIET, this resource will be available in all campus faculty administrative offices.

«School of Volunteers» (Школа Добровольців) group

Creating a group with the working title of «School of Volunteers» (Школа Добровольців) which will be a composition of students and faculty (since this is the preliminary stage of the project, it will start, but not be limited to LIET) as well as community organization leaders, which will provide a service to any interested individuals with special needs planning to rest, relax or travel. Operating under the motto «Citizens for active Citizenship» (Громадяни для активного Громадянства), the purpose of the group is four-fold: 1) linking student youth in volunteer work; 2) passing along theoretical knowledge for work with various exceptionalities; 3) attaining practical experience in volunteer work; 4) conducting various methods in which people with special needs can rest, relax and travel.

The group will meet weekly for a brief seminar (approximately 1 hour), often with an expert in the respective field, with practical excursions approximately once per month. Partnerships with experts in various fields of Special Education, Rehabilitative and Medical Practices, and Hospitality are part of the theoretical and practical knowledge and experiences necessary for this group to achieve its maximum potential. The program seminars are projected to start in the New Year, January 2008 at the LIET Tourism Campus.

Since Ukraine, particularly historic Lviv has numerous barriers, changes for greater accessibility need to be made. Unlike the Polish or German systems which are dominated by technical means, considering the Swiss-style system we want to create a human resource. Through this group of volunteers, anybody interested in travelling to Lviv or Lvivska oblast will have direct contact with a knowledgeable and connected volunteer base. The student volunteers through LIET (although not limited to this Institute) will be a knowledgeable, capable and willing group ready to serve any interested travellers, whether local or from abroad. Advertising for this service will be done through a variety of ways, namely through an internet website, posted advertisements in local travel agencies and by recommendations made by local travel agents.

Dr. W. Roman PETRYSHYN

Ukrainian Community and International Development
Ukrainian Resource and Development Centre, Grant MacEwan College,
Edmonton, Alberta, Canada

THE CONTRIBUTION OF CANADIANS TO UKRAINE'S SYSTEM OF SPECIAL EDUCATION

Interaction between Ukrainian Canadians and people in Ukraine has been continuous since Ukrainians first settled in Canada in 1892. This was true during the pioneer settlement period before World War 1, during the politically-active interwar period, even during the Cold War (when isolation was imposed by the Soviet state), and has been very much the case since the independence of Ukraine in 1991.

During the past 15 years, Ukrainian Canadians have been active in Ukraine using several different methods. Some have been individually active and administered fully independent in projects that they have created and financed personally or through funding provided by Ukrainian Canadian organizations. Other Ukrainian Canadians have worked in Ukraine as employees of projects whose guidelines have been created and managed by non-Ukrainian donor governments or foundations.

In between these two polarities, there are hybrid projects that have been created and led by Ukrainian Canadian organizations but financed in part by Canadian public institutions. As this approach has tied dedicated culturally-informed Ukrainian Canadian leaders together with significant funding from public sources, this latter method has proven well suited for Canadians assisting their Ukrainian colleagues in the field of education and services for children with disabilities.

Shortly after independence, Canadians of Ukrainian and non-Ukrainian descent began sharing their experiences with colleagues in Ukraine on how children with disabilities are dealt with in Canada. The story includes a wide range of initiatives when measured by scope and intensity.

Canadian projects have included establishing the modern «Dzerelo» centre in Lviv for children with cerebral palsy, Down's Syndrome, hyperactivity and autism ; for many years holding international summer learning institutes for deaf children, their parents and teachers across Ukraine; creating the Canada Ukraine Research Team (CURT) that links leading researchers of four institutions; publishing the proceedings of international seminars; mentoring the Ukrainian Sign Language documentation project; issuing the Alberta International Awards to Ukrainian graduate students in disability studies to visit Alberta ; project «Lastivka» is translating academic articles into Ukrainian and distributing them by e-mail to individuals across Ukraine ; managing a computer site for international cooperation in this field at www.canada-ukraine.org ; and proposing a five year pilot project on inclusive education in Ukraine.

This paper will describe how these events occurred and demonstrate why this method has proven successful in linking Ukrainians with their professional colleagues in Ukraine, to the advantage of both parties.

Роман ПЕТРИШИН

Український Центр засобів та розвитку, коледж ім. Гранта МакЮена
Едмонтон, Альберта, Канада

ВНЕСОК КАНАДЦІВ ДО УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Взаємодія між українськими канадцями і людьми в Україні була постійною, починаючи з часів перших поселень українців у Канаді у 1892 році. Вона тривала під час поселень піонерів до Першої Світової війни, протягом політично активного періоду між війнами, навіть у часи холодної війни (коли ізоляція була спричинена радянським режимом), та особливо після проголошення незалежності України в 1991 році.

Протягом останніх 15 років українські канадці, користуючись різними методами, проводили досить активну роботу в Україні. Деякі з них керували повністю незалежними проектами, які були створені і фінансувалися ними особисто або завдяки коштам українсько-канадських організацій. Інші українські канадці працювали над проектами в Україні, створеними та керованими неукраїнськими спонсорськими урядами чи фундаціями.

Між такими двома полярними підходами існують також інші проекти, створені і керовані українсько-канадськими організаціями, частково фінансовані, канадськими державними установами. Цей метод об'єднав завзятих культурно-інформованих українсько-канадських лідерів, підтриманих значним фінансуванням з державних джерел. Було доведено, що такий метод відповідає допомозі канадців своїм українським колегам у сфері освіти та послуг для дітей з вадами.

Незабаром після проголошення незалежності канадці українського і неукраїнського походження почали ділитись досвідом з колегами в Україні щодо системи підтримки дітей з вадами в Канаді. Історія включає широкий спектр ініціатив, різних за контекстом та інтенсивністю.

До складу канадських проектів входять:

Заснування сучасного центру 'Джерело' у Львові для дітей з ДЦП, синдромом Дауна, гіперактивністю та аутизмом;

Підтримання протягом багатьох років міжнародних літніх таборів для глухих дітей, їх батьків та викладачів з усієї України;

Створення канадсько-української мережі досліджень (КУМД), що поєднує провідних дослідників з чотирьох освітніх закладів України та Канади;

Надання допомоги у проекті документизації української жестової мови;

Видання Міжнародних нагород провінції Альберта (Канада) аспірантам у сфері спеціальної освіти для їх приїзду до Альберти;

Проведення проекту «Ластівка» – переклад академічних статей на українську мову та поширення їх електронною поштою в Україні;

Створення Інтернет сайту для міжнародної співпраці у даній сфері: www.canada-ukraine.org;

Пропозиція проведення 5-ти річного пілотного проекту інклюзивної освіти в Україні.

У статті буде описано, як відбувались згадані вище події, та показано, чому саме даний метод виявився успішним у поєднанні українців з їх професійними колегами в Канаді.

Tetiana PICHUHINA

L'viv Polytechnic National University

Olena BOUDZKO

Medical-Logopedic centre «Svitava-Galitska», L'viv

CANADIAN VERSUS UKRAINIAN APPROACH TO THE EDUCATION OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISORDERS AND MALADAPTIVE BEHAVIORS

Social protection and inclusion of students with special needs with peers in regular educational settings are slowly gaining some national attention in Ukraine. Three main obstacles for inclusion implementation are weak governmental policies, insufficient funding, negative public attitudes and the lack of instructional methodology. Special boarding schools serve children with specific disabilities. The majority of children with developmental disabilities, including autism, are not recognized or mistakenly diagnosed as mentally retarded. The system uses traditional categorical the family with specific strategies to support their child.

In the last decade Canadian researchers in the field of special education, policy-makers, educators, and families have become increasingly aware of the importance of evidence-based practices that address challenging behaviors demonstrated by young children. Evidence-based practice refers to the use of interventions, strategies, and supports that have been demonstrated to be effective within multiple research studies that document similar outcomes. The goal of special education in Canada is to assist a child with his functional limitations through the adaptation of the environment to its needs.

Young children with developmental disorders or emotional and behavior problems present a wide variety of challenges for their families and caregivers. Many children exhibit challenging behaviors that interfere with their ability to learn skills necessary for success. An alarming increase in the number of toddlers and preschoolers exhibiting behaviors severe enough to cause concern to parents, teachers and caregivers has resulted in the need to provide early intervention to children during the preschool years. As well as provide families with information and support to help them meet the special needs of their child as well as the needs of everyone else in the family.

The prevalence rates of emotional and problem behaviors among young children vary from 10% to 15%. Moreover, the children who display problems at an early age are most likely to develop serious antisocial problems in adolescence and adulthood. Unfortunately, many children who do not exhibit obvious developmental or physical disabilities are not identified until kindergarten or elementary school, when they fail to meet teachers' expectations. Children who exhibit challenging behaviors are more likely to have deficits in a number of skills critical for successful participation in group learning situations. The lack of appropriate social skills, in particular, places them at risk for rejection by teachers and peers. School preparedness and acquisition of pre-academic skills depends on the level of the social-emotional development of the child. The pace of development is highly individual and can be influenced by many factors in the physical and social environment surrounding the child.

Research indicates that young children with disabilities or children who are «at risk» of

emotional or behavior disorder, due to a wide range of developmental and learning deficits, will continue to manifest challenging behaviors if left unaddressed throughout the school years into the adulthood. As a result, the behavior may increase in rate and severity overtime producing a complexity of negative outcomes such as peer rejection, social maladjustment, less rapport with teachers/caregivers and risk for school failure. According to Campbell (1995), among toddlers and preschoolers identified with clinical levels of disruptive disorders, 50% or more have been found to display problematical levels of challenging behaviors later into the school years. Evidence supports the view that at-risk children who have not learned adaptive behavior patterns by the end of the third grade will need continuing and comprehensive support to be successful.

The literature stresses the importance of complex interventions that support the family in securing resources, parenting skills and social supports needed to provide a nurturing environment for the child. Key factors of effective early intervention include the age of the child at the time of intervention, involvement of parents, and the intensity of the services.

It has been established that the rate of human learning and development is faster during the preschool years when the most teachable moments or stages of greatest readiness can be taken advantage of to enhance the child's development, and to maximize developmental outcomes.

Young children can more easily incorporate new skills as alternatives to problem behaviors.

Therefore, proactive intervention during the early years is a way of preventing the development of problems in the later years by addressing skill deficits such as language and social skills. A promising approach for delivering early intervention is through the use of positive behavior support, which offers many of the components necessary to address the unique needs of young children with problem behaviors and their families.

The absence of the effective interventions and behavior modification programs for children with developmental disabilities in Ukraine is still remaining. The majority of children are isolated in special schools or kept at home without professional support due to the lack of experienced professionals in the field of diagnosis and treatment of children with developmental disorders, including autism. There is a common lack of awareness that challenging behaviors serve certain functions and are a communication tool. Ukraine has as much to gain from avoiding the mistakes of other countries as from emulating successful programs. By drawing on experiences of reformers in other countries, Ukraine will develop an approach to reform in special education that will be effective.

Debra RUSSELL

University of Alberta, Canada

UKRAINIAN SIGN LANGUAGE: BRIDGING RESEARCH AND EDUCATIONAL PRACTICE

This presentation will review the development and activities that led to the creation and implementation of the Ukrainian Sign Language Laboratory at the Institute of Special Pedagogy. In addition, the presenters will examine the milestones reached in the area of signed language research in the past four years in Ukraine. Working from a partnership model, the Institute of Special Pedagogy and the University of Alberta – Western Canadian Centre for Studies in Deafness (WCCSD), formed a research team blending Deaf community researchers and collaborators, and academics from Ukraine and Canada. The Ukrainian Society of the Deaf, one of the oldest non-governmental organizations representing some 60,000 Deaf Ukrainians has been a major partner, selecting four Deaf researchers with native language skills and educational experience to serve as key research associates. These four researchers work closely with the USL Laboratory linguists, gathering authentic linguistic data and participating in all phases of data analysis and reporting of results.

In 2006, the team began to document the lexicon and discourse structure of the signed language forms used through Ukraine, by obtaining multiple videotaped samples of USL used in different cities, and among diverse users of the language. Sign Language was not allowed to be used in educating Deaf students in Ukraine until 2003, and as such, there was a lack of evidence-based knowledge about the language and how best to train teachers of the deaf to use sign language in an educational context.

The Ukrainian and Canadian participants have arranged exchange visits, allowing for the researchers to understand each other's context more fully, and to learn of the educational approaches used with Deaf

children in Canada and in the Ukraine. The laboratory has been able to begin early data analysis, with the support of computer equipment, software, and training obtained through WCCSD. The USL Laboratory has also begun to publish academic papers about their research results and has also produced educational materials appropriate for teachers working with Deaf students. The progress made thus far has been impressive and will result in significant educational reform in Ukraine. As well, the approach serves model of collaboration across countries, and within communities in creating effective community action research projects that bridge research and educational practice.

Олександр САВЧЕНКО

Українсько-Канадський Альянс для глухих та слабочуючих

Майкл Родда

Коледж ім. Гранта МакЮена, Едмонтон, Канада

Ігор КОБЕЛЬ

Львівський національний університет ім. І. Франка

A PRACTICAL PROGRAM FOR INTRODUCING GRASS ROOTS EDUCATIONAL CHANGE IN UKRAINE

In 1998, Ihor Kobel approached the Centre for Ukrainian Studies at MacEwan and the Western Canadian Centre for Studies in Education at the University of Alberta to discuss collaboration in working with Deaf and hard of hearing students in Ukraine. The first outcome of these discussions was the 2000 Academic Summer Institute for approximately 60 students, teachers, parents and administrators in Artec in the Crimea. As a direct result of the Institute a series of summer institutes was established. They are now in their 9th year of operation. They spawned a «grassroots/bottom up» change process that is a model of the Civil Society in action. Achievements include i) being the driving force for the formal recognition of Ukrainian Sign Language and the subsequent establishment of a research unit to study this language at the Institute of Special Education, ii) a changing of process, policies and objectives within the Special Schools for the Deaf and hard of hearing in Ukraine, iii) recognition of the contribution Canadian education/educators can make to assist Ukraine as its educational system goes through a period of transition and change, and iv) having a «ripple effect» in the recognition and status of non-governmental and not for profit agencies in Ukraine within the development of political practice and government policies. This paper will evaluate this process from a psychological, educational and a sociological perspective. It will incorporate some quantitative data, but much of the focus will be on a qualitative process for evaluating change and development in a period that is unique not only for Ukraine but for its partners in Europe, North America and elsewhere.

Олександр САВЧЕНКО

Українсько-Канадський Альянс для глухих та слабочуючих

МІЖНАРОДНІ ЛІТНІ ІНСТИТУТИ УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКОГО АЛЬЯНСУ – СПРИЯННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ГЛУХИХ ДІТЕЙ У СУСПІЛЬСТВІ

Громадська організація «Україно-Канадський альянс для глухих та слабочуючих» була створена у 2000 році завдяки спільній ініціативі канадських (U of A, GMC) та українських (Університет ім. М. Драгоманова) вчених, педагогів і батьків.

З 2000 року «Українсько-Канадський Альянс для глухих та слабочуючих» провів 22 міжнародні літні Інститути, у яких взяли участь більше 1000 учасників та гостей. Разом збиралися нечуючі учні, їх батьки та професіонали, що займаються проблемами соціалізації, освіти, спілкування нечуючих.

Учасники інститутів змогли ініціювати громадські ініціативи, що стосуються освіти та соціалізації глухих дітей, надання дітям-інвалідам, дорослим рівних прав, умов набуття освіти та існування у суспільстві.

Серед результатів такої діяльності можна відзначити визнання державою української жестової мови як мови спілкування та навчання. Цим була визнана рівноправність рідної мови глухих серед інших мов України.

Тепер для дітей, що мають порушення слуху і проходять навчання у спеціалізованих школах-інтернатах, законодавчо відкрилися нові можливості набуття знань та спілкування відповідно до їх бажання.

Коли у 1999 році розпочиналися контакти між вченими та сурдопедагогами України і Канади, вбачалося, що науковці двох країн будуть головною рушійною силою, ініціаторами змін в усталеній з радянських часів системі підходів до навчання глухих. А педагоги-практики втілюватимуть їх у життя. Однак у дійсності саме вчителі та адміністратори спецшкіл разом з Українським товариством глухих почали наполягати на змінах у навчальному процесі.

Велику роль відіграє участь канадських представників у Літніх інститутах в Україні. Інформація, яку представляли під час Літніх інститутів канадські професори з Університету Альберта, зацікавила в першу чергу сурдопедагогів, у тому числі тих, що самі мають порушення слуху і працюють у системі УТОГУ та у спецшколах. Декілька років спілкування з ними під час Літніх інститутів у різних куточках України допомогли українським учасникам з'ясувати місце і роль різних видів комунікації у розвитку здібностей глухих дітей, їх здатності до оволодіння знаннями. Сотні учасників мали змогу довідатися про системи навчання глухих, що визнані у всьому світі, їх ефективність та недоліки.

Олена САЗОНОВА

Національний університет «Львівська політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СИМВОЛДРАМИ В РОБОТІ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

Зайкання має багатофакторний характер виникнення та розвитку.

Певну роль у виникненні зайкання має *конституційний* фактор, або спільна з батьками мовленнєва, моторна і комунікативна недостатність. В цьому випадку дитина переживає складності і починає запинатися при переводі внутрішньої мови у зовнішню, тобто не може вільно висловити словами свою думку.

Наступним фактором, що сприяє виникненню і розвитку зайкання, є *дизонтогенез*, перед усім генетично порушений темп розвитку мови, її нерівномірність. На це може вказувати затримка прояву фразової, а в подальшому і артикуляційної або граматично правильної мови. Або навпаки, мова розвивається швидше, і дитина на початку другого року життя вже говорить фразами, а на початку третього року напам'ять декламує вірші. Нерівномірність розвитку мови може бути відображенням нерівномірності загального психічного розвитку, наприклад розвитку інтелекту, дещо сповільненого або прискореного спочатку. Тобто в загальному можна говорити про нерівномірність психомоторного розвитку, коли мислення, що лежить в основі мовлення, випереджує або запізнюється відносно можливостей артикуляційного апарату, координації рухів і загальної рухової активності.

Ще одним фактором, який сприяє зайканню, є *невропатія*, коли зайкання носить сезонний характер і варіюється в залежності від вологості або сухості повітря, змін природних циклів, активності сонця тощо. У цьому випадку коливання в зайканні залежать від частоти соматичних захворювань (ГРЗ, бронхіти, пневмонія і т.д.), які самі по собі підвищують збудливість таких дітей.

Зайкання, яке виникає в більшості випадків від впливом психотравмуючих факторів в перші роки життя, визначається як *логоневроз*. При цьому дитина проявляє невпевненість і боягузтво, і правильним в цьому випадку буде діагноз *невроз страху*, а зайкання – як один з його проявів.

Можна говорити і про *неврастенію*, якщо зайкання зумовлено перенапруженням психофізіологічних можливостей дитини під впливом надмірного раннього та інтенсивного навчання і неадекватного виховного процесу або протилежністю тактик виховання батьків, що викликає внутрішню нестійкість дитини.

Зайкання входить і в структуру *истеричного неврозу*, коли мова йде про емоційні порушення, капризність, не завжди усвідомлене бажання звернути на себе увагу, в тому числі і самим зайканням, і бажанням його використовувати для маніпуляцій над оточуючими. Тоді зайкання лікується з великими

складностями, оскільки дитина не зацікавлена бути такою, як всі, і втрачати свою можливість впливу на інших.

На практиці з'ясовано, що конституційно-дизонтогенетичні та невропатичні фактори з віком стають все менш відчутними, а невротичні фактори, навпаки, все більше і більше впливають на хід протікання заїкання.

Заїкання при неврозах тяжко переживають діти будь-якого віку. Часто через страх чи скованість вони відмовляються вступати в контакт із незнайомими людьми і легко губляться в новій ситуації. Заїкання проявляється вибірково, лише в певних сферах спілкування, і сильно залежить від психологічного і загального нервового стану дитини.

Заїкання при неврозах диференціюється наступним чином: виникнення після переляку, хвилювання чи напруги; залежність від дій психологічних факторів; відновлення в ситуаціях, які нагадують раніше пережиті відчуття; гальмування в основному на початку розмови, особливо при спілкуванні поза сім'єю; усвідомлення і переживання заїкання; непостійне, ситуативне протікання заїкання і успішність психотерапевтичного втручання.

Ускладнення в мові як засобі комунікації при неврозах має глибинний характер у порівнянні з мовленнєвою недостатністю і виникає, головним чином, внаслідок порушення процесу формування міжособистісних стосунків спочатку в сім'ї, а потім і при спілкуванні з ровесниками. Тому допомога при заїканні полягає як в усуненні хворобливого, невротичного стану дитини, так і у відновленні ще до кінця не зруйнованих навичок спілкування, вміння приймати і грати різні ролі, адекватно виражати свої почуття. У зв'язку з цим на рівні з логопедією при роботі з заїканням необхідна і психотерапевтична допомога.

Кататимно-імагінативна психотерапія або *символдрама*, як один з методів психотерапії, дозволяє працювати з унікальною здатністю людини – можливістю уявляти образи. Символдрама – це один із напрямків психотерапії, що базується на принципах глибинної психології, в якому використовується особливий метод роботи з уявою для того, щоб зробити наочними несвідомі бажання людини, її фантазії, конфлікти і механізми захисту, а також стосунки переносу й опору. Символдрама сприяє їхньому психоаналітичному пропрацюванню як на символічному рівні, так і в ході психотерапевтичної бесіди.

Важлива роль у психотерапії за методом символдрами приділяється роботі з малюнком, який пацієнт виконує після сеансу уявлення образу. Розроблено спеціальну техніку діагностичної та психокорекційної роботи з малюнком. Робота з малюнками дозволяє краще зрозуміти інтереси дітей, особливості їх темпераменту, глибинні переживання, особливості внутрішнього світу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Обухов Я. Основи символдрами. Вступ до основного ступеня. – К.: Главник, 2007. – С.112.
2. Захаров А. И. Как предупредить отклонения в поведении ребенка. – М.: Просвещение, 1986. – С. 128.

Віктор СИНЬОВ

Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, м. Київ

УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ У КАДРОВОМУ ТА НАУКОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Українська корекційна педагогіка та спеціальна психологія мають визнані міжнародною спільнотою наукові здобутки у з'ясуванні особливостей пізнавальної діяльності та становлення особистості при порушеннях психофізичного розвитку людини, а також у визначенні закономірностей, принципів, оптимальних технологій корекційного впливу на дітей, головним чином в інституціолізованих формах організації їх освіти (наукові школи І. О. Соколянського, М. Д. Ярмаченка, А. М. Гольдберг Л. І. Фомічової, В. В. Зосенка у сурдопедагогіці; І. Г. Єременка, В. М. Синьова, В. І. Бондаря – у олігофренопедагогіці; І. С. Моргуліса, Є. П. Синьової – у тифлопедагогіці; М. К. Шеремет, В. В. Тарасун – у логопедії та ін.). Поширення цих теоретико-методологічних та технологічних доробок за межами України сприятиме популяризації вітчизняної психолого-педагогічної реабілітаційної культури,

а також розвитку відповідних галузей світової науки і практики, зокрема в Канаді. У той же час виникає гостра потреба модернізації системи спеціальної корекційної освіти осіб з вадами розвитку в Україні, зокрема в аспекті вирішення таких проблем, як інклюзивна освіта, використання мови глухих у навчанні та соціалізації осіб з глибокими порушеннями слухової функції, корекційне виховання дітей з комплексними вадами розвитку, підготовка психолого-педагогічних кадрів для спеціальної освіти. У цьому відношенні неоцінною є допомога канадських спеціалістів українським колегам, яка здійснюється у різних формах (стажування у Канаді, прямий та опосередкований обмін досвідом, читання лекцій канадськими професорами, зокрема Джуді Лупарт та Деборою Расселл, для українських студентів тощо).

Перспективи розвитку канадсько-українських наукових зв'язків у галузі корекційної освіти вбачаються у проведенні спільних досліджень, взаємообміні викладачами, аспірантами і докторантами, підготовці спільних наукових і методичних, монографічних та періодичних видань, організації міжнародних конференцій, семінарів з обміну прогресивним досвідом.

Актуальними для спільного обговорення та вирішення є, наприклад, питання про посилення високо компетентного керованого психолого-педагогічного корекційного впливу на розвиток і соціалізацію осіб з різними нозологіями ушкодженого здоров'я в умовах інклюзивної освіти; забезпечення конкурентоздатності майбутніх (і вже дипломованих) фахівців на сучасному ринку психолого-педагогічних та реабілітаційних послуг та ін.

Оксана ТАРАНЧЕНКО, Тетяна БЕРНИК

Інститут спеціальної педагогіки АПН України, м. Київ

РОЛЬ КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОЕКТУ ПЕРЕКЛАДІВ НАУКОВИХ СТАТЕЙ «ЛАСТІВКА» У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЗАХІДНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Проект «Ластівка» було започатковано восени 2006 року. Ця чудова ідея та її втілення належали панові Романові Петришину, який кілька років поспіль, працюючи з українськими науковцями у галузі спеціальної освіти, проймався проблемами та нагальними професійними потребами цих фахівців. Якщо усі причетні до загальної педагогіки вже давно мають можливість достатньо широко ознайомлюватися з науковими студіями та досягненнями зарубіжних колег із перекладних видань, то українські дослідники і практики спеціальної педагогіки отримують вкрай обмежену інформацію щодо поступу цієї галузі в інших країнах світу. З огляду на це, метою проекту «Ластівка» стали започаткування та поширення практики перекладів західних академічних статей зі спеціальної педагогіки та психології, які презентують наукові дослідження та ефективні технології навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. На початковому етапі було здійснено аналітичний огляд англійських фахових видань, проведено низку консультацій з провідними канадськими фахівцями у галузі спеціальної освіти з метою відбору пріоритетних матеріалів. Відтак для перекладу добираються матеріали з урахуванням певних критеріїв та потреб українських дослідників. Зокрема, це:

узагальнюючі статті, які висвітлюють динаміку розвитку певної наукової ідеї (проблеми, напрямку);

статті, які висвітлюють найновіші дослідження (в тому числі й окремої проблеми);

статті, що докладно розкривають конкретну методику;

статті, що презентують підтвержені наукові дослідження, невідомі в Україні.

Окрім цього, добір відбувається за принципами рівномірного висвітлення проблематики, що стосується всіх категорій дітей з особливостями психофізичного розвитку та варіювання різних типів статей (позиційні, підсумкові, аналіз дослідження тощо).

У рамках проекту «Ластівка», який триватиме до жовтня 2008 року, передбачено переклад 24 англійських статей провідних фахівців у галузі спеціальної освіти. Половина з них вже надійшла до читачів, ще кілька – на стадії остаточного редагування.

Варто зазначити, що наразі для українських науковців і практиків надзвичайно актуальними є різноманітні аспекти інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, оскільки цей

напрямок – один з пріоритетних і перспективних у галузі вітчизняної спеціальної освіти. Саме тому серед статей, схвально оцінених читачами, не випадково були:

Д-р Джуді Лупарт, Д-р Чарльз Веббер, Університет Калгарі, м. Калгарі, провінція Альберта (Канада). *Шкільна реформа у Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл.*

Д-р Енн Джордан, Інститут Онтаріо з вивчення освіти, Університет Торонто (Канада), Д-р Паула Стеновіч, Портлендський університет, штат Орегон (США). *Система переконань і практична діяльність канадських вчителів стосовно інклюзії учнів з особливими освітніми потребами у початкових класах загальноосвітніх шкіл.*

Д-р Паула Стеновіч, Портлендський університет (США), Д-р Енн Джордан, Університет Торонто (Канада). *Інклюзія як професійний розвиток.*

Мерілін Челліс Коззуол, Рік Фріз, Зана Марі Лютфійя, Університет Манітоби, Вінніпег, Манітоба (Канада), Джон Ван Валлегем, Управління у справах освіти та молоді, Вінніпег, Манітоба (Канада). *Роль учнів без психофізичних відхилень у становленні соціальної компетенції однокласників з порушеннями інтелектуального розвитку в інклюзивних класах.*

Черіл Дюквіт, Університет Оттави (Канада), Андре Дьюрікс-Сміт, Університет Оттави (Канада), Джанет Олдс, Дитячий госпіталь Східного Онтаріо (Канада), Елізабет Фітцпатрік, Дитячий госпіталь Східного Онтаріо (Канада), Еліс Ерікс-Брофі, Університет Йорку (Канада), ДжоЕнн Вайтінгем, Дитячий госпіталь Східного Онтаріо (Канада). *Перспективи батьків щодо їхньої ролі у просуванні інклюзії дітей з порушеннями слуху.*

Кенет А. Падлас, Університет Західного Триніті (Канада, США). *Інклюзивна освітня практика: розуміння учнів і вчителів.*

Інформація про перекладні матеріали поширюється серед українських читачів через Інтернет та зберігається на веб-сайті CURT (КУМД). Для розсилки матеріалів було створено електронну базу потенційних читачів. Нині у базі розсилки перекладів англомовних статей налічується біля 200 респондентів, серед яких: наукові установи, спеціальні заклади освіти, фахівці, котрі працюють у галузі спеціальної освіти, студенти, громадські організації. Вона постійно поповнюється завдяки поширенню інформації про проект «Ластівка» на конференціях, семінарах, «круглих столах», у фахових виданнях (журнал «Дефектологія», збірниках наукових публікацій Інституту спеціальної педагогіки АПН України, науково-методичних збірниках окремих лабораторій цього Інституту та ін.). На зібраннях науковців і практиків час від часу проводиться опитування та анкетування щодо зацікавлень (потреб) читачів стосовно тих чи інших матеріалів. Зацікавлені особи мають можливість звертатися безпосередньо на сайт CURT (КУМД).

В рамках проекту «Ластівка» передбачена підготовка матеріалів для термінологічного українсько-англійського глосарія зі спеціальної педагогіки. Так, у процесі перекладу наукових статей регулярно:

здійснюється відбір термінів, які широко використовуються у зарубіжних (англомовних) наукових статтях;

проводяться консультації з українськими та канадськими науковцями щодо уніфікації термінології, яка використовується у спеціальній педагогіці та психології;

відбувається попередня підготовка матеріалів для видання українсько-англійського термінологічного словника зі спеціальної педагогіки та психології.

Проект «Ластівка» виконує ще одну важливу роль. Справа в тому, що звичний для українських науковців виклад матеріалу (теоретичного, науково-пошукового, методичного, практичного та ін.), тобто логіка його структурування, стиль повідомлення, формат тощо, суттєво відрізняються від ustalених у світовій науковій спільноті. Відтак перекладні статті проекту допомагають молодим ученим, творчим практикам викладати результати своєї науково-пошукової праці, а досвідченим дослідникам – удосконалити свій науковий стиль, аби гідно репрезентувати українську освіту у світовій спільноті.

Наразі висловлюємо щире подяку панові Романові Петришину, Джуді Лупарт, Наталі Любченко, Джесіці Вітлі, усім працівникам КУМД, причетним до забезпечення проекту «Ластівка», авторам наукових статей, котрі люб'язно погодилися на переклад їхніх матеріалів, перекладачам за чудову можливість пізнання сучасних західних досліджень у галузі спеціальної педагогіки.

Сніжана ТРИКОЗ

Інститут спеціальної педагогіки АПН України, м.Київ

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ І КАНАДИ

Розвиток теорії і практики олігофренопедагогіки на сучасному етапі є досить складним та суперечливим як в Україні, так і за її межами. Перш за все це стосується організації надання освітньої та корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з різними психофізичними порушеннями, форми реалізації якої можуть бути як у спеціалізованих школах, так і в загальноосвітніх навчальних закладах (інклюзивне навчання). Виявлення того, який з цих шляхів є найбільш ефективним для подальшої їхньої соціалізації та інтеграції в систему сучасних суспільних відносин, є одним з найбільш актуальних питань сучасної спеціальної педагогіки.

В Україні існує великий історичний досвід навчання і виховання дітей з відхиленнями в розумовому розвитку. Більш ніж 100 років вітчизняні лікарі, педагоги, соціальні працівники вивчають особливості розвитку цих дітей, їхні можливості й потреби та розробляють ефективні засоби корекції вад їхньої розвитку. На сьогодні в Україні існує традиційна система державних закладів, які мають задовольнити освітні потреби розумово відсталих дітей. В залежності від віку дитини, глибини порушення центральної нервової системи та з урахуванням побажань батьків діти можуть відвідувати спеціалізовані дошкільні заклади, школи, школи-інтернати, реабілітаційні центри.

До спеціальних освітніх закладів розумово відсталі діти потрапляють за висновками психолого-медико-педагогічної консультації (ПМПК). Психолого-медико-педагогічна консультація – постійно діюча установа, головними завданнями якої є діагностика дітей із відхиленнями в розвитку, скерування їх до спеціальних навчально-виховних, лікувальних закладів, консультування батьків, надання індивідуальної педагогічної допомоги. У складі комісії працюють психологи, педагоги-дефектологи, логопеди та лікарі.

Традиційно освіта розумово відсталих дітей в Україні розпочинається з дошкільних установ. Це можуть бути ясла-садки, дитячі садки, дитячі садки з цілодобовим перебуванням, санаторні дитячі садки (в яких відбувається навчання та лікування дітей), а також групи для розумово відсталих дітей при загальноосвітніх дитячих садках. Завданням дошкільних закладів для розумово відсталих дітей є корекція порушень, попередження виникнення вторинних відхилень та підготовка дітей до навчання у спеціальній школі. У дитячих садках знаходяться діти віком від 3 до 7 років. Однакових за віком дітей поєднують у групи по 6-8 осіб: молодшу, середню, старшу та підготовчу. У кожній віковій групі створені необхідні умови для життєдіяльності, навчання, виховання, особистісного розвитку та спілкування дітей. У спеціальних дитячих садках та групах проводиться комплексне навчання дітей із вадами розумового розвитку за державними навчальними програмами.

На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти в Україні створено широку мережу допоміжних шкіл (238 шкіл, у яких навчається 38,4 тис. учнів) переважно інтернатного типу для розумово відсталих дітей. В таких школах учні перебувають під наглядом кваліфікованих педагогів та вихователів, які проводять значну корекційну роботу.

Також організуються допоміжні школи з подовженим перебуванням, спеціальні класи при загальноосвітніх школах. Тут діти знаходяться протягом всього дня, де в першій половині проводяться навчальні заняття, далі організовується виховна робота та відпочинок.

Спеціальне завдання допоміжної школи є корекція вад психофізичного розвитку та пізнавальної діяльності учнів. У структурі школи виділяються два ступені – початковий (підготовчий, 1-4 класи) і середній (5-10 класи). Між ними забезпечується єдність та взаємозв'язок усіх компонентів навчально-виховної та корекційної роботи.

Допоміжна школа не дає цензової освіти. Для учнів, які за рівнем інтелекту можуть опанувати одну професію на рівні кваліфікаційного розряду, у школах організуються 9-10 класи з виробничим навчанням. Випускники школи з вищим рівнем професійних можливостей можуть навчатися у спеціальних групах при професійно-технічних училищах.

У допоміжній школі реалізується принцип диференційованого навчання. Це дозволяє в умовах одного класу здійснювати навчання дітей з більшими та меншими пізнавальними можливостями. Переважна більшість учнів допоміжних шкіл успішно розвивається, одержує необхідні для самостійного

життя і праці знання та навички. В допоміжних школах навчаються діти з легким ступенем розумової відсталості.

Діти із помірною, тяжкою та глибокою розумовою відсталістю відвідують спеціальні заклади, якими опікуються соціальні служби. Діти з помірним та тяжким ступенем розумової відсталості опановують елементарні навички самообслуговування, знайомляться з навколишнім, опановують навички читання та рахунку. За бажанням батьків та рішенням ПМПК діти, які не відвідують школу, можуть тимчасово перебувати у навчально-реабілітаційних центрах. Там поєднуються різні засоби реабілітації: медичні, психологічні, діагностичні, педагогічні, соціальні.

Демократизація українського суспільства за роки незалежності зумовила докорінні зміни в розбудові спеціальної освіти. Необхідність впровадження в життя міжнародних актів стосовно прав осіб з обмеженими можливостями щодо рівного доступу до освіти призводить до запровадження інклюзивного навчання. Але у загальноосвітній школі ще не створено спеціальних умов для навчання розумово відсталих дітей, а також відповідного спектру соціальної, психолого-педагогічної підтримки дітей зазначеної категорії. Стихийне, примусове насадження інтеграції дітей у загальноосвітній простір, механічне копіювання зарубіжного досвіду без врахування соціальних, культурних та економічних умов розвитку в Україні дискредитує ідею інклюзії, ускладнює процес засвоєння суспільством її моральних основ. Проблема інклюзивного навчання багатогранна, і одночасно вона є дійсно соціальною, оскільки в процесі її розв'язання вирішується доля великої кількості дітей. Тому ми сподіваємося на подальшу співпрацю, вивчення досвіду інклюзивної освіти в Канаді з метою виявлення негативних і позитивних його тенденцій та врахування їх у плануванні подальшого розвитку спеціальної освіти в Україні.

Iryna KHOMENKO

University of Manitoba, Canada

THE DISABILITY MOVEMENT IN LVIV AND ITS IMPACT ON EDUCATION OF SOCIAL WORKERS IN THE FRAMEWORK OF THE CANADA UKRAINE PROJECT «REFORMING SOCIAL SERVICES»

The Reforming Social Services: Canada-Ukraine Project was implemented between April 1999 and September 2003. The leading organization for this project was the Faculty of Social Work, University of Manitoba (Winnipeg). Key partner organizations were the Canadian Centre on Disability Studies (Winnipeg), Lviv Polytechnic National University (Lviv), and three disability organizations from Lviv: the Rehabilitation Fund for the Disabled, Multiple Sclerosis Society of Ukraine (Lviv Branch) and «Nadiya», a parents' association for children with cerebral palsy.

The general goal of the Project was to promote democratic development and the development of the civil society in Ukraine by reforming the social work profession and the delivery of social services, as well as the strengthening of disability organizations. The goal of the educational stream was to train highly-qualified social workers committed to social change and innovation, and to contribute to reforming social services in the context of developing democracy and civil society in Ukraine. The academic program accentuated a social development perspective, specifically the development of civic democratic society and the comprehensive range of social welfare provisions as key important goals. The educational stream successfully contributed to the establishment and promotion of a sustainable social work education program model, based on partnership and family-centered, community-based services. The second outcome involved the establishment of a self-help consumer directed service model, which contributed to the development and promotion of disability policies and independent living services. It contributed to the establishment of stable partnership relationship with academic and government institutions and served in many instances as a field placement facility and a research base for educating students and community at large. Each outcome was achieved throughout the implementation of two sets of related activities, referred to as the social work component and the disability component.

In Lviv, the disability component which included NGOs and parent groups started to conduct different actions and events to show society that disabled people had the same rights and desires as other people and that their demands for equality were not going to go away. Disability component prepared materials, which demonstrated the negative attitudes and treatment toward disabled people in the Ukrainian society. It also learnt, summarized and employed the Canadian experience for comparison. One of the areas accomplished

by the project was its contribution into eliminating social and physical barriers in the society transferring the Canadian model of universal design. Disability community members prepared charts with different options on how to arrange ramps in buildings, recommended sizes and standards taken from the Canadian architectural catalogues, made photo albums that included negative examples of Lviv's infrastructure, drew designs of buildings adapted for the needs of the disabled. The obtained information was used to lobby for changes and better opportunities for disabled people in Lviv. The project also vocalized the need for integration of disabled children into the mainstream school system. Overall, the disability component of the project contributed to reforming the attitude to disability in the Ukrainian society, educated public on disability and inclusion, lobbied for changes and better opportunities for disabled people and established partnerships which led to enhanced knowledge and improved services for persons with disability using best Canadian models and practices.

Ірина ЧЕПЧИНА

Українське товариство глухих, Інститут спеціальної педагогіки АПН України, м. Київ

ДОСВІД КАНАДИ У РОЗРОБЦІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЖЕСТОВОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

В останні роки ми отримали можливість широко ознайомитися з досягненнями у сфері застосування жестової мови за кордоном. Міжнародні освітні обміни, перебування фахівців за кордоном дають можливість вивчати кращі зразки світового педагогічного досвіду та творчо застосувати їх в Україні задля побудови демократичного громадянського суспільства і виховання свідомих громадян.

Завдяки канадському досвіду з питань глухознавства в Україні сформувалася певна самосвідомість глухих, які стали розглядати себе як соціально-культурну спільноту, зі своєю мовою, самобутньою історією, цінностями, звичаями, засобами і організаціями, що розкриваються у взаємодії з іншими через жестову мову.

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» наша держава **визнала дактильно-жестову мову** як засіб міжособистісного **спілкування і як засіб навчання інвалідів з порушеннями слуху**.

З'явилось багато цікавих статей, збірників, написаних вченими та практиками з урахуванням новітніх методик викладання жестовою мовою, що передбачають активну участь глухої дитини у процесі навчання. Були розроблені нові стратегії, при яких інноваційні програми і схеми зосередилися на більш індивідуалізованому, послідовному та інтегрованому підході, що поважає права людини і підкріплює повноправне громадянство і участь у суспільному житті.

Після прийняття Генеральною Асамблеєю Конвенції з прав інвалідів і її ратифікації Україною розширились можливості для розробки нормативно-правової бази жестової мови в Україні.

Андрій ШЕВЦОВ

Інститут корекційної педагогіки та психології
Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м. Київ, Україна

ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЯК ЧИННИК МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Будь-яка практична діяльність у сфері корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми та дорослими з обмеженнями життєдіяльності, а також теоретичні дослідження реабілітаційної дійсності потребують аналізу, опису та уточнення відповідного понятійно-термінологічного апарату. Недосконалість та міждисциплінарна неузгодженість словникового поля, хаотичність, несистематизованість, омонімія та неточність понять і термінів призводить до гальмування процесу узагальнення наукових знань у сфері реабілітації та спеціальної освіти, хаосу при створенні відповідного інформаційно-методичного забезпечення, плутанини у методиках та підходах фахівців, ускладнює міжнародну наукову комунікацію.

З метою упорядкування понятійно-термінологічного поля реабілітології нами запропонований системно-таксономічний підхід до термінотворчості у цій сфері – поняття розкривається через співставлення його твірної основи з елементами реабілітаційного процесу як системи [1]. Тобто, понятійний апарат реабілітології доцільно створювати у комплексі з такими процедурами, як системно-синергетичне моделювання реабілітаційних об'єктів та їх класифікація, які складають основу спеціальної галузі знань – реабілітаційної системології [2].

Центральною категорією усього понятійного поля реабілітології, яка відрізняє її від предметних сфер інших антропологічних наук, ми називаємо «реабілітаційний процес». Ключове слово «реабілітовувати» стоїть на чолі лексичного гнізда, характеризує його загалом і утворює відповідні похідні терміни відповідно до державних термінологічних стандартів України [3]: реабілітовування (дія, процес), реабілітування (подія), реабілітація (наслідок дії), реабілітолог (активний учасник дії), реабілітовуваний (об'єкт дії), реабілітологія (галузь знань) тощо. Широко вживаною (хоча і помилковою для української мови) є практика позначення дії, події та результату одним словом «реабілітація».

Щодо об'єкту реабілітовування пропонується для заміни слова «інвалід» використовувати термінологічне словосполучення «особа з обмеженнями життєдіяльності», що відповідає принципам Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності і здоров'я (ВООЗ, 2001 р.)

Системно-синергетичний підхід у реабілітології дозволяє визначити, що реабілітування особи з обмеженнями життєдіяльності є відкритий системний процес медичних, соціальних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, технічних, правових, економічних, культурних, творчих, інформаційних заходів, спрямованих на усунення обмежень їх життєдіяльності, відновлення їх фізичного, психічного та соціального здоров'я, соціалізацію, соціальну інтеграцію, оптимізацію рівня діяльності, у тому числі навчальної та трудової, підвищення якості життя людини та формування його незалежного стилю.

Диференціація «реабілітаційних» понять дає нам понятійний апарат з низкою таких термінів, як реабілітаційна дійсність, реабілітаційний феномен, реабілітаційна система, реабілітаційна діяльність, реабілітаційний менеджмент, реабілітаційний простір, реабілітаційні цілі, реабілітаційна взаємодія, реабілітаційна технологія, а також класифікацію видів реабілітування (відповідно до твірної основи) – соціальна, медична, психологічна, педагогічна, медико-соціальна, соціально-педагогічна, фізична, мовленнєва, зорова, слухова, професійна, трудова, комплексна реабілітація, абілітація тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевцов А.Г. До питання про понятійно-термінологічне поле реабілітології // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 19. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – № 9. – 219 с. – С. 139 – 147.
2. Шевцов А.Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я. – К.: НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. – 240 с.
3. ДСТУ 3966–2000. Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять.

Марія ШЕРЕМЕТ

Національний педагогічний університет ім М. Драгоманова, м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ (ДОСВІД КАНАДИ)

Нині на міжнародному рівні виникають дискусії на актуальні проблеми виховання та навчання дітей з психофізичними порушеннями. Для всіх країн першочерговими є завдання **підвищення якості психолого-педагогічної допомоги** означеної категорії дітей, створення служб раннього виявлення і ранньої допомоги (ранньої інтервенції), забезпечення інклюзивної освіти, **організація і підготовка спеціалістів**, які будуть працювати в **нових умовах і в новій системі цінностей**.

Наразі всі існуючі системи спеціальної освіти в останні десятиріччя ХХ століття відчули необхідність принципових змін і реформацій. Країни Східної Європи, в тому числі держави бывшего СРСР, вийшли на етап модернізації системи спеціальної освіти в другій половині 90-х років ХХ століття. Ми є свідками а разом і учасниками **формування нового типу відношення** держави і суспільства до інвалідів; за нашою безпосередньою участю формується принципово інша система спеціальної освіти.

Думаючи про реформу спеціальної освіти, насамперед необхідно розробити і науково обґрунтувати механізми стійкого розвитку цієї системи.

Можна передбачити, що модернізація означеної системи полягає в удосконаленні і певних змінах системи, яка на часі перетворень в країні, тобто існуючої системи, побудованої. На наш погляд, це просто неможливо в контексті тих соціально-політичних і економічних перетворень, і наша система спеціальної освіти переглядається за іншою шкалою.

Суть нинішнього періоду полягає в тому, що він носить перехідний період. Його часова протяжність залежить від багатьох факторів і сьогоднішня спеціальна школа переживає один із самих складних періодів в своїй історії. Що ж необхідно зберегти від школи вчорашньої? І чи необхідно щось зберігати? Однозначної (вичерпної) відповіді на сьогодні ми дати не можемо, але чітко виокреслена часом необхідність побудови системи спеціальної освіти нового типу, системи, яка б відповідала вимогам і «букві» міжнародних конвенцій. Можна назвати основохарактерологічні ознаки системи спецосвіти нового типу:

охоплення освітою всіх без виключення дітей з психофізичними порушеннями розвитку;
вільний вибір форми організації освіти, типу навчального закладу;
рання діагностика і своєчасне визначення соціальних освітніх потреб дитини і сім'ї;
спеціалізований освітній стандарт, який повинен передбачати відповідний освітній рівень дитини і його досягнення в області освітньої компетенції;
створення освітніх закладів комбінованого типу, а звідси професійний супровід дитини-інваліда, консультації для батьків, вчителів масових шкіл;
підготовка спеціалістів, які сприймуть нову систему.

Зупинимося більш детально на останньому пункті. В Україні підготовка спеціалістів повинна здійснюватися відповідно до вимог суспільства. Але ми з вами з'ясували, що нині перехідний етап реформування спеціальної освіти і за ним необхідна структурна, змістовна масштабна реконструкція існуючої системи. Курс означений, але не всі учасники процесу однаково розуміють стратегію і тактику модернізації. Тривалий час ми працювали без Закону про освіту осіб з психофізичними порушеннями. В таких умовах вкрай важлива позиція відповідних міністерств і відомств. Підготовка спеціалістів для корекційної роботи (в повному розумінні) це не значить відкриття дефектологічних факультетів у кожній області, місті, не маючи при цьому жодного спеціаліста вищої школи. І це звучить не безпідставно.

Якщо сказати об'єктивно, то фактично відсутня концепція удосконалення системи спеціальної освіти. Хоча Інститут корекційної педагогіки та психології в тісній співпраці з Інститутом спеціальної педагогіки на основі наукових досліджень визначили відповідні напрямки реалізації цього процесу, але здійснювати його буде досить складно, враховуючи неординарні умови, а саме: з одного боку, ми вимушені підтримувати функціонування нині діючої системи; з другого боку – паралельно виокреслювати принципово іншу, нову. В цьому і полягає вся складність модернізації. В ній можна передбачити напрямки:

Перший – це **надбудова нового базису-системи** ранньої допомоги. Забезпечення особливих освітніх потреб в ранньому віці може попередити виникнення труднощів на першому етапі шкільного навчання. Науково обґрунтована і виважено організована рання комплексна корекція відкриває для значної частини дітей входження в загальний освітній процес на більш ранньому етапі вікового розвитку. Тому в зміст підготовки спеціалістів у вищій школі одним з курсів є рання психолого-педагогічна діагностика і корекція порушень. Для ефективного впровадження підходів до модернізації спеціальної освіти є, на наш погляд, по-перше, виокреслення єдиної державної системи виявлення дітей з психофізичними порушеннями і комплексної допомоги їм; по-друге, впровадження технологій диференціальної діагностики і, по-третє, визначення змісту і форм професійного супроводу сімей, де є діти з особливими освітніми потребами.

Постає питання, чи є необхідність в таких модернізаціях і що говорять статистичні дані? За офіційними даними, за останні десятиріччя зростає кількість дітей з психофізичними порушеннями розвитку: якщо на 100 дітей віком до 3-х років у 80-і роки припадало 9 таких дітей, то сьогодні – 15. За середньостатистичні дані Європи, наприклад, дітей з аутизмом – 4-6 на 10 тис. В США клінічна практика дитячих неврологів і психіатрів засвідчує, що захворювання нервової системи у дітей перших років життя проявляється в тісному взаємозв'язку неврологічних і психічних симптомів, які носять дифузний, транзиторний характер і, як правило, у таких дітей провідним синдромом у ранньому віці є затримка

психомоторного і мовленнєвого розвитку, які проявляються в дисоціації і дисгармонічності розвитку окремих психічних функцій.

Враховуючи досвід Канади та інших країн, служба ранньої допомоги повинна стати однією з ланок загальної нової системи спеціальної освіти. Завдання на цьому етапі – максимально широке обстеження дітей з порушеннями розвитку на ранніх етапах онтогенезу, а це до певної міри попередження вторинних відхилень. Спеціалісти разом з родинами зможуть продуктивно використовувати сензитивні періоди становлення вищих психічних функцій для ефективної корекції. Необхідно відмітити один з досить важливих аспектів, який в нинішній, існуючій системі практично був виключеним – активна участь у процесі корекції батьків дитини, і, в свою чергу, до такої роботи повинні бути підготовлені спеціалісти, тобто до консультацій членів родини дитини і їх професійного супроводу. А це окремі напрямки наукових досліджень.

Вивчення досвіду країн США, Канади, Нідерландів, Великої Британії, країн ближнього зарубіжжя показує, що Україні, на наш погляд, необхідна організація державних служб комплексної діагностики і корекції дітей раннього віку. Такі служби створюються і ефективно функціонують в країнах Балтики, Білорусі, Росії та країнах Заходу.

Другий напрямок модернізації – це освітня і соціальна інтеграція означеної категорії дітей в систему масової освіти. Науковці багатьох країн світу – Польщі, Словачії, Нідерландів, Канади і ін. – на сьогодні визначають цю тенденцію як провідну ланку сучасної спеціальної освіти. Однозначно така форма спеціальної освіти не лише визнається науковцями корекційної освіти України, а, як ми переконані, вона повинна одержати державний статус. Знову постає питання підготовки спеціалістів для відповідної професійної діяльності як корекційних педагогів, так і практичних психологів (спеціальних). Якщо в плані підготовки проблема не стоїть так гостро, то з визначенням посади корекційного педагога в масовій інтеграційній школі (для надання допомоги дітям) проблема залишається відкритою. Але ті зрушення, які є в Україні з цієї проблеми, можна визнати як позитивні. Стверджувати нині про тотальну інтеграцію дітей з психофізичними порушеннями просто нереально за певних причин, з яких назвемо основні, по-перше, суто економічні, якщо вважати, що інтеграція – це не просто перехід дитини-інваліда в масову школу.

З цього приводу висловився представник ЮНЕСКО Х. Ольсен, що якщо фінансування не здійснюється в повному обсязі, то ідея інтеграції навряд чи може бути взагалі реалізована; наприклад, у Великій Британії на допомогу дітям з аутистичним синдромом та сім'ям, де вони виховуються, виділяється державою на рік 1 млрд. фунтів стерлінгів лише на одну категорію; по-друге, за нашими переконаннями, повинна бути підведена обґрунтована науково-методична база. Фундаментальна освітня інтеграція, як засвідчує досвід Заходу, на порядок економічно дорожча; по-третє, безумовно, проблему інтеграції необхідно вирішувати, насамперед, з урахуванням рівня розвитку кожної дитини, забезпечуючи інтеграцію на тому етапі розвитку, який буде для неї найбільш ефективним.

Багаторічне домагання сприяло започаткуванню з наступного року в Україні широкомасштабного експерименту в п'яти регіонах України. Він буде здійснюватися науковцями ІКПП ІСП АПН України і науковцями університету Альберта, Канада. Весь науково-теоретичний базис, організація та вирішення цієї значущої проблеми здійснюється на рівні Міністерств, відповідних державних установ.

І третій напрямок – удосконалення змісту спеціальної освіти. Ми в повному обсязі готуємо, і вже багато підготовлено, і спеціальні освітні заклади працюють за оригінальними програмами і підручниками, підготовлені стандарти спеціальної освіти, підготовлена законодавча база: Закон про спеціальну освіту осіб з психофізичними порушеннями, Закон про матеріальне забезпечення, дитини-інваліда і надання допомоги родинам, де вони виховуються. Здійснюється широке впровадження в зміст освіти нових інформаційних технологій. Ці технології в системі спеціальної освіти необхідно розглядати не лише як засіб навчання для дітей з комплексними порушеннями розвитку, такі технології є засобом, який може забезпечити взаємодію їх з оточуючим світом. До такої професійної діяльності повинні бути готові нинішні випускники вищої школи. З 2006 р. нами впроваджується новий зміст підготовки спеціалістів корекційної освіти, навчальні плани з забезпеченням науково-методичної та матеріальної бази такої підготовки, а саме: нові навчальні плани, програми, підручники, в тому числі й електронні, для вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Збірник нормативно-правових актів України щодо діяльності центрів реабілітації дітей з функціональними обмеженнями. – К.: Соцінформ, 2004. – 456 с.
2. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби освіти України. / Упоряд. В. Г. Панок, І. І. Цушко – К.: Ніка-Центр, 2004. – 338 с.
3. Інститут спеціальної педагогіки: До 10-річчя від дня заснування / За ред.: В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К.: Інститут спеціальної педагогіки АПН України, 2004. – 200с.: іл.
4. Підвищення ефективності логопедичної роботи в умовах здійснення дошкільної та початкової освіти: Матеріали Всеукраїнської науково – практичної конференції. – Херсон: Айлант, 2006. – 112 с.
5. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам / За ред.: В. В. Бондаря, В. В. Засенка. – К.: Наук. світ, 2005. – 256 с.

Ореста ШУЛЯКЕВИЧ

Коледж ім. Гранта МакЮена, Едмонтон, Канада

ПРОЕКТИ ІНТЕРНІВ В УКРАЇНІ

Ukraine is one of twenty-five development partner countries in which the Canadian International Development Agency concentrates its bilateral relations. This initiative, which was put forward by the Canadian government, gave me the opportunity to apply for the position of Inclusion Developer with Ukrainian Research Development Center at Grant McEwan College. As a part of the URDC internship program, I will strive to widen the spectrum of inclusion to include the business community in advocating the interests of those with special needs.

Since the fall of the Soviet Union in 1991 the country has been in a state of change and development. Although the country has changed drastically since 1991, there are many areas in which the country still needs support and aid from foreign stake holders. Youth internships such as the one I am participating in, promotes the living and working in a developing country. This opportunity gives youth to gain practical career building experience and the challenges of living abroad. The unique position of being an intern in Ukraine gives me the opportunity to create a small project and see it evolve into something tangible. The importance of international internships for Canada's intercultural relations is vital for trade and multilateral systems. This internship not only benefits Canadian relations but it also promotes work with Ukraine within the Ukrainian Diaspora community in Canada.

To begin the work of Inclusion developer in Kyiv, it is imperative to identify the community in which I will be working with and explore what the community needs and requires to further prosper. Kyiv is a large metropolitan city where there are several Non-Governmental Organisations and National funds working towards the development of the country. Finding a small niche for myself was difficult and I had to start thinking on a smaller scale. Historically Ukraine has been under the soviet regime for several decades and because of this there are several social programs that still function under the old Top Down approach. With the combination of old Soviet social programs, brand new multi million dollar companies and well funded NGOs (non-governmental organization), it was difficult to find a group where one single intern, myself, could help and contribute towards the development of accessibility, inclusion and to raise awareness for the disabled community. After a couple months of familiarising myself with some background information and learning about each sub-community, within the larger Kyiv community, I had formed alliances with a couple key players that were willing to help the disability community. These alliances soon formed into projects to raise awareness and to increase business involvement in charitable organisations. For sustainability it is essential for local businesses and local organisations to help one another.

Using the book «Community Development in Canada» by Jason D. Brown and David Hannis to guide me in my approach to community development, I was able to use their theories and practices to gain understanding during my internship. Working with local stakeholders that are active participants in the disabled community, I will try to apply a bottom up approach to raise awareness of equality, inclusion and accessibility. By using ten basic stages of planning I created a strategy for the process of engagement and execution for my project:

First – Defining my role as a professional, Second – Learning about the community, Third – Entering the community, Fourth – Consciousness-raising, Fifth – Assessing needs and assets, Sixth – Setting goals, Seventh – Organization building, Eighth – Strategizing, Ninth – taking action, Tenth – Evaluation.

Community Development is a process that includes these steps which are not universal or sequential but are mostly interrelated.

While the book «Community Development in Canada» serves as a strong guide for implementing a project in Ukraine, it has to be highlighted that in actuality and in field practice, professionals and interns often encounter unforeseen problems. For this reason, after my project is complete, I will provide a summative evaluation of my project for future interns and future inclusive developers. Working as an intern in Ukraine can be both wonderful and difficult. There are two parts to a person of Diaspora and the nationalistic Ukrainian side of me believed it would be easy to relate to this culture and to form strong alliances. The Canadian foundations and upbringing in me gave me biases and challenges that I had to overcome, and seemingly, to relearn about the modern community of my ancestors. For myself being a Canadian Ukrainian in Ukraine gave me certain advantages and disadvantages; either way I strongly encourage future international internships and the promotion of bilateral relations.

КРУГЛИЙ СТІЛ

«УКРАЇНСЬКА ПЕТЛЮРІВСЬКА ЕМІГРАЦІЯ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ (1920 – 1939)

Віктор ГОЛУБКО

Львівський національний університет ім. І. Франка

СОЮЗ ПІЛСУДСЬКИЙ – ПЕТЛЮРА 1920 РОКУ У ВІДДЗЕРКАЛЕННІ ГАЛИЦЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Варшавський договір 1920 р. між УНР та Польщею, відомий також як союз Пилсудський – Петлюра, викликав гострі дискусії у тогочасній українській та польській громадській думці. Особливо жорстке протистояння і полярні його оцінки спостерігалися серед галицької громадськості. Полеміка щодо доцільності підписання договору велася не лише між українським та польським таборами, але й в середині кожного з них.

Східна Галичина стала для української політичної еліти каменем спотикання у розв'язанні дилеми – можливо, останнього реального за даних умов шансу порятунку національної державності бодай на частині етнічних земель або ж продовження по суті безперспективної боротьби за втілення задекларованого ідеалу соборності. Єдине, що залишалось для української сторони у тогочасних реаліях – використати сприятливу міжнародну кон'юнктуру і зважитися на вибір стратегії подальшої боротьби: визначити головного ворога національної державності та можливого її союзника, мобілізувати весь наявний військовий потенціал і розпочати поетапне втілення двоєдиної мети – незалежності та соборності України.

Діячі з табору президента ЗУНР Є. Петрушевича називали договір Пилсудський – Петлюра безперспективним, шкідливим й злочинним для української справи. Його опоненти з табору галицьких соціал-демократів хоча й поділяли цю думку, проте схвально відгукнулися про сам факт визнання Польщею незалежності УНР, доводили, що це неминуча конечність «супроти небезпеки, яка грозить Польщі від московського імперіалізму». Загалом позиція галицьких політиків в ході українсько-польсько-радянської війни 1920 р. була суперечливою, неоднозначною, часто неадекватною в оцінках ситуації, однак в цілому ворожою щодо петлюрівської концепції відновлення Української Народної Республіки.

Що ж стосується польської галицької громадськості, то вона одностайно заперечувала право Української держави на терени Східної Галичини, хоча й визнавала її значення для українського національно-визвольного руху. Як альтернативу нею висунуто ідею створення з допомогою Польщі «Наддніпрянського П'ємонту», що було нереальним і не могло привести до тривалої польсько-української співпраці. У той же час польська громадськість Східної Галичини всупереч крайньому загостренню українсько-польських відносин декларувала прихильність до ідеї примирення обох народів. Її лейтмотивом стала думка про створення спільного фронту проти реанімації імперської політики Росії щодо України та Польщі. Українсько-польська співпраця у справі відбудови Української держави розглядалася крізь призму польського протекціонізму, що загалом відтворювало тогочасні реалії, в яких опинилася УНР. Українсько-польське військово-політичне співробітництво вона оцінювала суперечливо – з одного боку як перемогу над віками існуючою взаємною ворожнечею, з іншого – як раціональний розрахунок польського державного керівництва, що переслідувало власні стратегічні інтереси в Україні.

Невдача у реалізації союзу Пилсудський – Петлюра і підписання Польщею, всупереч даним обіцянкам, сепаратного миру з більшовиками у Ризі не викликали «докорів сумління» серед польської галицької громадськості. Причину його провалу вона вбачала у пасивності населення Наддніпрянської України. Українська ж сторона поразку військ УНР та їх відступ й інтернування поляками у листопаді 1920 р. розглядала як «лише незначний епізод у великих змаганнях українського народу зі своїм північним і західним ворогом». Відтак українські галицькі політики не усвідомлювали того, що союз Пилсудський – Петлюра, на відміну від, здавалось би, привабливих, але нічим не підкріплених обіцянок Антанти щодо відновлення ЗУНР, був втраченим шансом порятунку національної державності бодай на частині української етнічної території.

ІНСТИТУЦІЇ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1920–1939 РР.)

Перша масова українська політична еміграція була викликана невдачами у національно-визвольних змаганнях і припадає на 1920 р. – 14 листопада з Кам'янця-Подільського виїхав уряд УНР на чолі з С. Петлюрою, а 21 листопада українська армія під натиском більшовицьких військ перейшла Збруч. Значна маса українських політемігрантів була сконцентрована в Польщі.

Більшість емігрантів не припинили політичної діяльності, яку здійснювали організовано через екзильний уряд УНР і видозмінені старі або створені нові партійні групи. Головною метою емігранти вважали політичну діяльність, а перебування за межами України розглядали як тимчасове становище, котре скоро повинно змінитись поверненням до своєї незалежної держави. Цим і зумовлювався політичний статус емігрантів.

Після підписання Ризького мирного договору (18 березня 1921 р.) та його ратифікації сеймом (15 квітня 1921 р.) уряд Польщі заборонив політичну діяльність українських емігрантів. Вояків інтернували в табори, державний центр УНР перейшов на нелегальне становище, а уряд автоматично втрачав свій еміграційний статус. Тому більшовицька Росія вимагала від польського уряду видачі або висилки за межі країни керівництва УНР. Тільки завдяки особистим контактам С. Петлюри з Ю. Пілсудським українські політемігранти залишилися в Польщі.

Для консолідації розпорошених у Польщі наддніпрянських емігрантських груп у квітні 1921 р. у Варшаві засновано Український Центральний Комітет (УЦК), який діяв до початку Другої світової війни. Протягом всього міжвоєнного періоду Комітет був по суті єдиним представництвом у Польщі, яке підтримувало зв'язки з її урядом. Він проводив культурно-освітню працю, надавав правову опіку і матеріальну допомогу своїм членам, був громадською основою екзильного уряду УНР. УЦК створив мережу своїх відділів (1929 – 68 з 15 тис. членів) та уповноважених у найбільших осередках зосередження емігрантів як у корінній Польщі (Варшава, Краків, Люблін, Познань, Лодзь, Торунь), так і в Західній Україні (Львів, Станіславів, Перемишль, Рівне, Ковель, Луцьк та ін.). Головою Комітету був М. Ковальський, найбільш активними діячами були В. Сольський, П. Шкурат, О. Загородський, О. Вишнівський, О. Кузьмінський та ін. Друковані органи: журнали «За незалежність», «Вісти УЦК».

Для допомоги політемігрантам, їх адаптації до місцевих умов при Українському Громадському Комітеті (УГК) у Львові створено «Наддніпрянську секцію», яка діяла від червня до жовтня 1921 р., тобто до часу закриття Комітету. До складу секції входили: Р. Лашенко – голова, члени – В. Дорошенко, Л. Білецький, І. Мазепа, П. Гомріков, М. Тарнович, М. Садовський та ін. Аналогічні секції при окружних УГК створено в Тернополі, Терехові, Копичинцях, Зборові, Збаражі, Скалі-Подільській, Гусятині та Снятині.

Однією з установ, яка надавала значну матеріальну, правничу, медичну допомогу наддніпрянським емігрантам, проводила серед них велику культурно-освітню працю, було Українське Товариство допомоги емігрантам з України. Спочатку Товариство було засноване 7 червня 1921 р. як «Тимчасовий комітет біженців у Львові» або «Український комітет біженців», а 17 листопада 1921 р. дирекцією поліції у Львові було легалізоване із затвердженням статутом. Товариству належали майстерні, кооперативи, амбулаторія. Воно співпрацювало з галицькими господарськими установами і відомими громадськими діячами, влаштовувало концерти, доповіді, займалося благодійною діяльністю, зокрема допомагало творчим особистостям, студентам в Галичині та за кордоном. У 1926 р. Товариство нараховувало 246 членів. Своєю діяльністю Товариство сприяло консолідації українських політичних сил. В 1922–1939 рр. емігранти видавали календар-альманах «Дніпро» (редактори Л. Білецький і В. Завадський до 1923 р., В. Дорошенко – 1924–1939 рр.). Головами Товариства були Л. Білецький, І. Огієнко, П. Холодний і найдовше – В. Дорошенко, до початку Другої світової війни. Чільними діячами Товариства були М. Донцова, Л. Білецький, М. Корчинський, К. Трохименко, Ф. Сидоренко та ін., а почесними членами – А. Шептицький, Ю. Романчук, М. Галушчинський, С. Федак, І. Кокорудз, О. Барвінський, В. Бачинський, Л. Ганкевич, В. Лициняк.

Влітку 1926 р. у Варшаві з метою надання українській еміграції в Польщі можливості спільно висловити своє ставлення до вбивства Головного Отамана створено Товариство ім. С. Петлюри. Фонди

(5,5 тис. зл.) на його діяльність надходили з пожертв українців і призначалися на ведення судового процесу в Парижі. Відділи Товариства діяли у 22 місцевостях. У грудні 1928 р. воно припинило свою діяльність, вважаючи своє завдання виконаним.

Значну харитативну, виховну та культурно-освітню діяльність проводив Союз українок емігранток у Польщі, який остаточно оформився у 1927 р. і працював до 1939 р. (голова – М. Лівіцька). У Львова діяла від 19 березня 1933 р. єдина філія Союзу (голова – В. Панченко). Він тісно співпрацював з іншими емігрантськими організаціями.

У першій половині 1937 р. у Коломиї виникла Ліга приятелів уряду УНР. Головою був В. Білозір, секретар – Я. Христинч. До організації належали також місцеві українці – лікарі, адвокати, вчителі, урядовці, зокрема відомий громадсько-політичний діяч К. Трильовський. Ліга планувала видавати часопис «Дніпро», готові номери якого (1–2) за 15–31 січня 1939 р. згідно рішення Коломийського староства були сконфісковані, а своє існування вона припинила у вересні 1939 р.

Однією з громадських інституцій наддніпрянської політеміграції в Галичині міжвоєнного періоду був Клуб українських емігрантів, заснований 29 березня 1935 р., що діяв по червень 1939 р. У 1937 р. організація нараховувала 27 членів, серед них О. Кузьмінський, О. Доценко, М. Гикавий, С. Литвиненко, М. Корчинський, А. Жук та ін. Клуб представляв інтереси екзильного уряду УНР у Галичині, налагодив тісну співпрацю з галицьким політикумом, насамперед з УНДО. Це змінило ставлення галичан до державного центру УНР – від його зневажання до своєрідного толерування і навіть співробітництва у політично-громадських акціях, зокрема у підготовці Всеукраїнського національного конгресу.

Надзвичайно активною діяльністю наддніпрянської політеміграції була на Волині. Тут ними створено Волинське Українське об'єднання, яке здобуло мандати до польського сейму та сенату. Представники еміграції через свою лояльність до Польщі намагалися отримати певні поступки в культурно-освітній та церковній сферах. Під їх егідою діяли кооператив «Гурт», релігійно-освітнє Товариство ім. Петра Могили (Луцьк), видавниче товариство ім. К. Острозького, «Просвітянська хата» і «Рідна хата», «Народні хори», видавалися часописи: «Українська Нива», «Волинське Слово», «За соборність», «Шлях». Найвідоміші діячі наддніпрянської еміграції на Волині: П. Певний, Є. Богуславський, І. Власовський, М. Бурій, М. Тимошенко, С. Скрипник, М. Хоменко та ін.

Інституції наддніпрянської політеміграції сприяли її участі у суспільно-політичних процесах на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Незважаючи на певне упереджене ставлення галицького політикуму на початку 20-х років, важке матеріальне становище, подеколи неоднозначне ставлення польського уряду, наддніпрянській політичній еміграції, завдяки потужному інтелектуальному потенціалові, вдалося досягнути значних успіхів у самоорганізації й розвиткові контактів із західноукраїнською суспільністю. Ця еміграція зуміла знайти своє місце серед українських спільнот у країнах Центрально-Східної Європи, відіграла важливу роль у європейській політиці й стала у міжвоєнний період організованою спільнотою.

Галина СВАРНИК

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України

ДОЛЯ ВАРШАВСЬКИХ АРХІВІВ УНР-ІВСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ПІД ЧАС ІІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Міжвоєнна Варшава була другим після Праги осередком української еміграції – тут перебував еміграційний уряд УНР Андрія Лівіцького, діяли Українська Парламентська Репрезентація, Український науковий інститут, Український Чорноморський інститут, Українське військово-історичне товариство, потужна Українська студентська громада, видавництва, виходив журнал «Ми», «Biuletyn polsko-ukraiński», мешкали професори Варшавського університету Мирон Кордуба, Роман і Степан Смаль-Стоцькі, Іван Огієнко, літератори і мистці Євген Маланюк, Юрій Липа, Олена Теліга, Наталя Лівіцька-Холодна, Петро Холодний-молодший, Олег Штуль, Ігор Лоський та багато інших. Український науковий інститут згуртував значні українські збірки, найціннішими були архіви Михайла Драгоманова, проф. О. Лотоцького, військового архіву УНР, Інститутська книгозбірня та значні накладі видань інституту. Війна, яка застала Польщу зненацька, не залишила можливості для евакуації варшавських бібліотек, архівів та музеїв, в тому числі й українських. Проте перші воєнні роки ці інституції пережили відносно спокійно. Нагальна загроза для пам'яток культури, мистецьких і рукописних зібрань виникла з початком

Варшавського повстання, коли місто зазнало жорстоких обстрілів і руйнувань від бомбардувань та вуличних боїв.

Під час Варшавського повстання Публічній бібліотеці королівського столичного міста Варшави пощастило – вона отримала нового директора, Леона Биковського, який був фаховим бібліотекарем і чудовим організатором бібліотечного життя. Ще й досі польські бібліотекарі вчать на підручниках Биковського з бібліотечної педагогіки, бібліотечної політики, книгознавства.

Проте співробітники Публічної бібліотеки довгий час навіть не підозрювали, що Леон Биковський, який від 1928 р. працював бібліотекарем, є українцем [1]. Проте з документальних джерел і спогадів відомо, що, оберігаючи польські книжкові скарби під час німецької окупації, Биковський, у таємниці від співробітників, невтомно збирав і переховував українські архіви.

Так, у Публічній бібліотеці ст. м. Варшави були складені також і українські книжкові цінності. Про них знав тільки сам Биковський та ще дехто зі служби. Так переховувалась, передусім, вся книгозбірня митрополита Іларіона [2], почасти майно Холмської Консистоїї, книжки д-ра Тимоша Олесеви́ча, військові архіви УНР, збірки Воєнно-Історичного товариства, передані полк. Михайлом Садовським у зв'язку з його виїздом з Варшави наприкінці липня 1944 р., архіви Івана і Юрія Лип, архіви Галини Липової, архіви Українського Чорноморського Інституту, збірки передані паном І. К. для Музею Визвольної Боротьби в Празі та інші [3]. Але це відкрилося лише під час евакуації.

У Бібліотеці Красінських (вул. Окулярник ч. 9) переховувались також рештки збірок зліквідованого німцями Українського Наукового Інституту у Варшаві. За кілька місяців перед повстанням Биковський разом з високопреосвященними архієпископом Ніканором і єпископом Сильвестром відвідував ці збірки, шукаючи для них книжки проф. О. Лотоцького «Автокефалія» (томи I-II). «В сінях бібліотеки Красінських ліворуч знаходилися ще тоді: рештка архіву проф. О. Лотоцького (в течах із сірого полотна), рештка архіву Михайла Драгоманова (в пачках, пов'язаних шнурками), рештки військового архіву Української Народної Республіки та частина Інститутської книгозбірні. Праворуч сходів в сотнях примірників на полицях були складені деякі накладові видання Інституту: праці проф. І. Шовгенова, В. Іваниса, В. Садовського, Мазепинський Збірник (т. I) , д-ра Т. Олесеви́ча, О. Лотоцького, Літургія І. Золотоустого, твори Т. Шевченка (за ред. проф. П. Зайцева), переклад «Пана Тадеуша» Міцкевича і т. і.» [4].

А вже близько 10 вересня 1944 року Биковський застав «з того всього тільки порох і попіл!» – бібліотека на Окулярнику повністю згоріла.

Українським збіркам у Публічній бібліотеці пощастило більше – 17 вересня 1944 р. частина персоналу Публічної бібліотеки м. Варшави почала пакуватися, маючи намір виїхати. Голові Українського Військово-Історичного Товариства полковнику Миколі Садовському вдалося роздобути транспорт. Ось як це описано у спогадах Л. Биковського про цей період. На подвір'ї бібліотеки він несподівано потрапив «в обійми українського полковника М. С[адовського]. Разом з ним були й інші знайомі – полковник Ол[ександр] В[ишнівський], п. П[етро] Х[олодний] та ще кілька осіб військових і цивільних, що приїхали разом з полк. М[ихайло]м С[адовським]. З'ясувалось, що полк. М. С[адовський] був у Варшаві зараз же після капітуляції, дійшов був навіть до нашої вулиці, але до Бібліотеки не міг дістатися, бо німці не пустили його. Тим часом він здобув від інж. С. К. під Лодзею тягарове авто і як тільки дорога звільнилася від барикад, поборюючи різні перешкоди, він приїхав до нас, щоб забрати 20 скринь депозитів Українського Військового Історичного Товариства, а разом із ними й мене з дружиною.

Ми негайно, спільними зусиллями, навантажили тягарівку цими скринями, докинувши ще кілька мішків з книжками митрополита Іларіона, забрали що можна було зі своїх приватних речей і лаштувалися до виїзду» [5]. Тут Л. Биковський чітко вказує на те, що всю бібліотеку Огієнка забрати не вдалося й вона залишилася на той момент у Публічній бібліотеці.

Далі були важкі воєнні шляхи. Полковник Садовський разом з архівами подався автотранспортом через кордон Генеральної Губернії до міста Ласку, що біля Лодзі (тодішнього Ліцманштадту). Далі у спогадах Биковського «З генеральної Губернії до Вартегау» [6] описано, як усе це застрягло там.

Як подає згадуваний збірник «*Wałka o dobra kultury*», ці архіви – архів єпископа Іларіона й архів Петлюри з 1919 р. – знайшли в Лігніці й повернули до Варшави.

Після війни в *Національній бібліотеці у Варшаві* опинилася частина збірки, що походить з депозиту, залишеного Ю. Липою на початку Другої світової війни для переховання директорів Публічної бібліотеки м. Варшави Л. Биковському. Це теперішній «Архів Івана Липи та Юрія Липи.

Матеріали літературної, громадської та службової діяльності (1917-1939)» [7]. Цікаво, що 6 альбомів великого формату були передані до Національної бібліотеки вже після війни, натомість, архів дружини Юрія, Галини Захаріясевиц-Липи, чомусь туди не потрапив.

Також у Публічній бібліотеці м. Варшави вдалося розшукати листування Л. Биковського, І. Огієнка, частину бібліотеки й видань останнього та інші джерела до історії УНР-івської еміграції в Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навіть у солідному двотомнику «*Wałka o dobra kultury. Warszawa 1939-1945*» / Pod red. Stanisława Lorentza. – Т. I. – Warszawa, 1970. – S. 417. Щоденник Публічної бібліотеки кор. ст. м. Варшави, писаний Биковським, підготували до друку і відповідно прокоментували Е. Сверковська у співпраці з колишнім директором цієї бібліотеки Р. Пшеляковським, сказано, що «інженер Биковський походив з польської родини Якса Биковських – батьки його були поляками». Але ще задовго перед війною «з невідомих причин почав вважати себе українцем».
2. Який мешкав неподалік на Натолінській вул. (прим. Л.Б.)
3. Биковський Лев. Польське повстання у Варшаві 1944 року. Спомини очевидця. – Лондон, 1963. – С.12.
4. Биковський Лев. Варшавські бібліотеки в серпні, вересні й жовтні 1944 р. (Уривок зі споминів). – Женева, 1947. – С. 12.
5. Биковський Лев. Польське повстання у Варшаві 1944 року. Спомини очевидця. – Лондон, 1963. – С. 40.
6. Биковський Л. З генеральної Губернії до Вартегау. Спомини 1944-1945. – Денвер – Колорадо, 1973. – С. 42.
7. Див.: Сварник Галина. Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві. Каталог-інформатор. – Варшава-Львів, 2005. – 352 с.

Андрій ФЕЛОНЮК

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Львівське відділення

СИМОН ПЕТЛЮРА У СПОГАДАХ І ПУБЛІЦИСТИЦІ РОМАНА ДАШКЕВИЧА

1. Роман Дашкевич, активний учасник національно-визвольних змагань 1917–1919 рр., у подальшому організатор і керівник парамілітарної молодіжної організації «Луг», тісно співпрацював із Симоном Петлюрою. У міжвоєнний період він та очолювана ним організація «Луг» чи не єдині у всій Галичині культивували пам'ять про С. Петлюру.

2. Дослідити ставлення Романа Дашкевича до особи С. Петлюри допоможуть його спогади і публіцистика, опубліковані ним упродовж життя. Частина публіцистичних нарисів Р. Дашкевича побачила світ у виданні «Лугу» — «Вісті з Лугу», без підпису.

3. Зі спогадів Р. Дашкевича ми дізнаємося про С. Петлюру не так уже й багато, однак можемо визначити його ставлення до особи головного отамана Армії УНР. У відомій книзі «Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті київські ворота», виданій у Нью-Йорку 1965 р., Р. Дашкевич зазначає, що С. Петлюра кілька разів оглядав гарматну батарею Р. Дашкевича. Організатор артилерії Армії УНР згадує, як перед наступом на Київ у листопаді 1918 р. С. Петлюра на обіді серед стрілецьких старшин виголосив промову про майбутню перемогу української армії, і січового стрілецтва зокрема, над військами гетьмана П. Скоропадського та добровольцями генерала А. Денікіна, завершивши її словами: «Інші народи були у кращому становищі, коли здобували свою незалежну державу, бо мали свідомий народ, а ми будуємо рівночасно і націю, і державу». Хоч, як стверджує згодом Р. Дашкевич, С. Петлюра у приватній розмові зі старшинами висловився так: «Звичайно! Хіба ж можна думати, що чотирьом гарматами і кількома сотнями людей ми розіб'ємо гетьманські й німецькі полки, але ми мусимо пожертвувати собою». Після здобуття Києва військами Директорії С. Петлюра 15 грудня 1918 р., серед інших старшин, підвищив Р. Дашкевича до звання полковника Армії УНР. Вже після фактичної поразки українських військ, читаємо у спогадах, увечері 5 грудня 1919 р. С. Петлюра приїхав до Січових Стрільців у Нову Чорторию, де відбув з ними вечерю, на якій не промовив ні слова, а через кілька годин, уночі, виїхав до Польщі. Р. Дашкевич пише: «По тій страсній вечері головний отаман устав. Стали всі старшини на «позір». Це востаннє прощали Січові Стрільці свого головного отамана, під якого команду воювали

два роки за волю України, за українську державність. Настрій був тоді в усіх наче на кладовищі, коли прощають дорогу особу».

4. У міжвоєнний період Р. Дашкевич доклав багато зусиль для вшанування пам'яті С. Петлюри. Наприкінці травня 1929 р. організовано панахиду пам'яті С. Петлюри. У «Вістях з Лугу» опубліковано чотири нариси Р. Дашкевича про головного отамана, не рахуючи повідомлень про заходи його вшанування. Окремий випуск «Вістей з Лугу» (Ч. 6–7 за 1936 р.), який приурочено до 10-ї річниці загибелі С. Петлюри, повністю стосувався особи головного отамана. 24 травня 1936 р., на луговому святі (річному зібранні членів «Лугу»), його голова Р. Дашкевич відкрив у луговому городі пам'ятний знак С. Петлюри. Цей знак мав вигляд т. зв. «могили», де стояв камінь з таблицею, на якій був напис: «Симонові Петлюрі — Головному Отаманові Військ України — Лугова організація». Також Р. Дашкевич того дня виголосив промову (згодом надрукована у «Вістях з Лугу»), в якій загально змалював події 1917–1919 рр., учасником котрих був С. Петлюра. Р. Дашкевич і надалі докладав чимало зусиль для належного відзначення заслуг С. Петлюри — перш за все публікуючи про нього статті. Один його нарис — «Симон Петлюра (1870–1926)» — побачив світ у 1938 р., а два інші з'явилися у травневому числі «Вістей з Лугу» за 1939 р. («В поклін Отаманові», «З думок Симона Петлюри»). У них автор наголошує на моральних якостях та устремліннях С. Петлюри, закликає вшанувати пам'ять головного отамана.

5. Спогади і публіцистика Р. Дашкевича, а також заходи щодо вшанування пам'яті С. Петлюри у Галичині в другій половині 1920–1930-х рр. засвідчують його позицію, як послідовника справи головного отамана у той час.